

FÜLEP LAJOS
LEVELEZÉSE

I.

FÜLEP LAJOS

LEVELEZÉSE

I.

1904—1919

FÜLEP LAJOS LEVELEZÉSE

I.

1904—1919

Budapest 1990

**Szerkesztette,
a jegyzeteket és a mutatókat összeállította
F. Csanak Dóra**

**Készült
az MTA Könyvtára és az MTA Művészettörténeti Kutató Csoportja
együttműködésében, az OTKA támogatásával**

**ISBN 963 7381 38 4 összkiadás
ISBN 963 7381 37 6 I. kötet**

**Felelős kiadó:
MTA Művészettörténeti Kutató Csoport
Aradi Nóra igazgató**

8918645 MTA Soksorozósító, Budapest. F. v.: dr. Héczey Lászlóné

TARTALOM

BEVEZETÉS	13
 LEVELEK	
1. Fülep Lajos — Dutka Ákosnak [1904. V. 21.].....	15
2. Fülep Lajos — Dutka Ákosnak [1904. V. 25. előtt].....	16
3. Fülep Lajos — Dutka Ákosnak [1904. V. 28.].....	20
4. Fülep Lajos — Dutka Ákosnak [1904. VI. 19.].....	22
5. Fülep Lajos — Dutka Ákosnak [1904. VI. 29.].....	23
6. Fülep Lajos — Dutka Ákosnak 1904. VIII. 5.....	23
7. Fülep Lajos — Dutka Ákosnak [1904. VIII. 15.].....	24
8. Fülep Lajos — Dutka Ákosnak [1904. IX. 26.].....	27
9. Fülep Lajos — Dutka Ákosnak [1905. IV.—V.].....	27
10. Fülep Lajos — Dutka Ákosnak [1905. IX. 11.].....	30
11. Fülep Lajos — Dutka Ákosnak [1905. IX. 18.].....	31
12. Fülep Lajos — Dutka Ákosnak [1905. IX.].....	32
13. Fülep Lajos — Dutka Ákosnak [1905. IX. 25. előtt].....	33
14. Fülep Lajos — Dutka Ákosnak [1905. X. 15. előtt].....	34
15. Fülep Lajos — Dutka Ákosnak [1905. IX. vége után].....	35
16. Dutka Ákos — Fülep Lajosnak [1905. X. 15. után].....	35
17. Lyka Károly — Fülep Lajosnak 1906. II. 20.....	36
18. A Könyves Kálmán Rt. és Rippl-Rónai József — Fülep Lajosnak 1906. II. 22.....	37
19. Ady Endre — Fülep Lajosnak [1906. III. 4.].....	38
20. Mihályfi Károly — Fülep Lajosnak 1906. IV. 7.....	39
21. Fülep Lajos — Dutka Ákosnak [1906. III.—IV. első fele].....	40
22. Rippl-Rónai József — Fülep Lajosnak 1906. V. 13.....	42
23. Dutka Ákos — Fülep Lajosnak [1906. V. 16.].....	43
24. Fülep Lajos — Dutka Ákosnak [1906. V. 27.].....	44
25. Lyka Károly — Fülep Lajosnak 1906. VI. 26.....	45
26. Hevesi Sándor — Fülep Lajosnak [1906. VII. 10.].....	45
27. Höföding, Harald — Fülep Lajosnak 1906. VII. 15.....	47
28. Márkus László — Fülep Lajosnak [1906. VIII. 12. előtt].....	48
29. Márkus László — Fülep Lajosnak [1906. VIII. 14.].....	51
30. Erdei Viktor — Fülep Lajosnak 1906. VIII. 18. — X. 14.....	52
31. Hevesi Sándor — Fülep Lajosnak 1906. VIII. 27.....	55
32. Ady Endre — Fülep Lajosnak [1906. VIII. 30.].....	56
33. Gundel Antal — Fülep Lajosnak 1906. VIII. 31.....	57
34. Fülep Lajos — Lyka Károlynak [1906. IX. 3.].....	58
35. Lyka Károly — Fülep Lajosnak 1906. IX. 7.....	59
36. Gundel Antal — Fülep Lajosnak [1906. X. 17.].....	60
37. Erdei Viktor — Fülep Lajosnak [1906. X. vége előtt].....	60
38. Lyka Károly — Fülep Lajosnak 1906. X. 27.....	62
39. Csók István — Fülep Lajosnak [1906. XI. 25.].....	63

40. Lyka Károly — Fülep Lajosnak 1906. XII. 3.....	63
41. Lavotta Rezső — Fülep Lajosnak 1906. XII. 26.....	64
42. Csók István — Fülep Lajosnak 1906. XII. 31.....	68
43. Márfy Ödön — Fülep Lajosnak 1907. I. 9.....	69
44. Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1907. I. 11.....	70
45. Lyka Károly — Fülep Lajosnak 1907. III. 2.....	71
46. Csók István — Fülep Lajosnak 1907. III. 26.....	72
47. Erdei Viktor — Fülep Lajosnak 1907. III. 31.....	73
48. Erdei Viktor — Fülep Lajosnak 1907. IV. 3.....	76
49. Kiss József — Fülep Lajosnak 1907. IV. 23.....	77
50. Kiss József — Fülep Lajosnak [1907. V. 5. előtt].....	78
51. Erdei Viktor — Fülep Lajosnak 1907. V. 7.....	79
52. Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1907. V. 23.....	79
53. Kiss József — Fülep Lajosnak 1907. V. 31.....	80
54. Vályi Félix — Fülep Lajosnak 1907. VIII. 1.....	81
55. Vályi Félix — Fülep Lajosnak 1907. VIII. 13.....	82
56. Csók István — Fülep Lajosnak 1907. VIII. végén.....	84
57. Ady Endre — Fülep Lajosnak [1907. X. 4.].....	85
58. Erdős Renée és Héczey Erzsébet — Fülep Lajosnak [1907. X. vagy XI. 23.].....	85
59. Vályi Félix — Fülep Lajosnak 1907. XI. 13.....	86
60. Vályi Félix — Fülep Lajosnak 1907. XI. 16.....	88
61. Lavotta Rezső — Fülep Lajosnak 1907. XI. 23.....	90
62. Vályi Félix — Fülep Lajosnak 1907. XI. 27.....	91
63. Hevesi Sándor — Fülep Lajosnak 1907. XII. 9.....	92
64. Vályi Félix — Fülep Lajosnak [1907. XII. 10. körül].....	95
65. Vályi Félix — Fülep Lajosnak [1907.] XII. 15.....	96
66. Vályi Félix — Fülep Lajosnak [1907. XII. 24. előtt].....	97
67. Fülep Lajos — Craig, Edward Gordonnak [1907. XII. után].....	98
68. Vályi Félix — Fülep Lajosnak [1908.] I. 9.....	99
69. Vályi Félix — Fülep Lajosnak [1908. I. 9. után].....	100
70. Craig, Edward Gordon — Fülep Lajosnak [1908. I. 16.].....	101
71. Craig, Edward Gordon — Fülep Lajosnak [1908. I. 17.].....	102
72. Fülep Lajos — Lyka Károlynak [1908. I. 19. előtt].....	102
73. Fülep Lajos — Ambrus Zoltánnak [1908. I. 19. előtt].....	103
74. Ambrus Zoltán — Fülep Lajosnak 1908. I. 19.....	104
75. Erdős Renée — Fülep Lajosnak [1908. II.].....	105
76. Héczey Erzsébet — Fülep Lajosnak [1908. II. 3.].....	105
77. Erdős Renée — Fülep Lajosnak [1908. II. 7.].....	106
78. Gyenes Viktor — Fülep Lajosnak 1908. II. 7.....	106
79. Fülep Lajos — Ambrus Zoltánnak [1908. II. 12. előtt].....	110
80. Ambrus Zoltán — Fülep Lajosnak 1908. II. 12.....	110
81. Craig, Edward Gordon — Fülep Lajosnak [1908. II. 15. előtt].....	111
82. Craig, Edward Gordon — Fülep Lajosnak [1908. II. 18.].....	112
83. Hevesi Sándor — Fülep Lajosnak [1908. III. 1. után].....	113
84. Fülep Györgyné — Fülep Lajosnak 1908. III. 13.....	114

85. Lyka Károly — Fülep Lajosnak 1908. III. 16.....	115
86. Héczey Erzsébet — Fülep Lajosnak [1908. III. 20.].....	116
87. Hatvany Lajos — Fülep Lajosnak [1908. III. 20. után].....	116
88. Márffy Ödön — Fülep Lajosnak [1908. III. 24.].....	117
89. Erdős Renée — Fülep Lajosnak [1908. III. 25.].....	118
90. Fülep György — Fülep Lajosnak 1908. IV. 14.....	119
91. Fülep Lajos — Koronghi Lippich Eleknek [1908.] IV. 17.....	120
92. Gyenes Viktor — Fülep Lajosnak 1908. IV. 26.....	121
93. Alexander Bernát — Fülep Lajosnak [1908. V. 8.].....	123
94. Fülep Lajos — Koronghi Lippich Eleknek [1908. V. 14.].....	124
95. Fülep Lajos — Craig, Edward Gordonnak [1908. VII. 31.].....	125
96. Fülep Lajos — Lyka Károlynak [1908. VII. 31.].....	126
97. Fülep Lajos — Hatvany Lajosnak [1908. VII. 31. után].....	126
98. Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1908. VIII. 8.....	127
99. Fülep Lajos — Koronghi Lippich Eleknek [1908. XI. 30.].....	128
100. Vályi Félix — Fülep Lajosnak [1908.] XII. 3.....	130
101. Kosztolányi Dezső — Fülep Lajosnak 1908. XII. 10.....	131
102. Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1908. XII. 27.....	132
103. Kosztolányi Dezső — Fülep Lajosnak 1908. [XII. vége].....	133
104. Erdei Viktor — Fülep Lajosnak 1909. I. 25.....	134
105. Csók István — Fülep Lajosnak 1909. II. 1.....	135
106. Erdei Viktor — Fülep Lajosnak 1909. II. 10.....	136
107. Fülep Lajos — Koronghi Lippich Eleknek [1909. III. 29.].....	138
108. Fülep Lajos — Koronghi Lippich Eleknek [1909.] IV. 5.....	139
109. Gordigiani, Gabriella — Fülep Lajosnak [1909. IV. 9.].....	140
110. Fülep Györgyné — Fülep Lajosnak [1909. IV. 17.].....	141
111. Gordigiani, Michele — Fülep Lajosnak [1909. IV. 29.].....	142
112. Fülep Lajos — Koronghi Lippich Eleknek [1909.] V. 13.....	143
113. Fülep Lajos — Hatvany Lajosnak [1909. VI. első fele].....	144
114. Alexander Magda — Fülep Lajosnak [1909.] VI. 13.....	145
115. Fülep György — Fülep Lajosnak 1909. VI. 29.....	145
116. Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1909. VII. 5.....	147
117. Alexander Magda — Fülep Lajosnak [1909.] VII. 7.....	147
118. Fülep Lajos — Koronghi Lippich Eleknek [1909. VII. 9.].....	148
119. Vignot, Pierre — Fülep Lajosnak 1909. VII. 23.....	149
120. Gordigiani, Michele — Fülep Lajosnak 1909. VIII. 16.....	150
121. Dr. Molner — Fülep Lajosnak [1909. XII. 23.].....	151
122. Fülep Lajos — Koronghi Lippich Eleknek [1910. I. vagy X. 18.].....	151
123. Vignot, Pierre — Fülep Lajosnak 1910. I. 22.....	153
124. Vignot, Pierre — Fülep Lajosnak 1910. II. 1.....	154
125. Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1910. II. 5.....	155
126. Héczey Erzsébet — Fülep Lajosnak [1910. III. 31.].....	156
127. Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1910. IV. 28.....	156
128. Jaroljmek, Edmund — Fülep Lajosnak [1910. IV. 30.].....	157
129. Lukács György — Fülep Lajosnak [1910. V. 24.].....	158
130. Hevesi Sándor — Fülep Lajosnak 1910. V. 30.....	159

131. Hevesi Sándor — Fülep Lajosnak 1910. VI. 6.....	160
132. Jaroljmek, Augusta — Fülep Lajosnak 1910. VI. 15.....	162
133. Fülep Lajos — Amendola, Giovanninak 1910. VI. 21.....	165
134. Schneider, Richard von — Fülep Lajosnak [1910. VI. 29.].....	166
135. Coulon J. — Fülep Lajosnak 1910. VII. 8.....	167
136. Gordigiani, Gabriella — Fülep Lajosnak [1910. VII. 16.].....	168
137. Hevesi Sándor — Fülep Lajosnak 1910. VII. 25.....	168
138. Jaroljmek, Augusta — Fülep Lajosnak 1910. VIII. 2—6.....	169
139. Márffy Ödön — Fülep Lajosnak [1910. VIII. 13.].....	172
140. Jaroljmek, Augusta — Fülep Lajosnak 1910. VIII. 30.....	172
141. Gordigiani, Gabriella — Fülep Lajosnak [1910. IX. 1.].....	174
142. Jaroljmek, Augusta — Fülep Lajosnak 1910. IX. 8.....	175
143. Gardner, Edmund Garratt — Fülep Lajosnak 1910. IX. 8.....	176
144. Fülep Lajos — Amendola, Giovanninak [1910. X. 1.].....	177
145. Amendola, Giovanni — Fülep Lajosnak 1910. X. 3.....	178
146. Schneider, G. von — Fülep Lajosnak [1910.] X. 7.....	180
147. Jaroljmek, Augusta — Fülep Lajosnak 1910. X. 14—18.....	180
148. Boutroux, Émile — Fülep Lajosnak 1910. X. 18.....	182
149. Fülep Lajos — Amendola, Giovanninak [1910. X. 18.].....	183
150. Bergson, Henri — Fülep Lajosnak 1910. X. 26.....	184
151. Lukács György — Fülep Lajosnak [1910. X. 28.].....	185
152. Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1910. X. 30.].....	186
153. Fogarasi Béla — Fülep Lajosnak 1910. XI. 4.....	187
154. Lukács György — Fülep Lajosnak 1910. XI. 9.....	188
155. Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1910. XI. 16.].....	189
156. Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1910. XII. 13.].....	191
157. Lukács György — Fülep Lajosnak [1910. XII. 20. után.].....	193
158. Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1910. XII. 28.].....	195
159. Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1910. XII. 29.....	196
160. Héczey Erzsébet — Fülep Lajosnak [1910. XII. 30.].....	198
161. Zalai Béla — Fülep Lajosnak [1911.] I. 4.....	199
162. Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1911. I. 5.....	200
163. Lukács György — Fülep Lajosnak [1911. I. 6.].....	203
164. Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1911. I. 6. után.].....	204
165. Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1911. I. 9.].....	206
166. Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1911. I. 9. után.].....	207
167. Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1911. I. 13.].....	209
168. Fülep Jenő — Fülep Lajosnak 1911. I. 21.....	210
169. Fülep Lajos — Koronghi Lippich Eleknek [1911.] I. 30.....	210
170. Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1911.] II. 6.....	212
171. Fogarasi Béla — Fülep Lajosnak [1911. II. 6. után.].....	213
172. Héczey Erzsébet — Fülep Lajosnak 1911. II. 17.....	215
173. Koronghi Lippich Elek — Fülep Lajosnak [1911. II. 22.].....	216
174. Fülep György — Fülep Lajosnak 1911. II. 23.....	216
175. Vályi Félix — Fülep Lajosnak 1911. II. 23.....	218
176. Ludolf, Ernestine — Fülep Lajosnak [1911. III. 3.].....	219

177. Héczey Erzsébet — Fülep Lajosnak [1911. III. 5.].....	219
178. Rippl-Rónai József — Fülep Lajosnak 1911. III. 8.....	220
179. Fülep Lajos — Rippl-Rónai Józsefnek [1911.] III. 12.....	220
180. Rignano, Eugenio — Fülep Lajosnak 1911. III. 10.....	221
181. Fano, Giorgio — Fülep Lajosnak 1911. III. 17.....	222
182. Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1911. IV. első felében].....	226
183. Hevesi Sándor — Fülep Lajosnak 1911. IV. 12.....	227
184. Márfy Ödön — Fülep Lajosnak [1911. IV. 15. után].....	229
185. Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1911. IV. 24.....	229
186. Gyenes Viktor — Fülep Lajosnak 1911. IV. 28.....	230
187. Zalai Béla — Fülep Lajosnak [1911.] V. 3.....	231
188. Héczey Erzsébet — Fülep Lajosnak [1911. V. 22.].....	232
189. Ódry Árpád — Fülep Lajosnak 1911. V. 23.....	233
190. Gyenes Viktor — Fülep Lajosnak 1911. V. 24.....	233
191. Ódry Árpád — Fülep Lajosnak [1911. VI. 2.].....	235
192. Ódry Árpád — Fülep Lajosnak 1911. VI. 3.....	235
193. Fülep Lajos — Lukács Györgynek 1911. VI. 12.....	236
194. Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1911.] VII. 5.....	237
195. Zalai Béla — Fülep Lajosnak [1911.] VII. 8.....	237
196. Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1911.] VII. 14.....	238
197. Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1911.] VII. 26.....	239
198. Vályi Félix — Fülep Lajosnak [1911.] VIII.10.....	240
199. Fülep Lajos — Marrucchi, Pieronak és Amendola, Giovanninak [1911. VIII. 13.].....	241
200. ifj. Nagel Ottó — Fülep Lajosnak 1911. VIII. 16.....	242
201. Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1911.] VIII. 27.....	243
202. Fülep Lajos — Amendola, Giovanninak [1911.] IX. 21.....	245
203. Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1911.] IX. 24.....	245
204. Ritoók Emma — Fülep Lajosnak [1911.] X. 14.....	247
205. Fülep Lajos — Craig, Edward Gordonnak [1911. X. 19.].....	248
206. Fülep Lajos — Craig, Edward Gordonnak [1911. X. 23.].....	249
207. Poincaré, Jules Henri — Fülep Lajosnak [1911. XII. 9.].....	250
208. Gyenes Viktor — Fülep Lajosnak 1912. I. 19.....	251
209. Ludolf, Ernestine — Fülep Lajosnak 1912. II. 7.....	252
210. Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1912. II. közepe után, IV. közepéig]....	253
211. Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1912. II.—IV. 19. között].....	254
212. Zichy János — Fülep Lajosnak 1912. III. 7.....	255
213. Jaroljmek, Augusta — Fülep Lajosnak 1912. III. 9.....	256
214. Ódry Árpád — Fülep Lajosnak 1912. IV. 3.....	257
215. Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1912. IV. 17.....	258
216. Mlinarowisch, Mary — Fülep Lajosnak [1912. IV. 19.].....	259
217. Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1912. VI. 8.—VII. 15. között].....	259
218. Révészné Alexander Magda — Fülep Lajosnak [1912.] VI. 26.....	260
219. Zalai Béla — Fülep Lajosnak [1912.] VII. 8.....	261
220. Ódry Árpád — Fülep Lajosnak [1912. VII. 15.].....	262
221. Márfy Ödön — Fülep Lajosnak [1912. VIII. 4.].....	262

222.	Révészné Alexander Magda — Fülep Lajosnak [1912.] VIII. 7.....	263
223.	Vignot, Pierre — Fülep Lajosnak 1912. VIII. 19.....	263
224.	Finta Sándor — Fülep Lajosnak 1912. VIII. 20.....	264
225.	Riedisser, Ida — Fülep Lajosnak 1912. VIII. 22.....	266
226.	Franchetti, Marion — Fülep Lajosnak [1912. IX. 25.].....	267
227.	Fülep Györgyné — Fülep Lajosnak [1912. X. 20.].....	268
228.	Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1912. X. 27.....	269
229.	Riedisser, Ida — Fülep Lajosnak 1912. XI. 2.....	270
230.	Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1912. XI. 5.....	272
231.	Jaroljmek, Edmund — Fülep Lajosnak 1912. XII. 8.....	272
232.	Fülep Györgyné — Fülep Lajosnak 1912. XII. 13.....	273
233.	Erdős Renée — Fülep Lajosnak [1912. XII. 17.].....	274
234.	Fülep György és Fülep Györgyné — Fülep Lajosnak 1912. XII. 31.....	274
235.	Riedisser, Wilhelm — Fülep Lajosnak 1913. I. 20.....	275
236.	Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1913. I. 21.....	276
237.	Ludolf, Ernestine — Fülep Lajosnak [1913.] I. 29.....	277
238.	Fülep Györgyné — Fülep Lajosnak [1913. II. 3.].....	278
239.	Fülep Györgyné — Fülep Lajosnak [1913. II. 4.].....	279
240.	Ludolf, Ernestine — Fülep Lajosnak [1913.] II. 25.....	280
241.	Riedisser, Ida — Fülep Lajosnak 1913. III. 11.....	281
242.	Mlinarowisch, Mary — Fülep Lajosnak 1913. III. 18.....	282
243.	Fülep Lajos — Koronghi Lippich Eleknek [1913.] III. 21.....	283
244.	Finta Sándor — Fülep Lajosnak [1913. III. 23. előtt].....	284
245.	Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1913. IV. 20.].....	287
246.	Lukács György — Fülep Lajosnak [1913. V. 7. előtt].....	288
247.	Révész Géza — Fülep Lajosnak 1913. V. 24.....	289
248.	Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1913. V. 24. után].....	290
249.	Fülep Lajos — Révész Gézának [1913. V. 24. után].....	291
250.	Riedisser, Ida — Fülep Lajosnak 1913. VI. 14.....	293
251.	Fülep Györgyné — Fülep Lajosnak 1913. VI. 16.....	295
252.	Fülep Györgyné — Fülep Lajosnak [1913. VI. 30.].....	296
253.	Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1913. VII. 1.....	297
254.	Fülep Györgyné — Fülep Lajosnak 1913. VII. 5.....	298
255.	Riedisser, Ida — Fülep Lajosnak 1913. VIII. 6.....	299
256.	Riedisser, Ida — Fülep Lajosnak 1913. VIII. 13.....	300
257.	Jaroljmek, Augusta — Fülep Lajosnak [1913. IX. 9. után].....	302
258.	Pethes Imre — Fülep Lajosnak [1913. IX. 9. után].....	303
259.	Fülep Lajos — Lukács Györgynek [1913. IX. 11.].....	304
260.	Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1913. IX. 12.....	304
261.	Amendola, Giovanni — Fülep Lajosnak 1913. IX. 12.....	305
262.	Ludolf, Ernestine — Fülep Lajosnak [1913.] IX. 16.....	306
263.	Gordigiani, Gabriella — Fülep Lajosnak 1913. X. 11.....	307
264.	Balázs Béla — Fülep Lajosnak [1913. X. 30.].....	308
265.	Fülep Lajos — Craig, Edward Gordonnak [1913. XI. 21. előtt].....	309
266.	Craig, Edward Gordon — Fülep Lajosnak [1913. XI. 21.].....	310
267.	Fülep Lajos — Craig, Edward Gordonnak [1913. XI. 21. után].....	312

268.	Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1913. XII. 11.....	313
269.	Riedisser, Ida — Fülep Lajosnak 1914. I. 1.....	314
270.	Gordigiani, Gabriella — Fülep Lajosnak 1914. I. 23.....	316
271.	Vignot, Pierre — Fülep Lajosnak 1914. II. 6.....	317
272.	Riedisser, Ida — Fülep Lajosnak 1914. II. 17.....	318
273.	Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1914. III. 2.....	320
274.	Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1914. III. 27.....	321
275.	Szablya János — Fülep Lajosnak 1914. III. 28.....	322
276.	Craig, Edward Gordon — Fülep Lajosnak 1914. V. 6.....	323
277.	Riedisser, Ida — Fülep Lajosnak 1914. V. 17.....	323
278.	Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1914. V. 22.....	325
279.	Fülep Lajos — Koronghi Lippich Eleknek [1914.] V. 26.....	326
280.	Koronghi Lippich Elek — Fülep Lajosnak 1914. V. 29.....	327
281.	Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1914. VII. 15.....	328
282.	Alexander Bernát — Fülep Lajosnak 1914. VII. 21.....	329
283.	Gyenes Viktor — Fülep Lajosnak 1914. IX. 14.....	329
284.	Riedisser, Ida — Fülep Lajosnak 1914. XII. 23.....	331
285.	Marrucchi, Piero — Fülep Lajosnak 1915. III. 8.....	333
286.	Poellnitz, Mary von — Fülep Lajosnak [1915. VI. 22.].....	335
287.	Csók István — Fülep Lajosnak 1915. VII. 7.....	338
288.	Vályi Félix — Fülep Lajosnak 1915. VIII. 8.....	338
289.	Rippl-Rónai József — Fülep Lajosnak 1915. X. 4.....	340
290.	Vályi Félix — Fülep Lajosnak 1915. X. 12.....	341
291.	Fülep Lajos — Kőhalmi Bélának [1915.] X. 15.....	341
292.	Fülep Lajos — Kőhalmi Bélának [1916. IV. 23. előtt].....	342
293.	Révai Testvérek Irodalmi Intézete — Fülep Lajosnak 1916. X. 20.....	343
294.	Doktor János — Fülep Lajosnak 1916. XII. 25.....	345
295.	Palágyi Menyhért — Fülep Lajosnak 1917. VIII. 19.....	346
296.	Fülep Lajos — Elek Arturnak 1918. II. 27.....	346
297.	Fülep Lajos — Ravasz Lászlónak 1918. IV. 4.....	347
298.	Fülep Lajos — Ravasz Lászlónak [1918. IV. 4. után].....	349
299.	Málnai Jenő — Fülep Lajosnak 1918. IV. 26.....	350
300.	Fülep Lajos — Ravasz Lászlónak [1918. V. 5. körül].....	351
301.	Fülep Lajos — Ravasz Lászlónak [1918.] V. 17.....	353
302.	Borsodi Lajos — Fülep Lajosnak 1918. V. 20.....	354
303.	Ravasz László — Fülep Lajosnak 1918. V. 22.....	355
304.	Ignotus — Fülep Lajosnak 1918. V. 25.....	355
305.	Fülep Lajos — Ravasz Lászlónak [1918. V. végén].....	356
306.	Fülep Lajos — Nagy Károlynak 1918. VI. 1.....	357
307.	Szabó Ervin — Fülep Lajosnak 1918. VI. 20.....	359
308.	Fülep Lajos — Révészné Alexander Magdának [1918. VII.].....	360
309.	Tolnai Károly — Fülep Lajosnak [1918.] VII. 5.....	360
310.	Tolnai Károly — Fülep Lajosnak [1918.] VII. 21.....	361
311.	Fülep Lajos — Ravasz Lászlónak [1918.] VIII. 12.....	362
312.	Tolnai Károly — Fülep Lajosnak [1918.] VIII. 21.....	364
313.	Tolnai Károly — Fülep Lajosnak [1918.] IX. 5.....	365

314. Mannheim Károly — Fülep Lajosnak 1918. IX. 10.....	366
315. Fülep Lajos — Ravasz Lászlónak [1918. IX. 10.].....	367
316. Tolnai Károly — Fülep Lajosnak [1918.] X. 13.....	368
317. Tolnai Károly — Fülep Lajosnak [1918.] XI. 14.....	369
318. Biró Lajos — Bárczy Istvánnak 1918. XII. 5.....	370
319. Poellnitz, Mary von — Fülep Lajosnak 1918. XII. 15.....	371
320. Fülep Lajos — Berinkey Dénesnek 1919. I. 1.....	373
321. Fülep Lajos — Károlyi Mihálynak 1919. I. 1.....	375
322. Brájjer Lajos — Fülep Lajosnak 1919. I. 7.....	377
323. Fülep Lajos — Károlyi Mihálynak 1919. I. 12.....	378
324. Fülep Lajos — Károlyi Mihálynak 1919. I. 12.....	379
325. Rejtő Jenő — Fülep Lajosnak 1919. I. 12.....	380
326. Fülep Lajos — Károlyi Mihálynak [1919. I. 20.].....	383
327. Szegő Gyula — Fülep Lajosnak 1919. II. 1.....	386
328. Ludolf, Ernestine — Fülep Lajosnak [1919.] II. 4.....	389
329. Marrucchi, Piero — Fülep Lajosnak 1919. II. 4.....	389
330. Fülep Lajos — Károlyi Mihálynak [1919. III.].....	391
331. Fülep Lajos — a Fővárosi Népbiztosságnak 1919. IV. 4.....	393
332. Fülep Lajos — Babits Mihálynak [1919. V.—VI.].....	394
333. Málnai Jenő — Fülep Lajosnak 1919. V. 9.....	394
334. Málnai Jenő — Fülep Lajosnak 1919. VIII. 2.....	397
335. Málnai Jenő — Fülep Lajosnak 1919. IX. 3.....	398
336. Fülep Lajos — Amendola, Giovanninak 1919. XI. 10.....	399
337. Földi Mihály — Fülep Lajosnak [1919. XI.].....	400
338. Tihanyi Lajos — Fülep Lajosnak 1919. XII. 15.....	400
MUTATÓK	403
RÖVIDÍTÉSEK	403
Fülep Lajos levelei (a címzettek és a levelek sorszáma szerint).....	405
Fülep Lajosnak írt levelek (a levélírók és a levelek sorszáma szerint).....	407
Fülep Lajos megjelent, megírt vagy elveszett műveinek mutatója.....	413
Fülep Lajos tervezett vagy megrendelt műveinek mutatója.....	419
A levelekben előforduló idegen szavak és kifejezések.....	420
Életrajzi vázlat.....	424
NÉVMUTATÓ	429
KÉPEK	439

BEVEZETÉS

Fülep Lajos levelezésének első kötete az 1904 és 1919 december vége között írt és kapott leveleit tartalmazza. Bár a Fülep-hagyatékban gazdag levelezésanyag maradt fenn, mégsem tekinthető teljesnek: 1906 előttről pl. nincs egyetlen neki szóló levél sem, s a szövegekben nem egyszer olvashatunk utalást olyan levelekre, amelyek nincsenek meg. A tőle származó darabok sem maradtak meg hiánytalanul: számos olyan ismert személyiség van a levélírók között, akinek hagyatéka teljesen elpusztult vagy csonkán maradt az utókorra, mások iratai nem kerültek közgyűjteménybe, valószínűleg megsemmisültek vagy lappanganak. Jónéhány esetben azonban viszonylagos teljességben ránk maradtak az egymást kiegészítő levelek.

E kötet nem tartalmazza valamennyi ezidőből származó fennmaradt levelet. Jelentéktelen üdvözetek, csak a magánéletet érintő tartalmú levelek kimaradtak a közlésből, vagy ha ugyanazokról az ismétlődő témákról szólnak — mint pl. a szülők levelei — csak néhány válogatott darab szerepel közülük a kötetben. Fülep Lajos életében fontos személyek levelei azonban — ilyen pl. Ady vagy Pethes Imre, - akkor is bekerültek a kapcsolat dokumentálására, ha tartalmuk szerint nem különösebben fontosak. A közölt szövegek teljesek, a bennük itt-ott található [...] jelzés olvashatatlan vagy rongált szövegrészekre utal.

A szövegek közlés hűségére törekszik, de nem mindenben betűhív. Elhagytuk pl. a magyar helyesírásból ezidőtájt eltűnő cz kettős betűt, mai szokás szerint közöljük az „a ki”, „a mi” stb. névmásokat, s olykor javítottuk a szöveg olvashatóságát zavaró hibás ortográfiát. Megtartottuk viszont — különösen Fülep Lajos leveleiben — az idegen szók eredeti nyelvű formáját, amelyhez mindvégig tudatosan ragaszkodott.

A kötet felépítése kronologikus. A levelek sorszámozást kaptak. A jobb áttekinthetőség kedvéért a dátumokat minden esetben a levél előtt és mindig azonos módon közöljük (hely, teljes évszám, a hónap római számmal, nap), bárhol és bármilyen formában található meg a keltezés az eredeti levélben. Ugyanígy, a magyar használatnak megfelelő sorrendben szerepelnek a kötetben az idegen nyelvű levelek dátumai is. A []-be tett dátum a postabélyegzőről vagy a tartalom alapján volt megállapítható; ha a postabélyegző dátuma mellett az „előtt” szó áll, azt jelenti, hogy a levélben az a bélyegző olvasható, amely a címzés helyén, tehát az odaérkezés idején került rá.

A leveleknek mintegy ötödrésze idegen — francia, olasz, német vagy angol - nyelven íródott, ezek szövegét a hozzájuk tartozó jegyzetben magyarul is közöljük.

A levélírókról s részben a szövegben előforduló nevekről is — mivel jórészt olyan személyek, akiket a lexikonok számon tartanak, csak a lehető legrövidebb magyarázatot adtuk, — kivéve, ha az illetőnek Fülep Lajossal való kapcsolatáról kell szólni. A levelekben előforduló személyekre és témákra vonatkozó jegyzetek — az ismétlések elkerülése végett — lehetőleg egy helyre kerültek s további előfordulásuk esetén a levél sorszáma és a jegyzet számára vonatkozik az utalás, gyakran azonban nem a jegyzet szövegére, hanem a hozzá tartozó levél szövegének megfelelő helyére utal.

A jegyzetekben idézett levelek és más dokumentumok minden esetben csak magyar nyelven olvashatók, bármilyen is az eredeti nyelvük.

A magyar nyelvű levelekben gyakori idegen szavak, kifejezések és idézetek magyar megfelelője külön, szótárszerű betűrendes listán található meg a többi mutató között.

Köszönetet mondok a Soros Alapítványnak, amely lehetővé tette Fülep Lajos itáliai kapcsolatainak helyszíni kutatását. Ennek eredménye számos ismeretlen Fülep-levél, valamint a jegyzetekben hasznosított források felhasználása részben már a levelezés első, részben soron következő további köteteit gazdagítja.

LEVELEK

1. FÜLEP LAJOS - DUTKA ÁKOSNAK

[Bp. 1904. V. 21.]

Igen tisztelt kollega úr.

Az Új Idők egyik legutóbbi számában verseskötetének ösmertetésével kapcsolatban megjelent költeményei¹ bírtak arra az elhatározásra, hogy ezúton, ismeretlenül, kérem meg arra, küldje el nekem kötetének egy példányát, mert ama kis verseknek egyszerűsége, közvetlensége, és őszinte hangja – mindaz, amit oly régóta keresek, – annyira megkapott, hogy nagyon szeretnék a többivel is megismerkedni. Mivel nem lakom bent Pesten, s csak ritkán járok be, nem volt alkalom kószálás közben kötetére valamelyik könyves bolt kirakatában rábukkanni, úgy hogy nem tudom, hol kereshettem volna. Hogy a Hazánkhoz érkezett-e példány, nem tudom.² A könyveknek oly hamar szokott lábuk nőni, hogy az ember csak ritka szerencsével juthat egyikhez-másikhoz.

Ha tehát nem veszi rossz néven kívánságom, kérem küldje el, annál is inkább, mert a Hazánkban – a lap szűk kereteihez mérten – ismerttetést is szeretnék leadni róla.³

Kollegiális tisztelettel:

Fülep Lajos

Címem: Csillaghegy

Békásmegyer.

Pest megye.

A dátum: postabélyegző.

PIM V 4616/16.

Kézírás a „Hazánk” levélpapírján.

Címzés: Tekintetes Dutka Ákos hírlapíró úrnak

Nagyvárad a „Tiszántúl” szerkesztőségénél

Feladó: [Név nincs, vagy leszakadt]

Csillaghegy, Békásmegyer

Dutka Ákos (1881–1972) költő, hírlapíró, a Nagyvárad, majd a Szabadság c. nagyvárad-i lapok munkatársa, a Holnap Társaság tagja. Írt A Hét, az Új Idők, a Pesti Napló, a Világ, a Népszava és a Nyugat hasábjain is. A közölt levelekből megismerhető ifjúkori barátsága után 1918-ban újból összekerült FL-sal, amikor mindketten a Miniszterelnökség sajtóosztályán dolgoztak. 1959-ben Dutka Ákos A nagy kaland c. önéletrajzi munkájában ír FL ifjúkori hatásáról.

¹ Az Új Idők 1904. V. 1-i sz.-ban T[ábori] R[óbert] szignójával dicséretes recenzió jelent meg Vallomások könyve. Dutka Ákos verses kötetét címmel, amelyben a Valamikor és A riporter c. verseket teljes terjedelmükben idézi a kritikus. Ezekre figyelt fel FL.

² FL 1904–1905-ben, a lap megszűntéig a Hazánk c. újság munkatársa volt. 1969-ben így írt erről az időről: „Abban az időben annak a napilapnak munkatársa voltam, amely 1905 végéig Hazánk, 1906 elejétől Az Ország címen jelent meg. Róla csak egész röviden: hazánk és országunk legreakciósabb lapja volt. Egy másikról, az Alkotmány címűről a kor ismerője megjegyezhetné, no de az csak volt olyan reakció! Hát nem, még az se. Az Alkotmány ugyan a katolikus klérus lapja volt, a Hazánk – Az Ország azonban a nagybirtokos magnásoké; a Nemzeti Kaszinó urai tartották fenn, köztük olyanok, mint gróf Zselénsky, akit nem is enlegettek másként, mint »a fekete gróf«, ők a klérusnak se engedték volna át az elsőbbséget. Nos, ennek a legreakciósabb lapnak voltam a belső munkatársa. Nem részletezhetem itt, hogyan volt ilyesmi lehetséges abban az időben, elég itt az a tény, hogy így volt, továbbá pl. az is,

hogy ugyanakkor a Népszavába is írtam, szerkesztője voltam az akkortájt legradikálisabb irodalmi-művészeti kritikai folyóiratnak, s ezt Az Ország felelőse tudta. De még ez is semmi ahhoz képest, hogy éppen a legreakciósabb lapban jelentek meg a kor legradikálisabb kritikái, az enyéme, és irgalmatlanul levágták a lapot fönntartó Kaszinó és a hivatalos állam mindenható nagyjait és fölmagasztalták az urakat bőszítő újakat, az akkori »moderneket«, pl. a nagybányaiakat, Rippl-Rónait." (Fülep II. 45–46.)³ FL kritikája Dutka Ákos: Vallomások könyve (Költemények) címmel, f.l. szignóval jelent meg a Hazánk 1904. V. 25.-i sz.-ban.

2. FÜLEP LAJOS – DUTKA ÁKOSNAK

[Bp. 1904. V. 25. előtt]

Kedves Kollega uram.

Igaz örömet szerzett nekem mindkét küldeménye; a könyv is, a levél is.¹ Az igazat megvallva, az utóbbinak jobban tudtam örülni, mint az elsőnek, mert míg amazzal körülbelül tisztában voltam s az Új Időkben olvasott pár versből² is tudtam, hogy körülbelül mit várhatok, addig az utóbbinak őszintesége és melegsége, meg az a bennünk közös *μελαινωχωλη*³ – fekete vér – arra birt, hogy szekrényem fiókjából eme fene hosszú és talán más célokra odakészített kutyanyelveket kotorásszam elő, azzal az előre megfontolt bűnös szándékkal, hogy önt egy sereg kusza betűvel üssem oldalba.

Ez a bizalmasság pedig csöppet se lepje meg. Hisz úgy írok önnek, mintha jó ösmerősöm volna, akivel rég nem találkozhatom. S a bennem szunnyadó jó érzés, az a cinizmus-sal párosult istenadta naívság azt súgja nekem, hogy nem művelek hiábavalóságot, amikor egy esetleges barátságna az útját egyengetem. Nem akarom hinni, hogy csak a magára álló, lelkiileg elszigetelt embernek vágyakozása ez az emberi hiúsággal telt érzés, amely a gőgös egyedüllétben úgy el-el fogja az embert, ha olyan hang üti meg a fület, melyről azt hiszi, hogy ösmerős, s amelyet olyan-olyan könnyű megszeretni.

S ha már ennyire bizalmaskodom, akkor már áttérhetek a gorombaságokra is, amelyek – azt hiszem – őszinték lévén, annál könnyebben elviselhetők, minél súlyosabbak. S örömmel dobálom őket, mert nekem csak örömet okoz, ha szabad összevisszaságban írhatok, minden rendszer nélkül, csak úgy, ahogy a tollam alá kerül, amikor magamnak írok, vagy pedig levélben. Kárörvendéssel gondolok aztán arra, hogy aki olvassa, hogy kínlódik vele, amíg az összefüggést valahogy nyélbe tudja ütni a szanaszét dobált mondatok között. Pokoli gyönyörűség.

Pedig ezt végig kell gondolnia, ha kíváncsi az én különvéleményemre is (a hivatalosat már leadtam a „Hazánkban”, már ki is szedték, de nem tudom, mikor fog megjelenni. Szűk a hely, lehet, hogy beletelik még néhány nap).⁴

Mint már jeleztem, maga a könyv nem lepett meg. A versek előkészítettek s sokat gondoltam rajtuk. A „török-szakad” pszichológiának megvan az a telepátiája, hogy előre megérzi a távolban lévő szellemi dolgoknak a – közelségét. Így voltam én is, s a könyv csak segített tökéletessé tenni a már előre kiformált alakot – nem beszélve az ingyenci élvezetről, amit különben is szerzett. A mérték megfelelt a várakozásomnak. Szemére nem vethetek semmit, s ha gazdagabb lettem egy gyönyörűséggel, nem lettem az – egy csalódással.

Meg vagyok ugyan róla győződve, hogy látja hibáit, mégis, ön fiatalember, nem fog ártani, ha egyre másra én is rámutatok. Fiatal vagyok ugyan magam is,⁵ mégis, nem lehet éréktelen ön előtt a véleményem, aki életemben egyebet se tettem, mint tanultam és ta-

nultam, megismerkedtem a világirodalomnak egy óriási birodalmával s örökké fejlesztett kritikai érzékem, mely ugyan sokszor megzavarta naïv élvezetemet, meglehetősen büszkeségem. (Ne lepje meg, hogy így írok magamról: hosszas, bizalmas érintkezésem „én” úrral elég jó viszonyt teremtett közöttünk s tartozom neki egy kis udvariassággal.)

Reviczky hatása, mely könyvén feltétlenül megéreződik, nem szálla a szememben: még nem viselek pápaszemet, s nem keresem, hogy melyik szó kinek a hatása alatt íródott le. A szabad egyéniség forradalmára vagyok, s tudom, hogy a kifejlődés, a fejlődő egyéniség az erősebb talentumoknál hogy használja fel az úgynevezett „hatásokat”.

Nagyobb baj azonban, hogy egyénisége még nem járja mindenütt a helyes utat, hogy miért, csak erre akarok néhol rámutatni, nem oktatásul, csak figyelmeztetésként, de persze saját belátására való hivatkozással, amely utóvégre is szent előttem, mint ahogy más-tól megkövetelem, hogy az enyém az legyen.

Egyszerűsége, az ön megfizethetetlen művészi kincse, amelyért ugyancsak irigyelhetik önt budapesti „kollegái”, a Csergő Hugók⁶ és Pásztor Árpádok,⁷ néhol simplaság s hangulatos szóismétlés csak, leplezetlen szándék anélkül hogy művészi lenne. S művészetlennel lenni olyan bűn, mint ha az ember önmagát lopja meg, megrabolja egy értékes kincsétől s azt a Dunába dobja. A természetes fordulat, a nyelvbeli ötlet és a tömörség művészete az egyszerűségnek ama kövei, melyekből a régi mesterek építettek. Nemcsak a poéták, hanem egy Pázmány, akinek a nyelvéhez visszajárni többet ér száz modern író ismereténél. Az egyszerűségnek a nyelv óriási készségével való kezelését tőle tanulhatja meg minden ember, mint ahogy d'Annunzio,⁸ ez a különben hülye és szellemileg perverz úr verseiben a legfinomabb hatásokat, a legmélyebb érzéseket tudja megütni a régi nyelv, a Dante nyelvének óriási ismeretével.

Tehetségének irányában van valami az újabb franciáknak s a parnassienoknak, Leconte de Lisle-nek⁹ naturalismusából, egy képnek művészi fölfogása, amit a szem felfog s amit a lélek érez, anélkül hogy sokat gondolkodna. Igazolásomra fölhozom *Lili* című versét, amely a legszebb valamennyi között, amelyben nincs semmi hasonlat, amely csupa kereketlen báj, a tényekből áradó melancholia, mikor nem a versben és a szavakban van a hatás, hanem abban a képben, amely az ember lelkében föltámad olvasása közben. Művészet itt nyilatkozik legtisztábban, a maga szűzi zavartalanságában, s olyan élvezetet szerzett nekem, amelyért örökre hálás kell, hogy legyek.

Hajnal című versében a hasonlat, amellet, hogy értékes, természetesen megy át, s nem azért van, hogy az utolsó strófában csattanjon valami, akármilyen is legyen az, még ha pofon is – az olvasó képén.

– Lelkemben ép így foszlik egy Rég stb. 3. strófa

Káprázat. Oly művészi értékű – ami fő, némileg új, eredeti fölfogású kép, mint a *Lili*. De olvassa csak el a sablonos s csak a hatás kedvéért hozzáírt utolsó strófa nélkül, meglátja, mennyivel szebb és kerekesebb. Ennek a négy sornak absolute semmi köze a többihez.

Ezekben nemcsak a megírás, hanem a téma is egyszerű: hogy akar ön egyszerűen feldolgozni komplikált és lehetetlen hasonlatokat, amelyek oly gyakoriak? Később szólnék róluk. Előre jelzem azonban, hogy azokon csakugyan erősen érzik modern poétáknak a hatása, pedig azoktól nem szabad eltanulnia semmit, mert azok, még frissek lévén, megéreztetik hatásukat az *ézésén*, s magukévá teszik az embert.

A Nusó ciklusban, amely erős bizonyossága a pittoreszk dolgok iránt való művészi lírai érzékének, minden epikai képesség nélkül (nem ellentmondás, hogy ön erős *lírai* tehetség s a kisebb elbeszélőknek látszó képekben megírt történeteknek – *Lili* – a művésze. Petőfi

lírájában a legnagyobb drámai tehetség van s nem tudott drámát írni) sok értékes, önálló vers van. A 24-ik és 25-ik lapot hívom tanuul.¹⁰ Önállóan, más első strófiával mindkettő remek, finom point-tel megírt egyszerű rajz. Ezekben tud igazán újat és művészt adni, az érzésnek a variálása, az új az érzésben csak az óriásoknak sikerül s azoknak se mindig.

A 26-ik és 29-ik oldal szintén ilyen művészi rajz.¹¹ Ezekből adjon többet.

Ezekben van élet, a nyomorban is fenséges hatalommal megnyilatkozó élet egyszerű titkaiba való elmélyedésnek gyönyörűsége. A székely népballadának az a szívtetőző szomorúsága kelt csak hasonló, megmagyarázhatatlan érzést az emberben. Gondolatritmusainak óriási kincse, egyszerű fordulataik micsoda kiaknázatlan kincsesbánya! S tanulni lehet tőlük, anélkül hogy népies lenne az ember, hisz a misera plebszszel úgyis mindig úgy vagyunk, hogy felhasználjuk, azután felrúgjuk.

38. old.¹² Elég az első strófa, a második erőltetett és természetellenes. Az érzést sosem szabad kimagyarázni, sejtetni és éreztetni kell, nem szabad megfosztani az olvasót legfőbb élvezetétől. (A helyes fokot persze el kell találni, mert az ezen igazságból csinált Maeterlinck-féle miszticizmus már túlzás!)¹³

Érezni kell a vázlat és a kinyalt kép közötti művészi különbséget, azt az értékfokot, amit pl. egy Benczur kép és egy Lenbach kép jelent.¹⁴ Az utóbbi maga a lélek, az első egy óriási magyarázat, és aprólékos kommentálás, amelyben minden érték elvesz.

A *Leányfejek* hangulatos, de erősen Reviczky.

A *Liliről* – ép ott nyitottam ki most a könyvet – még azt is el kell mondanom, hogy azt a mély impressziót keltette bennem, mint a modern francia festészet nagymestereinek, Theodore Rousseau-nak,¹⁵ vagy Millet-nek¹⁶ egy-egy kisebb, bágyadt színekkel festett, szomorúságos képe.

A *Válamikor*-t értékben Lili mellé állítottam.

Leggyöngébb verse a *Quo vadis*? Ön bizonyára ösmeri Reviczky Bolondok házának óriási voltát, s belátja, hogy csak, ha ilyen, van a filozófáló, a hasonló gondolatokban filozofáló verseknek értékük.

77. old.¹⁷ Itt a hasonlat, eltekintve attól, hogy cselekménynek a keretein belől ritmikusán fejlődik, bennszületik a lélekben, s mint ilyen értékes s érzéssé válik s nem pusztán különbséggé.

90. old. Szép gondolat erőtlenül feldolgozva. Általában csak a Petőfiéknak sikerül nagy gondolatot és nagy érzést egymás mellé tenni, úgy hogy emeljék egymást. Közepes érzés és közepes gondolat agyon lapítják egymást, ha ily gyöngé formában jelennek meg.

93. old. Roppant erőltetett, ócska hasonlat, frázisnak is rossz, nemhogy point-nak. Hasonlatból érzést kicsalni, ha ily hosszú, nem lehet, csak egy sorban, meglepetésszerűleg. A többi hasonló gyöngé, allegorikus versben (oh, mily ósdi dolog,) csak azért írja a verset, hogy az utolsó strófában hozzacsapja a hasonlatnak, mint egy rébusznak, a megfejtését. Ugyanilyen a 94. old. A *Quo vadis*-sal kel versenyre a 96. old. és a 105-ik.¹⁸

Általában ilyen hasonlatokban megírt verseire az a megjegyzésem, hogy a kép, az t. i. amit a szemével lát, többet ér, mint bármi, amit kigondol, pedig ez ellen sokat vét. Sok verse jó vers egész addig a strófiáig, ahol a hasonlat megfejtése kezdődik. Ott új vers és esetleg szintén jó kezdődik. Együtt ízléstelen és ósdi. *Tételes* lírai vers, irányvers (az úgynevezett közgazgatási románc) abszurdum.

Heine sem hajszol mindenütt vonatkozást. Elég volt neki papírra tenni, amit a szemével látott s a lelkével érzett. Az agya csak gúnyra volt teremtve s hogy még mire, azt majd alkalomadtán megbeszéljük. Elég érdekes dolog ez.

Ritkán a hasonlat kitehet egy verset, amikor nem nyúlik allegóriává, s ha oly frappáns, mint pl. Baudelaire-nek hasonló jellegű versei (Az albatrosz.)

Ilyet találtam többet önnél is pl. Az utcán. 60. o.

Azért értékesebb még a többi verse, mert azok alkalmasabbak egyéniségének a megnyitására, jobban föltárják azt, megérezni az íróját, nem úgy, mint pl. egy Pásztor Árpád. Ezeknél sosem igaz, amit írnak, mert nem érzik, csak kitalálják.

A *Riporter* kitűnő.

Tavaszi séták I. 55. o. nagyon szép.

Általában azonban nem találok elég forradalmat a kötetben. Vagy talán titkol? Ég a tűz, csak a füstje nem látszik? Az én nyavalyatörésig való pszichológiám azt súgja nekem, hogy még nagy lelki viharokon kell keresztül mennie, hogy érzése frappánsul törjön ki, a kipattanásnak minden szélével és villámával. Akkor majd nem az egyöntetűség, hanem az a harmónia fog végig ömleni a versein, amit Musset olyan fájdalommal énekelt meg:

– Fille de la douleur, Harmonie! Harmonie!¹⁹

A kétségbeesés viharai végigszántják a lelket s minden csöndességet kizárnak belőle, mint a férges szilvát, és fájdalommal érez az ember s fájdalomban fogamzanak a magzatai. 14 sorban akkor annyi érzést tud elmondani, hogy az ember egy hétig sír rajta. (Tristesse. J'ai perdu ma force et ma vie s a vége Le seul bien, qui me reste au monde

Est d'avoir quelquefois pleuré.)²⁰

Úgy fölzúgnak néha bennem ezek a sorok. S ha Istent tagadok, Heinével tagadom és kacagok, ha hinni vágyok, Musset L'Espoir en Dieu-jével marcangolom magam s ha kétségbe esem, Paul Verlaine-nek a Sagesse-vel hintek port a fejemre. Úgy tudnak marni, mint a veszett ebek, s az a rossz, hogy az emberen is kitör a betegségük s tajtékot túr a szája s harapni szeretne. A szent örülben sokkal több az állati, semmint hinné az ember.

S most térjünk át magánügyeinkre. Önt kedves fiúnak s gyors levélírónak tartom, úgy hogy azt hiszem, nem kell soká a levelére várnom. Bemutakoztam, most önön a sor. Csak azért az írásomból ne gondoljon semmi rosszat!

Előre bejelentem, hogy az a tervem, hogy – az ön beleegyezésével kiválogatjuk kötetéből a jobb dolgokat s az ősszel egy kis formás kötetben, elegánsan kiállítva, valamelyik jobb pesti kiadónál, esetleg Singer és Wolfnernél kiadjuk.²¹ Erről különben lesz még szó.

Isten önnel baráti üdvözléssel m[aradok] híve

Fülep Lajos

Csillaghegy

Békásmegyer Pest megye

Rudnyánszkyknak fogok írni Debrecenbe, hogy a Csokonai Lapokban jelent-e meg az ön kötetéről ismertetés. Ha nem, frok neki.²²

A tartalom alapján datálva: FL recenzioja Dutka: Vallomások könyve c. művéről 1904. V. 25.-én jelent meg.

MTAK Kéziratár Ms 4190/228.

Kézírás.

Nagyváradra írt levél.

Dutka Ákos ld. az 1. sz. levél jegyzetét.

¹ A könyv: Dutka: Vallomások könyve c. első, 1904. tavaszán megjelent versköte. A levél nem maradt fenn.

² Ld. 1/1.

- ³ A „melancholia” pontos értelme: fekete epe; FL nyilván Dutka Fekete vér c. versére utal, amely utóbb második verskötetében, A föld meg a város-ban jelent meg.
- ⁴ Ld. 1/3.
- ⁵ FL ekkor 19, Dutka Ákos 23 éves volt.
- ⁶ Cseregyő Hugo (1877-1944) újságíró, költő, a Magyar Génusz, A Hét, az Új Idők munkatársa. Versek c. kötete 1904-ben jelent meg.
- ⁷ Pásztor Árpád (1877-1940) író, újságíró, ekkor már több verseskötete jelent meg. FL valószínűleg Versek 1899-1902. Bp. 1902-ben kiadott kötetére gondol. A korabeli sajtó nagy elismeréssel fogadta, az Egyetértés 1904. II. 28-i száma pl. „irodalmunk késő századokig fennmaradó kincse”-nek nevezte.
- ⁸ FL megjegyzése arról tanúskodik, hogy ismerte Gabriele D’Annunzio (1863-1938) olasz költő verseit, tehát legalább is olvasott olaszul. 1905-ben írt 9. sz. levele szerint már ekkor készült Itáliába.
- ⁹ Leconte de Lisle, Charles-Marie (1818-1894) francia parnasszista költő.
- ¹⁰ A Nusóka-ciklus IV. és V. darabja.
- ¹¹ A Nusóka-ciklus VI. és IX. darabja.
- ¹² A Lángok-ciklus VIII. darabja.
- ¹³ Maeterlinck, Maurice (1862-1949) belga író, a misztikus szimbolizmus képviselője.
- ¹⁴ Benczur Gyula (1844-1920) történeti festő, 1876-tól a müncheni Akadémia tanára, 1883-tól a pesti Mesteriskola igazgatója. FL írásaiban gyakran említi elítélőleg és gúnyosan. 1905. novemberében a Modern Művészet c. lapban Látogatás a műteremben Benczur Gyulánál címmel írt róla. – Lenbach, Franz von (1836-1904) német arc- és zsánerképfestő.
- ¹⁵ Rousseau, Théodore (1812-1867) francia tájképfestő.
- ¹⁶ Millet, Jean François (1814-1875) barbizoni festő. FL korai írásaiban mindkettejüket gyakran említi a francia festészet nagyjai között.
- ¹⁷ A 77., 90. ill. 93. lapon a Dalok a rengetegből-ciklus I., ill. az Őszikék-ciklus VIII. és XI. darabja.
- ¹⁸ A 94., 96. és 105. lapon az Őszikék XII., XIV. ill. a Gondolatok egy nagy fa alatt c. versek találhatóak.
- ¹⁹ Idézet Alfred de Musset Lucie c. elégiájából: Zene! Harmónia! Fájdalom szülte gyermek! (Kálnoky László ford.)
- ²⁰ Idézet Musset Szomorúság c. verséből
 Se kedvem, se céloom, se vágyam...
 Egy kincsem maradt még e földön,
 hogy néha sírnom adatott. (Illyés Gyula ford.)
- ²¹ 1904 őszén sem Singer és Wolfnerrel, sem másutt nem jelent meg Dutka-válogatás. Legközelebbi kötete az 1908-as A föld meg a város volt.
- ²² Rudnyánszky Gyula (1858-1913) költő, szerkesztő. 1904-től Debrecenben a Szabadság c. napilap és a Csokonai Lapok szerkesztője. FL nem írt a Csokonai Lapokba Dutka kötetéről.

3. FÜLEP LAJOS – DUTKA ÁKOSNAK

Csillaghegy, [1904. V. 28.]

Kedves barátom uram.

Alighanem olvasta már azt a néhány sort, amit a Hazánkknak pár nap előtti számában kötetéről megjelenítettem.¹ Amint már tudja, nézetemnek csak egy csöp töredéke az, a többi – de szintén csak nagyon keveset, – megírtam már levélben.

Mindent azonban nem lehet leírni. Nem volna elég papírom, meg tintám hozzá. Meg vannak aztán dolgok, amiket leírni nem is tud az ember, csak elmondani, s ilyenkor – ritkán fordul elő – én, a máskülönben nagyon is szóvalán s tán sóvalán úr, neki eresztem a nyelvemet s úgy pörgetem, mint a szegedi kofa, amikor a paprikáját kínálja.

S ha így is van, hogy nem tudunk mindent elmondani egymásnak, egyelőre mégis csak kedves dolog ez a mi hímnemű amor lesbicusunk. Az ember Pesten ül s eszébe jut a nagy idegenbe, a sok ismeretlen ember közt: nini, hiszen van nekem egy jó barátom, Nagyvára-

don, nem tudom ugyan, hogy milyen a külseje, de derék fiú lehet. Azzal megnyugszik az ember és megiszik egy pohár bort az egészségére.

Hogy azonban ez így még sincsen egészen jól, az bizonyos. Mert hát távolság – az nem távolság. Fogalom, amelyen túl tudjuk magunkat tenni azzal, hogy találkoznunk fogunk. Mikor, nem tudom, de szeretném ha mielőbb, bár mostanság nem igen kínálkozik rá remény. A jövő hónap elején ugyanis hosszú útra készülök: föl akarom keresni a minden modern művészetek és forradalmak hatalmas fészket, Párist, az emberiségnek ezt az óriási tanító mesterét, minden szépek és rútaknak a szülőanyját.² (Persze özvegy asszony, abból a fajtából, akinek *ura* sohase volt.) Néhány hónapot akarok ott tölteni, hogy fölrázzam magam átkozott fásultságomból, hogy új életet keressek, amelyikén magam is újra éledjek. Sok mindent fűzök ehhez a valószínűleg sok nyomorúsággal és nélkülözéssel fűszerezett kirándulásomhoz, de azt hiszem, hogy egészségesebben fogok hazatérni, mint elmentem. Még ingadozom az emberi problémákban, még hiszek az erkölcsben s néha eszembe jut az Isten neve is . . . felejtani megyek. Erőlevesen, [!] tanulmányszerűen akarom megtanulni az emberi butaság által sankcionált erkölcs és erkölcstelenség fogalmának ürességét az emberi élet szüzi megnyilatkozásának egyformaságát akarom megfigyelni a szép közt a bűnnek ebben az óriási fészében. Hiszem, hogy megtalálom.

Ez akadály, hogy hamarosan találkozzunk, hacsak úgy föl nem pakol, mint én, s habozás nélkül szintén útnak nem indul. De félek, hogy kevesebb a vállalkozási szelleme, s látom, hogy a lelki egyensúlya is biztosabb, semhogy ilyen kiruccanásba belemenne.

Mindez azonban nem akadály. Megismertethetjük egymást egymással, csak akarnunk kell. Ha ösmeri Dostojevskynek a Fehér éjszakáit (s ha nem ösmeri, haladéktalanul olvassa el), akkor tudja, hogy mire célzok.³ S az ötletnek meg lesz az az eredetisége, hogy nem fogunk hazudni. Megismertetjük majd egymással az egyéniségünket, a gondolkozásunkat, a fejlődésünket, s ami fő – az életünket, ha van kedve hozzá. Még pedig oly őszintén, mintha gyermekkorunktól együtt nőttünk volna fel, s semmi bűnünk nem volna titok egymás előtt. Mivel pedig egyszuszra mindez sok lenne, *folytatásokban*, levélváltásokban írjuk meg egymásnak egész gyerekkorunktól fogva az életünket, úgy ahogy gondoljuk és érezzük, hogy volt. Ha van hozzá kedve, akkor önön a sor a kezdésre. Hogy mi lesz a haszna, arra majd a végén jövünk rá. Föl tehát, üzenjen hadat minden titkolódzásnak és tárja föl előttem az életét, a lelkét. Jó tét helyébe jót várj!

Egyebekben még arról értesítem, hogy most egy kis kellemetlenségem is van, amennyiben a Hazánkban és a Magyarországon megjelent öt riport cikkem miatt sajtópört akasztottak a nyakamba. Az a szerencsém, hogy a tárgyalásra majd csak késő ősszel kerül sor.

Levelét várja jó barátja

Fülep Lajos

Csillaghegy.

május. szombat

A tartalom alapján datálva: FL recenzioja 1904. V. 25-én jelent meg, a levelet az utána következő szombaton, V. 28-án írta.

MTAK Kéziratár Ms 4190/227. Közölve: Dutka 76-77.

Kézírás a „Hazánk” levélpapírján.

Nagyváradra írt levél.

Dutka Ákos ld. az 1. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 2/4.

² FL első, négy hónapos párizsi tartózkodásáról így írt 1910-es visszaemlékezéseiben: Mikor először mentem [Párizsba], 19 éves voltam. Nem nagyon tudtam, mit fogok Párizsban találni, de mennem kellett. Budapesten megfulladtam. Párizsban sokat nyomorogtam, magam keveset kerestem cikkekkkel, apám csak ép annyit küldhetett, amiből eltengődtem. A baj különben az volt, hogy amint pénzt kaptam, azonnal könyveket vettem rajta, gyakran a legnagyobb megmondolatlansággal, beteges mániával és beszámíthatatlansággal. De még többet tanultam, mint nyomorogtam. Reggel 9-től este tízig a könyvtárban ültem, vagy: a nappali órákban a múzeumokban. Nyár lévén, a Bibl. [iothèque] Nat. [ionale] este hatig volt nyitva. Onnan siettem a Szajna másik partjára, a S[ain]te Genevièvebe, melyet hatkor nyitottak. Ütközben menet, ettem valamit vacsorára, hogy időt ne veszítsek. Este 10-kor hazamentem, amikor kitétek bennünket a könyvtárból. Fáradhatatlan és telhetetlen voltam. Minél többet fáradtam, annál frissebbnek éreztem magam. Az igazi tudásomnak alapját tulajdonképpen itt vettem meg. Párisnak nagyon hálás vagyok. Igaz, hogy már előzőleg sokat tanultam. Kis gyerek korom óta borzasztó tanuló kedvem volt – de Párisban jutottam hozzá olyan dolgokhoz, mikhez nálunk nehéz volt hozzájutni. Teljesen a magam feje után mentem, nem ismertem senkit, de meg nem is bíztam volna senkiben. Sokat foglalkoztam modern dolgokkal, művészettel, poézissal stb. Főleg érdekelték Verlaine, Mallarmé, Laforgue, Baudelaire, Rimbaud, Flaubert, Stendhal stb. Verlaine-t már Magyarországon nagyon korán megismertem, k[örül]belül én voltam nálunk az első. Manet, Renoir, Cézanne, Degas, Rodin etc. T.[oulouse] Lautrec, Guys etc. (MTAK Kézirattár Ms 4592/7. 3–5.)

³ A proponált levélváltásra nem került sor. – Dutka korai leveleiből mindössze kettő maradt fenn. – Dosztojevskij Fehér éjszakák c. műve élete végéig FL egyik kedves könyve volt.

⁴ Timár Árpád azonosítása szerint a Magyarság 1904. VI. 4., 5., 7., 8. és 9. számaiban A törvénytésziki csarnok: A vasutasok sztrájkbizottsága a bíróság előtt c. szignálatlan cikkekről lehet szó, amelyeket eszerint FL írt.

4. FÜLEP LAJOS – DUTKA ÁKOSNAK

[Párizs, 1904. VI. 19.]

Igen tisztelt Dutka úr.

Még Budapestről írtam Önnek egy levelet, de nem kaptam rá választ. Talán nem jutott kézhez a levelem? Örülnék, ha így történt volna, mert másképp nem kellene az okokat találgatnom, amellyel hallgatását megmagyarázhatnám. Ha levelem megkapta volna, ne röstelljen rá válaszolni, ha pedig nem kapta, írjon okvetlenül – valószínűleg lesz még mondanivalója.

Szívvel üdvözlöli

Fülep Lajos

Páris. Hotel Blondel. Rue Blondel

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4190/229.

Ceruzaírás postai levelezőlapon.

Címzés: Monsieur Dutka Ákos hírlapíró

Hongrie Nagyvárad a „Tiszántúl” szerkesztősége (áthúzva, helyette Dutka Karola frásával):

Kolozsvár Múzeum utca 7. sz.

Feladó: Louis Fülep Paris, Hotel Blondel

Dutka Ákos ld. az 1. sz. levél jegyzetét.

Papp János: Dutka Ákos pályakezdése c. művében (Békécsaba, 1968. 10.) azt írja, hogy Dutka 1905 nyarán dolgozott Kolozsvárt Apáthy István választási lapjánál, amely hamarosan megszűnt. A levél bélyegző-

je szerint viszont Dutka 1904 nyarán volt kolozsvári újságíró. Ezt a dátumot igazolja a Dutka-hagyatékban (MTAK Kézirattár) található két levél, amelyet Harsányi Sándor, a Kolozsvári Friss Újság c. politikai napilap szerkesztője írt Dutkának. 1904. V. 27-én hívja a laphoz, állását VI. 4-ig el kell foglalnia. VI. 12-én Dutka édesanyja már Kolozsvárra címezi fiának írt levelét. Dutka legalább július elejéig Kolozsvárt volt.

A lap szövege alá Dutka testvérhuga, Karola, aki a levelezőlapot továbbította Kolozsvárra, a következőket írta: Aczikám, hát mér nem írsz, nyughatatlanok vagyunk hogy vagy? Megkaptad a levelet amit írunk csókolik Karola

5. FÜLEP LAJOS - DUTKA ÁKOSNAK

[Párizs, 1904. VI. 29.]

Kedves Dutka uram,

Párisba utánam küldött levelezőlapjából megértettem, hogy az enyimet, amit már innen küldtem, de Nagyváradra, nem kapta és aligha fogja egyhamar kézhez kapni. Azért küldöm ezt, ugyanazzal a kívánsággal, mint a megelőzőt, hogy írjon sokat, írjon mindenről, annál is inkább, mert én 4-5-ike előtt nem is gondolhatok arra, hogy levelet írjak, kerülvén az nagyon sokba, 25 c[entime]-ba, s nekem már alig van néhány sou a zsebemben. Ha levelemben megpendített tervemmel¹ egyetért, gyürközzön neki, különösen, ha az a bűdös Kolozsvár olyan unalmas fészek, valószínűleg több ideje van, mint nekem, akinek a feje csak úgy zakatol az izzó, égő impresszióknak a tömegétől, amik itt Parisban megrohanják az embert, ha először van itt. Nagy tanulmányokra járok a Louvre-ba, ahol jóformán az egész napot eltöltöm. És ülök a világnak abban a legdrágább, legfenségesebb szobájában, ahol a Miloi Venus áll.

Írja meg azt is, hogy mit csinál Kolozsváron, ha laphoz ment, melyikhez és hogy megy sora?²

Szfvből üdvözlí

Fülep Lajos

Cím: Paris, Hotel Blondel, Rue Blondel

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4190/230.

Kézírás.

Címzés: Monsieur Dutka Ákos hírlapíró

Kolozsvár, Múzeum u. 7. Hongrie

Feladó: Louis Fülep Paris Hotel Blondel

Dutka Ákos ld. az 1. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 3/3.

² Ld. a 4. sz. levél jegyzetét.

6. FÜLEP LAJOS - DUTKA ÁKOSNAK

[Párizs,] 1904. VIII. 5.

Kedves barátom,

- rég volt ugyan, de még jól emlékszem rá, hogy mikor utolsó levelét megkaptam, azonnal válaszoltam, s nem sokkal azután elküldtem a blattomat is;¹ talán az diszultálta

annyira, hogy egyáltalán nem ír. Ennek a levelezőlapnak az elküldését mindennap halogattam, mondván: ejh, hisz ma írni fog okvetlenül. Ez aztán a bizalom. De végre is látom, hogy oldalba kell ütnöm, másként meg nem mozdul, annyira beleragadt abba a rothadt Kolozsvárba. Ragadjon már tollat, tintát, papírost s ontsa a sorokat, mint valami tűzokádó sárkány, ha nem akarja, hogy Vezuv legyek, aki haragomban eltemetem. Mert azt már igazán nem akarom hinni, hogy Kolozsváron nem ér rá írni. Alighanem egyéb dolga se lehet, mint az; eltekintve a meleget, aminek az elszenvedése is emberfeletti munka. Dehát hideg tust a fejre s azzal megvan!

Levelét várja jó barátja

Fülep Lajos

Paris, 12 Rue de la Grande Chaumière

MTAK Kézirattár Ms 4190/231.

Kézírás rongált postai levelezőlapon.

Címzés: Monsieur Dutka Ákos hírlapíró

[Áthúзва:] Kolozsvár [más kézzel:] Nagyvárad Múzeum u. 7. Hongrie

Feladó: Louis Fülep Paris Rue de la G[ran]de Chaumière 12.

Dutka Ákos 1d. az 1. sz. levél jegyzetét.

¹ FL ifjúkori fényképe nem maradt fenn Dutka Ákos hagyatékában.

7. FÜLEP LAJOS - DUTKA ÁKOSNAK

[Párizs, 1904. VIII. 15.]

Kedves barátom.

Isten a tanúm, hogy ebben a pillanatban kaptam a levelét s még végig sem olvastam egészen, mikor már készítettem a tollat s papírost, hogy válaszoljak. Éppen hurcolkodom, a holmimat most pakoltam be, de ez a körülmény nem zavar abban, hogy néhány – az én szótáram szerint néhány száz – sorral fel ne keressem abban a bűdös városban, amelyet olyan keservesen átkoz. Hát bizony nagyon elhiszem s talán jobban is átérzem a keserűségét, mint saját maga, amikor itt a holt, de örökre élő, s az éledő művészetnek az erdőjében csatangolok. Hogy az ember az otthoni életnek a nyomorúságát igazán megértse, ide kell jönnie Párisba, az Isten és az ember közösségéből született eme csoda városba, amelyben pezseg az élet, az eredetiség s az a bizonyos valami, ami mindenben fordítottja a honi dolgoknak. Aki Magyarországról jön ide, azt okvetlenül elfogja az a különös érzés, hogy megkétszereződött: szeretkezik az ember ezzel a gyönyörű asszonnyal, s világra szüli saját magát – egy második kiadásban. Valami ős mythologiai gyönyörűség ez, talán olyan valami, amit a születő gyerek érezne a világra jövésénél, ha volna öntudata. A művészetnek oly óriási gazdagsága van itt fölhalmozva, hogy minden erejét össze kell szednie az embernek, hogy el ne kábuljon bele. S még az is, aki úgy él, mint jó magam, azt hiszi, hogy legalább is királyi fönségből néz le a világra. Pedig hát attól egyébként jól távol állok, már magát a vállalkozást illetőleg is, mert jó csomó könnyűvérűség kellett bizony ahhoz, hogy egyedül, minden ismerős nélkül neki vágjak ennek a hatalmas birodalomnak, nem félve semmiféle nehézségtől és nyomorúságtól. Különösen én, aki, ha sokat dolgozom is, nem rendezkezem a bohémségnek azzal a jó tulajdonságával, hogy a bendőmet el tudjam ha-

nyagolni. Nagy evő vagyok, aki egy jó ebédet épügy végig tudok élvezni, mint Rafaelnek legszebb képét. Ez pedig sokba kerül itt, mert itt minden ember vagyonos, s még a legutolsó munkás is jobb koszon él, mint a kolozsvári főispán. Hogy mit jelent ez a vállalkozás, azonnal meg fogja érteni. 110 azaz százötven franc – 50 forint havi jövedelemmel élek itt Párizsban, ami még odahaza is kevés, itt pedig nem felel meg többnek 25–30 forintnál. És mégis nagyszerűen élek. Nincs senki ismerősöm, kivéve egy magyar piktor,¹ meg egy magyar jogtudóst,² aki most körülton van, s e hó közepéig marad itt. De hál istennek, ezek is nagyon megfelelő emberek s nem sokkal több pénzük van, mint nekem. Ami azonban legjobban kiránt a sárból, az, hogy itt kenyéren nagyszerűen meg lehet élni, mert a párizsi kenyérnél fényesebb, kitűnőbb valamit nem lehet elképzelni. Olyan az, mint a legkitűnőbb torta, s elég olcsó is. Ha már kifogyok a pénzből, veszek 3 sou-ért kenyeret, megiszom rá egy liter friss vizet s olyan jól érzem magam, mint egy vad gróf. Ellenben hónap elején végig élvezem a szakácművészetnek minden remekét, s akkor csak úgy dúskálok a jómódban. Jó bort is lehet itt inni, ami szintén roppant olcsó. Napközben aztán csatangolok, az utcákon, meg a múzeumokban, s kitűnően érzem magam, csak ne volna az a sok ennivalót áruló bolt mindenfelé, amely elcsábítja az embert. Valóságos Eldorádó, de minden vágyat csengő érczel kell megfizetni.

A szállodámból, ahol laktam, átköltöztem a másik negyedbe, a Quartier Latinbe. Ott a nagy boulevardok között laktam, azokat meglehetősen át is tanulmányoztam, most hát jó lesz ideát lakni, ahol megint egy új világ kínálkozik. Hiába, szeretem a kényelmet, nem tudok, csak nagy változatosságok és hirtelen átmenetek közt élni. S itt szükség volt erre a költözködésre, mert másként ezt a részt meg nem ismerhettem volna, lévén itt oly óriásiak a távolságok. Különben gyönyörű szobában lakom, kertben, árnyékos helyen, vadszőlő lugas alatt, s akár egész nap kint az udvaron dolgozom. Mintha csak valami kedélyes vidéki városban volnék. S fizetek a szobáért, amely igazán főúri, 30 francot, ami igazán csekélység. Azt hiszem, most már végleg itt maradok, ebben a lakásban, bár nálam az ilyesmit sosem lehet előre tudni.

Egyébként mindennapos vendége vagyok a Louvre-nak, ahol végig lehet tanulni a világ egész művészetét, s akinek már megvan hozzá az alapja, az itt mindent megtanulhat már. Akár mindjárt hozzáláthatnék egy nagy művészethistóriai dologhoz. Nincs fogalma, hogy tanítanak a képek, szobrok, épületek. Ezer könyv a legjavából, föl nem ér azzal, amit egy kép elmond. Egész korszakok, egyes korszakoknak az egész gondolkozása, szenvedélyei, filozófiája benne van a vászon színeiben, a szobor formáiban s az épületek köveiben. Ki kell hallgatni őket s Rafael és Lionardo da Vinci Madonnái profán hölgyekké vedlenek, akik úgy fecsegnek az embernek, mint egy jó vérű párisi kokott. És a görög kor! Egy hatalmas világnak az emberiség legnagyobb epochájának a históriája, kezdetétől a bukásáig áll itt kőbe faragva, a diadalmas, gyönyörű milői Venussal, melynek pogány szépsége oly szúró malíciával tud mosolyogni a mi keresztényi jámborságunkon. Csak legalább megölelhetném ezt az asszonyt, a meztelen, hatalmas testét, a kezem közé foghatnám gyönyörű arcát, melynek holt formáiban annyi az élet, a nyugodt gyönyör, a hatalom és a diadal. Oltár az a hely, amelyiken áll, s pogányok vagyunk mind, akik eléje járunk. S érezzük, hogy ő az Isten, a szépségnek elpusztíthatatlan istennője, amelyet emberkéz teremtett, úgy, mint az indián a maga fetisét, s amely megmarad ezer éveken keresztül, hogy a világ minden esztendejében, hónapjában, és órájában változatlan fönsséggel hallgassa végig a neki szóló imádságokat.

S az éjjeli Páris. Küldött verseiből látom, hogy épen olyan hóbortos csatangolója az éjszakának, mint én. De hogy mi más az itt, azt leírni nem lehet. A nagy boulevardok fénye,

pompája, a gyönyör és elképzelhetetlen kéj és gazdagság, s a kis utcáknak halott csöndje, nyomorúsága; a kertek holdvilágos fái, s a gyönyörű fásoros avenuek langyos nyári éjszakája leírhatatlan. Csak hazugság lehet, amit erről írnak. Érezni, érezni kell azt csak. Hej, ha itt lenne, csinálnánk olyan kóborlásokat, hogy olyat még Páris nem látott. Különben is néha nappal alszom s egész éjjel mászkálok az utcákon, igen sokszor olyan helyeken, hogyha az édes anyám látja, tudom megijedne szegény. Sokszor egy paraszt hajszálon függ itt az embernek az élete. De ép ez ami izgat, fölkeresni a veszedelmes helyeket a maguk valójában. Minél nagyobb az izgalom, annál nagyobb az élvezet s igazán érezni csak dobogó szívvel, lüktető erekkel lehet.

Verse nagyon tetszett, sok közvetlen érzés és melegség van benne.³ A printje azonban sablonos, megint az utolsó strófa, mint a másíknál. Olyan, mintha a piktor, aki nem tudja abba hagyni a képét, s mikor azon a fokon van, hogy mindent éreztet, sejtet, akkor, amit nekünk kell megéreznünk és sejtelnünk, megmagyarázza. Lehet, hogy nem vagyok elég igazságos ebben a pillanatban, de igazán annyi mindenfélével tele van a fejem, hogy óriási méretek hullámanak a szemem előtt, hogy egyszerre nem tudok igazságos lenni. Mikor majd nyugodtabb leszek, akkor újra el fogom olvasni. Most, amint az izgatott íráson is láthatja, abban a kéjes, gyönyörű állapotban vagyok, amikor reszket az ember keze, lüktetnek a halántékai, s nem tud nyugodtan gondolkodni. Ez a párisi levegő, a párisi élet, amelyben semmi nyugalom, semmi petyhüdség, hanem csupa forrongás és evolúció van.

Levele végén felvetett tervére máskor akarok részletesebben felelni. Most csak annyit, hogy vágyakozását nagyon méltánylom, magam is keresztül mentem rajta. Az bizonyos, hogy Pestre kell jönnie,⁴ bár meg vagyok győződve, hogy ha Pesten élt két évig, mint én, vagy vissza fog menni, ahonnan jött, vagy pedig ki fog vándorolni Amerikába, mint ahogy én is akartam. A dolog azonban nagyon nehéz. Sok nyomorúsággal jár, s undokabb valamit, mint a Pesten való újságíróskodás, nem tudok elképzelni. Kiöl az emberből minden tisztességes érzést, s egy hónap éppen elég rá, hogy többet soha verset ne írjon. Magam is, ha visszamegyek, nem leszek semmiféle lapnál, azt hiszem, csak úgy fogok dolgozni, kívülről,⁵ mint ahogy most küldök innen hetenkint cikkeket a Hazánknak.⁶ Minderről azonban legközelebb részletesen fogok írni, addig is azonban írja meg, hogy nincs-e valami jó embere, aki valami hivatalba tegye Pesten addig is, amíg majd valami lapnál kap állást, ha már mindenáron laphoz akar menni. Csak így lehet csinálni a dolgot, mert esetleg eltart egy-két hónapig a facérság.

Szfvből üdvözli jó barátja

Fülep Lajos

Páris, 12. Rue de la Grande Chaumière.

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kéziratár Ms 4190/232. Közölve: Dutka 77-79.

Kézírás.

Címzés: Tek. [intetes] Dutka Ákos hírlapíró úrnak

Nagyvárad Lukács György u. 861. Hongrie

Feladó: Exp. Louis Fülep

Paris 12 Rue de la G[ran]de Chaumière.

Dutka Ákos ld. az 1. sz. levél jegyzetét.

¹ Valószínűleg Márffy Ödön (1878–1959), aki 1902–1906 között Párizsban, az École des Beaux-Arts-on tanult. FL 1904-ben ismerte meg, a Baross-kávéház „balszélfogó” asztaltársaság tagjaként találkoztak

Márffy visszaemlékezései szerint szinte naponta. Egy 1958-as interjúban Márffy azt mondta, hogy FL 1904-ben a párizsi Café Clumyben mutatta be őt Ady Endrének. Ez csak 1906-ban történhetett, amikor FL és Ady egyidejűleg volt Párizsban, 1904-ben még nem ismerték egymást személyesen. (Ld. Lengyel István: Magyarország nagy öregjei. Márffy Ödön. Népszabadság, 1958. X. 12.)

² Kiséte ismeretlen, esetleg Vályi Félix. Ld. 41/10.

³ Nem tudni, melyik Dutka-versről van szó.

⁴ FL hazatérése után igyekezett pesti álláshoz juttatni Dutkát, aki azonban végül csak 1918-ban költözött Budapestre.

⁵ FL ezt a tervét nem tudta megvalósítani. 1905 XII. végéig a Hazánk, 1906. I. 1-től Az Ország munkatársa volt.

⁶ E dátumot követően nem jelent meg több párizsi cikk FL tollából, legközelebbi a Hazánkban megjelent írása: A kufsteini várban. (1904. X. 8.)

8. FÜLEP LAJOS - DUTKA ÁKOSNAK

[Párizs, 1904. IX. 26.]

Kedves barátom,

Hiába – az ön indolenciája határtalan. Nem hiszem, hogy volna hozzá fogható az ég alatt. Meghalt vagy kivándorolt Amerikába s alapos oka van eltitkolni, hogy merre jár? Azt hiszem, hogy annál hosszabb levelet, mint az utolsó, már nem is álmodhatott, s ime azt se írja, vajjon megkapta-e? Ah, kedves barátom, félek, hogy egyikünk még nem ért meg a másik számára. Ha még szunnyad valahol a lelke fenekén holmi nemesebb ösztön, tudtára adom, hogy 2–3 nap múlva utazom hazafelé, ha tehát valahogy írásra szánná magát, a következő címre küldjön: Budapest 3. Csillaghegy. Mi van a Pestre jövetelével!¹ Tudja, hogy mennyire érdekel ez a dolog s képes hír nélkül hagyni. Hiszi-e, hogy valaha meg fog javulni? Reméljük a legrosszabbat.

Barátja

Fülep Lajos

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4190/233.

Kézírás.

Címzés: Monsieur Dutka Ákos hírlapíró

Hongrie Nagyvárad Lukáts György u. 861.

Dutka Ákos ld. az 1. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 7/4.

• 9. FÜLEP LAJOS - DUTKA ÁKOSNAK

[Bp. 1905. IV.-V.]

Kedves Dutka barátom.

Egyszóval hiába menekült és bújdosott tudja fene hol, mégis csak megkerült újra. Hogy levelére, melyben épen az inspekcioról panaszkodik, ily gyorsan válaszolok, annak igazán az az oka, hogy ma inspekción vagyok magam is, tehát ráérek az írásra, különben

nagyon el vagyok foglalva, mert sok mindenfélét akarok, tanulok mostanában, még jóformán többet, mint azelőtt, ha lehetséges.

Az Adynak írott levelem története az,¹ hogy olvastam a Budapesti Naplóban egy Jehan Rictus fordítását, mely nekem meglehetősen tetszett, de amellet eszembe jutott – néha fene jó memóriám van –, hogy még mikor kint voltam Párisban, ön kérdezte tőlem, vajjon nem találkoztam-e Adyval.² Én nem ismerem őt, azt se tudom, hogy néz ki, de gondoltam természetesen, hogy önt jól ismeri s mivel önnek nem írhattam, nem tudván a címét, kénytelen voltam hozzá fordulni. Ő ugyan még nem válaszolt nekem s most már talán fölösleges is volna, ha írna, amit akartam, azt elértem, nekem az elég. Megjegyzem ugyan, hogy még rég letettem arról, hogy önről valaha még tudjak valamit, annyira megfeledezett rólam. Hogy oly hosszú ideig miért nem írt nekem, igazán nem értem. Hisz akárhol járt, csak van talán mindenütt posta, amely elhozza a levelet a Hazánk szerkesztőségéhez s ön tudhatta, hogy én még itt vagyok. Viszont én egyáltalán nem sejtettem, hogy ön merre járhat az Isten csudájában. No de ez nem olyan nagy eset, megtörtént már önnel máskor is s talán meg is fog még történni. Én legalább bízva bízom most is, hogy míg azonnal való írásra kér engem, legalább is három hónappal fog majd vártni a levelére. Az én szememben azonban még ezek után is sokkal fontosabb, hogy mi van önnel, hogy ön hogy él, érez és gondolkodik s hogyan fejlődik, mert ez a fő. Pedig őszintén megvallva, nem szenvedélyem a felebaráti szeretet s derék embertársaimat legtöbb esetben inkább gyűlölöm, vagy esetleg médiumnak, studiumnak használom fel, semmint valami nagyon imádnám. Nem azért, mivel tudom, hogy egyelőre senkinek sincs köze hozzám sem, hanem csak azért, mivel ez természetem. De emellett művészember vagyok első sorban és semmi más, s az maradok akkor is, ha egyedül maradok nemcsak a földtekén, hanem a nagy mindenségben, az egész bolygó és naprendszerben is. Ez az oka, hogy ön iránt, nem atyai jóindulattal, hiszen magam is fiatal vagyok, hanem egy művészember rokonérzésével viseltetem állandóan, annál is inkább, mivel az ön lelkéből már több olyan hang jutott el a nagy messzeségből is, amelyek részben megfeleleltek az én előbbi életem lelkiállapotainak, részben pedig értéküknél fogva szeretettel teljes visszhangot keltettek bennem. Láttam különben azt is, hogy ön sokat kínlódik, vergődik, nem bír önmagával és még kevésbé az étellel s ez a keserű vajúdás volt az különösen, amely megteremtette bennem az ön iránt való meleg szeretetet. (Természetes, hogy ezt csak írni tudom ezzel a banális szóval, egyébként egész más az, amit érzek, de az ilyesmit csak akkor mondja el az ember, ha találkozik, akkor pedig – fölösleges minden ilyesfajta beszéd.)

Az ön vajúdása és életre valótlansága azonban már kezd egy kicsit soká húzódni. Nem tudom, mi lehet az oka, de meg vagyok győződve, hogy az én közelemben – nem dicsekvéskép mondom, de úgy van – úgy helyre jönne, mint a pinty. Először is tudnék az ön lelkének való s egész lelkét betöltő táplálékot nyújtani, más részről pedig meg tudnám tanítani önmagának a becsülésére, és még valamire, ami a legveszedelmesebb dolog a világon, de amelyen ha megáll az ember, akkor erős és túl van minden veszélyen – valami filozófiai tartalmú nagy nihilizmusra, egy körülöttünk való nagy Nihilinek a megteremtésére, amely nem ismer szentimentalizmust, melancholiát, nem ismeri az élet akadályait, sem a nyomorúságokat, nem ismer semmi szentet, csak olyat, amiben gyönyörűsége telik az ember lelkének, művészetet stb. a többi meg egyáltalán nem létezik. Ahol vagyok, ott vagyok, a környezet egyáltalán nem számít, lehet mellett[em] akárki és akármi az rajtam nem változtat, történjék bármi, én megmaradok önmagamnak s belém senki sem nyújthatja a kar-

ját. Ami nekem nem kell, arról nem veszek tudomást, megsemmisítem és megteremtem magamnak azt, ami nekem kell, mert én vagyok az Isten, a világ és én ráülhetek arra a bolygóra, amely éppen nekem tetszik. És érzem mindezt, nem ismerek el nálam senki erősebbet, ki tudna hát engem befolyásolni, akadályozni? Olyanná teszem az életem, amilyenek én akarom. Nyomorúság nincs, csak én lehetek nyomorult. Őn fél a holnaptól, az ebéd hiánytól, a cigarettahiánytól – hát micsoda ön? Hát van-e szüksége menderre? Hát állat ön, akinek mindent készen a helyébe vigyenek? Hát nyomorúság az, ha nem élek szakasztott úgy, mint egy prokurista, vagy egy bankhivatalnok? Hát nem vagyok én a nagy és megtörhetlen egység akkor is, ha nincs mit ennem, ha nincs hol aludnom? Ha kint vagyok az utcán, ha bent a szerkesztőségben, vagy a kávéházban, mindenütt csak én lehetek egyedül, mert rajtam kívül semmisen létezik. A cigaretta, az ebéd, a lakás mind csak ugyanazon atomoknak más-más alakulása, amelyeknek letekintek a ding an sichjére s eldobom őket. Minek az nekem? A holnap? – hát nem elég a perc? Aki a percet művészettel tudja betölteni, az az élet legnagyobb művésze. Akik már a holnaptól is félnek, azok az élet nyomorékjai! Hát vajjon holnap is nem én leszek-e én, nem fogok-e élni, nem teremthetem-e meg magam körül újra olyannak az életet, ahogy én akarom? Ha úgy akarom, egy évig bezárkózom a szobámba és ki sem mozdulok, hogy nem látok egyetlen embert se, de ha megint úgy akarom, soha haza nem megyek. Ott vagyok otthon, ahol állok, a föld mindenütt föld, az ég mindenütt ég, az ember mindenütt ember s a művész mindenütt csak művész. Nem energia kell ehhez, de gondolkozás, intelligencia és műveltség, tudás, sok tudása, s tudása főként annak, hogy a minden semmi s a semmi minden. Az élet szavakból áll, tradíciókból és konvenciókból – ha nekem nem kellene, egyszerűen felrúgom őket. És bizony föl is rúgom. Hallgasson csak ide:

Művészet nélkül, örökké új impressziók nélkül én nem tudok élni s a lelkem gyomortágulásban szenved, folyton éhes. Mindent látni és tudni akarok s megölöm azt, aki többet mer tudni, mint én. Utálom Budapestet, de megérezem a táplálékhiányt, azért hát az idén lemegyek Itáliába,³ elmerülni a művészetbe. Nagyon téved azonban, ha azt hiszi, hogy a holnapi ebédek és cigaretták biztos tudatával fogok utazni. Hosszú időre, talán egy egész esztendőre megyek le, de mivel újságíró vagyok, ha itt hagyom a lapomat, itt hagyom a keresetemet is. Pénzem tehát nem lesz, legföljebb hatvan-hetven forint, amit az útra induláskor a zsebembe teszek. Azután vége a pénznek. Hanem kifogok én a modern világon. Veszek egy jó erős, vízhatlan vászonruhát, egy vastag talpú cipőt, zsebembe teszek egy revolvert, egy jó bicskát, egy vastag noteszt, egy Baedekert, amiben jó térképek vannak, egy inget, egy gatyát és egy harisnyát és – útnak indulok. Velencéig eljutok vonaton s ott töltök 1-1 1/2 hónapot. Hogy ott miből élek, s hogy onnan hogy jutok tovább, még természetesen nem is sejtem. Pénzem nem lesz, megyek gyalog. Aki megtámad, azt agyon ütöm, ha megéhezek, majd szerzek magamnak ennivalót, ahogy tudok. Engem magam, a látásom, a fejem, a lelkem és a tudásom el nem lothatja, tönkre nem teheti senki, az megmarad minden körülmény, minden nyomorúság között. Bejárom felső Olaszországot, lemegyek Firenzébe főként, mert oda leginkább vágyódom, onnan Rómába, Nápolyba, sőt le Palermóba. Közbe persze érintek vagy száz várost. Számításom szerint június elsején indulok útnak s remélem nem fog semmi sem akadályozhatni. Miért teszem mindezt, miért állok ki minden nyomorúság elé? Mert ösztönszerű, ellenállhatatlan erővel érzem, hogy nekem az idén, jelenlegi fej lövésem és lelki állásom szerint Itáliára, Itália művészete-re van szükségem s ez fontosabb minden ebédnél. És ezért megyek. Ha önnek volnék, véres verítékkel is félretennék június elsejéig 50-60 forintot – mostani fizetése megenged-

hetné – s lejjön velem legalább egy hónapra Velencébe. Egész más emberként jönne vissza.

Vagy legalább jöjjön föl Pestre, akárhogy is. Vesse le az előítéleteit, mozgasson meg minden követet. Én talán lemennék most önhöz, de Itáliával nagyon el vagyok foglalva jelenleg, nincs egy szabad pillanatom. Olyan nagy stúdium az, hogy nincs több hozzá fogható, én pedig nem szeretek felületes, félmunkát végezni. Olyan helyeket, olyan mélységeket kutatok fel, ahol előttem nem járt még senki, olyan dolgokat látok és érzek és mondok, amiket még más nem mondott. Pedig már eleget mondtak az emberek. Próbáljon meg egy ilyen nagyobbserű tanulmányba, az egész lelkét betöltő vállalkozásba belemerülni, az ember megedzve, erősen kerülhet ki csak belőle.

No de vége az inspekciónak, most hozzák az utolsó kolumnát, mennem kell.

Várom levelét és szívből üdvözlöm Önt, akit már látni is szeretnék, régi jó barátja

Fülep Lajos

A tartalom alapján datálva: FL már megjárta Párizst (1904. IX. után), a Hazánk munkatársa (1905 vége előtt). Magázza Dutkát (1905. IX. előtt). Ady Rictus-fordítása 1904-ben és 1905-ben is megjelent.

MTAK Kézirattár Ms 4190/238. Közölve: Dutka 79–82.

Kézírás.

Nagyváradra írt levél.

Dutka Ákos ld. az 1. sz. levél jegyzetét.

¹ FL első Adynak írt levele nem maradt fenn. Ady első FL-nak szóló levelében (19. sz.) utal az itt elmondott esetre. Ady Jean Rictus strófiáiból c. fordítása a Budapesti Napló 1905. II. 26-i számában jelent meg. FL a Hazánk 1905. III. 23-i számában írt tárcát Jean Rictus (1867–1933) francia költőről. – Ady csaknem az egész 1904–1905-ös évet Párizsban töltötte, mint a Budapesti Napló munkatársa. Ez idő alatt 1904. VI. 19. és IX. 26. között FL is Párizsban volt, de személyesen nem találkoztak. FL Adynak írt többi levele sem maradt fenn. Személyes ismeretségük és kapcsolatuk történetét FL Ady éjszakái és éjszakája címmel 1969-ben írta meg. (Fülep II. 44–77.) Ld. 19/2.

² Dutka levele nem maradt fenn.

³ FL csak 1907 őszén ment Firenzébe, ez a levél az első dokumentuma annak, hogy már korábban is készült Itáliába. 1908 nyarán umbriai útját valóban nagyrészt gyalog tette meg. Dutkára nagy hatást tett FL-nak ez a levele, s mint évtizedekkel később A nagy kaland. Regényes korrajz a kivándorlás éveiből. (Bp. 1959.) c. művében írja, FL levélbeli biztatása „belopta, beoltotta a szomjas váradi szívembe a világszavargás rögeszméjét.” (20.) Hatása alatt két váradi barátjával elindult Itália felé, de Fiumében egy hajótársasági alkalmazott váradi ismerősük újságírói ingyenjegyet szerzett nekik egy hajó első amerikai útjára, így kerültek az Egyesült Államokba. Az amerikai út 1905. XI. végétől 1906. IV.-ig tartott.

10. FÜLEP LAJOS – DUTKA ÁKOSNAK

[Bp. 1905. IX. 11.]

Édes öregem,

már van tán egy hete, mikor írtam neked,¹ hogy jelentkezz azonnal Bonitznál, az Alkotmány szerkesztőjénél,² mert ott most egy csomó üresedés van s könnyen bejuthatnál. Írtál-e? Én a napokban kérdeztem Petrássévitset,³ de ő bár leveledről értesült volna, még nem tudott semmit. Ne mulaszd el ezt az alkalmat, míg nem késő, s akárhogy is, de érdemes megpróbálni. Nem kerül pénzbe.

Nógrádit⁴ az Alkotmánytól kidobták, Bonitz kijelentette: ez az ember be ne tegye ide a lábát többet. Ugyanazon szavakkal dobta őt ki Kanyóné is a kocsmából. Gratulállok hozzá neked.

Üdv és ölel öreg cimborád

Fülep Lajos

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4190/234.

Kézírás zárt postai levelezőlapon.

Címzés: Tek. [intetes] Dutka Ákos hírlapíró úrnak

Nagyvárad Lukács György utca 15.

Dutka Ákos ld. az 1. sz. levél jegyzetét.

¹ FL-nak ez a levele nem maradt fenn. Az előző levél óta személyesen is találkoziok kellett s ekkor kerülhetett sor az összegeződésre.

² Bonitz Ferenc (1868–1936) újságíró. 1895–1896 és 1898–1906 között az Alkotmány c. napilap felelős szerkesztője. Az Alkotmány a katolikus klérus lapja volt. Ld. 1/2.

³ Petrássevich Géza (1871–1908) hírlapíró. 1899-től az Alkotmány c. lap közgazdasági rovatvezetője. 1904-től az Új Lapot is szerkesztette.

⁴ Talán arról a Nógrádi Ernőről van szó, akinek 1902-től a Nagyvárad Naplóban jelentek meg írásai.

II. FÜLEP LAJOS – DUTKA ÁKOSNAK

[Bp. 1905. IX. 18.]

Kedves fiam.

Egyelőre csak annyit írhatok, dolgom lévén, hogy azonnal ülj neki és menessz levelet Bonitznak,¹ az „Alkotmány” felelős szerkesztőjének, hogy hallottad, hogy üresedés van nálunk, szeretnél munkatársra lenni. Írj neki egy részletes levelet, hogy milyen újságíró vagy, írj a könyvedről stb. De alaposan ajánld be magad, mert itt esetleg lehet csinálni valamit. Gondold meg: kevés munka és 60 forint fizetés.

Úgy áll ugyanis a dolog, hogy az Alkotmányból egyszerre elkerült most három alak. *Emberre szükség van.* Petrássevichcse² beszéltem, s ha levelet írsz Bonitznak, ő beszél az érdekedben. Még szólok majd Auernek, a segédszerkesztőnek is.³

Itt igen jó dolgod volna, mert a szerkesztőség tisztességes jó fiúkból áll, dolgod is ropant könnyű volna. Jövőre is kiható lenne ez a dolog, mert megbarátkozhatnál Márkus-sal,⁴ aki nagyot lendítene rajtad. Úgy írd tehát, hogy foganatja legyen. Írd meg Bonitznak, hogy levélben vagy táviratilag értesítsen, hogy azonnal mehess, ha kell. Tehát semmi halogatás, egy pillanatnyi sem. Fogj tollat rögtön.

Nógrádi⁵ itt piszkoskodik még az Alkotmánynál soronként fizetett dolgokkal. Állítólag be fog kerülni a laphoz. Én, ha csak lehet, meg fogom ezt akadályozni s elmondom nekik, ki ez az alak.

Egyébként Nógrádiról és a kofferéről lesz még mit mesélnem, de egyelőre nincs hozzá időm. Legjobb volna persze, ha újra [...]hetném.

Tanácsolni csak azt tudom, hogy Nógráditól és a kurvájától szerezd vissza a holmijaidat s aztán ne tudj róluk semmit. Ha megtudom, hogy azzal az alakkal ügyeid tisztázása után akár személyesen, akár levélbelileg érintkezel, lepofozlak.

Most pedig öllek s sok szeretettel várom, hogy viszontlássalak, agg cimborád és Krisztusod⁶

Fülep

Verseket küldj, Márkusnak átadom.

A dátum: postahélyegző.

PIM V 4616/16.

Kézírás a Hazánk levélpapírján.

Címzés: Tek. [intetes] Dutka Ákos hírlapíró úrnak

Nagyvárad Lukács György utca 15.

Dutka Ákos ld. az 1. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 10/2.

² Ld. 10/3.

³ Auer Pál (1885–1978) publicista, jogász. Ekkor kezdő újságíró.

⁴ Márkus László (1882–1948) író, rendező, kritikus, színházi szakíró. A Thália Társaság tagja. FL-sal a Magyar Szemle főmunkatársaként a Báthori-, majd a Baross-kávéház „balszélfogó” asztalánál találkozott. 1907-től a Magyar Színház rendezője, 1913-tól a Király Színház és a Magyar Színház szcenikai felügyelője volt.

⁵ Ld. 10/4.

⁶ A fiatal FL-t barátai – utóbb Ady is – Krisztus-szakállá miatt Fülep-Krisztusnak nevezték.

12. FÜLEP LAJOS – DUTKA ÁKOSNAK

[Bp. 1905. IX.]

Édes öregem.

Petrássevichcesel¹ napok óta nem találkoztam s azért nem tudok semmi hírt a te dolgodban. Azt sem tudom, hogy bár erősen a lelkedre kötöttem, írtál-e Bonitznak.² Hiszen, nagy disznóság ugyan, nem írsz nekem semmit s nem értesítesz sem részletesen sem futólag helyzetetről, tervcidről és kilátásaidról. Pedig nem jól teszed, mert látod, én mindig gondolkodok rád s talán jobban dolgozom azon, hogy Pestre jöhess, mint te magad.

De most idchallgass. Az Alkotmány-ügy nem volt biztos,³ amit azonban most ajánlok, az *feltétlenül bizonyos*. Arról van szó, hogy október elsejére bevonulhatsz a Hazánkhoz⁴ *korrektornak*, mivel egyik korrektori állás akkorra megürül. Gondold meg jól a dolgot s határozd el magad és értesíts engem *azonnal*, nehogy más ember után nézzenek.

Részletek a következők: kapsz havonként 40, azaz negyven forint fizetést. Elfoglaltságod tart naponként délután 1/2 2-től 1/2 ötig, legfeljebb ötig. Ez tehát két-három órai elfoglaltság, jóformán semmi. Emellett annyit dolgozhatsz, amennyi jólesik. Dolgozhatsz nekünk is, másoknak is, tanulhatsz, olvashatsz és fejlődhetsz. Kenyered biztos, ez a fő.

A következő dolgok szükségesek: Tanulj meg jól és gyorsan korrigálni, szerezz kefelevonatokat valamelyik nagyváradai laptól és gyakorold magad sokat. Ha lehet, jöjj fel minél előbb, hogy itt én magam adjak neked instrukciókat és belevassalak a pontos és gyors korrigálás titkaiba. Az egész nem nagy mesterség, csak kis intelligencia és kellő rutin szükséges hozzá.

Apropos: Ügyeidet úgy intézd, hogy némi tőkéd legyen, akármilyen kevés, hogy ki húzd az időt, mert a korrektori fizetéseket utólag, vagyis hónap végén utalványozzák.

Tehát: A dolog biztos, elsején munkába állhatsz, értesíts azonnal.

Gondold meg jól a dolgot!
Ölel öreg cimborád

Fülep Lajos

A tartalom alapján datálva: az előző, II. sz. levél után íródott.

MTAK Kézirattár Ms 4190/223.

Kézírás a Hazánk levélpapírján.

Nagyváradra írt levél.

¹ Ld. 10/3.

² Ld. 10/2.

³ Ld. a 10. sz. levelet.

⁴ Ld. 1/2. ill. 7/4.

13. FÜLEP LAJOS – DUTKA ÁKOSNAK

[Bp. 1905. IX. 25. előtt]

Édes öregem.

Minden rendben van, csak az a változás állott be tervünkbe, hogy csak 15-én léphetsz szolgálatba, nem elsején, mert az a korrektor, akinek felmondtunk, kiköyörögte, hogy addig hagyjuk meg az állásában, hogy más hely után nézhessen. Ez tehát azt jelenti, hogy 25-én még nem kell jönnöd, hanem 15-ike előtt pár nappal. Addig legalább jobban rendbe hozhatod egy és más dolgot, talán a verskötet ügyét is. Mi van különben vele? Megkapod-e a remélt 200 forint segítséget.

Ideföntléted, ha nem is lesz valami fényes anyagiakban, mégis elég fontos lehet, mert talán majd sikerül másvalahol megvetni a lábod. Hiszen ez úgyis csak átmeneti dolog lenne, hivatva arra, hogy kenyered legyen addig, amíg jobb szerződésre szert tehetsz. Most ez a fő s az, hogy tovább tanulj és dolgozz.

Egyébként Gáspár Imre¹ írt nekem Debrecenből, hogy ajánljak neki munkatársat, jó erőt, 50 forint fizetéssel a Szabadsághoz. Ha netalán kedved volna ide lemenni, írd, s a dolog nyomban rendben lesz.

Nógrádit,² mint értesítettelek, Alkotmánytól végleg kidobták, oda már be nem teszi a lábát. A pasast különben rég nem láttam. Még ma is lóg egy koronámmal.

Írd részletesen, terveidről és ügyeid állásáról.

Ölel

Fülep Lajos

A tartalom alapján datálva: ld. a 12. sz. levél jegyzetét.

MTAK Kézirattár Ms 4190/224.

Kézírás a Hazánk levélpapírján.

Nagyváradra írt levél.

Dutka Ákos ld. az 1. sz. levél jegyzetét.

¹ Gáspár Imre (1854–1910) újságíró, költő, műfordító, ekkor a Szabadság c. debreceni ellenzéki lap szerkesztője. 1892-ben Nagybecskerekben a Torontál c. napilap szerkesztője volt, utóbb, részben FL-sal egyidejűleg számos írása jelent meg a Hazánk ill. a Magyarország hasábjain, kapcsolatuk valószínűleg innen ered.

² Ld. 10/4.

[Bp. 1905. X. 15. elött]

Édes öregem.

Mindjárt leveled¹ végével kezdem: ami a szeretetet illeti, afelől légy egész nyugodt, az nem változik. Sőt. Fontosabb azonban, hogy történjék valami. Erre vonatkozólag a következőket mondom el neked *teljes bizalmasan*, ne add tovább:

A Hazánk január elsején megszűnik s nem biztos, hogy új formában folytatódik-e.² Sorsa még e hó közepéig eldől, akkor majd értesítelek. Addig is a következőket: elsejére feljöhetsz korrektornak, ha érdemesnek tartod feljönni két hónapra.³ Ha a lap folytatódik, akkor persze tovább is maradhatsz, de mint mondom, ez bizonytalan. Két hónap alatt is esetleg lehet tenni valamit, de itt igazán nem merlek biztatni. A hónap közepén azonban majd megírom azt, hogy mi lesz a Hazánkkal, s akkor biztosabban jöhetsz fel. Láthatod, ez oly komplikáció, amely megzavarta számításaimat, s mely ellen nem tehetek. Ebben a dologban egyelőre várjunk, de ha hajlandó vagy két hónapra is feljönni, akkor frj s minden rendben lesz.

Gáspárnak⁴ írtam, beajánlottalak hozzá, egyúttal itt küldöm levelét,⁵ amit nekem írt, ebből megtudhatod, hogy milyen alakra lesz neki szüksége.

A dolgokat addig jól meghányhatod-vetheted. Ami engem illet, én melletted vagyok minden dologban – s amit csak tehetek, megteszek.

Rám vonatkozólag értesítelek, hogy sokat dolgozom. Most írok egy hosszú tanulmányt Lykának⁶ s írtam már és munkatársa vagyok Lázár Béla új lapjának a Modern Művészetnek,⁷ mely vasárnap vagy hétfőn jelenik meg. Lesz benne cikkem, művészeti szenzáció.

Terveidről, helyzetedről írj lehetőleg részletesen.

Ölel agg barátod

Fülep Lajos

A tartalom alapján datálva: a Modern Művészet X. 15-én jelent meg.

MTAK Kézirattár Ms 4190/225.

Kézírás a Hazánk levélpapírján.

Nagyváradra írt levél.

Dutka Ákos ld. az 1. sz. levél jegyzetét.

Dutka levele nem maradt fenn.

² A lap Az Ország címen élt tovább.

³ Ld. 7/4.

⁴ Ld. 13/1.

⁵ Gáspár Imre FL-nak írt levele sem FL, sem Dutka Ákos hagyatékában nem található.

⁶ Lyka Károly (1869–1965) festő, művészettörténész. 1902–1918 között a Művészet c. folyóirat szerkesztője, 1914–1936 között a Képzőművészeti Főiskola tanára, majd igazgatója. FL első cikke a Művészetben Eugène Carrière címmel az 1906. 6. számban jelent meg. Ld. a 17. sz. levelet. Itt valószínűleg az impresszionizmus történetéről tervezett művére utal.

⁷ Lázár Béla (1869–1950) művészeti író, 1905–1906-ban a Modern Művészet főszerkesztője, a két világháború között az Ernst Múzeum igazgatója. A Modern Művészet első száma 1905. X. közepén jelent meg, benne FL Látogatás a műteremben. Zala Györgynél c. írásával.

15. FÜLEP LAJOS – DUTKA ÁKOSNAK

[Bp. 1905. IX. vége után]

Édes öregem.

A napokban beszéltem Kárpáti Auréllal,¹ azzal a fiatalemberrel, akit egyszer a Hájó előtt neked bemutatam. Ő is poéta és ír a „Magyar Szemlébe”. Küldje [!] neki egy kötetet a Vallomások könyvéből postafordultával, és majd ír róla a Szemlébe, azután majd le is ad egy pár verset belőlük s valószínűleg kapsz néhány forintot is.² Ezt tehát csináld meg nyomban, jó lesz az a néhány forint is. Címe: Kárpáti Aurél, Budapest, Szentkirályi utca, „Hazánk” kiadóhivatala.

Egyébként mi lesz a dolgokkal? Semmi hírt nem kapok rólad. Gáspár írt-e neked?³ stb. stb. Én most sokat dolgozom, főleg az Impresszionizmus történetét, nagyobb dolog lesz belőle.⁴

Ölel hű barátod

Fülep Lajos

Teréz körút 22. III. 16. (Ha írsz, erre a címre írd, mert a laptól most elsejéig szabadságon vagyok és nem járok be.)

A tartalom alapján datálva: Gáspár Imréről először a 14. sz. levélben van szó.

MTAK Kéziratár Ms 4190/226.

Kézírás a Hazánk levélpapírján.

Nagyváradra írt levél.

Dutka Ákos ld. az 1. sz. levél jegyzetét.

¹ Kárpáti Aurél (1884–1963) író, kritikus, költő. 1905-ben az Alkotmány c. lap szerkesztőségének tagja. A Magyar Szemle, A Hét és az Új Idők munkatársa. Kárpáti és FL a Báthori- és Baross-kávéház törzsasztalánál találkozott rendszeresen, ifjúkori kapcsolatukról Ruffly Péter: Arckép a 75 éves Kárpáti Aurélról. (Magyar Nemzet, 1959. XII. 5.) és Kárpáti Aurél: Emlékezés a „balszélfogóra” c. cikkében (Magyar Nemzet, 1961. III. 5.) olvashatunk. Dutka 1954. VIII. 12-i Kárpáti Aurélnak írt levelében így emlékezik találkozásukra: „Bizonyosan te is könnyes szemmel emlékezel a Reviczky utcai veres kockás abroszra, amely előtt Fülep Lajos oly fölényesen oktatott bennünket.” (OSZK Kéziratár)

² A Magyar Szemle c. katolikus szépirodalmi, kritikai és művészeti hetilapot 1905. XII. végéig Kaposi József, majd 1906. I-tól Gerely József, ill. 1906. VII. 5-től Szemere György szerkesztette. Kárpáti nem írt benne a Vallomások könyvéről. Dutka versei közül legközelebb A rengetegből. – Bálban. (1906. I. 4.), A riporter (1906. II. 1.), és Sejttem a párom (1906. IV. 19.) jelent meg a Magyar Szemlében. Kárpáti-nak az 1. jegyzetben említett cikke szerint a Magyar Szemle tulajdonképpeni szerkesztője ekkor Hevesi Sándor volt.

³ Ld. a 13. sz. levelet. Dutka nem szerződött el Debrecenbe.

⁴ A mű nem készült el. Talán ennek a nyersanyaga a Fülep-hagyatékban Ms 4577/4. jelzet alatt található kézirat. Könyvtervre utal a 6.f.-n olvasható megjegyzés: „Két külön fejezet írandó . . .”

16. DUTKA ÁKOS – FÜLEP LAJOSNAK

[Nagyvárad, 1905. X. 15. után]

Édes Öregem.

Leveled újra egy kis fényt egy kis meleget hozott az én szomorú csöndes magányomba, a hol most rovogatom a szomorú strófákat. A sorsomról kívánsz hallani. No biz az ma is a változatlan. Keresem a helyem, de nem találom. Keresem a hangot, az őszintét, a tisztát, az enyémet . . . egyedül az enyémet.

Ami a debreceni dolgot illeti, írtam Gáspárnak,¹ de választ nem kaptam. No ez nem olyan nagy baj utóvégre itthon is keresek annyit, hogy megélek akárha Debrecenben volnék.

Jobban fáj, hogy nem lehetek a te körödben. Attól sokat vártam. Ha melletted vagyok többet emelkedett volna a lelkem a csöndes, harmonikus bölcsesség felé. No de ne érzelgünk. Majd csak elérkezik annak az ideje is. Most, hogy Vészi² lett a sajtóiroda főnöke Bíró³ talán tehetne értem valamit. Nem gondolod? Ha az én egyéniségem kaphatna ott foglalkozást, kérlek tanácsolj valamit.

A te munkáságodra nagyon kíváncsi vagyok s ha teheted küldj a *Modern Művészet*-ből egy példányt.⁴ Kárpáti Aurélnak küldtem könyvet és verset is.⁵ Bizony jó volna az a pár forint is.

Édes jó Öregem írj magadról a viszonyaidról a Hazánkról a terveidről és egyebekről. Én most még két kis írásomat mellékelem ide,⁶ a viszontlátásig pedig ölel hűséges híved

Dutka Ákos

A tartalom alapján datálva: a levél válasz a 15. sz. levélre.

MTAK Kézirattár Ms 4188/152.

Kézírás. A levél Dutka Ákos hagyatékában maradt fenn, így valószínű, hogy nem küldte el.

Címzés: Nagyságos Fülep Lajos hírlapíró úrnak

Budapest Teréz körút 22. III. 16.

Dutka Ákos ld. az 1. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. a 13. és 14. sz. leveleket.

² Vészi József (1858–1940) 1877-től újságíró, a Budapesti Tageblatt és a Pester Lloyd munkatársa. 1894-től a Pesti Napló főszerkesztője, 1896-tól a Budapesti Napló alapítója és főszerkesztője. A Fehérvár-kormány idején (1905. VI. 18–1906. IV. 8.) lett a Miniszterelnökség sajtóirodájának vezetője. A darabont-kormány bukása után Berlinbe költözött.

³ Bíró Lajos (1880–1948) író, újságíró, előbb a nagyváradi Szabadság, 1905-től a Budapesti Napló munkatársa. 1906-ban feleségül vette Vészi József Jolán leányát. 1907–1909 között Berlinben élt.

⁴ Ld. 14/7.

⁵ Ld. a 15. sz. levelet.

⁶ Nem maradtak fenn.

17. LYKA KÁROLY – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1906. II. 20.

Igen tisztelt uram,

engedje meg, hogy hivatkozzam szíves beleegyező szavaira s kérjem ama cikkek egyikét, amelyekről a Kairo-kávéházban¹ beszélgettünk. Ha már az első számban (amely sajnálatomra se nekem, se másnak nem fog örömet okozni) nem közölhettem öntől semmit, úgy legalább a második számára ugyebár ad valamit.² Nem tudom, nem feszélyezi-e önt a „Művészet” színtelensége, szürke programja. De tessék meggondolni, hogy a mi nagy közönségünknek sokkal könnyebben és hathatósabban lehet művészeti tanulságokat beadni ilyen módon, mint ha a tendencia nyilvánvaló volna. Eszembe jut Cziklay Lajosnak³ egy mondása: azon kesergett, hogy nálunk nem lehet még a papság körében

sem propagálni az igazi klerikális lapokat. Persze hogy nem, mert a homlokukra van írva, hogy klerikális lap.

Nagyon örülnék, ha a kéziratot február 20-ig megkaphatnám.⁴ Tájékoztatásul meg kell jegyezni, hogy a számban valószínűleg Rippl-Rónai méltatását publikálom, lesz benne azonkívül egy kis á-b-c-cikk az apró bronzplasztikáról is.⁵ Ezek a témák tehát le vannak foglalva. De hisz az ön listáján oly sok érdekes téma volt feljegyezve, hogy könnyű lesz a választás.

Midőn kérésemet megújítom, még arra is kérném, legyen szíves akár telefonon megizenni, vajjon számíthatok-e a kéziraatra.

Szívességét előre is köszöni őszinte híve

Lyka Károly

MTAK Kézirattár Ms 4588/252.

Kézírás a Művészet szerkesztőségi levélpapírján.

Budapestre írt levél.

Lyka Károly ld. 14/6.

¹ A Lövölde-téren volt. Itt találkozott a Frischauf-csoport, s látogatta a kávéházat FL is, amikor Budapesten volt.

² A Művészet c. lap 1902-ben indult, ezévi első száma januárban jelent meg. Második számában nincs FL-írás.

³ Cziklay Lajos (1852–1927) lapszerkesztő. Előbb Szegeden, majd a Budapest c. lapnál, végül az Alkotmánynál dolgozott.

⁴ Ld. 14/6.

⁵ A Művészet 1906. 2. számában Lykának Apró bronz c. cikke jelent meg, Rippl-Rónairól Petrovics Elek írt.

18. A KÖNYVES KÁLMÁN RT. ÉS RIPPL-RÓNAI JÓZSEF – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1906. II. 22.

Az „Ország” Tekintetes Szerkesztőségének

Budapest

E hó 26-án zárul be a Rippl-Rónai kiállítás. Nem mulaszthatjuk el ezen alkalommal az igen tisztelt Szerkesztőségnek őszinte köszönetünket kifejezni azon jóindulatáért, amellyel ezen kiállítás ügyét felkarolta. – Meggyőződésünk, hogy azon erkölcsi siker, amelyet ezen tárlattal elértünk, nagy részben a sajtó jóakarátú támogatásának tulajdonítható és ezért újlag hálás köszönetet mondunk Önöknek már csak azért is, mert tudjuk, hogy e tárlat iránt tanúsított szíves érdeklődésük nagy hasznára lesz a magyar művészetnek. –

Kiváló tisztelettel

„Könyves Kálmán”

Magyar Műkiadó Részvény-társaság

Nagy köszönettel üdvözlöm Önöket és kérem továbbra is jó indulatukat. Gyönyörűbb dolgot ritkán olvastam.¹

Igaz hűséggel:

Rippl-Rónai

MTAK Kézirattár Ms 4589/239.

Gépirás ill autográf sorok a Könyves Kálmán Magyar Műkiadó Részvénytársaság levélpapírján.

A címzés magán a levélpapíron van. Budapestre írt levél.

Rippl-Rónai József (1861-1927) festő, 1884-től Münchenben, 1887-től Párizsban, majd 1892-1900 között Neuillyben élt. Hazaköltözése után 1900-ban és 1902-ben volt kiállítása, de az átütő sikert a Könyves Kálmán RT Nagyszabványú termeiben rendezett tárlata hozta meg. FL-sal való kapcsolata ekkor írt cikke nyomán jött létre: Rippl-Rónai 1906 májusában ajánlólevelet adott a Párizsba készülő FL-nak (22. sz. levél), Márffy Ödön Rippl-Rónainak Firenzéből írt 1907. XI. 28-i levele végén „Fülep meleg üdvözlétét küldi” (MNG Adattár 4853. sz.), s Rippl-Rónai öccsének, Ödönnek írt 1907. XI. 24-i levelében amelyben beszámol neki tervéről, hogy 1908 februárjában Firenzébe készül, így ír: „Kellems társaság van itt és pedig Vedresék, Márffy Ödön és Fülep Lajos. Azt hiszem, itt találjuk a szép tehetségű szobrászt Kalmár Elzát is.” (MNG Adattár 20.408/957.) – A Könyves Kálmán Rt 1891-ben alakult magyar festők alkotásainak művészi reprodukciók formájában való kiadására és terjesztésére, hogy kiszorítsa az ügynökök által az országot elárasztó értéktelen és ízléstelen olajnyomatokat. Az RT kiállításokat is rendezett.

Ugyanaz a levél 1906. II. 23-i dátummal is megvan FL hagyatékában, Ms 4589/240. jelzettel.

Címzése: Nagyságos Fülep Lajos Pál úrnak Budapest.

A gépelt szöveg azonos, Rippl-Rónai kézirat utóiratának szövege: Még egy meleg üdvözlét és mély tisztelet! Hívé

Rippl-Rónai

¹ FL cikke: Rippl-Rónai József címmel Az Ország 1906. I. 31-i számában jelent meg. Ugyancsak ő írt Fra Filippo álnéven a Magyar Szemle 1906. II. 8-i számában Rippl-Rónai József gyűjteményes kiállítását január 30-án nyílt meg a „Könyves Kálmán” kiállítási termeiben címmel.

19. ADY ENDRE – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1906. III. 4.]

Kedves Fülep Lajos,

bátyádnak¹ mondtam már, hogy ellened vétettem. Válasz nélkül hagytam egy kedves leveledet.² hogy vezekeljek s hogy megismerjelek személyesen, igazán régi akaratom. Az éjszakába idézni nem akarlak. Ha nincs ellenedre, hétfőn este kilenc óraker légy a Szabadság kávéházban.³

Szeretettel üdvözöl hívéd

Ady Endre

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4585/19.

Közölve: Ady Endre levelei I. 200-201.

Kézírás a Budapesti Napló levélpapírján.

Címzés: Nagyságos Fülep Lajos úrnak

az Ország b[el]munkatársa

Budapest Szentkirályi u. 28. b.

¹ Fülep Jenő (1875-1939 után) FL bátyja, előbb újságíró, majd Indiában üzletember. Az utolsó ismeretes adat szerint 1939-ben Ungvárott a Kereskedelmi Minisztérium előadója volt.

² FL Dutka Ákosnak szóló 9. sz. levelében ír Adynak küldött, válasz nélkül maradt leveléről, amelyben Adytól Dutka címét kérte. Röviddel ezután került sor FL és Ady személyes megismerkedésére, amikor Az Ország 1906. III. 7-i számában megjelent FL Ady Endre. (Ady Endre: Új versek. Nagy Sándor címlapjával. Pallas kiadása.) című recenziója a kötetről. FL 1969-ben így írja le találkozásukat: Személyesen nem ismertem Adyt, nem is láttam soha. A cikk után nyomban írt, látni óhajt, ha én is őt, menjek

el valamelyik délután 6 óra tájban a Szabadság kávéházba. Érthető az óhaja. Az a cikk sokat jelentett neki. Tudni kell, hogy Ady sokáig, később is abban a tudatban élt, alóla bármikor kiránthatják az existenciális talajt, olyan helyzetbe kerülhet, amilyenbe az ő költséges életmódjával – az éjszakázás, az ital sok pénzt kívánt – nem élhet, másképp élni meg nem tud. Amikor annyian el akarták veszíteni, ez a szívvel-lélekkel melléje állás nagyon jólesett neki, még ha egyelőre csak „erkölcsi” segítség volt is, bár használt az elismeretetésnek is, és, mint mondta, elámulatta, hogy a cikk éppen olyan helyen jelent meg, ahonnan csak az ellenkezőjét várhatta, vagy hallgatást. Jól tudta, ha ilyen cikk ott valamiképp megjelenhetett is, az ilyen kiállítás nem veszélytelen. Ugyan nem közvetlenül és csak az Ady-cikk miatt, hanem egy másik miatt is, a mágnások parancsára a felelős szerkesztő pár hét múlva fölmondta az állásomat.

Elmentem a mondott helyre a kívánt időben. Megtörtént a megismerkedés. Nem írom le a körülményeit, bár érdekesek voltak. Csak annyit, hogy az első pillanattól kezdve meghatározódott az egymáshoz való viszonyunk. Bár elég nagy volt köztünk a korkülönbség, néhány hónap hijján nyolc év, ő huszonkilenc, én huszonegy, meg aztán ő országos nevezetesség, én csak az irodalmi-művészi körökben számontartott ifjú, nem éreztem különbséget akkor se, később se soha, az első perctől kezdve úgy voltunk, mintha egyidős, régi barátok volnánk; igaz, hogy ő, amilyen nagy virtuóz volt, ha akarta, a maga felsőbbségének éreztetésében, ugyanolyan virtuóz tudott lenni a különbségek eltüntetésében. Velem a fensőbbségét sohasem akarta éreztetni, sőt voltak később alkalmak, amikor jogosnak elismert kifakadásaimkor egy kicsit megjátszva, morikálta a megszeppentet, respektálta, amiket mondtam. Búcsúzáskor megimvitált, hogy találkozzunk máskor is, bár ugyanakkor ismételten hozzátette, a világért se akar engem „az ő éjszakáiba” idézni, sőt inkább megvéd tőlük, nem nekem valók. Kérdésemre azonban mégis megmondta, éjjel hol és mikor található. (Fülep II. 47–48.)

³ A Szabadság-tér közelében volt, a Batthyány-örökmécses mellett.

20. MIHÁLYFI KÁROLY – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1906. IV. 7.

Igen tisztelt Fülep úr!

A „Magyar Szemle” f. évi március 22-én megjelent száma, – amelyben a köztünk lefolyt beszélgetést közölni szíveskedett¹ – elkerülte a figyelmemet és csak pár nap előtt figyelmeztetett rá valaki. Megszereztem és elolvastam. Őszintén megvallom: megdöbbenem azokon a lapszusokon, amiket ejtettem. Láttam, hogy szavaim nem fedik mindenben a meggyőződésemet. Különösen a Paulayra vonatkozó passzus² háborgatta meg erősen a lelkiismeretemet. Úgy látszik, egy – felfogásom szerinti – hibájáról beszéltem, de száz – a köztudatban élő – erényéről hallgattam.

Paulay nem szorult rá, hogy nyelvbottlással szemben megvédjem. Paulay hozott engem a Nemzeti Színházhoz; ő egyengette előttem a haladás útját és haláláig a legmelegebb atyai szeretettel viseltetett irántam.

Teljesen jogosultnak kell tehát elismernem azt a megütözést, amit ez a pont még a barátaimban is keltett és igazuk van, mikor nemcsak prepotenciával és igazságtalansággal vádolnak, de hálátlansággal is.

Még valamit. Mikor a 80-as évek elejéről volt szó, azt mondtam, hogy Halmi volt az egyedüli, aki nem szavalt. Ez is képtelenség. Hát Szigeti József, Feleky, Náday, Újházi?³ Az egész ország tudja, hogy soha életükben nem szavaltak. Már ez is bizonyítja, hogy csupán nyelvbottlásokról lehet szó.

Nem mentegetni akarom magamat e pár sorban. Csakis a lelkiismeretemet akarom megnyugtanni, amelynek szava az én *suprema lex*-em.

A többiért szívesen viselem az odiumot. Igen kérem: adjon helyet e néhány sornak.

Fogadja nagybecsülésemet és őszinte tiszteletem kifejezését.

Mihályfi Károly

Nyomatatásból közölve. Megjelent a Magyar Szemle 1906.IV. 12-i számában FL következő nyilatkozatával:

Nagyon csodálkozom azon, hogy bárki prepotenciával és igazságtalansággal vádolhatta Mihályfi urat. Kettőnk közt csak művészeti kérdésekről esett szó, s ha beszéltünk élő vagy elhunyt emberekről, az csak a művészet kapcsán történt. Hitem szerint pedig a művészetről, még ha az maga a színészet is, akárki táplálhat és vallhat véleményt a maga jó belátása szerint még Magyarországon is. Paulayról szólván, úgy gondolom, Mihályfi úr csak a színésztől beszélt s véleményét vele együtt és rajtam kívül még alighanem nagyon sokan osztják Magyarországon. Hogy Mihályfi úr Paulay egyéb képességeiről nem beszélt, annak az az egyszerű magyarázata, hogy én nem kérdeztem őt más irányban s nem kértem tőle jellemrajzot Paulayról, mint olyanról. Utóvégre is egy félórás interviewben elég ha a kérdezett az éppen felvetett kérdésekre felel. Ez a magyarázata a lapszusoknak is, melyeket Mihályfi úr elkövetett; ő természetesen nem lehetett előre elkészülve arra, hogy egy ember eljön hozzá, aki kérdésekkel zaklatja, ennél fogva nem is várhat tőle senki esszét a színészetéről teljes névsorral. Elég annyi, hogy Mihályfi úr válaszában mi a férfiasan kimondott igazságot találtuk meg, amelyre nemcsak hogy büszke lehet Mihályfi úr, hanem büszke lehet arra is, ha támadják érte s ha ő férfiasan helyt áll azért, amit nyíltan és öntudatosan kimondott.

Fülep Lajos

Mihályfi Károly (1856–1936) színművész, 1880 óta a Nemzeti Színház tagja. A régi, romantikus szavaló iskola képviselője.

¹ FL Színészek a színészetéről. Mihályfi Károly c. riportjáról van szó, amely a Magyar Szemle 1906. III. 22-i számában jelent meg.

² Paulay Ede (1836–1894) a Nemzeti Színház igazgatója. Mihályfi róla szóló passzusa: „Képzeld el azt az időt, amikor... Paulay ho-ho-hózott.” (Fülep I/II. 131.)

³ Halmi Ferenc (1850–1883), Szigeti József (1822–1902), Feleky Miklós (1818–1902), Náday Ferenc (1840–1909) és Újházi Ede (1844–1915) valamennyien a Nemzeti Színház tagjai voltak.

21. FÜLEP LAJOS – DUTKA ÁKOSNAK

[Bp. 1906. III.–IV. első fele]

Édes fiam.

Azt ugyan még most se tudom, hogy mi a fészkes fenét kerestél Amerika országban,¹ dehát azt már úgy látszik nem is fogom megtudni tőled. Mert legközelebb ugyanúgy meg fogsz feledkezni erről, mint most. Különben ez mellékes, az a fő, hogy tanultál-e valamit és tudsz-e? Mert csak diszharmoniókért Amerikába menni, nem érdemes. Én ugyan azt tartom, hogy számodra sokkal egészségesebb dolog lett volna Párisba menni, megtanulni franciául és egyáltalán tanulni és a szemedet kinyitni. Mert hát ez nagyon szükséges, enélkül nem viszed semmire. Te, édes öregem, ott Nagyváradon nem tanultál meg tovább látni, mint a szőlők határa és az orfeum-lányok seggepartja. Az meg, hogy tengert láttál és beleszagoltál az angol smokkingba, hát dög kevés. Egy kis nagy művészetet, nagy poézist, nagy életet kell átcsinálni. Paris. Gazdagodni. Az intellektus, meg a szociologia, meg a harmonia az a kultursmokkoknak való, nekünk más kell. Ezeket az ügyeket majd elintézik ők helyettünk. Minekünk szabadság kell, művészet meg más ilyen ételek, amitől görcs száll az angol intellektusok pontos gyomrába.

Én már megyek.² Körülbelül 3–4 hét múlva indulok Páris felé, azzal a szilárdan feltett szándékkal, hogy csak a legkétségbeesettebb nyomorúság hozhat haza. Amíg lesz egy fődél, ahol meghálhatok és egy darab kenyér, mellyel megtöltöm a bendőm, addig maradok. Erős a hitem, hogy többet nem látom meg szép hazám földét. Bár úgy lehetne. Ki, az Isten nyílába, már nem bírom a piszkot és a rothadást. Érzem, itt tönkremegyek a leg-
rövidebb idő alatt. Hát te nem jössz?

Megy Ady is.³ Hamarosan. Körülbelül akkor, amikor én. Vele különben már összemeglegetem, nagyon szeretem. Mint poétát a legnagyobbnak tartom a magyarok közt. Írtam is róla egy himnuszt Az Országba,⁴ nem tudom, olvastad-e. Csak ne züllene annyit az öreg, de ez már borzasztó. Egy pár éjszakát végig csináltam vele, hanem ami sok, az sok.

Ami engem illet, hát tudod én most egy kicsit en vogue vagyok. Kezdek divatba jönni. Már ezért is muszáj elmenekülnöm. Fölfedeztek és én ezt nem bírom ki. Rémitő nagyra vannak velem sok helyen. Mindenki pályázik rám, azt akarják, írjak ide is, oda is – hát hagyjanak békén. Még a vén Kiss Józsefnek is szöveget ütöttem a fejébe, az is azt akarja, hogy írjak a Hétnek.⁵ Írjon a fene. Örülök, ha nem kell dolgoznom. Most már csak a napokat számlálgatom, hogy mennyi még az élet Magyarországon. De meg különben is nagyon ellustultam; az, hogy többet írok, mint azelőtt, nem jelent semmit, mert az ilyen vacakokat kirázom a kabátom ujjából. Az nem munka, csak unalom. Hanem nem akarom, hogy igénybe vegyenek mindenfelé; itt az ideje, hogy neki lássak a magam igazi ügyeinek megírásához, az pedig itt, ahol utálok mindent és ahol mindig háborgatnak, lehetetlen. Ki innen. Odakint nekifekszem a munkának és az lesz a fő ambícióm, hogy megtanuljak írni franciául és ha csak lehet, hát átvedlem franciává.

Jössz-e Pestre? Mi lesz, csak nem akarsz ott ragadni az Isten háta mögött?

Én, ha ráérek, talán a legközelebbi héten lerándulnék Nagyváradra egy-két napra. Írj erről. Majd csinálunk egy kis görbe éjszakát.

Ha van valami jó, szép, erős versed, küldd el nekem, majd elhelyezem a Szemlénél.⁶ Az a „mikor az én vérem fogamzott”⁷ – hol van? Talán azt, meg másokat. Újakat.

Most lehet hangulatod elegendő. Vagy küldj a Hétnek.⁸ Ott figyelemmel kísérik az ilyesmit s ha megtetszik nekik, hát leközlük. Csak ne lustálkodj és ne züllj. Tanulj, az Istenit és ha csak lehet, hát kifelé gravitálj. Vagy legalább föl Pestre. Ami különben csöbörből vödörbe, de egyelőre neked mégis jó volna. Majd szétnézek esetleg, hátha lehet csinálni valamit. Nem tudom, a B.[udapesti] Naplónál, ahonnan most elment Szini és el fog menni Ady,⁹ nem kaphatnál-e valamilyen helyet. Próbálkozz.

Hallom, Tihanyi¹⁰ körülbelül egy hét múlva jön fel Pestre. Nem jöhetnél-e föl ugyanakkor te is?

Hanem most már ne tréfálkozz az írással fiú, és írdál becsületesen és ne váráss; írd mindenről, mi lesz, mit akarsz, ragadsz-e a fenébe vagy jössz ki a világra?

Ölel

Fülep Lajos

A tartalom alapján datálva: a levél az 1906. III. 7-én megjelent Ady-cikk után, de a Magyar Szemlében IV. 19-én megjelent Dutka-vers előtt fródot.

MTAK Kézirattár Ms 4190/237. Közölve Dutka 82–83.

Kézírás.

Nagyváradra küldve.

Dutka Ákos ld. az 1. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 9/4.

² FL 1906. V. 27-én érkezett másodsor Párizsba, ahol X. végéig maradt.

³ Ady 1906. VI. közepén utazott Párizsba.

⁴ Ld. 19/2.

⁵ FL első írása csak 1907. III. 17-én jelent meg A Hétben.

Kiss Józseffel való megismerkedésére azonban e levél írása előtt került sor, amelyről egy naplószerű feljegyzésében a következőket írja:

1906. márc. 25.

Ma délután – két óra tájban – fenn voltam Kiss Józsefnél Márkus Lászlóval. Hivatott az öreg úr. Azt akarja, hogy dolgozzam a Hétnék minél többet s teljes szabad kezét ad. Márkus azt mondja, hogy az öreg úr így még nem fogadot senkit: hogy írjon, amit akar. Az öreg különben kedves ember, lehet vele beszélni, csak Ady Endréről nem. Iszonyú féltékeny. Rólam igen hízelgően nyilatkozott.

Félek – Polykratesnek érzem magam. Alig múltam 21 éves – január vagy februárban, még nem emlékszem biztosan – s máris erősen reflektálnak rám. Nyitva az út mindenfelé. Félek, hogy divatba jövök. Innen menekülni kell, mert elvesztem az ambícióm, ha ölembe hull minden. Ki, ahol verseny van és küzdelem.

Nélkülözni ugyan már eleget nélkülöztem s gyakran mondtam: elég volna belőle. De hogy ilyen gyorsan menjen minden, mégse hittem volna. Ha végig nézek azon a néhány cikken, amit eddig írtam, azaz ami eddig megjelent tőlem, nevetségesnek tartom, hogy ilyen sietve felfedeztek. Megérteni? az más. A lényemet úgyse kapják meg. Ezért is menekülnöm kell, hogy egyedül legyek, megtaláljam újra önmagam.

Ily gyorsan – ezt kevés ember csinálja meg utánam. Igaz, csinálni én se csináltam. Jött?

És udvarolnak az emberek. Ez a legborzasztóbb. – És komoly embereknek, mint Lyka és egy csomó, imponálok. Jaj!

Vannak, akik kineveztek a legelső magyar műkritikusnak. Mások őrltnek, forradalmárnak, nihilistának, exaltálnak, fantasztának tartanak. A legtöbb embernek azonban rémítő szálfka vagyok a szemében. Különösen néhány kritikus. Vannak, akik megfojtának egy kanál vízben.

Kissel nem tudom, hogy leszek. Az én belletrisztikám, amit még csak ezután volnék megírandó, mert eddig nem jutottam hozzá, aligha fog neki megfelelni. Favágó munkákhoz meg nincs kedvem.

Legjobb szeretnék megint Párisban lenni. El innen, el! (MTAK Kéziratár Ms 4592/4.)

⁶ Dutkától legközelebb a Sejtem a párom c. vers jelent meg a Magyar Szemle 1906. IV. 19-i számában.

⁷ Dutka, Mikor az én vérem fogamzott c. verse utóbb az 1908-ban megjelent A föld meg a város című kötetében látott napvilágot.

⁸ A Hét a következő Dutka-verseket publikálta ezután: 1906. V. 20.: Budapest; VI. 24.: A szén; 1906. IX. 2.: A fekete lány; 1906. X. 7.: A gyárkérmény dalol és 1906. XII. 16.: Halottak.

⁹ Szini Gyula – miután 1903-ban felbontotta belső munkatársi viszonyát a Pesti Naplóval, rövid ideig, 1906. márciusáig a Budapesti Napló szerkesztőségének belső tagja lett, majd szakított a hivatásos újságírói pályával. Ady nem vált meg a Budapesti Naplótól, Dutka pedig nem került a laphoz.

¹⁰ Ifj. Tihanyi Miklós (1880-1913) színész, 1906 májusában Nagyváradról a Vígszínházhoz szerződött.

22. RIPPL-RÓNAI JÓZSEF – FÜLEP LAJOSNAK

Kaposvár, 1906. V. 13.

Igen t.[iszte]lt] Fülep úr.

Tegnapig Pesten voltunk. Csak most kaptam kézhez levelét.¹ Sietek is kívánságának eleget tenni.² Azt hiszem, Natanson relatioja teljesen elég.³ Igyekezék hozzá eljutni és üdvözölje nevemben és adja át levelemet. A többinek magától kell menni. Sok szerencsét! Ha itt-ott ír nekem, igen jó néven veszem.⁴

Igaz tisztelettel:

Rippl-Rónai J.[ózsef]

MTAK Kéziratár Ms 4589/241.

Kézírás.

Címzés: Ngs Fülep Lajos úrnak

Budapesten Teréz körút 22.III. 15.

Rippl-Rónai József ld. a 18. sz. levél jegyzetét.

¹ A levél nem ismeretes.

² A Párizsba készülõ FL ajánlólevelet kért Rippl-Rónaitól, hogy mûvészekkel ill. mûvészeti lapok szerkesztõival megismerkedhessék.

³ A Modern Mûvészet 1906. januári számában Lázár Béla: Látogatás a mûteremben. Rippl-Rónai József-nél címû cikkében megírja, hogy miután Rippl-Rónai a párizsi Salon-ban kiállította egyik képét, Vuillard és Maillol elvitte a Revue Blanche szerkesztõségébe, ahol az 1890-es évek óta fiatal írók és mûvészek találkoztak. A lap a modern mûvészeti törekvések orgánuma és támogatója volt, szerkesztõje és tulajdonosa Lengyelországból Párizsba emigrált Thadée Natanson. Hozzá adott ajánlólevelet Rippl-Rónai FL-nak, ebben arra kéri Natansont, fogadja szívesen és hozza össze FL-t mûvészekkel és a Mercure de France szerkesztõivel. FL valószínûleg nem használta fel az igen hibás franciasággal frott levelet, amely a hagyatékában maradt fenn. Boritékjára ceruzával ráírta: „Natanson volt a Revue Blanche szerkesztõje”. Jelzete: Ms 4598/242.

⁴ FL-nak csak egy, 1911-ben Rippl-Rónaihoz írt levele ismeretes. Ld. a 179. sz. levelet.

23. DUTKA ÁKOS – FÜLEP LAJOSNAK

[Nagyvárad, 1906. V. 16.]

Édes jó Öregem.

Immár egy hónap óta, – eleinte lázas kíváncsisággal, – most már szomorú lemondással várom a leveled. Elgyõtrödöm, sokszor órák hosszat, hogy mivel adtam okot erre a kitagadásra, erre a fájdalmasan érintõ kitessekelésre: a szeretetedbõl. Két év óta valahogyan a Te színes meleg egyéniséged hozzám forrott. Éreztem a lelked rokonságát és a rokon lelkek önzetlen szeretetét. Ha én vétkeztem is hallgatagságommal ez ellen az összetartozandóság ellen, Te eddig annyi jóssággal szeretettel gondoltál rám, hogy soha sem jutott eszedbe, hogy ily szigorú –, vagy amire még gondolni is alig merek – nem törõdõ ridegséggel ébresszél fel. Édes jó Öregem, bármint legyen is kérlek a Te lelkedhez illõ õszinteséggel írj meg kíméletlenül mindent, miért büntetsz. Ne hidd azonban, hogy az én pszichológiám nyomára nem jutott már elhidegülésednek. A Te szenzibilis lelked sóvárog az új, az eredeti mûvészi tökéletességek felé s ha valahol új illatú virágok bomlását látod, szeretetteddel, megértõ lelkeddel oda sietsz: ünnepeled, becézed, – de ha tökéletesebbet, kiforrottabb egyéniséget veszel észre, az igaz szépségért rajongó lelkesedéssel oda sietsz új bálványod elé, – elfeledve, hogy az sem szemét, – amiben tegnap gyönyörûséget találtál.

Ma Te azzal a lelkesedéssel állasz Ady Endre ragyogó zsenije elõtt, amellyel ma egy éve én beszéltem neked róla, akkor Te engem kineveltél, – ma meg elbûvölten tõle engem szavadra sem méltatsz.¹ Nem a megbántott egyéni hiúság iratja e sorokat velem. Nem, csak a közös ügyünk a poezis. Én bízom még a két év elõtt rólam táplált hitedben, hogy talán nekem is sikerül egy új hûrt kötni a magyar Lyrára, s ha nem sikerülne is, – volt hozzá valami hivatottságom.

Ha talán érzékenyen írtam ide e szomorú vallomásomat, – tulajdonítsd annak a fájdalomnak, amit e szeretetedbõl számkivetõ hallgatásoddal okoztál.

Úgy vártam, hogy leszidysz, hogy a küldött poemákról elmondod a véleményed,² hogy a Te esztetikád színes virágaival gyönyörködtetsz egy két rám pazarolt gondolatodban.

Igaz, hogy azt mondhatod, aki gyönyörködni akar az írásaidban, az vegye a Magyar Szemlét és Az Országot s mit akar leveleket mindenki, aki a lelkeddel rokon, hiszen akkor nem maradna nyugodt órád sem talán. Oh hisz én nem fogok panaszkodni, ha csak nagy néha írsz is, – csak ne feledkezz meg arról a nagy szeretetrõl, a mivel én hozzád tapadtam.

Gondold el egyedül, eldugottan, vívódó, szomorú lelkemmel szitogatni a hitemet Ti bennetek, érvényesülő akarató erős rokonokban bízva, hogy Ti tudtok felőlnk s talán számon tartjátok vergődéseimet s ime Te is megtagadsz.

Egyébként hálásan köszönöm, hogy a Magyar Szemlében szóhoz juttattál.³ Most újra küldök két verset a szeretetedbe ajánlva. Kérlek írd meg Öregem ezeknek a megjelent verseknek a honorariumát kitől kérjem, mert most nagy szükségem volna rá. Mostanában sokat dolgozom. Az ősszel szeretnék egy új kötettel kirohanni. Adj tanácsot, hol próbáljam kiadni. Minden esetre a Te válogatásodra fogom bízni az anyagot, ha vissza nem utasítasz.⁴

Úgy látom még Pesten vagy, ha Párisba mégy, tudasd a te rajongó kisebbik poétáddal, aki hisz még jövőndő növekedésében.

Adyt szívből üdvözölve ölel szegény szomorú poétád:

Dutka Ákos

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kéziratár Ms 4586/43.

Kézírás. Közölve: Dutka 83–84.

Címzés: Nagyságos Fülep Lajos hírlapíró úrnak

Budapest „Az Ország” szerkesztősége
Szentkirályi utca 28.

Címzett távollétében kérem utána küldeni.

Feladó: Dutka Ákos, Nagyvárád

Dutka Ákos ld. az 1. sz. levél jegyzetét.

¹ Utalás FL Az Ország 1906. III. 7-i számában megjelent, Ady: Új versek c. kötetét üdvözlő cikkére.

² A versek nem maradtak fenn FL hagyatékában. Valószínűleg azokról van szó, amelyek a Magyar Szemlében ezután megjelentek. 1906. VII. 5.: Mikor a dal fogamzik. – 1906. VII. 26.: Nusó szonettjei és 1906. IX. 20.: Hivogat a pusztá.

³ Ld. 15/2.

⁴ Ld. 2/21.

24. FÜLEP LAJOS – DUTKA ÁKOSNAK

[Párizs, 1906. V. 27.]

Kedves öregem.

Amint látod, megint idekint vagyok. Ma érkeztem (május 27-én). Elutazásom és az azt megelőző körülmények okozták, hogy oly soká nem írtam. Részletesebben ma sem tudok írni, mert még ki sem aludtam magam és nem vagyok rendben. Honoráriumért írj Gerely Józsefnek a Magyar Szemle szerkesztőjének (Eszterházy utca 15.)¹ Csak ennyit: Tisztelettel kérem a Szemlében megjelent verseimért a megillető honoráriumot elküldeni. El fogják intézni. Nekem küldött verseid elküldöm nekik, személyesen már nem tudtam átadni.² Tehát még mindig tedpsz?

Ölel öreg barátod

Fülep Lajos

Paris 12 rue de la Grande-Chaumière

Datálás a szövegben megadott dátum alapján.

MTAK Kézirattár Ms 4190/235.

Kézírás.

Címzés: Ngy. Dutka Ákos úrnak

Nagyvárad Lukács György utca 15. Hogric

Feladó: L. Fülep Paris Rue de la G[ran]de Chaumière 12.

Dutka Ákos ld. az 1. sz. levél jegyzetét.

¹ Válasz Dutka 23. sz. levelében írt kérdésére. Dutka utolsó, a Magyar Szemlében megjelent verse a Sejttem a párom volt (1906. IV. 16.). – Gerey József (1871–1915) katolikus lelkész, szerkesztő. Ekkor budapesti hittanár. 1906. VII. 4-ig volt a Magyar Szemle szerkesztője.

² Ld. 23/4.

25. LYKA KÁROLY – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1906. VI. 26.

Kedves Fülep úr,

még tavaly megígérte nekem egy Párisban lakó frónő, aki maga is rajzol, hogy a Művészet számára ír Rodinról és Maurice Denisről.¹ Azóta nem kaptam hírt tőle. Ma jött meg a levele, amelyben írja, hogy mindkét mesterrel nagyon szíves ismeretséget tart, s már készül a két cikk.

Kötelességemnek tartom ezt önnek melegiben megírni, nehogy esetleg ön a Művészet nevében elmenvén hozzájuk fonák helyzetbe kerüljön. Páris nagy, önnek ezer holdon van alkalma tarolni: ugye küld nekem onnan egyetmást?

Lalique nagyon érdekelne, Roty is,² hogy csak azokat említsem, akiknek híre már a Szélső Keletig is elérkezett.

Minden jót kíván készséges híve

Lyka Károly

MTAK Kézirattár Ms 4588/253.

Kézírás a Művészet szerkesztőségi levélpapírján.

Párizsba írt levél.

Lyka Károly ld. 14/6.

¹ Kozmutza Kornélné (utóbb Bölöni Györgyné) Marchisiu [Márkus] Ottilia (1873–1951) eredetileg festőnek készült, Münchenben tanult. Rodin c. cikke a Művészet 1906. 4. számában jelent meg. M. Denisről nem írt a Művészetbe.

² Lalique, René (1860–1945) francia ötvös és iparművész. FL nem írt róla a Művészetbe. (1908-ban Czóbel Minka tollából jelent meg róla cikk.) – Roty, Louis Oscar (1846–1911) éremművész, az Académie des Beaux-Arts tanára. FL róla sem írt.

26. HEVESI SÁNDOR – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1906. VII. 10.]

Kedves jó barátom,

mondhatnám azzal a lengyellel, egytestvérem, mert most is még alig mozgatom a kezeimet, az utolsó hetekben annyira gyötört a reuma, hogy majdnem olyan keserű voltam,

mint maga abban a levelében, amely igazán fájtnak nekem, annyival is inkább, mert éppen akkor magam is olyan pszi[hi]kai fiaskót éreztem, hogy igazán együtt tudtam érezni önnel. Mai tárcája az Országban¹ azt sejteti velem, hogy állapota javult, de ezt szeretném Öntől magától hallani. Ugy-é borzasztó zsarnok ez a nyomorult test! És milyen buta, de milyen buta. És az embernek minden eszét, idejét és gondolatát arra kell felhasználnia, hogy ezt az ostoba zsarnokot kiszolgálja, hogy békességben maradjon tőle, mert a beteg embernek csak egy gondolata van, hogy mielőbb egészséges lehessen megint. Az Ön levelében² ugyan nem találtam meg ezt a gondolatot, de azért gondolom, hogy megtett mindent az egészsége érdekében és sikerrel. Tudniillik tegnap óta úgy érzem, hogy az egészséget is mindenekelőtt akarni kell. Az igaz, hogy mi talán mindent tudunk ezt az egyet kivéve. És azt hiszem, ezt Párisban sem lehet megtanulni, sőt ott legkevésbé. Találkozik-e Adyval?³ Mit csinál ő? Azt látom, hogy szorgalmasan cikkeznek a B[udapesti] Naplóba. – A. M.[agyar] Szemlére nézve igaza van, de hát lehet-e másképp?⁴ Fog-e írni Ön néhanéha, most hogy már jobban érzi magát?⁵ Adjon hírt magáról minél előbb, – ezután már én is pontosabb leszek.

Üdvözli igaz barátsággal

Hevesi

A levélben említett FL-cikk alapján datálva.

MTAK Kézirattár Ms 4587/210.

Kézírás két egymásba tett zárt postai levelezőlapon.

Címzés: Mr. Fülep Lajos

Paris 12. Rue de la Grande Chaumière.

Hevesi Sándor (1873–1939) író, rendező, színiigazgató. 1901-től a Nemzeti Színház rendezője, a Thalia Társaság egyik irányítója, a Népszínház–Vígopera főrendezője. 1907. októbertől 1908 júliusáig és 1912 őszétől 1914 júniusáig az Operaház rendezője. FL Budapestre költözése után hamarosan barátságot kötött vele. Hevesi 1911-ben FL-sal és Lukáccsal a Szellem szerkesztője.

¹ Hír a fehér szobából. Paris, július 7. Megjelent Az Ország 1906. VII. 10-i számában. Fülep erről a párizsi tartózkodásáról a következőket jegyezte fel 1910-ben: Másodszor úgy mentem Párisba, hogy ott akartam maradni. Budapesten már a végét jártam. Ha még egy hónapig kellett volna várnom, aligha értem volna meg életben. Hihetetlen, egészségileg mennyire megviselt az az élet, az újságíróság, a környezet, azoknak a dolgoknak hiánya, melyekre szükségem van. Ha jól emlékszem, ekkor csináltuk a Magyar Szemlét, melyben sok számság jelent meg a szerkesztő jóvoltából, de néhány jó agyba-főbe verő cikk is (amilyeneket már előzőleg írtam az Országba, Hazánkba etc. – minden lap, amelybe írtam, megszünt, eddig 7, csak a Hét él még közülük.) [A megszünt lapok: Hazánk, Magyar Szemle, Modern Művészet, Politikai Hetiszemle, Szerda, Új Szemle, Az Ország.]

Párisban borzasztó beteg voltam, kórházban is töltöttem 8 napot. Orvosok elbocsátottak, mert nem volt mit tenni velem. Béletóniám volt, amely több, mint egy évig tartott. Leírhatatlanul szenvedtem. Gyöngye és tehetetlen voltam. Produkálni képtelen. De azért dolgoztam, tanultam, amennyire képes voltam. Félholtan is. Sok orvos vizsgált, senkisémet segített. Mikor néha hetekig tehetetlen voltam, öngyilkos akartam lenni. Szüleimre való tekintettel nem tettem. Szenvedéseimnek ma nagyon hálás vagyok. Erdélyben 1907 nyarán egy hónap alatt helyrejöttem. (MTAK Kézirattár Ms 4592/7. 5–6.) – Lavotta Rezső Párisból 1906. IX. 3. kelettel Harsányi Kálmánnak írt levelében így ír erről: Hogy Fülepről is írjak valamit, nem hiszem, hogy bírja ilyen állapotban a telet. A bélparalízis gyöttri, sovány s olyan, mint a halál. Ha így megy, egy év múlva temetünk megint Párisban. Kár lenne érte. (OSzK Kézirattár, Levelestár.) Megemlékezik FL betegségéről 1906. XI. 2-i levelében is.

² FL levelei nem maradtak fenn Hevesi Sándor hagyatékában.

³ Ady második párizsi útja során 1906 nyarától kezdve több mint egy évet töltött Franciaországban. Füleppel – ahogy 32. sz. levele és Márkus László FL útján Adyknak küldött üzenetei (28–29. levél) tanúsítják – személyesen találkoznia kellett.

⁴ FL nyilván kritikát mondott a Magyar Szemlééről, amelynek szerkesztését 1906. VII.-ban Gerely Józseftől Szemere György vette át.

⁵ További párizsi tartózkodása idején FL-nak számos cikke készült, ezek közül Az Országban 9, a Magyar Szemlében 1, a Szerdában 3, a Művészetben 1 jelent meg.

27. HÖFFDING, HARALD – FÜLEP LAJOSNAK

Östra Karup [Svédország] 1906. VII. 15.

Monsieur,

Votre lettre m'est arrivée devant mes vacances, que je passe dans la campagne en Suède. Les renseignements sur la bibliographie de Kierkegaard ne pourront donc être si complets que je désirerais. Mais en dehors le Danemarck et l'Allemagne, il n'y a rien, que je sache, écrit sur lui.

Une liste des oeuvres de Kierkegaard se trouve dans l'édition Danoise de ses „Articles de journaux” („Sören Kierkegaards Bladartikler”). Il faut y ajouter les oeuvres posthumes („S.[ören] K.[ierkegaard]s efterladte Papirer”); ce sont ses journaux intimes. – Il y a des traductions Allemandes (par M.[onsieur] Christoph Schrempf) des oeuvres les plus importants (avec exception du livre le plus philosophique „Appendice inscientifique” („Uvidenskabelig efterskrift”).

Des écrits sur K[ierkegaard] je dois nommer le livre de George Brandes,¹ et celui d'un théologien Suédois Rudin.² Il y a aussi un livre sur K[ierkegaard] d'un théologien Allemand (Barthold?).³ J'ai écrit aussi moi même un petit livre sur K.[ierkegaard], qui se trouve dans les „Klassiker der Philosophie” de Frommann (Stuttgart).⁴ – Dans la librairie de Fromman ont aussi apparu les éditions Allemandes des Oeuvres de K.[ierkegaard].

Voilà, Monsieur, ce que je puis vous dire à présent. Avec le plus grand plaisir je vous donnerai des éclaircissements ultérieurs, dont je serai capable.

Recevez, Monsieur, l'expression de mes remerciements pour votre intérêt pour mon grand compatriote, et en même temps de mes sentiments les plus dévoués.

Harald Höffding

Le 1. août je serai à Copenhague. (Adresse: Straudgade 26. Copenhague. C).

MTAK Kéziratár Ms 4587/236.

Kézírás.

Párizsba küldött levél.

Uram,

levele Svédországban, vidéken töltött szabadságom előtt érkezett hozzám. A Kierkegaard-bibliográfia adatai ezért nem lehetnek olyan teljeseek, amilyeneknek szeretném őket. Dánián és Németországon kívül azonban tudomásom szerint nem írtak róla semmit.

Kierkegaard műveinek listája megtalálható újságcikkeinek dán kiadásában (Sören Kierkegaards Bladartikler). Hozzá teendők postumus művei (Sören Kierkegaard's efterladte Papirer); ezek a naplói. Legfontosabb művei megvannak Christoph Schrempf német fordításában, legfilozofikusabb, Appendice inscientifique (Uvidenskabelig efterskrift) c. könyvének kivételével.

A Kierkegaardról szóló írások közül meg kell említenem George Brandes és egy svéd teológus, Rudin könyvét. Van még egy Kierkegaardról szóló könyv egy német teológustól (Barthold?). Magam is írtam Kierkegaardról egy könyvecskét, amely a Frommann-féle Klassiker der Philosophie-ben található meg (Stuttgart). – Frommann kiadásában jelent meg Kierkegaard műveinek német kiadása is.

Ime, Uram, pillanatnyilag ennyit tudok mondani. A legnagyobb örömmel adok önnek további felvilágosításokat, amennyiben tudok.

Fogadja nagy honfitársam iránti érdeklődéséért köszönetem s egyben tiszteletem kifejezését

Harald Höföding

Augusztus 1-én Kopenhágában leszek. (Címem: Straudgade 26. Kopenhága C.)

Höföding, Harald (1843–1931) dán filozófus, 1883 és 1915 között a kopenhágai egyetem professzora. FL Kierkegaardról szóló cikke nem ismeretes. A fiatalon elhunyt Karácsonyi Péter Karádi Évának tett közlése szerint talált egy Kierkegaardról szóló FL-cikket, hagyatékában azonban sem a cikk, sem rá vonatkozó adatok nem voltak fellelhetők. Valószínűleg az Alexander Bernát szerkesztésében tervezett filozófiai lexikon számára készült egyik cikkről van szó, amelyről FL 1969-ben megjelent Ady éjszakái és éjszakája c. írásában a következőket írja: Ősszel Párizsban írtam is róla nagyobbacska tanulmányt a tervezett filozófiai lexikon számára, két másik társával a szerkesztőknél elvesztett, a soká készülő lexikon se jelent meg a háború miatt. (Fülep II. 58.)

¹ George Brandes műve: Sören Kierkegaard. Ein literarisches Charakterbild. Leipzig, 1879.

² Rudin, W.: Sören Kierkegaards person och författarskap. Stockholm, 1880.

³ Barthold – helyesen Baerthold, Albert több Kierkegaardról szóló munkát írt: Noten zu Sören Kierkegaards Lebensgeschichte. Halle, 1876.; Lessing und die objektive Wahrheit aus Sören Kierkegaards Schriften zusammengestellt. Halle, 1877.; Zur theologischen Bedeutung Sören Kierkegaards. Halle, 1880.; Sören Kierkegaards Persönlichkeit in ihrer Verwirklichung der Ideale. 1886.

⁴ Höföding műve: Sören Kierkegaard als Philosoph. Stuttgart, 1896.

28. MÁRKUS LÁSZLÓ – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1906. VIII. 12. előtt.]

Pardon, erre víz ömlött a Baross Kávéházban

Kedves Fülep mester,

levelét későn kaptam, ugyanis Piliscsabán üdültünk, s mire hazamasírozván a kezembe került a levele, Kiss Józsefet elvitte az ördög nyaralni és még ma sincsen itthon.¹ A dolog úgy áll, hogy Kiss József az idén nyári tenyészés céljából elutazván, csak a munkatársak pénzét hagyta itt, s egy csomó megvásárolt novellát és verset, úgy, hogy senki sincs feljogosítva új pénzeket kiadni új emberek munkáit bevezetni. Vártam, vártam az öreg gnóm hazaérkezését, de mindeddig hiába, s így a Hétre vonatkozólag csak azt ajánlhatom, hogy küldjön nekem valami kultúrdolgot² és megpróbálom rögtön elhelyezni, de ha ez nem is sikerülne, legalább rögtön kéznél lesz valami, amint a vén szentség hazajön.

Van azonban egy komolyabb, szebb és nívósabb ügy, mint a Hét, s éppen erre nézve akarok sok mindenfélét elmondani. Tudniillik Gundel papa megnyitotta a szívét és a zsebet, s áldásával súlyosbítva nagy pénzeket bocsátott a gyerekek rendelkezésére, amiből már október elsejére megjelenik egy noch nie dagewesen hetilap.³ Szolid és reális munka lesz és pénzüleg is elsőrangú, mert nemcsak az bizonyos, hogy az emberek szó nélkül otthagyják a többi lapkákat ha ugyanazért az árért nívóban és terjedelemben 200 percenttel többet adunk, hanem az is bizonyos, hogy a legrosszabbra is el vagyunk készülve, tudniillik arra, hogy egy-két évig ráfizetéssel nívón tartsuk a lapot, a munkatársak érdekeinek sérelme nélkül. A lap, amint mondtam, hetilap lesz és 48 oldaltól fölfelé menő terjedelemben, körülbelül a Musik formatumában⁴ egy hasábbal és külön öntött betűkkel nyomva a Frischauf csoport közreműködésével jelenik meg.⁵ Szerkesztő lesz Hubert Emil,⁶ nem tudom ismeri-e, én ismerem és ami a kultúráját, tudását, esztétikáját, energiáját, modernségét, zsenialitását és személyes előnyeit illeti, csak szuperlatívuszokban

beszélhetek róla. Az adminisztrációt Gundel intézi, mondhatom mesés ötletei vannak. Dolgozni fognak, miután alávetették ma[gnakat a]⁷ mi társaságunk szigorú kritikájának a következők: Ranschburg Pál,⁸ Gombócz Zoltán,⁹ Ignotus,¹⁰ Ambrus,¹¹ Hevesi,¹² Kőnig Gyula,¹³ Than Károly,¹⁴ Eötvös Loránt báró,¹⁵ Elek Arthúr,¹⁶ néha Molnár Ferenc,¹⁷ Kóbor,¹⁸ Cholnoky,¹⁹ és mindenki, akiből ki lehet préselni érdemes dolgokat. Hirtelen nem jut eszembe épen a legújabbak és legmeglepőbbek neve, de nem is ez a fontos itt, hanem az, hogy maga és Ady Endre föltétlenül szükségesek chhez a vállalkozáshoz.²⁰ A lap programja ez: mindent, ami komoly, új, tisztességes, vakmerő és kíméletlen. Semmi megkötöttség, semmi konvenció, semmi kényszer, semmi kód és meggyőződés nélkül csinált munka.

Az első cikk, amely mindig ebből a zsanerből való lesz, s amelyet jobb szó híjján tudományos értekezésnek kell neveznem, [. . .] Kőnig Gyula, a világ egyik legnagyobb matematikusa fog írni a számelmületről. Azonban ne ijedjen meg, ennek a cikknek filozófia lesz a tartalma, nem lesz benne sem \int , sem ∞ s az lesz benne elmondva, hogy a matematikai igazságok mind axiomák, s ezek az axiomák hipotezisek, tehát objektív igazság a matematikában sincs. Ezzel megadjuk azt, ami mibennünk közös, az individualitás egyedülvaló érvényességébe vetett hitet, kirántjuk a talajt a dogmatikusok lába alól és stílszerűen vezethetjük be a mi romboló és építő munkánkat. Ezt az első cikket azután kémiáról, fizikáról, szociológiáról, művészetekről, színházról és mindenről elsőrendű emberek írnák, s ezután jönne egy aktuális cikk szociális kérdésekről, azután egy hosszabb essay mindenféléről (ezek a dolgok hiányoztak nálunk) azután jön egy hosszabb novella – nem tárca, hanem novella, azután vers, egy rövidebb tárcaszerű novella, tudományos kritika, irodalmi kritika és a művészet, zene, valamint a színház rovatok 2-2 oldalon. Munkatársak kétfélék: a rovatok vezetői, akik fix fizetést kapnak, s amellet az essayk etc. külön honorariummal járnak és a többiek, akik esetről esetre írnak és igen jól fizetődnek. Például: Értekezés vagy essay 50 frt, novella 50–80 frt, kisebb tárca 25–30 frt, versek 20–25 frt, kritikai cikkek 15–20 frt.²¹

Miután Maga kint van Parisban, a képzőművészeti rovatot másnak kell adnunk,²² de föltétlenül számítunk rá hogy aktualis kérdésekről, szociológiai vagy művészeti dolgokról cikkeket küld, valamint ha felfedez egy jó könyvet, *irodalmi* kritikát ír róla (természetesen előbb értesítvén bennünket, nehogy esetleg más írjon ugyanarról), végül essayt és nagyobb általánosabb dolgokat ír, amelyekre nézve az az elv, hogy csak 2–3 hónaponként kerüljön egy emberre a sor. Mint novellistára is számítunk Magára, s itt írhat akár hosszabb novellát, akár tárcaszerű dolgot. Folytatások nem lesznek, minden szám egy lezárt befejezett egész. A versek külön lapon, Buchschmukkal ellátva jelennek meg. A lap nem lesz kifejezetten illusztrált lap, hanem amelyik cikkhez illusztráció kell, azt illusztráljuk, s lesznek specialis számok, albumszerű ügyek például a Szablya kiállításról,²³ keretrajzok, fejlécek, iniciálék és egyéb déligyümölcsök. Hirdetés van bőven, az egész üzlet pontos számításokon alapszik, lehetetlen, hogy besüljünk vele. Nagyon kérem, beszéljen Adyval és elmondván neki ezeket, ajánlja meg neki a következőket: Ha δ verset ír, s ezt a verset akárhova szánja, küldje el nekünk előbb, mi átolvassuk és ha nekünk való, azonnal kifizetjük, ha nem, akkor másnap tovább adjuk oda, ahova szánta. Így egyeztünk meg minden íróval, a novellistákkal is, mert a direkt kritika talán rosszul esnék, más részről azonban nekünk nagyon vigyáznunk kell, hogy minden dolgunk nívósabb legyen, mint a többi lapoké. Azt hiszem, Adynak nem lesz kifogása ez ellen, mert nem egy ember olvas-sa a dolgait, hanem mindnyájan, s ha majd maguk hazajönnek, maguk éppen úgy kritizál-

ni fogják a mi dolgainkat, mint vicaversa. Pénzek mindig az elfogadás pillanatában esedékesek, tehát egyszerre több dolgot is megvásárolunk. Cím még nincs, ez lesz a legnehezebb megoldandó kérdés. Kérem, írja meg megjegyzéseit nekem, közölje velem az Ady címét és a válaszát (az első számba már kellene Ady vers szeptember elején jó volna, ha itt volna) s mire a válasza megérkezik, már én a szerkesztőség címét is elküldhetem. Jó dolog, szép dolog lesz ez, s ha maga nem volna annyira nekikcserevedve, azt ajánlanám, hogy még decemberig jőjjön haza. Hogy később érdemesnek fogja fílni a hazajövetést, azt biztosan tudom.

A címem egyelőre: Gróf Haller utca 24. II/13. Civil lakásom címét még nem tudom. A József utcában van fölveve, de a számot mindig elfelejtem.

Üdvözli barátja

Márkus

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kéziratár Ms 4588/311.

Kézírás.

Címzés: Mr. Louis Fülep

Paris 12 Rue de la Grande Chaumière

Franciaország

Márkus László ld. II/4.

- ¹ Kiss József (1843–1921) költővel, aki 1890 óta A hét szerkesztője volt, FL 1906. III. 25-én ismerkedett meg. Ld. 21/5.
- ² FL-nak ezután nem jelent meg írása A Héttben; Az Országban, a Magyar Szemlében, majd a Szerdában viszont igen. Márkus írt a Magyar Szemlébe és a Szerdába is, lehet, hogy a Hangok a jövőből. Paris, szeptember 8. keltezésű, a Magyar Szemle 1906. IX. 13-i számában megjelent cikkekre vonatkozik a kérés.
- ³ Gundel János (1844–1915) gazdag vendéglős, legidősebb fia, Antal (1880–1914) kérésére vállalta a fia tulajdonaként és névleges szerkesztősége alatt megjelenő Szerda c. folyóirat finanszírozását. A 3. szám megjelenése után azonban megsokalta a költségeket, s mivel az előfizetők számát nem sikerült lényegesen emelni, a lap a 7. szám után megszűnt. Lavotta Rezső Harsányi Kálmánnak 1906. IX. 15-én a következőket írja: Fülep annak az új lapnak dolgozik, amely októberben jelenik meg Szerda címmel. Hallom, hogy 200 000 korona (vagy forint?) tőkével indul és Budapest legdrágább írói írának bele. Minden cikket rögtön fizetnek . . . (OSzK Kéziratár, Levelestár) Gundel Antal elesett az I. világháborúban.
- ⁴ Die Musik. Illustrierte Halbmonatschrift. Berlin–Leipzig–Stuttgart. Szerk. B. Schuster. Negyedréteg alakú, secessziós díszítésű lap. 1901-től jelent meg.
- ⁵ Gundel János másik fia, Göröncsér-Gundel János a Szablya-Frischauf iskola tagja volt. – Szablya-Frischauf Ferenc (1876–1962) festő és iparművész Münchenben és Nagybányán tanult, 1903-ban Budapesten festőiskolát nyitott, utóbb, 1907-ben a Kéve művészeti egyesület alapítója lett. 1912-ben az Iparművészeti Főiskola tanára, majd igazgatója. Frischauf és felesége, Lowagh Ernesztin rajzolta a Szerda könyvdíszeit. Rajtuk kívül Göröncsér-Gundel János, Vögel Rezső és Kürthy György, Voit Ervin, Lohwag Frida, Máté Ilona, Kedvek János, Kóris Kálmán, Mikola András, Tihanyi Lajos és b. Pogány Klemm rajzai jelentek meg a lapban.
- ⁶ Hubert Emil (1877–?) zenei író, az OSzK munkatársa. Hivatalosan csak a Szerda zenei rovatát vezette, ő volt azonban a tényleges szerkesztő. Amikor Gundel János megtagadta a lap finanszírozását, Hubert tetten felelőssé a magas költségekért, s a hírlapi botrány következtében Hubertet felfüggesztették állásából. A VKM által elrendelt vizsgálat nem talált ugyan törvénybe ütköző eljárásában, de Hubert ideiglenesen összeomlott és nyugdíjaztatta magát.
- ⁷ alávetették m[agukat a] mű – Márkus itt fordított a papíron, s kifejejtette a [] közötti szótagokat.
- ⁸ Ranschburg Pál (1870–1945) elme- és ideggyógyász, nem írt a Szerdába.
- ⁹ Gombocz Zoltán (1877–1935) magyar és finnugor nyelvész, romanista. Kolozsvári, majd 1921-től budapesti professzor, ekkor a budapesti egyetem magántanára. A Szerda 2. számában jelent meg cikke.

- ¹⁰ Ignotus (Veigelsberg Hugo 1869–1949) A Hét és a Magyar Hírlap munkatársa, a Szerda egyik alapítója. 1908-tól a Nyugat egyik főszerkesztője. A Szerda színházi rovatát vezette, több cikke jelent meg a lapban.
- ¹¹ Ambrus Zoltán (1861–1932) író, műfordító, a Szerda irodalmi rovatának vezetője, írt a lapba.
- ¹² Hevesi Sándor ld. a 26. sz. levél jegyzetét. Írt a Szerdába.
- ¹³ Kőnig Gyula (1849–1913) matematikus, műegyetemi tanár, az Athenaeum vezérigazgatója. Nem írt a lapba. Neve előtt a levél szövegébe utólag betoldott, olvashatatlan szó áll.
- ¹⁴ Than Károly (1834–1908) fizikus, egyetemi tanár, nem írt a Szerdába.
- ¹⁵ Eötvös Loránd (1848–1919) fizikus, egyetemi tanár, nem írt a lapba.
- ¹⁶ Elek Artur (1876–1944) író, művészeti író, kritikus, fordító, a Szerda munkatársa, utóbb FL közeli barátja lett.
- ¹⁷ Molnár Ferenc (1878–1952) író, drámaíró, publicista. Széنتolvajok c. novellája a Szerda 5. számában jelent meg.
- ¹⁸ Kóbor Tamás (1867–1942) író, újságíró, A Hét és Az Újság munkatársa. Nem írt a Szerdába.
- ¹⁹ Cholnoky Viktor (1868–1912) író, újságíró, a Pesti Napló, a Magyar Szemle és A Hét munkatársa. Írt a Szerdába is.
- ²⁰ FL Stirner c. cikke a Szerda 1906. X. 17-i számában, Salon d'Automne és Paul Cézanne c. írásai pedig az X. 31-i számban jelentek meg. Ady Endre az X. 3-i számban az Özvegy legények tancát, a XI. 14-i számban a Sírni, sírni, sírni c. versét, a XI. 7-i számban pedig az Isten báránya c. novelláját adta közre a Szerdában.
- ²¹ A Szerda az itt említetteknel még magasabb honoráriumokat fizetett: Ady pl. az Özvegy legények tancáért 300 francot, vagyis 287 koronát, FL pedig a Stirner-cikkért 500 francot azaz 478 koronát kapott. Lavotta Rezső Harsányi Kálmánnak írt 1906. XI. 2-i levelében (OSZK Kézirattár Levelestár) azt írja, hogy a Szerda 400 francos szerződést kínált FL-nak.
- ²² A képzőművészeti rovatot Meller Simon (1875–1949) művészettörténész vezette. 1901–1924 között az Országos Képtár, majd a Szépművészeti Múzeum munkatársa volt. A Tanácsköztársaság alatt egyetemi tanár lett.
- ²³ A Frischauf-iskola kiállítása 1906. III. 16-án nyílt meg.

29. MÁRKUS LÁSZLÓ – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1906. VIII. 14.]

Kedves Fülep mester,

legyen szíves megmondani Adynak, s ezt szívlelje meg maga is, hogy már most küldjön dolgokat, még pedig *minden* versét küldje nekünk, a pénz *rögtön* megy. Ami a novellákat illeti, ugyanígy járjon el. A cél az, hogy a javát lefölözzük a dolgoknak, nem azért, mintha Adynak minden dolga nem volna nívós és elsőrangú, hanem pusztán azért, hogy még az ő munkáiból is a legelsőrangúakat hozhassuk. Amit a többi lapoknak, illetve a B. [udapesti] Naplónak átengedünk, arra nézve intézkedjék: vagy 24 óra múltán express visszaküldjük neki Párizsba vagy itt egy megnevezett emberének átadjuk.

Versért, tekintet [nélkül] a terjedelmére 25 forintot adunk *rögtön*, tárcáért (rövid novella, rajz, krocki stb.) 30 frt és *nagyobb* novelláért 50 forintot. (Hosszú novella: 10–12 nyomtatott oldal.) Magával speciális megállapodásra szeretnénk jutni, jó volna ha hazajönne belső munkatárs[na]k. Ismétlem, hogy *mindent* először nekünk küldjenek el.

A szerkesztőség címe egyelőre: Gundel Antal, Reáltanoda utca 19. I. emelet.

Választ azonnal kérek, esetleg Gundelnek is írjon.

Üdvözli barátja

Márkus

A dátum: postabélyegző.
MTAK Kéziratár Ms 4588/310.
Kézírás.

Címzés: Msr. Louis Fülep
Paris Rue de la Grande Chaumière 12.
Franciaország

Márkus László ld. 11/4.
Ld. a 28. sz. levél jegyzetét.

30. ERDEI VIKTOR – FÜLEP LAJOSNAK

Nagybánya–Budapest, 1906. VIII. 18.–X. 14.

Kedves Fülep

levelét már jó rég vettem, megnyugvással töltött el, hogy amennyire – annyira ismét egészséges: egy Blummer (!) nevű szobrász,¹ ki egy ideig itt tartózkodott s Önnel Párisban futólag összekerült, említette, hogy ismét valami bélbaja volt.² Az én szerény véleményem az, hogy Ön diétikai hibákat követ el s nehezen emészthető dolgokkal táplálkozik. A dohány és szeszes italok élvezetét teljesen abba kellene tén hagynia, húsételeket meg vegetárius ételekkel felcserélnie: az intenzív szellemi életet élő embernek más táplálékkal kell élni mint a bourgeois- és arisztokrata társadalomnak, ha objektív akar maradni az élvezők táborával szemben: ez tén az érem egyik oldala. Mérsékelt puritanizmus, egyénilag átgondolt diétika helyén való művészembernél, amúgyis sokszor kirúg az ember a hámból. Itt majd egész vegetáriusan, de jól élék s mondhatom az idegek erősödnek s emésztési zavarok nincsenek. Ép úgy, mint egyebek felől gondolkodunk, gondolkodjunk megfelelő táplálkozásról is.

Jóleső érzéssel tölt el, hogy tudom, hogy munkálkodik s hogy Páris megfelel teljesen annak, mit keresett. Csak a szellemi diétikát és ökonomiát se hagyja szem elől.

Az itteni élet nagyon kedves és elég intenzív. Annyi piktör még sohse volt Bányán, mint ez idén. Párisból és Párisba gravitál kevés kivétellel az egész művész-generáció. Vannak törekvő emberek itt, kiknek művei közül azt hiszem a Salon d'Automne-ban látni fog néhányat: Czóbel Béla³ és Frim⁴ küldenek ki innét oda képeket: az elsőtől néhány szép dolgot láttam. Törekszenek még oda Mikola András,⁵ Czigány Dezső,⁶ Boromisza Tibor,⁷ Ziffer Sándor⁸ és még többen igaz hogy embrio állapotban lévő formákban. Van Gogh, Gauguin, Henri Matisse, Signac, Valloton⁹ nagyban grasszálnak és nagyban röhöghetnének a sok ifjú művész hullán, kik állítólag vég-konzekvenciákat akarnának vonogatni a 19. század pikturájából. Fentiek közül többel találkozik azt hiszem majd odakünn. Mindent összevéve zavaros az itteni piktorelet és a zavrosban halásznak ifjak-vének, kiknek egyénisége nem világít ki a homályból.

Ami engem illet, hát szerény körülményeimhez képest eleget dolgozom: festek, rajzok is, ha van rá energiám és kedvem, no meg anyagom. Az ú.n. terveim még a régiek: ősszel-télen gyűjteménycs kiállítás,¹⁰ azután külföld. Októberben három hétre Pestre megyek, hogy végre is dülőre hozzam ez ügyemet: a kiállítást értem: minden erőmmel azon leszek hogy meglegyen, ha a végzet is úgy akarná. Ha nem is sikerülne a dolog, amit a Sors ne adjon, külföldre okvetlenül kimegyek: leginkább Párisba, már ott kell, hogy lettem volt légyen: hisz Páris most kétségkívül az első művészváros, a „világ” közepce?

Előbb itt minden lehető megpróbálok: arra, hogy apanagegal menjek ki, semmi reményem: minden reményemet anyagilag a kiállítás sikerébe helyezem: ha nem más hát grafikai kiállításba: rajzaim grafikáim erősen megsaporodtak, lévénnek hallucinációim nagymérvűek. Hát mint mondok, minden körülmény között külföldre gravitálok: Páris is egyike azon városoknak, melyekre erősen gondolok, azonban Bécs, München, Flórenz sem megvetendők. Itt mintegy októberig maradok s aztán indulok Allah segítségével rabló körutamra. Jelenleg olyan szerény az anyagi helyzetem, hogy pozitív terveim nem is lehetnek!

Itteni szórakozásaim társaságon kívül az irodalom: Ibsen, [. . .], Gobineau, Dickens, Mabel Collins, tán Stendhalhoz¹¹ is hozzányúlok még e nyáron – Ön valószínűleg úgy el van halmozva irodalommal, hogy a füle se látszik ki, érdekelne élete, konnexiói, így messziről azonban nehezen mennek az értesülések, illetőleg egy kis jóakarattal mellet mennének.

Gizát¹² nem sikerült ide lehoznom, elkeseredetté, elkeseredettebb leveleket kapok ide, melyek már, hovatovább némileg eltompítják az ember részvételét ügyeiben.

A mi régi lakótársunk: Gara¹³ is itt van, Jucika holnap jön: egy év múlva alighanem már Garáné léssen. Gara innen Münchenbe gravitál, szép szándékokkal és tervekkel.

Üdvözlöm Párist és összes lakóit.

Híve

Erdei Viktor

N[agy]bánya, 1906. VIII. 18.

Hogy nagyon-nagyon szeretnék Párisba jönni azt minek is említeni, hisz ha mehetnék oda, úgysis mennék. Hogy a Gauguin kollekción és a Salon d'Automne¹⁴ (melynek nívójáról N[agy]bányán sokat hallottam) s minden egyéb Párisban nagyon érdekel, azt minek is mondjam? Jelenleg fizikailag és anyagilag lehetetlenség kijönnöm s bár a Gauguin-kollekciót ily teljességben nem láthatom, biztos vagyok benne, ha a Fatum élni enged, látni fogok még tőle sokat, hisz tudja, áldozok sokat a művészet látásáért és keresem és kutatom mindenütt a már megalkotott művészeteket is. De innét névtelenül, hangtalanul, anyagtalanul nem megyek el, az feltett szándékom évek óta és tovább haladásom, egy nagyobb arányú munkásság és élet alapját immár meg kell vetnem: most itt kell lennem, itt a helyem. Tavasszal majdan, ha a nagy Mindent intéző is úgy akarja, kiruccanok szeretett testi hazámból.

A „Szerda” című hetilappal igazán nem tudom, milyen természetű ügyei lehetnek, múltkorában fennvoltam szerkesztőségükben (tőlem is vettek néhány kis záródíszet)¹⁵ nagyon dicsérték Stirner cikkét¹⁶ és fájlják, hogy Ön nincs jelen, hogy a képzőművészeti rovatukat vezesse, Ön lenne az egyedüli, kit ők erre a célra igazán alkalmasnak talál-
nak.¹⁷ Csak nagy érdeklődést láttam Önrel szemben, igazán semmi mást. Hogy hogy fog a lap prosperálni, az nem tudható: nehéz fába vágják fejszéküket, az bizonyos: nálunk új, nagy hetilapot indítani: egy páratlanul indolens és az irodalomért a legkisebb áldozatra sem képes publikumra támaszkodva: ehhez nagy mersz kell!

Minden vonalon csak azt látom k[edves] Füle, hogy Önnek úgy egészségi, mint egzisztenciális szempontokból itt a helye: igazságos és izléses személyeket nem bántó, csak a művészetet igazán szolgáló műkritikát gyakorolva és egy olyan irodalommal foglalkozva, mely igazán Magából fakad és a melynek most már meglesz itt a terrénuma . . . szülőanyag-földünk-nyelvünk végtére is itt van, már nem teljesen Ázsia Magyarország s Maga még oly fiatal! Áll még Páris sokáig!

Ismerjük meg lelki-testi erőink határait, gazdálkodjunk erőinkkel bölcsebben.

Vigyázzon k.[edves] Fülep az energiájára, ne pocsékolja azt csupán arra, hogy Párisban maradhasson v.[agy] Franciaországban: hisz a magyar provinciák szépségei vetekednek azokkal, az bizonyos: Nagybecskerek lázas vidékei tán nem ajánlatosak, hanem a Kárpátok vagy a Balaton környéke, vagy Budapest környéke, mely a Duna mellett és a budai oldalon abszolút egészséges!

Ezek után üdvözölöm még a boulevardokat, a Camelot-okat, maquereaukat, az apache-okat és sok egyéb közveszélyes ügyön kívül még a rue de la G[rand]e Chaumière 12 szenvedő lakóját.

Hiszem, hogy rövid idő megérleli Magában azt az elhatározást, hogy egy időre hazajöjjön!

Igaz híve

Erdei Viktor

Budapest 1906. X. 14.

Jelenlegi családi címem: VI. Nagymező u. 37. I. 5.

U.i. Ma volt itt Márffy,¹⁸ igen kedves, kellemes fiúnak hat, remélem, többször összeke-rülök itt vele. – Ma megyek ki a Munkácsy szobrokhoz, a második pályázat ismét eredménytelen maradt.¹⁹ Jobbágy²⁰ ismét pályázott. – Gara a múlt hét elején Münchenbe utazott hosszabb tartózkodásra.

MTAK Kézirattár Ms 4586/132.

Kézírás.

Címzés: Monsieur Fülep Louis

12 rue de la Grande Chaumière

Paris

Feladó: Erdei Viktor

Nagybánya Szaiczter 5.

Erdei Viktor (1879–1945) festő, grafikus, Székely Bertalan, Hollósy Simon és Ferenczy Károly tanítványa. FL ifjúkori barátja. 1904–1905-ben két portrét készített FL-ről. (Az 1904-es a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Képcsarnokában, az 1905-ös a pécsi Jamus Pannonius Múzeumban van.) A hagyatékban két róla készült rajz is fennmaradt. (Ms 4599/12–12a.)

¹ Valószínűleg Brummer József (1883–?) műgyűjtő, mecénással azonos, akinek portréját H. Rousseau festette meg. (Ld. Szabó Júlia: Henri Rousseau. Bp. 1967. 25., ill. 44. kép).

² Ld. 26/1.

³ Czóbel Béla (1883–1976) festő. Az 1906-os Salon des Indépendants kiállításán egy csendélettel, egy tájképpel és egy tanulmányfejjel vett részt.

⁴ Körmendi-Frim Ervin (1885–1939) festő, Hollósy Simon, majd Párizsban J.P. Laurens tanítványa.

⁵ Mikola András (1884–1970) festő, Nagybányán Réti István tanítványa, utóbb Párizsban a Julian és a Delécluze-akadémián tanult.

⁶ Czigány Dezső (1883–1937) festő. Budapesten, Münchenben és Nagybányán Hollósy Simonnál, majd Párizsban J.P. Laurensnál tanult. Később a Nyolcak tagja. Szerepelt a Salon des Indépendants kiállításain.

⁷ Boromisza Tibor (1880–1960) Nagybányán Ferenczy Károlynál, majd Rómában és Párizsban tanult. A Salon des Indépendants kiállításán egy önarcképpel szerepelt.

⁸ Ziffer Sándor (1830–1962) Budapesten és Münchenben, majd 1906-tól Nagybányán Hollósy Simon tanítványa.

⁹ Erdei itt Paul Gauguin Salon des Indépendants-beli retrospektív kiállítására utal. – Matisse, Henri (1869–1954) francia festő. – Signac, Paul (1863–1935) francia festő, 1898 óta a Salon des Indépendants elnöke. – Vallotton, Félix (1865–1925) svájci festő, grafikus.

¹⁰ Erdei gyűjteményes kiállítása csak 1907 márciusában volt Budapesten. A katalógus bevezetését FL írta.

- ¹¹ Ibsen, Henrik (1828–1906) norvég költő, drámaíró. – Gobineau, Joseph Arthur (1816–1882) francia szociológus. – Dickens, Charles (1812–1870) angol regényíró. – Collins, Mabel (1851–?) okkult tárgyú divatos regények szerzője. – Stendhal, Henri Bayle (1783–1842) francia író. Gobineau előtt olvashatatlán név.
- ¹² Lyka Károly: Festészeti életünk a milleniumtól az első világháborúig. 2. kiad. Bp. 1983. c. művében (154.) egy Komjáthy Gizellát említ, aki könyveket illusztrált. Nem írja, Münchenben tanult-e. Talán róla van szó.
- ¹³ Gara Arnold (1882–1929) festő, grafikus, iparművész. Szablya-Frischauf iskolájában, Nagybányán és Németországban tanult.
- ¹⁴ FL cikket írt róla a Szerda 1906. X. 31.-i számában.
- ¹⁵ A Szerda megjelent 7 számában nincs Erdei-készítette záródísz. Feltehetően a lap megszűnése miatt már nem jelent meg.
- ¹⁶ Ld. 28/20.
- ¹⁷ Ld. 28/22.
- ¹⁸ Ld. 7/1. Márfy első ízben 1906-ban vett részt a Salon des Indépendants kiállításán. Első önálló pesti kiállítása 1907-ben volt.
- ¹⁹ Az Országos Képzőművészeti Társulat által kitűzött Munkácsy-szoborpályázat első fordulója 1906 februárjában eredménytelen maradt, nem adták ki a megbízást egyik pályázónak sem. FL két cikket is írt róla: Munkácsy szobra (Az Ország 1906. II. 14.), ill. Munkácsy a karosszékben (Magyar Szemle, 1906. II. 22.) címmel. Mindkettőben Turi Jobbágy Miklós és Pálinkás (a talapzat tervezője) pályaművét emelte ki.
- ²⁰ Turi Jobbágy Miklós (1882–?) szobrász.

31. HEVESI SÁNDOR – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1906. VIII. 27.

Kedves jó barátom,

ne haragudjék, hogy levelére oly sokáig nem válaszoltam,¹ de közben katonáékkal voltam elfoglalva, sőt be is kellett vonulnom Nagyváradra, s csak nagyon nehezen szabadultam, jóllehet a rheuma még most is gyötör és különben is hatóságilag igazoltatott. Márkusnak² rögtön az ön levele vétele után szóltam, azóta különben is úgy tudom, hogy tisztázódott a dolog s Ön időközben több levelet is kapott tőle. Azt hiszem, hogy már a jövő hónap elején nyélbeütődik a Szemle dolga új alapon³ s remélem, hogy nemsokára már érdemlegesen írhatok Önnek ebben a tárgyban. Ha a dolog sikerül úgy, amint a kilátások remélni engedik, akkor Ön kényelmesen fog utazhatni Belgiumba s mindenfelé, ahova tervezi. Talán a jövő nyáron találkozhatunk is valahol, mert jövőre már okvetlenül kimegyek Európa, ha törik, ha szakad.

Itt az élet egyszerűen utálatos és szinte fáj, hogy már kezdődik a szezon és a munka, mert a munka nem öncél, a meddő munka csak olyan korcs élvezet, mint az onanizálás. Az ember csak a kimerültséget érzi és nem a gyönyörűséget. Az embereken is szinte érzik már a nagy kiábrándulásnak a kezdődő keserősége. A tulipán nagyon szép virág,⁴ de hamar megbüdösödik s a hagymáját nem lehet megenni, akkor még a krumpli is többet ér. Ha optimista volnék, azt mondanám, hogy a hazafiság – az a bizonyos hazafiság – végső napjait éli s az emberek rájöttek arra, hogy azoknak a frázis-bankóknak, a melyekkel már évtizedek óta kifizetik őket – abszolúte hiányzik az arany-födözetük. De nem vagyok optimista és így nem tudok hinni egy szebb jövőben... Szóval, csupa kiábrándulás...

Ön nagyon keveset ír.⁵ Az Országban is csak néha-néha, nekünk meg éppenséggel nem. Ady sokkal szorgalmasabb, egy pár gyönyörű verset írt nemrégiben, ha találkozik vele, mondja meg neki, hogy nagy gyönyörűséggel olvastam. Újság alig van, amit nem tudna, legfeljebb az, hogy Tihanyi, nagyváradi színész,⁶ a Vígszínház legújabb tagja, akit ön gyakran emlegetett, szintén megjelent a Bátoriban.⁷ Egy végtelenül kedves, szimpatikus, intelligens fiú. Hogy van egészségileg? Remélem, már teljesen reparálta magát.⁸ Adjon hírt magáról minél előbb.

Meleg kézszorítással igaz barátja

Hevesi

MTAK Kézirattár Ms 4587/211.
Kézírás a Magyar Szemle szerkesztőségi levélpapírján.
Párizsba írt levél.

Hevesi Sándor ld. a 26. sz. levelet.

¹ FL levele nem maradt fenn.

² Ld. II/4.

³ A Magyar Szemle utolsó száma 1906. XI. 2-án jelent meg, a lap anyagi okok miatt szűnt meg. Csak 1909-ben támadt fel, ekkor Élet címen folytatódott. Ld. a 101. sz. levelet.

⁴ 1906. III. 15-én Budapesten mozgalmat szerveztek a nemzeti érzés ápolására, híveinek egy táborba terelésére. Jelvényük a tulipán volt. A mozgalom célja állásfoglalás volt minden nemzeti törekvés mellett, a nemzeti érzés ápolása a családban és a nevelés terén, amíg az ország nyomorban van, minden fényűzés mellőzése, a nemzeti önállóságot célzó törekvések előmozdítása és a magyar ipar pártolása. A botrány akkor tört ki, amikor kiderült, hogy a mozgalom jelvényének gyártásával megbízott iparos Bécsben rendelte meg a tulipán-jelvény elkészítését. Az ügyről Ady is írt a Budapesti Napló 1906. III. 27-i számában.

⁵ FL az év hátralévő részében Az Országban 3, a Magyar Szemleiben 1, a Szerdában 3 és a Művészetben 1 cikket publikált.

⁶ Ld. 21/10.

⁷ A Bátor-kávéház a Kecskeméti utcában volt.

⁸ Ld. 26/1.

32. ADY ENDRE – FÜLEP LAJOSNAK

[Párizs, 1906. VIII. 30.]

Kedves Fülepp Fiú,

nagyon beteg vagyok: hulla. Próbáltam birkózni a bajjal: nem sikerült.¹ Csak terhe volnék annak a társaságnak, melynek voltaképpen tetszeni óhajtának. Ments ki engem, fiam. De barátsággal, szépen csináld. Az én gondom lesz, hogy valahogyan jóvátegyem, minek oka úgy sem vagyok. Különösen üdvözlöm Csókékát,² ismeretlenül Székelyt,³ Lavottát⁴ tisztelem. Téged igaz barátsággal kér újra s ölel

Ady Endre

A dátum: postabélyegző.
MTAK Kézirattár Ms 4585/20.
Kézírás.
Közölve: Ady-lev. I. 220.

Címzés: Monsieur L. Fülepp (!)
12 Rue de la Grande Chaumière 12.
Feladó: E. de Ady Casimir Delavigne 3.

Ady Endre és FL kapcsolatát ld. 19/1.

¹ Ady ugyanezen a napon a következő levelet írta Kozmutzáné Marchisiu Ottiliának: „Ne nyugtalankodj a fiad miatt. Nincs semmi baja. Estére hazavisszük.” Alighanem Párizs bemutatása során került olyan állapotba, hogy nem mehetett el a megbeszélte összejövetelre. Ld. Ady Endre levelei I. 220.

² Ld. 34/1.

³ Székely Andor (1876–?) festő, grafikus, 1908-ig tíz éven át Párizsban élt.

⁴ Lavotta Rezső (1876–1962) zeneszerző, karmester, zenei író. 1901-től kb. 1910-ig Párizsban élt, olykor ösztöndíjból, leginkább zene- és nyelvtanításból tartotta fenn magát. Írt operákat, balettzenét, szimfonikus zenét, dalokat, utóbb főleg színházi kísérőzenét, de foglalkozott zenepszichológiával is. Hevesi Sándor, Vályi Félix, Csók István és Ady baráti köréhez tartozott. FL-sal 1906-ban ismerkedett meg Párizsban, leveleiben gyakran emlegeti. Harsányi Kálmánnak 1906. VIII. 22-én írt levelében a következőképpen jellemzi: „Nagyszerű alak ez a Fülepp! Más ember délben 12-kor ebédel, ő ezt éjjel 2-kor teszi s reggel 8-kor vacsorál. Délután alszik s estétől másnap délig dolgozik. Igen tartalmas ember, bár néha néha titán-allűrjei vannak, ami különben a fiatalsággal el fog múlni. Tetszik nekem s jól összebarátkoztunk. Épp oly ábrándokkal van tele, mint én.” (OSzK Kézirattár, Levelestár)

33. GUNDEL ANTAL – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1906. VIII. 31.

Kedves Barátom.

Beszéltem Márkussal.¹ Elmondotta, hogy Maga jobb szeretné, ha dolgait nem esetről esetre honorálnám, hanem egy bizonyos, havonta fizetendő összegben állapotodnak meg.

Nekem a dolog ellen kifogásom nincs, azt hiszem a legjobban úgy egyezhetünk meg, hogy én megírom, mennyi munka az, amire Magától számítok, Maga pedig megírja nekem, mennyi honoráriumra tart igényt. Egészen biztosra veheti, hogy megegyezünk; *kérem*, úgy szabja meg az igényeit, mintha teljesen ismeretlen emberrel állana szemben, és vegye figyelembe azt, hogy az én lapom mindenkinek jobban fizet, mint a többi magyar lap.²

Szükségem van évenként

4 nagy (8 quart oldalas, esetleg hosszabb), *novellára*, elbeszélésre, legalább három, mondjuk: 6 kis *novellára* (tárca: 3 oldal, de lehet egész rövid is, csak jó legyen.)

Szükségem van *essay*kre, mintegy 8 oldal terjedelemben (mint a nagy novella), képzőművészeti vagy irodalmi témáról. Ilyet 6-ot használhatok egy évben.

Azonkívül, kisebb dolgokban: európai fontosságú *aktualitások* megírására, amelyek oda kinn Párisban történnek. Ennek a számát, nagyságát előre meghatározni nem lehet. 6-8-nál többször nem igen hozhatunk idegen témát. (Egyszeri esetben 1-3 oldal, tetszése szerint).

A *képzőművészeti* rovatban a fontosabb művészi eseményekről kellene beszámolnia, ha van *színházi* esemény, európai fontosságú, a Márkus László rovatában, irodalmi eseményekről részben, ha elméletiek, a tudomány, különben az *irodalom* rovatban számolunk be. Ha ott valami könyv jelenik meg amely megérdemli, hogy mi is beszéljünk róla itt, Európa másik végén, arról is meg kell emlékeznie.

Szóval elég sok az, amit Magától várok, és kérem ehhez szabja igényeit.

Még egyszer kérem, és erre a kérésre azt hiszem feljogosít az a kölcsönös szimpátia mivel egymás iránt viseltetünk. Kérem, – de ne vegye rossz néven hogy ilyen őszintén ki mondom – ha megszorul pénz dolgában, hogy előlegre van szüksége, forduljon hozzám teljes bizalommal. Tudom, hogy Magának *egy* párisi esztendő többet ér, mintha idehaza évekig bújja a könyveket, tudom, hogy szeretne odakinn maradni. De ehhez az kell ami a háborúhoz. Pénz. Ha pénzzavarban van az ember, nem képes olyan nyugodtan dolgozni, mindig azon jár az esze, honnan kerítsen pénzt. – Nekem, mint laptulajdonosnak érde kemben áll, hogy Maga nyugodtan tudjon dolgozni, láthatja tehát hogy nem az *önzetlen* jóbarátság beszél belőlem (mert *önzetlenség* nincs), hanem a legőszintébb *önzés* vezet akkor, mikor Magának előlegeket ajánlok, sőt Magára oktrojálom az előleget, mint a levélhez mellékelte cédula mutatja. –

A lap ügye szépen halad tovább; meg is kereszteltük a kicsikét; Szerda lesz a neve mert szerdán jelenik meg.

Ha a közönség is annyira megszereti, és olyan hamar, mint az írók, ha így fog az is lelkesülni érte, nyert ügyünk van, – és egy lépéssel közelebb vittük az országot a nyugati kulturához. Ez a lap kell: szükségét érzik az írók akik eddig kénytelenek voltak tehetségüket át nem érzett apró dolgokra fecsérelni, akiknek eddig a közönség állítólagos idézéséhez kellett alkalmazkodniok, – és szükségét érzi a közönség, mert megunta az Új Idők féle szirupos maszlagot. Én azt hiszem, megélünk. – De a dologra térek. Az üzletre. Kérem, feleljen minél előbb, és tartson meg jóbarátságában.

Híve

Gundel Antal

Címem: Gundel Antal

Budapest IV. Reáltanoda u. 19.

MTAK Kézirattár Ms 4587/176.

Kézírás.

Címzés: Monsieur Louis Fülep

Paris 12 Rue de la Grande Chaumière

Feladó: Gundel Antal

Budapest IV. Reáltanoda u. 19.

Gundel Antal ld. 28/3.

¹ Márkus László ld. 11/4.

² Ld. a 28. sz. levelet és jegyzetét.

34. FÜLEP LAJOS – LYKA KÁROLYNAK

[Port-Marly, 1906. IX. 3.]

Szerkesztő úrnak együtt és külön külön szíves üdvözlötünket küldjük innen, a világ egyik legszebb helyéről

Fülep Lajos

Csók¹

Lavotta²

Márffy Ödön³

A dátum: postabélyegző.
OSzK Kézirattár Fond 65/206.
Kézírás képslapon.
Címzés: Ngs Lyka Károly úrnak Budapest
Andrássy-út 10.
a „Művészet” szerkesztősége Hongrie

Lyka Károly ld. 14/6.

¹ Csók István (1865–1961) festő. Münchenben és Párizsban tanult, 1903 és 1910 között Párizsban élt. Emlékezéseim (Bp. 1927.) c. kötetében párizsi éveiről szólva ír FL-ről is, feljegyzései azonban meglehetősen pontatlanok.

² Ld. 32/4.

³ Ld. 7/1.

35. LYKA KÁROLY – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1906. IX. 7.

Kedves Fülep úr,

Őszinte örömet szerzett azzal a hírrrel,¹ hogy már túl van minden bajon, mert Párizsban *ágyban* lenni majdnem csak annyi, mint a Baedeker Páris-kötetét fölívátlanul tartani kézben. No de épp most van szezőnyíltá Párisnak: ön egyenest s jó egészséggel belémarcolhat.

Köszönöm szíves ígérétét, hogy a Művészet számára írni fog.² Téma és sorrend teljesen mindegy: csak jó előre kapjak a választandó tárgyról hozzávetőleges rövid aviziót.

Más feladat is vár önre s erről egyelőre csak [egy] mondatban értesítem (magam is nyavalyáskodtam, innen a levél késése s a mostaninak rövídsége).

Az Újságírók Nyugdíjintézete 25 éves jubileumát üli meg nemsokára, amit alaptőkéjének alapos meggyarapítására akar felhasználni. Jó kötetet csinált Révai Testvérekkel: 4 kötet könyvet adnak ki a lehető legnagyobb luxussal s ezt árulják majd az Intézet javára. Az egyik kötet a többi közt művészetről szól, ennek anyagát én fogom összehordani.³ Kérem, legyen szíves megígérni, hogy ebbe a kötetbe néhány később megállapítandó cikket fog írni, úgy tudom, hogy a cég jól fogja honorálni a kéziratokat. A könyv egységes lesz, azaz egy alapgondolathoz simul minden cikk, úgy érve ezt, hogy péld. el lesz mondva, hogyan koncipiálódik egy szobor, minő a technikai megmunkálás, stb. Szóval aféle finoman „s élvezetesen megírt kalauz” a festés, szobrászat, építészet stb. megértésére. Mindössze 5–6 szerzőt fogunk erre felkérni.

Egyelőre csak ennyit: majd később részletesen adom hírvl a továbbiakat.

Nagyon köszönöm a szép megemlékezést Port-Marlyból.⁴ Ehhez hasonló szép napokat kíván önnek őszinte híve

Lyka Károly

MTAK Kézirattár Ms 4588/254.
Kézírás a Művészet szerkesztőségi levélpapírján.

Lyka Károly ld. 14/6.

¹ A híradás, amelyre Lyka utal nem maradt fenn. FL betegségéről ld. 26/1.

² A Művészet 1906. XII. 6. sz.-ban jelent meg FL Eugène Carrière c. cikke.

³ A tervezett kötet nem jelent meg. Révai Mór János emlékirataiban sincs róla szó. Valószínűleg e kötet számára írta FL az OSzK-ban őrzött és a Révai Testvérek irattárában fennmaradt Az arckép, A műterem, Művésznyomor c. cikkeket, (ld. Fülep Katalin: Fülep Lajos kiadatlan írásai. = Ars Hungarica, 1986. 2. sz. 207–218.) valamint A genre c. írását. (Megj.: Fülep: Egybegyűjtött írások I. 407–415.)

⁴ Ld. a 34. sz. levelet.

36. GUNDEL ANTAL – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1906. X. 17.]

Sajnálom, hogy olyan rossz véleménnyel van lapunk felől. Legyék róla meggyőződve, hogy világ nézetünk, törekvéseink azonosak az önével. Hogy lapunk ma még nem az, aminek terveztük és szeretnők, nem rajtunk, hanem munkatársaink lustaságán múlik, de lapunk rosszabb nem lehet, napról napra jobb lesz, és hogy nekünk e munkában továbbra is segítségünkre legyen, kérem és remélem. Vasárnapi levelemben tett ajánlatomat továbbra is fenntartom és távirati válaszát kérem.² Egyúttal írjon sürgősen a parisi Salon d'Automne-ről lapunknak.³

Üdvözli

Gundel Antal

Budapest Reáltanoda ucca tizenkilenc.

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4587/177.

Távirat.

Címzés: Louis Fülep Paris, 12 rue de la Grande Chaumière

Gundel Antal ld. 28/3.

¹ A Szerda c. lapról van szó. FL levele nem maradt fenn.

² Ld. a 33. sz. levelet.

³ Ld. 28/20.

37. ERDEI VIKTOR – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1906. X. vége előtt]

Kedves Fülep,

levelét nap-nap után vártam, ugyancsak mindennap készülődtem, hogy legalább ideérkeztemről értesítségem.

Amit levelében¹ egészségéről ír, bizony-bizony erősen érint – fájdalmasan is, szerény véleményem oda irányul, hogy itthon, Budapesten vagy magyar provincián sokkal jobban és kevesebb költséggel ápolhatná magát: magyar orvosok, magyar koszt mégis tán közelebb állnak Magához, mint az idegen szóbeszéd és ételek. Ha egészséges volna és az existenciális feltételek könnyebbek volnának mint itt, ottmaradását tanácsolnám. Higyje el, Fülep, senki sem hagyta el Magát itt, csak Maga hagyott itt mindenkit földrajzi értelem-

ben s csak a nagy távolságok mondatnak Magával keserű szavakat. Bár egyáltalán nem volna csoda, ha feledésbe ment volna itteni tevékenysége, mondhatom, hogy ahol még megfordultam háromheti ittlétemkor, mindenütt – író- és művészkörökben – nagy az érdeklődés Maga és tevékenysége iránt, bízik Magában mindenki és sokat várnak Magától, épen Magától. Itt Magyarországon határozottan van működési köre s néha miliője, hisz itt is mozognak immár az emberek. A külföld, Páris, az egész világ megmarad, jobb is tán idegenben lenni . . . de, de, K.[edves] Fülep, itt Magyarországon van gyökere a Maga egyéniségének, itt az egzisztenciája még egyelőre akkor is, ha külföldön van. Hisz hosszabb rövidebb tanulmányutak mindig lehető s tán elégségesek . . . ? Itt tárt karokkal várja mindenki, akik felszabadulásokat remélnek . . . no meg tán el kell vetnie hiúságát, hogy gyorsabban haza kell térnie mint remélte, hisz nagyrészt és tényleg a betegsége kényszeríti a hazajövetelre. Egy kedves magyar provincia közel Budapesthez . . . vagy messze, kellems otthon . . . könyvei . . . azt hiszem tán egészsége is helyreáll . . .

Gizát,² midőn levelét megkaptam, felkerestem azonnal, harmadszor, ittlétem óta. Levelét megmutattam neki. Giza mint tán tudja, mióta itt van, éhezik, nyomorog, mint mindig Pesten, családjával folytonos kellemetlenségei is eltűrhetlenné teszik életét. Olyan viszonyok közt él, hogy az embernek fantáziáját meg kell erőltetnie, hogy egy emberélet ily napról-napra való tengetését el tudja képzelni. Hogy azt az anyagot, miből mégis él, honnan szerzi, fogalmam sincs, de hát nem is kérdezem, nyomorog, az biztos, a legcsekélyebb biztos talaj sincs alatta. Házi munkákon kívül egyebet nem dolgozik és örökösen kesereg. Münchenből hazajövet állítólag jó színben volt, most ismét le van törve. Ilyen viszonyok közt épenséggel nem csodálandó, ha egy Wölflé nevű müncheni festőnek³ házasságra való ajánlatára reflektálni akar, bár nem szereti az illetőt, de tiszteli és becsüli. Ennyi rettenetes nyomor és küzdelem után nem csoda, ha megadná magát. Ez a Wölflé állítólag el akarja venni, jövőjét biztosítani akarná – általában Giza állítása szerint végre egy nyugodalmasabb (már hozzávetőleg) élet venné kezdetét rá nézve, ha nem is az, miről álmódott egykoron. — Amint Giza itteni újságíró körökben az Ön legutóbbi pesti életéről hallott, óriási módon hatott rá, még pedig természetesen nem a legjobban, ez, kapcsolatban leveleivel és az ő végtelen nyomorával hozták létre fenti elhatározását. Ő már nem tud küzdeni, illegitim viszonyok szégyenével megbirkózni. Hozzám és hozzá írt legutóbbi levele láthatólag jó hatással volt rá, bár már Magában utolsó hitét is veszítette, az némileg feléledt. Igaz ugyan, hogy megjegyezte, hogy Ön csak jelenlegi rossz helyzetében: betegségében gondol rá. Giza november 1-én akar kiutazni Münchenbe, hol mégis emberibb az élete, ha addig Ön felől nem jön érdemleges hír, válasz. Giza is a mellett van, hogy Magyarországra jöjjön Ön, az ügyek odakünn rém komplikáltak. – Az én személyes véleményem, bár nem kérdezettett a Maga és G.[iza] összeköttetésében, hogy az mindkettőjükre nézve szerencsétlen dolog s én határozottan ellene vagyok ez ügynek mindkettőjük érdekében. Ezt *különösen Ön előtt hangsúlyozom*, a nélkül, hogy a részletekbe bocsátkoznám: ezt sokféle érzésem tiltja, melyek között ízlésem játsza a vezérszerepet. Csupán még egyet G.[iza] ügyében: a vele való levelezésben a precizitásnak, a konkrét és pozitív dolgoknak több helyet adjon, minthogy azt a szegény lányt a viszonyok és az érzések bizonytalansága a szó szoros értelmében megőrjítik. –

Ami az én ügycimet illeti, hát azok jelenleg nem állanak hál'Istennek oly rosszul, mint rendszeren. Bár jelenleg még itthon lakom, remélem, hogy a jövő hét folyamán már műtermem vagy pedig ennek megfelelő külön lakásom lesz; ugyanis, ha a Sors és a végzet is úgy akarják, úgy e télen megcsinálom a gyűjteményes kiállításom,⁴ még pedig január havá-

ban, ugyanis családom végre is hajlandónak mutatkozik a kiálltási költségek előlegezésére, ha az nem is a Könyveséknél, hanem pl. a Philantiában ütdőne nyélbe vagy más egyebütt. (A tárgyalások Frischaufékkal a díszletek miatt, a helyiség miatt a Magyar Nők körével már folyamatban vannak).⁵ Ezen ügyem miatt is roppantul szeretném ha Ön Magyarországon lenne, hisz rám nézve ezen kiálltási ügy, mint Ön is tudja nagyfontosságú s nemcsak rám, hanem szellemi környezetemre nézve is. – Januárig különösen mintázni szeretnék, már örültem megéheztem rá,⁶ Nagybányán eleget dolgoztam, grafikai, különösen rajzanyagom jelenleg sokkal nagyobb arányú, mint tavasszal, az újvidéki és nagybányai magány mérges gyümölcseiben mintha új szépségek is volnának? Nagyon, nagyon örülnék, ha e hónapokban itt lehetne és a nagy kölcsönösségek alapján szép dolgokat hozhatnánk létre . . . egyelőre itt, hol a talaj immár elő van készítve: nekem csak innét lehet kiindulnom abból a mű-anyagból kiindulva, a mi itt van: ez most a lehetőségek közé tartozik! Csak a Fátum sötét szemei ne néznének oly merően reám!

Amit Gauguinról ír, annak igazán megörültem, különösen annak, hogy a művészet milyen frissen tartja.⁷ Tán a művészet az a dolog, mely a beteget egészségessé, az egészségest meg beteggé teszi, az a dolog, mely a legtisztább életkedvet adja, mely purifikálja, szentesíti a bűzt, a piszkot?

Datálás a tartalom alapján: FL 1906 júliusi megbetegedése után, de október végi hazatérése előtt.
MTAK Kéziratár Ms 4586/138.
Kézírás, a levél vége hiányzik.
Címzés: Monsieur Fülep Louis
Paris 12 rue de la Grande Chaumière
Exp. par Victor Erdei Budapest
Nagymező-u. 37. I. 5.

Erdei Viktor ld. a 30. sz. levél jegyzetét.

¹ Az említett levél nem maradt fenn. Ld. még 26/1.

² Ld. 30/12.

³ Wölflé, Alphons (1884–1947 után) müncheni festő, grafikus.

⁴ Ld. 30/10.

⁵ A Philantia virágáruház Váci u. 9-i nagytermében kiállításokat is rendeztek. Itt volt Szablya-Frischauf festőiskolájának 1906. évi tárlata is. A Magyar Nők Művelődési Köre is rendezett kiállításokat a Vígadóban. Erdei kiállításáról ellentmondó adatokat közölnek a korabeli lapok: a Művészet a Philantiáról ír, Az Újság (1907. III. 3.) a Magyar Nők Művelődési Körének szalonját említi a Váci utcai Nemzeti Szálló földszintjén.

⁶ Erdei 1907-es tárlatán olajfestmények, rajzok, rézkarcok mellett négy gipszszobor is szerepelt.

⁷ Valószínűleg FL fenn nem maradt levélbeli közlésére vonatkozik, bár Gauguinról több ez évben írt cikkében is szól.

38. LYKA KÁROLY – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1906. X. 27.

Kedves Fülep úr!

fél hónapot Milanoban töltöttem, ez alatt az idő alatt nem intézhettem el semmit. Most megint nekilátok a munkának. Mindenek előtt közlöm önnek, hogy a Hírlapírók Nyugdíj-intézete kiadványába frandó 2 cikk nem olyan természetű, hogy önnek Párizsban bármily adatot is kéne hozzá gyűjteni.¹ Egész egyszerű dolgokról van szó, a témát meg se írom

most, hisz ön úgyis hazajön, majd személyesen megbeszéljük. Most csak használja fel a még hátralevő időt arra, hogy egy pár szép dolgot újra megnézzem. Nézze meg helyettem is, aki, fájdalom, nem juthattam ki.

Úgy képzelem a dolgot, hogy ön Budapesten marad s ezen túl sűrűbben találkozhatunk.² Örömmel hallom, hogy a Szerdá-val egyezséget kötött,³ én pedig arra kérném, hogy majd ezután juttasson egyetmást a Művészetnek is, akár minden számba. A fő azonban, hogy itt alaposan kikúráltassa magát –, elég ügyes orvos van itt –, mert ha az ember nem egészséges, akkor a tolla is megbetegszik.

Nagyon kérem tehát, hogy ha visszajön Párisból, értesítsen engem, hogy találkozhasunk s a továbbiakat megbeszélhessük.

Addig is a legszívélyesebben üdvözlí őszinte híve

Lyka Károly

MTAK Kézirattár Ms 4588/255.

Kézírás a Művészet szerkesztőségi levélpapírján.

Párizsba írt levél.

Lyka Károly ld. 14/6.

¹ Ld. 35/3.

² FL hamarosan hazatért Párisból, de november végétől májusig Nagybecskereken, 1907 augusztusától pedig Székelyvaján gyógyította magát. Egyelőre tisztázatlan, hol volt 1907. VI. 1. és VII. 31. között.

³ Ld. a 28. és 33. sz. leveleket.

39. CSÓK ISTVÁN - FÜLEP LAJOSNAK

[Párizs, 1906. XI. 25.]

Üdv. Cézanne és Bouillon Gottfried hazájából!

Csók

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4585/235.

Kézírás a Cluny-múzeumban, őrzött, szeméremövet ábrázoló képeslapon.

Címzés: Monsieur Fülep Lajos

Nagybecskerek Magyar utca

Csók István ld. 34/1.

¹ A szöveg részint FL a Szerda 1906. X. 31-i számában megjelent Cézanne-cikkére, részint a lapon ábrázolt középkori szeméremövre utal, amely a kereszties hadjáratok idején volt használatos. Bouillon Gottfried (1061–1100) az első kereszties hadjárat vezére.

40. LYKA KÁROLY - FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1906. XII. 3.

Kedves Fülep úr,

csak kutyafuttában válaszolhatok most,¹ mert most zszurnaliszta lévén, nyakig ülök a szezonban. A Lippich-féle monográfia-sorozatról azt az információt kaptam, hogy azt nem folytatják.² Ha azonban ön az impresszionizmus történetét megírja, akkor végső

esetben – ha t. i. önnek nem volna módjában azt másként kiadni – felajánlom önnek a Művészet hasábjait. A könyv bizonyára úgyszólván fejezetekre oszlanék, egy-egy fejezetet egy cikk gyanánt adhatna a M[űvészet]. Igaz, hogy ezzel az egész mű közlése hosszú időre nyúlnék, s a honorárium is felaprózódna, de egyelőre nem jut eszembe okosabb proppozíció.

A képek mennek. Most keresi ki őket Dömötör.³

Gyors és alapos felépülést kíván őszinte híve

Lyka Károly

MTAK Kéziratár Ms 4588/256.

Kézírás a Művészet szerkesztőségi levélpapírján.

Nagybecskerekre írt levél.

Lyka Károly ld. 14/6.

¹ FL itt említett levele nem maradt fenn. Feltehetően a 15/4. jegyzetben említett, az impresszionizmus történetéről tervezett munkája kiadásához kért tanácsot Lykától.

² Koronghi Lippich Elek (1862–1924) művészeti író, költő, ekkor a VKM művészeti ügyosztályának főnöke. 1903-tól Művészeti Könyvtár címmel sorozatot szerkesztett, amelyben főleg hazai és külföldi művészekről szóló monográfiák jelentek meg. Lyka értesülése téves volt, a sorozat nem szűnt meg, kötetei folyamatosan megjelentek 1911-ig, majd az 1920-as években újraindult a sorozat. Koronghi Lippich utóbb FL egyik legfőbb támogatója volt itáliai utazása idején.

³ A Művészet c. folyóirat 1906. 6. sz.-ban megjelent Carrière-cikk illusztrációjáról van szó. – Dömötör István (1882–1961) hírlapíró, ekkor a Művészet és az Új Idők munkatársa volt.

41. LAVOTTA REZSŐ – FÜLEP LAJOSNAK

Párizs, 1906. XII. 26.

Édes jó öregem!

Soká vártam k.[edves] leveledre, végre megjött. Minden meg van bocsátva csak – gyere haza Párisba! Nagyon egyedül érzem magam s nincs más senki, akivel érdemes lenne szóba állni. Sok mindenfélét szeretnék elmondani, de így egyszerű levél keretében bajos lesz; inkább részletenkint. Kezdjük hát. A kis Csáktornyai¹ főbelátta magát. Hitted volna? A nyomor kergette a halálba. Úgy temették el, hogy az olyan dögöt, aminek a csontjából még enyvot sem lehet csinálni. Ez neki mindegy ugyan, de annál nagyobb pech a francia államra nézve. Potyán itt nem illik meghalni; legalább preparatumokat lehetett volna a vérből csinálni! De mikor az se volt!

Más! Csóknál nem voltam karácsony-estén.² Az utolsó napon lemondta az összejövetelt. A felesége beteg lett, tulajdonképpen azonban purée-ben van szegény öreg és nem tudott pénzre szert tenni. Mikor a legutóbb csütörtökön ott voltam, egy sou sem volt a háznál, hitelből élnek. Én ugyan felajánlottam 50 francot (amit persze összekoldultam volna az ismerősöktől), de nem fogadta el. Azt mondta, hogy mindennap várja pénzét, mit [Juda]pestről küldenek. Ça y est. Pedig nagyon örültem volna, ha én is valami szívességet tehetek nekik, mert nagyon szeretem őket. Csodálatos, hogy egy ilyen ismert, kiváló piktornak 40 éves korában is koplalnia kell. Én ennyire nem fogok jutni – Japánban. Meglehetesz győződve, hogy így lesz, de persze csak Japánban. Karácsony este magamhoz hívtam Reisenleitner-t³ (röviden Dundy a neve, a másik sokáig tart míg leírom) és Pelzmann Ferit,⁴ a Pannonia tulajdonosának fiát. Gazdag fiú ez a marha, buta is, ép ezért jószívű

gyerek. Nekem különben rokonom, hát isten neki, idedughatja egypárszor a pófáját. En un mot, itt voltunk hármásban és reggel 4 óráig tartottam nekik előadást mindenféle szá- márságról. Ferencynétől⁵ egy üveg pezsgőt kaptunk, hozzávettünk még 2 üveg Madère-t, sőt be is fűtöttem. Azt mondják a kölykök, hogy ily élvezetes karácsony-estéjük még nem volt. Merde! Annál jobban keseregtem én. 30 esztendő s koromban henegek azzal, hogy tudok néha télen befűteni. Mégegyszer merde!

Újabbban rajongok a fekete kávéért. Persze Ferencyné rögtön megprezentált egypárszor egy-egy literes üveggel és ezt, valamint az időközbeni potya-vacsorákat revansirozandó, vettünk neki mutyiban egy képet 20 francért. Meglehető gics, de neki tetszett és spiccelt rá mindig, hát nesze. Úgy örült neki, hogy ma estére meginvitált vacsorára. Ez beszéd, látszik hogy művelt asszony. He? – Koppené-nak⁶ is leadtam a kávésportomat. Másnap kaptam egy Corcellet-féle masinát egy kiló kávéval. Most reggeltől estig főzök kávékat. Koppenének különben annyit meséltem rólad, hogy minduntalan kérdezi, mikor jössz már vissza? Ismeri Stiernert⁷ és az urának lefordította németre, persze csak szóval. Tö- lem kért ugyan cikkeket tőled, de sajnos S[tirner]-en kívül semmim sincs. Múltkor elvitt egy Baronne Franchon nevű mese-szép asszony szalonjába s itt egy isteni Pleyel zongorán elpöcögöttem neki egypár dolgomat. Ez a szép néni különben be fog mutatni Gaillard- nak, az opera igazgatójának.⁸ Ez is valami, ha nem is ér sokat.

Egyébként örületes szorgalommal dolgozom. A ballet első felvonása tout-à-fait készen van.⁹ 200 oldal a zenekari partitúra. Új lámpám is van, csudaszép, úgy világít mint a ve- szett fene és fagy belőle a petróleum, mint a pinty. (Más hasonlat nem jut az eszembe.) Egy új alcool-főzőmasinám is van; 4 75 francnyi kincset adtam érte. Az istenit!

Vályi¹⁰ egypárszor írt. Jól esett olvasnom tőle, hogy veszettül földicsért Alexandernek és megbízást kaphattál.¹¹ Márfy Dönke¹² – szokás szerint – csak anizokot ír, nem sokat tudok felőle; szeretném, ha kijönne. Kernstock¹³[!] itt volt nemrégiben. Igen értelmes és olvasott ember; úgy hallom, hogy jó piktor is. Annyira hatott rá a Guimet-múzeum,¹⁴ hogy nap-nap után odajárt s kéjelgett a japán rajzokban. Különben ép a napokban láttam nagyszerű dolgokat a Rue de Seine-ben egy antiquárosnál. Ha visszajössz, ne mulaszd el ezt s menj oda okvetlenül, mert sok értékes képet láthatsz. 1-2 francért vesztegeti darab- ját, de mondhatom, hogy fényesek.

Harsányi¹⁵ elküldte az „Új versek”-et. Csupa hazafiádák – Rákócziádák és így tovább. Szomorúan olvasom végig ezeket a költeményeket, melyekből látszik, hogy nagy qualitá- sű ember írta azokat, de – kinek és főleg minek? Az emberek annyira el vannak foglalva önmagukkal, hogy nem érnek rá a haza bajaival foglalkozni. Keresem bennük az embert, az életet, az „Ént” és kapok hazát, zászlót, ócska kardokat stb. Csudálatos tévedése egy ily sokoldalú és nagy olvasottságú embernek, hogy nem látja be ezt a hiábavaló küzkö- dést. Minden kornak megvan a maga fizionomiája és ennek ott kell lenni minden korbéli művészetben és irodalomban egyaránt. Ő tisztán történelmi műveltségű ember, ezen az alapon áll, mert ezt tartja kétségkívül a legigazabbnak. Minden modern törekvést ily tör- ténelmi szemüvegben néz és egyaránt rostálja a klasszikusokat és az újakat. Mondjuk, hogy ez tökéletesen így van és igaz, de ép ekkor jut önmagával ellentétbe, mert a hazafiság csak a legújabb kor találmánya (körülbelül a Napóleoni-időktől kezdve), alig egy-két század- ban volt meg s akkor is többé-kevésbé kisebb-nagyobb jelentőséggel bírt egyéb nagy esz- mék mellett. A római csak rómaid ismert, minden más nemzetiségbeli barbár volt előtte. A keresztes hadjáratokban nem a hazáért folyt a vér, sőt az egész középkor papi uralma nem szolgált soha nemzeti érdekeket, hanem egy külön kaszt jövőjét akarta megalapozni.

Lehet-e nagyjelentőségű, világokat rendítő nagy eszme olyasvalami, ami csak lokális érdekű? Én előre látom ennek a nagy elmének irodalmi bukását, ő azt hiszi majd, hogy egy nagy eszméért küzdött, pedig csak egy chimaera volt az, olyan semmiség, amit az ember, egyéb dolga híján, – akkor szokott kultiválni, mikor nincs egyéb dolga. A hazafiság ma már mindenütt a világon csak egy eszköz arra, hogy a politikai pályán a maga zsebére dolgozzék. Ha valaki pap akar lenni, akkor legyen előbb vallásos, az ügyvéd legyen svindler, a tudós könyvkukac, a miniszter hazafi. Voilà tout.

Hát te mit dolgozol? Állj neki, édes öregem, s dolgozzál. Nekünk ez a sorsunk: dolgozni. Privát szerencse, ha valaki örömet talál a munkában. Minden munka naplopás és minden munkás naplopó. Ezek lopják a napot azok számára, akik igazán élnek, mert ha nem nekik dolgoznának, akkor azok nem élnének, és a munkások is felfordulnának az éhségtől. Igaz-e?

Mára befejezem leveletem. Írj magadról egy pár sort, mindig örülök, ha valami hírt kapok rólad. Mi van az operánkkal?¹⁶

Sokszor öllelek s csókollak

Rudi

A 15 fr[anc] adósságomat egyidejűleg köszönettel küldtem címedre.

U.i. Most jut eszembe, hogy elfelejtettem boldog újévet kívánni. Nos, édes jó öregem, adjon a Sátán neked jobb esztendőt, mint ez volt, adjon sok, eszményiesen nagyszerű dolgokat, új bekeket, kényelmes Water-klozetot (mindjárt kettőt, egyet hétköznapra, egyet vásár- és ünnepnapokra), szőnyeget, tollas-ágyakat, bennük művészies nyelvű asszonynépséget, nationale-nagyságú könyvtárat,¹⁷ mit sohasem olvashatsz el, mert ne legyen időd hozzá; szóval adjon neked mindent, amikre nincs szükséged, mert akkor igazán szükségtelenné válik minden kapaszkodás ebben a nyavalyás voyou-életben. Pá!

Ferenczy¹⁸ egyet.[emi] tanár elküldte Murilloról írt könyvét. Átlapoztam és nem találtam nagyszerűnek. Milyen kvalitású embernek ismered őt? Azt hiszem, hogy sok szart írhat össze.

Találkoztam a doktorral. Érdeklődött utánad. Különben gyakran látom a S[ain]te Genev.[iève]-ben,¹⁹ Boileau-t²⁰ olvassa. Megmagyaráztam neki, hogyha én aludni akarok, akkor egy kis Racine-t²¹ is bekapok utána. Ettől aztán biztos a hatás. Hallatlan, hogy ezek az emberek nem tudnak olvasni! Ajánlottam neki a Tite-Live-t²² és néhány számtani könyvet, sőt egy 5 kötetes kémiaiának a címét is felírtam vele. Ezt vegye be az öregünk, de mind!

MTAK Kézirattár Ms 4588/204.

Kézírás.

Címzés: Monsieur Fülep Lajos úrnak

Nagy-Becskerek Magyar-utca Hongrie

Feladó: Exp. Lavotta, Paris, 15, R. Jacob

Lavotta Rezső ld. 32/4.

¹ Ismeretlen. Nem lehet azonos Csáktornyai Zoltán (1886–1921) festővel, aki még másfél évtizedig élt.

² Ld. 34/1. A karácsonyra vonatkozóan ld. 42/2.

³ Reisenleitner Antal, Lavotta barátja, „naturalista hegedűs, aki párizsi szalonokban kuruc dalokat játszott cigányosan”, amint Lavotta egyik Harsányi Kálmánnak szóló levelében írja róla. (OSzK Kézirattár, Levelestár.)

⁴ Pelzmann Ferenc szobrász.

⁵ Talán Ferenczy József (ld. 41/18.) felesége.

- ⁶ Koppe, Georg Gustav (1870–1927 után), német festő felesége, Szegfy Erzszi festőnő (1877–?) ekkor Párizsban éltek.
- ⁷ Helyesen: Stirner. FL cikke a Szerda 1906. X. 17-i számában jelent meg. Max Stirner (1806–1856) eredeti nevén J. C. Schmidt filozófus, hírlapíró.
- ⁸ Helyesen Gailhard, Pierre (1848–1918) basszista, 1899–1907 között a párizsi opera igazgatója volt.
- ⁹ Lavotta 1906 őszétől 1907 januárjáig dolgozott az említett baletten. Címe: La Straniera. Ballet-pantomime-symphonique 2 felvonásban. Benyújtotta egy párizsi pályázatra, de nem nyert vele díjat. Utóbb elküldte a pesti operának, de nem mutatták be.
- ¹⁰ Vályi Félix publicista, filozófiai és szociológiai író. 1906 és 1911 között főleg Párizsban és Berlinben élt a Pester Lloyd tudósítójaként. 1907-ben lefordította Nietzsche: Jenseits von Gut und Böse c. művét, 1911-ben Louis Liard egy munkáját németre Wissenschaft und Metaphysik. Autorisierte Übersetzung nach der 5. Auflage. Anhang: Émile Boutroux: Die Philosophie in Frankreich nach 1867. Előadott az 1908-as heidelbergi filozófiai kongresszuson. Az I. világháború alatt és után Svájcban élt, 1914 és 1920 között szerkesztette a Párizs–Lausanne-ban megjelenő La Revue Politique Internationale c. lapot. Károlyi Mihály levelezésében (778.) mint újságíró, diplomáciai ügynök, Andrássy Gyula politikai bizalmasa szerepel. 1927–1928-ban a The Review of Nations. An Organ for Panhumanism and Spiritual Freedom c. genfi folyóirat szerkesztője. Utóbb érdeklődése egyre inkább a Kelet felé fordult. 1922-ben Párizsban kiadta L'Europe en Asie mineur: la signification profonde du problème turc c. kötetét, amely angolul Londonban is megjelent Europe in Asie Minor: The Real Significance of the Near East Question címmel, valamint Spiritual and Political Revolution in Islam c. munkáját (London, 1925.) Az 1930-as években előadott a Sorbonne-on s szerkesztette a Synthèse c. kötetet. 1932 után nagyobb utazásokat tett Indiába, Kínába és Japánba ill. Koreába, része volt abban, hogy Kőrösi Csoma Sándor: 1933 februárjában Japánban buddhista szentté avatták. FL 1906-ban Párizsban kötött vele barátságot.
- ¹¹ E levél tanúsága szerint Vályinak része volt abban, hogy Alexander Bernát Nietzsche-fordítás és tanulmány készítésével bízta meg FL-t. Csak utóbb dőlt el, hogy a Die Geburt der Tragödie teljes szövegét kellett lefordítania, a vele együtt megjelent Unzeitgemässe Betrachtungen-t nem. FL saját feljegyzése szerint Firenzében, 1908. VI. 1-től VII. 20-ig fordította a művet (Ms 4582/7.), az 1909 áprilisában elkészült bevezető tanulmányt pedig Nagybecskerekén és Párizsban írta. A kötet: A tragédia eredete vagy görögség és pesszimizmus. Írta Nietzsche Frigyes. Fordította és bevezetéssel ellátta Fülep Lajos. Filozófiai írók Tára XXIII. köt. Bp. 1910. a Franklin Társulat kiadásában jelent meg.
- ¹² Ld. 7/1.
- ¹³ Kernstok Károly (1873–1940) festő, a Nyolcak tagja. 1906 őszén rövidebb ideig, 1907–1908-ban huzamosabban időzött Párizsban.
- ¹⁴ India, Hátsóindia, Középázsia, Tibet, Kína és Japán művészetét bemutató gyűjtemény. 1879-ben alapította Émile Guimet.
- ¹⁵ Harsányi Kálmán (1876–1929) költő, író, színikritikus, Lavotta ifjúkori barátja. Új versek. Bp. 1906. c. kötetét küldte el.
- ¹⁶ Lavotta több, Harsányi Kálmánnak szóló ekkortájt írt levelében írt tervezett operájáról, amelyhez FL írt volna librettót (OSzK Kéziratár, Levelestár). „Időközben Fülep barátunk is ígért egy szép operaszöveget, de ez igazán szép.” (Párizs, 1906. XI. 2.) „Most nekiállok az operámnak és nyárig bevégeztem. Fülep ígért egy remek operaszöveget, tárgyát még ittléte alatt beszéltük meg. Ezt szeretném még ez évben szintén befejezni. Gyönyörű jelenetek s egypár fényes zenei problémákra [!] van kilátás. Ha olyan lesz, amilyennek gondolom, akkor örömmel kinlódom még egy esztendő itt Párizsban.” (Párizs, 1907. I. 30.) „Szeretném az operámat is befejezni; talán később – a nyáron megcsinálom. Fülep is ígért egy szép szöveget, de a fene tudja, mi van vele, mert 2 hónapja nem írt. Oly nehéz szöveget kapni, egy csomó rosszat ugyan ajánlottak, de ilyenek nem kellene.” (Párizs, 1907. IV. 10.) A librettó nem készült el.
- ¹⁷ Lavotta olykor együtt járt FL-sal a Bibliothèque Nationale-ba olvasni. 1906. VIII. 22-i Harsányi Kálmánnak szóló levelében írja: „...it turkálók gyönyörűséggel Fülep barátunkkal.” (OSzK Kéziratár, Levelestár.)
- ¹⁸ Ferenczy József (1855–1928) 1902 óta a Műegyetem magyar nyelv és irodalom professzora. A művészetek Spanyolországban és Murillo c. könyvéről van szó (Kolozsvár, 1900.) – Lavotta, aki több alkalommal hiába pályázott a VKM ösztöndíjára, 1907 elején Ferenczy közbenjárására kapott 800 koronát.
- ¹⁹ Bibliothèque Sainte Geneviève – párizsi könyvtár, FL gyakran látogatta.
- ²⁰ Boileau, Nicolas Despréaux (1636–1711) francia kritikus, költő.
- ²¹ Racine, Jean de (1639–1699) francia klasszikus drámaíró.
- ²² Titus Livius, Augustus-kori római történetíró nevének franciás alakja.

Kedves barátom!

Kegyetlen, hol fagyos, hol locs-pocs időben, szeles télen tavaszról, virágzó fákról, dalos madárról álmodni mit jelent? Levelete kapsz Fülep barátodtól.¹ Nekem azt jelentette.

Egy ilyen álom után hozta a levelét csúf téli napon a facteur. Pénzt vártam, (most is csak még várom. Hélas!) – de biz isten jobban megörültem sorainak. Hát még mikor olvastam! (olvastuk!) Csak az volt a hija, hogy maga nem ült köztünk. No de ami késik nem múlik. Eszünk mi még szőlőt lágy kenyérrrel.

A karácsonyt ne bánja.² Sőt mi több, bizony nem ittunk valamennyien a maga egészségére, – sőt senkiére sem, – beteg volt az asszony. (Most már nem az.) Már pedig ha az asszony beteg, akkor az ember a sajnálatraméltó. Azért is nem sajnáltam *én szegény, őt, a beteget*.

Odavittem a poharát. Igyál fiam – nem, nem jól esik. De a Fülep egészségére – arra igen, s fenéig itta a poharat. Így történt hogy csak *mi* ittunk, s nem mindnyájan a maga egészségére.

De hál isten, amint soraiból látom, nincs is rá nagy szüksége, hogy mi igyunk. Elég praktikus ember, hát iszik maga, mert módjában áll. Igyék is, egyék is és álljon helyre minél előbb s minél jobban, ezt kívánom az új esztendőben. Persze most maga mosolyog egyet az én zsiros, patriarchalis, ósdi kívánságomon. Pedig ravaszabb gondolat rejlik e naivság mögött, mint mikor maga azt hiszi, hogy az édesanyja (akit ismeretlenül is nagyon tisztellek s kérem adja át neki kézcsókomat) Párisnak hizlalja a fiát. Lehet Párisnak ideig óráig, azonban – no de várjunk mindennek sorára.

Úgy teszek, mint a ponyvaregény író, új fejezetbe kezdek, tehát beszélek magamról.

Magáról már csak azért sem fogok, mert látom, elég praktikusán fogja fel az otthon való tartózkodást s azonkívül elég jól tudja, mit tegyen az én hozzászólásom nélkül is. Inkább azt írom meg tehát – csalom nagyon Márffy, tölts velem a nyarat Baranyában.³ Tán Pécsváradon, amelyről úgy tudom, csodálatosan szép. Talán Vajszlón, ahol ős kálvinista nép lakik, ahol az asszonyok fehérben gyászolnak. Vagy itt-ott. Egyszer a Dunán, máskor a rengeteg őserdőben a Zengő tövében. A szénbányák feketesége után a sokac menyecskék káprázatos tarkasága. A hihetetlen gazdag, színes tájképmotívumok után a Duna hullámainak szürkésége – cigányok, svábok, mindenfajta s féle férfiak s asszonyok, oly mesés világ, melynek halvány reflexe is bámulatos volna vásznon. És írásban? Pláne, ha a fiatalos tűz, mely – hál isten, bennem is forr – még lelkesít is hozzá!

Ez volna csak az élet. Azt hiszem, emótiókban sok tekintetben gazdagabb még, mint maga Páris. Ott (Párisban t. i.) sokat, sőt legtöbbet mástól már készen vesz az ember s kénytelen assimilálni, míg itt az őstermészet a maga ellenállhatatlan erejével *önálló* működésre inspirál.

Őn ért engem bizonyára. Aki legény, az mindenütt egyéni, de itt akarva sem lehet más az ember.

És aztán új környezetben új gondolatok! És ha mi, akik már itt Párisban úgy értettük egymást, minő új, változatos formában éreznénk minden nagy ősforrását, a szűz természetet. Jöjjön kedves barátom ön is. Álljon helyre édes jó anyja aggódó szemei előtt, nem a nagyvilág, de a maga számára. Tölts velünk utókúrákép a nyarat s meglássa, ez oly

óriási erő összehalmozása lesz, amely – bárhova vigye is vágya – képesíteni fogja a legnagyobbra, a legdicsőbbre!

Adja isten hogy úgy legyen! Feleségem is szívből üdvözli. Én kézzorításomhoz küldöm baráti ölelésemet is. Szívből üdvözli igaz barátja

Csók István

MTAK Kézirattár Ms 4585/236.

Kézírás.

Címzés: Tekintetes Fülep Lajos úrnak

Nagy Becskerek Magyar utca Hongrie

Csók István ld. 34/1.

¹ A levél nem ismeretes.

² Lavotta Rezső 41. sz. leveléből kiderül, hogy Csók Istvánéknál készültek tölteni a karácsonyt, de az összejövetel – mint Csók és Lavotta is írja (ld. a 41. sz. levelete) – elmaradt. Csók István: Emlékezéseim c. kötetében (Bp. 1927.) több alkalommal ír FL-ról, akivel Párizsban ismerkedett meg. Téves azonban annak a karácsonyestének a leírása (136–141.), amelyen szerinte FL is résztvett. FL három alkalommal volt Párizsban, 1904-ben, 1906-ban és 1909-ben, de egyszer sem töltötte ott a karácsonyestét. Az emlékezetes együttlét más alkalommal lehetett, s a tévedés nyilván abból adódik, hogy Csók emlékezetében megmaradt FL sajnálkozása a karácsonyestével kapcsolatosan.

³ Az út – bár sem Csók, sem a róla és Márffyról szóló írások nem említik, – megvalósult. Bizonyítja Csók 1907. VIII. végén Darázs községből írt levele (56. sz.), ekkor készült Alvó sokác nő c. képe, továbbá a levélnek Márffy Párizsba küldött képeiről szóló passzusa. FL nem tartott velük.

43. MÁRFFY ÖDÖN – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1907. I. 9.

Édes Öregem!

Legutóbb már megírtam azt hiszem, hogy a jövő hét 15–20 ike közt nyílik meg a kiállításom az Urániában.¹ Még nem írtam meg, mily körülmények közt kerültünk az Urániához. Faut[e] de mieux, már kezdetben Gulácsyval terveztem a Könyves Kálmánnál² ahol már elő voltunk jegyezve áprilisra. – Időközben Márkus László³ említette, hogy az egyetemi segélyegylet szándékozik kiállítást rendezni László Fülöp arcképeivel.⁴ Márkus lebeszélte őket erről és ajánlotta, hogy minket kérjenek fel a részvételre. Az előnyök, amiket felajánlottak olyan kedvezők, hogy természetesen rögtön elfogadtuk. Termék, fűtés, világítás stb. ingyen, a belépő díjak fele minket illet, egy-egy képet a segélyegyletnek adunk, s ennek fejében oly társadalmi agitációt indítanak, amely lehetségessé teszi, hogy dolgaink nagy részét eladhassuk. A kiállítást az egyesület védnöke József főherceg nyitja meg és egy csomó mágnásasszony *védő* vagy mi az ördög lesz és így talán, bizonyára nem azért mert tetszeni fog, hanem inkább egy kis erkölcsi presszió folytán mégis eladhatunk valamit. És a mi sivár kulturánkban még ez az egyedüli mód, hogy szóhoz juthassunk a mi dolgainkkal. Minden egyéb költség viselését szintén magukra vállalták rendezés, katalógus, plakátok stb. és így minden anyagi gondtól fölmentettek. Magának a kiállítási termék [!] rendezését teljesen magam veszem a kezembe, s szigorúan megválogatott dolgainkkal és a rendezéssel oly nívót óhajtok elérni, amilyen Rippl Rónain kívül még nem volt.⁵

Most édes öregem egy kérésem van. – A katalógusba kellene egy Előszót írnod.⁶ Márkus László már fölajánlotta ezt megelőzőleg, de kértem, hogy ezt fönntarthatassam a szá-

modra. Ő csak a Gulácsyra vonatkozót írja. Én tehát Tőled kérem ezt, mert senki más megírni nem tudná. Ha ezt a nagy örömet nekem megteszed, úgy kérlek, légy szíves azt 8–10 napon belül megírni, lehetséges ugyanis, hogy a megnyitást valamivel előbbre toljuk.

Ami a tartalmát, hosszát, hangját stb. illeti, azt mind természetesen Reád bízom, úgy is tudom, hogy az a Te szokott finom hangodon fog megjelenni. Légy szíves benne helyt adni gondolkodásomnak, érzéseimnek és törekvéseimnek, amelyeket senki jobban, mint Te nem ösmer. Megjelölni az utakat, amelyeket keresek a tömegtől különválva és ideáljaimat, amelyekért küzdök egészségemet és ideimet feláldozva. Rokonzéseimet azokhoz a nagy művészlekekhez, akiket mi egyformán szeretünk és becsülünk és mindazt amit Te jónak és szükségesnek tartasz. Nagyobb örömet egy csomó kép eladása sem fog okozni mint egy szép Előszó a Te tolladból.

Azon biztos reményben, hogy kérésemet teljesíted, várom soraidat addig is szeretettel ölel

Márffy

MTAK Kézirattár Ms 4588/305.

Kézírás.

Címzés: Ngs Fülep Lajos író urnak

Nagy-Becskerek Magyar utca

Feladó: Márffy Ödön Bpest Horánszky u. 5.

Márffy Ödön ld. 7/1.

¹ Márffy Ödön Gulácsy Lajossal közösen rendezett kiállítása az Uránia Műegyesület termeiben 1907. III. 27-én nyílt meg. Az Uránia 1897-ben alakult tudományos ismeretterjesztő céllal, színházterme és kiállítási helyiségei is voltak.

² Ld. a 18. sz. levél jegyzetét.

³ Ld. 11/4.

⁴ László Fülöp kiállítása 1907. IV. 10-én nyílt meg a Nemzeti Szalonban.

⁵ Utalás Rippl-Rónai 1906. I. 30.–II. 26. közötti kiállítására. Ld. a 18. sz. levél jegyzetét.

⁶ A katalógus előszavát végül Márkus László írta meg.

44. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1907. I. 11.

Igen tisztelt Uram,

Elkéstem feleletemmel,¹ nem voltam mindig Budapesten, azután rosszul voltam, ne tessék a késésért haragudni.

A cikkeket élvezettel olvastam és igen jóknak találtam.² Itt-ott egy megjegyzésem van, erről majd alkalmilag. De nagyon eltalálta a hangot és a terjedelmet, és ez a fő.

A korrektúrát annak idején elküldöm. A helyesfrás: tiszta magyar legyen, kivéve a neveknel; az idegen szókat általában kerüljük.

Nagyon várom a Nietzsche-tervet és szeretném, ha terminust szabna, melyre pontosan számíthatnék.³

Az Athenaeum igazgatójától⁴ tudom, hogy Vályi Bódog, akit különben hetek óta nem látok, le akarja fordítani N.[ietzsche] egyik művét és Lichtenberger könyvéből kivonatot

akar hozzá csatolni.⁵ Szeretném, ha meg nem előzne bennünket. Nekem V.[ályi] úr nem szólt semmit terveiről. Az Ath.[enaeum] igazgatójának megmondtam, hogy mink is tervezünk egy Nietzsche-kötetet.

Meglehet, hogy hétfőn két hétre elutazom, de kérem tessék csak írni, utánam küldik a leveleket.

Deák Antalné személyesen ismerem.⁶

A német kiadású Kierkegaardokat majd magam pótlom.⁷

Hogy van egészsége?

Szives üdvözlettel igaz híve

Alexander

MTAK Kézirattár Ms 4585/23.

Kézírás.

Nagybecskerekre írt levél.

Alexander Bernát (1850–1927) filozófiai író, publicista, kritikus, 1904-től a budapesti egyetem filozófiatörténet professzora. 1893–1914 között a Budapesti Hírlap színikritikusa. 1881–1919 között Bánóczi Józseffel szerkesztette a Filozófiai Írók Tára c. sorozatot, amelyben Nietzsche: A tragédia eredete c. műve jelent FL fordításában és bevezető tanulmányával. (Ld. 41/11.) FL ifjúkori pártfogója, utóbb megbízta a Műveltség Könyvtára világirodalmi kötetébe szánt cikkek írásával is. (Ld. 102/5.) „Alfa” álnéven írt Füleplep Lajos Nietzsche könyve megjelenése alkalmával a Budapesti Hírlap 1910. V. 28-i számába, majd A Szellem címmel a Budapesti Hírlap 1911. XI. 25-i számába. 1919 után megfosztották katedrójától, 1923-ig külföldön, majd visszavonultan Budapesten élt.

¹ FL levele nem maradt fenn.

² Valószínűleg a Kierkegaard-cikkre utal. Ld. a 27. sz. levél jegyzetét.

³ Ld. 41/11.

⁴ Ld. 28/13.

⁵ Ld. 41/10. A fordított mű: Nietzsche: Túl az erkölcs világán. Jenseits von Gut und Böse. Henri Lichtenberger bevezetésével. Ford. Vályi Bódog. Bp. 1907. – Henri Lichtenberger (1864–1941) francia germanista, 1905 óta a Sorbonne professzora. Az említett könyv: Die Philosophie Friedrich Nietzsches. Dresden–Leipzig, 1899.

⁶ Kiléte ismeretlen.

⁷ Ld. a 2. sz. jegyzetet ill. 52/5.

45. LYKA KÁROLY – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1907. IIII.[!] 2.

Kedves Füleplep úr,

nagyon köszönöm a cikket,¹ s örülni fogok, ha az avizált „intim szobor” is hozzám kerül.² Az ehhez való 3–4 képnek pontos címét kérem, hogy annak idején meghozhassam Párisból. Úgy látom, hogy a „Magyar Kultúra” pár fejezete fölszabadul:³ kérem ezekenél szíves közreműködését. De most, a határidő lejárta előtt még nincs jogom kiadni a témát. Egy kicsit irigylem önt, hogy nem kell most Budapesten lennie: soha olyan kellemetlen nem volt ez a város, mint most.

Szívélyesen üdvözli tisztelő híve

Lyka Károly

MTAK Kézirattár Ms 4588/257.
Kézírás a Művészet szerkesztőségi levélpapírján.
Nagybecskerekre írt levél.

Lyka Károly ld. 14/6.

¹ Ld. 35/2.

² Az ígért cikk valószínűleg nem készült el. A Művészet 1907-1908. évfolyamaiban nem jelent meg több FL-írás.

³ Ld. 35/3. és 38/1.

46. CSÓK ISTVÁN – FÜLEP LAJOSNAK

Párizs, 1907. III. 26.

Kedves jó Barátom!

Végre van érkezésem magának írni. Tudja, annyira lefoglalt a Salon,¹ hogy estére kelve oly fáradt voltam mint három bivaly. Mikor kissé szép idő volt inkább mászkálni mentem, mint új szellemi munkával erőltetnem volna agyam. Most már a képek beliferálva, magam kipihenve. Beszélgethetünk.

Elhíheti, végtelenül örülök öntudatos, energikus fejlődésének. Csak előre! Én bízom az ön fényes karrierjében, csak jó erős idegeket s egészséges gyomrot biztosítson magának. Most az ideje s meg fogja látni a rusztikus test s a finom előkelő lélek mily jól megférnek egy bőrben.

No de ezt maga is tudja. Írok inkább amit nem tud – részint ezért is vártam eddig az írással, írok az „Indépendant” kiállításról.² Előbb pár szót magamról. Két képet küldtem be. Egyik a feleségem arcképe, a másik a Vampyrok. Egyik se sikerült távolról sem úgy, ahogy reméltem. „No nem baj.” Több is veszett a Szajnáánál.

Nos, az Indépendant! Tavaly még fölültem nekik, de már az idén azt hiszem, helyesen ítélem meg őket. Nagyhangú ordítozás, mindenkifölött feltűnni mindenáron, ez a fő! Ha legnagyobb rész nem kiforratlan, gyerek ember volna, hát az ember igazán mérgeledne. De így a fiatalság mindent megmagyaráz s az embernek jól esik a remény, minél zavarosabb, pogányabb a „murci”, annál zamatosabb óbor lesz belőle.

Legszebb két Renoir fej. Szénrajz. Komoly tudatos munka. Sohse hittem volna, hogy ez a facipős, Krisztus köpenyű és arcú alak (aki lila Krisztusfejeket zöld szakállal szokott megengedni magának) ilyen józan munkára is képes. – Egyáltalán azt hiszem, a legtöbb tudatlansággal takarja el tehetségét. Nem meri megmutatni mit tud, fél hogy leszamarazák. Mily ravasz úr Valloton! Szintelen és korrekt. Hogy feltűnik e közt a sok szín disharmonia között. Akár egy örült vihar közt a szélcsönd, vagy ezer berugott közt egy józan. A legtöbb imitál. Rosszul csinálják amit Sisley vagy Manet jól. Ezidén Moreau a divat! Az ő Saloméi, fantasztikus meseképei hemzsegnek a tárlaton hihetetlen komisz imitációkban. Eredeti s a mellett komoly egy Kühn nevű alak.³ Pár női aktot állított ki, de azok igazán elsőrendűek.

Legnagyobb bámulatomra Gauguin alig akadt utánczóra. Tán két kis rajz emlékeztetett rá. De mégis! Hisz itt van a Lipótváros leendő büszkesége, Lázár Béla⁴ favoritja Zobel!⁵ Tavaly Rónait karrikírozta, az idén Gauguint. És mondhatom, e nemben tökéletesebbet nem láttam. Nem is próbálom meg leírni, úgymint lehetetlen. Csak Székely André⁶ mon-

dását idézem. „Tavaly szelid bárány volt még csak (ön is látta), az idén vérengző oroszlán.” – Berény úr⁷ halavány Cézanne és Valloton másoló mellette, a többről nem érdemes szólni.

Mikor kijöttem, egy szép asszony jött ki szintén, az urával. Egyszerű sötét ruhája, nagy boa a nyaka körül, a szürke milieu oly hatalmas ellentét volt az imént látottakkal, hogy nagyot kellett lélekzenem! Mily szép, mily egyszerű a nagy természet, micsoda kufárjai s világbolondítói vannak a szent művészetnek!

Ez az, kedves barátom. A nagy természet maga ami egyedüli, ami méltó arra, hogy csakis vele foglalkozunk. Nem a szolgai másolást értem, az még utálatosabb, mint *emez*, hanem megittasodni tőle, átadni magunkat neki teljes lélekkel s ami szépet, nagyot ébreszt bennünk, azt előadni, ha kell akár lázban égve, sírva vagy örülve – de mindig becsületesen s őszintén – voila tout! Ez művészet, a többi csak „cifra”.

Alig várjuk a nyarat. Május végén v.[agy] június elején haza jövünk. Hacsak lehet kedves barátom, tartson velünk. Annyit emlegetjük magát. Mily jó volna ha megint bejárnánk a régi, kedves helyeket. Nincs theázás, ahol ne mondanánk, mily szívesen öntenénk Fülepnak is. Addig is frunk még párszor egymásnak s beszélhetünk róla.

Nem kaptam meg az előszót.⁸ Küldje el kérem, ha még van belőle. Lavotta⁹ is várja levelét, én magam részéről szintén alig várom, hogy olvassak sok szépet, jót magáról – és édes jó anyjáról is.

Neki adja át kézcsókunkat. Önt pedig kézszerítással üdvözli – feleségem szintén – igaz barátja s őszinte híve

Csók István

MTAK Kézirattár Ms 4585/237.

Kézírás.

Nagybecskerekre írt levél.

Csók István ld. 34/1.

¹ A Művészet c. lap tudósítása szerint az 1907. évi Grand Salonban Csók Thamar-ja, a Salon d'Automneban pedig a Vámpírok volt kiállítva. (A Thamar eszerint korábbi a feltételezetnél: Szabadi Judit: A magyar szecesszió művészete Bp. 1979. c. művében 1909-es évszámmal szerepel. 59. kép.). Csók István maga e levélben utóbb felesége arcképéről és a Vámpírokról ír, mint amelyeket kiállított.

² A Salon des Indépendants 1884-ben alakult, zsűrizés és díjak nélkül adott lehetőséget a kiállításra.

³ Khuen, Theodor Franz (1860–1927 után) bécsi festő.

⁴ Ld. 14/7.

⁵ Helyesen Czóbel Béla (1883–1976) festő.

⁶ Ld. 32/2.

⁷ Berény Róbert (1887–1853) J. P. Laurensnél a Julien Akadémián tanult. Az 1907-es Salonban önarcképpel és két portréjával szerepelt.

⁸ Utalás Erdei Viktor kiállítási katalógusára, amelyben FL írta az előszót. Ld. 30/10.

⁹ Ld. 32/4.

47. ERDEI VIKTOR – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1907. III. 31.

Kedves Fülep,

tegnap este érkeztem haza Bécsből, hol Gauguintól, Cézannétól és Denistől szép dolgokat láttam.¹

Kritikába, különösen Gauguin felett itt nem bocsátkozom, hiszem, hogy lesz alkalmam erről a művészről Önnel személyesen beszélgethetni.

Előző levelének elintézésékepen a 2 db Hét számot remélem megkapta s sok öröme lett bennük.²

A képeket illetőleg úgy fogok eljárni, ahogy Ön kívánta: a profilképe legutóbbi levele értelmében bátyja rendelkezésére áll, *en face*-képeket és az Üzlet-üzlet c. rajzot (melyet nem adtam el) Viktorék címére küldöm.³

Lippich⁴ nem volt a kiállításomban, bár eljövételét ígérte; Téreyneél⁵ voltam, őt újfólag meghíva: nagyon érdekes beszélgetésem volt vele, melynek folyamán volt szerencsém meggyőződni arról, hogy dolgaimból – melyet állítása szerint alaposan megnézett – abszolúte nem értett meg semmit. Conrad Gyulát,⁶ a bankhivatalnok-grafikust dicsőítette előttem, Fidus⁷ hatását emlegette rajzaimnál, Münchennt és egyebeket. Néhány portrém-ban finom tónusokat fedezett fel (vásárolni nem vásárolt semmit). Ki nem forrottságokról beszélt ott, hol örökös forrongásokról lesz tán szó! Hagyjuk neki Wellmannt,⁸ Glatzot,⁹ Nagy Vilmost,¹⁰ Bartát¹¹ – éljen boldogul.

Ősztöndíjért nem folyamodom.

Márffyval¹² tegnap este beszéltem még, kiállításukon nem voltam mindezeideig – rém büszke az elért materiális és erkölcsi sikereire s ezt meglehetősen izléstelen módon hangoztatja. Nagyon furán hat az ilyen proccolás, különösen egy művész előtt, ki tudja, miről van szó!

Holnap megyek a kiállításukba – ugyancsak holnap megyek a Meunier kiállításba,¹³ hol mindezeideig még nem voltam.

Ami a jövő terveit illeti – azokkal még nem igen vagyok tisztában. Egyelőre néhány most kapott portré-megbízásnak kell eleget tennem, mi minimális öt hetet fog igénybe venni. A műtermem augusztusig meg van tartva, tavasz végével vidéki tartózkodást szeretnék nyélbe ütni, télen Párizsba, ha a Fátum nem dolgozik ellenem. Egyelőre nincs sok kiállításom külföldi utakra, itt nem maradok Pesten – amint elvégeztem az itteni dolgomat, az bizonyos.

A kiállítás momentán anyagi sikere nem haladja fölül a várakozásokat, de tán következményeiben ér majd valamit a dolog.

Mellékelve küldöm Márkus Lászlótól tegnap este kapott levelezőlapot.¹⁴

Nem hatott rám kellemesen levelének hógylétéről szóló része – minden ember úgy oldja és nem oldja meg az ügyeit, ahogy lehet és ahogy nem lehet. Mindig azt tesszük amit nem akarunk?

(Ami a tartozását illeti, azt kívánságához képest tartom evidenciában.)

Üdvözlöm sokszor

hive

Erdei

A „Hét”-be írt cikkeit¹⁵ figyelemmel kísérem, a Szalonról írt cikke nem igen nyerte meg tetszésemet, részben a miatt, hogy némi személyeskedéseket véltem benne felfedezhetni, részbe pedig, mert Rippl Rónai túl vala dicsőítve, Mednyánszky pedig teljesen kihagyva, sokan kíméletlenül lerántva. – Kellemesen hatott rám az architektúra lerántása, hisz a többi lap tele volt dicsőítésével, holott nem ér az architektúra semmit, túlterhelt cífraság – stiltalanságok tanyája az egész.

Ferenczy lerántása nagyrészt helyes volt, mégpedig tán nem is annyira mostani gyöngébb dolgai miatt, mint kíméletlen és szépség nélküli művészi politikája miatt.

Bécsben kellemes impressziókat nyertem, láttam Cottet-től,¹⁶ különösen Evenpoel-től¹⁷ szép dolgokat, azonkívül egy osztrák szobrásztól: Mestrovictól¹⁸ azonkívül Harwig-tól,¹⁹ L. F. [?] Craftól²⁰ finom dolgokat a Hagenbundban²¹ és a Seecessióban.²²

A Hét-nek e heti számának kezdetén Kiss Józsefnek László Fülöphöz intézett költeménye van kinyomtatva.²³ Tableau!

A Nemzeti Szalon a nívót úgy tartja be, hogy most László Fülöp kollektív kiállítását rendezzi.²⁴ Valóban magas nívó!

Rettentően be vagyunk szorítva szeretett hazánkba, a dicső és vitéz magyarok honába. Az ember minden percben érzi a béklyókat és felszabadulni törekszik. Tán meghozza az erős törekvés gyümölcsét: a felszabadulást?

MTAK Kézirattár Ms 4586/133.

Kézírás.

Címzés: Ngs Fülep Lajos úr

Nagy-Becskerek Magyar-utca

Feladó: Erdei Viktor VIII. Szűz utca 3.

Erdei Viktor ld. a 30. sz. levél jegyzetét.

- ¹ Denis, Maurice (1870–1943) francia festő, grafikus, a Nabis-csoport alapító tagja. Az említett kiállításokat Erdei Bécsben Miethke Dorotheergasse II. ill. Graben 17. sz. alatti galériáiban látta.
- ² FL Erdei Viktornak írt levele nem maradt fenn. Valószínűleg A Hét 1907. III. 17-i és III. 24-i számait kérte, amelyekben Nemzeti Szalon és Meunier c. cikkei jelentek meg.
- ³ Erdei kiállítási katalógusában 29. sz. alatt „Fülep Lajos író képmása. Olajfestmény. Magántulajdon. 1905.”, 47. sz. alatt „F. L. író arcképe. Olajfestmény. Magántulajdon. 1904.” szerepel. Mindkét kép élete végéig FL tulajdonában volt. Ma a pécsi Janus Pannonius Múzeumban ill. a Magyar Nemzeti Múzeum Tört. Képcsarnokában. – „Bátyja” – Fülep Jenő ld. 19/1. – Az „Üzlet-üzlet” c. színes rajz a katalógus 191. sz. tétele, magántulajdonként szerepel. – Viktor – ismeretlen, esetleg Gyenes Viktor nagybecskereki ügyvéd, FL barátja, levelezőpartnere. Ld. a 78. sz. levél jegyzetét.
- ⁴ Koronghi Lippich Elek. Ld. 40/2.
- ⁵ Térey Gábor (1864–1927) művészettörténész, 1904 és 1926 között a Szépművészeti Múzeum régi képtárának vezetője, a Pester Lloyd kritikusa. Ő hozta létre a Szépművészeti Múzeum modern grafikai gyűjteményét.
- ⁶ Conrad Gyula (1877–1959) festő, grafikus.
- ⁷ Fidus (1868–1948) Höppener, Hugo német festő és illusztrátor álnéve.
- ⁸ Wellmann Róbert (1866–1946) festő. Pesten és Münchenben tanult, majd Rómában dolgozott. Hazatérve műkedvelő nőknek nyitott szabadiskolát.
- ⁹ Glatz Oszkár (1872–1958) festő, Münchenben Hollósynál tanult.
- ¹⁰ Nagy Vilmos (1873–1953) festő, Budapesten és Münchenben tanult.
- ¹¹ Barta Ernő (1878–1956) festő, grafikus. Münchenben tanult, 1907–1912-ben Berlinben élt. A szolnoki művésztelep tagja.
- ¹² Ld. 7/1. és 43/1.
- ¹³ Meunier, Constantin (1831–1905) belga szobrász, festő, grafikus. Budapesti kiállítása 1907. III. 14-én nyílt meg a Múcsarnokban.
- ¹⁴ Nem maradt fenn.
- ¹⁵ Ld. a 2. sz. jegyzetet. Az itt említett passzusok: „Magamban csendesen így hívom a Szalon kiállítását: Rippl-Rónai a lefestők között. Ő az, aki kirí közülük, és még valaki, egyik dolgával, Kernstok. . .” (Fülep I/I. 191.), „Ferenczy Károly régibb dolgairól már nincs mit, az újabbakról, különösen portréiről fájna valamit mondanom. (. .) Bevallom, mikor a keserves „Modern Akadémia” szót leírtam, órá gondoltam.” (Fülep I/I. 192.) – Az architektúráról: „Az Erzsébet-tér verebei közé gyöngéd kezek beillesztettek végre egy aranyos kalitkát. Ambiciózus emberek összehordták a követeket a művészet új hajlékához, és ambiciózus kezek megverték arannyal, nagyon megverték, a komoly

és sima falakat körülkanyarították csillogó cirádákkal és tetősarkakra kicsi aranyemberkéket ragasztottak. A komoly, sima és üres falak vonalakban végződnek és találkoznak, mely vonalak – a hivatalos jelentések szerint – magyar vonalak.” (Fülep I/I. 189.)

¹⁶ Cottet, Charles (1863–1925) festő, művei az 1904-es Salonban nagy feltűnést keltettek.

¹⁷ Evenpoel, Henri-Jacques (1872–1899) belga festő.

¹⁸ Mestrovic, Ivan (1883–1962) nem osztrák, hanem horvát szobrász, Rodin, Bourdelle és Maillol tanítványa.

¹⁹ Talán Herwig, Ferdinand (1884–?) német szecessziós festőre utal.

²⁰ Talán Craft, Majorie (1889–?) angol festőnőre utal.

²¹ Hagebund – 1901-ben alapított osztrák művészeti szövetség, amely kiállításokat is szervezett.

²² Helyesen Sezession, 1898-ban alakult osztrák képzőművészeti egyesület, vezetője Gustav Klimt. Saját kiállítási épülettel rendelkezett.

²³ A költemény A Hét 1907. III. 31-i száma élén jelent meg.

²⁴ Ld. 43/4.

48. ERDEI VIKTOR – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1907. IV. 3.

Kedves Fülep,

legutóbbi levelemhez még a következőket írhatom:

A Frischauf féle ügy¹ olyképen dőlt el, hogy a 100 koronát nem engedték el, hanem követük Gundel² által azt mondták, hogy fizessem akkor, midőn sok eladásom, ill. pénzem léssen. Szóval tartozásom marad velük szemben.

A *Meunier*-kiállításon³ voltam, így együtt erősen látni művészetének határait és azokat a pontokat, hol ereje okvetlen elhagyja. Úgy érzem, hogy Meunier kispasztikus, a monumentálpasztikában arányhibái végzetesek lesznek s csak néhány alakja bírja el az élet-nagyságot. Egy csomó rossz dolgot és klasszicizmust is láttam nála: olyan ember volt ő, ki ritkán találja meg önmagát. Mindent összevéve jelentékeny művészember, a későbbi szobrászt már látni képeiben kialakulni. Sorsa volt, hogy később szobrász legyen: különleg existenciális okokból tán a kényszer vihette rá. Úgy érzem, hogy Meuniert 10 év múlva másképp fogják értékelni: tisztábban fogják azt a helyet látni, mi őt megilleti: egyes emberek most is látják: Scheffler⁴ tán.

A *Márffy-Gulácsy* kiállításban⁵ is ma voltam; az előbbinél legjobb esetben Rippl Rónai, Vuillard, némelykor Toulouse Lautrec grasszál Blanchiádákkal⁶ kapcsolatban, semmiképpen sem Gauguin, Van Gogh, Cézanne mint itt sok író állította. Ez utóbb említettek sokkal súlyosabbak, semmint oly eleganciával és sikkkel, mivel M.[árffy] dolgozik, kapcsolatba lehetne hozni. A gerinctelen eklekticizmus csak úgy bűzlik az egész tárlaton: sajnos; szerettem volna egy kis műélvezetet. Gulácsy hibái így együtt látva képeit elviselhetetlenek: a tudáshiányt csak ritkán feledtetik el, a dilettantizmust meg sokszor juttatja eszünkbe a jobb sorsra érdemes Gulácsy. – Márkus előszava⁸ Márffyit illetőleg teljesen hamis nyomokon indul. Van Gogh, Gauguin hatásával hozza őt kapcsolatba. Gulácsy tudása hiányos volta miatt roppant szegényesen hat: különösen, mert mindenkor eszünkbe juttatja a régi mestereket, kik ugyancsak mesterek voltak a képfestésben. Így a régi mesterek, mint, kísértetek nyavalyásan, betegen, émelyegve vonulnak el előttünk. Elég ebből ennyi.

Ami engem illet, a bécsi tartózkodásom frissítőleg hatott rám sok tekintetben.

Nehézségekkel küzdök, az bizonyos, valami belső hang azt súgja, hogy eddigi dolgomat is szélesebb körökbe kellene a nyilvánosság elé hozni, mert haladásom a továbbdol-

gozhatásom örülten veszélyeztetve van. Azon gondolkodom, hogy Gross-Deutschland-ba kéne bevezetni a dolgaimat kellő formában. Szélesebb köröket kell áthatnia a dolgoknak. Itt Pesten is meglehetősen volt az érdeklődés a dolgok iránt, de hát az ami történt és történik, az rém kevés. Tovább kell menni. Gondolkozom majd a módozatokról, gondolkozzék ön is.

Ébredjen letargiájából, hisz abban nincs ráció!

Tenni kell valamit.

Alexander Magda,⁹ Alexander leánya volt a kiállításomon, szereti a dolgaimat. Néhány barátot tán szereztem.

De hát én nem dolgozom Budapestnek csupán – és nem is akarok.

Nagybecskerek őszig – aztán Páris – az a programja?

Képtelen vagyok elképzelni azt, hogy veszteg maradjon, hisz mint írja, nem jól érzi magát lelkiileg sem?

Es ist unmöglich, dass die blöde, luftlose, begrenzte *sogenannte* Kunst triumphieren soll! Etwas muss geschehen. Ich erstickte.

Bátyja ma vitette el a képet.¹⁰

Iván¹¹ és többen kérdezősködtek maga után!

Erdei

MTAK Kézirattár Ms 4586/134.

Kézírás.

Címzés: Nagyságos Fülep Lajos úrnak
Nagybecskerek Magyar utca

Feladó: Erdei VIII. Szűz utca

¹ Ld. 30/10.

² Ld. 28/5.

³ Ld. 47/13.

⁴ Scheffler, Karl (1869–1951) művészeti író, a kor egyik vezető publicistája. A Kunst und Künstler c. folyóirat szerkesztője. Meunier-könyve 1903-ban jelent meg Berlinben.

⁵ Ld. 43/1.

⁶ A Revue Blanche c. párizsi folyóiratra utal. Ld. 22/3.

⁷ Ld. 7/1.

⁸ Ld. 43/6.

⁹ Alexander Magda (1885–1972) művészettörténész, Alexander Bernát leánya, 1910 után Révész Géza pszichológus felesége. FL ifjúkorától élete végéig baráti kapcsolatban volt vele.

¹⁰ Ld. 19/1. ill. 47/3.

¹¹ Ismeretlen.

49. KISS JÓZSEF – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1907. IV. 23.

Kedves barátom,

Nagyon köszönöm Önnek, hogy oly prompt kötélnek állott. A cikk nagyon szép, sőt több mint szép: érdekes.¹ A levele azonban fölötte hézagos.² Ön árva gyermeknek deklarálja magát. Amiben nincs igaza. Aki úgy táplálkozik és olyan nagyokat alszik, mint Ön, az

nem árva gyermek. Ellenben – engedje, hogy a néma gyermekek közé sorozzam Önt, akiknek az ember nem érti a szavát. Álljon elő kész propositióval és akkor egy-kettőre nyélbe lehet ütni a dolgot.³ Óhajtanám hogy Ön elvállalná a szerkesztést is,⁴ mert én bizony egy kicsit el is fáradtam, nagy szükségem lenne pihenésre. Az új kötetemet is el kellene készíteni . . .⁵ Azután A Héthez ma már több tudás is elkelne, mint amennyivel én rendelkezem. Csináljon egy kis programot. Önnek, mondjuk naponként 10–12ig bent kellene lenni a redactióban, embereket fogadni. Továbbá délutáni konferenciát tartani egyszer egy héten. Ha minden rendbe megy, idővel, mikor a litteratura kibékült azzal a crimennel, hogy valaki, aki nem kolompos, A Hét élére került: a nevét is ki lehetne tenni a lapra. Ön írna művészetről, részben színházról, könyvről, ahogy jön, papírkosárba dobna a beérkező számárságokat, szóval pótolna engemet, vagy mondjuk, szépen kitessékelne a házamból, ez lenne a feladata. Eleinte beérné szerényebb sallaríummal. Megtakarítana a lapnak egyik másik oldalon, hogy Önnek annál több jusson etc. etc. A dolgok kialakulnak. Minden kialakul. Ez a tervem. Ön minden pillanatban jöhet és elfoglalhatja birodalmát, föltéve, hogy igényei közelebb állanak Becskerekhez, mint Párishoz. Üljön le és írjon egy okos és praktikus levelet és én az árvaságát nyomban beszüntetem.

Szíves üdvözléssel híve

Kiss József

MTAK Kézirattár Ms 4588/100.

Kézírás „Kiss József a „Hét” szerkesztője” feliratú levélpapíron.

Címzés: Nagyságos Fülep Lajos úrnak

Nagybecskerek Magyar utca

Kiss József ld. 21/5.

¹ Valószínűleg FL Beardsley c. cikke, amely A Hét 1907. IV. 28-i számában jelent meg.

² A levél nem maradt fenn.

³ Valószínűleg FL szépirodalmi terveire utal.

⁴ Ld. 21/5.

⁵ A levelek hullása . . . c. kötet 1908-ban jelent meg Singer és Wolfner kiadásában, Falus Elek rajzaival.

50. KISS JÓZSEF – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1907. V. 5. előtt]

Kedves Barátom!

Elküldetten Önnek a Franklinnak a Magyar népművészetről szóló díszművét abból a célból, hogy írjon róla egy érdekes cikket.¹ Terjedelem 1–1 1/2 kolumna. Terminus: mentül elébb, mondjuk szerda. Vállalkozik?

Hol a novella?² Hajlandó Ön könyvekről írni?³ Mit gondol, meddig bírja Becskereken?⁴ Ha Ön most Pesten volna, talán tennék nyárára valami propositiót. Kár az Ön szép talentumait parlagon hevertetni.

Mikor jön fel?

Laci⁵ szorgalmasan írogat. A második közleménye érdekesebb az elsőnél.

– Adjon hírt magáról.

Üdvözli tisztelő híve

Kiss

A tartalom alapján datálva: FL Malonyay-ismertetése 1907. V. 5-én jelent meg a Hétben.
MTAK Kézirattár Ms 4588/98.
Kézírás a Hét szerkesztőség levelepapírján.

Kiss József ld. 21/5.

¹ A cikk: A magyar nép művészete. Első kötet: A kalotaszegi magyar nép művészete. Számos szakértő és művész közreműködésével írta Malonyay Dezső. A Franklin Társulat kiadása címmel a Hét 1907. V. 5-i számában jelent meg.

² FL Az üvegházban c. novellája A Hét 1907. X. 20-i számában látott napvilágot.

³ FL nem írt több könyvismertetést a Hétbe.

⁴ FL Nagybecskerekéről augusztusban Székelyvajára ment nagybátyjához, Kócsi Dániel református lelkészhez, majd szeptember közepén Firenzébe utazott.

⁵ Ld. 11/4.

51. ERDEI VIKTOR – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1907. V. 7.

Kedves Fülep,

örülnék, ha egyszer-mászor s tán e sorok vétele után egészségi állapotáról nekem néhány sort írna. Egyrészt érdeklődnek Maga iránt sokan, másrészt meg hát nekem is jól esne hallani róla.

Itt rém melegek járnak, odalenn valószínűleg még rémebbek mint itt.

Pesti tartózkodását e művészeti szezonban csak azért kívánnám, hogy *purifikáló hatás*-sal volna sok tekintetben az *írása* a jelenleg itt mutogatott „művészet” jelige alatt beadott ügyletekről.

Magamról nem igen írhatok ezentúl.

Tán lejárta magát rám nézve az írásbeli önlátás.

Üdvözlöm sokszor híve

Erdei

MTAK Kézirattár Ms 4586/135.

Kézírás.

Címzés: Fülep Lajos úrnak

Nagybecskerek Magyar utca

Feladó: Erdei V. VIII. Szűz u. 3. Budapest

Erdei Viktor ld. a 30. sz. levél jegyzetét.

52. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1907. V. 23.

Kedves Fülep úr!

Igen nagy sajnálattal olvastam levelében, hogy még mindig nincsen egészen jól.¹ Sejtettem ezt hosszú hallgatásából és jobb szerettem volna, ha bármely más okból nem írt volna. olvastam egyik cikkét,² ez bizony nem oly semmi, mint Ön írja, nagyon okos,

szép cikk volt. Nem akarom zaklatni kérésekkel, Nietzschevel³, (amelyet pedig nagyon kívántam volna), csak győgyuljon meg és azután jöjjön fel Budapestre, mielőtt külföldre utazik. Vályi nem hallat magáról semmit, de az ő Nietzscheje már azt hiszem ki van szedve.⁴

A Lexikon számára is sok sok cikk kellene!⁵

De ceterum censeo morbum delendum esse.

Szíves üdvözléssel és legjobb kívánságokkal híve

Alexander

Az ösztöndíj ügyében majd tudakozodom!

MTAK Kézirattár Ms 4585/24.

Kézírás.

Nagybecskerekre írt levél.

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

¹ FL előző évben Párizsban támadt bélbaja után szüleinél Nagybecskerekén, majd rokonainál Székelyvaján gyógyította magát. Szeptember közepén utazott Firenzébe. Ld. 50/4.

² Valószínűleg A Hétben megjelent valamelyik cikkére utal: Nemzeti Szalon (1907. III. 17.), Meunier (1907. III. 24.), Beardsley (1907. IV. 28.), A magyar nép művészete (1907. V. 5.), Cézanne és Gauguin (1907. V. 12.).

³ Ld. 41/11.

⁴ Ld. 41/10. és 44/5.

⁵ Alexander Bernát a kultuszminisztérium támogatásával a Franklin Társulatnál filozófiai lexikont készült kiadni; 102. sz. levelét ennek a vállalkozásnak a fejléces papírjára írta. A lexikon nem jelent meg. FL több cikket írt bele, amelyek a szerkesztőknél elvesztek. (Ld. a 27. sz. levelet ill. Fülep II. 58.) A Philosophische Wochenschrift und Literatur-Zeitung 1907. II. 9-i 5-6. számában (141.) valószínűleg Vályi Félix tollából híradás jelent meg a készülő lexikonról, melynek szerkesztője, Alexander, a jeles Kant-kutató és a Filozófiai Írók Táranak szerkesztője írja a pszichológiai és a modern filozófia történetére vonatkozó cikkeket. Főbb munkatársai Goldziher Ignác, Simonyi Zsigmond és Ranschburg Gusztáv (valószínűleg tévesen Pál helyett). A fiatal munkatársak közül elsőnek FL-t a kiemelkedő művészetkritikust és esszéistát említi, valamint Ányos Istvánt, Vályi Félixet és másokat.

⁶ FL feltehetőleg tervezett s 1907 őszén megvalósult itáliai utazásához tudakozódott Alexandernél ösztöndíj-lehetőségről.

53. KISS JÓZSEF – FÜLEP LAJOSNAK

Budapest, 1907. V. 31.

Tisztelt barátom!

Egy hosszabb drezdai és karlsbadi utazás után végre kimerülten, elcsigázottan ismét itthon vagyok. Levele, mellyel terveimet contrakarirozza, meglehetősen lehűtött.¹ Én éppen azt óhajtottam volna, hogy a nyáron helyettesítsen és vegye le vállamról a lapcsinálás gondjait, de hát úgy látszik, nem értjük meg egymást. Eh bien, majd akad más.

Mai postával 15 frtot küldtem Önnek a Gauguin cikkért,² mely az én céljaimnak nem felelhetett meg. Nekem egy 1 kolumnás művészeti cikk untig elég és egy kolumnáért vagy kevesebért 10 frt nem kevés. A magyar publikum nem fizet többet. Ha plebiscitumot rendeznénk, azt hiszem 10 frtéért odaadná az egész művészetet.

Gauguint nem értem, más se érti. E miatt kár volt neki Haitibe menni. Nálunk a büd-szentmártoni cigánysoron külön modelleket találhatott volna. De nem akarok Önnel vi-

taakozni. Higgye el ad absurdum viszik a művészi irányokat. Ez már nem művészet többé, hanem agyalágyulás vagy hisztéria.

Márkus Lászlótól kaptunk tegnap valamit.³ Fájdalom, barátunk párizsi dolgai meglehetősen banálisak és nem kellene senkinek. Ez nem a mi Márkusunk többé.

Várok híreket Öntől, hátha mégis megembereli magát.

Szíves üdvözlettel híve

Kiss

MTAK Kézirattár Ms 4588/99.

Kézírás.

Címzés: Nagyságos Fülep Lajos úrnak

Nagybecskerek

Kiss József ld. 21/5.

¹ FL-nak Kiss József 49. sz. levelére küldött válasza nem maradt fenn.

² FL Cézanne és Gauguin c. cikke A Hét 1907. V. 12-i számában jelent meg. Kiss József leveléből az vehető ki, hogy volt egy Gauguin-cikk is, amelyet a lap nem közölt.

³ Márkus Lászlónak számos írása jelent meg ekkoriban A Hétben, azonosításuk lehetetlen.

54. VÁLYI FÉLIX – FÜLEP LAJOSNAK

Párizs, 1907. VIII. 1.

Kedves Fülep[!],

E sorokkal egyidejűleg postára tettem 50 francs-ot. Hamarabb küldtem volna, de *több mint két hónapig súlyos betegen feküdtem*, s így remélhetőleg megérti, hogy lehetetlen volt az ügyet előbb elintéznem. A hosszas késésért bocsánatot kérek.

Idemellékelek egy prospektust *egy 3 nyelven* megjelenendő *óriási pénzű revue-re* vonatkozólag,¹ melynek szervezésében részt veszek. Magyarország számára én „kerítem” a munkatársakat: Hevesi Sándorra,² Palágyi Menyhértre³ és Magára gondoltam. Márkus Laci⁴ és Lavotta Rudi⁵ már akceptálva vannak. Legközelebb küldök egy listát (*a munkatársak névsorát*): a világ leghíresebb tudósai, írói és politikusai szerepelnek köztük. *Magát arra kérem, írjon nekem nyomban, elvállalja-e az irodalmi áramlatokról* való referálást.⁶ Ha kijön Párisba, bemutatam a redakciós komitétnak. (Broda, a direktor egy *többszörös milliomos*).⁷ Szóval, fényes ügy! Ha reflektál soraimra, néhány nap múlva megkapja a *hivatalos* megbízást.⁸

Egyébként is sok újság volna, de arról később. Legyen szíves *írjon nyomban*, hogy tudjam, mihez tartsam magam. Egyúttal értesítsen az 50 fr[an]cs megérkezéséről. –

Lavotta üdvözölteti, én is.

Híve

Vályi

9. Place du Panthéon

U. i. Wackeret dr.⁹ tudakozódott a minap maga után. Megírtam neki a címét.

MTAK Kézirattár Ms 4590/155.

Kézírás.

Nagybecskerekre vagy Székelyvajára küldött levél.

¹ A prospektus nincs a levél mellett. A folyóiratot a Ligue pour la défense de l'humanité nevű szervezet adta ki, eredetileg három nyelven és verzióban: Les Documents du Progrès. Revue Internationale. Éditeur: Félix Alcan. Paris. – Dokumente des Fortschritts. Internationale Revue. Herausgegeben von dr. R[odolphe] Broda. Paris. In Verbindung mit dr. Hermann Beck, Berlin. – The International. A Review of the World's Progress. Publisher T. Fisher Unwin, London címmel. Hávonta jelent meg (augusztus kivételével) hat íves füzetekben 1907. XII. és 1918 között. 1912–1917 között magyar változata is volt Szociálpolitikai Szemle címmel Lánctzi Jenő és Kadosa Marcel szerkesztésében, ugyanakkor Vaproszi Zsuzsi címmel orosz verziója is megjelent Szentpétervárott Kowalowsky professzor és dr. R. Blank szerkesztésében. FL nyilatkozata szerint cikke vagy cikkei jelentek meg a Documents du Progrès-ben, de a lap teljes évfolyamait sem hazai, sem külföldi könyvtárakban nem sikerült megtalálnom.

² Ld. a 26. sz. levél jegyzetét.

³ Palágyi Menyhért (1859–1929) filozófus, szerkesztő, majd egyetemi tanár. 1918-ig Budapesten középiskolában tanított, 1905 óta a kolozsvári egyetem magántanáráként. 1919-ben Darmstadtba emigrált, s ott lett professor.

⁴ Ld. 11/4.

⁵ Ld. 32/4.

⁶ FL – mint Vályi 55. sz. leveléből kiderül – azt válaszolta, hogy ő nem él Magyarországon, ahol különben sincsenek irodalmi áramlatok, ezért nem vállalja a cikk megírását.

⁷ Dr. Rodolphe Broda, a Documents du Progrès alapító szerkesztője.

⁸ FL Vályi Félixnek írt levelei nem ismeretesek. Vályi 55., 59., 60., 65., 66. és 68. sz. leveleiben kért cikkeket FL-től.

⁹ A levél a Wackeret név két ceruzával áthúzva, FL kijavította: Vacqueret. Kiléte ismeretlen; FL hagyatékában egy 1906. IX. 2-i keltezésű berteagne-i képeslapja maradt fenn (Ms 4590/146.).

55. VÁLYI FÉLIX – FÜLEP LAJOSNAK

Párizs, 1907. VIII. 13.

Kedves Fülep,

Nem baj, ha nem is tölti idejét odahaza, azért nyugodtan magára vállalhatja a „nem létező” magyar irodalmi áramlatokat.¹ Egyelőre csak arról van szó, hogy a munkatársak listájába fölvéteessék: ez a lista 30.000 példányban jön az első számmal november elején. Később majd időnként módját ejti Maga, hogy kísérelje figyelemmel a magyar irodalmi életet, innen Párisból. – Tehát hivatalosan is be lesz iktatva a redakció listáiba. Külön hivatalos fölszólítás nem is kell, hiszen az én megbízatásom egészen officiel jellegű, mint-hogy én írtam a legkiválóbb svéd, norvég, dán, orosz és lengyel íróknak is! Magyar részről ott van Palágyi Menyhért (hallot-e az ő *berlini* fölolvásóciklusáról, mely óriási sikerrel járt?² Az öreg novemberben itt, Párisban tart előadásokat.) Hevesi Sándor,³ Lavotta Rudi,⁴ Maga és jómagam. Majd megválnak, milyenek sül el az új vállalkozás. (Egy internacionális revue évekket ezelőtt már csődöt mondott.)

Magára nézve van még egy fontos dolgom. A berlini Filozófiai Társaság, melynek magyarországi és franciaországi megbízottja vagyok, nemzetközi filozófiai mouvement-et tervez, olyanformán, hogy a nemzetek legerősebb gondolkodóit fölolvásokra hívja meg. Ebbe a mozgalomba, melynek gondolata az enyém, tartozik a Palágyi Menyhért fölolvásó-ciklusa is, mely ouverture-számba mehet. (Palágyi januárban újra fölolvás Berlinben.) Nos, én néhány magyar embernek alkalmat szeretnék nyújtani a berlini bemutatkozásra. Hevesi Sándorral, aki a múlt hetekben itt volt, s akivel nagyszerű napokat töltötünk együtt, megbeszéltem, hogy ő a jövő tavasszal fog Berlinben megjelenni. Márkus

Lászlóval⁵ és Lavotta Rezsóval (zenepszichológia) is tervezek conférence-okat. Magam még a tél elején tartok 3 conférence-ot a *jelenkori francia gondolkodásról*.⁶ (Már be vannak jelentve hivatalosan a Társaság revuejében.) Ha Magának kedve volna, tavasszal egy esztétikai sujet-ről (vagy a régen tervezett „Individualizmus”-témáról?)⁷ nagyszerű dolgokat mondhatna el Berlinben. Minden conférence meg is jelenik a hivatalos organumban, s a szokásos honoráriummal jár, ami ugyan kevés, de hát nem ez a fő. A berlini sajtó erősen foglalkozik a nemzetközi filozófiai mozgalommal („gondolatok kicserélése”, „a filozófiai gondolkodás megtermékenyítése” és egyéb frázisok kíséretében), s Maga el tudja képzelni, hogy *Magyarországon* mit használhatna nekünk egy-egy berlini siker. Tehát írja meg, van-e témája a németek számára (új mondanivalókkal), s *mikor* jelenhetne meg a berlini Társaság vendégeként? Nem kell „szak”-filozófiai szörszálhasogatásokra gondolnia, mert a Társaság univerzális szellemű, művészetfilozófiát és irodalomkritikát óriási gyönyörűséggel fogad. Szóval szabadon választhat.

Én most a berlini conférence-ok kidolgozásával bíbelődöm, míg Lavotta a zenepszichológiai előadására készül. A propos-ra figyelmebe ajánlok egy új francia művészetfilozófiai munkát, *Paulhan: Le Mensonge de l'Art* című dolgát. Rendkívül szellemes, gyönyörűen megírt teória. Legközelebb jelenik meg róla egy kisebb essay-m.⁸ Hevesi Sándort – kivételesen érdekelte, mert az ő ősszel jövő „*A színjátszás művészete*” c. könyvében Paulhan illuzionisztikus felfogása érvényesül, anélkül, hogy Paulhant valaha olvasta volna.⁹ (Én a *Beilage zur Allg. [emeiner] Zeitung*¹⁰-ban meg fogom védeni Hevesi prioritását.) – Hevesi Sándor Lavotta érdekében akcióba fog Pesten, a Népszínház-Vígoperától megbízásokat adat neki.¹⁰ Jó volna, ha Maga hamarosan fabrikálna Lavottának valamelyes librettót, ami sok pénzt hozna.¹¹ Erről különben Lavotta maga fog bővebben írni.

Chamberlaint¹² magát visszakaphatja, ha ugyan nem szívesebben reflektál francia könyvekre. Állítsa össze a listát, alkalomadtán örömmel végrehajtom megbízásait.

Írjon még olasz útja előtt a fenti ügyek dolgában. *Nietzsche-fordítása készen van-e???*¹³
Híve

Vályi

9. Place du Panthéon

MTAK Kéziratár Ms 4590/156.

Kézírás.

Székelyvajára írt levél.

Vályi Félix ld. 41/10.

¹ Ld. 54/6.

² Ld. 54/3. – A Philosophische Wochenschrift und Literatur-Zeitung 1907. Bd. VI., V. 4-i 4–5. száma (150.) hírt ad Palágyi nyáron tartandó „Psychologismus und Vitalismus” c. hatóság előadásáról, az 1907. Bd. VII., VII. 20-i 2–3. sz. (91.) pedig már elhangzott Kritik der modernen Naturphilosophie c. előadásáról. Húsz előadásának szövege a Bd. VII. 1., 2–3., 4–5., 6., 7., 8–9. 10–11., a Bd. VIII. 2., 4–5., 6–7., 8–9., 10–11. és 12–13. számaiban jelent meg, az első Die Ergründung des Unendlichen und ihre Bedeutung für die religiösen Vorstellungen, a többi Naturphilosophische Vorlesungen über die Grundprobleme des Bewusstseins und des Lebens címmel. (Kötetben: Charlottenburg, 1907.)

³ Ld. a 25. sz. levél jegyzetét.

⁴ Ld. 32/4.

⁵ Ld. 11/4.

⁶ Az előadást – az alább idézett kifejezésekkel – a Philosophische Wochenschrift und Literatur-Zeitung 1907. Bd. VI. V. 4-i 4–5. sz.-ban (150.) hirdetik. Ld. még 62/1.

⁷ FL nem olvasott fel Berlinben.

⁸ Paulhan, Frédéric: *Les mensonges du caractère* (Paris, 1905.) c. műve a Bibliothèque de Philosophie Contemporaine sorozatban jelent meg. Vályi itt említett esszéje talán azonos a *Revue de Métaphysique et de Morale* 1907. XI. Suppl. 4-ben megjelent névtelen recenzióval. Ld. még 60/5.

⁹ Hevesi Sándor: A színhátszás művészete c. műve csak 1908-ban jelent meg. Vályi tervezett cikkét nem sikerült megtalálnom.

¹⁰ Lavotta ezidőtájt Harsányi Kálmánnak írt leveleiből kiderül (OSzK Kézirattár, Levelestár), hogy tervezett operettjének megrendelését remélte Hevesitől. A Népszínház-Vígopera nem adott elő Lavotta-művet.

¹¹ 41/16.

¹² Valószínűleg H. S. Chamberlain: Immanuel Kant. Die Persönlichkeit als Einführung in das Werk. München, 1905. c. művéről van szó. Vályi 100. sz. levelében ismét tévesen „Chamb.” nevére szaladt a tolla.

¹³ Ld. 41/11.

56. CSÓK ISTVÁN – FÜLEP LAJOSNAK

Darázs, 1907. VIII. végén.

Kedves jó barátom!

Itt olyan irtózatos a hőség levelet sincs kedve írni az embernek, nem hogy pingálni. Márffy¹ ugyan egy tehervonatnyi rakományt küldött a Salon d'automnnek de én csak a jámbor óhajtásnál maradtam. Koppe² rém sokat össze festett, de én nekem fájna a szívem úgy elkenni a festéket, ámbár meg vagyok győződve, az ő képei sokkal modernebbek az enyéimnél.

De most inkább fók önről. Nagyon okosan tette hogy nem jött ide. Aki nem szereti a meleget, kerülje Darázst. Én szeretem, de sohse látom többé, vagy legalább is nem tartózkodom benne sokáig. – Irigylem Erdélyért, bizonyosan nincs olyan meleg mint itt. Majd beszéljen róla, ha összejövünk Párisban s ha feleségem (aki szegény most beteges, képzelje, áthült!) felszolgálja a théát. Addig is nagyon jól teszi, ha megnézi Olaszországot, különösen Firenzét. Sokan azt mondják, nem tetszik, – de ez csak azért van, mert meg akarják magukat ilyen olcsó áron különböztetni a legtöbb embertől. Én biz csuda-szépnek találom a milói Vénust is, bár még az apostagi zsidó hitközség samesze is rajong érte. Annyi mindenről szeretnék írni, de rettenetesen el vagyok butulva. Remélem, a meleggel elmúlik s mire Párisban találkozunk, megint a régi barátsággal fogja önt keblére szorítani igaz barátja

Csók István

u. i. Nejem tisztölteti szintég.

MTAK Kézirattár Ms 4585/238.

Kézírás.

Címzés: Nagyságos Fülep Lajos úrnak
Székelyvaja, Marostorda m.

Csók István ld. 34/1.

Darázs: kisközség Baranya megye mohácsi járásában. A levél előzményét ld. 42/3.

¹ Ld. 7/1. Márffy az 1907. évi Salon d'Automne-on négy flamandföldi tájképpel szerepelt.

² Ld. 41/6.

57. ADY ENDRE – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1907. X. 4.]

Hogy vagy, hol élsz, mit csinálsz, meddig maradsz?

Üdvözöl Ady

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kéziratár Ms 4585/21. Közölve: Ady Endre levelei I. 261.

Kézírás.

Címzés: Sign.[or] Luigi Fülepp

presso Signorina Moro

Firenze Via dei Robbia 62. III.

Ady Endre ld. 19/1.

58. ERDŐS RENÉE ÉS HÉCZEY ERZSÉBET – FÜLEP LAJOSNAK

[1907. X. vagy XI. 23.]

Kedves Fülöp

mi már holnap szombaton haza megyünk még pedig Sienából egyfolytában (kivéve San Gimignano-t és Certaldot) kocsin. Hogy micsoda út ez, erről csak otthon fogunk mesélni. Felejthetetlen gyönyörű! Egész úton azt beszéltük: milyen kár, hogy maga nem jött el legalább elibénk, hogy ezt láthatta volna. Vasárnap reggel jöjjön ki a villába jókor. Nagyon sokat fogunk mesélni.

Sok üdvözlettel a viszontlátásig

E[rdős] Renée

Filoncino

én elhatároztam hogy Firenzéből kocsin fogok menni Rómába és akkor adunk egy ülést magának is a hova a profilját fényesen beillessze. Csöngős lovaink vannak mint székelyföldön. Vasárnap délelőtt siessen, mert Renéének annyi a mesélni valója, hogy ha délig kell várni vele bele betegszik. – In somma: 8 szor akartunk magáért táviratozni, (ezt becsülje meg ifjú) minden gyönyörű dolog láttára kiabáltunk hogy maga miért nem látja ezt velünk, szóval Rómába maga nélkül egyszerűen nem tudunk élni.

Addio

H[éczey] Erzsébet

A dátum: postabélyegző, a helynév olvashatatlan.

MTAK Kéziratár Ms 4587/230.

Kézírás San Gimignano-i képeslapon.

Címzés: Sig.[nor] Louis Fülöp Via dei Robbia 62. III. Firenze

Erdős Renée (1879–1956) költő, regényíró. 1907 őszétől 1914-ig Olaszországban élt, e lap írása idején barátnőjével, Héczey Erzsébettel együtt utazott. 1913–1918 között FL felesége volt. – Héczey Erzsébet adatai ismeretlenek. Férje neve Bedőházy volt, de válása után ismét a lánynevét használta. Kafka Margit és Hatvany Lajos baráti köréhez tartozott, mint 160. sz. leveléből kiderül, drámaírással próbálkozott.

FL 1910 tavaszán a következőket jegyezte fel ismeretségükről: „Még 1907 őszén megismerkedtem H. [éczey] E. [rszébet] asszonnyal, aki E. [rdős] Renée társaságában jár évek óta. Vedreséknél ismerkedtünk meg. H. E. asszony hamar érdekelt. Nálam 5–6 évvel idősebb, elvált asszony. De végtelen érdekes psyché, complex, finom – senkiséhez [!] hasonlít. A legkülönösebb asszony, akivel életemben találkoztam. Én, az elvadult ember, aki évek óta alig beszéltem emberrel, főleg nővel, beleszerettem. (Ő az „Asszony, aki előremegy”). H. E. is szeretett engem. Az érzés még ma is tart, mindkettőnk részéről (több mint egy évi hallgatás után a napokban váltottunk először levelet újra.) A sok különbség, ami közöttünk volt: kor, helyzet s főleg vagyon – ő gazdag volt, én szegény – tették, hogy egy pár nem lettünk. Volt egy pillanat, amikor kicsibe múlt. Amellett E. Renée mindent elkövetett ennek megakadályozására s a legcsúnyább eszközöktől – rágalom stb. – sem riadt vissza. Psychológiailag a dologban érdekes, hogy még 1908 elején, mikor én H. E.-nek vallomást tettem, ő ezt felelte: „Sose hittem s gondoltam volna, hogy maga engem szeret. Azt hittem, Renéet szereti. Renée szereti magát.” Ez meglepett nagyon – de az érzéseim természetesen nem változtathattam meg. Ellenben Renée megváltozott velem szemben a naptól, mikor megtudta, hogy én milyen érzésekkel viseltem H. E. iránt. Megalázásnak érezte ezt, hiúsága megsértésének s ezt sohasem bocsátotta meg. Mindent elkövetett, hogy H. E.-t elvigye Firenzéből. Közben, 1908 nyarán egy hónapot velük együtt laktam a Villa Celestében. Ősszel ők Rómába mentek. Azóta nem láttam őket s jóformán mit sem hallottam róluk egész az utolsó napokig.” (MTAK Kéziratár Ms 4592/78–10.)

Az 1908 nyarán együtt töltött időről Erdős Renée 1908. VI. 29-i levelében így írt Szabó Ervinnek: „Ezúttal vendégünk is van, Fülep Lajos, aki pár hét óta nálunk nyaral. Ő is részt vett az operáció [Héczey Erzsébetet operálták] izgalmaiban és kínjaiban, és nekem nagy lelki segítségemre volt a válságos napokban. Ez egy nagyon derék szakállas fiú, aki igen komolyan veszi a művészetet és irodalmat és éjjel-nappal dolgozik és tanul. A kisujja máris többet ér, mint az egész otthon nyüzsgő, szűkölő és illetlenkedő literatúra. Majd meglátja mi lesz belőle pár esztendő múlva, mert most még gyermek.” (Szabó Ervin levelezése II. 1905–1918. Bp. 1978. 601.)

59. VÁLYI FÉLIX – FÜLEP LAJOSNAK

Párizs, 1907. XI. 13.
9. Place du Panthéon

Kedves Fülep,

Köszönöm érdekes reenseignements-jait a Papini–Prezzolini-bandáról.¹ Titánkodó allűrjeiről sejtettem, hogy ez a társaság éretlen gyerkőcökből áll, de William James² olyan elismeréssel emlékezett meg az olasz pragmatistákról, hogy *értékes* talentumoknak kellett őket gondolnom. Tehát nem érdemlik meg korai „világhíriüket”? – Annál nagyobb meglepetéssel hallom, hogy Boutroux és Bergson Olaszországban hat!³ Ha ez irányban részletesebben írhatna, igen lekötölezne. Úgy látszik, egész Európában nagy filozófiai renaissance készül: nem gondolja, hogy a Maga individualizmusról szóló essay-sorozata most *nagyon* aktuális volna?⁴ De hát Magát nem lehet eltéríteni attól, hogy előbb „megszülje” a magyar írásművészetet,⁵ melynek firenzei vajúadásairól szeretnék *részletes* és *tárgyi* adatokat hallani! Mik a témái? Mennyire van a munkával? Írjon erről.

Magam az utóbbi időben az új revuevel⁶ voltam elfoglalva. Mellélkelve megy a *német* prospektus, melybe csak az első szám munkatársai jutottak, ezért maradt ki a névsorból többekkel együtt Maga is. De a második számban szeretnék Magától egy a modern magyar művészetéről szóló *rövid* cikket hozni (ne felejtkezék meg a Csók Pista beleszövése-

ról).⁷ Megírja-e idejekorán? – 2–3 oldalnyi „áttekintés”-féle elég volna. (Decemberig van ideje.) A revue francia prospektusát is nemsokára küldöm. Óriási nagy vállalkozás ez: sajnos, a redakciós bizottságban sok marha van, s így – bár *irányító* szerepem van a revuenél, nem lehetek felelős sok ostoba cikk fölveteléért. Öregem, *mentse meg a művészeti sorozatot* egy Agache nevű baromtól⁸ (professzor az istenadta), aki örült hülyeségeket fecsegett össze a modern művészetről: írjon valamit a második számnak okvetetlenül, ha lehet, *általánosságban* a modern képzőművészetről, nem szorítkozáván Magyarországra. Paul Adamnak⁹ egy már kinyomtatott hosszú irodalmi cikkét az utolsó pillanatban dobattam vissza; olyan smonca volt, hogy rettenet és örület volt végigolvasni! Művészettörténelmi „professzorok” kontárkodnak a rovatban, melynek vezetésére nincs ember. Megpróbálok, hátha sikerül Charles Morice-ot¹⁰ vagy Geoffroyt¹¹ megnyerni a rovat irányítására. Eddig a dolgok részben jól mennek, persze vannak szörnyű fogyatkozások is, de hát a revuet nem lehet az első számból megítélni. Én legjobban tudom, mennyi a marha a munkatársak közt, mert érintkezem velük, de a sok barom ellen nehéz küzdeni.

Egyéb dolgokban nincs különös újság, Lavottával¹² 10 nap múlva megyünk Pestre, onnan esetleg Berlinbe, de az is lehet, hogy a berlini utat *januárra* halasztjuk. Még nem döntöttünk. Ha írni akar, válaszoljon mielőbb, különben nem talál Párisban a levele.

Szívélyesen üdvözlí híve

Vályi

MTAK Kézirattár Ms 4590/157.

Kézírás a Les Documents du Progrès c. lap levélpapírján.
Firenzébe írt levél.

Vályi Félix ld. 41/10.

¹ Papini, Giovanni (1881–1956) író, tanulmányíró, szerkesztő. 1903–1907 között Prezzolinivel a Leonardo c. lap szerkesztője, majd 1908–1913 között a Prezzolini-szerkesztette La Voce egyik leggyakoribb cikkírója, egy ideig szerkesztője. Ez időben William James és a pragmatizmus híve, s a Leonardo-t ezen irányzat hivatalos orgánumává kívánta fejleszteni. Utóbb, 1913 körül a futurizmushoz csatlakozott, de hamarosan szembekerült és szakított Marinettivel. Korábban harcos ateista, a világháború után nagy visszhangot váltott ki meglepetésszerű megtérése, s Krisztus története c. világsikert aratott könyve. Az 1930-as években közeledett a faszizmushoz, ennek révén bolognai professzor, akadémiai tag lett. FL már 1907 őszén, firenzei időzése első heteiben találkozott vele futólag Firenzében, közelebbi kapcsolatukat Gabriella Gordigiani (ld. a 109. sz. levél jegyzetét) szorgalmazta, ő bízatta Papinit, keresse a kapcsolatot Füleppel és vonják be a Biblioteca Filosofica körében folyó munkába, amelynek Papini egyik fő hangadója volt. 1925-ben FL bevezetőt írt a Krisztus története magyar kiadásához. Ebben így emlékezik meg ismeretségük kezdetéről: Első érintkezésünk viharba fulladt; már az ötödik szónál vitába keveredtünk, úgy kellett széjjelválasztani bennünket. [. . .] Ezután gyakran találkoztam vele. [. . .] . . . gyakran pillantottam meg messziről Papini nyurga figuráját, amint öles léptekkel vágottat előre, mint a hullámtörő éle a megtorló habok közt; eszményien csúnya feje, pisze orra, örökké harapásra késznek látszó szája, felső ajka alól kiálló nagy fogai, kusza üstöke a hátracsapott kalap alól széjjelberzenkedve, mint megannyi apró kígyó; akár csak valami férfi-Medusa feje, amelyik mindig azon füstölög, kit dermeszen meg valami elképesztő paradoxonnal vagy gorombasággal; mintha mindenestül azonmód most rúgta ki valamelyik megbarmult firenzei freskó embercsoportjából, vagy valamelyik Donatello-szobor fülkéje árnyékából –; hóna alá csapott írat-paksamétával vagy könyvekkel iramlott el mellettem, kurtán biccentve, vagy torpant meg egy pillanatra néhány szót váltani. Gyakran könyököltük meg egymást, de véletlenül a könyvkereskedő pultja előtt, ahol az újdonságok közt turkált s rövidlátó szemét villámgyorsan jártatta a lapokon; leginkább azonban a Biblioteca Filosofica-ban méricskéljük egymást, ahova szinte naponta jártunk mind a ketten s a vasárnap délutáni előadások után többedmagunkkal együtt mentünk el valamelyik terraszra a hallottak megvitatni. Közel azért sokáig nem férköztünk egymáshoz. Én Amendolával és Marrucchival barát

koztam s beértem velük. (Fülep II. 28–29.) – Prezzolini, Giuseppe (1882–1982) író, irodalomtörténész, politikus. A Leonardo és a La Voce szerkesztője, 1914–1915-ben a Popolo d'Italia levelezője. 1930 után az Egyesült Államokban a Columbia-egyetemen az olasz irodalom professzora. 1945 után visszatért Itáliába. FL vele is kevéssel Firenzébe érkezése után kötött ismeretséget. Mint Vályi kommentárjából kitűnik, nem volt kedvező véleménye Papiniról és Prezzoliniról. Az ellenszenv kölcsönös volt: Giovanni Amendola, aki utóbb FL legközelebbi olasz barátja lett, Prezzolininek írt 1911. II. 2-i levelében – valamely más ügy miatt szemrehányást téve Prezzolininek –, felhánytorgatja, hogy Prezzolini teljesen megalapozatlanul antipatikus dolgokat mondott neki FL-ről, amikor ő még csak egyszer, futólag találkozott vele néhány percre, holott FL intelligens, művelt és tökéletes úriember. (Közölvé: Prezzolini, Giuseppe: Amendola e la Voce. Firenze, 1973. 145–146. és Amendola, Giovanni: Carteggio. 211–212.)

² James, William (1842–1910) amerikai filozófus, pszichológus, a pragmatizmus képviselője.

³ A korabeli olasz filozófiai folyóiratokban számos Bergson- és Boutroux-írás jelent meg ez idő tájt. Papini és Amendola közösen szerkesztett L'Anima c. lapjában (1911. 7–8. sz. 195–203.) közreadta Bergson: William James Pragmatisme c. művének francia kiadásához írt előszavát.

⁴ Ld. 55/7.

⁵ FL-nak A Hétben megjelent és hagyatékában fennmaradt novellái, valamint a levelekben említett, kiadatlan, eltűnt írásain kívül szó esik a levelezésében egy készülő regényéről is, amelyből nem maradt fenn semmi. Ld. 263/2.

⁶ Ld. 54/1. A prospektus megvan a levél mellett.

⁷ A cikk elkészült. Ld. még 65/1. Talán erre vonatkozik a 69/1. jegyzetben említett utalás is.

⁸ Agache, Alfred (1875–1959) építész, urbanista, szociológiai író. A Dokumente des Fortschritts 1907–1909. évfolyamaiban több cikke található. – FL cikke nem jelent meg.

⁹ Adam, Paul (1862–1920) irodalmár, publicista.

¹⁰ Morice, Charles – a Mercure de France kritikusa, több esztétikai mű szerzője.

¹¹ Helyesen: Geffroy, Gustave (1855–1926) francia műkritikus, az impresszionizmus itt a naturalizmus híve.

¹² Ld. 32/4.

60. VÁLYI FÉLIX – FÜLEP LAJOSNAK

Paris 9. Place du Panthéon.
1907. XI. 16.

Kedves Fülep,

a Grand Cafében a revue¹ második számának a témáin elmélkedve írom Magának ezt a levelet válaszul tegnapi soraira. Szívesen megteszek mindent, ami a revue „cadres”-jeivel összeegyeztethető. A *modern európai művészetéről szóló rövid cikket*² írja meg a második számnak: terminus december 10-ike, amikor már nyomdában kell lennie (dec. végén jelenik meg a szám). A magyar vonatkozásút is,³ de hogy két cikk belejöhöt-e egy számba ugyanegy autortól, az súlyos probléma. Lehet, de az egyiknek a 3. számban lesz helye. Sebaj, csak írja meg! Honorárium megjelenés idején esedékes, de kivételes esetben talán (egyszer-másszor, *nem rendszeresen*) akceptálás idején is fizet a direktor. Ami fontos, az a következő *főfőprincípium*, melytől az Úristennek a kedvéért se térünk el, mert keserves tapasztalatokba került, amíg fölállítottuk: *soha előre nem kötelezzük magunkat, hogy bármi cikket, bárkitől okvetlenül kiadunk*. A cikket kérjük, de soha sem veszünk zsákban macskát, ami csak annyit jelent, hogy *fönntartjuk a refuzálás jogát*, ha a cikk nem felel meg a revuenek. Ne botránkozzék meg ezen, óriási nevű celebritások oly smoncákat fecsegték össze az első szám részére, hogy föl kellett állítani elvül, *senkitől semmi áron a cikket előre meg nem vásárolni!* Personnellement meg vagyok győződve, hogy Maga elsőrangú dolgokat fog írni, ha komolyan veszi a megírandó témát: így tehát nincs

oka békétlenkedni ezzel az elvvel szemben, amely minden nagy revue axiomája. Hogy most szükségesnek tartom hangsúlyozni, annak főoka minden utólagos kellemtelenség elkerülése. *Maga meg van bízva az említett cikkek megírásával, a kritikai jog rezerválásával.* Ezt a mi revueunk annál inkább kiköti magának, mert *speciális célja* lévén, nem fogadhat el semmiféle dolgot, légyen az bármi fényesen megírva, s még fényesebben végiggondolva, *ami nem illik a programjába.* Így történt, hogy elsőrangú francia írók is kaptak refust, mert az „Illustration” niveauján álló causerieket fecsegték össze *tények* filozófiai értékelése helyett. Ettől a Maga esetében nincs miért félni; tehát nem fog fölháborodni a rezervált jogok fölött, mert amúgy is olyan fogja kezéből kiadni cikkeit, hogy semmi kívánnivalót ne támasszanak. *Csak gondolkozzék* a revuenek a programjáról, s megérti, miért e hosszú historia az én részemről.

A revue természete hozza magával, hogy *sokat* egy ember nem írhat belé, hiszen több mint 250 munkatársunk van! Ellenben más revueknél szívesen interveniálok a Maga cikkei érdekében. A „Philos.[ophische] Wochenschrift”, a „Kritische Blätter” (Berlin), a „Tag”, a „Vossische Zeitung”, az „Allg.[emeine] Ztg.” [Zeitung], a „Pester Lloyd”, etc. rendelkezésemre állanak.⁴ (Mindannyinak munkatársa vagyok). Franciák közül havonta írok a *Revue Internationale de Sociologie*-nak, néha a *Revue de Métaphysique et de Moralenak*,⁵ (revidéaltatom a kéziratokat). Ha esztétikai vagy irodalomfilozófiai dolgokat (magyarul) rendelkezésemre bocsát, szívesen lefordítatom őket a magam költségén, s utólag levonván a honoráriumából, elhelyezem őket. Én is fontosnak tartom, hogy emancipálja magát a ronda magyar lapok alól. Nekem már *fényesen* sikerült ez. Elsőrangú német és francia tudományos megbízásaim vannak. Egy párisi kiadó megvásárolta *előre* a francia szociológiáról Berlinben most folyó essay-sorozatomat a „Bibliothèque sociologique Internationale” számára (tehát a jövő évben *francia és német* nyelven jelenik meg könyvem);⁶ a Sociétés de Sociologie de Paris főtitkára, René Worms fölszólított, hogy kandidáljam magam *agnak, biztosan* beválasztanak. Tavasszal *francia* fölolvastartok ebben a társaságban, a télen németeket *Berlinben és Bécsben.* Láthatja, egyszerűen el vagyok foglalva, s ennek finánciális következményei is elsőrangúak. Ha reflektál rá, *januárban* szívesen állok pénzügyileg rendelkezésére, mert akkor nagy pénzeim folynak be. Most is fényesen megy, 800 frct keresek havonta, de el is megy, mert *Lavottával európai útra* indulunk. Ha Parisba jön tavasszal, összes relációimat rendelkezésére bocsájtom. Csak igyekezzék németül v.[agy] franciául úgy megtanulni, hogy írthasson ezeken a nyelveken és én 6 éven belül európai hírv embert csinállok Magából. (Magam már régóta annak készülő, s filozófiai körökben *tényleg* internacionalis nevem van máris.)

Ha még írni akar, *írjon nyomban.* 7-8 nap múlva utazom.

Szívélyesen üdvözlő híve

Vályi

Lavottának nemrég jelent meg cikke a Philos.[ophische] Wochenschriften Griegről.⁷

MTAK Kézirattár Ms 4590/158.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Vályi Félix ld. 41/10.

¹ Ld. 54/1.

² Ld. 59/7.

³ Ld. 59/7.

⁴ A Philosophische Wochenschrift und Literatur- Zeitungban Vályinak addig a következő cikkei jelentek meg: 1906. Bd. IV. Zur Zukunftsfrage der Psychologie., 1907. Bd. V. Das ästhetische Empfinden im Lichte der Philologie, valamint több recenzió Alexander Bernát, Ányos István és mások műveiről. Feltehetőleg ő tudósított a készülõ magyar filozófiai lexikonról is. Bd. V. 5-6. sz. 141. – Ismereteink szerint FL-nak az említett lapokban nem jelentek meg cikkei.

⁵ A Revue Internationale de Sociologie 1907–1909 évfolyamaiban nincs cikk Vályitól vagy említés előadásáról. A Revue de Métaphysique et de Morale-ban 1907–1910 között ugyancsak nem jelent meg tőle semmi, hacsak nem ő írta az 55/8. jegyzetben említett recenziót. Az 1908. VII. sz. Supplément-jában említik a heidelbergi 3. Nemzetközi Filozófiai Kongresszuson tartott Die Erkenntniskritik der modernen Naturphilosophie c. előadását.

⁶ Vályi francia nyelvű könyvének nincs nyoma katalógusokban; a német nyelvű talán a 41/10. sz. jegyzetben említett Liard-fordítás.

⁷ Grieg und die nationale Musik von Rudolphe Lavotta, Paris címmel jelent meg a Philosophische Wochenschrift und Literatur-Zeitung 1907. Bd. VIII. X. 5-i 1. sz. 15–17.

61. LAVOTTA REZSŐ – FÜLEP LAJOSNAK

Párizs, 1907. XI. 23.

Édes jó öregem!

A ma esti vonattal indulok útnak Bpest felé. Eddigi nagy elfoglaltságom miatt nem írhattam választ k.[edves] leveledre, bármennyire is akartam, mégsem lehetett. Sok újság most még nincsen, de talán Bpestről jobb dolgokról tudhatlak értesíteni. Csókék már itt vannak;¹ nagy szeretettel beszélnek rólad és ezt jól esett hallanom. Különben januárban Csók Pista, Vályi és én Berlinben leszünk.² Nagy tervek vannak készülõben mindegyikünkñél. Azt hiszem, hogy a „Nuit de Walpurgis classique”-om be fog válni; kár, hogy nem hallhatod! Ha érdekel a dolog, kiválasztom azt a kritikát, amelyik legjobban eltrafálja a gondolatmenetet és elküldöm. (Ha ugyan lesz újság, amelyikre adni lehet!) Egypár ajánlólevelet akarok Bpestről kihozni és ezt a zenekölteményemet Londonban szeretném előadatni. Esetleg berlini tartózkodásom folyamán talán sikerül német kiadót fogni. Most nemrégiben csináltam 6 kis Heine-dalt. Ezeket Hettich, a conserv.[atoire] prof.[essor]-a fogja franciára fordítani és mint érdekelt fél, persze növendékeivel fogja elődítatni. – Bpesten sok mindenféle vizitem és egyéb dologom lesz, a legfontosabb, hogy az operától előleget akarok kisorsfolni, mert ez – mint tapasztalásból tudod – a legkiadósabb „oeuvre d’art” – ha sikerül persze. Egyidejűleg küldöm a Philosophische Wochenschriftben megjelent kis cikkemet („Grieg u.[nd] die nationale Musik”).⁴ Azt hiszem, teóriám meg fogja nyerni tetszésedet. Ez az idea fogja magvát képezni a zenepszológiámnak is. Az új revueben (Les Documents du Progrès) is lesz egy cikkem. Vályi kijárta a megrendelést, és már meg is csináltam. A téma igen hálás volt: „La musique moderne au point de vue sociologique.” Vályi igen derék fiú, sokat haladt, de még többet változott. Rá sem ismernél! Ideges a betegességig, olykor zöld, néha megint túlérrett. Lehet, hogy ez az a periódus, amikor a kamaszveiből át igyekszik rohanni a férfikorba. Tudja fene! Talán beleiszédült a sok interview-ba, kissé titán, mint a legtöbb hasonló korú fiatalember. Ez különben idővel elmúlik, minél többet lát a világból, annál inkább visszatér önmagába, és a tapasztalatok egész más embert formálnak belőle. Ha így halad tovább is, úgy igen kiváló emberré válik, mert képességei megvannak hozzá. Csudálatos mégis, hogy abszolúte semmi érzéke nincs a művészetekhez és ez igen egyoldalúvá teszi őt. Mindamellet

áldozatkész és ebben a csipás világban ritkaság az ilyesmi. Én szeretem, bár mindennap az öreganyja szűz Máriáját szidom, mert nem lehet vele 3 percnél tovább nyugodtan beszélni.

De hát másról is. – Mi van Nietzsche-vel?⁵ Halad-e a munka? És az operaszöveg?⁶ Hát a regény?⁷ Szeretnék már látni, hogy alaposan kibeszélhessük magunkat. Végtelen érdekel munkásságod, és az egyedüli ember vagy azon a szar Magyarorsz. [ág.]-on, akitől sokat lehet várni. Hevesi is nagyon szépen beszél rólad. Hiába, dolgozni kell. Én még egy-két operát írok, aztán szeretném a napot lopni reggeltől estig, mert már belefáradtam a sok munkába. Azután felcsapok kritikusként, mert sokkal kellemesebb másokat lesajnálani, mint gyötrődni ezekkel a rongy kiadókkal.

Na! Most egyelőre ennyit, Bpestről majd nemsokára írok. Addig is jegyezd fel az ottani címemet: VIII. Kőfaragó-utca 9.

Ha tudok annyi pénzt kaparítani, hogy visszafelé Olaszországon keresztül mehetek, úgy 1-2 napra elvetődöm Firenzébe.⁸

Sokszor öllelek

Rudi

Ha az operaszöveget idejében elküldhetnéd Bpestre (csak 10–15 napig maradok ott), úgy megmutatnám Hevesinek és előleget kérnék számodra is, mert a jövő szезонig befejezhetem. Írj erről okvetlen választ!!!

MTAK Kézirattár Ms 4588/205.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Lavotta Rezső ld. 32/4.

¹ Csók István és felesége Magyarországról tért vissza Párizsba.

² Nem tudni, sor kerül-e az utazásra. Csók István emlékezéseiben nem ír róla.

³ Une nuit de Walpurgis classique – Lavotta szimfonikus költeménye kettős zenekarra, Verlaine verse nyomán.

⁴ Ld. 60/7.

⁵ Ld. 41/11.

⁶ Ld. 41/16.

⁷ Ld. 59/5.

⁸ Lavotta firenzei útjáról nincs adat.

62. VÁLYI FÉLIX – FÜLEP LAJOSNAK

Berlin, Szerda.

1907. XI. 27.

Kedves Fülep,

Bizonytal megkaptam Parisból írt utolsó levelem. Azóta Berlinbe jöttem, miután egy napot Heidelbergben időztem. Szombaton, 30-án este kezdem meg (a berlini filoz.[ófia] társaság meghívására) előadásaimat a modern francia gondolkodásról. Ezúttal szocial-filozófiai témáról fogok csevegni, kitaposván a beleit az anti-individualista szociológiának.¹ Remélem, ilyen tendenciákkal Maga is meg lesz elégedve. A Mommsen-aulában,

ahová 600 ember fér, adok elő a berlini tudományos világ színe-java előtt. Disputáció is lesz az előadás után „Über die Grundlagen einer wissenschaftlichen Sozialpsychologie”. A híres Simmel² és Sombart³ is jelentkeztek a disputációban való részvételre, úgy hogy a dolog érdekesebbnek ígérkezik, semmint gondoltam. Rendkívül kedvesen fogadtak itt engem; a berlini sajtó foglalkozik az előadásokkal, az egyetemen kifüggesztették plakátalakban a Filoz. [ófiái] Társaság meghívóját az én conferenceomra. Szóval: túl vagyunk a magyar globuszon! –

Érdekelni fogja Magát, hogy Bernard Shaw őrülden megtámadta a marha Nordaut⁴ (a „März”-ben), s Nordau dühösen válaszolt a „Frankf.[urter] Ztg. [Zeitung]-ban. Végre kezdik kiszedni a Nordau beleit!

Berlinben hétfőig maradok ezúttal (januárban folytatom az előadásaimat); innen Budapestre megyek; Parisba dec. 10. előtt okvetlenül visszatérek. Lavotta⁵ már Pesten leledzik (együtt indultunk Parisból, s Karlsruheban váltunk el).

Ha még Berlinbe akar írni, címezze így: *Berlin N.W. – Georgenstrasse 29. Hotel Brüsseler Hof*. De akkor postafordultával, mert egyébként lekésik. Hétfőn reggel utazom. Lehet, hogy mielőtt visszamegyek Parisba, Firenzébe is lemegyek néhány napra.⁶ Ez financiális nehézségekbe ütközik ugyan, de azért esetleg sikerül.

Melegen üdvözli híve

Vályi

MTAK Kéziratár Ms 4590/163.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Vályi Félix ld. 41/10.

¹ Ld. még 55/6.

² Simmel, Georg (1858–1918) német filozófus, szociológus, a berlini egyetem professzora.

³ Sombart, Werner (1863–1941) német szociológus, közgazdász, egyetemi tanár.

⁴ Nordau, Max Simon (1849–1923) magyar származású konzervatív regény- és drámaíró. Könyvei (*Die konventionellen Lügen der Kultur Menschheit*. 1884., *Entartung*. 1892. stb.) számos nyelven és kiadásban megjelentek. A *Pester Lloyd*-ban is publikált. Shaw Nordau-ellenes cikkei: *Wie Shaw den Nordau demolierte* címmel a *März* 1907. X–XI. 16–21., 149–160., 230–240. és 301–313. jelentek meg.

⁵ Ld. 32/4.

⁶ Vályi tervezett firenzei útjának nincs nyoma.

63. HEVESI SÁNDOR – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1907. XII. 9.

Kedves jó Uram,

ön nagyon jól sejtette, hogy a könyvem¹ még nem jelent meg s ez egyúttal megmond mindent – az elfoglaltságomról. Nem jutottam hozzá a korrektúrához, ami igazán rettentetes. – Nagyon érdekes, amit Gordon Craigról ír.² Ismerem a könyvét s bécsi kiállításának reprodukcióit. Arra a bécsi kiállításra különben is fel akartam menni. Nem hiszem azonban, hogy ő annyira magában álló, mint ön írja. Mihelyt a könyve németül megjelent, sőt még a könyvének megjelenése előtt is, tisztán londoni működése erősen impresszionálta a németeket és Reinhardt³ legalább is annyit köszönhet neki, mint én. S annak

a könyvnek a jelentősége nem annyira a pozitívumaiban áll, mint inkább a termékenyítő erejében, ez pedig annyira evidens, hogy minden színházi emberre hatott. A Ternkoya és a Tintagiles⁴ megcsinálásában engem is impresszionált s csak egy lényeges eltérésem van a könyvtől s ez az a félelem, hogy ő alapjában véve mindent egy – bár magában véve abszolút művészi – stílusra akar visszavinni. Én a stílek sokfélesége mellett vagyok s a Ternkoya mise en scènejét fametszetesnek látom. A törekvéseivel teljesen egyetértek, mert hiszen a legnagyobb dolgot akarja: kiemelni a színpadot a közönséges valóság rendjéből. Kevesen vannak ma Európában színházi emberek, akik ezt akarják s képzelheti, milyen örömmel lépnék vele kontaktusba, ha csak írásban is.⁵ Persze, nekem egy angol levél megfogalmazása nem kis munka pláne ebben a dologidőben, de megpróbálnám. Ebben a barbár Pestben – különben is úgy hatott rám az ön levele, mint egy üzenet a Marsból – azaz egy kulturvilágból. Nagyon csudáлом, hogy Gordon Craig Kerr⁶ nevét csak öntől hallotta. Hiszen ő Brahméknál⁷ is dolgozott, akivel talán összekülönbözött, de tudtommal a Hoffmannsthal féle Gerettete Venedig (Venice preserved) díszleteit ő tervezte. A Neue Rundschauhoz⁸ az utat legjobban Vályi Félix⁹ nyithatná meg, aki ismerős Oscar Bivel¹⁰ és tárgyalt is vele. Én magam ott senkit sem ismerek, mert az idén oly futólag tartózkodtam Berlinben, hogy egy vizitre sem értem rá, amit utólag természetesen nagyon megbántam. – (Ha írhatnék Gordon Craignak németül, tudassa velem, sokkal hamarabb menne, ő felelhet aztán angolul.)

Amit a saját dolgairól mond: abban csakugyan igaza lehet. Nem képzelhető, hogy a jó dolgoknak el ne jöjjön az idejük. Én is ezzel vigasztalom magam sok bajaim és nehézségeim közepette. A Tháliát majdnem sikerült befagyasztani a sok ellenségnek.¹¹ Szerencsére a jövő héten mégis nyithatunk: Ibsen Kísérteteivel. Nagyon ideje már – borzasztó viszonyok. Beöthy¹² drámai színházat: Márkus Lászlóval,¹³ bécsi disznóságokkal, Sudermanal és Rostanddal.¹⁴ Ez neki az irodalom.++

Vályi különben holnap utazik vissza Parisba. Kéri a Revue-ek¹⁵ szánt kéziratot sürgősen. Mikor szándékozik ön hazajönni. Vagy talán Párisban találkozhatnánk? Az volna ám szép!

Meleg kézzorítással üdvözli igaz híve

Hevesi Sándor

MTAK Kézirattár Ms 4587/212.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Hevesi Sándor ld. a 26. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 55/9.

² Craig, Edward Gordon (1872–1966) a 20. századi színházművészet egyik legfőbb megújítója, teoretikus, színházi író, színész, rendező és díszlettervező. 1906-ban Firenzében telepedett le, ahonnan a következő években több utazást tett Angliába, Németországba és Oroszországba, ahol Sztanyiszlavszkij Hamlet-produkciójában vállalt jelentékeny részt. Könyvei közül a The Art of the Theatre 1905-ben először németül, majd angol nyelven, ugyanabban az évben, a Színház és Élet c. folyóirat hasábjain nagyrészt magyarul is megjelent. Színpadterveiből 1905-ben Bécsben, majd több más német városban kiállításra volt. Több folyóiratot adott közre, a legfontosabb közülük a The Mask, amelyet 1906 óta tervezett, s amelynek első száma 1908 márciusában jelent meg Firenzében. A lapot először angol, német és holland nyelven megjelenő internacionális orgánumnak szánta, amely önálló cikkeket, könyvismertetéseket és levelezők írásait közölte volna, végül csak angol nyelven adta ki, s a legtöbb cikkét maga írta különféle álneveken. Ezekből az írásaiból állította össze utóbb On the Art of the Theatre c. kötetét (London, 1911.). A lap megszakításokkal 1929-ig jelent meg. A The Mask I. évfolyamának I. számában

a címlap belső oldalán a közeli számok tartalmának hirdetésében „The Indian Theatre by Louis Fulep” szerepel, a lap 8–9–10. számaiban pedig a közreműködő írók és művészek között Louis Fulep és Alexander Hevesi neve olvasható. FL cikke nem jelent meg, s nem található a lapban a 265., 266., 267. és 276. sz. levelekben említett, a szicíliai bábjátékról tervezett frása sem. – FL nem sokkal Firenzébe érkezése után, talán Vedres Márk révén ismerkedett meg személyesen Craiggel, s beszélt neki hasonló törekvésű barátjáról, Hevesi Sándorról. Hevesi és Craig kapcsolatáról ld. az 5. sz. jegyzetet. Craig utóbb a Biblioteca Filosofica köreivel is kapcsolatba került Jurgis Baltrusaitis litván költő révén, aki Giovanni Amendolával és FL-sal is baráti kapcsolatban volt. „1907 és 1913 között nagyon barátok voltunk (Craiggel), két szomszéd házban egymás mellett laktunk egy ideig, The Mask-ban sok részem, a számokat megtanácskozta velem, sok témáját én ajánlottam, Hevesivel és ismertetem meg (Aztán Hevesi írt előszót a könyvéhez)” – írja FL Keresztury Dezsőnek (Bp. 1966. I. 12.).

- ³ Reinhardt, Max (1873–1943) osztrák színész, rendező, színiigazgató. A berlini Deutsches Theater rendezője, 1905-től igazgatója.
- ⁴ A Ternkoya. Falusi iskola. Egyfelvonásos japán tragédia c. mű csak 1910-ben jelent meg Hevesi fordításában. A szakirodalom nem tartja nyilván Hevesi rendezései között, pedig Hevesi e levélben közölt nyilatkozata mellett Lavotta Rezső Harsányi Kálmánnak írt 1907. V. 16-i levele szerint (OSzK Kézirat-tár, *Levelestár*) a *Japanische Dramen: Ternkoya und Asagao. Übersicht von K. Florenz. Leipzig-Tokyo* c. művek közül az elsőt Márkus László fordítja és előadhatja a Tháliával. – A Tintagiles valószínűleg a Maeterlinck-dráma. A Thália tervezte a bemutatását, de nem került rá sor. (Gábor Éva közlése.) A Hevesiről szóló irodalom ezt sem tartja nyilván rendezései között.
- ⁵ A kapcsolat 1908 tavaszán FL közvetítésével létrejött. Hevesi még 1909-ben is németül írt Craignak, aki angolul válaszolt nekik. *Craig On the Art of the Theatre* c. műve Hevesi *The Ideal Theatre. A Tribute from the Hungarian Theatre* című bevezetésével jelent meg. Hevesi a *The Mask*-ban is gyakran szerepelt: az I. évf. 1. számában a *Foreign Notes* rovatban pl. beszámol Hevesi a marionett-színházról való beszélgetéséről tanítványaival, a 3. sz.-ban P. aláírással beszámoló jelent meg Hevesi tevékenységéről és a Tháliáról. – Az V. évf. 1. sz. (84.) Hevesi budapesti színházi tevékenységéről, valamint ennek sajtóvisszhangjáról számol be a lap, a VI. évf. 2. sz. (179.) pedig hírt ad a Craig munkásságát bemutató budapesti kiállításról, amelyet Hevesi kezdeményezett, s amelynek alkalmából előadást tartott. A II. évfolyam 1–3. számában (6–8.) megjelent Hevesi *Shakespeare as Scenographer* c. írása, a IV. évf. 2. sz. (87–88.) Hevesi Craignak írt üdvözlő levele a tiszteletére rendezett 1911. VII. 16-i londoni bankett alkalmából; körkérdésekre válaszolt az I. évf. 5. sz.-ban és a II. évf. 4–6. sz.-ban, s de Vosnak és Hevesinek szóló meleg hangú dedikációval adta közre Craig az I. évfolyam 2. számában megjelent *The Actor and the Über-Marionette* c. írását.
- ⁶ Kerr, Alfred (1867–1948) író, színikritikus, Ibsen és Shaw népszerűsítője.
- ⁷ Brahm, Otto (1856–1912) rendező, színiigazgató, kritikus. A német színpadi naturalizmus megteremtője. 1907-ben a berlini Lessing Theater művészeti vezetője. Megbízta Craig-et Thomas Otway *Venice Preserved* c. darabjának Hofmannsthal által Das gerettete Venedig címen lefordított változata díszlet- és kosztümterveinek elkészítésével.
- ⁸ A magyar származású Samuel Fischer berlini kiadó által közreadott modern irodalmi folyóirat.
- ⁹ Ld. 41/10.
- ¹⁰ Bie, Oscar (1864–1938) művészeti és zenei író, ekkor a berlini Technische Hochschule művészettörténet tanára.
- ¹¹ A Thália Társaság 1907-ben helyiség nélkül maradt, csak 1908. októberében tarthatott ismét előadásokat Budapesten, a megszűnés veszélye fenyegette. Hevesi 1907 után nem rendezte többé a Thália előadásait.
- ¹² Beöthy László (1873–1931) színiigazgató, publicista. 1907-ben a Magyar Színház igazgatója.
- ¹³ Ld. 11/4.
- ¹⁴ Sudermann, Hermann (1857–1928) német naturalista dráma- és regényíró. – Rostand, Edmond (1868–1918) francia újromantikus drámaíró.
- ¹⁵ Utalás a *Documents du Progrès*re.

Paris, Jeudi. Minuit

[Csütörtök. Éjféli. 1907. XII. 10. körül]

Kedves Fülep,

Levelét vettem¹ és sietek még elutazásom előtt válaszolni. Teljesen átérzem a Maga helyzetét, hiszen magam is hasonlóan voltam még két év előtt olyan terrénumon (filozófiai vágyakkal), amelyen még kevesebb lehetőség van magyarországi érvényesülésre. Ezért szakadtam ki végleg Párisba: s ha koplaltam is egy ideig sokat, ma óriási meglepéssel konstátálom, hogy sikerült nem csak szellemi potenciában, de realiter is „európai” íróvá vedlenem, akinek többé semmi lényeges köze a magyar globuszhoz. Ezt hangsúlyozva, azt akarom mondani, hogy Magának egy-két évi „nyelvi” küzds után szintén el lehet érnie annyit, hogy németül írván (legalább konzipiálván a konstrukciókat, javítani az én közreműködésemmel mindig lehetne) európai fülekre bízassa a mondanivalóit. Maga jól tudja, hogy énnálam nagyobb és mélyebb megértőt nem találhat; kevésbé vagyok ugyan Gefühlsmensch, mint Maga, s így a stílusom se a Magáé, melyben minden szó érzés, hanem inkább hideg logika (à la Spinoza, de ez nem comparaison-); mégis jobban értékelni a Maga kvalitásait, jobban átérzeni a Maga szellemi potenciáját a Maga összes segnyalói se tudják, dacára annak, hogy másfelől óriási kritikával nézem Magát, lévén olyan ember, akinek tisztán esztétikai szükséglete a mások talentumát is fejleszteni. Olyan „gondolkodói” magaslaton tudom magam, hogy egész érdektelenül följánlhatom Magának a jobb karomat: ha velem akarja megtenni útját „Európába” Maga csak nyerhet, anélkül, hogy lekötelezve kellene éreznie Magát. Ismétlem, „esztétikai szükséglet” ez, ha úgy akarja nevezni olyan embernél, akit Maga a művészettől nagyon távol állónak gondol, nem is sejtjvén, mekkora „művészet”tel lehet filozófiai problémákat végiggondolni akkor is, ha a külső forma purement logikai. Ez a sok smonca nem céloz semmi másra, mint hogy szánja el Magát teljesen a német és francia publikálásra. Azt tudja talán, hogy én a „Pester Lloyd” egyik főmunkatársa vagyok itt Parisban² (politikai vezércikkkezője és filozófiai tárcaírója): ha mielőbb lesz valamije, le lehetne közölni a Lloydban tárcának.³ Nagyszerűen fizet: 40–50 koronát 4 lábnyi tárcáért. És így tovább. Minden német és francia relációm rendelkezésére áll. Csak csináljon valamit, s küldje el. Címem visszatérésemig 9 Place du Panthéon marad; ha egy héten belül *Berlinbe* ír, címezze Hugo Renner (Red.[akteur] der Philos.[ophischen] Wochenschrift) für Herrn Felix Vályi, *Berlin-Charlottenburg*, Kantstrasse 49 névre. Azután megint Paris. Dec.[ember] 10-ike felé újra itt leszek. Akkorára küldje a cikket is,⁴ mely 3 nyomt.[atott] oldalnál (oktavformában) ne legyen több. Az első szám még nem jelent meg: egy-két nap múlva útnak indítok egyet.–

Financiallyter rendelkezésére álllok *rövid idő múlva*. E pillanatban minden pénzem engaeálva van *kettőnk* (Lavotta és a magam) útjára, mely rengeteg kiadásokkal jár.⁵ De mihelyt módját ejthetem, menesztek 50 (vagy több) lírát, januárban még nagyobb összeget. Visszatérítési terminus: a Maga által megszabandó lehetőség szerint. Lévén azonban jó időre fényesen ellátva, a terminus jó messzire kitolódhatik majd.

Írjon esetleg a fenti *berlini* címre.

Szívvelyesen üdvözlí

Lavottáért is híve

Vályi

Datálás a tartalom alapján: Vályi 62. sz. levelében azt írja, hogy XII. 10. előtt visszatér Párizsba.

MTAK Kéziratár Ms 4590/161.

Kézírás.

Firenzebe írt levél.

Vályi ld. 41/10.

¹ A levél nem ismeretes.

² A Pester Lloyd következő hónapjaiban számos Párizsból keltezett, névtelen vezércikk jelent meg, amelyek származhattak Vályi tollából. Szignált tárcája ezidőben nincs a lapban.

³ FL szignált írása nem található a Pester Lloydban.

⁴ Ld. 59/7.

⁵ Ld. 32/4. valamint 61/8. és 62/6.

65. VÁLYI FÉLIX – FÜLEP LAJOSNAK

Párizs, [1907.] XII. 15.

Kedves Fülep,

Ebben a pillanatban érzem levele és cikke.¹ (Jómagam tegnap érkeztem Münchenből). Sajnos, néhány nappal a *második* szám redakcionális lezárása után kapom, s így már legfőleg németül jöhetne ebben a most következő számban, mert háromszoros fordításra nincs idő. De jönni *okvetlenül* fog, s én még ma németre fordítom, hogy a német kiadás számára nyomban Berlinbe küldhessem.

A cikk nekem s azoknak, akik eddig a kéziratból olvashatták, *rendkívül* tetszik; tartalmilag is elsőrendű, de formailag főként az az óriási haladás tölt el örömmel, melyet gondolatainak *logikus* következetes fölépítésében tett. Én, a logika embere első tekintetre ezt a gondolkodásbeli erőgyarapodást konstatáltam, s a Maga fejlődésében való hitem ujjong előtűnt. Egy kicsit hosszú a mi revueneknek, melynek sajátos berendezését ismeri, de elsőrangú cikk s így föltétlenül rövidítés nélkül helye jut.

Fájdalom, a revue direktora, aki a cikkért járó honorárium *előleges* kiutalványozását eszközölhetné, *Londonban* van, s hogy mikor jön vissza, e pillanatban bizonytalan. Magam a „keleturópai” úttól, melyet az utolsó 3 hét alatt megvettem, pénzügyileg úgy igénybe voltam véve, hogy nagyobb összeg küldésére most képtelen vagyok. De kb. 20 lírát *kedden* vagy *szendán* táviratilag útnak menesztek, s néhány nap múlva (karácsony tájékán) még többet is lehet. Rendkívül aggaszt, hogy Maga, aki gyenge fizikuma miatt óriási gonddal kell magát ápolja, ilyen szituációban van. Nem lehetne Magának *mielőbb* Párisba jönnie? Így sokkal könnyebben lehetne lélegzeni: jobban kereshetne, inkább hozzáférhetne a dolgokhoz és Magához inkább illő milieuban lenne.

Gordon Craigról *írjon* és küldje el nekem a cikket *mielőbb*.² Elhelyezésére akár a „Tag”ban, akár a Neue Rundschauban vállalkozom, de a *cikknek előbb meg kell lennie*. Írjon *mielőbb*, szeretettel híve

Vályi

Az évszám a tartalom alapján kikövetkeztetve.

MTAK Kéziratár Ms 4590/159.

Kézírás.

Firenzebe írt levél.

Vályi Félix ld. 41/10.

¹ A levél nem ismeretes. A cikk valószínűleg az 59/7. jegyzetben szereplő írás, amely nem jelent meg a Documents du Progrès francia vagy német változatában, Vályi 69. sz. levelének tanúsága szerint a müncheni Allgemeine Zeitung-nak küldte el.

² FL Gordon Craigról szóló cikke nem ismeretes, valószínűleg nem is készült el.

66. VÁLYI FÉLIX – FÜLEP LAJOSNAK

[Párizs, 1907. XII. 24. előtt]

Hétfő.

Kedves Fülep.

Levelét vettem¹ és sietek rá válaszolni. Az Ambrus-féle revuének menesztett esszairól² küldjön másolatot mielőbb, hogy a fordításról idejekorán gondoskodhassam. Ugyancsak Gordon Craigról tervezett cikkét,³ melyet a „Tag”nak fogok átadni, s csak ha valamelyes (kivételes) okból nem közölhetnék, fordulok a Pester Lloydhoz, ahol *föltétlenül* akceptálni fogják, lévén súlyos szavam a főszerkesztő előtt. A mi revuénknek *gyakran* írhat, ha nem is havonta. Magyar témákban túlsok hely nem juthat a revue univerzális természeténél fogva. Minthogy Hevesi-⁴ és Palágyi Menyhértnek⁵ is kell néha hely. Maga meg fogja érteni, hogy arra kérem, írjon általános művészi v.[agy] irodalmi témákról, s kevésbé olyan speciális sujetről, aminő Ady Endre.⁶ Egy egészen rövid (1 old.[al]nyi) rapport a modern magyar líráról jól jön, de hosszabban ilyen témákat nálunk lehetetlen tárgyalni. Ismétlem: más revueknél *bármit* elhelyezek; a mienkben csak univerzális vonatkozású dolog kaphat nagyobb helyet. Minden speciális téma a „Chronik”-rovatba kerül, ahol mint „notice” v.[agy] „rapport” egy-egy irod.[almi], műv.[észeti] vagy tud.[ományos] áramlatról jelenik meg. Ez sok honorariummal nem jár. Jobb, ha nagyobb dolgokat produkál, esetleg *tárcákat*, amiket *föltétlenül* megjelentetek Berlinben. Pénzügyi szempotból ez Magának fontosabb. Az új revuének szánt rövid cikkekcskéket (bármiről szólhatnak) küldje január 5.-ike előtt, hogy a 3. számba még beférjenek.⁷

Alexander Bernáttal Budapesten személyesen érintkeztem. Az öreg nagy elismeréssel nyilatkozott Magáról. Egy ma irandó levelemben én is megsürgetem a Maga előlegét olyan módon, hogy az Öreg sietni fog az elküldésével.⁸

Csók Pistáéknál⁹ jártam 3 nap előtt. Említették, hogy Maga írt nekik. Ők is szeretnék, ha tavasszal okvetlenül visszajönne Parisba. – Karácsonyestét velük töltöm.

Lavotta¹⁰ e pillanatig (hétfőig) még nem jött vissza. Minden napra várjuk őt: talán holnap megérkezik.

Igaz híve

Vályi

Datálás a tartalom alapján: az Új művészi stílus c. tanulmány 1907. végén készült s 1908. tavaszán jelent meg; karácsony előtt, amelyet Vályi Csókéknál készült tölteni.

MTAK Kézirattár Ms 4590/160.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Vályi Félix ld. 41/10.

¹ A levél nem ismeretes.

² FL Új művészi stílus c. tanulmánya az Ambrus Zoltán-szerkesztette Új Szemle 1908. III. 1-i és 15-i, valamint IV. 1-i számaiban jelent meg. FL a tanulmányt könyvvé kívánta továbbfejleszteni, s szó volt róla, hogy részletei más nyelveken is megjelennek majd. Ld. 73/4. és 79/1.

³ Ld. 65/2.

⁴ Ld. a 26. sz. levél jegyzetét ill. 54/2.

⁵ Ld. 54/3.

⁶ FL nyilván a 66/1. jegyzetben szereplő levélben javasolta, hogy cikket ír Ady Endréről a Documents du Progrès számára. A cikk nem készült el.

⁷ A Documents du Progrès első évfolyamának csak csonka példányát láthattam a párizsi Bibliothèque Nationale-ban. Az ott őrzött számokban nem jelent meg FL-től származó cikk.

⁸ Ld. 41/II.

⁹ Ld. 34/I.

¹⁰ Ld. 32/4. Lavotta 61. sz. levele szerint Budapesten járt.

67. FÜLEP LAJOS - CRAIG, EDWARD GORDONNAK

[Firenze, 1907. XII. után]

Dear E[duard] G[ordon] Craig.

1. *Benczur Gyula* = ist der Name eines ungarischen Malers u. [nd] zwar sehr schlechten Malers (Julius Benczur.)¹

2. *Művészet* = Titel eines ung.[arischen] Kunstrevues, u. [nd] zwar sehr schlechten; das Wort bedeutet: *Kunst*.²

3. *Jegyzetek B. [enczur] Gy. [ula] rajzaihoz* = Notizen zu den Zeichnungen von Julius Benczur.

Sie fragen warum ich nie zu Sie (!) gehe? In meinem letzten Brief³ habe aber ich gefragt, wo sie zu finden sind? Weil Sie keine Antwort gaben, konnte ich Sie nicht finden. Im Reininghaus⁴ habe ich Sie gesucht, aber ohne Erfolg.

A tartalom alapján datálva: Malonyay Dezső: Jegyzetek Benczur Gyula rajzaihoz c. cikke a *Művészet* 1907. decemberi számában jelent meg.

Paris, Bibliothèque de l'Arsenal.

Kézírás.

Kedves EG Craig.

1. *Benczur Gyula* = egy magyar (még hozzá igen rossz) festő neve (Julius Benczur).

2. *Művészet* = egy magyar művészeti (még hozzá igen rossz) folyóirat címe; a szó művészetet jelent.

3. *Jegyzetek B. Gy. rajzaihoz*.

Kérdi, hogy miért nem megyek soha Önhöz? De hisz utolsó levelemben én kérdeztem, hol tudnám megtalálni. Kerestem a Reininghausban, de eredmény nélkül.

Craig, Edward Gordon ld. 63/2.

¹ Ld. 2/14. Craig nyilván felvilágosítást kért Malonyay cikkéről.

² Maga a szerkesztő, Lyka Károly is így vélekedett a *Művészet*-ről. Réti Istvánnak írt 1903. XII. 10-i levelében így ír: „Nekem már félig-meddig elment a kedvem a »Művészet«-től. Csupa silány portékát kell közölnöm jobb híjján. Lehet ugyan némi remény, hogy az ügyek e részben jobbra fordulnak, de lehet, hogy az ellenkezője következik be.” (MNG 7945/1955.) – Hasonlóan ír FL-nak is 17. sz. levelében.

³ A levél nem maradt fenn.

⁴ Firenzei német söröző.

Parizs [1908.] I. 9.

Kedves Fülep,

Köszönöm magyar irodalmi cikkét, melynek a 3. számban hely jut. Az előző cikk Berlinben fog megjelenni: mihelyt elhelyeztem, értesíteni fogom.¹ A honorárium ügyét az elhelyezés pillanatában elintéztam. Egyelőre várom a választ azoktól a lapoktól, amiknek a cikket *fölajánlottam*. Maga tudja, hogy néha lokális körülményektől függ, jut-e hely valamely cikknek? – Remélem, hogy a „Tag” akceptálni fogja, esetleg a Münchner „Allg.[emeine] Ztg”[Zeitung]. Az utóbbi, mint tudja, csak *negyedévenként* utalja ki a honoráriumokat külső munkatársainak, de ismervén a főszerkesztőt személyesen, megpróbálom majd a rögtöni kiutaltatást. – Kezdetben nehezebben megy a dolog, mert a magam dolgai is néha 1–2 hónapig hevernek, míg megjelennek. Elfogadják őket, de a megjelenés időpontja attól függ, mekkora a már elfogadott kéziratok száma.

Eltételezve minden magyarországi mellékhatástól, főfontosságú a Maga külföldi fellépésére azért, mert a Maga problémái számára még soká nem lesz megértés odahaza, s az a dolog „an sich”, hogy Magának publikuma legyen, eminens jelentőségű a Maga szellemi fejlődésére nézve. Ennek tudatában – nyugodt lehet – minden tőlem telhető megtörténik a Maga érdekében.

Rendkívül érdekel, amit készülő essayjéről ír.² Mihelyt meglesz, küldje el a kópiáját kéziratban. –

Eszembe jut az individualizmus történetének a terve,³ amit Maga valamikor meg akart csinálni. Nem volna-e kedve a filozófiai individualizmus történetét (a görögöktől Nietzscheig) velem együtt megcsinálni?⁴ Nem történeti referatumba gondolok, hanem egy nagyszabású rekonstrukciójára az individualizmus filozófiai bázisának, olyan formán, hogy oeuvre créatrice váljék belőle. Vannak historiai feladatok, amiknek a megoldása nem visszapillantás a múltba, hanem építés a jövő számára. Ilyen értelemben európai csemény volna egy nagyszabású „Vergangenheit und Zukunft des Individualismus” című könyv. Olyan rettentő *forrástanulmányokkal* járna, hogy vállalva kellene dolgoznunk 2 évig, amíg elkészülhetne. Ha kedve volna rá, parisi visszatérése kapcsán részletesebben megbeszélhetnők a tervet. Nyilatkozzék róla mielőbb.

Lavotta⁵ nevében is szeretettel üdvözli híve

Vályi

Az év a tartalom alapján kiegészítve: az Új művészi stílus 1908. III–IV-ben jelent meg. MTAK Kéziratár Ms 4590/177.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Vályi Félix ld. 41/10.

¹ Az előzményeket ld. 54/6. és 55/1. Az „előző cikk” ld. 59/7.

² Ld. 66/2.

³ Ld. 59/4.

⁴ A tervezett mű nem készült el.

⁵ Ld. 32/4.

Paris, mercredi.
[Szerda. 1908. I. 9. után]

Kedves Fülep,

Maga hatalmasan téved, ha abban a hitben menesztette szűkszavú levelezőlapját, hogy hanyagságból nem írtam oly soká. Épen Magával történt meg utolsó levele előtt, hogy 3 vagy nem tudom hány hétig várakoztatott, amíg válaszolt. Maga meg volt hűlve. Nem jutott-e eszébe, hogy én is meg lehettem hűlve, még pedig rettenetesen? Nos hát, ez volt az oka hosszú hallgatásomnak. De hát nem azért ,individualista' Maga, hogy másnak is megengedje az ilyesmit. –

Amiről most voltaképp írni akarok, az a következő. Elsőízben küldött cikkét¹ a müncheni „Allg.[emeine] Z[ei]t[ung]-nak küldtem, ahol meg fog jelenni biztosan. Hogy ily soká hevertetik a kéziratot, abba kényszerűségből bele kell nyugodni. Nekem már hónapok óta hevernek ugyanott kézírataim; akceptálták, de nem lévén sürgősen aktuálisak, még nem került rá a sor publikálásukra. Ez olyan ügy, amely nélkül Németországban nem lehet számítani semmire se. Ha Maga emiatt türelmetlenkedik, jusson eszébe, hogy a *Neue Rundschau*² legnagyobb nevű munkatársainak is várniok kell egy félévig (néha egy évig is), míg egy-egy nem napi érdekű essayjük megjelenhetik. Akkor az elfogadott kéziratömeg, hogy nincs más kiút. Az én a múlt nyáron írt *szociológiai essay-sorozat* *egy berlini revueben november–decemberben* jelent meg, pedig *augusztusra rendelték meg*. Erre se panaszkodhattam, pedig pénzügyi ügyeim zavarta a késés, mert a honorariumot (elvből) csak a megjelenés után fizették. Szóval ebbe vagy bele kell nyugodni, vagy nincs mód arra, hogy külföldön publikáljon. Jobb későn, mint egyáltalán nem!

Az individualizmusról írandó könyvünkre³ folyton gondolok, de fájdalom, e pillanatban a könyvek listáját se csinálhatom meg. Egy lipcei kiadónak szerződéseim értelmében április vége előtt szállítanom kell *Lianl* „La science positive et la métaphysique” c. művét német fordításban,⁴ s ez teljesen igénybe veszi az időmet. Pénzért csinálom, 1200 francs-t kapok érte, különben unalmas munka. Egyetlen haszna (a pénzügyön kívül), hogy a német stílusom erősödik, s a francia tudásom gyarapodik általa. Hogy különben milyen témákkal foglalkozom, s hogyan írok németül, egy essaymből láthatja, melynek különlenyomatát egyidejűleg küldöm. Durkheimről⁵ szól, a jelenleg élő legnagyobb francia szociológusról. Írja meg kereken a véleményét az essaymról, sokat adok rá. De ne felejtse elküldeni az Ambrus-féle revueben közölt dolgát.⁶ Írjon mielőtt,

Lavotta nevében is szeretettel üdvözli híve

Vályi

A tartalom alapján datálva: Vályi sürgeti az I. 9-i levélben már kért Új művészi stílus elküldését.
MTAK Kézírtattár Ms 4590/162.
Kézírás.
Firenzébe írt levél.

Vályi Félix ld. 41/10.

¹ Az előzményeket ld. 59/7., 60/2. és 3., 65/1.

² Ld. 63/8.

³ Ld. 59/4., ill. a 68–69. sz. levelet.

⁴ Liard, Louis: *Wissenschaft und Metaphysik*. Autorisierte Übersetzung nach der 5. Auflage, von F. und G. Vályi. Anhang: Émile Boutroux: *Die Philosophie in Frankreich seit 1867*. Lpz. 1911. Philosophisch-soziologische Bücherei 22.

⁵ Durkheim, Émile (1858–1917) francia szociológus. Vályi cikke nem maradt fenn FL könyvtárában.

⁶ Ld. 66/2.

70. CRAIG, EDWARD GORDON – FÜLEP LAJOSNAK

[Firenze, 1908. I. 16.]

Friend Fülep.

How do you do.

Very well thank you.

And I hope I shall see you some day soon.

Well – and in *good* mood –

happy – and

that you will tell me how you like *Blakes*¹ life.

I am always so happy to see you

– happy –

1908

EGC

Today was my birthday.

I am just 18!²

A tartalom alapján datálva: a címzés: „helyben”, az év a szövegben szerepel, Craig születésnapja I. 16-án volt.

MTAK Kézirattár Ms 4585/208.

Kézírás.

Címzés: Fülep the Hungarian

Via dei Robbia 62. III.

Città

Fülep, a magyar

Via dei Robbia 62. III.

Helyben

Barátom, Fülep

üdvözlöm [Itt inkább: Hogy s mint?]

Köszönöm, nagyon jól.

És remélem, valamelyik nap, hamarosan, találkozunk.

Jól – és *jókedvűen*

boldogan – és

megmondja majd, hogy tetszett a *Blake* élete.

Mindig olyan boldog vagyok, ha látom, hogy ön

– boldog –

1908

E[dward] G[ordon] C[raig]

Ma volt a születésnapom

Éppen 18 lettem

Craig, Edward Gordon ld. 63/2.

¹ Blake, William (1757–1827) angol költő, festő, grafikus. Gordon Craig grafikai munkásságára nagy hatással volt.

² Craig 1908-ban 36 éves lett, tehát kétszer 18.

71. CRAIG, EDWARD GORDON - FÜLEP LAJOSNAK

[Firenze, 1908. I. 17.]

My dear Fülep

Can I put down the name of your friend the theatre director of Budapest as a writer for the Mask in some future number.¹

Will you send him a prospectus and ask him for 2 words of reply to say if he will associate his name with our project. And you – you will write us something – yes?

How is the beard

E[dward]G[ordon]C[raig]

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4585/205.

Kézírás.

Címzés: Louis Fülep

Via dei Robbia 62. III.

Città

Kedves Fülepem,

leírhatom barátjának, a budapesti színiigazgatónak a nevét, mint a Mask valamely következő számának szerzőjét?

Elküldene neki egy prospektust s megkérné, hogy válaszoljon néhány szóban, hajlandó-e nevét adni a tervünkhöz?

És Maga – Maga is ír nekünk valamit, ugye?

Hogy van a szakállá?

E[dward] G[ordon] C[raig]

Craig, Edward Gordon ld. 63/2.

¹ Utalás Hevesi Sándorra. Ld. a 26. sz. levél jegyzetét. Hevesi és a The Mask kapcsolatát ld. 63/5. Craig 1908. II. 5-i dátummal személyesen írt Hevesinek, s tréfás bevezető szavak után felkéri, hogy írjon a hamarosan meginduló The Mask-ba a magyar színházi élet eleven törekvéseiről. 1908. III. 10-én újból írt neki, kéri, írasson valakivel saját munkásságáról, s felveti az ötletet, hogy Fülep írhatna róla. A The Mask első száma 1908 márciusában jelent meg. (Az említett levelek MSzI 62.3157 és 62.3158 sz.)

72. FÜLEP LAJOS - LYKA KÁROLYNAK

[Firenze, 1908. I. 19. előtt]

Igen tisztelt szerkesztő úr!

Remélem, a genre-cikkkel még nem késtem el.¹ Mikor a rendeletet kaptam az írásra, akkor ép egy hosszabb esszém volt munkában, az Ambrus-féle revue számára, amelyet nem hagyhattam abba. „A mi stílusunk” címen írtam egyetmást,² hogy meg fog-e jelenni, igazán nem tudom; lehet, hogy a hosszúsága is akadály lesz.

Ami a „Genre”t illeti, nagyon kérem szerkesztő urat, legyen szíves nevémet *reá nem kitenni*, vagy ha név okvetlen szükséges, hát álnevet, mely az enyémtől egészen távol áll. Nemesak azért, mert az ilyen „csövögés”-ért nem akarom az apaságot vállalni, de főként azért, mert a cikkben előforduló emberekről, Bihariról³ és különösen Fényesről,⁴ egész más modorban írtam, nem is olyan nagyon régen, olyanban, amelyet ezzel schogy sem lehet összeegyeztetni. Én, aki a leghatározottabban utasítottam vissza – teszem most is – Fényest, a legabszurdabb helyzetbe kerülnek, ha kiderülne, hogy ezt a genre-cikket én írtam. És én mindent szívesen vállalok, csak azt nem, hogy ilyen goromba magam meghazudtolásán érjenek rajta. Elvégre pénzért, kényszerből, nyomorúságból megtesz az ember mindent, de csak – sötétben, névtelenül.

A cikkért igazán szerkesztő úr jószívű elnézésére kell apellálnom. Hiába, közhelyeket írni jól, borzasztó nehéz. Én nem tudok.

Kalmártól⁵ megkaptam egy pár fényképet, köztük csak egyet új dologról, mely azt hiszem, most van kiállítva Pesten. Páncélos és mezítlásos férfi. Egy új dolgát, férfi portrait, melyet a napokban öntetett bronzbba, most fotografáltatja. Summa summarum: a cikk azt hiszem meglesz egy hét alatt. Jelenleg különben a kislányát portraítozza, de hogy mikor lesz kész vele, előre nem látható. Szépen indul, kár, hogy ez már aligha kerül bele a cikkbe.

Igaz tisztelettel szerkesztő úrnak mindenkor kész híve

Fülep Lajos

U.i. Ha a cikk kurta találna lenni, pótléket szívesen küldök.

F.

A tartalom alapján datálva: az Új művészi stílus c. tanulmány megírása után, de elfogadása előtt.
OSzK Kéziratár Fond 65/206.

Kézírás.

Címzés: Nagyságos Lyka Károly úrnak

a „Művészet” szerkesztőjének

Budapest

Andrássy út 10.

„Művészet” szerk.

E.[xpédié] p.[ar] Fülep, Firenze

Via dei Robbia 62. III.

¹ A genre c. cikk: Fülep: Egybegyűjtött írások I. 407-415.

² A tanulmány Új művészi stílus címmel jelent meg. Ld. 66/2.

³ Bihari Sándor (1855-1906) festő, főleg népi életképeket és történelmi képeket festett. FL A magyar festészet-ben a „zsánerfestők epigon utódjai” között említi. (Fülep I/I. 321.)

⁴ Fényes Adolf (1867-1945) festő. FL Nemzeti Szalon c., A hét 1907. III. 17-i számában megjelent cikkében így ír róla: „Fényes Adolf fénytelen, színtelen, tónustalan plein-airket konstruál, száraz rajz-szeleteket kolorizozott felületekkel töltvén ki.” (Fülep I/I. 192.)

⁵ Kövesházi Kalmár Elza (1876-1956) szobrász. Bécsben, Párizsban és Firenzében dolgozott. FL Firenzébe érkezése idején ott élt. A levélben említett fényképek nem maradtak meg FL hagyatékában, a cikk csak másfél év múlva jelent meg a Művészet 1909. 3. számában. 162-170.

73. FÜLEP LAJOS – AMBRUS ZOLTÁNNAK

Firenze, [1908. I. 19. előtt]

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

Élek a joggal, melyet Kemény Simon¹ révén nékem adni szíves volt és küldöm ezt a cikket az Új Szemle számára.² Nem tudom, mennyiben felel meg Önnek és lapja

szellemének, csak azt tudom, hogy nagyon örülnék neki, ha tetszését megnyerhetném vele. Tudom, hogy a cikk jobb is lehetne, sőt sokkal jobb, de akkor – sokkal hosszabbnak is kellene lennie. S azt hiszem, már így is elég hosszú. Meg kell jegyezni, hogy a cikk részlet egy könyvből,³ melyen egy ideje dolgozom s még jó ideig dolgozni fogok.

Abban az esetben, ha szerkesztő úr közlésre méltónak találná, roppant örülnék neki – kérem, bocsássa meg szerénytelen tolakodásom – ha a Szemle következő számában jelenhetnék meg, mert a cikket fordítani fogják két-három nyelvre – s a fordításokon szeretnék mielőbb túlesni. Ugyanez okból nagyon kérem szerkesztő urat, legyen kegyes nekem a Szemle illető számából 2–3 példányt küldeni.

Ha cikkem az a sors éri, hogy szerkesztő úr közlésre alkalmatlannak találja, kérem szíves visszaküldését.

Fogadja szerkesztő úr, legmélyebb tiszteletem kifejezését ismeretlen igaz hívétől

Fülep Lajostól

Firenze

Via dei Robbia 62,III,

A tartalom alapján datálva: Ambrus 1908. I. 19-én válaszolt a levélre.
Magántulajdon. Közölve: Ambrus Z. lev. 173.

Ambrus Zoltán (1861–1932) író, műfordító, szerkesztő, utóbb a Nemzeti Színház igazgatója. 1907. X. 15-től (az I. évf. 1. számától) 1908. II. 15-ig (a II. évf. 4. sz.-ig) Blaskovich Sándorral együtt szerkesztette az Új Szemle c. folyóiratot. Utóbb egyedül Blaskovich volt a szerkesztő.

¹ Kemény Simon (1883–1945) költő, író, kritikus, A Hét munkatársa. FL-sal való kapcsolatáról más adat nem ismeretes.

² Ld. 66/2.

³ A tervezett könyv nem készült el.

⁴ Valószínűleg a Vályi 68/2. és 69/6. leveleire, valamint Craig 81/1. levelében foglaltakra utal, tehát francia és angol fordításról lehetett szó.

74. AMBRUS ZOLTÁN – FÜLEP LAJOSNAK

Budapest, 1908. I. 19.

Igen tisztelt Uram,

természetesen igen szívesen közlöm a tartalmas, komoly és szépen írt cikket, ha tartalmával sokban nem is értek egyet.¹ Sajnos, csak a február 15-iki és márc. 1-i számokban közölhetem. De gondoskodtam róla, hogy ezekből a számokból a megjelenéskor három-három példányt küldjenek az Ön címére, amely, ha időközben megváltoznék, erről szíves értesítését kérném. A honorárium rendelkezésére áll. Kérem, méltóztatnék megírni, akár nekem, akár Blaskovich Sándor úrnak² (Múzeum utca 5.), hogy a firenzei címre küldesse-e a honoráriumot vagy máshová? Kemény Simonnal,³ akitől ezt megkérdezhettem volna, napok óta nem tudok találkozni.

Pardon, hogy nem írtam mindjárt, de előbb beszélnem kellett Blaskovich úrral a közlés időpontjára vonatkozólag, s ez eddig nem történt meg.

Őszinte nagybecsüléssel maradtam igaz tisztelője

Ambrus Zoltán

MTAK Kézirattár Ms 4585/50.

Kézírás.

Címzés: Stimat[issi]mo Signore

Sig[nore] Ludovico Fülep

Firenze Via dei Robbia 62. III.

Ambrus Zoltán ld. a 73. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 66/2. – FL tanulmánya alatt a szerkesztőség a következő megjegyzést közölte: Kiadjuk a tanulmányt érdekessége és sok tekintetben való originalitása miatt anélkül, hogy akár írója fejtegetésének lényegével, akár konzekvenciáival egyetértenénk. Mivel azonban az *Új Szemle* hasábjait a legmesszebbmenő szabadelvűséggel minden gondolkozó elme számára nyitva tartjuk, szívesen adunk helyet a magunkéval homlokegyenest ellenkező véleménynek is, ha alkalmasnak látszik arra, hogy a tárgyalat témát új, bár egyéni, oldalról megvilágítsa. Az akademiikus „vaskalap” még soha semmit sem vitt előbbre. Meddőnek bizonyult a kitaposott nyomokon való haladás is. Ilyesmivel távol áll tőlünk. Közrebocsátjuk tehát ezt az egyébként kiválóan érdekes tanulmányt is, mert írója új utat látszik követni, új nézőpontból vizsgálja tárgyát – jóllehet a mi álláspontunk nemcsak egészben véve, de a részletekben is messzire eltér az íróétól. A szerkesztőség.

² Blaskovich Sándor (1869-?) jogász, 1908-ban Ambrussal az *Új Szemle* szerkesztője, a *Das Neue Europa* és a *La Nouvelle Europe* alapítója.

³ Ld. 73/1.

75. ERDŐS RENÉE – FÜLEP LAJOSNAK

[Róma 1908. II.]

Erzsi¹ alighanem itt lesz kedden. Őrült elragadtatással ír Erdeiről² és magával akarja hozni. Én egy kicsit mindig félek az ő entuziazmusától Rendesen lehül két nappal később. Mit szól ehhez a képhez?³ Ma voltam a Vatican kertekben. Írjon sokat.

Addio

R.[enée]

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4586/140.

Kézírás képes levelezőlapon.

Címzés: M. Louis Fülep

Via dei Robbia 62. Firenze

Erdős Renée ld. az 58. sz. levél jegyzetét.

¹ Héczey Erzsébet. Ld. az 58. sz. levél jegyzetét.

² Ld. a 30. sz. levél jegyzetét.

³ A képeslap Giotto: Martirio di S. Paolo c. művét ábrázolja.

76. HÉCZEY ERZSÉBET – FÜLEP LAJOSNAK

[Róma, 1908. II. 3.]

Én kezdem magát gyűlölni, mert megvétette velem B[urckhardt]¹ Ciceronéját, és ettől a könyvtől nem tudok szabadulni. Ez meg fog ölni. Komikus Rómába 4 hónapra vagy akár egy évre jönni. Az ember jöjjön ide és maradjon itt, és tanuljon, birkózzon ezzel a várossal örökké.

E.[rzsébet]

Azt hiszem nálunk az eső 40 napra rendezkedett be.

A dátum: postabélyegző.
MTAK Kézirattár és Ms 4587/222.
Kézírás római képeslapon.
Címzés: Sig.[nor] Louis Fülep
Via dei Robbia 62 Firenze

Héczey Erzsébet ld. az 58. sz. levél jegyzetét.

¹ Burckhardt, Jakob: Cicerone. Eine Anleitung zum Genuss der Kunstwerke Italiens. I–III. Basel, 1860.
c. művének valamelyik kiadására utal.

77. ERDŐS RENÉE – FÜLEP LAJOSNAK

[Róma, 1908. II. 7.]

Miért nem ír? Mi a baj? Ha ilyen soká hallgat azt hisszük egyszerre csak betoppan. Hogy van Elza?¹ Nem jár hozzá? Írjon róla nekünk, ha tud. Megjelent e valahol írása? A Maskra² előfizettem, de még nem láttam. Érdekes?

Üdv

E[rdős] Renée

A dátum: postabélyegző.
MTAK Kézirattár Ms 4586/142.
Kézírás képes levelezőlapon.
Címzés: M. Louis Fülep
Via dei Robbia 62 Firenze

Erdős Renée ld. az 58. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 72/5.

² Gordon Craig The Mask c. folyóiratának első száma csak 1908. márciusában jelent meg. Ld. 63/2.

78. GYENES VIKTOR – FÜLEP LAJOSNAK

Nagybecskerek, 1908. II. 7.

Kedves Lajosom!

Csak nemrég fejeztem be leveled elolvasását,¹ akarom mondani kibetűzését, miután hiába fordultam a t[ör]v[ény] széki írásszakértőhöz és már-már azon a ponton voltam, hogy a levelet megfejtés céljából egy – a keleti nyelvekben jártas tudóshoz juttassam. – Nem tudom azonban most sem biztosan, vajjon az ákom-bákomokat helyesen fejtetem-e meg és bizony van most is nem egy mondat, melynek kibetűzése minden fáradozásomnak makacsul ellenállott. –

Általánosságban: jól érintett és megörvendeztetett az a munkakedv, életöröm és bizalom, amely leveled minden sorából kisugárzik. Ime csak hangulat, múltó hangulat volt az az életunottság, mely itt rajtad erőt vett és melynek legkeserűbb kifakadása volt.

hogy már nincs semmi új, nem létezik semmi, amit át nem élte volna. - A tények tehát nekem adtak igazat, mert - mint leveledből megállapíthatom - új alapokat találtál, amelyekre egész munkálkodásodat föl- és kiépíteni kezdted. Új szenzációkban így bizonyára nem volt és nem lesz hiányod és türelmetlenül várom már azt a könyvet,² amelyből ezen új gondolatokkal én is megismerkedhetem.

A művészeteknek természetes fejlődésük (épfészet-szobrászat-képfrás) szerint való alapos tanulmányozása csak haszonnal járhat. Az alapossággal nálad azelőtt sem volt hiány, a képzőművészeti jelenségeknek egységesen, egy szempontból való nézése és megértése természetesen csak mélyíteni fogja frásaidat. - Mégis tartok egy dologtól; attól, hogy szétforgácsolod magad és erődidet. - Az ember konyítson mindenhez, de egy dologban legyen szakember, - mondja valahol Burckhardt,³ félek, hogy te túlságosan belemélyedsz sok dologba; ez a tudás több lesz mint konyítás, de egy dolognak sem fogsz végére járhatni. - Képzőművészetekkel, filozófiával és belletrisztikával egyszerre nem lehet büntetlenül viszonyt folytatni!

Ez nem akar kukli-prédikáció lenni, csak egyszerű véleményem, amelyet tettekkel mindig meg lehet cáfolni; csak azon való aggódásomnak kifejezése, hogy a sok irányban való tevékenység árthat a kvalitásnak és útját állhatja annak az eredménynek és sikernek, amelynek elérését nálam senki őszintebben nem óhajtja. -

Az idegen nyelven való megjelenést minél előbb valóra kell váltanod - már az anyagiak szempontjából is. - Könyved - azzal a tartalommal, amelyet vázoltál -, főleg Németországban találkoznék érdeklődéssel és elismeréssel. És talán Németországban talánál legkönnyebben fordítót és kiadót. Beláthatatlan hatással volna ez a magyar körökre, és ha egyebet nem, azt biztosan elérnéd, hogy néhány évre ösztöndíjakban részesítenének. -

Nem tudtam elolvasni, hogy miféle revuenek küldtél részleteket és azt sem vajjon megjelentek-e már. -⁴

A Hétben megjelent novelládat olvastam.⁵ - Azt hiszem, hogy túlságosan meg van csinálva, túlságosan tudatos minden sora. Általában azt tartom, hogy túl sok benned a kultúra és a tudás, és ez nagyon megnehezítheti neked a belletrisztikus munkákat, amelyekhez az érzések nyilvánulására van leginkább szükséged. - Ez ismét nem a priori kritika, mert meg vagyok győződve, hogy azt a bizonyos közvetlenséget is ki tudod majd hozni. -

Fizikai életedről: szórakozásaidról, rendes körödről, női ügyekről egy szóval sem emlékeztél meg, pedig ez azért is érdekel, mert mostani produktumaid megértéséhez talán hozzájárul. - A jövőben erről is kérek némi értesítést. -

Az én firenzei utamból alig lesz valami.⁶ - Hugót⁷ beutaztatták katonáék (à propos, mi van a te katonai ügyeddel?)⁸ és így az anyagi viszonyok csak rosszabban (!) váltak. Pedig nagy szükségét érzem annak, hogy bármily rövid időre ebből a környezetből és ebből a levegőből elkerüljek. Tüdőm betegebb mint valaha (csak tegnap köptem ki egy jókora darabot), és kedélyállapotom az örökös egyedüllét, nyomasztó egyformaság folytán csaknem olyan beteg, mint a szervezetem. -

Egyedüli szórakozásom - már évek óta - az olvasás. De már ez se megy, mert túlságosan tele vagyok. - Hogy az ember haszonnal olvashasson, szükséges, hogy az elolvasottakat alaposan megemésze, illetve mint Freud, az ideg orvos mondaná: man muss sich entlasten. - Ez pedig csak vita, eszmecsere által lehetséges, és éppen ennek lehetősége hiányzik leginkább. Kedves Lajosom, érzem, hogy berozsdásodik az agyam!

Már nem szeretek annyira olvasni, az olvasás nehezebben megy, a kritikai érzés gyakran már csak öntudatlanul működik. –

Elutazásod óta nem sokat olvastam. Alig egy pár könyvet lapoztam végig. –

Nemrég *Ady* új verseskötetén (*Vér és arany*) mentem végig.⁹ Nem mondhatom, hogy csalódást keltett bennem, de nem találtam haladást. A versek variációk, igaz sokszor mesteri és hatalmas variációk az előző kötetben megütt témák fölött, és ép ezért nem hatnak új szenzáció gyanánt. Az a benyomás alakult ki bennem, hogy *Ady* érzései túlságosan tudatosan jelentkeznek és nyilvánulnak, és ez által gyakran úgy hatnak rám egyes költemények, mintha letörölték volna róluk a himport. Végül úgy találtam, hogy néha a strofa és a versforma túlságosan módon uralkodik Adyn; ennek folytán néhány vers olyan régi, középszerű és csaknem köznapi. Mindezek ellenére azt hiszem, hogy néhány vers örökéletű lesz: *Özvegy legények tánca* (a kötet legszebb verse); *A Zozó levele* (a legfinomabb); *Az Ős Kaján* (a legerősebb); *Vér és arany*; *Pénz a remeteségben*; *Így szólna a szám*; a bélyeges sereg stb. (ezt a néhányat csak úgy vaktában és emlékezetből írtam ide.)

Molnár Ferenc Muzsika c. kötete kiábrándítást hozott.¹⁰ Így együtt látja csak az ember, mily sok *Molnár*ban a bpesti léhaság és mily kevés alkalommal veszi önmagát ill. írását komolyan. – Vannak kivételek (*A széntolvajok*, *Mese*), de még ezekben is olyannak tűnik föl nekem *Molnár*, mintha kissé rövid volna a lélekzete. Minden esetre erős talentum, és ha nem fog többé „Ördög”öket¹¹ írni, még szép dolgokat várhatunk tőle. –

Meghozattam és nagyobb részben már elolvastam *Laforgue* *Moralités légendaires* könyvét¹² – persze német fordításban. *Maeterlinck* roppant finom bevezető-sorokat írt a könyvhöz, sorokat – tele megértéssel, könnyel és fájdalmas mosollyal. A fordító (*Wiegler*) előszava se rossz. Magának a műnek hatásával soká nem voltam tisztában, mert tőlem idegen a humor általában. Most már megbarátkoztam a könyvvel, sőt mindinkább jobban csodálom, mert még soha sem találkoztam ily magas irodalmi színvonalon álló humorral, illetve – ami kevesebb – szatírával v.[agy] persziflázssal, v.[agy] travestiával v.[agy] paródiával, vagy nem tudom minek nevezem a benne megnyilvánuló szellemet és tendenciát. – Mégis sok benne az egyenlőtenség és néha főleg az bántott, hogy *Laforgue* nem áll elég magasan a tárgya fölött, nem uralkodik eléggé rajta, az összbenyomás: egy mestermű vázlata. –

Stendhal *La chartreuse de Parme* túlságosan romantikus. A *Rouge et noir* nekem jobban tetszik, bár stílus szempontjából az előbbi magasabban áll (lehet, hogy a fordító volt rosszabb). –¹³

Flaubert: *Éducation sentimentale* – a *Nils Lyhne* sajtósága pendantja. Lehet, hogy nagyobb a *Madame Bovary*nál (mindkettőt egymás után kellene olvasni), de az utolsó előtti fejezet kétségtelenül az írásművészet teteje. –

Salambo [!] épen nem tetszett.¹⁴ A kor külségeinek bámulatos rekonstrukciója, a kor szelleméből nagyon keveset találtam, embereket, karaktereket pedig egyáltalán nem. –

Finot: *Le préjugé des races*.¹⁵ Mintául szolgálhat a németeknek, mint kell egy tudományos munkát megírni. Rengeteg adata ellenére azonban franciásan fölületesnek tűnt föl előttem. –

*Ed. [ouard] Maynial*¹⁶ *Maupassant* biográfiája is nagyon fölületes. Többet ér azonban a legtöbb német essainél, bár *Maupassant* oeuvre-jének kritikai méltatása teljesen hiányzik belőle. –

Wilde *Intentions*.¹⁷ Szellemes, néhány bámulatosan finom gondolat, de túlságosan kirívó a bluffra és a paradoxonokra való törekvés.

Rimbaud, Maeterlinck, Verhaeren költeményeiről majd máskor, mert máris túlságosan igénybe vettem türelmedet és az enyémet.

Ime ezzel telt el az időm. Az egyhangúságba egy kis változatosságot hoz a Thália, mely 3 estén át holnaptól kezdve itt vendégszerepel.¹⁸

Szeretettel ölel

Viktor

Édes anyám szívélyes üdvözlőket küld. Írj gyakrabban és olvashatóbban!

MTAK Kézirattár Ms 4587/183.

Kézírás „Dr. Gyenes Viktor ügyvéd” feliratú levélpapíron.
Firenzébe írt levél.

Gyenes Viktor FL nagybecskereki ügyvéd-barátja, akinek utóbb A Szellem 1911. 1. számában megjelent Az emlékezés a művészi alkotásban c. tanulmányát dedikálta. Életrajzi adatai ismeretlenek. Amennyiben azonos a nagybecskereki községi népiskola értesítőjében szereplő Geisz Győzővel, két évvel fiatalabb volt FL-nál. 1914 után nincs adat kapcsolatukról. „Gyenes Viktorról azt hallottam, hogy '44-ben valakik agyonlőtték” – írja FL 1962. X. 5-én Manojlović Todornak.

¹ A levél nem ismeretes.

² Ld. 73/3. Valószínűleg az Új művészi stílus könyv-terjedelmű változatának tervére utal.

³ Ld. 76/1.

⁴ Ld. 66/2. ill. 73/4.

⁵ Az üvegházban c. A Hét 1907 X. 20-i számában megjelent novella.

⁶ Gyenes firenzei útjára 1911 tavaszán került sor. Ld. a 186. sz. levelet.

⁷ Kiséte ismeretlen.

⁸ FL-t felmentették. Ld. MTAK Kézirattár Ms 4592/6.

⁹ Ady: Vér és arany c. kötete 1907 karácsonyán jelent meg.

¹⁰ A kötete Bp. 1908-ban látott napvilágot.

¹¹ Molnár Ferenc 1907-ben bemutatott drámája.

¹² Laforgue, Jules (1860–1887) szimbolista, dekadens francia költő. Egyetlen prózai műve a Moralités légendaires (Paris, 1902.). Németül Sagenhafte Sinnsprüche. Mit unbekanntem Briefen an M. Klinger, T. Ysaye und Klary címmel jelent meg P. Wiegler fordításában.

¹³ Stendhal: La chartreuse de Parme c. regényét Gyenes valószínűleg szintén német fordításban olvasta, magyarul először 1923-ban jelent meg Benedek Marcell fordításában. – A Le rouge et le noir – bár a címet franciául említi, – már magyarul is olvasható volt, Salgó Ernő fordította, 1905-ben jelent meg.

¹⁴ Flaubert: L'éducation sentimentale c. regényét ugyancsak németül kellett olvasnia: magyarul 1926-ban jelent meg Gyergyai Albert fordításában. A Bovarynét Ambrus Zoltán 1904-ben, a Salammbot Salgó Ernő 1907-ben fordította le. – Niels Lyhne – J. P. Jacobsen regénye, magyarul Lyhne Niels címmel jelent meg 1900-ban Elek Artúr fordításában.

¹⁵ Jean Finot műve 1905-ben jelent meg Párizsban a Bibliothèque de Philosophie Contemporaine c. sorozatban.

¹⁶ Maynial, Edouard: La vie et l'oeuvre de Guy de Maupassant. Paris, 1906.

¹⁷ Oscar Wilde: Intentions. London, 1891. Részletei magyarul 1905-ben a Modern Művészetben voltak olvashatók.

¹⁸ A Thália társulata ezidőben vidéken turnézott, mivel budapesti helyiségét veszélyessé nyilvánították, hogy működését lehetlenné tegyék. Nagybecskereken II. 8-tól kezdődően négy alkalommal tartott előadást: bemutatták Ibsen Nóra és A vadkacsa c. drámáját, Hebbel Mária Magdolna c. darabját, valamint hirdettek Molière, Courteline ill. Schnitzler-darabokat is.

79. FÜLEP LAJOS - AMBRUS ZOLTÁNNAK

Firenze, [1908. II. 12. előtt]

Igen tisztelt szerkesztő Úr.

Végtelenül örülök neki, hogy a cikk, bár némi fenntartással, de megnyerte tetszését, valamint annak is, hogy ép az Ön lapjában fog megjelenni.¹ Ez már maga a kritika-nyilvánításnak egy neme és ezért külön köszönettel tartozom.

Ami a megjelenés idejének hátrább tolódását illeti, azt hiszem, nem lesz túl nagy baj, mert a fordításra szánt szöveget úgy is ki szándékozom egészíteni, ezt időközben megcsinálhatom.² A magyar közlésre szánt cikket nem merem hosszabbra nyújtani. A honoráriumot kérem, méltóztassék firenzei címemre küldetni. Fogadja érte, szerkesztő úr, előre hálás köszönetem.

Mély tisztelettel mindenkor szolgálatkész híve

Fülep Lajos

Firenze

Via dei Robbia 62. III.

A tartalom alapján datálva: Ambrus Zoltán II. 12-én válaszolt a levélre.

Magántulajdon. Közzétve Ambrus Z. lev. 174.

Budapestre írt levél.

Ambrus Zoltán kd. a 73. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 66/2.

² Ld. 73/4.

80. AMBRUS ZOLTÁN - FÜLEP LAJOSNAK

Budapest, 1908. II. 12.

Igen tisztelt Fülep úr!

Ma kapott szíves soraiból azt következtettem, hogy Blaskovich úr¹ – a kivel csak ritkán találkozom – megfeledezett a honorárium elküldéséről. Én azt képzeltem, hogy kegyed ezt már régen megkapta, mert úgy hittem, hogy ő ezt kérésemnek megfelelően azonnal el fogja küldeni; s korábban írt szíves sorainak vétele után azért nem sürgettem meg őt, mert azt gondoltam, hogy időközben már elküldte. Még ma figyelmeztetni fogom őt a feledékenységére, s nem kételkedem benne, hogy azonnal küldeni fogja, mert nem a fizető készség hiányzik belőle, csak a feledékenysége nagy.

Szíves bocsánatát kéri a késedelemért tisztelő igaz híve

Ambrus

MTAK Kéziratár Ms 4585/51.

Kézírás.

Címzés: Monsieur L. Fülep

Firenze Via dei Robbia 62. III.

Ambrus Zoltán kd. a 73. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 74/2.

81. CRAIG, EDWARD GORDON - FÜLEP LAJOSNAK

[Firenze, 1908. II. 15. előtt]

Dear Fülep

I shall want a copy of your article when it comes out.¹

February. 15. and March 1.

1 9 0 8

How are you - and is your
beard once more.

You are not ill -

Anyhow I shall come and
see if you are -
you cannot be -

P. S.

A FRIEND

My God Fülep how
unheard of marvellous
I do not despise myself
but I do not spoil myself
by saying EGC you will
one day have a friend -
2 friends - 10 friends -
I would not be ill
you see - and to dissappoint
oneself is to be ill.

Why do you say you are a better friend than I think -

I have no friends at all, Fülep -

I would not DARE to believe I had *a friend*.

But that does not prevent me from being fond of a few people who are always
so kind to me -

You are very kind -

EGC S.

A tartalom alapján datálva: FL Új művészi stílus c. tanulmányának Ambrus által a 74. sz. levélben 1908.
II. 15-re ígért megjelenése előtt.

MTAK Kéziratár Ms 4585/207.

Kézírás.

Kedves Fülep.

Szükségem lesz cikke egy példányára, ha megjelenik.

Február 15-én és március 1-én.

1 9 0 8

Hogy van - és újra csak
hogyan van a szakáll.

Csak nem beteg tán -

Mindenesetre elmegyek és

megnézem, úgy van-e -

Nem lehet, hogy beteg -

P. S.
BARÁT

Istenem, Fülep, milyen
hallatlanul csodás
nem becsülöm én le magam,
de nem is hiszelek magamnak
mondván, EGC, neked
egy szép napon lesz barátod –
két barátod – tíz barátod –
Nem szeretnék megbetegedni,
s ugye, csalódást okozni

magunknak, annyi mint megbetegedni.

Miért mondja, hogy jobb barátom, mintsem hinném –

Nekem, Fülep, egyáltalán nincs barátom –
nem MERNEM azt hinni, hogy *van*.

De ez nem gátol abban, hogy nagyon szeressék néhány embert
aki mindig olyan kedves hozzám –
Maga nagyon kedves

EGC

Craig, Edward Gordon ld. 63/2.

1. Ld. 66/2. és a 73. sz. levelet.

82. CRAIG, EDWARD GORDON – FÜLEP LAJOSNAK

[Firenze, 1908. II. 18.]

Cannot we bring this book into Hungarian
sprache.¹

I have recieved a letter from Hevesi –²

I have *not* recieved even a postcard from Rosnyay!!³

Thank God.

Spring is near!!! – –

EGC.

A dátum: postabélyegző.

MTAK Ms 4585/206.

Kézírás.

Címés: Fülep

62 Via dei Robbia

Città

Nem lehetne ezt a könyvet magyar spracherá (nyelvre) lefordítatnunk. Levelet kaptam Hevesitől – *még csak egy levelezőlapot sem* kaptam Rozsnyaytól!!

Hála Istennek.

Közel a tavasz!!! – –

EGC

Craig, Edward Gordon ld. 63/2.

¹ A lapot Craig *The Art of the Theatre* by Edward Gordon Craig. Published by T. N. Foulis, London and Edinburgh c. kötetét reklámozó, a kötet német kiadásának fogadtatását illusztráló sajtóidézeteket tartal-

mazó, táncoló görög alakokat ábrázoló képeslapon írta. A mű nem jelent meg magyarul, részletei már 1905-ben a Színház és Élet c. folyóiratban láttak napvilágot.

² Hevesi és Craig kapcsolatát ld. 63/5.

³ Rozsnyay Kálmán (1872–1948) író, újságíró, színművész. 1898–1905 között külföldön, egyebek között Angliában élt, ahol Sidney Carton néven színpadon is fellépett. Több visszaemlékezésében ír angoliai élményeiről és ismeretségeiről, de Gordon Craigt nem említi bennük.

83. HEVESI SÁNDOR – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1908. III. 1. után]

Kedves Barátom,

véletlenül – igazán véletlenül, mert magyar betűt egyáltalán nem olvasok – kezembe került az Új Szemle az ön cikkével,¹ amely igazán érdekes és kiömlaszt egy csomó művészi problémát, amelyek bennem is dúlnak már hónapok óta. Képzelve csak, az egész dolog úgy hatott rám, mint egy üzenet a Marsról, mert idehaza határozottan visszafelé fejlődik minden. A művészi látástól és felfogástól jóval távolabb vagyunk, mint tán 2 évvel ezelőtt. Azt hiszem, ez azért van, mert sokan megalkudtak. Körülbelül úgy járunk itt most a művészi felfogással, mint maga a cikkével. Csillag alatt kijelentik róla, hogy igaznak pedig az ellenkezője igaz.² Hónapok óta szinte remete-életet élek, képzelje, még kávéházba sem járok. Elmaradt mellőlem mindenki – új érdekkapcsolódások, új összetételek, új megalkuvások – mintha a művészet útjában volna az embereknek. A The Mask³ valósággal megifjodás rám nézve. Egy új ösvény, amelynek a végén perspektívák nyílnak. Szóval: szenzáció. Már azt hittem, magamnak is el kell sekélyesednem. Ez igazán az utolsó szalmaszál. –

Ezekben az utolsó napokban fedeztem föl, hogy mennyire hiányzik maga nekem. Amig itthon volt, úgy látszott, hogy többen vannak. Azt hiszem, ez a szomszédság megtévesztő hatása volt. Most nincsenek itt emberek. Vannak talán a piktorok között, de azoktól messze vagyok. A színház közelében bizony egy sincs. A Nemzetiben Robespierret játszik.⁴–

Sokat remélnék-e ettől az új folyóirattól? Lehet e a publikumot, a művészi színpadhoz fölnevelni? Én a színpad jövőjét mégiscsak a kis színházakban tudom látni, bizonyos időszakokhoz kötött előadásokban, amelyek a színpad ünnepi voltát is visszahoznák. Tudja, hogy Budapesten már a némajátékot sem értik. Semminő stílus. Tavaly még egy marionettszínházról is álmodoztam. Itt mindenki kijelentené róla, hogy hülyeség és legföljebb gyermekeknek való. Goethe, Stendhal, Anatole France ezeknek szintén hülyék – vagy gyermekek. Hát nem a gyerek az első művész, amikor játszik. És nincs több fantázia egy gyerek játékában, mint Sudermann egy társadalmi drámájában? –

A The Mask fölvetett kérdéseiben mintha az angol terminológia szerint „Realism” nem a mi realizmusunkat jelentené, hanem azt, amit mi naturalizmusnak szoktunk nevezni. Nem gondolja Ön is? –

Mit szól a *Nyugathoz*?⁵ Láttá? Ismeri? Ez most itt a csúcspont. Milyen szépen süthet most a nap Firenzében. Sohasem jön már haza?

Baráti kézsorítással

Hevesi

A tartalom alapján datálva: Az Új Szemle-beli FL tanulmány első részének, III. 1-i publikálása után. MTAK Kézirattár Ms 4587/218.

Kézírás „A Népszínház-Vígopera igazgatósága” feliratú levélpapíron.

Hevesi Sándor ld. a 26. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 66/2.

² Ld. 74/1.

³ Utalás Gordon Craig folyóiratára. Ld. 63/2.

⁴ Sardou, Victorien: Robespierre c. drámáját Ábrányi Emil fordításában 1908. III. 29-én mutatta be a Nemzeti Színház.

⁵ Első száma 1908. I. 1-én jelent meg.

84. FÜLEP GYÖRGYNÉ – FÜLEP LAJOSNAK

Nagybecskerek, 1908. III. 13.

Kedves fiam Lajos!

Csak képzelj, apádat kirendelték a haszonállatok tavaszi vizsgálat[ának] megejtésére. Valahová Nagyszében mellé Sz.[ent] Ágotára 20 napra, így majd csak április elsején jön haza. Rettenően meglepett mindkettőnket, reggel jött a rendelet, este már utazni kellett. Bizony rám nézve nagyon rossz, oly egyedül vagyok. Így már apád elintézte a katona ügyedet,¹ de Szalaival már nem beszélhetett, így én voltam ma nála. A biblia ára attól függ, mekkora a betűje, a legapróbb talán 90 kr. de tekintettel a szemedre, célszerűbb a nagyobb betűs, ez úgy mondja Szalai 2 forint körül lesz, majd ő gondoskodik, bepakolatja s elküldi hozzám, mert a melegedőben van raktáron, egy kicsit most ez megránt, mert mindössze 20 koronát kaptam apádtól, s még elküldeni, vasalóném is lesz addig, hát bizony szűken van nálam a garas, de majd csak megleszek valahogy. Apádnak kellett hogy vigyen magával, mert nem tudni, milyen viszonyok közé kerül. Míg már nem ír, hogy érkezett meg s mint van, hogy étkezik, van-e jó szállása, mindez nagyon nyugtatlanít. Jenő² is írt, csodálkozik azon, hogy apád miféle inkorrekttséget talál a levelében, kéri, írja össze a váltóadósságát mielőtt Bombayba megy, mind egy krajcárig kifizeti. Apád jót nevetett rajta s nekem diktálta apád, hogy hol, melyik banknál mennyi, de ő nem írt, se nem olvasta el a Jenő levelét, én csak megvagyok, mindennap soványabb leszek, mi ez, nem tudom, a fejfájás gyötör igen gyakran. A Torontál[nak] azt a részét küldöm, miről szóltam volt.³

Isten veled kedves fiam, ölel, csókol

sz.[eret]ő anyád

Írjál majd.

MTAK Kézirattár Ms 4587/2.

Kézírás.

Címzés: Signore Luigi Fülep

Firenze Via dei Robbia 62. III.

presso Signor Moro

Fülep Györgyné, Sándor Róza (1853–1913) FL édesanyja. 1874-ben lett Fülep György felesége. Jászkeséren, Budapesten majd Nagybecskereken éltek. Hat gyermekük közül FL a negyedik, közülük ketten értek meg felnőttkort.

¹ FL-t felmentették. Ld. 78/7.

² Ld. 19/1.

³ Fülep Györgyné fiának szóló 1908. III. 5-i levelében ezeket írja: Kedves fiam, valamiképpen juttass hozzá a Hét azon számához, amelyben valami novellád jelent meg. Giza [Fülep Jenőné] jelezte, de itt a Torontálban is megénekelte valaki igen szépen. Szeretném úgy én, mint apád olvasni a munkádat. Járatták-e Gyenesék vagy Borsodi, úgy gondoljuk, Borsodi zengedezik rólad. Majd írd meg, valamiképp szeretnék hozzájutni. (MTAK Kézirattár Ms 4587/1.) – A levél mellett ott a kivágot a Torontál 1908. II. 29-i számából: Firenzéből, a művészetek napfényes, virágos hazájából egy tőlünk messze szakadt, fiatal poétánk gyönyörű írást bocsájtott a hazajáró szél szárnyára. Nemes lelki termése a „Hét” utolsó számának legszebb dekorációja. Mély intuíció hozza felszínre a lelkek fenekéről ezeket az élettől reszkető, pihegő meleg sorokat, amelyek között két ragyogóan okos és mélységesen szomorú szem tiszta és szelíd tekintettel fogódzkodik bele a szívünkbe. Ez a most rebbenő tehetség nagy diadáltra készül és meg kell jegyeznünk már most, hogy a mi szürke és rideg városunk falai között hancurozott a porban, a mindent eltemető sívár és fullasztó vidéki porban, amelynek Magyarországon az a rendeltetése, hogy a naggyá lett írók kitűnő lokális hazafiak a halála után ebben fűrösszék meg újra, prófétává fogadván vissza a valamikor lenézett és kitagadott kis bohémfiút. Ezekben a sorokban érzem, fiatalos, de mérész jóvondulás foglaltatik és bár ez a sejtelem biztos szárnyakon röppent ki belőlem, mégis kellő illendőséggel hajtom le a fejemet a közkeletű törvény súlya alatt: „Senki sem lehet próféta – a saját hazájában.” – A cikk az Egy asszony előre megy c. A Hét 1908. II. 23-i számában megjelent novellára utal.

85. LYKA KÁROLY – FÜLEP LAJOSNAK

Budapest, 1908. III. 16.

Igen tisztelt uram, –

a proponált cikktéma¹ nagyon megfelel, kérném azt feldolgozni s nekem elküldeni. Ha azután akad újra téma, örülnék, ha értesítene. A cikk közlése annál könnyebben kerül sorra, minél kevesebb a hozzávaló illusztráció. Ennél is ajánlanám, hogy 3–4-nél ne legyen több. A képek bizonyára könnyen szerezhetőek meg az Alinari-boltban s kérném azokat majd számlánkra megvenni.

E percben még nincs nálam a Kalmár-csomag,² de remélhetőleg holnap már megkapom s intézkedni fogok, hogy az ügy lovagias része mentül gyorsabban elintéztessék.

Mindezt jobb szerettem volna önnek az én meghitt, kedves Firenzében szóbelileg elmondani. De hát egyelőre ide vagyok láncolva.

A legszívélyesebben üdvözli önt és odaváló barátaimat kész híve

Lyka Károly

MTAK Kézirattár Ms 4588/258.

Kézírás a Művészet szerkesztőségi levélpapírján.

Firenzébe írt levél.

Lyka Károly ld. 14/6.

¹ A Művészet 1908. évfolyamában nem jelent meg cikk FL-től. Az ígért cikk firenzei témájú lehetett, ha a hozzá szükséges illusztrációkat FL az Alinari-boltban szerezte volna be. A firenzei Casa Alinari fényképész cég 1850-ben alakult, 1863-ban kezdte meg műalkotások reprodukálását, képeiből 1865-től katalógusokat is adott ki.

² Ld. 72/5.

86. HÉCZEY ERZSÉBET – FÜLEP LAJOSNAK

[Róma, 1908. III. 20.]

A Hatvany Lajos¹ címe: Hatvan, Kastély, vagy még jobb Bpest Nádor u. 3. – Úgy tudom ő most Berlinben van, de egy ajánlott levelet pl. mindenhonnan utánna küldenek. Öt hét múlva otthon vagyunk hál Istennek –
üdv

Erzsébet

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4587/223.

Kézírás római, S. Lorenzo fuori le mura e cimitero feliratú képeslapon.

Címzés: Sig.[nor] Louis Fülep

Via dei Robbia 62 Firenze

Héczey Erzsébet ld. az 58. sz. levél jegyzetét.

¹ Hatvany Lajos (1880–1961) író, kritikus, Ady Endre barátja, 1908-ban Ignotusszal és Fenyő Miksával részt vett a Nyugat megalapításában. FL levele, amelyben Hatvany Lajos címét kérte Héczey Erzsébet-től, nem maradt fenn. Hatvany feltételezhetően az ennek nyomán neki írt, de szintén hiányzó FL levélre válaszolt, amelyben FL arra kérte, juttassa el egy novelláját az év elején indult Nyugat szerkesztőjéhez. A novella nem jelent meg, nem is maradt fenn. Ld. a 87. sz. levelet.

87. HATVANY LAJOS – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1908. III. 20. után]

Igen tisztelt Uram! Az egyedüllet büszke fia!

Én annyira megirigyeltem Önt magányt élvezni tudásáért, hogy jól esik a symbolumból kiizzó vallomáson át: a magány kegyetlen megpróbáltatásaiba látnom.¹ Igaz, hogy „az emberektől majd visszatérsz magadba” ...de azért köztük lenni jó. Ne is *egy emberen*, de akár százon keresztül vigyen engem az út közéjük, for ever és sempre közéjük. Én már csak maradok, aki vagyok! Városi (nagyvárosi) aszfaltlegény!

Azért mondom el ezt, mert erre gondoltam legelőször mikor novelláját elolvastam, melyet művészinak és erősen költőinek érzek. Az ebéd epizód, mikor az „ember” árnya az asztalra esik, azután a járás-kelés a fényben terpeszkedő utcákon keresztül és a három nyomorfi közalgése: három kiemelkedően szép részlet. Kisértetiesen suggestív. Kiemelem őket! bár evvel nem azt akarom mondani, hogy a novellát egészen nem fogadom el. Sőt! Nagyon is egésznek érzem. Tán a kissé reflexív s ezért mesterkéltné, hideg bevezetés (az első két oldal) hull ki az egészből. Az olvasó bizonytalanba tapogat s nagyon olyan ön-hitt, hogy ezt ne az olvasó hibájának érezzem. Megyek én bárhova, ha író vezet.

Örömmel viszem a Nyugatnak! ezt fölösleges mondanom. Remélem Osváttal² nem lesz bajom.

Látom-e még? Igaz híve

Hatvany Lajos

A tartalom alapján datálva: a 86. sz. levél után íródott.

MTAK Kézirattár Ms 4587/203.

Kézírás.

Budapestről Firenzébe írt levél.

Hatvany Lajos ld. 86/1.

¹ A levélben említett novella mottója alighanem a FL firenzei naplófeljegyzései (MS 4592/7.) élén is olvasható Szent Jeromos-idézet lehetett: „O beata solitudo, o sola beatitudo.”

² Osvát Ernő (1876–1929) szerkesztő, 1902-ben a Magyar Génius, 1905-ben a Figyelő, ekkor a Nyugat szerkesztője. Hatvany és Osvát között kezdettől fogva ellentétek voltak a folyóirat szerkesztését illetőleg.

88. MÁRFFY ÖDÖN – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1908. III. 24.]

Édes Öregem!

Ha a hegy nem megy Mohammedhez, akkor Mohammed megy a hegyhez. Soká várokztam utolsó levelem és küldeményem után,¹ már azt hittem, hogy valamiért meg is haragudtál rám. A görög könyveket megkaptad s használhatod? Mit csinálsz, hogy érzed magad? és hogyan élsz? Ott vagy még mindig a nagy, hideg, arisztokrata szobában? ott vannak még mind? A Moro néni,² az angol, a baronne, az ebédlő, a tej, a főzelék? az olasz még énekel, még mindig. Jársz még nyirkos estéken Rovezzanoba?³ Még mindig nagy sár van az úton? A villamos is a régi szokást követi?

Most egyszerre megkap a vágy hirtelen egy pillanat alatt ott lenni, csöndben kocognék az ajtón, „Prontó”! Te bizonyára ott ülsz a diván bal sarkában a kis polc alatt, s kezed a sárga párnán hanyagul leeresztve. Magam előtt látlak egészen, a tükörbe nézel s mélyen gondolatokba vagy merülve, körülötted könyvek és az asztalon egy bádog szelence... sajnos kevés van benne. Istenem, hogy emlékezetemben él minden pillanat! Szinte látom, hogy ülsz le az ebédhez, az angolnak hidegen félvállról köszönsz és beleereszted a nagy kanalat a Polenta comme Fungiba. [!] Az angol egész biztosan azt mondja „il faut beau aujourd’hui”! és Te neki mész és lemarhárod a sárga földig!

Aztán a nagy firenzei séták! A kocsiséta a Porta Romanához!⁴ Istenem, milyen szép az élet. Azok a nagy magányos séták, melyeket Fiesoléba és a Cascinába tettem.⁵ mily lelki öröm azt a nagy szomorúságot átérezni, amit a firenzei tájak magukon viselnek! Most arról álmodozom ebben a sivár, undok kávéházzagú városban. Ha nem kötne ide valami már rég nem lenné itten. Így tehát csak kibírom. A Szűz utcában van egy kis műterem és ott csöndben meghúzódva dolgozom. Azt hiszem most haladok, egészen előlről kezdem a pikurát.

Az ösmerősök közül Rónaival⁶ gyakrabban találkozunk. Az öreg most nem sokat dolgozik. A többiek azt hiszem, Téged nem érdekelnek. Hallottam, hogy itt volt Pesten Héczey Erzsébet.⁷ Fel akartam keresni a Meteor szállóban, de amikor kerestem, azt mondták, már elutazott. Azt hiszem most már ott van Firenzében. Vedresék⁸ hogy vannak. Ha találkozol, kérlek add át üdvözetemet. Képezem milyen sokat haladtál az a, tudván hogy milyen szomjas lélekkel merülsz bele a dolgokba. Írj kérlek, nagy örömet szerzel soraiddal. Hogy vagy, mit dolgozol, mi újat tanultál abból, ami engem is érint?

Minden jót, erőt, egészségét szívből szerető barátod

Márffy

S[ig]n[or]ja Morot és az angolt üdvözlöm.

A dátum: postabélyegző.
MTAK Kéziratár Ms 4588/306.
Kézírás.

Címzés: S[i]g[no]r Luigi Fülep

Firenze Via dei Robbia 62/III. pr.[esso] S[i]g[nora] Moro

Feladó: Edm[und] Márfy Szűz utca 5.

Márfy Ödön ld. 7/1. – Márfy Ödön 1907-ben elnyerte a főváros 4000 koronás Ferenc József koronázási ösztöndíját s ebből hosszabb franciaországi és itáliai utazást tett. Párizsból 1907. X. végén utazott Firenzébe, ahol, mint Rippl-Rónai Józsefnek szóló, Párizsban, 1907. X. 21-én kelt levelében (MNG 4853.) írja, 1908. január végéig maradt. Firenzéből, 1907. XI. 28-án ugyancsak Rippl-Rónai Józsefnek arról számol be, hogy Vedressel csak két-három hetenként találkozik, mert messze lakik, Settignanóban. Rajta kívül a Rovezzanóban lakó Erdős Renével és Héczey Erzsébettel ismerkedett össze FL révén, ennyiből áll a firenzei magyar kolónia. Ő is Signora Moro panziójában lakott, ahol FL, s így ír róla: „Ellenben kitűnően élünk itt ebben a penzióban és potom olcsón. Egy hónap 115 frc. Gyönyörű nagy szoba, elragadó kilátással. Vedres egy nagy villáért és kertért 1200 lírát fizet.” (MNG 4853. sz.)

¹ A levél nem maradt fenn.

² A firenzei panzió tulajdonosnője, ahol FL lakott.

³ Falu Firenzétől 5 km-re, amely azonban már 1865 óta a városhoz tartozott.

⁴ 1326-ból származó építmény a Firenzéből Sienába vezető úton.

⁵ Firenzétől északkeletre fekvő hegyi városka. – A 18. században létesített firenzei park.

⁶ Rippl-Rónai József ld. a 18. sz. levél jegyzetét.

⁷ Ld. az 58. sz. levél jegyzetét.

⁸ Vedres Márk (1870–1961) szobrász. Münchener és párizsi tanulmányai után 1902–1914 és 1925–1934 között Firenzében élt. Otthona a Firenzében élő és ott megforduló művészek, írók, köztük számos magyar találkozóhelye volt. FL Firenzében ismerte meg. Vedres egy datálatlan, Rippl-Rónainak szóló levelében ezt írja: „Van most egy márványrelief megbízásom, két alak, egy meztelen nő és egy férfi 2/3 életnagyságban. Azonkívül [áthúzva: Fülep] portrétanulmányokat akarok most csinálni.” (MNG 4861. sz. levél) Nem tudni, megvalósult-e a terv.

89. ERDŐS RENÉE – FÜLEP LAJOSNAK

[Róma, 1908. III. 25.]

Nagyon örültem a jó levelének. Tehát maga a hercegnők barátja.¹ Ugye mondtam hogy Mme Telka stlusos asszony?² Azt hiszem maga nagyon jó helyen van náluk. Bárcsak otthon volnánk mert annyit veszeksünk amiatt hogy egy szobában lakunk Erzsivel.³ Ma reggel is sírunk mindaketten. Tegnap Frascatiban voltunk és kissé pityókosan jöttünk haza. Borzasztó jól mulattunk. Azért jó volna már menni Compiobbi felé az országúton. Itt megismerkedtünk egy német fróval, a Rundschau⁴ munkatársa és le akar tőlem fordítani egyetmást. Elégge érdekes ember, sveizi. Ma mert esik az eső nagy irodalmi délutánt tartunk. Mi van Vedresékkal,⁵ nekünk nem írnak. Menjen Elzához.⁶ Otthon nagy felfordulás lesz a lakással, ha hazamegyünk előre félek. Erdei⁷ nem írt hogy jön? Hívja őt maga.

Sok jó és szívbéli üdvözet mindkettőnkől

R.[enée]

A dátum: postabélyegző.
MTAK Kéziratár Ms 4586/147.
Kézírás képslapon.
Címzés: M. Louis Fülep
Via dei Robbia 62. Firenze

Erdős Renée ld. az 58. sz. levél jegyzetét.

¹ FL fenn nem maradt levelében valószínűleg Jaroljmeckné Augusta zu Eulenburggal való megismerkedéséről számolt be. Hogy ismeretségük ekkorról datálódik, alátámasztja, hogy FL egy fényképre, amely a Jaroljmeck-házaspárt, két kisfiúkat és Alexander Bernátékat ábrázolja a tengerparton, az „1908 vagy 1909” dátumot írta rá. Barátságuk írásos dokumentuma csak 1910-ből maradt fenn. (Ld. a 132. sz. levél jegyzetét.)

² Ismeretlen.

³ Héczey Erzsébet ld. az 58. sz. levél jegyzetét.

⁴ Ld. 63/8.

⁵ Ld. 88/8.

⁶ Ld. 72/5.

⁷ Ld. a 30. sz. levél jegyzetét.

90. FÜLEP GYÖRGY – FÜLEP LAJOSNAK

Nagybecskerek, 1908. IV. 14.

K[edves] fiam Lajos!

Értesítelek, hogy a legutóbb küldött mindkét leveledben történt értesítéssel (de különösen az első értesítéssel, melyben arról értesítesz bennünket, hogy egészséged, kedélyhangulatod és ezekkel kapcsolatosan az életkedved teljesen helyreállott)¹ igazán mondhatom úgy én reám, mint különösen Anyádra igen jó hatást gyakoroltál, és igen örülünk neki, hogy végre valahára ez bekövetkezett, csak aztán most vigyázz is az egészségedre, mert amint tapasztalhattad, nem oly könnyű ezt visszaszerezni, mint amilyen könnyű elrontani; ami a második, vagyis az anyagi helyzeted javításáról szóló értesítésedet illeti, erre nézve szintén csak örömről fejezhetjük ki, mégpedig nem tisztán az összegért, melyben téged részesítették,² hanem inkább azon elismerésért, melyben téged a nagyok elismernek azzá és olyanná, ki ezen jutalmaztatást talán most is, de minden bizonnyal a jövőben kiérdemelni fogod, itt csak azt akarom figyelmedbe ajánlani édes fiam, hogy vigyázz is ezen szép elismerésre, és minden igyekezeteddel, szorgalmaddal, és tudásoddal arra törekedjél, hogy jövőben ezen szép elismerést mintegy kiérdemelve birhassad, ne hogy könnyen vedd a dolgot, nehogy megfélekedj magadról, hanem legyél mindig a jövőben is oly tiszta erkölcsű és egyenes lelkű ember, mint eddig voltál, hogy aztán majdan annak idejében, amidőn teljesen érettnek érzed magadat és ki fogsz lépni a porondra, örömmel mondhassák mindazok, kik most csak sejtik benned a tudás csíráját, hogy imé ez az az egyén, kit mi egykor támogattunk! úgy legyen. –

Értesítésedben arra is célzasz, hogy pillanatnyi szükségünkben segítségünkre óhajtás állani,³ erre nézve csak azt jegyzem meg, hát bizony ez szintén jól esett nekünk, mert ezáltal tanújelét adtad magadról annak a jóindulatnak, melyben ugyan mi eddigelé egy percet sem kételkedtünk, hogy jó indulattal és jó akarattal viseltetel velünk szemben, és elismered mindazokat, mit mi veled szemben tettünk! és ez nekünk teljes elégtétel részedről, ha azonban az 1600 koronát megkapod, és talán most vagy mostanában nem lesz vagy nem lenne az egész összegre szükséged, ez esetben, de csak ez esetben, ha nélkülözheted, küldjél haza 600, esetleg kevesebb koronát azért, hogy ezen összeget aztán később, ha talán nem is egyszerre, hanem részletekben, visszaküldeném részedre, de mert azt hiszem, hogy ha neked visszamarad most 1000 korona, azzal egyideig meg is élhatsz és talán adósságaidat rendezheted, talán ruhát is készíttethetsz magadnak, nekem most szükségem vol-

na ezen összegre, mert van egynehány apró váltóadósságom, ezt kiegyenliteném és nem kellene értük intezni, de meg itt a tavasz, malacokat is be kellene szerezni, mert az az összeg mit én a most, illetve a március hónapban történt kiküldetésem után amit kapni fogok, csak talán augusztus vagy szeptember hóban lesz kiutalványozva, mely kör.[ül]belől 300 koronát tesz ki, tehát azt várni messzi van.

Egyébként semmi bajunk, hála Isten mindketten jó egészségnek örvendünk, mindketten ezerszer csókolunk, maradtam szerető

Apád

MTAK Kézirattár Ms 4586/326.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Fülep György (1847-1932) FL édesapja. Tízgyermekes jászkíséri gazdálkodócsaládból származott. Mivel örökrésze nem volt elég a megélhetésére, kitanulta a kovácmesterséget s kovácsként, majd Szegeden hajógyári munkásként dolgozott. Galficiában katonáskodott, majd szülőfalujában lett kovács. 1874-ben feleségül vette Sándor Rózát (ld. a 84. sz. levél jegyzetét), a jászkíséri tanító árváját, s már három gyermekes apaként állatorvosi diplomát szerzett Budapesten az Állatorvosi Főiskolán. Ez idő alatt született 1885-ben Lajos fia. 1886-ban Nagybecskereken lett városi állatorvos, itt élt haláláig. Őt fia és egy leánya közül csak az elsőszülött Jenő (ld. 19/1.) és FL érte meg a felnőttkort.

¹ Ld. 26/1.

² A Koronghi Lippich Elek segítségével kapott 1600 koronás államsegélyre utal.

³ Fülep Györgyné itt nem közölte más leveleiből kiderül, hogy férjének saját és Jenő fia adósságait kellett kifizetnie, s FL ösztöndíjából ajánlott fel neki segítséget. (MTAK Kézirattár Ms 4587/1-2.)

91. FÜLEP LAJOS – KORONGHI LIPPICH ELEKNEK

Firenze, [1908.] IV. 17.

Nagyságos Uram,

fogadja legmélyebb köszönetemet, amért nagybecsű jóakarátát ezúttal sem vonta meg tőlem, ép akkor, amikor legnagyobb szükségem volt rá, hogy jelenlegi utamon tovább haladhassak és munkámat sikerrel vigyem befejezése felé.¹ Az Ön pártfogása nagy jót tett velem, de, engedje meg, hogy most mondjam meg, ez még nem a legnagyobb. Egy vallo-mással és egy másik, tán még nagyobb köszönettel tartozom. Nem tudom, méltóztatik-e még emlékezni szavaira, melyeket utolsó tisztelettevésém alkalmával rámpazarolni szíves volt – én nagyon is emlékszem rájuk és bizony nem tudnám megmondani, hányszor fordultak meg a fejemben itt létem alatt és hányszor fognak még eszembe jutni. Méltóztatik-e hinni, hogy azoknak a szavaknak nagy szerepük volt abban, hogy Itáliába jöjjenek? És mióta itt vagyok? Nem, azt nem lehet ilyen röviden elmondani. Abból, hogy Párisra és egyebek-re nem is gondolok, hogy eszem ágában sincs Itáliából mozdulni, amíg csak nem muszáj, Nagyságod könnyen kitalálhatja azt a gyökeres változást, ami bennem végbement. Amire óriási szükségem volt, amellyel tényleg az egyedüli helyes útra léptem és amelynek tulajdoníthatom, ha egy olyan munkának tudok életet adni, amelyre egyebütt és e változás nélkül képtelen lettem volna. Mindezt nagyrészt Nagyságodnak köszönhetem, Nagyságod tanácsainak és jóakarátú szavainak, amelyek úgy látszik, nem estek rossz talajba. De Ön nemcsak ide küldött engem Itáliába, hanem most gondoskodott arról is, hogy ha már itt

vagyok, egészen a munkámnak élhessek. Mikor és hogy fogom én mindezt megköszönhetni?

Nem akarok álszerénykedni és nem akarok sacrilegiumot elkövetni a talentumommal szemben, amelyet isteni adománynak tartok s amelyet tisztelek, bár nem az én érdemem, hogy van; azért a múltakért nem vádolom a talentumom; téves úton járt, ennyi az egész, amint megtalálta a helyes utat, hasznos és jó munkát is tud majd végezni. Én azt hiszem, hogy megtalálta. És ebben a hitben dolgozik és törekszik. És megteszi kötelességét minden erővel, amelyek rendelkezésére állnak.

Őn az én hajóm kormányrúdját néhány pillanatra a kezében tartotta és csodát művelt.

Engedje meg, hogy még egyszer a legmélyebben megköszönjem mind, amit tett és kérem, tartson meg továbbra is jóakarátában

alázatos szolgája

Fülep Lajos

Legyen szabad nekem, avatatlanak, innen a távolból állandó jóindulatát kérnem a nagyon talentumos, mély lelkű Remsey Jenő² iránt, akinél jobban azt a fiatalok közül azt hiszem senki sem érdemli meg.

A dátumban ki nem írt évszám a bélyegzőről kiegészítve.

OSzK Kézirattár Levelestár.

Kézírás.

Budapestre írt levél.

Címzés: Nagyságos Koronghi Lippich Elek
kultuszminiszteri osztálytanácsos úrnak
Budapest Kultuszminisztérium.

Feladó: Sp. L. Fülep, Firenze 62 Via dei Robbia

Koronghi Lippich Elek ld. 40/2.

¹ Ld. 90/2.

² Remsey Jenő György (1885–1980) festő, költő, író. Budapesten, Bécsben és Münchenben tanult, utóbb a gödöllői művészcsoporthoz tartozott. Szecesszió, spirituális művészet c. írásában (Vigilia, 1973. 747–754.) leírja FL-sal és Erdei Viktorral való megismerkedését. 1909-es sikeres berlini kiállítása után Koronghi Lippich Elek ösztöndíjat szerzett neki a gödöllői művésztelepre.

92. GYENES VIKTOR – FÜLEP LAJOSNAK

Nagybecskerek, 1908. IV. 26.

Kedves Lajosom!

Már több ízben ültem neki az írásnak, az első néhány mondatnál azonban nem jutottam tovább. Visszaretentett az a rengeteg anyag, amely írás közben folyton nagyobbodó tömegben elém torlódott, és amelynek feldolgozása csak egy meglehetősen nagy tanulmányban volna lehetséges. Beláttam azonban, hogy így te sohasem fogod megkapni választomat és ezért félrelöktem jegyzeteimet, amelyeket a feleletadáshoz készítettem és elhatároztam, hogy a lehető legrövidebben közlöm veled nézeteimet és álláspontomat. –

A Hétfeli írásnak nagyon megörültem.¹ A formája (strófikus volta) és az írásban megnyilvánuló ritmus annyira megtetszett nekem, hogy ebből a szempontból még most is hiába keresek a magyar irodalomban hozzá hasonlót. – Talán nem kell külön megemlítenem,

hogya a témát is teljesen újnak és nekem különösen vonzóznak és érdekesnek találtam, mert sok személyes élményed buggyan ki az írásból. –

Az „Új Művészi stílus” c. tanulmányod² megírásából is azt tapasztaltam, hogy eddig soha oly könnyedén nem jöttek ki belőled a gondolatok, oly szervesen nem fonódtak egybe a következtetések és soha sem látszott annyira egyöntetűnek az írásod, mint itt. – Az álláspontod előtt is kalapot emelek, de nem tudok veled egyetérteni. Az a nézetem, hogy a régi stílusok megalakulásánál egy igen jelentős tényezőt, talán a szülőököket figyelmen kívül hagytad. – Ez a vallás. – Én úgy látom és úgy képzelem el az egiptomi, asszir, [...] görög stb. stílusok keletkezését, hogy a vallás (illetve annak letéteményesei, a papság) kisajátított bizonyos formákat és azokból dogmákat, egyedül érvényes és helyes szabályokat csinált (Ez és ez az istenség valódi, hű képmása stb.). Minthogy az egész szellemi, tehát a művészi élet is csaknem kizárólag a vallás uralma alatt állott illetve annak megnyilvánulásaként jelentkezett, a művészek az ekként szabállyá kinevezett formákon nem mertek és nem is tudtak túlmenni és így egész tevékenységük arra irányult és abban merült ki, hogy az adott formákat mélyítsék tartalmilag. – Innen a régi stílusok monumentalitása.

Manapság a vallás túlélté magát és helyébe más oly tényező nem lépett, mely a vallás ezt a szerepét folytatni képes volna. – Most a korlátlan benső szabadság korában és a jövőben is nem tudok elképzelni oly fejlődést, mely az egyes művészek egyéniségének alárendelésével járna más valaki által megformulázott, tehát csak erre érvényes igazságnak. – Én úgy érzem, hogy a jövőben is az lesz a művészek törekvése, hogy stílust alkossanak, de mindegyik a *maga* stílusát, és pedig lehetőleg oly elmélyítéssel és monumentalitással, amilyennel a régi stílusok bírtak. – Igaz, hogy a régi stílusok kialakulása évszázadokig is eltartott, manapság azonban már sok olyant alkottak egy emberélet alatt, amihez régente évszázadok kellettek. A művészetek külömben is folytonos fejlődésben vannak, alkotó elemeik, lényegük kikutatása és megállapítása szemünk előtt történik és így én nagyon könnyen el tudom képzelni, hogy talán nemsokára lesznek művészek, akik egy emberélet alatt olyan stílust fognak megcsinálni, amilyennek megalkotásához a régieknek több generációja szükséges volt.

Ez röviden, tele gondolatbeli ugrásokkal az én nézetem, amelynek egyedül helyes voltát korántsem akarom vitatni. A te álláspontod mindenesetre érdekesebb, újabb és talán igazabb és ezért épenséggel nem akarlak attól eltéríteni. Ha könyved ezen az alapon készül, sok dolog új világtásban fog jelentkezni és utóvégre egy könyvnek egyéb célja nem lehet, mint bizonyos álláspontot elfoglalni, azt kifejteni és ezzel a nézetek tisztázásához közreműködni.

908. ápr. 27. –

Engem is felette meglepett az a hihetetlenül hangzó tapasztalatod, hogy naivul állsz az étellel, és a művészetekkel szemben. Iparkodom összhangba hozni ezt a vallomásodat utolsó írásaidal és – megbocsáss – most még kevésbbé tudok abban hinni. Én úgy érzem, hogy ez a naivitás inkább túlfinomodottság, amely új szenzációkat már csak a primitív művészi megnyilatkozásokban tud találni. A kultúra utolsó fokban mindig visszakanyarodik a kezdetekhez, amelyekben új szépségeket és új gyönyöröket tud felfedezni. Ha valamiben, úgy az izlésben nincs visszafejlődés és ezért diagnózisodat csak a jelzett értelemben fogadhatom el. – Én ezzel korántsem a naivitást csak az abszolút kulturálatlanság állapotában akarom elismerni. Ellenkezőleg minden művészet egy jó adag naivitást tételez föl. A te esetemben úgy konstruálom meg diagnózisod magyarázatát, hogy fejlődésedben elérkeztél arra a pontra, amelyen elmarad tőled minden idegen, minden ami helyes-

nek tűnt és ezért vagy tetszetős volta miatt elfogadtad, levált minden külsőség és most már kizárólag magadból merítesz, legsajátosabb lényedből adsz. – Ennek felismerése tehát az a nagy változás, amelyet magadon konstatáltál és amely előttd a naivitás színében tűnt föl.

Úgy látom Firenze eltántortott – legalább egyelőre – eredeti terveidről, a kizárólagos belletrisztikai tevékenységtől. A jövő megalapozása szempontjából mostani tanulmányaidat csak helyeselni tudom, ám azért ne feledkezzél meg egészen a szegény magyar szépirodalomról.

Jenődtől³ értesültem, hogy egy 1600 k[orona] állami segélyben részesültél és ezzel egy időre az anyagi gondoktól megszabadultál. E sikernek én is felette örülök, mert tudom, mennyire hátrányos befolyással vannak rád a kedvezőtlen pénzügyek. – Az Új Szemlétdől kaptál-e honoráriumot és megfelelőt-e. (Mellesleg az a nézetem, hogy kár ennek a lapnak írni, mert senki sem olvassa és alig valaki ismeri.) – Az idegen nyelven való megjelenéssel mennyire vagy? fölhívom figyelmedet az idecsatolt revüihirdetésre.⁴ A revüben Vályi⁵ barátodnak már több cikke jelent meg, és így talán nem lesz nehéz ott néhány dolgot elhelyezni (a revü ugyan főleg szociológiával foglalkozik, de azért már több filozófiai tanulmányt is láttam benne.) – Egy új magyar szépirodalmi folyóirat is jelent meg néhány hónap előtt „Nyugat” címmel.⁶ A fiatal modernnek lapja és állítólag igen erős. (Ady, aki jelenleg szülőfalujában tartózkodik, egyik fő munkatársa.) –

Magamról még semmi újat v[agy] jót nem írhatok. Tengődöm. Ez az én hivatásom!

Édes anyám szívélyes üdvözléteit küldi és köszöni a róla való megemlékezéseket. –

Sok szeretettel ölel

Viktorod

Remélem, nem várokotatsz meg nagyon válaszoddal!

MTAK Kézirattár Ms 4587/184.

Kézírás „Dr. Gyenes Viktor ügyvéd” feliratú levélpapíron.

Firenzébe írt levél.

Gyenes Viktor ld. a 78. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 84/3.

² Ld. 66/2.

³ Ld. 19/1.

⁴ A melléklet hiányzik a levélből.

⁵ Ld. 41/10.

⁶ Ld. 83/5.

93. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1908. V. 8.]

Kedves Fülepe Úr!

Ép tegnap beszéltem König t[anár] úrral;¹ megállapodtunk, hogy a Geb.[urt] d[er] Trag.[ödi] egészen adjuk. Hogy mi legyen még a kötetben, attól is függ, mekkora lesz a Geburt a magyarban. Talán az Unzeitgem.[ässige] Betr.[achtungen]ből² valami. Tehát: so on!

Eloolvastam a tanulmányát.³ Nagyon, nagyon érdekes. De vannak megjegyzéseim. Ezekről legközelebb.

Szíves üdvözléttel igaz híve

Alexander

A dátum: postabélyegző.
MTAK Kézirattár Ms 4585/25.
Kézírás.
Címzés: S[ignor] Luigi Fülep
10. Via la Farina Firenze Italia

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levelet.

¹ Ld. 28/13.

² Nietzsche: Unzeitgemässige Betrachtungen c. műve nem került be a FL által fordított kötetbe.Ld. 41/11.

³ Ld. 66/2.

94. FÜLEP LAJOS – KORONGHI LIPPICH ELEKNEK

Firenze, [1908. V. 14.]

Mélyen tisztelt tanácsos úr,

bocsánatot kérek, hogy ily szörnyű nagyot késtem a válasszal¹ az Ön végtelen jóakarati levelére, de vis major állott be – többek közt hurcolkodás, az egész pensiónk házat csebrélt,² tintám és tollam bepakolva – kávéházba pedig istók ucscse nem járok.

Ha Önnek valóban örömet szereztem a pálfordulásommal,³ amit hinnem mindennél jobban esik, mit mondjak én? Azt hiszem, ez az egyetlen módja annak, hogy úgy ahogy lerójam a hálám azokért, amiket értem tett – némi örömet szerezni, mert tudom, hogy ebben az örömben a személynek semmi szerepe sincs, egy magasabb, egy rajtam túlszárnyaló öröm az, inkább bizalom, mely a magyar kulturának szól – s csak mint e kulturáért cselekedni akaró valakinek, nekem is. Ha megengedi, hogy itt egy pillanatra együtt említsem kettő magunkat – azt hiszem, kevés olyan fanatikusa van a kulturának, mint mi. Ön nyíltan, én egyelőre csak suttymban és bizonyos, hogy ha a megismeréseink között nem is volnának, mint ahogy pedig az Ön értesítése szerint vannak, közösségek, az örömeink közősek lennének minden fölött, rajtam, bárki és bármi fölött, aki tesz, ami történik e kulturáért, valaki neki szenteli magát, valaki megtalálja az útját, valaki erős és neki veti magát a töretlenjének – mindegy, hogy ki, ebben egyek vagyunk mindig, mindig, ebben az örömben. Én részemről csak azt szeretném, ha már éppen rólam van szó, hogy minél több örömet szerezhessek Önnek – ami más szóval azt is jelenti, hogy minél különb szántóvetője váljék belőlem a mi kulturánknak.

Nagyszerű dolog az, amiről írni méltóztatott, hogy a gondolataink olyan frappánsul összetalálkoztak. Különös – az utóbbi időkben több ízben történt meg velem és mindig olyan emberekkel, akikre büszke lehettem. Már nem vagyok egyedül! Mint voltam hónapokkal azelőtt, amikor mindent magam akartam megcsinálni s csak a magam módja szerint. A megtérésemet mi sem igazolja jobban, mint hogy jeles emberek törekvéseivel találkozom léptenyomon. Végtelen lekötelezne vele tanácsos úr, ha említett cikkét nekem elküldeni kegyes volna, képzelhető, mennyire érdekel a dolog. És főként az a bizonyos *konklúzió*, amelyet ismerni és magamévá tenni szeretnék, mert ha valamit, a félmunkát és a félig járt utat nem tudom szívelni.

Az időre, amikor majd haza kell mennem – 2–3 év múlva – én is sokat gondolok. Mindig nyomta a lelkem az attól tartás, hogy nem lesznek emberek. A fiatalságnak egyik,

számban jelentékeny részét t. i. ismerem, de arra nincs kedvem számítani. Ha Nagyságodnak van gárdája, akkor a problémák legnehezebbike is meg van oldva. Ahol emberek vannak, ott minden van, vagy legalább is lehet.

Jelentésem magamról: a munkák energikusan folynak, érzem, hogy minden nap haladást jelent most. Múzeumok és könyvtárak közt oszlik meg az életem. A nyáron, Firenzében maradni lehetetlenség lévén, Toscanát és Umbriát szándékozom bebarangolni – részben vasúton, részben gyalog, mert fenéig ismerni akarom őket.⁴

Fogadja Nagyságod legmélyebb tiszteletem kifejezését

Fülep Lajos

10 Via La Farina

Dátum a bélyegzőről.

OSzK Kézirattár Levelestár.

Kézírás.

Címzés: Nagyságos K. Lippich Elek kultuszminiszteri osztálytanácsos úrnak

Budapest VII. Pálma utca 6. Ungheria.

Feladó: Sp. L. Fülep [Firenze] [a boríték szakadt]

10 Via La Farina

Koronghi Lippich Elek ld. 40/2.

¹ A levél nem maradt fenn.

² Signora Moro panziója a Via dei della Robbia 62. sz. alól a Via La Farina 10, majd ősszel a Via Paolo Toscanelli 2. sz. alá költözött. FL ide is vele költözött.

³ Ld. a 91. sz. levelet.

⁴ Firenze klímája nyáron nagyon fülledt. 1908. nyarán FL néhány hetet Striano Rontában töltött Gordiglianiéknél, majd onnan ment Umbriába. Erről 1910-es feljegyzéseiben a következőket írta: ... A nyelv ismerete megkönnyítette a behatolásom abba a kultúrába, mely mindennél jobban érdekel, a középkori Olaszországba, és annak megértését. Dante, S.[an] Francesco, S.[an]ta Caterina, Jacopone de Todi etc. olaszországi két utolsó évmunk szerzeményei. S[an] Francescót és Dantét már azelőtt is ismertem, de tökéletlenül. De, különösen ami S[an] Fr.[ancesco]-t illeti, azt hiszem, a legjobb úton vagyok s nincs kizárva, hogy annak a rengeteg írásnak dacára, melynek eddig tárgya volt, nekem, az újon jöttek kell elmondanom a legizgalmasabb dolgokat.

A nyelvnel még fontosabb volt a kultúrával való érintkezés a művészet révén. [...] 1908 nyarán Umbriában voltam, [...] ahol különösen a középkori és etruszk dolgokkal foglalkoztam. Giotto már Olaszországba jöttöm előtt mindenkinél jobban érdekelt. Itt gondolataim róla nagyban tisztultak és bővültek, nevezetesen Firenzében, Assisiben és Padovában. Az assisii frescók körül még nagy a zavar. Venturi attribucioi is önkényesek és gyakran tarthatatlanok. Thoderól nem is szólván és másokról. (Ms 4592/7. 1-2.)

Venturi, A.: La basilica di Assisi. Roma, 1908. és Thode, H.: Giotto. Bielefeld-Leipzig, 1899. c. művei élete végéig megvoltak FL könyvtárában. – Ld. még a 99. sz. levelet.

95. FÜLEP LAJOS – CRAIG, EDWARD GORDONNAK

[Ravenna, 1908. VII. 31.]

Besten Gruss! Könnten Sie mir Hevesi's¹ Adress schreiben?

Fülep

Meine Adress: *Ronta*.²

A dátum: postabélyegző.
Párizs, Bibliothèque de l'Arsenal.
Kézírás.
Címzés: Signore Gordon Craig
Firenze 2 Lungarno Acciajuoli

Szíves üdvözlét! Megírhatná nekem Hevesi címét?

Fülep

A címem: Ronta.

Edward Gordon Craig ld. 63/2.

¹ Ld. 63/5.

² Striano Ronta = Firenze és Faenza között fekvő nyaralóhely. Michele Gordigianinak és családjának, FL firenzei barátainak s későbbi házigazdáinak villája volt ott, ahol FL 1908 és 1909 nyarán is több héttig vendég volt. Háziasszonya, Gabriella Gordigiani VII. 29-én a következőket írja Giovanni Papininek: Fülep ... oly kellemes társaság volt három héten át. Most elment Romagnába művészeti kirándulásra: Rimini, Ravenna stb. Amíg itt volt, nem sokat láthattuk, mert mindig bezárkózott a szobába, írt és tanult, de az a kevés a lehető legkellemesebb volt. Az eredetiben olasz nyelven. (Fiesole, Fondazione Primo Conti, Archivio Papini.)

96. FÜLEP LAJOS – LYKA KÁROLYNAK

[Ravenna, 1908. VII. 31.]

Bocsánatot kérek a hosszú hallgatásért. Túlságosan okkupálnak a szép dolgok s a velük járó studiumok.

Igaz tisztelettel

Fülep Lajos

A dátum: postabélyegző.
OSzK Kézirattár Fond 65/206.
Kézírás ravennai képeslapon. Rongált.
Címzés: Ungheria
Nagyságos Lyka Károly úrnak a „Művészet” szerkesztőjének
Budapest Andrássy út 10.

Lyka Károly ld. 14/6.

97. FÜLEP LAJOS – HATVANY LAJOSNAK

[1908. VII. 31. után]

Kedves Hatvany úr,

azt hiszem, kezéhez jutott valahol – mert nem tudom merre jár – kártyám, melyet Ravennából menesztettem, bejelentve rajta, hogy könyvét elolvastam és örültem neki. Tulajdonképpen többet kellett volna írnom róla, illetőleg beszélni, megbeszélni – egyelőre újra beérem azzal, hogy nagyon érdekelt, foglalkoztatott. Eleven írás.

Érdekelne tudnom, merre jár és mit csinál.

Jómagam kisebb-nagyobb utakra járok.

Rimini és Ravenna után most Umbriába készülök. Perugiába, de főként Assisibe ahol azt hiszem, állomásozni fogok.

Irodalmi és egyéb híreim nekem itt egyáltalán nincsenek, mivel lapokat absolute nem olvasok és teljesen kívül élek a világon. Magam azt csináltam, hogy közben lefordítottam a Geburt der Tragödiét.

Gondol arra, hogy az Ön könyvét az ősszel majd átadja egyik-másik olasz fiúnak – jelenleg nem lehet, mivel magam sem lakom Firenzében, de nincs is itt most senki. Mind elszéledt valahány.

Nagyon kérem azonban, legyen szíves az én novellámat – mivel a Nyugatban mindmáig nem jelent meg – *amint csak lehet elküldeni*, Ha már nem volna Önnél, kérem küldesse el Nyugatóktól nyomban még pedig ajánlva, mert itt Olaszországban úgysis elkallódik minden.

Szíves üdvözlettel igaz híve

Fülep Lajos

Címem állandóan, ahonnan mindent utánam küldenek: Firenze, 12 Via La Farina

A tartalom alapján datálva: FL 1908. VII. 31-én volt Ravennában.

Ld. a 95–96. sz. leveleket.

MTAK Kézirattár Ms 380/231.

Kézírás.

Budapestre írt levél.

Hatvany Lajos ld. 86/1.

¹ A kártya nem maradt fenn.

² Hatvany könyve: Die Wissenschaft des nicht Wissenswerten (Lpz. 1908.) „Fülep Lajos úrnak igaz tisztelettel Hatvany Lajos” szövegű dedikációval volt meg FL könyvtárában.

³ Ld. 41/II.

⁴ Ld. 86/1.

98. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

Kolberg, 1908. VIII. 8.

Kedves Fülep úr!

A fordítás¹ elkészültét nagy örömmel olvastam, gratulálok! Hiszem, hogy jó lesz; hiszem, hogy senki se tudja oly jól fordítani, mint Ön. A mutatóvány nagyon sikerültnek tetszett.

A terjedelmesebb tanulmányt nagyon szívesen veszem. De gondolja meg, hogy ez nem könnyű munka lesz. A vállalatnak azonban nagy hasznára fog szolgálni. A tanulmányt azután a B.[udapesti] Szemlében kiadnók, hogy így is terjedjen és hogy ebből külön jövedelme legyen. A B.[udapesti] Hírlapban is közölnék egy tárcára valót, esetleg másutt is.²

A jegyzetekben a Schopenhauerre való vonatkozásokat, ha ezekre nem érne rá, magam írnám meg. Amit a tragédia fölfogásáról ír, okvetlenül bele kellene venni a jegyzetekbe.

Tehát jobb szeretném, ha nagyobb tanulmányt és bővebb jegyzeteket ír. Bármennyi lesz, nem sokallom a terjedelmet, csak *nagyon ne haladja meg a 15 ívet*.

A kefelevonatokat úgy fogja megkapni, ahogy kívánja. Könyveket ismét nem küldhetek. De intézkedem, hogy Magda,³ aki jelenleg itt van Kolbergben, vagy Pestről küldje el a könyveket, vagy ha Firenzébe visszamegy, vigye magával. Ő esetleg szept.[ember] 15. már ott lesz. Elküldhetem kis Nietzsche-t, mind a tíz kötetet; Richtert majd ha Budapesten leszek, Zeidler-t detto. Forster Nietzsche életrajzot is megkapja majd, ha ha-zaérek.⁴

Kis könyvem a művészetről és művészi nevelésről készen van, de példányt csak szept.[ember]ben küldhetek, akkor nyomják.⁵ Az ön dolgait nagy érdeklődéssel és nagy várározással, reménnyel várom.

Itt maradok aug.[usztus] 17-ig. Innét Berlinbe megyek, onnét Németalföldre, 31-én Heidelbergben leszek, a filozófiai kongresszuson.⁶ Levél itt ér engem, ha 14-ig elküldheti. Azután tessék Heidelbergbe írni, csak nevem alatt, és Mitglied des Internationalen Philosophischen Congresses.

Szíves üdvözlettel igaz híve

Alexander

MTAK Kézirattár Ms 4585/26.

Kézírás Park-Hotel, Ostseebad Kolberg feliratú levélpapíron.

Firenzébe írt levél.

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 41/11.

² A bevezető tanulmány 1909 áprilisában készült el. Ennek ill. a tanulmány részletének napilapban való előzetes publikálása futó ötlet volt Alexandertől, 127. sz. levelében úgy ír, mintha sosem gondolt volna rá.

³ Ld. 48/9.

⁴ Az említett könyvek: Raoul Richter: Friedrich Nietzsche. Sein Leben und sein Werk. Leipzig, 1903.; J. Zeidler: Nietzsches Ästhetik. 1900. és Elisabeth Forster-Nietzsche: Das Leben Friedrich Nietzsches. 1-2. Leipzig, 1895.

⁵ Alexander Bernát: Művészet. – A művészet értékéről. – A művészeti neveléséről c. könyve 1908-ban jelent meg a Franklin kiadónál.

⁶ A Heidelbergben tartott 3. nemzetközi filozófiai kongresszus 1908. VIII. 31. – IX. 5. között volt.

99. FÜLEP LAJOS – KORONGHI LIPPICH ELEKNEK

[Firenze, 1908. XI. 30.]

Méltóságos Uram,

mivel tudom tapasztalatból, hogy az Ön jóindulata nem efemer dolog s az embereket nem azért támogatja, hogy kérésüket teljesítve napirendre térjen fölöttük, – Ön a magyar kultúrán dolgozik s állandóan gondol azokra, akik ma vagy holnap építőmesterei ennek a kultúrának, – kérem, szenteljen ismét egy kis időt nekem, aki utamon újból olyan állomásra értem, ahol az Ön kezére van szükségem. Az én firenzei tanulmányimnak *első* fázisa jelenleg a vége felé közeledik, a második nagy fázis, melyre egész lélekkel készülönöm kell: Róma.¹ Időközben megjártam Riminít és Ravennát, továbbá Umbriának nagy részét, nevezetesen Orvietot, Chiusit, Perugiát, Assisit, Arezzot, Todit, Spellet, Spoletot, Gubbiot, továbbá a Casenaticot, Poppit, Bibbienát, La Vernát, s a Magello völgyét, Scarperiát, Vicchiot stb., részben olyan helyeket is, nevezetesen az utóbbiakat, ahol teljesen

ismeretlen dolgokra is akadtam, amelyeket eddig senki föl nem dolgozott. Firenzén kívül tanulmányaim főhelye Ravenna, Perugia és Assisi volt, s az utóbbi helyen végleg kikerekítettem studiumaimat, melyekre könyvem Giotto-fejezetéhez szükségem volt.² Azt hiszem, a Cimabue és Giotto-fölfogás tisztázásához néhány új szemponttal fogok hozzájárulhatni. Azt hiszem egyáltalán, hogy az assisi két S. Francesco templomban sikerült egy pár homályos és kétes dolgot tisztáznom.

Mindezekről részletesebben azonban akkor óhajtok beszámolni, ha majd második számú jelentésemet megszerkesztem mindarról, amit első jelentésem óta cselekedtem.

Egyelőre főproblémám Róma. Rómában drága az élet s különösen a lakásviszonyok súlyosak, pedig nekem arra is tekintettel kell lennem, hogy olyan helyhez jussak, ahol kéreményen dolgozhatom is. Ennek realizálásához kérem Méltóságod segítő kezét. Nagy dolog volna nekem, ha *egy évre* ingyen lakást – egy szobát – kaphatnék a Fraknói-villában.³ Igaz, hogy az eredetileg piktoroknak és szobrászoknak van szánva, de én azt hiszem, hogy mivel magam is a művészet területén munkálkodom, nem lennék benne egészen hivatlan vendég. Elvégre azt hiszem, nem *mesterségekről* van szó, hanem a *művészetről*.

Kérem Méltóságodat, amennyiben nekem ezt a beneficiumot kieszközölhetné, legyen támogatásomra. Amennyiben van rá mód, úgy szeretném, ha *januárban* mehetnék Róma-ba, nevezetesen a Fraknói-házba.

Ezzel szemben én újra csak arra kötelezhetem magam, ami tőlem telik: munkára, sok munkára. Mióta Olaszországban vagyok, azt hiszem, egy órámm sem volt, ami kárba vett volna.

Méltóságod fáradozását előre is köszöni hálás és igaz híve

Fülep Lajos

Firenze

2 Via Paolo Toscanelli

(Pensione Moro.)

A dátum: postabélyegző.

OSzK Kézirattár Levelestár.

Kézírás.

Címzés: Méltóságos K. Lippich Elek miniszteri tanácsos úrnak

Budapest VII. Pálma utca 6. Ungheria

Koronghi Lippich Elek ld. 40/2.

¹ FL firenzei tanulmányait előkészületnek tekintette római útjához. Az 1909-es útra nem került sor: először 1912. X. közepétől 1913. I. végéig, majd 1913. IV.-tól 1914. VII.-ig volt FL Rómában.

² Ld. 93/4. FL kéziratos hagyatékában két külön könyvtöredék maradt fenn, az Assisi szent Ferencről szóló (Ms 4562/2.), valamint a Dantéről frott (Ms 4562/3.). Két kisebb kézirat: az II „dolce stil nuovo” (Ms 4555/7.) és Dante Beatricejéről (Ms 4555/8.) ugyancsak ezidőtájt készülhetett. A Giotto- ill. a képzőművészeti fejezetből nem maradt fenn semmi.

E tanulmányainak eredményeit utóbb több cikkben, bevezető tanulmányban, kisebb közleményben és előadásban felhasználta.

³ Fraknói Vilmos (1843–1921) történétíró, címzetes püspök római villájában a Rómában működő francia és német történelmi és régészeti intézetek mintájára 1894-ben magyar történelmi intézetet létesített, amelyben 5 történész ill. régész római könyvtári és levéltári kutatásai idején lakhatott. Az öt helyből négyet a VKM, egyet a Magyar Tudományos Akadémia tölthetett be. Koronghi Lippich Eleknek ilyen módon lehetett befolyása az ösztöndíjak odaítélésébe. FL kérését nem teljesítették.

Kedves Fülep Lajos,

Nagyon kérem, ne dühöngjön túlságosan, hogy k.[edves] soraira ilyen későn válaszolok.¹ A Stirner-bibliográfiát² összeállítottam s most idemlékelve küldöm, de a főokom a késésre az volt, hogy nem tudtam fixül megállapítani a galette fontos ügyét. Kérem, egy pillanatig se értsen félre. A látszólagos hanyagság oka az, hogy *napról-napra* vezetnek az orromnál fogva finánciális tekintetben, s azt hittem, óráról-óra lehetőséges lesz az ügy elintézése. Ismételve kérem, néhány velős káromkodás után hagyja abba a dühöngést, s ne nehezteljen. *Szerdái*g okvetlenül, *minden áron* elintéztem a dolgot, mert most már véglegesen tisztázva léssen az én affairem. –

Alexander Bernáttal³ azóta több ízben beszéltem, s nagy meglepéssel nyilatkozik arról, hogy Magát megszerezte. Nagy dolgokat vár Magától, kezdje meg a Nietzschefordítás bevezető essayjével!⁴ Alexander úr magatartását megítélheti abból, hogy Magda⁵ kisasszony (Alexander másodlánya), akivel azóta több ízben beszélgettem, mesélte, hogy a papája az ebédnél a familiának dicsérte Fülep Lajost. Ez a jel a legfontosabb! Különben Alexander és az ő bámulnokjai társaságában minden héten (hétfőn és pénteken) a Modern Kávéházban⁶ együtt vagyunk, s én Ányos Istvánnal⁷ fényesen mulatok Alexander anekdotáin. Képzelteri!

A magam pozitív dolgairól majd csak akkor, ha véglegesen rendezve lesznek. Még kb. 3 hetet kell itt töltenem. A bátyja⁸ lement-e Nagybecskerekre? Telefonon beszéltem vele egyszer, s akkor mondta, hogy leutazik. (Cham) Verlainere⁹ még szükségem van, mert dolgozni kevés időm volt eddig. Nem baj ugy-e? ha csak elutazásom *előtt* fogom elküldeni?

Ányos Istvánt beajánlottam Alexandernek, aki a lexikon részére megfogta őt is.¹⁰ Az öreg Bernát alakít egy pszichológiai társaságot *havi folyóirattal*.¹¹ Már a télen megindul. Ott is lehet majd Magának sokat keresni.

Írjon hamar, s közölje munkája menetét, egészségi állapotát stb. Ne kövessen a késés dicső szokásában, hanem írjon hamar és gyakran.

Bocsásson meg e levél hanyagságáért, de kávéházban késő éjjel álmosan firkálom. Legközelebb behatóbban írok fontos ügyekről.

Még egyszer bocsánat a késésért, igaz híve

Vályi

A dátumból hiányzó évszám a tartalom alapján pótolva: az 1909. IV.-ban elkészült Nietzsche-bevezetés még csak terv.

MTAK Kézirattár Ms 4590/154.

Kézírás.

Címzés: Monsieur Fülep Lajos homme de lettre

Nagy Becskerek (Magyar utca) Torontál megye

Feladó: Expédié par Félix Vályi Budapest

Vörösmarty-u. 73. II/18.

Vályi Félix ld. 41/10.

¹ FL levele nem ismeretes.

² FL valószínűleg az Alexander Bernát szerkesztésében tervezett filozófiai lexikon részére készült újabb Stirner-cikket írni, ehhez volt szüksége a bibliográfiára. Ld. 52/5.

³ Ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

⁴ Ld. 41/11.

⁵ Ld. 48/9.

⁶ A Ferenc József rakparton volt, az Erzsébet híd közelében.

⁷ Ányos István (1881–1919) jogász, filozófiai író.

⁸ Ld. 19/1.

⁹ Ld. 55/12.

¹⁰ Ld. 52/5.

¹¹ Alexander nem alapított pszichológiai társaságot s lapot sem.

101. KOSZTOLÁNYI DEZSŐ – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1908. XII. 10.

Kedves uram,

a *Magyar Szemle*¹ karácsonykor nagy apparátussal, új emberekkel és új iránnyal megindul. A szerkesztőség okvetlenül számított önre. Esedezem, hogy minál előbb küldjön nekünk valamit. Cikket, novellát, jegyzetet, bármit. Az idő rövid – csak egy hetünk van még. Minden írását kivételesen nagy honoráriummal tiszteljük meg. Erről *kezeskedem* és mihelyt megkapom a levelét, *útnak indítom a pénzt*.

Sokszor és szívesen üdvözli igaz híve és bámulója

Kosztolányi Dezső

Címem: *Budapest*, Baross utca 4. II. 12.

Kedves Lajos miért nem hallatsz magadról. Utolsó levelemre soká vártam válaszra. Pedig szeretnék egyről-másról beszélgetni. Ölel

Márffy Ödön²

Sokszor üdvözli a régi barátsággal

Kárpáti Aurél³

MTAK Kézirattár Ms 4588/175.

Kézírás.

Nagybecskerekre írt levél.

Kosztolányi Dezső (1885–1936), aki az 1906-ban megszűnt *Magyar Szemle* Báthori-kávéházbeli törzsasztalától ismerte Fülep Lajost, ezidőben a folyóirat feltámasztásán fáradozott. Az új lap végül *Élet*. Szépirodalmi és kritikai hetilap címmel látott napvilágot 1909–1944 között. Első, 1909. I. 3-i számának „Kultúra” rovatában „A régi jó *Magyar Szemlé*ről” címmel Szén. [Andor József] aláírással a cikkíró az első keresztény szépirodalmi lapként méltatva, az *Élet* ősnévként nevezte a *Magyar Szemlé*t. A szerkesztő, Andor József (1871–1918) ekkor középiskolai tanár, majd igazgató, író, a Szent István Akadémia tagja volt. Neve 1909–1910-ben szerepel a folyóiraton Prohászka Ottokár és Szemere György főmunkatársak társaságában, utóbb a lap *Képes* heti folyóirat alcímmel, a szerkesztő nevének feltüntetése nélkül jelent meg. FL-től – noha, mint a 103. sz. levélből kiderül, küldött kéziratot, – ekkor nem jelent meg benne semmi.

¹ Ld. 15/2.

² Ld. 7/1. Márffy Ödön is tagja volt a *Magyar Szemle* asztaltársaságának.

³ Ld. 15/1. Kárpáti Aurél ugyancsak az asztaltársaság tagja volt, emlékeit *Emlékezés a balszélfogóra* címmel a *Magyar Nemzet* 1961. III. 5-i számában írta meg.

Bp. 1908. XII. 27.

Kedves Fülep úr!

A beiratások¹ csak jan.[uár] 6. kezdődnek és ha jól tudom 15-ig tartanak, úgy hogy bőven ráér ideutazni. Nagyon helyeslem szándékát, pusztá formalitásról van szó, mely esetleg később igen fontos lesz. A pontos dátumokat ebben a pillanatban nem tudom, de Magda² meg fogja írni, azt hiszem, hogy utólag is be lehet iratkozni, ámbar legjobb, ha idejekorán jó. A küldeményt³ úgy látszik megkapta, ámbar nem említi, ill.[etve] épp ezért. A küldeményhez nem csatolhattunk levelet, (Magdát is kivettem) mert nem szabad, és nagy büntetés van rajta. Nagyon nagyon örülök, hogy Nietzschevel nem sokára végez és hogy ismét látni fogom.⁴ Hogy érdeklődjem Ön iránt?! Én a legnagyobb simpatíával gondolok Önre és a legnagyobb várákozással nézek működése elé. Igaz, hogy nem írok sokat, – nem írni az én erősebb oldalam – de ne tessék ezen megütközni. Igazán nem érek rá és annyi levelet kell írnom, hogy könnyen halasztom, ami halasztható. De nemcsak én vagyok tele várákozással, hanem sokan itt Budapesten. Hiszen az Irodalomtörténetben is első sorban számítok Önre. Ha B[uda]pestre jó, megkötjük a szerződést.⁵

Ma ebéd után a Tátrába utazom két hétre, feleséggel és a két kisebb gyermekemmel. Azt hiszem, a pihenés nagy jót tesz mindnyájunknak.

Közeli viszontlátásra igaz híve

Alexander

MTAK Kéziratár Ms 4585/27.

Kézírás a „Filozófiai Lexikon. IV. Ferencz József-part 27.” feliratú levélpapíron. Nagybecskerekre írt levél.

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

¹ FL ekkor szüleinél volt Nagybecskereken, legalább II. 10-ig. III. 20-án már Párizsban volt, közben járhatott Budapesten. Alexandernek írt, fenn nem maradt levelében valószínűleg arról írt, hogy „távhallgatóként” beiratkozik az egyetemre és leteszi a doktorátust. Beiratását Alexander Magda intézte. Ld. 114/1. és 118/1.

² Ld. 48/9.

³ Ld. 98/4.

⁴ Ld. 41/11.

⁵ Az Athenaeum kiadó Műveltség Könyvtára c. sorozata 1905-ben indult, 12 egyenként 40–45 éves népszerű tudományos kötetet terveztek a különböző tudományterületek ismertetésére. 1908-ig 6, 1913-ig összesen 10 kötet látott napvilágot. Alexander (Lenhossék Mihállyal közösen) szerkesztette az 1907-ben megjelent Az ember testi és lelki élete, egyéni és faji sajátosságai c. kötetet. A tervezet szerint a 11. kötet lett volna a magyar, a 12. pedig a világirodalom története, ez utóbbit ismét Alexander szerkesztette. Alexander Bernátnak az Athenaeummal kötöt szerződése szerint (OSzK Kéziratár 1909. III. 31.) a kötet kéziratát 1910. I–V. között kellett volna átadnia a szerkesztőnek, hogy X.-ban megjelenhessék. Ez azonban nem történt meg. FL cikkeiből (Dante; Petrarca; Torquato Tasso; Humanizmus, – Ariosto, – Machiavelli, valamint A regény a XIX. században) 1916-ban készült korrektúra, a kötet a világháború miatt nem jelent meg. Nyomtatásban a máig kiadatlan A regény a XIX. században kivételével ld. Fülep I/II. 211–402.

FL igen kedvetlenül vállalta a cikkek megírását. 1910-es firenzei feljegyzéseiben a Dante kapcsán a következőket írja: Egy rossz, népszerű esszát kell írnom egy aljas, utálatos vállalatához, amit a publikum számára ad ki Alexander Bernát. Egy egyetemes irodalomtörténetbe egy fejezetet írok Dantéről! De ebből él az ember. Undorító dolog.

Fáradt vagyok. A soha megállás, pihenés nélkül való hajsza, tanulás most megbosszulja magát. Amikor legjobban szükségem volna rá, hogy odavágjak egy felületes, rossz cikket az embereknek, hiányzik

a fizikai erőm az íráshoz. Sok év bosszulja itt meg magát. Azonkívül a rossz cikkhez is annyit studiroztam, mint más egy nagy könyvhöz Dantéről. Ez is kifárasztott. A cikkben persze e studiumoknak nem lesz, s nem is lehet nyoma (ki van kötve, hogy ne legyen „tudományos”), de nem baj, másutt majd kiadom magamból, ami meggyűlt. (Ms 4592/7. 11.)

103. KOSZTOLÁNYI DEZSŐ – FÜLEP LAJOSNAK

Budapest, 1908. [XII. vége]

Kedves uram,

megkaptam levelét és a kéziratot.¹ Mindkettőt köszönöm. A kéziratot külön, minthogy nagyon nekem való volt és váratlan, érdekes, új élvezetet okozott. Ez a hang új nálunk, de nekem – ha ismeri az írásaimat – egyáltalán nem szokatlan.

Ön azonban arra kért, hogy tájékoztassam a lap irányát és célját illetőleg. Ezt annyival inkább meg kell tennem, minthogy első levelemben arról írtam, hogy a régi M.[agyar] Sz.[emle]² feltámad. Újabban ugyanis kisült, hogy még M.[agyar] Sz.[emle] se lesz a lapunkból, de valami furcsa találkozóhelye a modern és nem modern nem-zsidó íróknak. Egyelőre csak annyi bizonyos, hogy pénz van és intelligens dolgokat el lehet helyezni. Néhány név: Hevesi Sándor,³ Cholnoky Viktor,⁴ Ányos István,⁵ Trikál⁶ és Prohászka Ottokár.⁷

A többi ember szemét. A szerkesztő: Antal vagy Andor József.⁸ Mindegy.

Az első szám már megjelent. Cikke későn érkezett és így csak a másodikba kerülhet bele.⁹ A honorárium elküldését megsürgettem.

Igen szeretném, ha minél gyakrabban írna ebbe a lapba. Elvégre olyan mindegy, hogy hol jelenik meg az írása Magyarországon. Ki talál itt stilszerű milieut? A Nyugat egy kifejezetten antiszimbolista, józan, racionális alapon álló, metafizika és gondolatgyűlölő zsidó pártszövetkezet. Impotens rikoitozás rekedt torokkal. A szifilisztől berekedt torokkal. Hitem szerint ők sohasem csinálják meg az irodalmi forradalmat, mert erre nemcsak az erejük hiányzik, de a hitük is, az állítani tudás bátorsága. Az új lap keresztény jellege pedig semmiképp sem akadályoz bennünket abban, hogy a magunk hite szerint írjunk, hisz a francia és olasz szimbolizmus is – amint Ön igen jól tudja – keresztény katolikus, sőt jezsuita alapon indult meg. A parnasszusiak és a dekadensek tagadása után a misztikusok mondták ki állító mondataikat.

Ezeket a magam és az ön vigasztalására írom. Hogy dolgozzék. Írjon, amit akar. Valamit a legújabb olaszokról, talán arról a fiatal filozófusról, akinek egyik könyvét olvastam (Crepuscolo dei filosofi),¹⁰ de a nevét elfelejtettem. Bármit. Szép tréfa lenne, ha ebből a lapból nőne ki a magyar szimbolizmus.

Sokszor üdvözli és várja levelét s a kézirateit

Kosztolányi Dezső

Budapest Baross u. 4. II. 12.

Dátum: a levélen csak a város és az évszám szerepel. A 101. sz. levél után íródott, ha azonban ekkor – mint Kosztolányi írja, – már megjelent az Élet 1. száma, nem 1908-ban, hanem 1909. I. 3. után kelt, ez u. i. az Élet 1. számának megjelenési dátuma.

MTAK Kéziratár Ms 4588/176.

Kézírás.

Nagybecserekre írt levél.

Kosztolányi Dezső ld. a 101. sz. levél jegyzetét.

¹ Sem a levél, sem a cikk nem maradt fenn.

² Ld. 15/2. ill. a 101. sz. levél jegyzetét.

³ Ld. a 26. sz. levél jegyzetét. Hevesi – mint Kárpáti Aurél emlékezéseiben írja, (ld. 101/3.) a Magyar Szemle tulajdonképpeni szerkesztője volt. Írásai az Életben is megjelentek.

⁴ Ld. 28/19. Cholnoky Viktor is a Magyar Szemle korábbi asztaltársaságának tagja volt s az Életnek is munkatársa lett.

⁵ Ld. 100/7.

⁶ Trikál József (1873–1950) teológiai tanár, filozófiai és egyházi író.

⁷ Prohászka Ottokár (1858–1927) egyházi író és szónok, 1905 óta székesfehérvári püspök, az Élet főmunkatársa.

⁸ Ld. a 101. sz. levél jegyzetét.

⁹ Az említett cikk sorsa ismeretlen. FL-nak csak 1913-ban jelentek meg az Életben A legrégebb Mária-templom ill. Mai vallásos művészet c. cikkei. (1913. III. 9. ill. IX. 28., X. 5., X. 12., X. 19. sz.)

¹⁰ Papini, Giovanni (ld. 59/1.) első, 1906-ban megjelent kötete.

104. ERDEI VIKTOR – FÜLEP LAJOSNAK

München, 1909. I. 25.

Kedves Fülep,

hogy még oly akcióképes s utazgat mindenfelé, annak természetesen megörültem.¹

Mulasztásai velem szemben nincsenek, a levélírásnak pour levélírás nem tulajdonítok semmi jelentőséget s tudom, ha évekig nem érintkezünk egymással levélileg, az sem baj, hisz ha van vmi tényleges mondani-közölni-valónk, az úgyis megtörténik s eddig is megtörtént.

Levelemnek egyes érdemleges részeit – a kiadókat etc. illetőleg – alaposan félreértette; ha még egyszer nyugodtabb Stimmungban, mint a firenzei elutazás hangulata, elolvassa azt, úgy nyilvánvaló lesz ez Ön előtt is: ugyanis *nem* az *Ön* német kiadókkal való kontaktusáról volt szó, hanem egy kiadványról, melyre itteni kiadót tán nem nagyon problematikus megnyerni.²

Minderről közelebbiket azonban csak úgy állapíthatnánk meg, ha vagy nagyon *szoros levélbeli érintkezés* állana köztünk fenn, melyben mindkét fél (Ön és én) hajlandóságai, kívánságai, dízpozíciói – s legkülönösebben Önnek mai állásfoglalása, felfogása az én dolgaimmel szemben – erős világításba kerülnének – vagy pedig (s ez könnyebb)

ha *személyes érintkezés* által jönnének e dolgokkal tisztába. Ez tán úgy volna lehetséges, ha Ön Párisba utaztatásban itt kiszállna 1–2 napra, mely terv könnyen kivihető, mint tudja s remélem, Ön előtt se antipatikus.³

Most itt f. é. febr. 10-ig Hans von Maréesnak van olyan kiállítása, mely ilyen széles merdében Németországon kívül nem igen fog mutogatgatni. E kiállításra nem igen terjeszkedem ki, csak megjegyzem, hogy nagyon érdemes e dolgot megnézni (tudja: Meier-Graefe most ad ki H.v.M.-ről könyvet),⁴ mert önmagához őszinte s tiszta törekvésű művésszel ismerkedik meg az ember, kihez hasonló a német művészetben nem igen található. Analógiákat csak a franciáknál találunk H.[ans] v.[on] M.[arées]-ra, kiben bizony semmi németiség nincs. Amit Németországról ír, azt én nagyon jól tudtam s tudom.⁵ A veszedelem akkor volna nagy, ha nem tudnám, hol vagyok. De levelemből kivehette, hogy tudom, mint kivehette azt is, hogy nem akarok itt sem megtelepedni, sem berozsdásodni. Hogy a pálmát – a megtelepedést s berozsdásodást illetőleg – melyik ország s város fogja elvinni

– arról ne beszéljünk most – ha megérett az alma – majd lehullik a fájáról: az alma érik, fájának gyökerei előttünk nem nagyon ismeretlen földön nőttek.

Igen örülnék, ha a müncheni kirándulás tervét megszívnél, tisztába jönnénk sok mindennel.

Mi nagyon szívesen várjuk: ezt fölösleges írnom is.

Ha soraimra mielőbb reflektálna s ezen s legutóbbi levelemre jelenlegi munkásságának mozgató erőt amúgy nagyjában érintené, közelebb jutnánk megértésekhez?

Erdei Viktor

MTAK Kézirattár Ms 4586/136.

Kézírás.

Nagybecskerekre írt levél.

Erdei Viktor ld. a 30. sz. levél jegyzetét.

¹ FL 1908. XII. elejétől 1909. II. közepéig Nagybecskereken volt a szüleinél. Úgy tervezte, hogy januárban megkezdi római tanulmányait; amikor ez nem sikerült, valószínűleg áprilistól júniusig tartó franciaországi és londoni útja tervéről írt Erdeinek fenn nem maradt levelében.

² Erdei itt említett levelét FL még Firenzében, hazautazása előtt kaphatta kézhez, s már otthonról válaszolt rá. Erdei feltehetően arról a tervéről írt benne, amelyről 106. sz. levele is szól.

³ A találkozássra nem került sor.

⁴ Meier-Graefe, Julius: Marées, sein Leben und Werk. München–Leipzig, 1909–1910.

⁵ FL nyilván lebeszélte Erdeit a hosszabb müncheni tartózkodásról.

105. CSÓK ISTVÁN – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1909. II. 1.

Kedves Barátom!

A meghatottságtól csak most tudok szóhoz jutni. Hogyan? Van még a hazában disznótor s ami fő! ilyen szellemes módja a vacsorára hívásnak? Lavotta¹ Márffy² (jól választottam el?) sőt Guttmann Géza³ jóbarátom (maecenás egyúttal), feleségem, természetesen jómagam is vitézül neki láttunk s éltettünk benneteket, ahányszor alkalom nyílt rá. A maradék (van bőven) ott fagyoskodik az ablakban s izgatottam várja a reggeli theázást. Ebből azonban most már senki nem eszik, nagybátyám szerint ami menne más kutyába, inkább a magunk hasába. –

Okvetlen maradj átutazóban B[uda]pesten, esetleg, sőt bizton csapjunk egy kis közös vacsorát Lavotta s Márffy társaságában.

Édes jó anyádnak add át köszönet és kézsókunkat. Feleségem szívesen üdvözöl, én meg öllelek azonfölül is igaz szeretettel

Csók Pista

Új címem: VII. Erzsébet körút 42/II/10.

(úgy látszik, mi úgy változtatjuk lakásainkat, mint ifjú magyarjaink művészeti meggyőződésüket.)

MTAK Kézirattár Ms 4585/239.

Kézírás.

Címzés: Nagyságos Fülep Lajos úrnak

Nagy-Becskerek Magyar utca

¹ Ld. 32/4.

² Ld. 7/1.

³ Guttman Géza adatai ismeretlenek.

106. ERDEI VIKTOR – FÜLEP LAJOSNAK

München, 1909. II. 10.

Kedves Fülep,

hogy olyan munkáknak élhet, melyek fedik törekvéseit s jelenlegi gondolat- és érzésvilágát, annak természetesen nagyon megörültem: köszönöm is, hogy írt e dolgokról: megnyugtatónak sok irányban.

„Megtörténhet, hogy nem Münchenen át megyek, de megtörténhet, hogy nagyon fognak sietni Párisba. De az ellenkezője sincs kizárva. Bizonyos az, hogy én magával nagyon szeretnék találkozni:” ezeket írja.¹ Az agyonzacherlirozott görög szobrok Párisban, Londonban – hol amúgyis néhány hónapot tölt – nagyon-nagyon sokáig fognak maradni. Egy élő művész azonban nincs olyan őrizet, fedezet alatt, hogy miatta ne volna érdemes egy-két napot megállni, különösen, ha tán dolgunk van vele. De ha Önnek vesztéglés ez, úgy nagyon gyorsan künn lesz Párisban. Majd konzerválom, bebalzsamozom, befőzöm magam. A dolgok rém előkelőek: örülnék nagyon, ha egymással nem előkelősködnénk. Mindezt személyes ügyben: tudom, hogy nem érdemli meg, de úgy érzem sokszor, hogy nagyok a felelősségei... hogy Maga jobban ismer engem, dolgaimat, mint más: az nagy dolog: azt ma jobban érzem, mint valaha.

Azt írja, hogy nincs egészen tisztában azzal, hogy ügyeimben miről van szó: íme kristályosabban:

A meglévő műveim: rajzaim s egyéb alkotásaim, könyv vagy mappák alakjában való minél megfelelőbb s méltóbb formában való kiadásáról.²

E dologban tanácsát, illetőleg közreműködését akartam kérni.

Olyan dolgot szeretnék csinálni, mely tán Magának is nagy dolog s talán szívéen is fekszik. Erről nyilatkoznia kell.

Itt Németországban s különösebben itt Münchenben vannak kiadók, kik olyan irányú dolgokkal foglalkoznak, mint az enyéimeim.[!]

E dologra most szükség van, elég ha tán röviden ezt írom. Egy kiállítás problematikus miliője s időlegessége, helyhez kötöttsége ma nem megfelelő. S sok energiát, anyagot követel, nem ad ellenértékeket.³ Levegőt kell kapniok dolgaimnak. Nincs bázisom ma, melynek alapján tovább dolgozhatok. Dolgaimhoz köze van mindazoknak, kik érdeklődnek a ma művészete iránt. Magyarország elszigeteltsége miatt – úgy látszik – nem elegendő tér dolgaimnak – ezt azt hiszem, megérti.

Mint első, Firenzében írt levelemben írtam, kötelességemnek tartom, hogy ez ügyben Önhöz forduljak elsősorban, mint olyanhoz, ki legjobban ismeri ez ideig dolgaimat. Fáradságos s tán illuzóris volna újabb konnaxiók megszerzése ez irányban.

Kérem, foglaljon állást ez ügyben s Ön fogja tudni, kvadrálnak-e az én ezirányú terveim az Önével.

Hogy a dolgok nem halaszthatók, mutatja az, hogy írtam Önnek: ma, midőn a legcsekélyebb energiapazarlást is óriási bűnnek tartok s midőn a feleslegességektől jobban irtózom, mint valaha.

Azt írja: „rendelkezzék velem, amennyiben tőlem telik, kész vagyok cselekedni,” nem tudom, erre mit írjak, nem tudom, hogy rendelkezem Önnel, csak azt érzem, hogy valahogy mellettem kell hogy legyen, s minthogy merő képtelenség, hogy én ma odajöjjek, hol Ön van, nem szeretném, ha elmulasztanók a kedvező alkalmat az Ön párisi utazása alkalmával: itteni kiszállását értem.

Jelenlegi viszonyaim – mint rendesen – meglehetősen komplikáltak – enyhe kifejezés – s valahogy csak személyes találkozás útján jöhetnék egymással tisztába. Arról van szó, hogy szükségünk van-e most egymásra vagy nem. Használhatjuk-e *egymást* vagy nem. Önről épen úgy szó van ugyanis, mint rólam. Tisztába kell jönnünk azzal, hogy békében kell-e hagynunk egymást vagy foglalkoznunk kell-e egymással: a perspektívákkal kell tisztába jönnünk.

Lehet, hogy csak nekem.

Itt mindenesetre eljárók, a mennyire tőlem telik ügyeimben, ugyanis nem mulaszthatok immár egy napot sem.

Eleget vesztegeltem.

Sokat tanulok, látok itt.

Amint tudok, amint lehet, kimegyek Párisba s néhány havi ottlét után őszkor – úgy látszik – Budapestre kell mennem. Gyökereim – úgy látszik – ott vannak: az ottani embereket látom, érzem, az ottani ember szemével látok, érzek. Firenze áll még s vágyom is oda nagyon s Firenze, Páris az a két város, melyet látni: legjobban vágyom: Maga mesélt róluk sokat s érzem, tudom is jelentőségüket.

Hogy Budapest micsoda nekem, dolgaimnak, csak ma tudom. E város fullasztó levegőjében van valami, ami úgy látszik – jaj – döntő jelentőségű rám nézve. Félelmes, ugy-e. Talán nincs így.

Minden szó helyett, kedves Fülep, világokat képzeljen – nem írhatok többet. Lehetetlen.

Legintímebb levelek ezeket, miket innen írtam Magának – brüszkségükön ne ütközzék meg. A témák antipatikusak – tudom. De meg kellett írnom Önnek. Kötelességem volt. Nagy áruk volt s van.

Az „Új szemle” cikkeit annakidején olvastam – természetesen.⁴ Jelenlegi munkáit fogom még olvashatni: várom őket.

A firenzei ismerősökről hallani fogok még sokat: hiszem:

E[rdei] V[iktor]

P. s. A Baedekert – a párisit a nagy párisi térképpel együtt sok köszönettel s külön boríték alatt ajánlva küldöm.

MTAK Kézirattár Ms 4586/137.

Kézírás.

Nagybecskerekre írt levél.

Erdei Viktor ld. a 30. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. a 104. sz. levelet.

² Ez időben nem készült Erdei-album.

³ Erdei Viktor legközelebbi gyűjteményes kiállítása 1926-ban volt.

⁴ Ld. 66/2

[Párizs, 1909. III. 29.]

Méltóságos Uram

ember tervez, a szocialisták végeznek, különösen Franciaországban, ahol a Gondviselés szerepét a szocializmus volt szíves átvenni. Én is elhatároztam, hogy amint Párisba érek, nyomban elküldöm a kérvényt,¹ de mint méltóztatik tudni, a derék francia posta fölmondta a szolgálatot. Bízom azonban benne, hogy ez a fatális körülmény nem veri poszcékká reményeimet.

Hogy mindjárt rátérjek a kérvényre – ezer bocsánatot kérek, ha mulasztást követtem el azzal, hogy nem tettem rá bélyeget, de Pesten elfelejtettem venni s itt már késő volt rá gondolnom. Azt sem tudom, vajjon szükséges-e – amennyiben igen, nyomban küldetnék oda valakivel. Szörnyen röstellem ezt a mulasztást, mert nem természetem a gondatlanság s nagyon fáj, hogy mégis megesik.

Munkámat a Bibliothèque Nationaleban és a Louvre egyiptomi és görög termeiben már fölvettem s most látom óriási örömmel, mennyire másként értem ezeket a dolgokat ma – Olaszország után! Mintha egyenesen a veséjükbe látnék. Azelőtt szerettem őket és birkóztam velük, ma egy vagyok velük. Nem tudnám leírni azt az emóciót, amit egyik másik dolog látása keltett bennem. Ezért igen jó volt idejönni – hogy az ember önmagának régi valójával leszámoljon, ahhoz vissza kell helyeznie magát abba a milieube, amelyben valaha volt. Egyébként valósággal beköltözökdttem a Louvreba – rendesen reggel megyek oda s ott maradok zárásig, mindössze ebédelni megyek közbe. De nem is jut eszembe különben semmisse – rengeteg anyag van itt fölhalmozva.

Kimondhatatlan örömmel konstatáltam, hogy azokat a gondolatokat, amik részben Olaszországban fogantak bennem, de főleg ott alakultak és tisztultak, itt minden dolog megerősíti s valamennyi szobor azt mondja, igazad van Fülep! És ez nekem többet ér, mint akár öreg katalogizáló tudósok, akár ultramodern ifjak érdeklődése. Mióta a *magam* útját járom, szóval mióta Olaszországban megtaláltam a magam igazi föladatát, azóta úgylis szinte egyedül állok. Ezek nem mindenkinek való gondolatok – és mégis, föl kell fegyvereznem magam, hogy az embereket meggyőzzem a magam igazáról, mert én szerintem ettől sok minden függ, ha nem minden. Én be akarom vájni magam az emberek lelkiismeretébe, különösen a művészekébe.

Csaknem egyedül – mondtam, s azért nem mondtam, hogy egészen, mert Méltóságodra gondoltam, akinek irántam való érdeklődése akkora öröm nekem, hogy szinte el se tudom hinni s utolsó beszélgetésünk óta, amikor oly megbecsülhetetlenül lelkembe véste, még ma sem tértem egészen magamhoz. Kérem Méltóságodat, tartsa meg ezt a jóindulatát számomra, azt hiszem, nem sok időn belül meg fogom mutathatni, hogy nem voltam rá egészen érdemtelen.

Legközelebb részletesebben fogok beszámolni dolgaimról s ugyanakkor a *modern* (!) dolgokról is. A Salon des Indépendants-t már láttam. Ilyen cloaca maxima még nem volt a világon.

Címem ápril 3-ikáig 20 rue des Écoles, akkor helyet változtatok s mivel új címem még nem tudom, ezért nem írtam a kérvényre sem. Amint lehet, rögtön megírom,

Méltóságodnak mindenkor hálás tisztelője

Fülep Lajos

A dátum: postabélyegző.

OSzK Kézirattár Levelestár.

Kézírás.

Címzés: Méltóságos Koronghi Lippich Elek miniszteri tanácsos úrnak

Budapest Kultuszminisztérium Báthory utca 12. Hongrie

Feladó: E.p.L. Fülep Paris 20, rue des Écoles.

Koronghi Lippich Elek ld. 40/2.

Erről az utazásáról FL 1910-ben a következőket jegyzi fel:

1909 telén (januárban) magyar földre mentem s k[örül]belül 6 hetet a szüleimnél töltöttem Becskerekén. [A dátumra FL tévesen emlékszik: már 1908. XII. elején Nagybecskerekre címezték barátai leveleiket.] Onnan Párisba mentem (6 hét), onnan Londonba (10 nap), onnan francia vidékre (Chartres-t, Rouent már előzőleg láttam), Reims, Amiens, Laon, Sens, Joigny, Vézelay, Auxerre, Avalon etc. kezdetben egyedül, később barátommal abbé Vignot-val, aki sok dologban a kezemre járt, összehozott archeologusokkal – minden kis francia városban, ahol katedrális van, az abbé egyúttal archeologus, mégpedig gyakran kiváló (abbé Chartraise, Pissier etc.). Csodálatosan derék és kedves emberek. Csupa szfv és lélek. Szeretik az embert és a művészetet. Az ember oly messze van a németektől, mint egy világ a másiktól.

Ez az utam a legnagyobb revelációm volt, melyben eddig részesültem. A katedrálisok s a plasztikájuk! Párisban ezúttal harmadszor voltam; [. . .] most jó időre elég volt. (Ms 4592/7. 2.)

¹ Ösztöndíj kérésről van szó. Mint a 108., 110., 112. és 115. sz. levelekből kiderül, FL csak késve, Firenzébe visszaérkezve kapta kézhez a pénzt, így útját rövidebbre kellett fognia az eredetileg tervezettinél.

108. FÜLEP LAJOS – KORONGHI LIPPICH ELEKNEK

Párizs, [1909.] IV. 5.

Méltóságos Uram

sajnos, azon kell kezdenem, hogy Párisban nem valami jól érzem magam. Hiába, ha az ember hozzászokott az olyan nyugodalmas helyhez, mint Firenze, akkor nem tud többé beleilleszkedni az ilyen nyargaló környezetbe. Még mindössze kerek egy hónapig szándéksom itt maradni, ennyi kell, hogy tanulmányaimat, amelyeket minden vonalon elkezdtem, bevégezzem. A Louvre mégis csak egy rettenetes birodalom. De azért roppant fontos volt rámnézve az idejövétel. Most, hogy újra látom a dolgokat, Olaszország után mennyire más szemmel nézem őket! Sok dolognak az értéke nőtt a szememben, de igen soké esett vagy teljesen elveszett. Legfőbb örömem persze a Louvre asszír, egyiptomi és görög termeiben telik, no meg a Notre Dameban. Ez az, ami Olaszországban hiányzik nekünk: az igazi gothika, melynek szobrászatát csak most tudom valójában értékelni. Hihetetlen ez a gazdagság. Ezért, ha már itt vagyok, szeretném bejárni azokat a helyeket, ahol a legnevezetesebb dolgok vannak, hogy pótoljam az Olaszországban pótolhatatlan hiányt s hogy ha ismét lemegyek Firenzébe, írhasak róluk s összevethessem őket egykorú s későbbi olasz dolgokkal. A román stílust és a gothikát, minden modern művészet forrását, mégiscsak Franciaországban lehet megtalálni. Tulajdonképpen hosszabb időre kellene ide jönni egyszer, bejárni városokat és falvakat.

A párisi hónap leteltével szeretnék egy hónapra átmenni Londonba, ez attól függ, hogy meglesznek-e hozzá az anyagi lehetőségeim. Ha nem, szép csöndesen vissza fogok bújni Firenzébe. Londonból jövet szeretnék 2 hetet francia vidéki városokban tölteni, Amiens, Reims, Poitiers, Rouen stb. haladni le délig s onnan átmenni Firenzébe. Így két legyet üt-

nék egy csapással, mert egyszerre tanulmányúton lennék, s egyúttal mindig közelebb jutnék Olaszországhoz. Persze, ezek a tervek is föltételesek. Chartresba, Amiensba azonban mindenesetre elmegyek.

Hanem ami a modern művészetet illeti! Most van nyitva a Salon des Indépendants. Hát azt látni kell. Van valami 3000 kép, de nem mondok keveset, egy félóra alatt mind meg lehet nézni. Az individualizmus, egyéni szabadság, art libre jelige alatt – mind egyforma. Nincs az az iskola, ahol így utánozzanak az emberek, mint ezek a „független művészek”.

Sajnos, Pesten létemkor nem mehettem ki Gödöllőre, mert másnap utaztam s aznap, hogy Méltóságodnál voltam, már nem futotta az időből.¹

Kérvényemet Méltóságod atyai jóindulatába ajánlom, bár érzem és tudom, hogy az én ajánlásomra nincs semmi szükség.² Tudom, hogy Méltóságod nagy jóakarattal viseltetik irántam, hogy az fogom egyhamar elfelejteni, amiket utóljára mondott nekem. De azt is tudom, hogy az ilyen kitüntetéssel kötelességek is járnak.

Fogadja Méltóságod legmélyebb tiszteletem és hálám kifejezését

Fülep Lajos

6 rue Le Goff

Az évszám postabélyegzőről pótolva.

OSzK Kézirattár Levelestár.

Kézírás.

Címzés: Méltóságos Koronghi Lippich Elek miniszteri tanácsos úrnak

Budapest Kultuszminiszterium Báthory utca 12. Hongrie.

Feladó: E.p. L.Fülep Paris 6 Rue Le Goff

Koronghi Lippich Elek ld. 40/2.

¹ Koronghi Lippich feltehetőleg az említett látogatás alkalmával javasolta FL-nak, hogy látogasson el a gödöllői művésztelepre. Ő maga szoros kapcsolatban volt a gödöllői művészekkel: Koronghi Lippich Elek költeményei 1880–1902 című kötete is Kriesch Aladár és Nagy Sándor „képdíszzeivel” jelent meg 1903-ban.

² Ld. 107/1.

109. GORDIGIANI, GABRIELLA – FÜLEP LAJOSNAK

[Firenze, 1909.IV. 9.]

Auguriamo Buona Pasqua al figluolo lontano che si ricordi di Piazza Donatello.¹

[Gabriella Gordigiani]

A dátum: postabélyegző.

Kézírás postai levelezőlapon, amelynek hátára firenzei fénykép van ragasztva. Aláírás nélkül.

MTAK Kézirattár Ms 4599/62.

Címzés: M. Louis de Fülep

6 Rue de Goff Paris

Boldog husvétot kívánunk távollevő fiacskánknak, hogy emlékezzék a Piazza Donatellora.

Gordigiani, Gabriella (szül. Cruyère) (1840 k. – 1917) Michele Gordigiani firenzei festő felesége. Érdeklődött az irodalom és a filozófia, korábban a teozófia iránt, FL-nak és Papininek írt leveleiből megállapít-

hatóan maga is írt egy dialógus-fomában készült művet, amelynek végső megformálásában Giovanni Amendola segítségével számított. Meleg barátság fűzte a firenzei fiatal filozófusokhoz, Papinihez, Assagiolihoz, Marrucchihoz, utóbb Firenzébe kerülése után Amendolához is, akiket rendszeresen vendégül látott otthonában, együtt olvastak és beszélgettek. Nagy része volt abban, hogy FL otthonossá lett a firenzei szellemi és társadalmi elit köreibben. Legközelebbi barátja Eleonora Duse volt, akit FL nála ismert meg, s akinek Gabriella Gordigianinak szóló dedikációval ellátott fényképe – Gabriella Gordigiani ajándéka – élete végéig a szobájában függött. FL Gabriella Gordigiani révén ismerte meg firenzei levelezőpartnerei közül Maria Mantegazza-t, Gordigianiek rokonát és baráti körének tagját, Ernestine Ludolfot, aki ugyancsak Gordigianiné barátja volt, főként pedig Pierre Vignot abbét, akivel szoros barátságba került.

Gordigianiné FL Firenzébe érkezése után hamarosan találkozott vele, s több Papininak szóló levelében ír róla. 1907. XII. 6-án Signorina Sartori műtermébe hívja Papinit: „ahová sokan járnak, és jó lenne a maga szava ebben a körben. Gyakran jár oda Visani (?), és egy magyar tanár, Mr. Philippe, aki ismeri és becsüli magát” – 1908. II. 29-én: „Van itt egy fiatal magyar irodalom- és filozófiatanár, aki ösztöndíjjal jött ide, nagyon finom és disztíngált. Bemutatták nekem: magammal akartam ragadni, kedvem volt hozzá, sok mindentől beszéltem neki, fel is olvastam, mert eléggé ért olaszul, de mindennekfelett intuícója van. Egészen megdöbbent! Ő maga mondta ezt. Azzal ment el: mi lesz velem addig, míg viszontláthatom?” [Ez az idézett mondat francia nyelven van a levélben.] 1908. III. 14.: „Érdekel egy fiatal magyar, aki futólag ismeri magát: Fülep. Emlékszik rá? Szép esze és szép lelke van. Remélem, hogy összebarátkozik vele. Addig is gyakran beszélek neki magáról, s meggyőztem arról, hogy még egészen más mondani és tennivalója is van, mint amit eddig tett, látom, hogy itt senkivel sem beszél. Ferrando maga becsüli, de zárkózottnak és féltékenynek tartja.

Hadd mondjam még, hogy a Biblioteca Filosofica szempontjából reménykedem benne. Elfelejtettem mondani, hogy Fülep kért, adjam át az üdvözlését.”

Gordigianiné Papininak szóló leveleiből az is kiderül, hogy fáradhatatlanul azon volt, hogy barátság váljék FL és Papini ismeretségéből, s úgy tűnik, az ő ötlete volt, hogy FL-t vonják be a Biblioteca Filosofica körébe.

1908-ban FL már Gordigianiek vendége volt Striano Ronta-i villájukban (Ld. 95/2.), majd 1909-ben ismét ott nyaralt. Ekkor írja Gordigianiné Papininak (1909. VI. 27.): „Fülep is itt van velünk. Kedves a társasága, de keveset látjuk, mert mindig dolgozik” (Valamennyi idézett levél olasz nyelvű és a fiesole-i Fondazione Primo Conti, Archivio Papini-ban található.)

Miután Michele Gordigiani 1909 őszén meghalt, FL 1910 elejétől Gordigianiek házának különálló kerti szobájában lakott egész további firenzei tartózkodása alatt. A ház a Piazza Donatello 6. sz. alatt volt, közvetlenül a Piazza Donatello 5 alatti Biblioteca Filosofica szomszédjában.

FL maga 1910-ben így írt Gabriella Gordigianiról: „Akinék a legtöbbit köszönhetek Firenzében, az Mme G[ordigiani]. – Benne a végzetet, a gondviselést látom. A legkritikusabb pillanatban ő adta a kezembe a Theologia Deutsch-t, Molinost, s ami mindennél fontosabb: Santa Caterina da Sienat. Ez a legnagyobb jótétemény az életemben. Ezzel a rendkívüli öregasszonnyal (ma azt hiszem 70 éves), aki még ma is megőrizte bámulatos szellemi frissességét, közöltem a gondolataim, együtt olvastunk sokat, vele sok órát töltöttem és töltök. Nincs itt senkim rajta kívül. Most egy kis könyvet készítek, válogatott részeket S[an]ta Caterina leveleiből a Papini collectioja, Cultura dell'Anima számára.” (Ms 4592/7. 10.)

110. FÜLEP GYÖRGYNÉ – FÜLEP LAJOSNAK

[Nagybecskerek, 1909. IV. 17.]

Kedves fiam Lajos!

örülünk hogy jól érzed magad de azt én előre gondoltam, hogy Olaszország után Paris nem fog neked úgy tetszeni mint előbb. Nekünk nem igen jó ünnepünk volt, ezt már az elkallódott levélbe is jeleztem, apád már megint beteges volt, szédült, ő maga is beismeri, hogy a cigaretta szóval a dohányzás árt neki, mégse tud róla lemondani. Most ugyan redukálta, naponta csak étkezés után szív, de hogy meddig tartja be, mert utóbb folyton dohányzott. A pénz illetőleg apád azt mondja, nem kértél még, csak jelzed, hogy szükséged

lehet rá, ha az államtól idejébe vagy egyáltalán kapsz-e, azért is lellem idejébe írjal apádnak, mert a bankba fel is kell néhány nappal mondani, ezt azért jelzem, nehogy szükséget szenvedj.¹ Az ügyvédnek hiába ír apád, nem is válaszol, sok minden lehet a késedelem oka. Kálmán, az Aranka férje most mozog a két ezer forint miatt, engednék el neki azt, mert Palitól levele van, mit halála esetén nekik enged át.² Most mi lesz, az árvaszék felszólította a pénz beszállítására. Kálmán ügyvédébe bízik, hogy megnyeri az ügyet, mindig húzódik az ügy, isten tudja. Giza, írta Jenő május elején itthon lesz.³ El is felejttem, az ünnepekbe apád fogat is huzatott, ez is súlyosította a baját, a szája padlása egészen meg volt gyulladva, még mindig sajog a helye. Még más ok is van ami elkedvetleníti apádat, ugyanis a városi m. k. állásokat apránként beszüntetik s így szegény apád is soron van, hogy valahová járásinak eldobják, esetleg a Dizinger helyébe, akkor 22 községet kapna és a városi teendőt végezni, és akkor a házszemle díjat elveszíti, munka rengeteg lenne, fizetés kevés, csak a téli, tavaszi kocsiutaktól rettegek, hogy bírja ki szegény apád. Axmanntól kértek véleményt, ő ugyanúgy terjesztette fel a minisztériumba, hogy míg az új vágóhíd el nem készül, nem helyesli, sőt nem tanácsolja, hogy változás álljon be, vajha úgy hagynák, még az idén és a jövő évbe, akkor apád nyugdíjba lép, ha a jó isten is úgy akarja.⁴ A Várkonyi Józsi felesége talán túl van a veszélyen, hastifusza van már hetek óta élet halál között lebeg. Közben abortált is. Én hála isten elég jól vagyok, mit neked is szívből kíván sz.[eret] anyád

24-ére írj apádnak sz. Györgyre.

A dátum: postabélyegző.
MTAK Kézirattár Ms 4587/3.
Kézírás.
Címzés: Louis Fülep
Paris 6 Rue le Goff

Fülep Györgyné ld. a 84. sz. levél jegyzetét.

¹ FL fenn nem maradt levelében pénzt kérhetett szüleitől, míg a kért ösztöndíj megérkezik. Ld. még 107/1. Mint 116. sz. leveléből kiderül, végül ő küldött belőle segílyt szüleinek apja adósságai kifizetésére.

² Fülep Pál (1839–1908 vagy 1909) Fülep György bátyja, FL nagybátyja, az ő örökségéről van szó.

³ Giza – Fülep Jenőné szül. Fülep Giza – FL sógornője. Ld. még 19/1.

⁴ Fülep György végül csak 1913 őszén, felesége halála után ment nyugdíjba.

III. GORDIGIANI, MICHELE – FÜLEP LAJOSNAK

[Firenze, 1909. IV. 29.]

Caro Fülep,

Ti ringrazio tanto. Ti saluto amichevolmente e ti aspetto al più presto che ti sarà possibile

Michele Gordigiani

A dátum: postabélyegző. (A bélyegzőn a hónap olvashatatlan, májusban azonban FL már Londonban volt, majd francia vidéki városokat keresett fel.)
MTAK Kézirattár Ms 4587/155.
Kézírás Firenze – Museo Nazionale David (Donatello) feliratu képeslapon.

Címzés: Monsieur Louis de Fülep
6. Rue le Goff Paris

Kedves Fülep,

hálás köszönetem. Baráti üdvözetem küldöm és várlak, amilyen hamar csak jönni tudsz.

Michele Gordigiani

Gordigiani, Michele (1830–1909) firenzei festő, elsősorban portretista. Ifjúkorában az akadémiaellenes „macchiaiuoli” kör tagja, utóbb, 1861-től az olasz királyi család hivatalos festője, 1865-től a firenzei Accademia tagja. Számos hazai és külföldi kiállításra volt, Londonban is, ahol lefestette a királyi család néhány tagját. Nevezetesen íróportréi (Robert Browning, Elisabeth Barrett-Browning, Edmondo de Amicis stb.). Értékes műgyűjteménye volt, amelyet 1909 őszén bekövetkezett halála után elárvereztek. FL-t felesége ismertette meg vele. Ld. a 109. sz. levél jegyzetét.

¹ Nem tudni, mire vonatkozik a köszönet.

112. FÜLEP LAJOS – KORONGHI LIPPICH ELEKNEK

London, [1909.] V. 13.

Méltóságos uram,

addig-addig, hogy sikerült kiküzdenem a londoni tartózkodást, ha rövid időre is. Hiába, nem vitt rá a lélek, hogy lemondjak a British Museumról és valahogy csak kiküzdhessem, ha csak tíz napra is.¹ Azt mondtam, inkább lemondok mindenről és fölálldozom az utolsó vasam, de amire a tanulmányaimhoz szükségem van, annak meg kell lennie, ha törik-szakad.

És nagyon örülök neki, hogy hű maradtam az elhatározásomhoz. Mindössze három napja vagyok itt, de sokat tanultam. Egész nap (10-től 6-ig) a Museumba ülök, főként a görög és egyiptomi termekben, melyek páratlan kincseit bizonyosan jól ismeri Méltóságod.

Ha tudtam volna, hogy londoni utam tervét sikerül megvalósítanom, Párisban nem töltöttem volna hat hetet. Jóval előbb Londonba jöttem volna, már csak azért is, mert Parist nagyon meguntam. De akármennyire el voltam szánva mindenre, még se mertem mozdulni addig Párisból, amíg valamennyire biztosítva nem tudtam magam. Méltóságodnak egyetlen biztató szava, még ha nem is lett volna semmi anyagi ígéret ize, igen jól esett volna, vártam is rá sokáig, de Méltóságod bizonyosan el volt foglalva, úgy hallottam még Párisban, hogy odahaza valami politikai események voltak, talán azok is akadályozták.²

Londonba Chartres-on és Rouenon át jöttem, mindenütt két-két napi megállással s amit Chartresban megéltem, arról igazán egy könyvet kellene írni. Kevés dolog tett rám eddig oly mély benyomást, mint a chartresi cathedrális s azt hiszem, kevés is van hozzá fogható. Londont 20-án hagyom el és Amiens-en, Reims-en át megyek vissza Olaszországba, de útközben megállok még Sensben, kitérek Troyesba és Vézelaybe, amely utóbbi helyre (a legnagyobb és legrégebbi cathedrálisok egyikének helye) meghítt egy igen derék és nagy műveltségű abbé-ismerősöm,³ aki el fog kalauzolni a nehezen megközelíthető – vasúttól távol eső – kis városba. Megállok még Dijonban s aztán egyenesen lemegyek Firenzébe, ahova a hó végén vagy a jövő hó első napjaiban vélek megérkezhetni. Mint méltóztatik látni, a tervem elég változatos és jobban kihasználni két hónapot már igazán nehéz lehet. Ha nem ezután jól is fog esni egy kis pihenés olasz vidéken.

Mindezeket azért írom meg Méltóságodnak, hogy au courant tartsam viselt dolgomat illetőleg s hogy időközönként tudomást vegyen rólam és céljaimról.

Hogy mily módon tanulok és milyen szellemben dolgozom, arról már igazán nem kell adatokat szolgáltatnom, mivel Méltóságod is tisztában van velem, akár csak én magammal.

Anyagom most már nagyon szépen és teljesen együtt lesz, úgy hogy lent Olaszországban szép nyugodtan és csöndben írhatom tovább a könyvemet, melyet hogy szépen és jól megírhassak, jelenleg a legfőbb, az egyetlen vágyam.⁴ Az Isten majd csak meg fog segíteni és egy időre el fogja háritani rólam a gondokat.

Méltóságodnak minden jót kívánva és igaz tisztelem küldve maradtam őszinte híve
Fülep Lajos

A dátum évszáma a postabélyegzőről pótolva. OSzK Kéziratár, Levelestár.

Kézírás.

Címzés: Méltóságos Koronghi Lippich Elek miniszteri tanácsos úrnak

Budapest Kultuszminisztérium Báthory utca 12 Hongrie

Feladó: E. p. L. Fülep London W. C. White Hall 13 Woburn Place

Russel Square

Koronghi Lippich Elek ld. 40/2.

¹ A hagyatékban fennmaradt szállodaszámlák szerint FL 1909. V. 10-én érkezett Londonba és V. 20-ig volt ott. (Ms 4592/II-12.)

² 1909 tavaszán kiéleződtek az ellentétek a kormánykoalíció és a Függetlenségi Párt között az önálló nemzeti bank kérdésében. A Függetlenségi Párt kettészakadt, a Wekerle-kormány IV. 25-én, majd IX. 28-án ismételten lemondott, az új kormányt Lukács László XII. 23-án alakította meg.

³ Pierre Vignot abbéra utal ld. a 119. sz. levél jegyzetét.

⁴ Ld. 99/2.

113. FÜLEP LAJOS – HATVANY LAJOSNAK

[Firenze, 1909. VI. első fele]

Igen tisztelt Uram,

Héczey Erzsébet asszony¹ értesített róla, hogy Ön érdeklődik aziránt a cikkem iránt, melyet a „Művészet”-nek írtam Kalmár Elzáról és hogy esetleg le is akarja fordíttatni.² Hogy megelőzzem a csalódását, engedje meg, hogy informáljam. Nekem, és azt hiszem mindenkinek, aki a Művészetbe ír, az a megbízásom, hogy a Művészetnek csak könnyű, *népszerű*, publikumnak való dolgokat írjak, menten minden kritikától stb., ami az én szótáramban felületeset, üreset jelent. És amit a M.[űvészet]-nek írok, ilyen is. Mert nem szabad másnak lennie. Hogy mégis írok bele, annak egyszerű oka, hogy kénytelen vagyok vele, ebből élek és nem az irodalomból. Viszont azonban a szerzőséget ezekért a dolgokért természetesen nem vállalom, nem én írom őket, nem az én gyerekeim, zabigyerékek, az író és a kenyér viszonyának fattyai.

Sajnálom, hogy így van a dolog, de így *van*. Ami a cikket illeti, ha elolvassa, Ön is nyomban látni fogja, hogy nem való intelligens publikum elé. Csak Magyarországon van létjogosultsága.

Kérem arra, hogy a Művészetről adott információmat tekintse négy szemközt és a legnagyobb bizalommal tett kijelentésnek. Ha a szerkesztője tudná, hogy a legdiszkrétebb megállapodásunkat szellőztetem, nagyon megharagudna rám, ezt pedig nem óhajtom, mert a szóban forgó gentlemant, mint embert nagyon szeretem és becsülöm.³

Sajnálom, hogy Firenzébe jövet Önt már nem találtam itt.
Fogadja legszívesebb üdvözetem

Fülep Lajos

A tartalom alapján datálva: A Kövesházi Kalmás Elzáról szóló cikk a Művészet 1909. 3. számában jelent meg. 1909. VI. 13-án FL már Striano Rontában volt Gordigianiéknál, a levelet Firenzébe visszaérkezése és Striano Rontába utazása között írta.

MTAK Kézirattár Ms 380/232.

Kézírás.

Hatvany Lajos ld. 86/1.

¹ Ld. az 58. sz. levél jegyzetét.

² Ld. 72/5. Hatvany valószínűleg lemondott a fordítatásról.

³ Utalás Lyka Károlyra. Ld. 14/6.

114. ALEXANDER MAGDA – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1909.] VI. 13.

Kedves Fülep,

megérkeztem, itt vagyok, a sok szépségnek vége, de kitűnő felfrissülés és regenerálódás volt. Most nagyon szeretném, ha minél előbb megküldené az ígért könyvek címét, tudja ugy-e, hogy miről beszéltünk? Mert a nyárra akarom megszerezni még mielőtt elutazunk. Ami a beirtakozást illeti,¹ lehet olasz egyetemen, itt beszámítják. Csak Firenzében nem! E hó végéig itt vagyok Pesten. Legközelebb írok levelet.

Várom a híreit és üdvözlöm

Magda

A hely és az évszám a postabélyegzőről véve.

MTAK Kézirattár Ms 4589/180.

Kézírás Stedelijk Museum-Haarlem. Frans Hals. Vergadering van Officieren van den Cluiversdoelen (1639) feliratú képeslapon.

Címzés: Signor Luigi Fülep

Firenze Via Lorenzo Magnifico II. (Áthúzva, helyette:)

Striano Ronta Prov.[incia] di Firenze, Italia

Alexander Magda ld. 48/9.

¹ Ld. 102/1. Nincs nyoma, hogy FL beirtakozott volna a firenzei egyetemre.

115. FÜLEP GYÖRGY – FÜLEP LAJOSNAK

Nagybecskerek, 1909. VI. 29.

K[edves] fiam Lajos!

Értesítelek, hogy küldött 500 francot, illetve a mi pénzünk szerint 476 K 10 fillért megkaptuk és azon jó indulatodért hogy ezen összeget rendelkezésünkre bocsátottad, fogadd igen őszinte köszönetünk nyilvánítását, mert igazán jól esett nekünk azt tapasztalni veled

szemben, hogy amidőn még nincs is megfelelő és biztos kereset forrásod, mégis kívánsz rajtunk segíteni; adja az egek ura, hogy ezen szép és nemes tulajdonságodra valló jó indulatod és jó érzésed velünk szemben mindenkoron megmaradjon. A pénzt egyenlőre adósságom részbeni törlesztésére fogom felhasználni.

Értesítelek továbbá arról is, hogy kérésed alapján 10 koronát Dr Alexander úrnő címére a mai napon elküldöttem.¹

Továbbá értesítelek, hogy végre valahára a Pali után maradt hagyatékot² s bírói végzést f. hó 25-én megkaptam, mely végzés amennyiben senki által nem lesz megtámadva, úgy a jövő hó 10-én jogérvényes lesz, s így talán talán hozzá fogunk jutni a számításunkban erősen csalódott kevés összeghez, mert bizony az édes kevés lesz. Képzeld a hagyaték készpénzből az oldalági örökösök és egyéb felmerült költségek levonása után mi a 6 édes testvér mint fő örökösök kapunk fejenként, illetve egyenként 5523 K.[orona] 64 fillért, és ezenkívül az értékpapírok kint lévő követelésekből ha az utóbbiak befolyanak, még talán egyenként 12–13 ezer koronát, s így összesen 17–18 ezer korona fog lenni örökségünk, tehát bizony ez igen kevés összeg ahoz képest a mire mi eleve számítottunk, de még is több mint semmi, és legalább annyi, hogy ha hozzájuthatok a házon levő 3000 korona adósságom kifizetése után marad 14–15 ezer koronám, és elmondhatom azt, hogy hála Isten! senkinek sem tartozom egy fillérrel sem tehát nyugodtan élhetek, illetve élhetünk. Nagy dolog ez rám nézve, de különösen Anyádra nézve, ki soha sem szeretett senkinek egy fillérrel sem tartozni, nemhogy még nagyobb összeggel. Az örökséghez a jövő hó folyamán hozzá jutunk.

Most még egy tervünk, illetve szándékunkról értesítelek azzal, hogy mielőtt azt megcselekednénk, véleményedet és talán hozzájáruló helyesléseidet kikérjük. u. i. én ez év folyamán 6 heti szabadságot kértem a Minisztertől, talán meg fogom kapni, de ha nem is hatot, 4 hetet okvetlen fogok kapni. Szabadság időmet f. évi augusztus hó 25-étől óhajtom igénybe venni és úgy számítottunk Anyáddal, hogy szabadság időnket Olaszországban vagy is Firenzében szeretnénk eltölteni, úgy hogy ha te neked ez terhes nem lenne és úgy hogy, ha te megtennéd azt, hogy Fiuméig eléjük jönnél s bennünket kalauzolnál, mert szeretnénk Velencét is, esetleg más nevezetes olasz várost is megnézni, tehát kérdem mit szólsz hozzá? mi úgy számítottunk illetve számítottunk, ha már a sors ilyen kedvező helyzetbe hozott bennünket hogy, ilyszerű kirándulást megengedhetünk magunknak, hát miért ne tennénk, miért ne használnánk fel az alkalmat, már azért is, mert hogy te is ott vagy, de meg még nem vagyunk olyan öregek, hogy egy kis élvezetet meg ne engedhetnénk magunknak?³

Tehát erre nézve okvetlen elvárjuk értesítéseted.

Végül szomorú érzéssel értesítelek arról, hogy szegény Anyád f.hó 17-től betegeskedett, bár az orvos csak gyomorrontást észlelt hála, de olyan gyenge lett hogy ágyba fekszik, ma már valamivel jobban érzi magát, talán a jó Isten segítségével majd csak jobban lesz, amidőn jobban lenne mindjárt elmenne Jenőékhez⁴ egy kis levegőváltásra, mert nekik most igen szép és jó levegőjű lakásuk van Budán, s azt hiszem hogy a levegőváltás és pihenés jót fog neki tenni.

Isten veled, mind ketten ezerszer csókolunk, ismerős jóakaróidat üdvözölve maradtam szerető

Apád

Nem tudom dr Gyenes⁵ elküldötte-e már az általad jelzett könyveket, mert én töllem még nem kért pénzt, s így nem is adhattam neki.

MTAK Kézirattár Ms 4586/327.

Kézírás.

Striano Rontába írt levél.

Fülep György ld. a 90.sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 48/9.

² Ld. 110/2.

³ A tervezett olaszországi utazásra nem került sor, FL utóbb (ld. a 232.sz. levelct) hívta édesanyját, de ő betegsége miatt nem vállalkozott az utazásra.

⁴ Ld. 19/1.

⁵ Ld. a 78.sz. levél jegyzetét.

116. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

Marienbad, Tirolerhof, 1909. VII. 5.

Kedves Fülep úr!

Kívánsága szerint egyelőre csak a Dantéval¹ bátorkodom megbízni, reménykedem, hogy l'appétit vient en mangeant. Határidő? Beszéltünk róla, akkor 1910. januárt mondtunk. Nagyon örülök már előre annak, hogy én adok alkalmat ennek megírására. És örülök a magam élvezetének, ha majd elolvashatom.

Szedést még nem kaptam.

A fordítást szóról szóra összehasonlítottam az eredetivel.² Gratulálok Önnek, magamnak és az ügynek. Csekély módosításokat tettem, de az egész gyönyörű. Első eset, hogy egy fordításnak, mely nálam megjelenik, örülhettem.

Szives üdvözlettel igaza híve és tisztelője

Alexander

MTAK Kézirattár Ms 4585/28.

Kézírás levelezőlapon.

Címzés: Sig.[nor] Luigi Fülep

Striano Ronta Provincia di Firenze Italia

Alexander Bernát ld. a 44.sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 102/5.

² A Nietzsche-fordításra utal. Ld. 41/II.

117. ALEXANDER MAGDA – FÜLEP LAJOSNAK

Marienbad, Tirolerhof, [1909.] VII. 7.

K[kedves] F[fülep]

küldjön egy kis napot, Maguknál van, de itt megfagyunk, elázunk. És írjon, megkapta-e az okmányokat?¹ Én a napokban írok levelet, most csak üdvözlöm innét sokszor

Magda

Az apám el van ragadtatva a Nietzsche-fordításától.²

Az évszám kiegészítés a postabélyegzóról.

MTAK Kézirattár Ms 4589/181.

Kézírás Velázquez Infantin Maria Theresia. Kais. Gemälde-Gallerie Wien feliratú képeslapon.

Címzés: Italia

Signor Luigi Fülep

Striano-Ronta Provincia di Firenze

Alexander Magda ld. 48/9.

¹ Ld. 102/1.

² Ld. 41/11. és 116/2.

118. FÜLEP LAJOS – KORONGHI LIPPICH ELEKNEK

Striano Ronta, [1909. VII. 9.]

Méltóságos uram

több mint két hónapi kalandos hányattatás után a pénz végre érkezett hozzám, amely főként azért szerzett örömet nekem, mivel be kellett látnom, hogy Méltóságod sokkal előbb gondolt rám és sokkal gyorsabban cselekedett értem, mint gondoltam. Ez megvigasztalt azért a fatális esetért, hogy a pénz uton jártamban nem jutott el hozzám. Fogadja Méltóságod legmélyebb köszönetemet nagy jóindulatáért, megbecsülhetetlen támogatásáért. A pénznél magánál, mely végtelen segítségemre van nagyobb köszönettel tartozom azért a bizalomért, melyet belém vetett s amely engem bátorít és reménnyel tölt el a jövőt illetőleg. Kérem Méltóságodat, legyen meggyőződve arról, hogy minden erőmmel és tehetséggel igyekszem hozzám fűzött várakozásának kielégítésére.

Ami munkáimat illeti: londoni, s különösen franciaországi vidéki utam egy sereg tanulást hozott számomra. Megerősített sok dologban, amelyeket azelőtt csak tapogattam.

Könyvemem állandóan dolgozom.¹ Jelenleg írom az első fejezetet (egyéb részletek már készen vannak, de most végleges formát adok az egésznek elejétől végig.), amely S. Francescoról szól. Ha készen lesz, mielőtt a könyvbe nyomtatnám, esetleg publikálom valamilyen magyar vagy olasz vagy francia revueben, ha nem lesz tulságosan hosszú; ez esetben talán önálló fasciculusban adom ki, alighanem valamilyen olasz kiadónál, mivel magyar kiadót S. Francescoról szóló füzetre aligha találnék. Azért is szeretném a könyv megjelenése előtt s lehetőleg olaszul kiadni ezt a fejezetet, mivel érzésem szerint, az eddig szokásos módtól egész elütően beszélek S. Francescoról s nagyon szeretnék kompetens véleményt hallani nézeteimről, amire Magyarországon édes kevés alkalmam nyílnék, mivel a franciscánus studiumok mennyisége és niveauja nálunk azt hiszem egyenlő a nullával.

Ezután a Dante fejezetet fogom formába önteni, amelyet könyvemem kívül el kellett ígérnem egy magyarországi publikációnak, melyet Alexander B[ernát] szerkeszt.²

Azután összeállítom a striktebb művészeti fejezeteket: Giotto, a stílus etc. s azt hiszem, formájában is originális lesz a dolog.

Méltóságodnak még egyszer igaz köszönetemet mondva, kérem, kegyeskedjék érdeklődését és jóindulatát tovább is megtartani számomra.

Mély tisztelettel hálás híve

Fülep Lajos

Ronta. Striano

(Prov.[incia] di Firenze)

A dátum: postabélyegző.

OSzK Kézirattár Levelestár.

Kézírás.

Címzés: Méltóságos K. Lippich Elek miniszteri tanácsos urnak

Budapest Kultuszminisztérium Báthory utca 12. Ungheria

Feladó: Exp. L Fülep Ronta. Striano (Prov.Firenze.) Italia

Koronghi Lippich Elek ld. 40/2.

¹ Ld. 99/2.

² Ld. 102/5.

119. VIGNOT, PIERRE – FÜLEP LAJOSNAK

Paris, 1909. VII. 23.

Cher Monsieur de Fülep,

ou plutôt, si vous permettez, cher ami,

Vous ne me connaissez pas encore, et Madame Gordigiani ne vous a pas dit tout le mal qu'il faut penser de moi. J'ai bel et bien reçu votre *Sainte Catherine*, un peu en retard, il est vrai, car j'étais dans le Midi. Maintenant je vais la lire, et je vous en écrirai (hum!) mon sentiment.

Mais n'oubliez pas que c'était une commission dont je vous avais chargé. Je prie notre excellente amie de vous remercier pour moi, et aussi de vous gronder et de vous faire entendre raison.

A l'an prochain, j'espère, à Joigny ou en Toscane.

Pierre Vignot

MTAK Kézirattár Ms 4590/201.

Kézírás Joigny, Maison de l'Abbé Vignot. Cercle des Dragons feliratú képeslapon, azóta elveszett borítékban elküldve.

Címzés: Italie

Monsieur Louis de Fülep

Striano Ronta Province de Florance

Kedves Fülep úr,

vagy inkább, ha megengedi, kedves barátom,

Őn még nem ismer engem, s M[adame] Gordigiani nem mondta el Önnek mindazt a rosszat, amit tudnia kell rólam. Rendben megkaptam Szent Katalinját, kissé megkésve ugyan, mert délen jártam. Most majd elolvastam és megírom róla (hm) a véleményem.

Ne feledje azonban, hogy amire kértem, megbízás volt. Kérem derék barátónkiet, mondjon helyettem köszönetet, s egyuttal szídjá össze s bírja rá, hogy hallgasson a jó szóra.

Viszontlátásra jövőre, remélem Joignyban vagy Toscanában.

Pierre Vignot

Vignot, Pierre (1860 körül – 1921) katolikus pap, korának neves hitszónoka. Régi Joigny-beli család sarja, 15. század végi későgótikus, favázas háza ma is a város egyik nevezetessége. FL Firenzében, Gordigianinénél ismerkedett meg vele, Vignot abbé Gordigianiné régi bizalmas barátja volt. Vignot abbé személyes kapcsolatai révén 1909-es franciaországi útja során összeismertette FL-t több francia katedrális művészettörténész-régész papjával, akik lehetővé tették, hogy alaposan tanulmányozhassa templomukat. Maga is elkísérte az út egy részén, s meghívta Joigny-ba szállóvendégnek, ami egész életére szóló élményt jelentett FL számára.

Vignot abbénak több egyházi beszéde megjelent nyomtatásban, halála után René Fourney abbé közre-adta naplófeljegyzéseit is Les cahiers de l'abbé Pierre Vignot címmel (Paris, 1936.) amely élete végéig megvolt FL könyvtárában.

¹ Nem a személyes ismeretség hiányáról van szó, hiszen FL ekkor már ismerte s lakott is nála.

² Ld. a 109. sz. levél jegyzetét.

³ FL vagy Sienai Szent Katalin leveleinek valamely kiadását, vagy a Dialogo címen ismert Libro della divina provvidenza c. munkáját küldte el Vignot abbénak.

⁴ Utalás Gabriella Gordigianira; FL nyilván nem akarta elfogadni a könyv árát.

⁵ FL nem járt többet Franciaországban.

120. GORDIGIANI, MICHELE – FÜLEP LAJOSNAK

Striano [Ronta], 1909. VIII. 16.

Carissimo Fülep

Sono un amico *ingrato* e ne domando perdono! Sappi però, che in questi giorni sono stato visitato nuovamente dalle mie solite e malaugurose *febbri!* che mi hanno tenuto in letto varii giorni e notti – Dunque si diceva che tu sei a Siena? Spero che sarai contento della tua gita, Siena è ben superba della sua fama e gloria. Ieri fù la giornata per la quale molta gente fà la gita, vuole assistere alle famose sue feste, e spero che tu pure le avrai vedute.

Ricordati di vedere fra le altre sue bellezze Certaldo, S. Gimignano Pienza ed altre siti più o meno comodi.

Sperò quanto primo che ci rivedremo nella cara Firenze. Io qui sono circondato da gente che mi vuol bene, e cerca di farmelo palese con tutti i modi possibili e immaginabili!!! ma io ho detto a me stesso che l'anno venturo se sarò in vita, andrò a *Castiglioncello!* ...ed ho già annunciato a mio figlio questa decisione piaccia o no a mia moglie.

Una stretto di mano cordiale e sincera del tuo vecchio e debouccio

Michele Gordigiani

MTAK Kézirattár Ms 4587/156.

Kézírás.

Címzés: Signor Fülep

Pensione Chiusarelli Siena

Kedves Fülep,

hálátlan barát vagyok és ezért bocsánatot kérek! Tudd meg azonban, hogy ezekben a napokban megint meglátogattak szokásos szerencsétlen lázaim, s több nap és több éjjel ágyban tartottak. Úgy hírlik, Sienában vagy? Remélem elégedett vagy a kirándulásoddal, Siena joggal büszke a hírére és dicsőségére. A tegnapi nap sokan kirándultak, hogy résztvegyenek híres ünnepein, remélem, te is láthatad őket.

Ne felejtse el megnézni a többi szépséget, Certaldot, San Gimignanot, Pienzát és más, többé-kevésbbé könnyen elérhető helyeket.

Remélem, mielőbb viszontlátunk a kedves Firenzében. Én itt olyanok között vagyok, akik minden lehető és elképzelhető módon jóakaróim, s azon igyekeznek, hogy ezt kimutassák, de megmondtam, hogy ha jövőre élek, elmegyek Castiglioncelloba! – már bejelentettem a fiamnak elhatározásomat, akár tetszik a feleségemnek, akár sem.

Szívélyes és őszinte kézszorítás öreg és gyöngé barátodtól,

Michele Cordigianitól

Gordigiani, Michele ld. a III. sz. levél jegyzetét.

¹ FL sienai tartózkodásának időtartamát nem ismerjük, érdeklődését feltehetően a Sienai Szent Katalin-nal való foglalkozás keltette fel a város iránt.

² Augusztus 15 – Nagyboldogasszony napja, amelyet Sienában nagy fénnel ünnepelnek.

³ Livornótól mintegy 40 km-re fekvő fürdőhely. Gordigiani még ez év őszén meghalt.

⁴ Gordigiani, Eduardo (1867–1955 után) portré-, csendélet- és tájképfestő. Portréi között nevezetes Eleonora Duse arcképe.

⁵ Ld. a 109. sz. levél jegyzetét.

121. DR.MOLNER – FÜLEP LAJOSNAK

[Bécs, 1909. XII. 23.]

Die bevorstehenden Weinachtstage, zu denen ich Ihnen viel Fröhliches wünsche, geben mir Anlass mich in Erinnerung zu bringen und Ihnen zu versichern, dass ich stets der gennussreichen Abende gedenke, die ich in Ihrer werthen Gesellschaft in Siena verplaudert habe. Florenz war überwältigend und die Fülle des Dargebotenen liess mich alle Qualen der Hitze vergessen. Florenz ist wohl ein Punkt, zu dem man immer gerne wiederkehrt.

Viele herzliche Grösse von Ihren ergebendsten

Dr Molner

Wien IX/4 Viriotplatz

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4589/32.

Kézírás bécsi képeslapon.

Címzés: Monsieur Louis de Fülep Firenze Italien 16 Via Gianbologna Palazzo Gordigiani [áthúzza, ceruzával:] P.Donatello 6.

A küszöbön álló karácsonyi ünnepek, melyekre minden jót kívánok, alkalmat adnak arra, hogy emlékezetembe idézzem magam és biztosítsam arról, hogy még most is visszagondolok azokra az élvezetes estékre, amelyeket becses társaságában Sienában ábeszélgettem. Firenze lenyűgöző volt s mindaz, amit nyújtott, feledtette velem a hőség minden kínját. Bizony Firenze olyan hely, ahová mindig szívesen visszatér az ember.

Sok szíves üdvözet igaz hívtől

Dr. Molnertől

Molner dr.kiléte ismeretlen. Sienában, 1909. VIII. közepén ismerkedett meg FL-sal.

122. FÜLEP LAJOS – KORONGHI LIPPICH ELEKNEK

[Firenze, 1910. I. vagy X. 18.]

Méltóságos Uram,

talán méltóztatik rá emlékezni, hogy utolsó látogatásom idején Magyarországon ex-lex volt, azóta, hallom, megszűnt, mire én tegnap csakugyan megírtam egy rövid kérvényt a miniszterhez, melyben négyezer korona ösztöndíjat kérek az államtól. Nem könnyen szántam rá magam – mert nem szívesen teszem ki magam az elutasításnak –, de nem tehettem másképp. Nem sokára itt lesz az idő, hogy el kell hagynom Firenzet s Romába mennem, továbbá Nápolyba és Sziciliába, s ha lehet, újra vissza Franciaországba, gothikát

tanulmányozni, továbbá, ha lehet, még Görögországba s jó volna Egyiptomba is átmenni . . . csupa olyan út, ami nagyon sokba kerül, ámbár nem világméretű, de ha az ember csak dolgozik egész nap s nem keres, a legszerényebb életmód is súlyos. Ha van ember, aki megdolgozik az állam támogatásáért, úgy az igazán én vagyok, aki, mint tudni méltóztatik, nem kímélem magam. És végeredményben mégsem magamnak dolgozom, mert csak haza gondolok, arra, hogy 2-3 év múlva vissza kell mennem. Ezt az időt azonban szeretném még fenéki a tanulásnak szentelni, még pedig oly módon, hogy minden percem és energiám zavartalanul szentelhessem neki, mert ha egyébbel is el vagyok foglalva, akkor három esztendő csak kettőt számít, kettő pedig csak egyet. Szóval szeretném az anyagi gondokat erre az időre végleg elvetni, mert olyan munkát, amelyet én végzek, csak akkor lehet csinálni, ha az embernek biztos az existenciája és nyugodt a lelke és az idegei. Azért kérem most a minisztert, hogy adjon nekem egyszer s mindenkorra – és ezután már nem molesztálom – 4000 koronát, hogy előre tudjam, miként állok, milyen új munkába fogjak, ami attól függ, hogy hova mehetek, mert gothikáról vagy görög dolgokról Firenzében nem írhatok. Van egy sereg tervem és témám, de addig csak tervek maradnak, amíg nem tudom, hogy melyiknek realizálásába foghatok bele előbb.

A könyvem 911-ben meg fog jelenni s remélem, nem lesz egészen érdemtelen.

Arra kérem Méltóságodat, hogy amennyiben hozzám való jóakarata még épen van, támogassa ügyemet, mert igazán sok minden függ nálam e kérvény sorsától. Méltóságod sok jót tett velem eddig, fogja pártomat még ez egyszer. Nem a magam nevében kérem, hanem annak a kultúrának a nevében, amelyről oly eltérő a véleményünk, de amelyhez azért egyformán ragaszkodunk.

Fogadja ezúttal is legmélyebb köszönetemet s igaz hálámat hozzám való jóakarataért,
Fülep Lajos

Firenze, 6 Piazza Donatello

A dátum: postabélyegző.

OSzK Kézirattár Levelestár.

Kézírás.

Címzés: Méltóságos K. Lippich Elek miniszteri tanácsos úrnak Budapest. Kultusz-miniszterium.

Báthory utca 12. Ungheria.

Koronghi Lippich Elek ld. 40/2.

¹ Ex-lex – „törvényen kívüli” állapot, amikor a kormány bizalmatlanság folytán nem rendelkezik felhatalmazással a cselekvésre. 1910. I. 1-én a Függetlenségi Párt megtagadta a Lukács-kormányának a kért indemnitást, a kormány lemondott. I. 17-én Khuen-Héderváry Károly alakított új kormányt, III. 21-én feloszlatták az országgyűlést. FL 1910 elején otthon járt, de még január folyamán visszatért Firenzébe. Ekkor költözött a Piazza Donatello 6 szám alá. Legközelebb VI. közepén járt otthon, a levél tehát valószínűleg ez előtt íródott. A kért ösztöndíj egy részének elnyeréséről viszont csak 1911. I. 30-án írt Koronghi Lippich Eleknek.

² Zichy János (1868–1944) 1910 és 1913 között, ill. 1918-ban kultuszminiszter.

³ FL római tartózkodásaira ld. 99/1. Szicíliaba 1913. X-ban utazott, Franciaországban nem járt többet s nem jutott el soha Görögországba és Egyiptomba.

⁴ FL 1000 korona ösztöndíjat kapott.

⁵ Ld. 99/2.

Bern, 1910. I. 22.

Merci, bien cher ami,

de votre nouvelle lettre; je lui ai dû déjà deux bonnes nuits et une assez bonne journée. Il y a des passages que je sais par coeur et que je me répète souvent: «Quand vous aurez obtenu de petits résultats sûrs, mettez-les ensemble, et vous édifierez votre maison sur le rocher.» Vous m'assurez que la foi est en route vers moi: Dieu vous entende! A vrai dire, je me demande si, outre les deux issus que vous m'indiquez, il ne m'en reste pas une troisième: 1° *oublier* ce que j'ai lu et entendu, hélas! je n'en suis pas maître, mon supplice est fait d'une docilité maladive à des influences anciennes et d'une mémoire inexorable; 2° d'autre part, je ne suis pas encore capable d'*étudier*, et je doute que j'en aie jamais envie; alors 3° toute en gardant les blessures qu'on a faites à ma foi et en tachant de les cicatriser, ne puis-je m'appliquer à *vivre* de mon mieux ce que j'ai conservé de christianisme, et cela, dans le catholicisme, dont la discipline m'est indispensable? (Ne perdez pas de vue que je suis, en ce moment, un malade; et je l'ai toujours été).

Écrivez-moi encore une bonne lettre pour me rendre confiance en une autre vie. Il me semble absurde qu'on n'y croie pas!

J'ai été perdu, non pas des recherches personnelles (j'ai toujours été un peu sentimental), mais par des négations, passivement acceptées, d'un ami sans grande foi et sans aucuns vrais agréments. Je ne puis plus me débarasser (à dix, quinze ou vingt ans de distance!) de cette domination. Soyez pour moi l'ami libérateur et réparateur; revivifiez-moi à force d'affirmations persuasives et bienfaitantes. Apprenez-moi l'art d'accepter et d'utiliser le passé, l'impitoyable passé, les mauvais rencontres, les mauvaises connaissances intellectuelles, les mauvaises lectures que j'ai faites. Personne ne peut m'être d'un plus grand secours que vous; car vous possédez l'unique nécessaire, et vous savez le communiquer.

Pierre Vignot

Voulez-vous donner de mes nouvelles à Madame Gordigiani? Quand vous me dites que votre fois se transforme sans cesse, vous entendez, je pense, qu'elle se développe *dans le meme sens*? Vou ne passez sûrement pas votre temps à renier et à recommencer votre oeuvre, ce serait encore de l'anarchisme. – Merci de l'excellente lettre que vous allez m'écrire.

MTAK Kézirattár Ms 4590/202.

Kézírás.

Címzés: Italie

Monsieur Louis de Fülep

5, place Donatello Florence

Köszönöm, nagyon kedves barátom,

újabb levelét, máris két jó éjszakát és egy elég jó napot köszönhetek neki. Vannak szakaszai, amelyeket kívülről tudok, s amelyeket gyakran ismételtetek: „Amikor apró, de biztos eredményekre jut, rakja össze őket, s házat kösziklára fogja építeni.” Biztat, hogy a hit útban van felém: adná Isten! Az igazat megvallva, azt kértem magamtól, nincs-e számomra egy harmadik is az Ön által megjelölt két megoldáson kívül: 1) elfeledni mindazt, amit olvastam és hallottam, sajnos nem vagyok képes; gyötrelmeim a régi hatásokhoz való beteges ragaszkodásból s a kérlelhetetlen emlékezetből fakadnak; 2) másrészt még nem vagyok képes tanulmányokba merülni s kétlem, hogy valaha is kedvem lesz hozzá;

tehát 3) megőrizve a hitemet ért sebeket s megpróbálva behegeszteni őket, nem tudnám-e, amennyire lehet élni azt, amit megőriztem a kereszténységből, élni pedig a katolicizmuson belül, amelynek fegyelme nélkülözhetetlen számomra? (Ne feledje, hogy e pillanatban beteg vagyok s mindig is az voltam).

Írjon újabb jótévő levelet, adja vissza bizakodásomat egy másik életben. Abszurdnak tartom, hogy van, aki nem hisz benne!

Nem a magam kutatásai okozták a vesztemet (mindent is kissé szentimentális voltam), hanem egy a mély hitet és igaz azonosulást nélkülöző barát passzívan elfogadott tagadása. Nem tudok a hatásától megszabadulni (tíz, tizenöt, sőt húsz év múltán sem!) Legyen Ön számomra a szabadító és gyógyító barát, öntsön belém új életet meggyőző, jótékony igelésével. Tanítson meg arra, hogyan kell elfogadni és hasznosítani a múltat, az irgalmatlan múltat, a kártékony találkozásokat, a kártékony baráti kapcsolatokat, kártékony olvasmányaimat. Senki sem lehet inkább a segítségemre, mint Ön, mert Önben megvan az egy szükséges dolog, s ezt át is tudja adni.

Pierre Vignot

Lenne szíves hírt adni rólam Madame Gordigianinak? Amikor azt írja, hogy a hite szüntelen átalakulásban van, gondolom, úgy értik, hogy *egyazon irányba* fejlődik? Ön bizonyára nem azzal tölti az idejét, hogy megtagadja és újrakezdi a munkáját, ez még anarchizmus lenne. – Előre köszönöm a kitűnő levelet, amelyet majd ír nekem.

Vignot, Pierre ld. a 119. sz. levél jegyzetét.

A lelki válságot, amelyre a levél utal, Vignot abbé egy paptársa és barátja, Marcel Hébert okozta. Hébert abbé (1851–1916) a nagynevű École Fénelon igazgatója, olvasmányai hatására eltávolodott a katolikus dogmáktól, közeledett a szocializmus eszméihez, majd utóbb Jaurès köréhez csatlakozott. Eretnekséggel vádolták s 1903-ban kénytelen volt kiválni az egyházból. Brüsszelbe költözött, ahol tanításból és újságírásból élt. (Hébert nagy hatással volt École Fénelon-beli tanítványa, Martin du Gard szellemi alakulására is).

Vignot abbé FL iránti érzéseit jellemzik a következő, Madame Gordigianinak írt. 1910. II. 23-i leveléből vett sorok: Nem, a világejrt sem akarok lemondani Fülepről! És nem akarom, hogy Fülel lemondjon arról, hogy segítsen rajtam! *Minden* levele a legnagyobb jótétemény volt a számomra, könyörgöm neki, írjon továbbra is. Pontosan mivel nem katolikus, nagy segítségemre volt, megtanított megerősödnöm katolicizmusomban. (MTAK Kézirattár Ms 4590/208. Az eredetiben francia nyelven.)

Ugyancsak – részben – FL-ra vonatkozhatnak Vignot abbé nyomtatásban közreadott naplójának következő sorai: Betegségemben az volt az örvendetes, hogy meglepő mennyiségű levelre mekmű született belőle. Azokról beszélek persze, amelyeket én kaptam. Jobban tettem, hogy mindenfelől írtam magamnak, mintha csodás leveleket írtam volna, s azok a barátaim, akiknek megmutattam őket, százszor inkább el voltak ragadtatva tőlük, mint akkor lettek volna, ha az enyéimeket olvassák. Így lustaságom is jól járt, anélkül, hogy levelezőtársaim bármit is veszítettek volna. (Les cahiers de l'abbé Pierre Vignot. Paris, 1936. 120. Az eredeti francia nyelven.)

124. VIGNOT, PIERRE – FÜLEP LAJOSNAK

Bern, 1910. II. 1.

Très cher et très bon ami,

Je ne sais pas l'allemand. Mme Gordigiani¹ m'avait donné le *Libretto* della vita perfetta, mais il est à Joigny.² Voudriez vous m'envoyer un autre exemplaire, à mes frais, bien entendu?

Mes meilleurs lectures, je vous le dis sans aucun compliment, ce sont vos lettres. Que celle d'hier soir m'a été salutaire! Écrivez-m'en tous les deux tant que vous pouvez de pareilles, substantielles et fortifiantes, sans rien qui me trouble ou qui me dérouté.

Vous êtes-vous occupé de philosophie? Pourriez-vous m'aider à me débarrasser ou à m'accomoder du déterminisme de mon docteur?

Ma convalescence physique paraît s'annoncer. J'irais sans doute m'installer sous peu à Fribourg, où je serai moins isolé et moins dépaycé qu'ici. Ecrivez-moi toujours à Berne. Merci, mes chers amis et bienfaiteurs.

Pierre Vignot

MTAK Kézirattár Ms 4590/203.
Kézírás zárt postai levelezőlapon.
Címzés: Italie

Monsieur Louis de Fülep
5, place Donatello Florence

Nagyon kedves és nagyon jó barátom,
nem tudok németül. Madame Gordigiani odaadta nekem a Libretto del la vita perfetta-t, de Joignyban van. Küldene nekem egy másik példányt, az én költségemre természetesen?

Hízelgés nélkül mondom, hogy levelei a legjobb olvasmányaim. Hogy a tegnap esti milyen üdvös volt! Írjanak nekem mindketten, ahányszor csak tudnak, ilyen fontos, bátorító leveleket, amelyekben semmi sem zavar meg s nem térít le az utamról.

Filozófiával foglalkozik? Tudna nekem segíteni, hogy megszabaduljak doktorom determinizmusától, vagy hogy hozzá tudjak szokni?

Fizikai gyógyulásom jelei kezdenek megmutatkozni. Alighanem hamarosan Fribourgba költözöm át, ahol kevésbé leszek magányos és hontalan, mint itt. Írjon továbbra is Bernbe. Köszönöm, kedves barátaim és jótevőim.

Pierre Vignot

Vignot, Pierre ld. a 119. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. a 109. sz. levél jegyzetét.

² FL azt írja Gabriella Gordigianival való megismerkedéséről: „... a legkritikusabb pillanatban ő adta a kezembe a Theologia Deutsch-t . . .” (Ms 4592/7. 10.). A mű szerzője egy név szerint nem ismert 14. századi frankfurti szerzetes. Kézirata a 15. századból maradt fenn, a 16. században két kiadásban napvilágot látott, Luthernek is fontos olvasmánya volt. 1907-ben H. Büttner kiadta németül Das Büchlein vom vollkommenen Leben címmel (Jena, 1907.), a következő évben pedig olasz nyelven is megjelent Libretto della vita perfetta d'ignoto tedesco del secolo XIV. címmel Giuseppe Prezzolini fordításában és bevezetésével, a jegyzetek egy részét Piero Marrucchi készítette. (Napoli, 1908.) FL-ra nagy hatással volt a könyv, amelyet több barátjával – Vignot abbéval, Augusta Jaroljmeckel stb. – is sorra elolvastatott.

125. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1910. II. 5.

Kedves Fülep úr,

a levonatot elküldtem, remélem idejekorán érkezett. Most harmadszor elolvastam a bevezetést¹ és fordítást (imprim.[álás] előtt, a sajtóhibák miatt) és még jobban el vagyok ragadtatva.

Szívből gratulálok és üdvözlöm. Igaz híve

Alexander

MTAK Kézirattár Ms 4585/29.
Kézírás levelezőlapon.
Címzés: S[i]lg[nor] Luigi Fülep
Firenze 5. Piazza Donatello Italia

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

¹ A Nietzsche-fordításra és tanulmányra utal. Ld. 41/11.

126. HÉCZEY ERZSÉBET – FÜLEP LAJOSNAK

[Róma, 1910. III. 31.]

Köszönöm a könyvét.¹ A Bollettinot² már Pavolinitől³ is megkaptuk, de még nem olvastam el. – Most már nyugodtabban és sok szeretettel és talán megértéssel gondolkodok magára és az utolsó kegyetlen levelére.⁴ A jövő hónapban nincs kizárva, hogy haza utazom, akkor a vonatonál láthatnám.

A viszontlátásig üdv.

E[rszébet]

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4587/225.

Kézírás, Assisi. Fontana Oliviera feliratú képeslapon.

Címzés: Egr[egio] Signore Luigi Fülep

Firenze 5 Piazza Donatello 5

Héczey Erzsébet ld. az 58. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 41/11.

² A Bollettino della Biblioteca Filosofica 1910. XI–XII. száma 192–196. lapján jelent meg FL Nietzsche c., a Circolo di Filosofia 1910. II. 13-i ülésén tartott előadásának összefoglalása.

³ Pavolini, Paolo Emilio (1864–1942) indológus. 1901–1935 között a firenzei egyetem szanszkrit-professzora. A Biblioteca Filosofica ülésén La religione persiana címmel tartott előadást. (Bollettino della Biblioteca Filosofica 1910. XI–XII. 200–208.)

⁴ A levél nem ismeretes.

127. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1910. IV. 28.

Kedves Fülep úr,

Ami szemrehányás (ellenem) levelében foglaltatik, azt igazán nem érdelem meg. Magdának az az írása ez esetben tévedés.¹ Sebestyén Károly² nekem is mondta, hogy ő akar írni Nietzsche-ről, mert nagyon tetszik neki, de az én felszólításomra abbahagyta. Én mondtam neki, hogy én írok róla. A jövő héten jó a cikk, valószínűleg szombaton, máj. [us] 7.³ Mit mondjak? Én az Ön fordítását remeknek, az Ön tanulmányát elsőrangúnak ítélem. Ezt be fogom a lapban bizonyítani. Nagyon sok fiatal ember került elém a pályámon, senkinek a fejlődését nagyobb várakozással nem lestem. Bámulom tehetségét és szeretem karakterét. Azt hiszem itt oly karakter került össze oly tehetséggel, hogy ilyen találkozás nagyon ritkán esik meg. Nietzsche-jé mégis meglepett. Ez már nem ígérlet, ez teljesítés. Arra, hogy a Szemlében közöltessek belőle részt, nem gondoltam, mert ez ott nagyon nehézkesen megy és nem akartam a kötet megjelenését késleltetni.⁴ Az irodalomtörténeti tanulmánynál ez könnyebben fog menni.⁵ Aki olvasta a Nietzsche-t, mind dicsőíti. Én egy nyilvános előadásban is szóltam róla és ajánlottam.⁶ Szóval, ne higgye, hogy itt nem tudnak Önről és rólam ne higgye, hogy én engedem eltépni a minket összekötő szálakat. A Dante-tanulmányt türelmesen várom, amikor meglesz, meglesz.⁷ Az Athenaeumnál kivittem, hogy kétszáz koronát még ma elküldenek Önnek előleg gyanánt. Negyven koronát ide mellékelek a levélben. Egy levélre célzást tesz, melyet úgy látszik nem kaptam. –

Kaptam ma egy levelet, tegnap egy levelet és születésem napja tájékán levelet, melyben gratuláció is volt (köszönöm szépen!) Írt-e ezenkívül?⁸ Nagyon aggaszt engem, hogy ily érzékenyen vette Magda beszédjét, ebből látom, hogy rosszul volt és talán még most sem állt helyre. Menjen a tengerhez és gyógyuljon meg és ne higye, hogy Önhöz való vonzódásom, bizalmam bármely tekintetben csökkent volna. Énrám minden körülmények közt biztosan számíthat, kivéve a levélírás terén. Néhány száz köszönő levelet kell most írnom és eddig oly keveset írtam!

Írjon és nyugtasson meg engem és Magdát, aki szintén nagyon aggódik Önért.
Igaz híve, barátja

Alexander

MTAK Kézirattár Ms 4585/30.

Kézírás.

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

¹ Sem FL Alexandernek szóló levele, sem Alexander Magda említett írása nem maradt fenn.

² Sebestyén Károly (1872–1945) filozófiai író, irodalomtörténész, utóbb a Színművészeti Akadémia tanára. A Budapesti Hírlap, majd a Pester Lloyd belső munkatársa.

³ A cikk Fülep Lajos. Nietzsche könyve megjelenése alkalmából címmel Alfa (Alexander Bernát álneve) aláírással jelent meg a Budapesti Hírlap 1910. V. 28-i számában.

⁴ Alexander rosszul emlékezett: egyik korábbi levelében említette azt a tervét, hogy a Nietzsche-tanulmányból részleteket közöl lapokban. Ld. 98/2.

⁵ Ld. 102/5.

⁶ Alexander előadásának sem a Magyar Filozófiai Társaság Közleményeiben, sem az Athenaeumban nincs nyoma.

⁷ Ld. 102/5.

⁸ A levelek nem maradtak fenn.

128. JAROLJMEK, EDMUND – FÜLEP LAJOSNAK

[Levanto, 1910. IV. 30.]

Viele Grüsse aus Levanto! Schade, dass Sie nicht wissen, wie schön es bei S[i]g[nor]ja Pini¹ war.

Sie ahnen nicht, wer mir gegenüber sitzt.

E.[dmund] Jar.[oljmek]

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4587/300.

Kézírás Levanto. Piazza da Passano – Loggia Medievale (Monumento Regionale edificato nel 1265 restaurato nel 1405) feliratú képeslapon.

Címzés: Mr. Louis de Fülep

6 Piazza Donatello Firenze

Üdvözlét Levantoból. Kár, hogy nem tudja, milyen szép volt Signora Pininél.

Nem is sejti, ki ül velem szemben.

E.[dmund] Jar.[oljmek]

Jaroljmek, Edmund – Augusta Jaroljmek (szül. zu Eulenburg) polgári származású férje. Adatai ismeretlenek, üzletember volt. 1907. II. 4-én Londonban kötötték házasságot, Firenzében éltek, s a nyarakat rendszer-

resen Levantoban töltötték, ahol FL is meglátogatta őket s Firenzében ill. Levantoban megforduló barátait is megismertette Jaroljmekékkal. A világháború kitörése Jaroljmeket Perzsiában érte, 14 évet töltött ott több német cég képviselőjeként, majd mint Ich lebte im Nahosten (Wien, 1942.) c. könyvből kiderül, ő terem-
tette meg a perzsa légi forgalmat. 1931-ben a házaspár hivatalosan is elvált.

¹ Kiléte ismeretlen.

129. LUKÁCS GYÖRGY – FÜLEP LAJOSNAK

[Berlin, 1910. V. 24.]

Berlin IV. Bayreutherstrasse 45.

Tisztelt Uram,

vettem levelét és még ma továbbítom Hevesi Sándornak.¹ A találkozásból és megbeszélésből – nagyon sajnálom – nem lehet semmi, mert én előre láthatólag rövid megszakításokkal egy évig itt leszek még. Legfeljebb arról lehetne szó, hogy szeptemberben találkozunk Firenzében.² Ott lesz Ön akkor? Ha igen, kérem értesítsen valamiképen.

Ami most már magát a tervet illeti,³ azt hiszem nem kell mondanom Önnek, hogy nagyon tetszik nekem úgy egészen. Annyival is inkább, mert épen ezen a télen terveztem egy barátommal egy hasonló német lapot, amelynek tervét nem is ejtettük el, csak – külső és belső okokból – egypár évre elhalasztottuk.⁴ De ezek a belső halasztási okok épen úgy szólnak a magyar revue ellen (nálam), mint a német ellen. Egészen röviden arról van szó nálam, hogy most egy pár egy pont körül koncentrált nagy problémával foglalkozom és ma még fogalmam sincs, hogy kutatásaim milyen körülmények felé fognak vezetni és azokat hogyan lehet megírni. Tehát – ellentétben utolsó két évemmel – most nagyon megbízhatatlan munkatárs lennék. Lehet hogy ez megváltozik már egy pár hónap múlva, lehet hogy még inkább erre hajlik. Ezt – nem lévén „magyar író”, aki minden nap 6 cikket ígér és 3-at csakugyan meg is ír – kötelességemnek tartom Önnek már most megmondani. Ha olvasott cikket tőlem, tudja, hogy én nem kívánok jobbat magamnak egy ilyen lapnál; hogy tehát nagy örömmel veszem az Ön szíves felszólítását és oda fogok írni – amennyiben mostanában írni fogok. Amit remélek, de biztosan nem tudok – És ezzel a másik kérdésekre is feleltem, hogy t.i. most – nem lévén Pesten – a szerkesztésbe nem folyhatok bele; ez lehet, hogy jövő tavasszal már másként lesz, nem tudom. Ha Pesten vagyok szívesen állok rendelkezésére bármiben. És épen úgy áll a kérdés anyagi oldalával; nem tudom kiket nyerhetnék meg (egy pár embert nagyon valószínűleg) – de ehhez is Pesten kellene lennem.

Nagyon sajnálom és nagyon kellemetlen nekem, hogy a válaszom így majdnem egészen „nem”-nek kell hogy hasson – pedig nem az. Ha beszélünk róla, amire remélem még lesz alkalom, meg fogja látni, hogy nem. Bár még azon is gondolkodom, nem lenne egy ilyen lap minden más nyelven több reménnyel kecsegtető, mint épen magyarul? – Németül ha 4–5 igazán értékeny ember írná – és ennyit biztosan lehet találni – meg lennék győződve a sikeréről. – Mindazonáltal: ami szellemi és anyagi erőmtől telik, az meglesz. Ez ma kevés; de talán mire a lap megindul mégis lesz valami.

Ami az én publikált dolgaimat illeti: szívesen küldenek Önnek esszéketemből példányt; de nincs már.⁵ Ha érdeklí, Vedreséknek⁶ van – Ők szívesen kölcsönadják. A napokban kapok különlenyomatot egy új dolgozatomból; azt rögtön elküldöm Önnek.⁷ – Látta a „Renaissance” című új lapot?⁸ Még nem jó. De több jó érzés és komolyság iránti tisztelet van benne mint a „Nyugat”-ban. Nekem most ideiglenesen, arra a kevésre amit írok – ez az orga-

numom. Nem volna Önnek kedve alkalomadtán átengedni nekik valamit az írásaiból? (Amíg az igazit nyélbe lehet ütni.) Ahogy a hangulatot ott ismerem, nagy megtiszteltetésnek vennék.

Üdvözlettel tisztelő híve

Lukács György

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4588/244.

Kézírás.

Csekély különbséggel kiadva: Lukács lev. 207–209.

Címzés: Firenze Italia

6 Piazza Donatello

Signore L. Fülep

Abs. G. Lukács.

Berlin IV. Bayreutherstrasse 45.

Lukács György (1885–1971) és FL személyes kapcsolata FL itt említett, Lukácsnak szóló s Hevesi Sándornak továbbított levelével kezdődött. Hallomásból azonban – elsősorban a Thália létrejöttén munkálkodó közös barátaik révén – már tudtak egymásról. Lukács 1910. IV. közepétől Berlinben, majd Weimarban és Budapesten élt, IX-ben Itáliába (Firenze, Roma, Padova) utazott, ekkor személyesen is találkoztak.

¹ Hevesi Sándor (ld. a 26. sz. levél jegyzetét) hagyatékában nem maradtak fenn FL levelei, így a Lukácsnak írt s neki továbbított levél sem.

² Lukács György 1910. IX. végétől X. közepéig volt Firenzében. FL-sal való megismerkedése után. X. 1-jén írta barátjának, Popper Leóval: „Itt van Fülep. Okos, művelt, kulturált, jó utakon van, de kérdés, hogy lesz-e benne elég intenzitás.” (Lukács lev. 248.) X. 9-én, titoktartás kérése mellett arról ír, hogy FL filozófiai lapot akar indítani, majd ezt írja: „Fülep, mint talán már írtam, nem ,nagy ember’. Nem nagy és igazi az intenzitása. Baumgarten-típus, de keresztény. Tehát jobb a lelkiismerete az esztétasághoz is, a munkában is, mindenhez. Viszont: kisebb sokkal az erkölcsi értéke: hiú. B. [aumgarten] gögös – és ezért van benne ,Demuth’ nagyságokkal szemben. Fülepben nem nagyon igazi: nagy embernek hiszi magát – pedig csak finom esztéta.” (Lukács lev. 256.)

³ FL magyar nyelvű filozófiai folyóirat tervét vetette fel, amelyet Lukács Györggyel és Hevesi Sándorral közösen kívánt szerkeszteni. Évi három – 8–10 íves – számot tervezett kiadni, a lap részint eredeti tanulmányokat, részint fordításokat tartalmazott volna. A folyóirat A Szellem címmel megvalósult, de – elsősorban az előfizetők csekély száma miatt – csak két száma látott napvilágot, 1911. III-ban és XII-ben s nem lépte túl a 8 ívet. Utóbb, 1913-ban FL szerette volna folytatni a megjelenését, erre azonban nem került sor. A tervre bizonyosan hatott az Amendola és Papini által ugyanekkor tervezett, L’Anima címmel megvalósult folyóirat előkészületeiben való részvétele, bár ez kezdetől fogva más jellegű volt.

⁴ Lukács korábban Fuga címmel tervezett lapot Popper Leóval. (Ld. Lukács lev. 209.)

⁵ A lélek és a formák. 1910 márciusában jelent meg.

⁶ Ld. 88/8.

⁷ Valószínűleg az Alexander Bernát 60-ik születésnapjára megjelent Megjegyzések az irodalomtörténet elméletéhez c. műről van szó.

⁸ Renaissance. Politikai-társadalmi-művészeti és közgazdasági folyóirat. 1910–1911-ben jelent meg. Szerkesztői Révész Béla és Zsigány Árpád. Lukácstól az Esztétikai kultúra, a Félnek az egészségtől és a Charles-Louis Philippe c. írások jelentek meg benne. FL nem publikált a lapban.

130. HEVESI SÁNDOR – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1910. V. 30.

Kedves Barátom,

végre egy életjel, hacsak közvetve is. Lukács György ideküldte a levelét, a melyből végre sikerült a címét megtudnom.¹ A terv nagyon érdekes, de nem tudtam kivenni a levélből,

hogy milyen nyelven és hol jelennék meg a revue?² Nagyon arisztokratikus dolog lenne s fölöttébb kívánatos, de megvalósítható-e? Én nagyon lelkesedném érte, mert úgy érzem, hogy a könyvön kívül minden egyéb közlési mód lejárta magát azokra az emberekre nézve, akiknek nem mindegy, hogy milyen társaságban jelennek meg. Nekem valóságos megerőttesembe kerül, hogy egy-egy lapba írjak s több, mint 4 hete rágódom egy dolgon a B[udapesti] Sz[emle] számára, de nincs igazi kedvem hozzá.³ Viszont roppant nagy öröm lenne egy válogatott társaságban megjelenni 3–4-szer egy esztendőben. Az ember igazán tudná, miért ír. Pedig roppant érdekes dolgokkal foglalkozom.

Olvastam Alfa cikkét a B[udapesti] H[írlap]-ban.⁴ Magától a tényről el voltam ragadtatva, a cikktől kevésbé. A könyvét⁵ már magammal viszem a nyári utamra. Jövő hónap 12-én megyek Angliába hosszabb időre. Nem írna addig, ha csak egy pár sort is? Nagyon szeretném. A levélírás kényelmetlen dolog, de talán ha megszokja az ember!

Meleg üdvözléssel

Hevesi Sándor

MTAK Kézirattár Ms 4587/213.

Kézírás.

Címzés: Signor Lajos Fülep

Firenze 6 Piazza Donatello

Hevesi Sándor ld. a 26. sz. levél jegyzetét.

¹ A levél nem maradt fenn.

² Ld. 129/3.

³ A Budapesti Szemle 1910. és 1911. évfolyamában nem jelent meg Hevesi Sándortól semmi.

⁴ Ld. 127/3.

⁵ Ld. 41/11.

131. HEVESI SÁNDOR – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1910. VI. 6.

Kedves Barátom,

roppantul sajnálom, hogy már legkésőbb 13-án utaznom kell s így aligha találkozunk Budapestben. Magam miatt szívesen maradnék, de részben az útitársam,¹ részben Bernard Shaw² miatt, aki miattam hosszabbítja meg rendes londoni tartózkodását, nem lehet itt bevárnom, pedig nagyon szerettem volna. Igazán örülök ennek a tervnek,³ már csak azért is, mert hosszú időn át szünetelt érintkezésünket már maga a gondolata élénkebbé teszi s ez nekem igen nagy öröm.

Lukács Györgyről a legjobbat mondhatom. A Nyugat munkatársai között az egyetlen eszayista, az egyetlen kritikus talentum. Kissé elvont, de nagyon mélyenjáró, finom és leszűrt ítéletű, nagy tudású fiatalember. Egyetlen hibája, hogy stílus dolgában a németekhez járt iskolába s Ön tudja, hogy ez mit jelent, hiszen a németek között is a nagy stilszták a franciákhoz jártak iskolába. Egyébként az egész fiatal generációban nem tudok hozzá fogható tehetséges embert s munkája a drámáról, mely az ősszel jelenik meg a Kisfaludy Társaság kiadásában, azok után az fejezetek után ítélve, a melyeket olvastam, nagyon tartalmas és érdekes munka lesz.⁴

Képzelteti, hogy Önnel együtt bármibe szívesen fogok bele, de nem tudom, hogy ha a revuet *magyar* nyelven adjuk ki, el tudjuk-e érni azt a célt, amelyet kitűztünk. Nekem mindössze is nagyon kevés dolgozatom jelent meg német nyelven s bámulva tapasztaltam nem is egy ízben, hogy éppen illetékes helyeken tudtak róluk. Amennyiben azonban magyar nyelven adnók ki, gondoskodnunk kellene arról, hogy az illető dolgok más nyelven is megjelenjenek. A revuet megelőzőleg persze a legnagyobb szükség volna arra, hogy mi ketten ismét közelebb jussunk egymáshoz s betekinthessünk egymás szellemi műhelyébe. Engem a vallási problémák roppantul érdekelnek – filozofiáról nem is beszélve – s az utóbbi időben sokat foglalkoztam pszichológiával – gyakorlatilag is. Természetesen az lenne a legjobb, ha *élőszóval* érintkezhetnénk, de amennyiben ez nem lehetséges is, pótolnunk kell írással. A levélírás csak kezdetben nehéz, ha egyszer megbirkózott vele az ember, nagyon könnyen megy s végül is valóságos szükségletté válik. Már t. i. az effajta levelezés. Pár nap múlva megírom Önnek londoni címemet s ön is megírja, hol lesz a nyáron, hogy ezentúl már csakugyan fenntartsuk az érintkezést. Ha elgondolom, hogy az első pillanattól fogva mennyi szimpátiát éreztem Ön iránt, nem is számítva azt, hogy milyen sokra taksáltam a képességeit, igazán az élet sok boldonságai közé kell sorolnom azt is, hogy annyi időn keresztül csak ilyen keveset érintkezünk. Én most már igazán el vagyok szánva rá, hogy ezen föltétlenül változtatni kell, tekintet nélkül minden egyébre.

Ön éppen olyan távol áll minden pesti kliktől, mint én, aki úgyszólván köztük élek. Szellemi kapcsolatban úgyszólván csak egy emberrel vagyok, aki ideg orvos és összes köreimtől távol áll. Az emberek itt nem igen képesek magasabbrendű életre. Nem sublimálódnak, nem emelkednek a saját kicsiségük fölé s mondhatom önnek, furcsa és kellemetlen látvány, mikor az embernek azt kell tapasztalnia, hogy olyan ember, mint Alexander¹ pl. nem csak hogy szóba áll újságírókkal, akik nullák, de valósággal terrorizáltatja magát tőlük. Én az öntiltakozását az érvényesülés ellen (a legutóbbi levelében) ugyanabból magyarázom, amiből az enyémet. Az ember alapjában véve – csakúgy, mint a gyerek – óhajtja az érvényesülést, akar hódítani, de a szellemileg is felnőtt ember szégyenli azt az érvényesülést, amelyet itt és így szerezhet ezért menekül tőle. Az öreg emberekben talán éppen az infantilizmusuk működik megint s azért érik be azzal amivel egy szellemileg felnőtt, férfi ember be nem érheti. De vajjon egy kis nemzet adhat-e egyáltalában mást, mint attributumokat? Gondolkozott már a kis nemzetek szellemi életéről? Azt hiszem, minden kis nemzetben van egy nagy adag Peer Gynteskedés, talán Hollandiát kivéve.

Várom az értesítést mielőbb

Baráti kézszorítással

Hevesi Sándor

MTAK Kéziratár Ms 4587/214.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Hevesi Sándor ld. a 26. sz. levél jegyzetét.

¹ Ódry Árpád (1876–1937) színművész, a Nemzeti Színház tagja, Hevesi Sándor barátja. FL is régóta ismerte a Baross-kávéhoz „balszélfogó” asztaltársaságból. Ódryval kapcsolatos emlékeiről az *Ady éjszakai és éjszakája* c. művében ír. (Fülep II/44–77.)

² Hevesi és Bernard Shaw kapcsolatának előzménye az volt, hogy 1910. I. 14-én Budapesten bemutatták a Brassbound kapitány megtérése c. Shaw-drámát Hevesi fordításában. Shaw először elégedetlen volt Hevesi fordításával, de amikor levélváltásuk után Hevesi Ódry társaságában meglátogatta Londonban, megnyílt, s 1911-ben neki adta magyarországi fordításának kizárólagos jogát, s haláláig – egy korábban ké-

szült Mikes Lajos-fordítás kivételével – valamennyi Shaw-dráma az ő átültetésében került színre. Hevesi Shawnál tett látogatásáról Bernard Shaw otthon címmel számolt be. (Világ, 1910. IX. 11.)

³ Ld. 129/3.

⁴ A mű: A modern dráma fejlődésének története. I-II. A Kisfaludy-Társaság kiadása, Bp. 1911.

⁵ Ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

132. JAROLJMEK, AUGUSTA – FÜLEP LAJOSNAK

Levanto, 1910. VI. 15.

Lieber Freund!

Wenn ich so furchtbar deprimiert bin, glaube ich dass auch alle andern Menschen mich hassen, und darum war mir das Wort Freund, gleich nachdem ich es geschrieben habe, unnatürlich, und unmöglich. Heute schreibe ich es offen und aus dem Innern heraus, trotzdem ich nicht lustig bin, aber ich habe Ihre 2 Briefe bekommen, und die haben mir so wohl getan. Ich danke Ihnen dafür. Sie kamen gerade richtig in eine grosse Einsamkeit wo alles fremd ist, wo sogar die Natur, die Bäume, die Blumen, mir nichts sagen können. Ihre ganzen Worte gingen dann wie eine warme Welle durch mich, und haben mir Leben gegeben. Ich weiss nicht, warum ich dachte, dass Sie Levanto schon vergessen haben, das war auch so ein böser Moment. Nein, Sie werden es nicht vergessen!

Den 16-ten. Es ist Abend und der Tag ist wieder fast verschlichen, ohne dass ich etwas vernünftiges getan habe, ausser Ihre Briefe wieder gelesen, ja es muss *endlich* anders werden mit mir. Ich habe jetzt oft genau dasselbe Gefühl wie damals, die letzten Jahre in Liebenberg, als das Leben dort immer egal war, und immer dieselben Menschen kamen, und immer die selben Sachen gesprochen wurden und ich immer verzweifelt war, und mich eine innere Stimme drängte die mir sagte, bald wird alles anders, du musst hinaus, bald ist alles vorbei. Und dann kam es auch so bald ganz anders. Aber durch schreckliche Qualen musste ich durch, dass wusste ich auch und es war mir vorher ganz egal. – Dieses Gefühl der bevorstehenden Schmerzen habe ich jetzt nicht. Ich stehe schon drin im Kampf, aber es ist noch nicht sicher, es kommt noch immer das Entweder oder! Es sind die furchtbaren Widersprüche in mir. Die tolle Sehnsucht manchmal nach einem tollen Leben, wo man so Alles vergisst, nach Bacchanale nach Festen wo ich Schleiertänze tanzen kann, wie ich fühle, denn ich weiss dass ich es kann. Dann wieder nur Bauer, nur die Natur, nie wieder mit Menschen zusammenkommen, den Naturinstinkt wieder erringen, und dann ist es die Kunst, dieses ganz Aufgehen in der Malerei, denn bei jeder Sache die mir gefällt denke ich mir, das muss ich malen, das muss ich mir genau merken, und ich prege es mir genau ein, ich kann eigentlich *nie* die Natur geniessen, weil ich immer denke dass müsste ich von hier malen und das so in der Beleuchtung. Am ruhigsten bin ich dann Abends, wo ich weiss, es geht nicht. Sie fragen ob ich an Sie denke, natürlich, aber ganz verschieden. Oft will ich Sie hier haben, um mit Ihnen in die Natur zu gehen, und alles still bewundern, und manchmal möchte ich gerne mit Ihnen reisen, in eine wahnsinnige Stadt, oder in kleine primitiven Dörfer und Städtchen wo keine Eisenbahn hingeht. Und dann wieder will ich mit Ihnen reisen(?) und manchmal denke ich, es ist besser dass wir uns nicht sehen, so ändern sich die Gefühle immerzu.

Den 18. Ich werde Ihren Rat befolgen und täglich kleine Aufzeichnungen machen, es wird wohl ein grosser Schmarren werden. Aber ganz gesund. Heute früh fuhr endlich der „Staats“ fort, es ist wie eine Erlösung, trotzdem es ein Mann ist der gewöhnt ist viel allein zu sein und es auch hier war. Aber er hat die schlechte Eigenschaft wie ich, so viel in der Vergangenheit zu leben, nur der Unterschied dass er *dauemd* darüber spricht und Namen nennt von Leuten die man garnicht kennt. Das Buch vom vollkommenen Leben¹ habe ich flüchtig durchgeblättert, es gefällt mir sehr gut, jetzt werde ich es aber von Anfang an genau und gründlich lesen, ich soll es in das Leben übertragen, ja das wird wohl verdammt schwer sein. Sie sagen mir auch ich soll viel allein sein, wenn nur der Tag länger wäre. Sie werden das einfach nicht begreifen, dass ich manchmal einfach nicht allein sein kann. Nur die Stunden die ich draussen male, aber da bin ich so konzentriert mit der Arbeit beschäftigt, dass ich für nichts andere Kraft habe, dann die Kinder, wenn die schlafen, muss ich mich auch etwas Mary² widmen, damit die mir nicht eines Tages davon läuft, sie fühlt sich oft so schlecht und ist so deprimiert hier, Levanto scheint ihr *garnicht* zu bekommen. Und was mach ich wenn sie fort geht, dann bin ich ganz verloren! Könnt ich nur manchmal aus meinem Körper heraus, und frei sein, nur Geist, die langen Nächte, warum kann mann man da nicht schlafend geistig arbeiten, aber bewusst. Es ist ja so ein Unglück was man alles verschläft. Und ich, die noch dazu jetzt nachmittags auch liege, und wieder schlafe. Aber ich bin bei der grossen Hitze jetzt *zu* Kaput, es ist ekelhaft. – Sagen Sie mir warum haben Sie Angst vor mir? In welcher Art? Und ich ziehe Sie an, das ist auch eines von meinen Unglücken, oder finden Sie es Glück, wenn man zu viel Menschen anpasst, d[as] h.[eisst] Männer, schon mit 13 Jahren (betoldva: als ich) sind Menschen sehr unglücklich geworden, ich hatte eine ewige Angst davor, die aber jetzt zum Glück fast ganz vergangen ist. – Ich finde es rührend, dass Sie mich so bald wiedersehen wollen, es hat mich furchtbar gefreut, dass ich Ihren etwas bin, ich verstehe es nur eigentlich nicht, ich bin ja eigentlich für Sie wie ein *ungebildetes* Bauermädchen, leider Gottes! Ich habe ja eigentlich *nichts* gelernt, ausser, mit allen Leuten liebenswürdig sein, mich hübsch anziehen, mich in Salons zu benehmen wissen, und Männern gefallen um dann einen reichen, vornehmen zu heiraten!!! Das ist die Aristokratenschule. Ist das nicht traurig.

Und die schönsten 6 Jahre sind in den Dreck geworfen. Wie viel mehr körperliche Kraft hätte ich, wenn ich diese Jahre *mit mir selbst* gewesen wäre, dann wäre ich vielleicht etwas jetzt. – Sie sind der Erste seit langer *Zeit*, der mir wieder grausam das alles gesagt hat, und nun genug. – Bitte schreiben Sie ruhig wieder an Mary und *unterschreiben* Sie immer Mlinarowisch, d.[as] h.[eisst] es ist ein Brief da.

Ich schreibe Ihnen sehr bald wieder.

Innige Grüsse von Ihrer

Lycki Jaroljmek

MTAK Kézirattár Ms 4586/158.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Jaroljmek, Augusta (szül. zu Eulenburg) (1882–1974) porosz arisztokrata család leánya. Apja, Philipp zu Eulenburg–Hertefeld herceg, II. Vilmos császár bizalmas barátja és politikai tanácsadója, diplomata. 1894–1902 között Németország bécsi követe. A családban erős volt a művészetek iránti vonzalom: az apa dalokat, balladákat írt és komponált, gyermekkönyve nyomtatásban is megjelent. Az anyja – svéd grófnő – akvarellista, maga Augusta festő lett, egyik öccse, aki utóbb elesett az I. világháborúban, tehetséges komponistának számított, másik öccse, Karl hivatásos író lett. Augusta zu Eulenburg 1907-ben családja

akarata ellenére férjhez ment Edmund Jaroljmekekhez, s ezért évekig nem érintkeztek vele. Ez időben férjével és két kisleányával, Svannel és Alfreddel Firenzében, nyaranta Levantóban élt és festett. A világháború kitörése után – immár három gyermekkel – visszatért Németországba. Férjétől különvált, ő Teheránban élt. 1931-ben hivatalosan is elváltak. Ettől fogva testvérei körében élt a család liebenbergi birtokán. FL-sal valószínűleg már 1908-ban megismerkedtek (ld. a 89. sz. levelet), hosszabb-rövidebb szünetekkel több mint öt évtizeden át leveleztek egymással.

Kedves barátom!

Amikor ilyen rettenetesen deprimált vagyok, azt hiszem, hogy engem is mindenki utál s ezért lett a „barát” szó, amit leírtam, természetellenes és lehetetlen a számomra. Ma nyíltan és szívből írom le, bár nem vagyok vidám, de megkaptam két levelét, s olyan jót tettek. Köszönet értük. Épp jókor jöttek ebben az oly nagy egyedüllétben, amikor minden idegen, amikor még a természet, a fák, a virágok sem jelentenek nekem semmit. Minden szava úgy hatolt át rajtam, mint egy meleg hullám, s új életet öntött belém. Nem tudom, miért gondoltam, hogy már elfelejtette Levantot, ez is csak valamilyen rossz pillanat volt. Nem, nem fogja elfelejteni!

16-án. Este van, megint majdnem elillant egy nap anélkül, hogy bármi értelmeset tettem volna azonkívül, hogy újraolvastam a leveleit; igen, kell végre a változás körülöttem. Most is gyakran ugyanaz az érzés fog el, mint annakidején az utolsó években Liebenbergben, amikor mindig ugyanúgy folyt az élet, mindig ugyanazok az emberek jöttek és mindig ugyanazokról a dolgokról beszéltek, és én mindig kétségbe voltam esve s egy belső hang ösztökélt, amely azt mondta, hamarosan minden megváltozik, el innen, hamarosan minden elmúlik. S azután csakugyan hamarosan egészen más lett minden. De tudtam azt is, hogy szörnyű szenvedéseken kell átmennem, s előtte ez is teljesen mindegy volt. A rám váró fájdalmak előérzete most nincs meg bennem. Már benne vagyok a küzdelemben, de még semmi sem bizonyos, még mindig előttem a „vagy-vagy”! Szörnyű ellentmondások ezek bennem! Néha örült vagyok fog el valamiféle örült élet után, amelyben az ember mindent elfelejt, bacchanáliák, ünnepek után, amelyeken fátyoltáncot táncolhatok, úgy, ahogyan érzek, mert tudom, hogy képes vagyok rá. Aztán megint csak a parasztok [?], csak a természet, csak soha többé össze nem jönni emberekkel, újra kiküzdeni a természeti ösztönt, aztán meg a művészet, a teljes feloldódás a festészetben, mert mindennek láttam, ami tetszik, arra gondolok, ezt meg kell festenem, ezt jól meg kell figyelnem s pontosan magamba súlykolom, tulajdonképpen sohasem tudom élvezni a természetet, mert mindig arra gondolok, ezt innen kellene megfestenem és ilyen megvilágításban. Legnyugodtabb esténként vagyok, amikor tudom, hogy nem lehet. Azt kérde, gondolok-e Magára; természetesen, de egészen különböző módokon. Gyakran szeretnék, ha itt volna, hogy kimehessek Magával a természetbe, mindent csöndben megcsodálni, néha utazni szeretnék Magával, valami bolondos városba vagy kis primitív falvakba és városkákba, ahová nem visz el a vasút. Aztán megint csak utazni szeretnék Magával, s néha azt gondolom, jobb, ha nem látjuk egymást, így változnak mindig az érzések.

18-án. Megfogadom a tanácsát és naponta apró feljegyzéseket csinállok, alighanem nagy zagyvalék lesz belőle. Ma reggel végre elutazott az „állam” – [valamilyen hivatali rang tréfás rövidítése] ez megváltást jelent, bár ő olyan valaki, aki hozzá van szokva ahhoz, hogy sokat van egyedül, s itt is úgy volt. De megvan az a rossz tulajdonsága, mint nekem, hogy nagyon is a múltban él, csak az a különbség, hogy ő *állandóan* beszél róla és olyan neveket említ, akiket nem ismer az ember. A tökéletes életről szóló könyvet futólag átlapoztam, nagyon tetszik, most majd elejétől fogva pontosan és alaposan végigolvasom, át kell plántálnom az életbe, ami bizony átkozottul nehéz lesz. Maga azt mondja, legyen sokat egyedül, csak legalább hosszabb lenne a nap, el sem tudja képzelni, hogy néha egyszerűen nem tudok egyedül lenni. Csak azokban az órákban, amikor kint festek, akkor azonban annyira koncentrálok a munkára, hogy másra nincs erőm, aztán meg a gyerekek, amikor ők alusznak Maryre is kell időt szánnom, nehogy egy szép napon elsőjőjön tőlem, gyakran olyan rosszul érzi magát, annyira deprimált, Levanto úgy látszik egyáltalán nem tesz jót neki. És mi lesz velem, ha elmegy, akkor végem. Csak néha kibújhatnék a testemből, szabad lehetnék, csak szellem, azok a hosszú éjszakák, miért is nem lehet alvás közben szellemi munkát végezni, de tudatosan! Milyen kár annyi időt átaludni! És én, aki délutánonként is fekszem és megintcsak alszom. De ez a hőség teljesen tönkre tesz, utálatos. – Mondja, miért fél tőlem? Hogyan? És vonzom Magát, ez is az én egyik szerencsétlenségem, vagy szerencsének tartja, ha valaki túlságosan sok emberhez illik, vagyishogy férfiakhoz? már 13 éves koromban voltak, akik nagyon szerencsétlenek lettek miattam, állandóan rettegtem ezért, ez azonban most már szerencsére majdnem teljesen elmúlt. – Meghatónak tartom, hogy hamarosan szeretne viszontlátni, nagyon örültem neki, hogy jelentek Magának valamit, bár tulajdonképpen nem értem, hisz én magának tanulatlan parasztlány vagyok, sajnós! Hisz én tu-

lajdonképpen semmit se tanultam, kivéve, hogy mindenkivel kedves legyek, csinosan öltözködjem, szalonokban viselkedni tudjak és tessék a férfiaknak, hogy aztán férjhezmenjek egy gazdag előkelőséghez! Ilyen az arisztokrata nevelés. Hát nem szomorú!

És a legszebb 6 évem sárba dobva. Mennyivel több testi erőm lenne, ha *önmagammal* lehettem volna ezekben az években, akkor talán lennék most valami. – Maga az első hosszú idő óta, aki ezt szigorúan megmondta nekem, s most elég. – Kérem, írjon nyugodtan Marynak és írja alá, hogy Mlinarowisch, ami annyit tesz, levél várja.

Hamarosan újra írok, bensőséges üdvözzellett!

Lycki Jaroljmek

¹ Ld. 124/2.

² Mlinarowisch, Mary – Augusta zu Eulenburg barátnője, FL firenzei ismerőse. Bécsi leány volt, elképzelhető, hogy Augusta zu Eulenburg ott ismerte meg, amikor apja bécsi követ volt. Alkalmazottként élt itáliai angolok és amerikaiak házában, 1910-ben a két Jaroljmek-gyerek mellett gyereklány. 1914-ben eljegyezte magát, majd férjhez ment dr Gerhard von Pöllnitz-hez, aki jogász volt, majd statisztikus, s Augusta zu Eulenburg másodunokatestvére: anyja és Eulenburg herceg unokatestvérek voltak. A háború alatt visszatért Németországba, ikrei születtek, férje elvesztette vagyonát s az asszony részben anyagi szükségből, részben mert elidegenedett férjétől, ismét külföldön – az Egyesült Államokban – vállalt állást. FL-sal meleg baráti kapcsolatban volt Firenzében: tegeződtek s Mary Mlinarowisch a beteg Fülep Györgynek többször is virágot küldött Firenzéből. Évtizedeken át – bár ritkán – leveleket váltottak egymással.

133. FÜLEP LAJOS – AMENDOLA, GIOVANNINAK

Firenze, 1910. VI. 21.

Caro Signore,

non potrebbe far comparire nel prossimo numero del bollettino le due relazioni che avete e riservare le altre due per il bollettino seguente?¹ Salvemini² e stato assente tutta questa settimana: ora si tratta di lezioni che non ho capito e per le quali le sue note non sono sufficienti. Queste relazioni sono pronte, ma egli rientra non prima di venerdì e quindi di conseguenza non potrei inviarvele prima di lunedì o martedì o sarebbe troppo tardi? Scusatemi se vi procuro seccature per una cosa così futile. Almeno queste pagine secche avranno il merito di essere fedeli. Telefonatemi o inviatemi una risposta.

In amicizia

Lodovico Fülep

Eredetije magántulajdonban (Róma). Megjelent: Amendola: Carteggio 54.

Kézírás.

Kedves uram,

nem lehetne a Bollettino következő számában azt a két beszámolót megjelentetni, amely már Önnél van és eltenni a másik kettőt a következő füzetbe? Salvemini egész héten távol volt: most olyan előadásokról van szó, amelyeket nem érttem s amelyekhez nem elégségesek a jegyzetei. Ezek a beszámolók készen vannak, de ő péntek előtt nem jön vissza, következésképpen én sem küldhetem el őket hétfő vagy kedd előtt, vagy az már késő? Bocsásson meg, hogy ilyen csekélység miatt zaklatom. Ezeknek a száraz lapoknak legalább annyi érdemük lenne, hogy hűségeseek. Telefonáljon, vagy küldjön választ.

Barátsággal

Fülep Lajos

Amendola, Giovanni (1882–1926) író, filozófus, politikus. Nápolyban született, ifjúkorában a szocialista kör tagja. Az egyetemen matematikát tanult, de érdeklődése elsősorban a filozófia felé vonta. 1903-ban

barátságot kötött Papinivel, Giovanni Vailital, Alessandro Costaval, Piero Marrucchival és Leo Serával. A Ministero delle Belle Arti-ban vállalt állást, majd 1908 októberében Firenzébe ment, ahol az igazgató, Guido Ferrando távollétében ideiglenesen elvállalta a Biblioteca Filosofica igazgatását. A Biblioteca Filosofica egy gazdag amerikai teozófusnő, Julia Hoffmann Scott alapította Biblioteca Teosofica néven, de jellege hamarosan megváltozott s felvette a Biblioteca Filosofica címet. Értékes könyvanyagán kívül vasárnap délután tartott előadásaival és vitaüléseivel odavonzotta Firenze szellemi elitjét. A Circolo di Filosofia hangadói Papini, Amendola és más fiatal filozófusok voltak, de résztvettek és előadtak a firenzei egyetem professzorai is. Amendola igazgatói évei a Biblioteca fénykorát jelentették. A könyvtár rendezése és nyomtatott katalógusának kiadása mellett előadásai, vitaülései és az ezekről hírt adó Bollettino della Biblioteca Filosofica c. folyóirat alkották munkájának eredményeit. E körbe vonták be 1910 elején Gabriella Gordigiani sürgetésére FL-t is, akivel Amendola is hamarosan meleg barátságot kötött.

1910 nyarán Amendola ideiglenesen visszatért Rómába, ahol a Museo di Villa Borgheseben három hónapon át a fényképgyűjteményt rendezte. 1910 késő ősztől 1912-ig ismét Firenzében élt. 1911-ben Papinivel együtt kiadta a L'Anima c. havi folyóiratot, amely egyetlen évfolyamot ért csak meg. 1912-ben Rómába költözött, előbb az Il Resto del Carlino című politikai lap munkatársa, majd 1914-től a Corriere della Sera szerkesztője lett. 1913-tól magántanárként filozófiai előadásokat tartott a pisai egyetemen.

A világháború idején katona volt, majd a pénzügyminisztériumban dolgozott. 1922-ben gyarmatügyi miniszter lett. Mussolini hatalomrajutása után, mint a fasiszmus ellenzékének egyik vezéralakja üldözést szenvedett. 1925-ben nyaralás közben fasiszta milicisták elhurcolták és olyan súlyosan bántalmazták, hogy – miután Franciaországba ment száműzetésbe, ahol olasz nyelvű kiadó felállítását tervezte –, operációnak kellett alávetnie magát, s 1926 IV-ban belehalt sérüléseibe. Hamvait Cannes-ből 1950-ben szállították haza Nápolyba.

FL firenzei barátai közül Amendola állt hozzá a legközelebb. 1919-es diplomáciai küldetése idején az ő politikai és újságírói kapcsolatai segítettek feladata teljesítésében.

¹ E levél tanúsága szerint FL írta a Circolo di Filosofia előadásairól a Bollettino della Biblioteca Filosofica-ban megjelent összefoglalásokat, vagy azok egy részét.

² Salvemini, Gaetano (1873–1957) történész, politikai író. 1910-ben a pisai egyetemen a legújabbkori történelem tanára, 1916-tól firenzei egyetemi tanár.

134. SCHNEIDER, RICHARD VON – FÜLEP LAJOSNAK

[Weidling, 1910. VI. 29.]

Lieber Freund!

Endlich haben wir Zeit gefunden all'unsere Freunde in Florenz zu gedenken – vielmehr desselben Ausdruck zu geben. Wir haben kühles Wetter. – Wo werden wohl Sie weilen. Schreiben Sie doch einmal nach Weidling bei Klosterneuburg – Löblichgasse 4. Wir möchten gerne wissen was Sie treiben. Waren Sie in Levando?

Herzlichst Ihr

Richard Schneider

Tanti saluti G.v.[on] Schneider

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4589/251.

Kézírás Klosterneuburg. Friedhoffer der obere Stadt mit Pieta von Rafael Donner feliratú képeslapon.

Címzés: Signor Lodovico Fülep

Piazza Donatello 6.

Firenze, Toscana

(A címzés G. von Schneider frása.)

Kedves Barátunk!

Vége időt szakítottunk, hogy gondoljunk minden firenzei barátunkra –, s még inkább arra, hogy ezt ki is fejezzük. Hívós időnk van. – Vajon hol időzik. Ugyan írjon már egyszer Weidlingbe Klosterneuburg mellett, Löblichgassa 4. Szeretnénk tudni, mit csinál. Járt-e Levantoban?

Szíves üdvözzettel

Richard Schneider-je

Sok üdvözlét G. von Schneidertől.

Richard Schneider és felesége Firenzében élő német házaspár, akiket FL Augusta Jaroljmeck társaságából ismerhetett. A. Jaroljmeck 138. sz. levelében azzal hívja FL-t Levantoba, hogy Schneideréket is akkor várják oda. Erre a látogatásra aligha kerülhetett sor, mivel Schneiderék csak X.-ben tértek vissza Olaszországba. Valószínű azonban, hogy FL közben Weidlingben vagy Klosterneuburgban találkozott velük, amikor a beteg édesanyjával Svájcban töltött hetek után VIII végén Bécsben járt. Klosterneuburgi kirándulására – amelyre később is szívesen gondolt vissza –, ekkor kerülhetett sor. Richard Schneider esetleg azonos az 1835-ben született német filológussal.

135. COULON, J. – FÜLEP LAJOSNAK

Villa Saint-Jean, [h.n.] 1910. VII. 8.

Cher Monsieur,

Je vous envoie ci-joint Surin Cathéchisme spirituel, comme je vous l'avais promis. Vous trouverez des occasions du même genre chez divers bouquinistes parisiens et je vous signale en outre

Brunet, Arras (Pas-de-Calais), France

Sueur Charruey, libraire à Arras, id.

Je serais heureux de pouvoir faire avec vous plus ample connaissance et en attendant Recevez, je vous prie, l'expression de ma profonde estime

J. Coulon

MTAK Kézirattár Ms 4585/204.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Kedves Uram,

Mellékelve küldöm Surin Cathéchisme spirituel-jét, ahogy megígértem Önnek. Hasonló jellegűeket találhat különféle párizsi könyvkereskedőknél, s továbbá ajánlom

Brunet, Arras (Pas-de Calais) Franciaország

Sueur Charruey, könyvkereskedő Arrasban u.o.

Örülnék, ha közelebről megismerkedhetnék Önnel, addig is fogadja őszinte tiszteletem kifejezését

J. Coulon

Coulon, J. kiléte ismeretlen.

¹ Surin, Jean Joseph (1600–1665) francia misztikus. Cathéchisme spirituel c. művének első kiadása Rennes-Paris 1657–1663. A FL által kért mű valószínűleg: Cathéchismes philosophiques, polémiques, historiques, dogmatiques, moraux, liturgiques, disciplinaires, canoniques, prétiques, ascétiques et mystiques, de Feller, Aimé, Scheffmacher, Rohrbacher, Puy, Lefrançois, Allétz, Almeyda, Fleury, Pomey, Bellarmin, Meusy, Challoner, Gothe, Surin et Olier, annotées et publiées par M.L.M. (Migne, Jacques Paul) I–II. Paris, 1842.

136. GORDIGIANI, GABRIELLA – FÜLEP LAJOSNAK

[Fribourg, 1910. VII. 16.]

Buongiorno amici miei – Feci buon viaggio.

Stamani, con la stessa posta, spedisco boccetta d'inchiostro. L'Abbé V.[ignot]¹ mi aspettava all'arrivo della diligenza. Il tempo è bello, state allegri.

Abraccio madre e figlio²

G[abriella Gordigiani]

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4587/157.

Kézírás L'abbaye l'Hauterive. Façade ouest et entrée principale feliratú képeslapon.

Címzés: Mr. Louis de Fülep

Humilimont par Vuippens près Bulle

Jónapot barátaim – jól utaztam.

Ma reggel, ezzel a postával küldöm a tintásüveget. Vignot abbé várt a kocsiállomásnál. Az idő szép, legyenek jókedvűek.

Ölelem anyát és fiát.

G.[abriella Gordigiani]

Gordigiani, Gabriella ld. a 109. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. a 119. sz. levél jegyzetét.

² FL 1910. VII. közepén hazautazott Magyarországra, hogy Svájcba, Humilimontba kíséрге beteg édesanyját. VIII. közepén Bécsbe, majd Pestre utazott, IX. közepén tért vissza Firenzébe. Gabriella Gordigiani ekkor már személyesen ismerte Fülep Györgynét is. Amendolának szóló 1910. VIII. 10-én Fribourgból írt levelében (Amendola Carteggio 85.) részletesen beszámol róla, hogy FL előbb Levantóból, majd Budapestről írt neki, hogy anyját Svájcba készül elvinni. Gabriella Gordigiani talált nekik Bulle közelében egy magányos hegyen épült szanatóriumot, s Fribourgban, VI. 19. körül mindkettejükkel találkozott. Fülep Györgynét nagyon disztinváltnak és rokonszenvesnek találta, de mivel csak magyarul beszél, nem tudtak közvetlenül érintkezni egymással. FL és anyja VIII. 20. táján Fribourgon át indult haza Magyarországra.

137. HEVESI SÁNDOR – FÜLEP LAJOSNAK

[H.n.] 1910. VII. 25.

Kedves Barátom,

frissen érkezett leveléből¹ és a Cook mappáján végzett studiumokból látom, hogy Bulle² csakugyan nincs messze Lausannétól, bár a mi utunk Lausanneból nem Fribourgba megy, hanem Ouchyn át a Simplon felé. Ha egymagamban volnék, habozás nélkül mennék át Bullebe, akár a párisi tartózkodás megrövidítésével is, mert ezúttal nekem csak Anglia fontos, s a többivel keveset törődöm. A nehézség azonban az, hogy egyfelől, mint tudja, Ódryval³ utazom, másfelől amikor az utazást elhatároztuk és megbeszéltük, Svájcot én miattam úgyszólván kikapcsoltuk és csak mint átutazási területet hagytuk meg (persze én akkor nem is álmodtam, hogy Ön Svájcban lesz), mert három évvel ezelőtt, amikor Luzernben voltam, Svájc teljesen lerombolt. Valósággal a kasírozott, a kiállított, az aláhúzott és reklámmal eltorzított természet hatását tette rám, semmi emberi lehetőség, semmi kultúra átszűrődést nem éreztem rajta, s úgy voltam vele,

mintha felnőtt ember létemre a Bórharisnyát olvasnám s más efféléket. Valósággal fellélekztem, amikor megint kiértem Olaszországba s a fák és a kövek megint intelligensül néztek rám, ezeréves édes melankóliával. Lehet, hogy az egész csak elhamarkodott impresszió volt, de nem tudtam szabadulni tőle s így történt, hogy az egész időbeosztásunk ezen az alapon készítődtől el. Lehetséges volna azonban a következő dolog. Mi Párisból Lausanneig megállás nélkül jövünk s a reggeli órákban érünk oda. Ha ön átjönne Lausanneba, együtt tölthetnők a napot s ha Svájc Ódryra jó hatást tesz, esetleg elcsípünk az olasz útból s elmegyünk 1-2 napra Bullebe. Ha nem kellene tekintettel lennem rája és közös megállapodásunkra, akkor nem volna erre semmi szükség, mert én egyszerűen átmennék. De ő annyira szimpatizál Önnel s oly nagyra tartja, hogy én nagyon bízom abban (föltéve, hogy a nap is fog sütni) hogy ha Ön átjön Lausanneba, könnyen begratható lesz a kirándulásba. Jövő hét elején Párisban leszünk, ahonnan természetesen még írni fogok. Itt szombatig maradunk, aztán Londonon és Dieppen keresztül megyünk Párisba. Amennyiben ide írna a cím Poste restante, mert még nem tudjuk, hova szállunk.

Hogy a budapesti két nap egy kissé lehűtötte, ezen nem csodálkozom. Pedig kár értünk. Igazán nem a képességen múlik, hanem az egész szociális berendezésen, a mellyel szemben az egyéni képesség édes kevés. Egész életünkben mindenütt hiányoznak a bázisok. És az a szellemi türelmetlenség és mohóság, amely megvan sok emberben, nem jut táplálékhoz és kielégüléshez. Ezért vagyunk mi a letört emberek országa, a nagyszerű nekiiramodások és kezdések országa, de még nagyobb borzalom elgondolni, hogy mivé lenne ez az ország, ha csak a szélmalom forognának és Don Quixoték nem akadnának. Nagyon szívesen belemegyek Önnel akármibe és azt hiszem magam is, hogy sokat érne – ha akármilyen rövid időre is találkozhatnánk, bár viszont az is fontos, hogy a megkezdett úton tovább haladjunk és a levélbeli érintkezést most már ne hagyjuk abba.

Abban a reményben, hogy Lausanneban sikerül találkoznunk s ezt a találkozást tovább folytatnunk, vagyok igaz híve

Hevesi Sándor

MTAK Kézirattár Ms 4587/215.

Kézírás Elvason, En Pension, West Cliff, Bournemouth, On the Cliff Promenade, Telephone No 380 feliratú levélpapíron.

Hevesi Sándor ld. a 26. sz. levél jegyzetét.

¹ A levél nem maradt fenn.

² Ld. 136/2.

³ Ld. 131/1.

138. JAROLJMEK, AUGUSTA – FÜLEP LAJOSNAK

Levanto, 1910. VIII. 2-6.

Lieber Freund

dieses mal müssen Sie mich ordentlich zusammen schimpfen, dass ich Sie so lange warten liess, und Ihnen jetzt erst für Ihren langen Brief danke. Es freute mich wie immer *sehr*. Ich bin wirklich furchtbar fleissig mit dem Malen jetzt vormittags von 1/2 9-1/2 11, nachmittags von 1/2 5 bis 7, in Ihren Augen ist das lächerlich wenig, aber für mich ist es be-

reits das Äusserste, wenn ich es länger tue ist es kein konzentrieren mehr, dabei habe ich trotzdem noch kein Bild (ausser kleine) fertig. Nun habe ich auch angefangen Singstunden zu nehmen, und 2x täglich baden, einmal oben am Strand, unter tausenden von Menschen, und einmal abends mit Mary¹ direkt hier unter dem Haus, das ist sehr sympathisch, wir sprechen da oft von Ihnen, und klettern auf dem „Fülep-Berg“, der gewisse Felsen, wo wir zusammen oben waren. Meine Stimmung ist jetzt besser, mehr gleichmässig, trotzdem ich wenig zum Lesen komme, ich habe den H[ei]l[igen]. Franz² erst vorgenommen, es ist ungläublich sympathisch und einfach, ich komme immer selber in eine Art Ekstase, es tut gut solche Bücher zu lesen, man wird reiner. Ich beneide Sie oft um Ihre Einsamkeit und Zeit, wann werde ich das einmal geniessen können? Wie lange bleiben Sie denn noch in der Schweiz, eigentlich sind Sie jetzt lange genug dort gewesen, und wo gehen Sie dann hin?³ Hat Ihnen mein Mann⁴ nicht geschrieben, Sie sollen im September wieder her kommen? Tun Sie es doch *bitte*. Schneiders wollen glaube ich auch etwas herkommen, kommen Sie dann mit ihnen zusammen, das wird, glaube ich ganz gut sein. Morgen kommt nun endlich meine Schwester,⁶ mein Mann ist ihr nach Genua entgegen gefahren, sie will 10 Tage bleiben, und hofft mich dann nach München mit zu nehmen. Ich weiss aber noch nicht ob ich überhaupt noch reisen soll, jedenfalls wäre ich die ersten Tage Septembers wieder hier. Ich fürchte, dass aus einem Wiedersehen in Schweiz oder Deutschland nichts werden wird, aber dafür kommen Sie her!!! –

Den 3ten August. Gestern kam ein solches Gewitter, dass ich zu nervös war weiter zu schreiben. Nun ist meine Schwester gestern Abend Mitternacht angekommen, Sie können sich denken, in welcher Stimmung ich war, das *erste* Mal, dass sie zu mir kommt und meine Kinder sieht. Seit 4 Jahre warte ich auf diesen Moment! – Schade, dass Sie sich nicht sehen, sie ist eigentlich *genau* wie ich, nur dass sie garkeine geistigen Interessen hat, sich überhaupt *garnicht* beschäftigt, nur für die Geschwister, für die Erinnerungen, für das Anziehen und für die Heimat lebt. Sie hat geheiratet, gerade als Sie hier waren, Sie wissen ja noch. –

Natürlich lebe ich nun auch wieder mit ihr in allen alten Erinnerungen, ich glaube das ist für mich *sehr* schlecht, weil ich lange Zeit brauche, bis ich mich dann wieder davon losmache, wenn sie dann wieder fort ist.

Den 6ten. Es ist ja zu verzweifeln, ich komme nicht weiter mit diesem Brief, ich fürchte sehr, dass Sie schon eine *grosse* Wut auf mich haben. Aber bitte nicht, seitdem meine Schwester hier ist bin ich überhaupt keinen Moment mehr allein, sie will keine Menschen sehen, und so sind wir viel zu Hause, oder unten auf dem einsamen Strand, wo die Kinder nackt gehen können. Nach langen ruhigen heissen Wochen ist das Meer wieder sehr bewegt, 3 Tage dauern diese schönen Stürme, dann ist es wieder wie ein schlafendes grosses Tier! Wissen Sie, dass ich mich *sehr* gefreut habe über einen Satz in Ihrem Brief, Sie haben das Gefühl, dass Sie in meiner Gegenwart *mehr* sind. Ich bin wirklich stolz darauf. Und doch wieder begreife ich es nicht. –

Den 6-ten. Meine Schwester fühlt sich leider so schlecht hier, dass sie den ganzen Tag liegt, und ich natürlich bei ihr sein muss. – Ich habe wieder Tage wo ich *alles* so namenlos überflüssig finde. Meine Schwester hat geheiratet, aber wozu, sie liebt den Mann nicht richtig, hat ihn furchtbar gern, aber mehr wie einen jüngeren Bruder. Kinder will sie auch nicht, zu Hause bleiben konnte sie auch nicht länger. Sie ist jetzt 30 Jahre geworden, hat so wahnsinnig in ihrem Leben schon geliebt. Und jetzt, nachdem sie eigentlich schon alles hergegeben hat, heiratet sie, es ist alles so traurig!

Wenn man so langsam von den alten Illusionen und Idealen Abschied nehmen *muss*. Ich habe mich übrigens entschlossen jetzt doch nicht mehr nach Deutschland zu fahren, die Zeit ist zu kurz, und ich *will* hier noch viel arbeiten, aber dafür gehe ich doch im Winter wieder einige Wochen. Was aber dann mit Paris wird, weiss ich nicht. – Eigentlich darf ich es nicht verlangen, aber trotzdem *bitte* ich Sie manchmal zu schreiben. Ihre Briefe helfen mir immer *so* und ich *verspreche* Ihnen dieses mal *gleich* zu antworten. Adieu, das Meer und die Felsen grüssen Sie, und hoffen, dass Sie wiederkommen.

In Freundschaft Ihre

Lycki J.[aroljmek]

MTAK Kézirattár Ms 4586/159.
Kézírás Lycki feliratú levélpapíron.
Bulle-be írt levél.

Kedves barátom

ezúttal alaposan össze kell szidnia, hogy ilyen sokáig megvárákoztattam, és csak most köszönöm meg hosszú levelét. Mint mindig, nagyon megörvendeztetett. Most igazán nagyon szorgalmasan festek, délelőtt 1/2 9-től 1/2 11-ig, délután 1/2 5-től 7-ig, a Maga szemében ez neveltségesen kevés, nekem azonban a lehető legtöbb, ha tovább folytatom, nem tudok már koncentrálni, néhány kis képen kívül még sincs készen egy sem. Most elkezdtem énekórákat is venni, meg naponta kétszer fürdöm, egyszer fent a strandon, ezernyi ember között, egyszer pedig este Maryvel itt közvetlenül a ház alatt, ami nagyon vonzó, ilyenkor gyakran emlegetjük Magát, felmászunk a „Fülep-hegyre”, arra a bizonyos sziklára, ahol együtt voltunk fent. A hangulatom most jobb, kiegyensúlyozottabb, bár ritkán jutok olvasáshoz, Szent Ferencet² még csak elkezdtem, hihetetlenül vonzó és egyszerű, mindig magam is valamiféle extázisba esem, jót tesz az ilyen könyvek olvasása, az ember tisztább lesz. Gyakran irigylem a magányáért, és hogy van ideje, mikor fogom én ezt élvezni tudni? Meddig marad Svájcban, tulajdonképpen már eleget volt ott, és azután hová megy?³ Nem írta a férjem, hogy szeptemberben jöjjön megint ide? *Kérem*, tegye meg. Azt hiszem, Schneiderék⁵ is ide akarnak jönni egy időre, jöjjön majd velük együtt, azt hiszem, egész jó lesz. Holnap végre jön a nővérem,⁶ a férjem elébe utazott Genovába, tíz napig marad itt s reméli, hogy aztán magával visz Münchenbe. Én azonban még nem tudom, hogy egyáltalán utazzam-e, szeptember első napjaiban mindenesetre megint itt leszek. Félek, hogy a svájci vagy németországi vízszintlátásból nem lesz semmi, ezért is jöjjön ide Maga.

Augusztus 3-án. Tegnap olyan vihar támadt, hogy túl ideges lettem ahhoz, hogy folytassam az írást. A nővérem tegnap éjjelkor megérkezett, gondolhatja, milyen hangulatban voltam, *először* jön hozzám s először látja a gyerekeimet. Négy éve várok erre a percre! – Kár, hogy nem találkozunk, tulajdonképpen *pontosan* olyan, mint én, csak éppen semmiféle szellemi érdeklődés nincs benne, *semmivel sem* foglalkozik, csak a testvéreinek, az emlékeknek, az öltözködésnek és az otthonnak él. Akkor ment férjhez, amikor Maga itt volt, hisz emlékszik még rá.

Persze most én is vele együtt a régi emlékekben élek, azt hiszem, *ez nagyon* rosszat tesz nekem, mert hosszú idő kell, amíg megint megszabadulok tőlük, ha majd magint elutazott.

6-án. Kétségbeesítő, hogy nem haladok ezzel a levéllel, nagyon félek, hogy már *nagyon* dühös rám. Kérem, ne legyen az, mióta itt a nővérem, egy percig sem vagyok egyedül, nem akar embereket látni, így aztán sokat vagyunk itthon, vagy lent az elhagyott parton, ahol a gyerekek meztelenül járhatnak. Hosszú, nyugodt, forró hetek után a tenger megint nagyon háborog, az ilyen szép viharok három napig tartanak, aztán megint olyan mint egy hatalmas alvó állat! Tudja-e, hogy nagyon örültem levele egy mondatának, hogy az én jelenlétemben *többnek* érzi magát. Igazán büszke vagyok rá. De ugyanakkor nem tudom felfogni. –

6-án. A nővérem sajnos olyan rosszul érzi itt magát, hogy egész nap fekszik s nekem természetesen mellette kell lennem. – Megint vannak olyan napjaim, amikor mindent olyan kimondhatatlanul fölöslegesnek érzek. A nővérem férjhez ment, de minnek, nem igazán szereti a férjét, nagyon kedveli, úgy, mintha az öccse lenne. Gyereket sem akar, otthon sem bírt tovább maradni. Most lett 30 éves, már örülten szeretett életében. És most, amikor már mindent odaadott, férjhez megy, olyan szomorú az egész!

Hogy lassan el *kell* búcsúzni a régi illúzióktól és eszményektől. Egyébként elhatároztam magam, hogy most már nem megyek Németországba, túl rövid az idő, és sokat *akarok* még dolgozni itt, de majd a télen

elmegyek pár hétre. De hogy Párizsból mi lesz, nem tudom. – Tulajdonképpen nem kívánhatom, mégis kérem, írjon nekem néha. A levelei olyan nagy segítséget jelentenek, s megígérem, hogy ezúttal azonnal válaszolok. Isten vele, a tenger és a sziklák üdvözlétüket küldik s remélik, hogy visszajön.

Barátsággal

Lycki J.[aroljmek]

Jaroljmek, Augusta ld. a 132. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 132/2.

² FL valószínűleg Assisi Szent Ferenc Fioretijét adta oda elolvasásra Augusta Jaroljmeknek.

³ Ld. 136/2.

⁴ Ld. a 128. sz. levél jegyzetét. Ilyen levél nem maradt fenn.

⁵ Ld. a 134. sz. levél jegyzetét.

⁶ Alexandrine zu Eulenburg (1880-?) 1910. VI. 15-én kötött házasságot Eberhard Schwerin gróffal.

139. MÁRFFY ÖDÖN – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1910. VIII. 13.]

Kedves Lajos,

nagyon megörültem kártyádnak.¹Élvezettel olvasom munkádat,² melyet nagy köszönettel vettem. Mély és örök értékű munka, sokat tanulok belőle. Újból és újból elolvasom. Képzelem, hogy erősödöl és tán hízol is az áldott tiszta levegőben. Én ezt a nyarat már négy fal közt töltöm (először életemben). Több képet festettem, egy nagyobbat is (nőaktok). A hosszú vajúdásnak és gondolkodásnak most érzem eredményét, sok dolgot leszűrtem. Fordulóponton vagyok a pikturában és nagy kedvvel sokat dolgozom. 8-10 nap múlva ismét és bővebben írok,
addig is szívből ölel

Márffy

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4588/309.

Kézírás.

Címzés: Mr. Louis Fülep

Humilimont près Bulle (Gruyère) Suisse

Márffy Ödön ld. 7/1.

¹ A kártya nem maradt fenn.

² Ld. 41/II.

140. JAROLJMEK, AUGUSTA – FÜLEP LAJOSNAK

Levanto, 1910. VIII. 30.

Lieber Freund!

Vielen herzlichen Dank für Ihren lieben Brief.¹ Ich muss Ihnen gleich zuerst sagen, dass Sie meinen Satz von Unaufrichtigkeit nicht richtig verstanden haben. Ich habe aus Ihren vorletzten Brief herausgeföhlt, und mit meinem furchtbaren Mistrauen dachte ich,

Sie seinen wahnsinnig enttäuscht über mich in jeder Beziehung, wollte es aber nicht direkt schreiben. Glauben Sie nicht, dass ich von Ihnen denke Sie sind unaufrichtig, das nenne ich jedenfalls nicht unaufrichtig, wenn Jemand einem nicht in roher Weise die Wahrheit sagt um ihm nicht den ganzen Mut zu nehmen. Ich habe mich nicht richtig ausgedrückt, ich hätte sagen sollen „Sie haben nicht alles das gesagt was Sie sagen wollten.“ Nicht wahr jetzt haben Sie mich verstanden, und glauben nicht mehr, dass ich Sie falsch beurteile! – Nun sind Sie glücklich in Wien, und haben Ihre Mutter wieder verlassen, hoffentlich geht es ihr wieder ganz gut, Ich hätte Ihnen gern nach Fribourg geschrieben,² es gab aber wieder eine Störung. Es war eine Wohltätigkeitsvorstellung hier, für die Kinder eines, vor einer Woche ermordeten Mannes. Ich habe eine Nummer getanzt, nun ist meine alte Tanz-passion erwacht, die Leute waren begeistert, es war direkt peinlich und lächerlich, eine Dame machte den nächsten Tag 20 Photos von mir!!! Ich habe aber selberwohl den grössten Genuss gehabt, mich einmal so ganz gehen zu lassen, so ganz den Körper sich bewegen zu lassen wie er will, das ist sehr angenehm. – Den 3. Sept.[ember] Natürlich habe ich dieses Kapitel gelesen vom H[ei][l][igen] Franz, und den Bruder Leo,³ es ist wunderschön, so einfach, und schwer zu verstehen. Es ist momentan so heiss dass man zu nichts ordentlich Energie hat, nur die kurzen Stunden Abends und ganz früh ist man Mensch mit Kopf und Körper als Klumpen. Ich finde es doch traurig, dass Sie nicht her kommen. Es ist so schön!, dass ich mir so oft denke, Sie *müssen* das sehen. Jetzt wird der Wein reif, und Leute kommen von den Bergen mit den vollen Körben, und der Strand wird leer, aber auch die Tage kürzer, das macht mich traurig, wieder ein Sommer zu Ende! Wir fahren morgen auf 3 Tage nach Florenz wegen der Villa, und dann die ersten Tage Oktobers wieder um einzurichten, werden Sie dann schon dort sein? – Ich habe wieder einmal dumme Aufregungen, dieses mal wegen Mary,⁴ die auf 6 Monate im Winter fort will zu Engländer, bei denen sie früher war, und die sie in unglückseliger Weise hier wider getroffen hat, sie leben in Rom, ich wollte ihr 2 Monate jetzt Urlaub geben, anstatt will sie im Winter auf 6 Monate fort, und in Mai wiederkommen. Was soll ich da machen? Ich bin einfach verloren und finde es von ihr furchtbar hässlich, ich will noch einen Überredungsversuch machen, hoffentlich wird es glücken. – Sie werden es sehr dumm finden, dass mich das so aufregt, aber davon hängt meine ganze Arbeit und Ruhe ab, wenn sie fort geht, ist für mich der Winter verloren, denn wo finde ich für 6 Monate eine so zuverlässige Person für die Kinder. Sie sehen, dass immer wieder Sachen in mein Leben treten, die mir die Konzentrierung nehmen. Und was ist der Grund wie immer, die Kinder! Dieses Mal ist mein Brief recht stumpfsinnig und blöde, aber ich muss Ihnen doch all die Gründe der Blödigkeit schreiben, damit Sie nicht denken es geht wirklich abwärts mit mir. – Hoffentlich geht es Ihnen recht gut, und kommen Sie bald wieder nach Italien, zur Sonne und Wärme! Adieu, wie ist Ihre spätere Adresse.

Tausend herzliche Grüsse von Ihrer

Lycki J.[arol]mek]

MTAK Kézirattár Ms 4586/160.
Kézírás.

Kedves barátom!

Szívvel köszönöm kedves levelét. Mindjárt előjában meg kell mondanom, hogy az őszintétlenségéről szóló mondatomat félreértette. Utolsóelőtti leveléből azt vettem ki, és szörnyű bizalmatlanságomban azt hittem, hogy örülten csalódott bennem minden tekintetben, de nem akartam egyenesen megírni. Ne higgye, hogy azt hiszem, Maga nem őszinte, nem nevezem őszintétlenségnek, ha valaki nem mondja meg

a másiknak durván az igazat, hogy el ne vegye minden bátorságát. Nem jól fejeztem ki magam, azt kellett volna mondanom, „nem mondott el mindent, amit el akart mondani”. Ugye most megértett, és nem hiszi, hogy hamisan ítélt meg! – Tehát szerencsésen megérkezett Bécsbe, elvált az édesanyjától, aki remélhetőleg már egészen jól van. Szívesen írtam volna magának Fribourgba, de megint adadályozott valami. Jótékony célú előadás volt itt egy egy héttel ezelőtt meggyilkolt ember gyermekei javára. Egy táncot adtam elő, s most felébredt a régi tánc-szenvedélyem, az emberek el voltak ragadtatva, direkt kínos és nevetséges volt, egy hölgy másnap 20 felvételt csinált rólam!! Nekem magamnak nagy élvezet volt, hogy végre egyszer megint elengedhettem magam, nagyon kellemes hagyni, hogy a test mozogjon, ahogy akar. – Szeptember 3-án. Persze, hogy elolvastam a Szent Ferencről és Leo testvéréről szóló fejezetet, gyönyörű, olyan egyszerű, s nehéz megérteni. Pillanatnyilag olyan a hőség, hogy az embernek nincs igazán ereje semmihez, csak az esti és a kora reggeli órákban vagyunk igazán emberek, tiszta fejjel, urai a testünknek, egyébként a test csak teher.

Azért szomorú, hogy nem jön ide. Oly szép itt, hogy gyakran eszembe jut, ezt látnia *kell*. Most érik a szőlő, a nép tele kosarakkal jön le a hegyekből, a part kiürült, a napok is rövidebbek, ami elszomorít, megint vége a nyárnak! Holnap három napra Firenzébe megyünk a villa miatt,³ aztán október első napjaiban megint, be kell rendezkedni, ott lesz-e akkorára? – Megint buta izgalmaim vannak, ezúttal Mary⁴ miatt, aki télen hat hónapra el akar menni azokhoz az angolokhoz, akiknél korábban volt, s akikkel szerencsétlen módon itt összetalálkozott, s akik Rómában élnek. Most két hónap szabadságot akartam adni neki, ehelyett a télen hat hónapra akar elmenni, s májusban visszajönni. Mit csináljak? Egyszerűen végem van, és rettentő csúnyának tartom a részéről, még megpróbálom meggyőzni, remélhetőleg sikerül.

Maga bizonyosan nagy butaságnak tartja, hogy annyira felizgat a dolog, de teljesen ettől függ a munkám és a nyugalمام, mert ugyan hol talállok hat hónapra ilyen megbízható gyereklányt. Látja, mindig történik valami az életemben, ami lehetetlenné teszi a koncentrációt. És az ok, mint mindig, a gyerekek! Ezúttal meglehetősen nyomott és ostoba a levelem, de meg kell írnom Magának az ostobaság okát, azt ne higgye, hogy hanyatlom. – Remélem, nagyon jól van, jöjjön vissza hamarosan Itáliába, a napra és a melegre! Isten vele, mi lesz a címe ezután.

Sok szíves üdvözlöt

Lycki J.[aroljmek]-től

Jaroljmek, Augusta ld. a 132. sz. levél jegyzetét.

¹ FL levele nem ismeretes. A tartalomából kiderül, hogy a 138. és 140. sz. levelek között Augusta Jaroljmek még egy – elkallódott – levelet írt FL-nak.

² Ld. 136/2.

³ A Fioretti 8. fejezete: Miképen oktatta ki szent Ferenc Lione testvéré a tökéletes örvendezésről. (Tormay Cecilia fordításában. Bp. 1926.)

⁴ Jaroljmekék a Via di Camerata 3. sz. alatti villát bérelték Firenzében.

⁵ Ld. 132/2.

141. GORDIGIANI, GABRIELLA – FÜLEP LAJOSNAK

[Milano, 1910. IX. 1.]

Mando a voi due, miei cari, un saluto da Milano. Come mi mancate!¹ Mi sento spersa. Arrivai ieri; sono stata a vedere il bel S[an] Ambrogio,² pensato a lei, mio Fülep, come le piacerebbe.

Or ora parto e di la scrivera.

Un abbraccio per tutti e due

G.[abriella Gordigiani]

A dátum: postabélyegző.
MTAK Kézirattár Ms 4587/158.
Kézírás Milano – Chiesa di S. Ambrogio feliratú képeslapon.
Címzés: Mr. Louis de Fülep
Hotel Triest Vienna Austria

Üdvözetem küldöm, kedveseim mindkettejüknek Milánóból. Úgy hiányoznak! Elveszettek érzem magam. Tegnap érkeztem, elmentem megnézni a szép San Ambrogiot, Magára gondoltam, Fülepem, mennyire tetszenék Magának.

Hamarosan elutazom s írni fogok.

Mindkettejüknek ölelés

G.[abriella Gordigiani]tól

Gordigiani, Gabriella ld. a 109. sz. levél jegyzetét.

¹ A fribourgi találkozásra utal. Ld. 136/2.

² Milánó ősi temploma, mai formáját a 11-12. században kapta.

142. JAROLJMEK, AUGUSTA – FÜLEP LAJOSNAK

Levanto, 1910. IX. 8.

Lieber Freund,

Wie geht es Ihnen, ich glaube nicht sehr gut, das Leben in Wien und Pest wird nicht sehr angenehm für Sie sein. – Wir sind vorgestern Nacht von Florenz zurück gekommen, es war etwas anstrengend, aber ganz nett, dabei garnicht heiss. Wir fuhren an Ihrem Haus vorbei, ich habe es von Ihnen [ge]grüsst, das schöne grosse Zimmer mit dem grossen Fenster. Jetz ist das Leben hier endlich ruhiger, fast alle¹ Leute fort und man wird nicht immer gestört, und wenn ich Welche sehe bekomme ich eine Wut, ich kann momentan unmöglich Menschen vertragen, und doch ist die Zeit zum Lesen immer so kurz. So lange es hell ist habe ich keine rechte Ruhe weil ich immer ans Malen denke, und der Abend ist kurz. Aber ich will Ihnen nicht immer wieder über die selben Sachen vorklagen. Ich habe jetzt sonderbare Gefühle gehabt als ich in Florenz unter all den scheusslichen Menschen war, ein so ganz Ausserhalb-stehen, auch schon hier war es manchmal so, jedes Wort was man sprach war eine Verschwendung und jeder Gedanke schade, ich finde mich dann immer so gemein, aber ich fühle, dass ich dann weiter komme, wenn ich dieses Gefühl doch nur immer haben würde, denn leider habe ich den Drang Menschen zu sehen noch viel zu oft, und das ist für meine Entwicklung ein grosses Hinderniss. Kennen Sie das wenn man fühlt wie die Gedanken immer nur einen bestimmten Kreis machen, und man darüber hinaus will und es einfach nicht kann, das ist schrecklich. – Ich wollte gerne noch ein bischen mit Ihnen reden, alles ist schiefer gegangen und Edmund¹ in den Ort zu Bekannten. – Haben Sie meinen letzten Brief bekommen, hoffentlich höre ich bald wieder von Ihnen.

Gute Nacht, das Meer und die Wege sind jetzt grau und weit, das Schwimmen in die Klippen hinein, und zu den Fülep-Felsen wundervoll.

MTAK Kézirattár Ms 4586/161.
Kézírás.
Budapestre írt levél.

Kedves barátom,

hogy megy a sora, azt hiszem, nem túl jól, a bécsi és a pesti élet aligha lehet valami kellemes Magának. – Tegnapelőtt éjjel megjöttünk Firenzéből, kicsit megerőltető volt, de egész kellemes, és egyáltalán nem volt hőség. Elkocsiztunk a háza előtt, üdvözöltem a Maga nevében a szép nagy szobát a nagy ablakkal. Az élet most végre nyugodtabb itt, majdnem mindenki elutazott, nem zavarják folyton az embert, s ha találkozom valakivel, olyan düh fog el; pillanatnyilag nem tudom elviselni az embereket, s az olvasásra mégis mindig túl kevés az idő. Amíg világos van, nincs igazán nyugtom, mert folyton a festésre gondolok, az esték pedig rövidek. De nem akarok mindig ugyanazért panaszkodni Magának. Különös érzéseim voltak most, amikor Firenzében a sok förtelmes ember közt voltam, a *teljes* kívülállás érzése, amely már itt is megvolt néha, minden kimondott szó pazarlás volt, minden gondolatért kár, ilyenkor olyan aljasnak érzem magam mindig, de érzem, hogy ilyenkor előbbre jutok; bár mindig meglenne ez az érzésem, mert sajnos túlságosan gyakran megvan bennem a vágy, hogy embereket lássak, pedig ez hátráltatja a fejlődésemet. Tudja, milyen az, amikor a gondolataink mindig egy bizonyos körben forognak, s az ember szeretne kitörni belőle, s egyszerűen nem sikerül, rettenetes. – Szívesen beszélgetnék még egy kicsit Magával, minden félresikerült, s Edmund a faluban van ismerősöknél. – Megkapta a legutóbbi levelem, remélem, hamarosan hallok Magáról.

Jó éjszakát, a tenger és az utak szürkék és távoliak, csodálatos kiüszni a sziklák közé a Fülep-szirthez.

Jaroljmek, Augusta ld. a 132. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. a 128. sz. levél jegyzetét.

143. GARDNER, EDMUND GARRATT – FÜLEP LAJOSNAK

London, 1910. IX. 8.

Signor Lodovico Fülep

Dear Sir,

I owe you a most sincere apology for not having answered your kind and courteous letter several months ago. Through my frequent absences from London, your letter was laid aside by an oversight. My thanks and apologies are none the less sincere, although, through my unfortunate mistake, they now reach you so late.

It is most gratifying to hear that my work has pleased you,¹ another "figlio spirituale" of our great Saint.² I still have the hope of bringing out an edition of the *Epistole*,³ and perhaps of the *Dialogo*⁴ as well; but up to the present, owing to the pressure of other work, I have not been able to make much progress with it. I am very glad to hear that you are preparing a selection of the Letters for publication;⁵ I am certain that yours will be a most useful work, and one that will increase and spread the devotion to the Saint. If I can be of any service to you in the matter, I shall be most happy.

I remain, dear Sir, faithfully yours

Edmund G. Gardner

MTAK Kézirattár Ms 4587/138.

Kézírás St. Joseph's Cottage, Mill Hill, N.W. feliratú levélpapíron.

Címzés: Al chiar[issi]mo Signore

Signor Lodovico Fülep

5 Piazza Donatello Firenze Italy

Fülep Lajos úrnak.

Tisztelt Uram,

Öszinte bocsánatkéréssel tartozom Önnek, hogy több hónappal ezelőtt írt kedves és udvarias levélre nem válaszoltam. Londonból való gyakori távollétem miatt levelét véletlenül félretettem. Köszönetem és

bocsánatkérésem ezért nem kevésbé őszinte, noha szerencsétlen tévedésem folytán ilyen sokára ér el Önhöz.

Igen jólesett hallanom, hogy művem tetszett Önnek, aki ugyancsak a mi nagy Szentünk lelki gyermeke. Még mindig bízom benne, hogy kiadhatom a Leveleket és talán a Dialógust is, de mindezekig más munka szorítása miatt nem nagy haladást tehettem bennük. Nagy örömmel hallok, hogy Ön levélválogatást készít elő kiadásra; bizonyos vagyok benne, hogy igen hasznos munkát fog végezni, olyat, amely növeli és terjeszti Szentünk tiszteletét. Ha bármilyen módon szolgálatára lehetek, nagyon fogok örülni.

Maradok tisztelettel

Edmund G. Gardner

Gardner, Edmund Garratt (1869–1935) 1910–1926 között a londoni University College Dante előadója, utóbb a manchesteri, majd a londoni egyetem professzora. Számos műve jelent meg Dantéről, Firenze, Siena, San Gimignano stb. történetéről.

¹ Gardner: Saint Catherine of Siena (London, 1907.) c. műve, amely élete végéig megvolt FL könyvtárában.

² Utalás Sienai Szent Katalinra.

³⁻⁴ A Lettere dovotissime della beata vergine és a Dialogo della Provvidenza – Sienai Szent Katalin művei.

⁵ FL 1910 tavaszán írt feljegyzéseiben a következőket jegyezte fel: Most egy kis könyvet készítek, válogatott részleteket S[an]ta Caterina leveleiből a Papini collectioja, Cultura dell' Anima számára. (Ms 4592/7. 10.) – Papininek szóló 1925. II. 25-i levelében pedig ez olvasható: ...emlékszel Sienai szent Katalin iránti lelkesedésemre? Örökké sajnálom, hogy nem tudtam megcsinálni azt a levélválogatást a „Scrittori nostri” számára, amelyet terveztünk, de Rómába menetelemmel megváltoztak a körülményeim, azután pedig jött a háború! (Fondazione Primo Conti, Archivio Papini, Fiesole.) (Az eredetiben olaszul.)

144. FÜLEP LAJOS – AMENDOLA, GIOVANNINAK

[Firenze, 1910. X. 1.]

Caro Amendola

sono tornato a Firenze¹ e vedo con dispiacere che lei non è qui. Ma ho sentito dire che lei si trasloca a Firenze (me l'ha detto Puliti),² che sarà vero? è questo che vorrei tanto sapere.

In che stato è la loro rivista?³ Che uscirà in ottobre o più tardi?

Qui non ho ancora visto nessuno. Ferrando⁴ è invisibile (è tanto sottile), Marrucchi⁵ pare che sia tornato ieri, e, come dice Puliti, non sta molto bene.

Le stringo la mano cordialmente suo dev[otissi]mo

L.Fülep

Firenze, 6 P[iazza] Donatello

A dátum: postabélyegző.

Magántulajdon (Róma). Kiadva: Carteggio 141.

Címzés: Signore Giovanni Amendola

Roma 35 via Venti Settembre

Kedves Amendola,

visszajöttem Firenzébe és sajnálattal látom, hogy maga nincs itt. Azt hallottam azonban, hogy áttelepül Firenzébe (Puliti mondta), igaz lenne ez? nagyon szeretném megtudni.

Hogy áll a folyóiratuk? Megjelenik-e októberben, vagy csak később?

Még nem találkoztam itt senkivel. Ferrandót nem látni (olyan sovány). Marrucchi állítólag tegnap megjött, s ahogy Puliti mondja, nincs valami jól.

Szívés kézszorítással őszinte híve

Fülep Lajos

Amendola, Giovanni ld. a 133. sz. levél jegyzetét.

- ¹ Amendola 1910. X. 6-án Papininak szóló levelében a maga és Papini novelláiról szólva közvetve írja, hogy Fülep visszatért Firenzébe, néhány napja írt neki. (Amendola: Carteggio 146.)
- ² Puliti, Ernesto – Amendola titkára a Biblioteca Filosoficában.
- ³ Amendola és Papini 1910 tavaszától fogva folyóirat kiadását tervezte. A megindításhoz Gabriella Gordigiani ajánlott fel nekik kölcsönt. FL-nak szóló 45. sz. levele szerint milánói barátjuk, Alessandro Casati tanácsára megváltoztatták eredeti szándékukat, s történeti és teoretikus részből álló lapot kívántak létrehozni. A terv 1911-ben megvalósult, de módosított formában. L'Anima, Saggi i Giudizi címmel jelent meg Amendola és Papini szerkesztésében, s az első két számot egyedül ők írták. Havi két íves füzetekből állt, cikkeket, jegyzeteket és könyvajánlásokat tartalmazott. A 3. számtól kezdve kibővült a szerzők sora: Marrucchi, Giovanni Vacca, Mario Calderoni, majd Bergson írásai is helyet kaptak a lapban. A 7-8. számban jelent meg FL Suso-recenziója is. A 12. szám, noha 1911. XII. dátummal jelent meg, valójában 1912. VI-ban készült, s Giorgio Fano: L'estetica nel sistema di B. Croce c. tanulmányát tartalmazta. A lap hírt adott a Biblioteca Filosofica-ban tartott előadásokról, így 2. számában FL 1910. I. 30-i Nietzsche-ről szóló felolvasásáról is.
- ⁴ Ferrando, Guido – a Biblioteca Filosofica első igazgatója, akit távollétében Amendola helyettesített.
- ⁵ Marrucchi, Piero (1875–1958) ügyvéd, filozófiai író. A La Voce és a L'Anima munkatársa, a Biblioteca Filosofica igazgatótanácsának tagja. Számos tanulmánya és fordítása jelent meg a Leonardo és a La Nuova Parola c. folyóiratban is, olykor Pietro Eremita álnéven.

145. AMENDOLA, GIOVANNI – FÜLEP LAJOSNAK

Róma, 1910. X. 3.

Via XX Settembre 35

Caro Fülep,

la Sua lettera mi ha fatto moltissimo piacere; sono veramente contento di saperlo tornato.¹

Io mi trasferisco veramente a Firenze; serà sui primi di Novembre. Non lo prevedevo l'anno scorso; ma appena tornato a Roma ho visto ch'era al di qua delle mie forze il tornar a far l'impiegato – e oltre acìò che rischiamo di perdere in definitivo ogni stimolo a lavorare ed ogni possibilità di produrre. Allora mi son dato di fare – e così verro a Firenze – nel peggiore dei casi devo stare alcune ore in una Galleria; ma spero di poter fare a meno anche di questo, e di poter vivere lavorando alle mie cose.

La rivista si farà a Gennaio.² Non è esattamente la stessa di cui le parlo la primavera scorsa. È una proposta spontanea di Casati³ giunta prima che gli si fosse parlato dell'altra – e siccome mi fare una cosa utile ho acceptato di occuparmene. Sarà in sei fascicoli l'anno, parte teorica e parte storica. Nella parte storica si avrebbe questo compito preciso: tracciare la storia religiosa d'Italia, in grandissima parte ancora da fare, o da rifare. Io spero, caro Fülep, che lei potrà aiutarmi – spero che ci torni dall'Ungheria rinfancato e più libero da impegni. E l'idea di mettere insieme la storia religiosa d'Italia, mi pare che potrà interessarla.⁴

Durante l'estate scrivi alla S[i]g[no]ra Gordigiani⁴ di salutarla; ma non so se abbia ricevuto quella mia lettera. Or è ad Assisi se non sbaglio – io la scrissi una cartolina a Prato vecchio parecchi giorni fa. Quando la veda le faccia miei saluti ed i miei auguri.

A rivederci dunque a presto, io mi riprometto più qualche buona passeggiata domenicale in sua compagnia: quest'anno non ho la Biblioteca e la Domenica la consacrerò a Dio ed ai campi.

Con affettuosi saluti suo

Giovanni Amendola

MTAK Kézirattár Ms 4585/52.

Kézírás.

Címzés: Signor L. Fülep

6, Piazza Donatello Firenze

Kedves Fülep,

levele igen nagy örömet szerzett, igazán örülök, hogy ismét itt tudom.

Jómagam csakugyan átköltözöm Firenzébe; november elseje táján ott leszek. Múlt évben még nem láttam ezt előre, de alighogy visszajöttem Rómába, beláttam, hogy a visszatérés a hivatalnokoskodáshoz meghaladja erőmet –, azonkívül azt is kockáztattam, hogy végleg elveszítem minden munkakedvem és minden lehetőséget az alkotásra. Cselekvésre szántam hát el magam s így Firenzébe megyek –, legrosszabb esetben néhány órát valamelyik képtárban kell töltenem, de remélem, hogy ennél kevesebbel is megúszhatom, s munkáimnak élhetek.

A folyóirat januárban meglesz. Nem egészen olyan lesz, mint amiről múlt tavasszal beszéltem Önnek. Casati spontán ajánlatot tett, még mielőtt beszélhettem volna neki a másíkról, s minthogy hasznosnak tűnik, belementem, hogy foglalkozom a tervvel. Évi hat füzet lesz, teoretikus és történeti részzel. A teoretikus résznek a következő pontos feladata lenne: Itália vallástörténetének feldolgozása, amelyet legnagyobb részt meg kell csinálni vagy újracsinálni. Remélem, kedves Fülep, hogy segíthet majd nekem – s remélem, hogy erőre kapva és kötelezettségektől szabadabban tér vissza Magyarországról. S azt hiszem, érdekelné Önt a gondolat, hogy együtt foglalkozunk Itália vallástörténetével.

A nyáron írtam Gordigiani asszonynak üdvözlétet, de nem tudom, megkapta-e a levelem. Jelenleg Assisiben van, ha nem tévedek, – írtam neki egy lapot néhány napja Pratóba. Ha látja, adja át neki: üdvözlétemet és jókívánságaimat.

Tehát egyelőre a viszonylátásra, szép vasárnapi sétákkal kecsegtetem magam az Ön társaságában; ebben az évben nincs a könyvtár, a vasárnapot Istennek és a mezőknek szentelem.

Meleg üdvözléssel

Giovanni Amendola

Amendola, Giovanni ld. a 133. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 144/1.

² Ld. 144/3.

³ Casati, Alessandro conte (1881–1955) filozófiai író, kritikus. A Leonardo és a La Voce támogatója; 1917-től Milánóban kiadta a Rinnovamento c. folyóiratot. 1923-ban a Consiglio Superiore della Pubblica Istruzione elnöke, szenátor, 1924-ben oktatásügyi miniszter, 1944-ben hadügyminiszter.

⁴ Erről a tervéről Amendola a következőket írja barátjának, Giovanni Boinének szülő 1910. X. 20-i levelében: Előadásorozatot tervezek Olaszország vallástörténetéről, amelyet még nagy részben meg kell csinálni. A nehézséget az alkalmas személyek megtalálása jelenti. Most azt szeretném tudni, vállalsz-e 1914 tavaszára 5–6 előadást az itáliai ellenreformációról? – Ha hajlandó lennél elvállalni, meglátom, megcsinálhatom-e a reformációt oly módon kombinálva, hogy ha nem is teljes kurzus lenne a kezdetektől napjainkig, de legalább előadások együttese, amely felölelné a legfontosabb és a legkevésbé ismert időszakot. (Amendola–Kühn 237–238.) Fülep bevonásáról az idézett levélben nincs szó, de Boine tudomást szerezhetett Amendola szándékáról, mert 1910. XI. 6-i válasza feltehetően erre utal: Ami egyébként a vallástörténetet *szimpatikus* munkatársainak keresését illeti, ilyenek nem minden bokrban akadnak. Én lehetőleg kizárnám belőle a külföldieket... (Amendola–Kühn 232.) (Az eredeti idézetek olasz nyelvűek.)

146. SCHNEIDER, G. VON - FÜLEP LAJOSNAK

Mantova, [1910] X. 7.

Gott sei Dank wieder in Italien, heute berauscht zu Mantegna¹, welche Grösse u[nd] Herrlichkeit! Rich[ard] etwas unpässlich. Heute nach Cremona Ausstellung – Herzl.[ichen] Dank für liebe Karten. Baldiges Wiedersehen.

R.[ichard] u.[nd] G. v. Schneider

A dátum évszáma kiegészítés a postabélyegzőről.

MTAK Kézirattár Ms 4589/252.

Kézírás Vicenza – Arco dei Zavatleri e Torre del Tormento feliratú képeslapon.

Hála Istennek ismét Itáliában, ma elbűvölten Mantegnához, micsoda nagyság és fenség! Richard kissé gyengén van. Ma a Cremona-kiállításra.

Köszönet kedves lapjaiért. A közeli viszontlátásig

Richard és G. von Schneider

Schneider, Richard ld. a 134. sz. levél jegyzetét.

¹ Mantegna 1459 óta Mantovában élt és alkotott, Schneider valószínűleg a Castello San Giorgioban látott freskókra utal.

147. JAROLMEK, AUGUSTA - FÜLEP LAJOSNAK

Levanto, 1910. X. 14–18.

Lieber Freund!

Ich habe Ihnen so lange nicht geschrieben, aber ich war so garnicht in der Stimmung, ich danke Ihnen noch vielmals für den letzten Brief. Der Brief war ganz Professor, nicht Mensch! Sie müssen mich nicht falsch verstehen. Ich dachte aber Sie würden sich freuen wenn wir uns wiedersehen, und wir könnten zusammen viel schönes sehen. Das scheint aber nicht der Fall zu sein. – Es war so schade, dass Sie nicht her kamen, war es wirklich ein Irrtum von Ihnen, oder hatten Sie nie die wirkliche Absicht? Ich war sehr wütend als Ihr Telegramm kam, hatte mich schon gefreut, auf das Baden, Spaziergehen und vor Allem was Sie über meine Bilder gesagt hätten, es hängt mir so *viel* an Ihrem Urteil.

18. X. Diese Tage jetzt sind einfach *göttlich*, ich bin direkt traurig von Levanto bald wieder fort zu müssen, ich habe mich so an diese Natur gewöhnt, sie sagt mir so zu, sie hat für mich einen so unendlichen Reiz, aber ich habe noch so viel fertig zu machen, dass ich jetzt nur wie im Fieber arbeite. Ich habe in der heissten Zeit zu viel gefaulenzt. Sie schreiben in Ihrem letzten Brief, dass Sie neugierig sind auf meinem Fortschritt, wie wollen Sie denn das merken? Ein geistlicher Fortschritt ist, glaube ich, nur wirklich nach Jahren zu merken. *Ich* merke einen Unterschied, nämlich dass ich *viel* eifriger geworden bin, und das Leben oft von einem andern neuen Standpunkt ansehe. Die fürchtbare Unruhe und der quälende Gedanke, dass für mich alles *doch* zu spät ist, und keinen Sinn mehr hat, kommt jetzt seltner. Ich kann sogar kurze Momente in der Natur, wenn etwas glänzt, glitzert, oder die Luft in Perlenmutterfarben zittert, und keine Grenze vom Himmel zum Meer ist, seelig und glücklich sein! Ich bin reiner geworden. Aber darum fürchte ich

mich vor Florenz. Florenz wird mich hinausreißen aus dieser hellen Atmosphäre, dann kommen die verzweifelten Stimmungen wieder, und ich komm nicht zur Ruhe, besonders die erste Zeit wird *entzetzlich* werden, diese Unordnung bis man überhaupt ein ordentliches Zimmer hat. Am 25 werden die Möbel wohl ankommen, und dann kommen wir auch, wir warten die Nachricht ab. Wann werden wir uns sehen? Sie müssen sich nicht ganz in Ihrer Arbeit vergraben, bitte seien Sie auch etwas Menschenfreundlicher und kommen Sie öfters zu uns, es ist ja nicht weit, an den schönen Sonntagen kommen Sie manchmal mit Ihrem Buch in unseren Garten, ich möchte Sie später auch gerne malen.¹ Vielleicht kommen Sie auch manchmal mit, wenn ich in der Umgebung male, aber ich muss noch sehen, in welcher Laune der „Professor“ ist, ob er angenehm oder unangenehm ist? Ob er auch für menschliche Sachen zu haben ist. Ich hoffe sehr, dass er den kleinen Jungen in sich nicht verloren hat, hach dem letzten Brief schien es aber ganz so! Das wäre sehr arm (traurig). Warum schimpften Sie mich aus weil ich getanzt habe, das ist ungerecht, sehen Sie, wenn Sie nackend Steine schmeissen, springen und herumrasen, geniessen Sie das ja mit einer tollen Lebensfreude und *Jugend*, aber wenn ich tanzte, und mich dabei bewegen kann – wie ich will, *frei*, und das selber unendlich genieße, da schimpfen Sie! Ist das nicht dasselbe, allerdings habe ich es da, im Zimmer, und vor Leuten getan, aber in der Natur tue ich es ja auch, nur geht es so verdammt viel besser wenn ich dabei Musik, Thöne und Rhythmus höre, das inspiriert ja immer mehr, genau wie bei Ihnen, wenn das Rauschen der Wellen Sie besoffen gemacht haben! Also Sie sehen ein, Sie waren auch darin sehr Professor und nicht junger Jüngling, der selig ist, dass er *jung* ist, der in die Erde beissen sollte und hinaus schreien, bis die ganze Erde Zittert dass er *jung* ist!

Adieu, haben Sie auch so wunderwolle Mondnächte?

Auf wiedersehen bald Ihre

Lycki Jar. [oljmek]

MTAK Kézirattár Ms 4586/166.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Kedves Barátom!

Oly régen írtam Magának, de nem volt hangulatom, mégegyszer nagyon köszönöm utolsó levelét. A levél teljesen professzoros volt, cseppet sem emberi! Nem szabad félreértenie. Én azt hittem, örül, ha viszontlátjuk egymást, és sok szépet láthatnánk együtt. Úgy látszik nem így van. – Kár, hogy nem jött ide, csakugyan félreértés volt, vagy sose is akarta igazán? Nagyon dühös voltam, amikor a sürgönye megjött, már úgy örültem a fürdésnek, a sétáknak, s mindenekelött annak, mit mond majd a képeimről, olyan sokat jelent nekem a véleménye.

X. 18. Ezek a mostani napok egyszerűen *isteniek*, direkt szomorú vagyok, hogy hamarosan el kell hagynom Levantot, úgy hozzászoktam itt a természethez, oly sokat jelent nekem, oly végtelenül vonzó számomra, még sok mindent be kell fejeznem, úgy hogy most lázasan dolgozom. A legforróbb időben túl sokat lustálkodtam. Utolsó levelében azt írja, kíváncsi a haladásomra, de miből gondolja, hogy észreveszi? A szellemi haladás, úgy gondolom, csak évek múltán vehető észre. *Én* látom a különbséget, azt t. i. hogy *sokkal* szorgalmasabb lettem, s gyakran más szemszögből nézem az életet. Ritkábban fog el mostanában a szörnyű nyugtalanság és a gyötrő gondolat, hogy mégiscsak lekéstem már mindenről, s nincs már értelme. Sőt, rövid percekre, a természetben, amikor minden csillog, ragyog, vagy amikor a levegő gyöngyházzsínekben remeg, amikor nincs határ az ég és a tenger között, még boldog és elragadtatott is vagyok. Ezért félek is Firenzétől, Firenze kiragad majd ebből a tiszta atmoszférából, visszatérnek kétségbeesett hangulataim, nem tudok megnyugodni, különösen az első idő lesz szörnyű, a rendetlenség, amíg egyáltalán lesz egy rendes szobám. 25-én érkeznek a bútorok, mi is akkor érkezünk,

várjuk az értesítést. Mikor találkozunk? Nem szabad egészen elásnia magát a munkájában, kérem, legyen egy kicsit barátságosabb és jöjjön hozzánk gyakrabban, hisz nincs messze, szép vasárnapokon jöjjön el néha a könyvével a kertünkbe, később le is szeretném festeni. Néha talán el is kísér majd, amikor a környéken festek, de még látnom kell, milyen kedvében van a „professzor”, kellemes-e vagy kellemetlen? Hajlandó-e emberi dolgokkal is foglalkozni? Nagyon remélem, hogy még nem veszett ki belőle a kislú, utolsó leveléből egészen úgy látszott. Nagyon szomorú volna. Miért szidott meg, amiért táncoltam, igazságtalan volt, látja, amikor Maga meztelenül köveket hajigál, ugrál és futkos, Maga is bolond örömmel és ifjúként élvezi, de amikor én táncolok, s közben mozoghatok, ahogy akarok, szabadon, s magam is végtelenül élvezem ezt, akkor veszkezik! Hát nem ugyanaz a kettő, különben is szobában és emberek előtt csináltam, de a természetben is szoktam, csak éppen annyival jobban megy, ha zenét, hangokat, ritmust hallok közben, ami mindig jobban inspirál, éppúgy, mint amikor Maga megrészegül a hullámok zúgásától! Lássa be hát, hogy ebben nagyon professzoros volt és nem fiatalember, aki boldog, hogy fiatal, aki szeretne beleharapni a földre és kikiáltani, míg az egész föld meghallja, hogy *fiatal!*

Isten vele, Maguknál is olyan csodás holdas éjjelek vannak?

A közeli viszontlátásra az Ön

Lycki Jar.[oljmek]-je

Jaroljmek, Augusta ld. a 132. sz. levél jegyzetét.

¹ Nem tudni, elkészült-e a FL-ről festett kép.

148. BOUTROUX, ÉMILE – FÜLEP LAJOSNAK

Paris, 1910. X. 18.

Cher Monsieur

Je suis tres touché de votre bonne pensée à laquelle je m'associe bien volontiers.¹

Je vous evoie, revues, les brochures que vous proposez de traduire en hongrois.

Votre bien dévoué

Ém[ile] Boutroux

Bien cordial souvenir à M. Papini²

MTAK Kézirattár Ms 4585/179.

Kézírás.

Címzés: Monsieur Louis Fülep

6 Piazza Donatello Florence

Tisztelt Uram,

nagyon meghatótt az Ön szép szándéka, amelyhez igen szívesen csatlakozom.

Elküldöm Önnek revidálva azokat a broszúrákat, amelyeket magyarra készülni fordítani.

Őszinte híve

É[ile] Boutroux

Igen meleg üdvözlöt M.[onsieur] Papininek

Boutroux, Émile (1845–1921) francia filozófus, Bergson filozófiájának előkészítője.

¹ FL A Szellem c. filozófiai folyóirat kiadásának tervével fordult Boutrouxhoz. Az 1911. III.-ban megjelent 1. számban Boutroux: Természet és szellem c. tanulmánya látott napvilágot F.L. = Fülep Lajos fordításában (3–28.), a következő megjegyzéssel: Boutrouxnak ez a műve az 1903–4–5 évben a glasgowi egyetemen tartott Gifford Lecture-jeinek sillabusza, mely nincs könyvkereskedői forgalomban, hanem csak hallgatói számára nyomtatott. (La Nature et l'Esprit, Paris Imprimerie Piquoin 1904–5.) Fordításunk Boutroux által számunkra javított példányból készült.

² Ld. 59/1. FL nyilvánvalóan Papinire hivatkozott Boutrouxnak írt levelében.

[Firenze, 1910. X. 18.]

Caro Amendola

inutile dire il piacere che m'ha fatto la sua lettera¹ specialmente la notizia, ormai sicura, del suo prossimo trasloco. Alle passeggiate conto anch'io, tanto più, che dovendo lavorar molto per ora, devo vivere con più intelligenza, che fin'ora, e consacrare anch'io un giorno la settimana a Dio e ai campi. Per utilizzare però anche questo giorno, intrapendo lo studio sistematico dei dintorni di Firenze, prendendo ogni volta un'altra parte, specialmente per conoscere le ville, l'architettura delle quali è molto istruttiva e mi dà forse più piacere di qualunque altra cosa. La natura mi piace coll'arte dell'uomo insieme. Soprattutto qui, dove c'è un'armonia incredibile fra le creazioni di Dio e fra quelle dell'uomo.

Il programma della rivista mi piace moltissimo.² Non domandero meglio che di poter fare qualchecosa anch'io.³ Vedremo. Io farò il mio possibile. L'amore della cosa è grande in me, ma ho paura, che le forze non vanno in pari.

Intanto, col gennaio, pubblicherò anch'io una rivista,⁴ ma, purtroppo, in ungherese, quella „inattuale”, talmente inattuale, che all'anno non usciranno che tre numeri.

Ho visto due volte Papini.⁵

La Signora Gordigiani⁶ è tornata. Tonnio,⁷ che è fanatico di lei, facendomi la camera la mattina, mi parla spesso di lei. Mentre mi pulisce le scarpe, fa delle „tirades” del Signor Mendorla (così la chiama), che, secondo lui, è tanto buono, ma tanto buono. Dice così! ha l'aspetto severo e nero, ma non è vero...

A presto dunque.

Saluti cordiali dal suo

L. Fülep

A dátum: postabélyegző.

Magántulajdon (Róma). Kiadva: Amendola: Carteggio 5–6.

A bélyegzőn a hónap jelölése elmosódott, az olasz kiadásban a dátum tévesen 1910. I. 18. – holott a levél nyilvánvalóan Amendola 1910. X. 3.-i levelére írt válasz. (Utalás a közös vasárnapi séták tervére.)

Címzés: Signore G. Amendola

Roma 35 via Venti Settembre

Kedves Amendola,

mondanom sem kell, milyen örömet szerzett a levele, különösen az az immár bizonyos hír, hogy hamarosan áttelepül. A sétákra én is nagyon számítok, annál is inkább, mert mivel sokat dolgoznom, okosabban kell élnem mint eddig, és nekem is hetenként egy napot Istennek és a mezőknek kell szentelnem. De hogy ezt a napot is hasznosítsam, elkezdem Firenze környékének rendszeres tanulmányozását, minden alkalommal más-más részt veszek sorra, különösen, hogy megismerjem a villákat, amelyeknek az architektúrája igen tanulságos és talán minden másnál nagyobb örömet szerez nekem. A természet nekem az ember művével együtt tetszik. Mindenekfelett itt, ahol hihetetlen harmónia van Isten és az ember alkotásai között.

A folyóirat programja nagyon tetszik nekem. Más nem is kívánok, minthogy én is tehessen valamit. Meglátjuk. Megteszem, ami tőlem telik. Az ügyszeretet nagy bennem, de félek, hogy erőim nincsenek vele arányban.

Közben januártól én is kiadok egy folyóiratot, de sajnos magyarul, ami nem aktuális, annyira nem aktuális, hogy évente csak három száma jelenik majd meg.

Papinit kétszer láttam.

Signora Gordigiani megjött. Tonio, aki rajong magáért, amikor reggel a szobámat takarítja, gyakran emlegeti. Míg a cipőmet tisztítja tirádákat zeng Mendorla úrról (így hívja), aki szerinte olyan, de olyan jó! Ezt mondja! Szigorú, és sötét a tekintete, de nem igaz...

Tehát a közeli viszontlátásra.
Szíves üdvözlét az Ön

Fülep Lajosától

Amendola, Giovanni ld. a 133. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. a 145. sz. levelet.

² Ld. 144/3. és 145.

³ A L'Anima 1911. 7. számában jelent meg FL Heinrich Seuse: Deutsche Schriften. Übertragen und eingeleitet von Walter Lehmann. 2 Bde. Jena. L. Fülep aláírással (219–221.) A recenzió nem azonos A szellem 2. számában megjelent könyvismertetéssel (254–255.), terjedelme mintegy a másfélszerese annak. (Fülep I/II. 652–655.)

⁴ Ld. 129/3.

⁵ Ld. 59/1.

⁶ Ld a 109. levél jegyzetét.

⁷ Gordigianiék inasa.

150. BERGSON, HENRI – FÜLEP LAJOSNAK

Paris, 1910. X.26.
Villa Montmorency
18 Avenue des Tilleuls

Monsieur,

Il se trouve justement que je viens de donner à Mr. B. Fogarasi, de Budapest, – qui me l'avait demandée peu de temps avant vous – l'autorisation de traduire en hongrois mon „Introduction à la Métaphysique”. Je me vois donc obligé de décliner la proposition que vous voulez bien me faire à votre tour de traduire cet article pour votre collection, d'ailleurs si intéressante par le but qu'elle se propose.

Recevez, je vous prie, Monsieur, l'assurance de mes sentiments distingués et dévoués

H. Bergson

MTAK Kézirattár Ms 4585/65.

Kézírás.

Címzés: Monsieur Louis Fülep
6 Piazza Donatello
Firenze Italia

Uram,

éppen a minap adtam meg a felhatalmazást Fogarasi B. úrnak Budapestről, aki nem sokkal Ön előtt kérte tőlem, hogy lefordíthassa az Introduction à la Métaphysique című művemet. Kénytelen vagyok tehát elhárítani nekem tett szíves javaslatát, hogy lefordítja a cikket folyóirata részére, amelynek kitzőzöt célja egyébként oly érdekes.

Fogadja Uram, tiszteletteljes üdvözlömetem

H.[enri] Bergson

Bergson, Henri (1859–1941) francia filozófus, ekkor a Collège de France tanára. Itáliai hatásáról FL 1907. őszén írt Vályi Félixnek (ld. 59/3.), 1910 szeptemberében pedig Lukács írja Babits Mihálynak a Nyugat 1910. VII. 16-i számában megjelent Bergson filozófiája c. tanulmányáról (945–961.) hogy „kevés magyar cikk végzett még eddig ilyen hasznos munkát.” (Lukács lev. 246.) Papini és Amendola L'Anima c.

lapjában Verità e realtà c. írása jelent meg. (1911. VII.) A Szellemben nem jelent meg tőle semmi, bár – nűnt a 155. sz. levél bizonyítja, FL újból írni készűlt Bergsonnak, feltehetően valamely más írására kéri fordítási engedélyt.

¹ Fogarasi Béla (1891–1959) ekkor budapesti egyetemi hallgató. Bergson-fordítása, a Bevezetés a metafizikába a Modern Könyvtár 9. füzeteként jelent meg 1910-ben.

151. LUKÁCS GYÖRGY – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1910. X. 28.]

Kedves Fűlep,

oly sok és sokféle elintézni valóm volt Pesten hogy csak most utazhatom – és írni sem volt időm. Hevesivel¹ egyszer találkoztam. Azt mondja: nem hiszi, hogy február elseje előtt megjelenhetnék a lap.² Az persze nem lenne baj. Végre a 4 hónapos turnus kezdődhetik akármikor. Az én cikkem meglesz, az biztos.³ H.[evesi] még nem tudja, hogy mit fog írni.⁴ – Hallottam itt hogy Zalai Bélának van egy filozófiai cikke.⁵ Meg fogom kapni – anélkül hogy ő tudná, hogy miről van szó. Arról majd akkor részletesen írok Önnek, ha jó a cikk, azt magát is elkűldöm. A mai postával elkűldtem Simmel rövid cikkét, nekem nagyon tetszik.⁶ Nem gondolja, hogy jó lenne az első számra? Ha igen, küldje el nekem Berlinbe, – majd megírom a címet – Ritoók Emma⁷ ott lesz és ő szívesen lefordítja. A jogot Simmeltől megszerzem én. Azt hiszem, bevezetésnek, fogalomtisztazásnak igen jó lenne.

Ezzel egyidejűleg küldöm Babits Bergson-cikkét. – Mi van a fordítási joggal? Kapott már B[ergson]-tól választ⁸ És milyent? (Igaz: a cikkekről jut az eszembe – nagyon hálás lennék ha Papinótól elkérné Croce ellen írt cikkét, amit a „La religione sta da se”-ben jelez. Érdekelne.⁹)

Abban a Nyugat számban van az én Önről írt kis bírálatom is.¹⁰ Pádai beszélgetésünk után¹¹ aligha fog Önnek újat mondani – és valószínűleg anélkül sem. De azért talán mégis volt értelme megírni: volna annak talán valami értelme, ha mi egy páran regisztrálnánk az egymás munkásságát. Komoly ember kritikája jobban esik az embernek, mint a pesti üresek dicséretei. (Ez persze nem rejtett felszólítás akar lenni; csak a magam igazolása, hogy ilyen olvasási hangulatom ellenére is írtam az Ön könyvéről.)

Vedreséket¹² tisztelje tőlem, ha elmegy hozzájuk. Meleg üdvözléssel igaz híve

Lukács György

Budapest, VI. Városligeti fasor 20a

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4588/245. Közölve. Lukács lev. 261–263.

Kézírás.

Címzés: Olaszország

Firenze 6. Piazzalle Donatello

Signore Luigi Fűlep

Feladó: Lukács György Budapest VI. Városligeti fasor 20 a

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld, a 26. sz. levél jegyzetét.

² A Szellem 1. száma 1911. III-ban jelent meg.

- ³ Lukács György: A tragédia metafizikája c. tanulmánya Balázs Béla fordításában jelent meg A Szellem 1. sz. 190-128. Rövidített formában napvilágot látott Die Metaphysik der Tragödie címmel a Logos 1911. II. 79-91-ban is. Utóbb szó volt róla, hogy olasz folyóiratban (L'Anima), vagy önálló füzetként is kiadják, erre azonban nem került sor.
- ⁴ Hevesi cikke: Az emberi boldogságról. A Szellem 1. sz. 29-43.
- ⁵ Zalai Béla (1883-1915) filozófus. Eredetileg egy másik, különböző filozófustípusokról szóló művét küldte el A Szellem számára (ld. a 187. sz. levelet), amelyet FL elfogadott és Hevesinek továbbított kiadásra, utóbb azonban Zalai kérésére kicserélte A filozófiai rendszerezés problémái c. tanulmányra, amely végül A Szellem 2. sz. 159-186-ban jelent meg. Az első cikk – valószínűleg A Szellem megszűnése miatt – nem került kiadásra. Ld. még 154/7. Zalai hadifogságban halt meg.
- ⁶ Simmel, Georg (1858-1918) német szociológus és filozófus, berlini egyetemi tanár, Lukács György professzora. Cikke, – bár FL egyetértett a közlésével (ld. 155/2.) – az 1. számba nem fért bele, s később sem jelent meg. FL hagyatékában fennmaradt egy Simmel-cikk kézírata: A kereszténység és a művészet címmel Plesch Árpád fordításában (Ms 4603/41.), ez azonban valószínűleg nem azonos az itt említettel, amelyet Lukács Ritoók Emmával kívánt lefordíttatni (ld. 154/3.), s amely FL szerint Eckehart mesterről tartalmazott szempontokat (ld. 155/2-3.). A Lukács levelezés szerint (262.) a Die Persönlichkeiten Gottes c. tanulmányról lehetett szó a Philosophische Kultur c. kötetből. Lukács eszerint korábbi, esetleg folyóiratközlésből ismerhette Simmelnek ezt a tanulmányát, a kötet u. i. csak 1911-ben jelent meg.
- ⁷ Ritoók Emma (1868-1945) író, filozófus. A berlini Simmel-szeminárium tagja volt, itt kötött barátságot Lukács Györggyel, utóbb szembekerült vele és barátaival. Ritoók Emma fordításában A Szellem 2. számában Leopold Ziegler: Der abendländische Rationalismus und der Eros c. művének 5. fejezete jelent meg (Kant und die Metaphysik als transzendentale Kategorienlehre = Kant és a metafizika, mint a transzcendentális kategóriák tana címmel (215-232.))
- ⁸ Babits Mihály: Bergson filozófiája c. cikke a Nyugat 1910. VII. 16-i számában jelent meg. Ld. még a 150. sz. levél jegyzetét.
- ⁹ Ld. a 150. sz. levelet.
- ¹⁰ Papini La religione sta da se c. cikke a Rinnovamento c. folyóirat 1908. 4. sz. 45-74-ban jelent meg, utóbb a L'Anima c. folyóirat külön füzetként is hirdette.
- ¹¹ Fülep Lajos Nietzsche-ről. (Nietzsche: A tragédia eredete. Ford. és bev. ellátta Fülep Lajos. Filozófiai írások XIII. Megjelent a Nyugat 1910. VII. 16. számában (1014-1015.))
- ¹² Lukács 1910. IX. végétől X. közepéig volt ekkor Itáliában. Eszerint FL vele tartott padovai kirándulásán.
- ¹³ Ld. 88/8.

152. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

[Firenze, 1910. X. 30]

K. [edves] Lukács

– csak kutyafuttában írok, mert írtam volna előbb is, de értesítését vártam, nem tudtam, nincs-e már Berlinben. Boutroux a legelőzékenyebben engedte meg a Nature et Esprit fordítását,¹ Bergson hasonlókép nagyon finoman adta tudtomra, hogy a fordítást – sajnos – már átengedte Fogarasinak.² Én Fogarasinak³ azért nem írtam eddig, mert nem ismerem, nem tudom milyen ember s nem akartam beleavatni a dologba egész addig, amíg biztosan nem tudom, hogy megcsinálná-e számunkra a dolgot s meg tudná-e csinálni. Nem lenne Ön olyan jó – ha soraim még Pesten találják – vele a dolgot megbeszélni? (Lakik Röck Szilárd u. 28.) Csak nagyon a lelkére kösse, hogy a *dologról senkinek se szóljon*. Nem szeretném Bergson Introductionját semmiképp sem elmulasztani!

Üdv és köszönet

Fülep

A dátum: postabélyegző.
LAK Közölvé: Lukács lev. 263.
Kézírás levelezőlapon.
Címzés: Ngs dr Lukács György úr
Budapest VI. Városligeti fasor 20.a.

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. a 148. sz. levelet.

² Ld. a 150. sz. levelet.

³ Ld. 150/1.

153. FOGARASI BÉLA – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1910. XI. 4.

Uram,

amikor márciusban Firenzében jártam, akkor hallottam először Önről. Papi-
ni¹ mesélte, hogy egy Nietzsche-kötete² jelenik meg magyarul. Aztán egyszer haza is
kerültem, a Nietzsche fordítást és ami előtte volt, el is olvastam és nagyon-nagyon
örültem neki. Ez az első pont. A második, a fontosabb, az, hogy a Papini Cultura
dell'animája³ azt a gondolatot keltette bennem, hogy egy hasonló sorozat sok jót tenne
nálunk is annak a magyar kulturának, melyről szeretjük hinni, hogy lesz. Amig az
eszméből valóság lett, addig nagyon más lett, mint aminek gondoltam, de egészben mégis
jó lett és szép lett. Így keletkezett a „Modern Könyvtár”⁴ és e levélben arra akarom
kérni, adjon egy füzetet, vagy mennél több eredetit vagy fordítást, és adjon tanácsot,
gondolatát, [!] mi hiányzik és mit volna jó belevenni abba a programba, amit látni fog a
Bergson-fordításom hátán.⁵ De ezt még nem küldhetem el, mert csak két hét múlva
jelenik meg, és ezért ez a kérés most nem is időbe vág. Főleg az előttem annyira kedves
olaszokkal szeretném magyarjainkat megismertetni, de nem à la Radó Antal.⁶ És erre
kérném a hozzáértő jó tanácsát. Papini, Calderoni⁷ (akihez engem a közös Pikler-
tisztelet⁸ fűz a genfi és firenzei együttléten kívül) benn vannak a megjelenendők
programjában.

Küldöm egy notice-omat a Nietzsche-kötetről⁹ és a Pikler-füzetet¹⁰ mutatványul. A
többi szám vastagabb, (4–5 ív) és most már a kiállítás is egész vagy legalább is majdnem
európai niveauju lesz.

Ismeretlenül üdvözli tisztelője,

Fogarasi Béla

Budapest VIII. Röck Szilárd utca 28.

MTAK Kézirattár Ms 4586/315.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Fogarasi Béla ld. 150/1.

¹ Ld. 59/1.n

² Ld. 41/11.

³ Cultura dell'Anima. Collezione di libretti filosofici diretti da G. Papini. A sorozat 1907-ben indult,
kb. 150 lapos füzetekből állt, 1939-ig összesen több mint 160 mű jelent meg benne. E sorozatban

készült FL kiadni Sienai Szent Katalin leveleinek válogatását. – Fogarasi Papinak szóló 1910. V. 31-i levelében beszámol róla, hogy a Cultura dell'Anima hatására hasonló magyar sorozatot tervez Modern Könyvtár címmel, s kéri Papinit, küldje el valamelyik művét. 1910. XII. 28-án ugyancsak Papinak jelenti, hogy már 25 füzet jelent meg a Modern Könyvtár sorozatban. (Fiesole, Fondazione Primo Conti, Archivio Papini.)

⁴ A Modern Könyvtár az Athenaeum kiadó szépirodalmi és filozófiai-esztétikai sorozata volt. Gömöri Jenő szerkesztette. 1910 és 1922 között mintegy 700 füzete látott napvilágot. Célja a szépirodalom, a művészeti és tudományos irodalom legfrissebb alkotásainak közreadása volt. Eredetileg céljával tűzte ki a magyar írók alkotásainak külföldi – német – nyelvű publikálását is, ezt az ígérétét azonban nem teljesítette. FL-től nem jelent meg a sorozatban semmi.

⁵ Ld. 150/1.

⁶ Radó Antal (1862–1944) költő, műfordító, a Magyar Könyvtár és a Remekírók Képes Könyvtára sorozatok szerkesztője. Termékeny, de csekély tehetségű fordító, Dante, Boccaccio, Tasso, Ariosto, Goldini-műveit fordította.

⁷ Papini válogatott elbeszélései Zambra Alajos fordításában 1911-ben a Modern Könyvtár 101. füzeteként jelentek meg. – Calderoni, Mario (1879–1914) pragmatista filozófus, ezideig megjelent művei: *Métaphysique et positivisme* (1901.), *Disarmonie economice e disarmonie morali* (1906.) A Modern Könyvtár c. sorozatban nem jelent meg műve.

⁸ Pikler Gyula (1864–1937) jogtudós, szociológus, egyetemi tanár, a Társadalomtudományi Társaság elnöke. Fogarasi itt feltehetőleg a genfi VI. nemzetközi lélektani kongresszuson tartott előadására utal. Calderoninak *Le teorie psicologiche di J. Pikler c. füzete* jelent meg Piklerről (Bologna, 1910.)

⁹ Fogarai nyilván Fülep Lajos: Nietzsche Frigyes. (Tanulmány és fordítás) c. írását küldte el FL-nak, amely a Kelet Népe 1910. 13-14. számában jelent meg (610-611.). A recenzió nincs a levél mellett.

¹⁰ Pikler Gyula: A lelki élet alaptörvényei. – Az eszmélet helye a természetben c. művei a Modern Könyvtár 2. füzeteként jelentek meg 1910-ben.

154. LUKÁCS GYÖRGY – FÜLEP LAJOSNAK

Berlin, 1910. XI. 9.

Kedves Fülep,

végre itt vagyok és végre van lakásom is. (Berlin IV. Passauerstrasse 22. III. em.) Fogarasival nem beszélhettem,¹ oly sok mindenféle jött közbe Pesten, hogy lehetetlen volt. Különben is két nappal utazásom előtt kaptam meg kártyáját.

Most a következőkről van szó: eddig biztosan elolvasta Simmel cikkét.² Kérem írja meg nekem *postafordultával*, hogy akarja-e hozni vagy nem. Mert nekem nemsokára fel kell keresnem őt (közös ismerősünktől tudja, hogy itt vagyok) és akkor rögtön elintézem vele a fordítási jog kérdését. – A fordítást biztosan megcsinálja (és jól) Ritoók Emma.³ Kérem majd arról is tudasson, hogy az első számba készítettük-e el; ha igen, akkor neki nemsokára hozzá kell fognia. – Hevesi biztosan írt Önnek a lap dolgokról konkrétumokat.⁴ Nekem azt mondta 1. 10 ív sok lenne főleg anyagilag 2. az első szám legfeljebb február elsejére jöhetne (ami 4 hónapos lapnál nem baj) 3. ajánlja hogy – mint a Logosnál – hozzunk „Revuet”,⁵ egészen rövid figyelmet felhívó kis cikkeket. Én ezt nem tartom rossz ötletnek. Ha Ön is helyesli, írja meg, Ön miről írna ismertetést. (Én mindenképp Leopold Ziegleréről.)⁶ Még egy fontos dolog. Olvastam Zalai Bélának egy cikkét,⁷ különböző filozófustípusokról (nem történelmi hanem characterologiai). Nekem tetszett. Nemcsak a cikk, hanem ahogy rajta keresztül Zalait látom (nem ismerem t.i.) de a cikk németül van. Zalai lefordítja, ha biztos hogy hozzuk. Kérem, írja meg nekem írhatok-e én Zalainak hogy fordítsa le. Én ajánlom hogy hozzuk. Z[alái] a mi emberünk: Antipsichologus, antipozitivist, metafizikus stb. Okos és művelt ember; kívül áll

minden magyar csoporton. Hiszem, hogy érdemes megpróbálni vele. Ezt illetőleg is várom válaszát. Nem tudom megírtam-e már Önnek: szeretném Papini Croce cikkét (melyet a „Religione sta da se”-ben hirdet) olvasni.⁸ Kérje el tőle alkalomlag. Mit mondott P.[apini] az én tragédia essaymról?⁹ Akarja hozni?

Meleg üdvözléssel igaz híve

Lukács György

A „Berlin” – kiegészítés a levélpapír alapján.
MTAK Kézirattár Ms 4588/246. Kiadva: Lukács lev. 267–268.
Kézírás Hospiz des Westens feliratú levélpapíron.

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 150/1. ill. a 153. sz. levelet.

² Ld. 151/6.

³ Ld. 151/7.

⁴ A Szellem szerkesztői közül csak Hevesi élt Magyarországon, így reá hárult a kiadás gyakorlati problémáinak megoldása. Az itt említett témákról szóló, FL-nak küldött levele –, ha volt ilyen –, nem maradt fenn. A Szellem kiadásával kapcsolatos problémákról szólnak Lukács Györgynek írt 1910. XI. 30. és 1910. XII. 19. keltezésű levelei. (Lukács lev. 282–283., 297–299.) A Szellem a borító szerint évi 3, egyenként 8–10 íves füzetben jelent volna meg, a ténylegesen elkészült két szám terjedelme 8–8 ív.

⁵ A Szellem 2. számában már megjelentek könyvismertetések is.

⁶ Lukács Leopold Ziegler c. ismertetése A Szellem 2. sz. 255–256. jelent meg, ugyanakkor FL kérésére (ld. a 201/7. sz.) írt Wilhelm Dilthey (253.) és Zsidó miszticizmus (256.) címmel is. – FL Új Suso-kiadás címmel írt ismertetése a 2. szám 254–255. olvasható.

⁷ Ld. 151/5. Itt közölt levelein kívül Lukács Györgynek címzett 1910. XII. 2-i és 1911. VIII. 15-i leveleiben ír A Szellemben megjelent tanulmányáról. Ld. Lukács lev. 284–285. és 406–408.

⁸ Ld. 151/10.

⁹ Ld. 151/3.

155. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

[Firenze, 1910. XI. 16.]

Kedves Lukács

köszönöm a nagyszerű küldeményt! Bubut már elolvastam¹ s úgy találtam, hogy elragadó. Nekem személyesen nagyon jól esett ez az olvasmány, mert valahogy nagyon közel áll ahhoz, ahogy én ma az írásról gondolkodom.

Simmelt² is elolvastam, eléggé szimpatikus és érdemes lesz hozni csupán azért is, mert Eckhartról³ legalább egy világos szempontot ad. Az első számba azonban azt hiszem már nem fér bele, hacsak nem akarjuk a Hevesi által anyagilag sokallott tíz ívet elérni, sőt meghaladni. Remélem ugyanis, hogy Hevesi is fog írni hosszabb dolgot,⁴ s ha hozható lesz Fóti cikke Apáczáiról,⁵ az négy eredeti s 3 fordított dolgot jelentene.

Babitsot még nem olvastam.⁶

Írtam, hogy Bergson Métaphysique-jét elszalasztottuk, mert az a nyavalyás Fogarasi elhalászta előlünk. Azért mondom, hogy nyavalyás, mert a napokban írt nekem – anélkül hogy én írtam volna neki –, meglehetősen konfuzusan felszólítva engem arra, hogy dolgozzam a Modern Könyvtárnak, amelyről azt se tudom, hogy micsoda, csak azt, hogy benne fog Bergson megjelenni; persze visszautasítottam. Hanem majd írok még egyszer Bergsonnak, s megkérem, küldjön nekünk fordításra egy pár conférence-ot s extrait-t.⁷

Az orosz Logosnak⁸ egyik szerkesztője, aki egyúttal a németnek munkatársa, F. Steppuhn,⁹ mindenáron azon van hogy csináljunk a lapunkból egy magyar Logost. Ez azonban azzal a kötelezettséggel járna hogy minden számunkban hoznánk az ugyanakkor megjelenendő német Logosnak legalább 2-3 tetszésünk szerint kiválasztott cikkét. Ez a mi lapunk anyagát *túlságosan* megnövelné – mert elképzeli, hogy a Logos-cikkekért nem mondanék le Eckhartról stb. – s anyagilag ezt nem bírjuk. Azután egyelőre nincs, aki a cikkeket lefordítsa. Én eredetit írni, régieket fordítani, meg újakat is, nem bírok egyszerre. Ez csak úgy lehetne, ha a mi lapunk önkéntes munkatársai tetemesen megszorodnának s a lap anyagilag sokkal nagyobb alappal rendelkeznék. Azért azt mondtam neki, tegyük el e dolgokat a jövőre.

Itt volt nálam a napokban Amendola – a tervezett új olasz revue szerkesztője és Papini, beszéltünk a lapról, amely még nem tudni, mikor indul meg.¹⁰ Papini az Ön cikkét még mindig nem olvasta végig. Steppuhnnek azt mondtam, kérje el P[apini]-tól s használja föl a Logosnak, ha akarja.¹¹ De azóta nem láttam, nem tudom mi van vele. Papini Croce-kritikája még nem jelent meg s azt hiszem még nincs megírva sem.¹²

Zalainak örülök, ha megszerezzük.¹³ Az Ön ítéletében föltétlenül megbízom s ha Ön a lap javára válónak tartja őt, kérem, lépjen vele érintkezésbe, informálja és szerezze meg nekünk.

Apropos, Simmel cikkét visszaküldjem?¹⁴ Azt hiszem, a második számban lehetne hozni.

Ami a lapunkban a „Revue” illeti, arról az a nézetem hogy az is csak növelné a költséget s *egyelőre nem tartom nagyon fontosnak*.¹⁵ Ha jobban kifejlődünk, akkor inkább. T.i. így áll a dolog: olyan nyúlfark jegyzeteket hozni könyvekről, mint a Logos, annak au fond nincs értelme; ha pedig hosszabb, sok helyet vesz el.

Köszönöm az Ön jószívű bírálatát¹⁶ s főként azt, hogy egy kereskedelmi árucikkből nem ítélte meg engem egészen, akinek azt a Nietzsche könyvet úgy és abban a formában kellett megcsinálnom és meg kellett csinálnom, mert azon a pénzen utaztam el Olaszországba új dolgok felé. Nézetét, hogy egymást kontrolláljuk, teljesen osztom, a kritikát nagyon szükségesnek tartom s jó volna, ha a mi lapunk idővel oda fejlődne, hogy egymásról megmondhatnók benne a nézeteinket, az egyetlen hely, ahol ezt meg lehetne és érdemes volna tenni.

Még egy anyagi dolgot. Ittlétekor, mikor az én szomorú novellámat olvasta s nem ítélte egészen elvetendőnek, nem állapodtunk meg abban, hogy elküldjem-e a Renaissancenak vagy ne.¹⁷ Nekem t.i. anyagilag jól esne egy kis pótlék, mert, mint tudja szegény vagyok, viszont nem szeretnék ma már rossz dologgal kiállni vagy olyannal, amit visszaadnának. Azért mondja meg Ön – s ebben csak Ön kompetens, mert a R.[naissance] embereket s engem is ösmer – nyíltan, hogy volna-e mód e dolog értékesítéséről [!] s mi volna az útja. Én nem akarok vele beállítani, mert Pesten létemkor kereken megmondtam Zigánynak,¹⁸ hogy rám nem számíthat. A változott viszonyok azonban, melyeket Ön említett, továbbá a szükség hajlandóvá tennének a novella elküldésére.

Kérem fejezze ki Balázsnak köszönetemet füzetéért,¹⁹ melyet most olvasok.

Ismét köszönet Önnek mindenért igaz híve

Fülep Lajos

A dátum: postabélyegző.

LAK Kiadva: Lukács lev. 268–271.

Kézírás. Berlinbe írt levél.

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

- ¹ Charles-Louis Philippe: Bubu de Montparnasse c. regénye. A Lukács-levelezésben téves olvasattal jelent meg: Bubert már elolvastam –, s a hozzá tartozó jegyzet Martin Buber: Extatische Konfessionen c. kötetére utal. Lukács ekkor írta Charles-Louis Philippe c. cikkét (Renaissance, 1910. X. 10.), s így kerülhetett szóba köztük személyes együttléjük idején a könyv, amely FL-nak élete végéig egyik kedves könyve maradt.
- ² Ld. 151/6.
- ³ Meister Eckehart (cca 1260–1328 előtt) domonkosrendi szerzetes, teológus. Prédikációi miatt (Das Buch der göttlichen Tröstung) – amelyeket III. Endre magyar király feleségének, Ágnes királynénak ajánlott –, eretnekséggel vádolták s tanait elítélték. A Szellem 2. számában Az örök születésről (Négy prédikáció) c. műve jelent meg Balázs Béla fordításában. (133–158.)
- ⁴ Ld. 151/4.
- ⁵ Fóti József Lajos (1882–1963) irodalomtörténész. Apáczai-cikke nem jelent meg A Szellemben.
- ⁶ Ld. 151/8.
- ⁷ Ld. a 150. sz. levelet, valamint 151/9. A Bergsonnak szóló újabb levél valószínűleg nem fródott meg; A Szellemben nem jelent meg tőle írás.
- ⁸ Logos. Internationale Zeitschrift für Philosophie der Kultur. Tübingenben megjelenő filozófiai folyóirat, szerkesztője Georg Mehlis. Szerkesztőbizottságában mások mellett E. Husserl, H. Rickert, G. Simmel, M. Weber stb. vett részt. Nemzetközi bizottság irányította, amely nemzeti redakciókra oszlott. 1910-ben indult, ekkor a németen kívül orosz kiadása is volt F. Steppuhn szerkesztésében. Tervezték olasz kiadást B. Croce ill. B. Varisco és Bonnucci, francia kiadást H. Bergson és É. Boutroux, valamint amerikai kiadást J. Royce és H. Munsterberg szerkesztősége alatt.
- ⁹ Steppuhn, Friedrich (Fodor Augusztovics Stepun ill. Sztjepun) (1884–1965) Németországban élő orosz filozófus. 1910-ben Lipcsében doktorált, főleg a misztikusokkal foglalkozott. FL Firenzében ismerte meg személyesen; a Bollettino della Biblioteca Filosoficában nem szerepel az ülések résztvevői sorában.
- ¹⁰ Ld. 144/3.
- ¹¹ Ld. 151/3.
- ¹² Ld. 151/10.
- ¹³ Ld. 151/5.
- ¹⁴ Ld. 151/6.
- ¹⁵ Ld. 154/5–6.
- ¹⁶ Ld. 151/11.
- ¹⁷ A novella nem maradt fenn. A Renaissance (ld. 129/7) 1911-ben megszűnt, nem tudni, elküldte-e FL a novellát a szerkesztőségnek.
- ¹⁸ Zigány Árpád (1865–1936) a Renaissance szerkesztője.
- ¹⁹ E levélhez a Lukács lev. jegyzete Balázs Béla: A vándor énekel c. kötetére utal (271). Valószínűbb azonban, hogy Balázs 60 lapos, tehát szintén joggal „füzet”ként emlegethető Halálesztétikát küldte el FL-nak, remélve, hogy felkéri A Szellem munkatársának. Az 1908-ban megjelent Halálesztétika Fülep Lajos könyvtárából származó példányának ajánlása: Fülep Lajosnak küldöm tisztelettel Balázs Béla. Budapest 1910. okt. 20.

156. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

[Firenze, 1910. XII. 13.]

Kedves Lukács,

amiket a Logossal való házasságról ír, megszívleltem,¹ de egyelőre még mindig nem látom szükségesnek, másodszor megvalósíthatatlannak tartom, mivel azok az állami támogatások, amelyeket lehetőnek tart, még a legsötétebb jövőndő méhében pihennek. Jó volna persze, ha megszületnének, s én meg is tennék mindent a dolog érdekében, de fogalmam sincs róla, hogy kihez forduljak. Valószínűleg én fogok később Pestre menni,

nem Ön – mert az én kétszeri hazamenésemet (másodszer a nyáron) zsebem nem tudom, hogy bírná el. Egyelőre nem bízom benne. Hanem ha tanácsot adna, hogy a távolból mit lehetne tenni, vagy ha saját maga is tenne valamilyen kísérletet, az nagyon üdvös volna. Hiszen olyan kevés anyagi javulásra volna szükségünk, hogy boldoguljunk, hogy szinte nevetséges, de szomorú volna, ha még azt sem tudnók előteremteni. Viszont, ha előteremtjük, nagyon könnyen meglehet, hogy a dologból életrevaló és tartós valami válik, amiben örömrünk telhet s ami szimpatikus találkozhelyünk lehet hosszú időre, akik közös törekvésűek vagyunk.

Ami az első számot illeti, februárra kellene megjelennie.² Hevesi³ azt írja, hogy jóformán már túl is vagyunk a megengedett terjedelmen (ideszámítva Plotint,⁴ amit még nem küldött el Szilasi),⁵ úgy hogy én abbahagytam cikkemet, amely nagyon is hosszú lett volna⁶ s egy rövidebb expozét fogok írni egy művészet-pszichológiai témáról: Az emlékezés szerepe a művészi tevékenységben – amit nem is bánok, mert ugyane témáról valószínűleg föl fogok olvasni a Circolo di Filosofia-ban valamelyik vita ülésen⁷ s akkor legalább készen lesz. Az említett okból nem tudom, hogy Zalai cikkét⁸ miként lehet hozni az első számban. (Mellesleg: még nem kaptam meg.) Én elolvasás után mindenesetre el fogom küldeni Hevesinek azzal, hogy ha lehet, szorítsa bele az első számba. Ritoók E.[mmá]tól⁹ mindenesetre kérjen valamit s ha alkalmasnak tartja, küldje el nekem. *Ön mikor lesz kész a tragédia-cikk fordításával?*¹⁰ Kérem, amint elkészült, azonnal küldje el *Hevesinek*, hogy a nyomda ne kapja egyszerre az összes kéziratokat, hanem fokozatosan. Fordítóinknak örülök s majd gondolkodom azon, hogy mire kérjem fel őket a jövő szám számára. Természetesen csak annál szebb lesz, ha idővel minél több eredetit tudunk hozni s minél kevesebb fordítást.

A prospektust¹¹ azért nem küldtem el Önnek, mert nem akartam késni a nyomásával, Hevesi t.i. azt mondta, hogy már itt az ideje kiszedetni. Most azt szeretném tudni, hogy Önnek Berlinbe küldesse-e és hány példányt, vagy pedig Ön küld Hevesinek cím-listát, hogy hová küldjenek belőle. Tán jó volna, ha Ön néhány ismerősének, akikre mint előfizetők számíthatunk, Ön írna egy sort.

Örülök neki, hogy tragédia cikke a Logosban meg fog jelenni.¹² Amit különben, ha emlékszik, még Firenzében létekor biztosnak mondtam.

Bergson Intr.[oduction] à la Mét[aphysique] a Cahiers de la Quinzaineben jelent meg, *de nem az egész*, csak a második fele, szóval így nem ér semmit.¹³

Nem tudom, írtam-e hogy a lapot egy gyomai nyomda fogja nyomni,¹⁴ amelyet Hevesi nagyon dicsér. Az első év – 3 szám – 1650 K[oroná]ba kerülne kbelül. Van ezer K[oronánk]. De ha 200 előfizetőnk van – s annyi tán mégis lesz – (8 koronájával), akkor bevettük a kiadásainkat s megélünk. Tehát 200-on múlik minden.

Meleg kézzorítással híve

Fülep Lajos

A dátum: postabélyegző.

LAK Közölve: Lukács lev. 295–297. (1910. XII. 16-i dátummal.)

Kézírás.

Címzés: Wohlgeb.(orenem) Herrn dr. Georg Lukács

Berlin W. Passauerstrasse 22. III.

Germania

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 155/8.

² Az első szám 1911. III-ban jelent meg.

- ³ Ld. a 26. sz. levél jegyzetét. A levél nem maradt fenn.
- ⁴ Plotinos: A három őshypostatisról. Ford. Szilasi Vilmos. Megjelent A Szellem 1. sz. 44–55.
- ⁵ Szilasi Vilmos (1889–1966) filozófus, Husserl tanítványa, utóbb freiburgi egyetemi tanár.
- ⁶ Lukács Popper Leónak szülő 1910. XII. 9-i levele szerint (Lukács lev. 256.) FL eredetileg Idő és örökkévalóság címmel készült tanulmányt írni A Szellem első számába. A mű kézírata nem maradt fenn.
- ⁷ FL Emlékezés a művészi alkotásban c. tanulmánya (amely egyben doktori értekezése is lett) A Szellem 1. sz. 56–90. jelent meg. Circolo di Filosofia-beli felolvasása 1911. I. 29-én volt La memoria nella creazione artistica címmel. A vele kapcsolatos vitaülést 1911. II. 11-én tartották meg. A Bollettino della Biblioteca Filosofica 1911. XIX. száma említi az előadást (395.), közli a szövegét (402–408.), valamint a vita összefoglalását (409–421.). Magyarul ld. Fülep I/II. 717–728.
- ⁸ Ld. 151/5.
- ⁹ Ld. 151/7.
- ¹⁰ Ld. 151/3.
- ¹¹ A Szellem prospektusát ld. Fülep I/II. 401–404.
- ¹² Ld. 151/3.
- ¹³ Ld. a 150. sz. levelet.
- ¹⁴ A Szellem 1. számát Kner Izidor gyomai nyomdája, a 2. számot Garai Mór és fia nyomta. Ekkor vette kezdetét FL és Kner Imre több évtizedes ismeretsége, majd szoros barátsága, amelyről Kner Imre Mata Jánosnak szóló 1943. VIII. 25-i levelében így ír: Úgy 1911–12 körül kaptam egy nagyon megtisztelő megbízást. Egy magas színvonalú filozófiai folyóirat nyomtatását kellett vállalnunk. A nyomdai dolgok intézésével Fülep Lajos, a mai zengővárkonyi pap volt megbízva, aki akkor Firenzében élt. Az első számot nagy reneszánsz stílusú iniciálékkal díszítettem. Arrafelé kerestem akkor a hagyományt, és ezeket az iniciálékat akkor rajzoltattam. Nagy izgalommal vártam Fülep válaszát, amely nemsokára meg is érkezett, de igen meglepő formában. Az iniciálék piros ceruzával vastagon át voltak húzva, s az utolsó lapra ez volt odaírva: „Amelyik nyomdász pedig *csak* betűvel nem tud szép könyvet csinálni, úgyse lesz nyomdász soha.”[. . .] Ez a pofon olyan volt, hogy egy hétig szédelegtem utána, és csak lassan ismertem fel, hogy megérdemeltem. De ez indított el a helyes irányba. (A könyv mestere. Kner Imre levelezése. Bp. 1969. 344.)

157. LUKÁCS GYÖRGY – FÜLEP LAJOSNAK

[Berlin, 1910. XII. 20. utánⁿ

Kedves barátom,

egy igen kellemetlen dologról kell Önt értesítenem. Szilasi¹ ma írt nekem levelet, amelyben ezeket írja (a dolog személyes – Szilasit illető – részéről, az ő qualificálhatatlan illojalításáról ne beszéljünk): sikerült rávennie Alexandert,² hogy szerkessze a magyar Logost;³ szerkesztők ő meg én lennénk. Résztvenne egy csomó tanár (Beöthy⁴, Riedl,⁵ Angyal⁶ stb.), hoznának cikkeket a német Logosból, de más fordításokat nem – és eredeti cikkeket. Ő már írt Mehlnisnek.⁷

Erre én Alexandernek a következőket írtam⁸ (megmondván Szilasiról a véleményemet) én *Önnek* kötöttem le magamat, csak *Önnel teljes szolidaritásban* megyek bele bármibe. Megírtam, hogy közlöm a dolgot *Önnel és az Ön válasza az én válaszom is*. Egyszersmind praecisioztam a mi álláspontunkat 1. fordítások – régiak és újak közül (tekintet nélkül a Logosra) az ami egy filozófiai kultúra megteremtésére alkalmas. A német Logos már kész kultúrát talált; lehet tehát Zeitschrift für Kulturphilosophie. Mi csinálni akarunk; mi Zeitschrift für philosophische Kultur vagyunk. 2. A munkatársak iránya: az új metafizika és az antipozitivizmus, nem eklektika.

Most azonban térjünk át a dolog praktikus részére. Ha Alexander meg akarja csinálni a lapot – anyagilag meg is tudja – és akkor a mi lapunk *anyagilag lehetetlen*. Ő tud anyagi

támogatást kapni az államtól, képes a munkáért fizetni, kiadócégek révén terjeszteni stb. Nekünk tehát még előfizetőinket is elveszi. Én úgy látom: ha ő ezt megcsinálja – mi nem tudjuk nyélbeütni a mienket. Én tehát azt az ideát vetem fel Önnek: izolálni Alexandert a környezetétől. Ő vele el lehet hitetni, hogy ő új metafizikus és antipozitivist. Igaz, hogy ennek bajai vannak: ő is írna – de egy cikk évente nem ölné meg. Viszont ő előteremtene minden szükséges anyagi eszközt. Annak azonban egy *conditio sine qua non*ja volna: a lapot ő „csinálná” (a neve rajt volna) de a *mi* lapunk lenne. Garancia: szerkesztőség. Itt az a propositio lenne (hogy ha Ön ezt a megoldási módot diszkutibilisnek tartja): szerkesztőség: Alexander, Ön, én, Hevesi,⁹ Zalai¹⁰ (Z[alai]-t azért mondom, mert mindig Pesten van, és erőszakos és nagyon megveti a „magyar” filozófusokat). Akkor én tárgyalnék Simmellel,¹¹ hogy a Logosból csak egy, maximum két cikket kelljen átvenni. Nem lenne olyan szép mint amit mi terveztünk, de anyagilag biztos és megvalósítható. Önre is, rám is sokat ad Alexander: a mi kezünkben maradna a lap.

Ez persze kizárólag Öntől függ. Ismétlem: az Ön válasza az én válaszom is. – Én azt hiszem, ha megalakul az Alexander lapja, akkor a mienk anyagilag lehetetlen; azt hiszem azonban nem kell mondanom: ha Ön mégis meg akarja csinálni én *habozás nélkül* Önnel tartok (hogy azt hiszem meg fog bukni ez esetben, az csak „véleményem”, aminek elhatározásomban nincs szerepe).

Még egy privát szívességre kérem. Ön bizonyára csak úgy mint én, fel lesz háborodva emiatt. Kérem azonban, hogy Alexanderrel – aki az egész dologról nem tehet, aki úgy látszik Szilasi informált így – *ne éreztesse haragját*. Kár volna belőle a jó ügyeknek ellenségét csinálni; most még minden tisztességes dolog számíthat rá. Nekem privátim is fontos a vele való jóviszonyt fenntartani. Tehát: én a fentjelzett „csatlakozást” ajánlom – de mindenben az Ön elhatározásához tartom magamat.

Igaz híve

Lukács György

A tartalom alapján datálva: a benne említett Lukács Györgynek szóló Szilasi Vilmos-levél XII. 20-án kelt.

MTAK Kéziratár Ms 4588/248. Csekély eltéréssel ill. kihagyással közölve: Lukács lev. 307–309.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 156/5. Az említett levél a Lukács lev. 305–307. jelent meg.

² Ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

³ Ld. 155/8.

⁴ Beőthy Zsolt (1848–1922) irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA és a Kisfaludy-Társaság tagja. 1905–1912 között A művészetek története köteteit is szerkesztette.

⁵ Riedl Frigyes (1856–1921) irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja, a Budapesti Szemle munkatársa.

⁶ Angyal Dávid (1857–1943) történész, irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja.

⁷ Mehlis, Georg (1878–1942) a Logos szerkesztője, a freiburgi egyetem filozófiai magántanára.

⁸ A levél nem maradt fenn.

⁹ Ld. a 26. sz. levél jegyzetét.

¹⁰ Ld. 151/5.

¹¹ Ld. 151/6. Simmel tagja volt a Logos szerkesztőbizottságának.

[Firenze, 1910. XII. 28.]

Kedves barátom,

köszönet mindazért, amit tesz. Igaz, hogy hasonló körülmények között én is így tettem volna – de tán annál jobban esik. Mivel nem meglepetés, mivel Önre vall, mivel teljesen födi a képet, amelyet Önről alkottam. És köszönet azon nézetem megerősítéséért, hogy ha két vagy három magunkfajta ember összetart, hát többet ér egy egész országnál.

Levele ezen részének örültem, a másik – a Logosra vonatkozó¹ – meg fölvidított. Már csak azért sem mennék bele ennek a Logosnak a műhelyébe, s azért sem kívánnám, hogy Ön benne legyen, hogy hogy megérjem azt a pokoli gyönyörűséget, amit csak egy ilyen Alexander-Beöthy-Riedl stb. keverék-Logos adhat. Lehet itt nekünk konkurenciától tartani? Legföljebb annyiban, hogy hozzájuk foghatóan mulatságosak nem leszünk. Anyagilag agyonütnek? Mi meg alighanem szellemileg ütjük őket agyon s elvégre ez a fő. Hogy mi kimúlunk-e vagy nem, az egyáltalán nem kérdés és nem érdek. Nálunk csak egy a fontos: hogy *woltunk* legyen és pedig tiszta, hozzánk méltó módon. Ha csak egy percig tartunk is, de annak a percnek emlékezetesnek kell lennie és tovább élnie a mások esztendeinél.

Ebből láthatja, hogy nekem eszemágában sincs lemondani a mi dolgunkról.

Egyébként írtam Alexandernek² s tanácsához híven megpróbáltam őt *izolálni*, de nem mint szerkesztőt, hanem mint társat. Hogy *közülünk* ki a szerkesztő, az teljesen mindegy, aki épen magára vállalja, az – de Alexander, az már nem mindegy. Hisz akkor vele jön az egész pereputty. Ideírom Önnek egyébként röviden összefoglalva levelem tartalmát: hogy én a Logos-fúziót visszautasítottam, mikor nekem följánlották,³ mert nem láttam benne előnyét a mi tervünknek; hogy az ő helyzete mint szerkesztőnek igen nehéz lesz, mivel a Logos-fúzió csereviszonyon alapszik s a német Logos nem vehet majd át semmit a magyarból, tekintettel munkatársaira; hogy ő, ha velünk van, jó társaságban van stb. – Nevezetesen azt hangsúlyoztam, hogy az a fölszólítás részemről nem a Logos-aproposval kapcsolatos, hogy mi, Ön meg én, Firenzében már rég beszéltünk arról, hogy őt, Alexandert, föl kell szólítani közreműködésre s ha ezt eddig nem tettük, az volt az oka, hogy egészen biztosak voltunk abban, hogy ő úgyis a mi emberünk stb. *Jó volna, ha Ön is írma neki ebben az értelemben*,⁴ hogy elhigye, hogy most nem azért akarjuk magunkhoz csábítani, hogy a Logos-dolognak kihúzzuk a méregfogát, hanem tulajdonképen régi elhatározásunkat váltjuk be.

Nem tudom azonban, mit tegyek Szilasival. Ebben jó volna, ha Ön tanácsot adna, mivel Ön ismeri s Önnek írt. Egyszerűen mellőzzük s ne hozzuk Plotin-fordítását sem?⁵ Erről értesítsen kérem mielőbb, mert az a fordítás máról holnapra itt lehet.

Kíváncsi vagyok rá, mit fog Alex.[ander] felelni a levelemre,⁶ amely különben nagyon mérsékelt hangú volt, sőt többször biztosítottam őt benne, hogy az egész história a mi rapport-jainkon mitsem változtat s hogy ha egy pár keményebb dolgot mondok neki, leendő munkatársairól stb. azt csak „szeretetből” teszem.

Megjegyzem: én ma sem bánnám, ha a mi vállalkozásunk dugába dőlné vagy elvetélne, de az ilyesminek a mi iniciatívánkból kell történnie, nem külső pressió alatt. Az ilyesmi legföljebb arra jó, hogy nyakasabbá tesz bennünket.

Sok üdvözlettel és meleg, baráti kézszerítással igaz híve

Fülep Lajos

A dátum: postabélyegző.

LAK Közölve: Lukács lev. 318–320.

Kézírás.

Címzés: Wohlgeb[orenem] Herrn dr. Georg Lukács
Berlin W. Passauerstrasse 22. III.

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 155/8. ill. a 157. sz. levelet.

² Az Alexander Bernátnak írt FL-levél nem maradt fenn.

³ Ld. a 155. sz. levelet.

⁴ Lukács György Alexander Bernátnak írt levelei nem maradtak fenn. Alexander Bernát 1910. XII. 25-én és 1911. V. 4-én írt Lukácsnak a Logos-ügyről. (Lukács lev. 314–316. és 377–378.)

⁵ Ld. 156/4.

⁶ Ld. a 159. sz. levelet.

159. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

Tátralomnic, 1910. XII. 29.

Igen tisztelt Fülep úr!

Ez az egész Logos-ügy a legkülönösebb félreértések fészke, de mégis könnyű szerrel rendbe hozható. Mikor a német Logos megindult,¹ azonnal fölmerült az az idea, hogy jó volna magyar Logost kiadni és szóltak nekem a dologról. Én még nem ismertem a folyóiratot, csak pár érvet hallottam és nem szóltam semmit. Most, elutazásom előtt eljött hozzám Szilasi Vilmos,² és azt mondja, jó volna sat.[öbbi]. Azt mondtam, jó volna bizony, de a dolog szerfölött nehéz. Hol vegyük a szükséges pénzt? Körülbelül 6000 korona kellene az első évhez, azaz 500 előfizető. Szilasi, aki csupa lelkesedés, azt mondja, hogy ha én a dolgot a kezembe veszem, tán meg tudom csinálni. Én azt mondom: talán. Különben semmit se tudva a kiadás föltételeiről, a német Logossal való kapcsolatáról, először ezeket kellene megtudni. Erre Szilasi: Majd írok Lukács Györgynek,³ Berlinbe, és még valakinek, akinek nevét elfelejtettem. Én: De hiszen tudja, mennyi a dolgom, kötelességem sat.[öbbi]. Még ezt a terhet is magamra vállaljam. Ő. Hiszen a munkát mi fiatalok magunkra vállaljuk sat.[öbbi]. Azt hiszem Lukácsot és maga magát emlegette, talán Önt is. Erre azt mondom, tudakozódják Berlinben a föltételekről sat.[öbbi.] Ez az első fölvonás. A függöny után az a benyomásom volt, hogy egyelőre ezzel a tervvel nem kell tovább foglalkozni, majd esetleg később.

Hogy egészen sorrendben menjek, megírom motívumaimat is. Jó filozófiai folyóiratra szükség volna, és talán ki is lehet már adni. Van némi élet ezen a téren. A fiatalokra nevezett módon lehet hatni. A Fil.[ozófiai] Írók Tárából⁴ minden kötet elkél és új kiadás kellene mindegyikből. Folyton dolgozom is, hogy átnézzem, javítsam a régi fordításokat (persze amelyek rám tartoznak). Mikor 30 év előtt megindítottuk, remélni se mertem ezt az eredményt. A vetés nem fényes, de kezd mégis láthatóvá lenni. Meggyőződése az, hogy filozófiai gondolkodás, igazi, termékenyítő, csak a nemzeti élet teljességéből sarjadzhatik. Ebből nyeri gazdagságát, ezt gazdagítja. Eddig legalább így volt a történeti fejlődésben. Ezért ragaszkodom a nemzeti szemponthoz. Ezért keresem a széles hatást. A magot el kell hinteni bőségekben, hogy valami megfogamzhasseék. Privát passzióból nem adnék ki folyóiratot, hogy szerepeljek, hogy kinyomathassam, ami eszembe jut, hogy

vagy tízen olvassák. Erre a célra jobb a könyv. A folyóirat aktív élet, tömegélet, a szűk körben való: *contradictio in adjecto*. De a dolog nagyon nehéz. Ehhez pénz kell, illetőleg sok olvasó, erős propaganda. Akkor, ha ez megvan, a folyóirat a jó ügy szolgálatában csodákat tehet. Már most úgy gondolkozom: A Logos nagy külföldi segítséget hoz; megfelel annak, hogy a filozófiában is többen közös munkára tudnak szövetkezni. Bizonyos nimbust kapnánk, melynek jó hasznát vennők. Azt is tekintetbe vettem, hogy nekem nagy olvasóközönségem van, tehát bizonyos kötelességeim vannak a jó ügy szolgálatában. Nem Szilasi győzött meg erről, én magam gondoltam ezeket. A Filozófiai Írók Tára, a Filozófiai lexikon és végül a fil.[ozófiai] folyóirat⁵ – ezek egymást segítik, nem említve az egyetemi előadásokat. De nyomban függővé tettem ezt a dolgot attól, hogy tudok-e elegendő alapot gyűjteni, mert én három hónapra szóló folyóiratot nem adok ki. De most annyira el vagyok foglalva más dolgokkal (az Egyetemes Irodalomtörténettel⁶ is, melyre várva várom a Dante-fejezetet!!!),⁷ hogy őszintén mondom, az egész dolog háttérbe szorult, és én bizony itt egész nap csak ródlizok, ami fölötté antifilozofikus, de üdítő foglalkozás.

Annál váratlanabban lepett meg Lukács György levele,⁸ aki úgy bánik velem, mint aki Öntől a Logost el akarom rabolni. Ő tehát nem tudta, hogy Ön ki se akarja adni a magyar Logost. Nem kell mondanom, hogy Lukács a leggentlemanlikeabb módon ír, tele úgynevezett tisztelettel, hálaival, nagyrabecsüléssel sat.[öbbi] sat.[öbbi]. De rettenetesen meg van ijedve. Hogy én csak nem akarok Ön ellen törni sat.[öbbi] sat.[öbbi]. Hogy ő úgy tudja, hogy én Ont nagyrabecsülöm, amit helyesen tud. Szóval nagy levelet ír, melyben bejelenti, hogy Ön szerint fog igazodni.

Ez a levél megnyitotta a szememet. Úgy jártam, mint ma reggel. Nagy ködök repültek a csúcok körül, egyszerre csak a köd eltűnt és én *láttam*. Aztán újra jöttek a ködök, de én láttam volt, amit láttam.

Megjegyzem, hogy ebből a levélből azt a meggyőződést is merítettem, hogy én Lukácssal nem tudnék igazán együtt dolgozni. Nagyon messzire vezetne, hogy ezt itt kifejtsem.

A levél velejében nagyon sértő volt rám nézve, formailag persze kifogástalan. Beletekinthettem lelkébe. Német gőg – ezt láttam. Azonnal írtam neki,⁹ hogy eszem ágában sincs tőle és Öntől a Logost elrabolni. Csinálják, ahogy tetszik. Hogy ha engem ennyire nem ismernek, hogy tőlem távol van mindenféle ilyen hiúság, szereplési viszketeg és ilyfélék, akkor kár volt csak egyszer is találkozunk. Ha jól csinálják, örülni fogok. Hogy magamtartására, közdolgokban, az egésznek legkisebb hatása nincs és nem lesz, nálam magától értetődik. Aki ezt nem hiszi, azzal nem beszélek.

Azt is megírtam neki, hogy leveléből azt a benyomást kaptam, hogy együtt nem dolgozhatunk. Amiket ő írt nekem, az rám nézve bizony zűrzavar. Ez pedig az, amitől legjobban félek. A nem világos gondolatoktól irtózom. Megírtam neki, a Logos ügy ezzel rám nézve el van intézve.

Ez a második fölvonás.

Ma jött az Ön levele,¹⁰ a harmadik, utolsó fölvonás megindítója. Én legalább ezzel be szeretném fejezni az ügyet.

Hogy én nem sejtettem, hogy Ön valamikor tervezte a magyar Logost, az előbbiekből világosan kitűnik. Hasonlóképp nem tudtam, hogy Ön elállott ettől a tervtől. Meglehet, hogy igaza van, ami a német Logost illeti, nem ismerem annyira a körülményeket. Nekem csak Szilasi szólt, akinek bizonyára semmi megbízása nem volt. Engem különben nem

kell lebeszélni a Logosról, már le vagyok beszélve. A dolog oly embrionális volt, egy ötlet, egy rövid párbeszéd, hogy még abortusnak se számít. Ha munkatársaim volnának, meg lehetne próbálni, így eszembe se jut. Soha könnyebben ember nem mondott le valamiről, mint én a Logosról. Mert miről lehetne könnyebben lemondani, mint a nincsenességről?

Az Ön lapjáról¹¹ nem tudtam semmit, mert egyszer-kétszer tett ugyan rövid közléseket, de a dolgot más tekintetben nem tartottam aktuálisnak. Hogy én részt vegyek benne, arról soha szó nem volt. Ily körülmények közt az Ön ajánlatát nem fogadhattam el, ámbár a legnagyobb reményeket fűzöm az Ön jövőjéhez. Amit bebizonyítottam, Önök az Önök érzelmeit az első kínálkozó alkalommal meghazudtolták. Ezt őszintén meg kell mondanom, mert én igazán őszinte vagyok.

Tehát semmi konkurrenciától nem kell tartaniok. És ebben részemről semmi nagylelkűség, semmi érdem nincsen. Mert ily folyóirat kiadását fene nehéz dolognak tartom, nem említve, hogy a szerkesztés mennyi munkával jár.

Kívánom, őszintén, hogy az Önök vállalkozása sikerüljön.

Igaz híve

Alexander Bernát

MTAK Kézirattár Ms 4585/31.

Kézírás Tátralomnic feliratú levélpapíron.

Címezés: Signor Luigi Fülep

Firenze 6 Piazza Donatello

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

¹ A Logos 1910 elején indult meg. Ld. még 155/8.

² Ld. 156/5.

³ Szilasi Vilmos levelei Lukács Györgynek a Logos-ügyről: 1910. XII. 20. és 1910. XII. 24. (Lukács lev. 305–307., 311–313.)

⁴ A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával megjelenő sorozat, szerkesztői Alexander Bernát és Bánóczy József. Első sorozata 1892-ben, a második 1906-ban indult meg.

⁵ A filozófiai lexikon, amelyről az 52. sz. levélben is szó van, s amelynek levélpapírján Alexander 102. sz. levelét írta, nem jelent meg. – Alexander ekkor egyik magyar filozófiai folyóirat szerkesztésében sem vett részt: az Athenaeum c. „philosophiai és államtudományi” folyóiratot az MTA megbízásából Pauer Imre szerkesztette, 1892-ben indult, s Alexander csak 1915-ben vette át a szerkesztését. A Magyar Philosophiai Szemle már megszűnt, a Magyar Filozófiai Társaság Közleményei pedig 1901-ben indult, 1906-tól Sztinyai Elek szerkesztette, Alexander a szerkesztőbizottságnak sem volt tagja.

⁶ A Műveltség Könyvtára tervezett világirodalmi kötetére utal. Ld. 102/5.

⁷ Ld. 99/2. és 102/5.

⁸ Lukács György levele nem maradt fenn.

⁹ Alexander Bernát Lukács Györgynek írt 1910. XII. 25-i levelét ld. Lukács lev. 314–316.

¹⁰ FL levele nem maradt fenn.

¹¹ A Szellem ld. 129/3.

160. HÉCZEY ERZSÉBET – FÜLEP LAJOSNAK

[Róma, 1910. XII. 30.]

K.[edves] Fülep,

csakugyan rossz bőrben vagyunk. – Hogy a dramaturgok kivégeztek, nem kell írnom.¹ Még csak egy szó magyarázat sincs hozzá csak egyszerűen „nem fogadták el”. Mindig

várom az előf.[izetési] fölhívást, hol késik?² Ha megvan a Rippl-ről írt cikke,³ küldje el, érdekelne. Nem is tudtam, hogy írt róla. – Renée⁴ beteg s azon gondolkozik, hogy fölhagy az írással és zárdába megy. Magyar sors.

–Addio, Írjon jobb híreket, mint én. Jó újévet, sok üdvözlettel

Erzsébet

Micsoda címről ír a levelében, hogy megkaptam-e?⁵

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4587/224.

Kézírás a Colosseumot ábrázoló Piranesi-metszetről készült képeslapon.

Címzés: Egr.(egio) Signor Luigi Fülep

Firenze Piazza Donatello 6.

Héczey Erzsébet ld. az 58. sz. levél jegyzetét.

¹ Eszerint Héczey Erzsébet drámaírással próbálkozott.

² Ld. 156/11.

³ Rippl-Rónai József. Megjelent A Ház, 1910. 10. sz. 223–228.

⁴ Ld. az 58. sz. levél jegyzetét.

⁵ FL levele nem ismeretes.

161. ZALAI BÉLA – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. [1911.] I. 4.

Igen Tisztelt Uram,

hazatérve egyszerre vettem két levelét.¹ Mindkettőért köszönet. Az elsőt illetőleg: nem leptem meg, de megnyugtatót, hogy a kis dolog nem volt Önnek ellenszenves,² azokat az embereket vártam Önökben, akiket kaptam. Ez nagy öröm s ezért a véletlennek nagyon hálás vagyok. Alkalmadtán értesítem további sorsáról – a cikknek t.i.; s ami a többieket illeti, arra nézve azt kellene tudnom, hogy milyen sűrűn, milyen terjedelemben akarnak megjeleni, s milyen méretű dolgokat tudnak befogadni; ha indikált rögtön útnak indíthatok egyet.

Ennél még jobban érdekelne, ha valamivel többet írna a szándékairól: nem hiszem ugyan, hogy a lényeges pontokat ne tudnám; viszont vannak, lesznek Önnek bizonyára egyéni mondanivalói is. Egyáltalán nagyon lekötelezne, ha néha, ha épen jónak látja, írna valamit saját dolgairól; ne gondolja azonban, hogy örülnék egy kierőszakolt közeledésnek. Ha kedve van.

A másik dolog³ sokkal egyszerűbb. Sőt már tárgyalanná is lett azzal, hogy engem mire sem szólítottak fel, s úgy hiszem, tudom is, hogy miért. Ha azonban mégis megtennék, akkor ez az álláspontom: Alexander,⁴ szokása szerint, rettenetes emberekkel fogja magát körülvenni, legalább nagy részben; s akiket ő nem „vett”, azok az itt olyan jól ismert inváziót igen hamar meg fogják csinálni. Mindezt Ön igen jól tudja. Én tehát nem fogok odatartozni, s az a mérték, amiben Önök rám számíthatnak, 100%. Másrészt: én ritkán és keveset írok; Alexanderhez a *személyes* hála elég erős kötelezettsége fűz. Így én, ha ő kérne, írnék neki, mondjuk egyszer egy évben. De nem fogja azért *Ön* szem elől téveszteni, hogy e mellett mégis nem „mértékben” és nem „fokban” fogok nem őhozzá tartozni. Hogy egészen Önökhöz-e? azt csak később fogjuk eldönthetni mindkét oldalon.

Egyelőre úgy hiszem, igen. Még egy: én hála etc. ellenére nem fogom Alex.[ander] előtt az álláspontomat tisztázatlanul hagyni, ha arra kerülne a sor.

Nagyon kedves lenne, ha ennek a dolognak további fejlődéséről értesítene. Én itt sokkal kevesebbet tudok, mint Ön ott; teljesen kívül vagyok.

Érdeklődéssel várom híreit, s remélem, nem kell sokáig várnom.

Üdvözlettel, mély becsüléssel őszinte híve

Zalai

Bp. Nagy János u. 34.

A dátum évszáma a tartalom alapján kiegészítve.

MTAK Kéziratár Ms 4591/239.

Kézírás.

Címzés: Mr. Louis Fülep

6, Piazza Donatello Olaszország

Feladó: Exp. Zalai, Budapest, Ungheria

Nagy János u. 34.

Zalai Béla ld. 151/5.

¹ A levelek nem ismeretesek.

² Ld. 151/5.

³ A magyar Logos kiadásának ügyére utal. Ld. még a 155., 156., 157., 158., 159., 163., 164., és 166. sz. leveleket.

⁴ Ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

162. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

Tátra-Lomnic, 1911. I. 5.

Kedves Fülep úr,

Azt hiszem, levele¹ alapján könnyen elintézhethetjük a mi dolgunkat. Ami köztünk történt, soha karakterének be nem tudtam. Ön erre az alapra tette át az ügyet, de én onnét azonnal leveszem. Ellenkezőleg, amióta ismerem, minden tekintetben és minden irányban föltétlenül megbíztam Önben. Biztosnak éreztem magam, és ez valami fölséges dolog. Tökéletesen igaza van: ha ez a bizalom hiányzik, minden egyéb semmi, beleszámítva a tehetséget, tudást, kedvességet is. Azért élek én olyan magányosan Budapesten, majdnem mint a sivatagban. Szeretem a gondolkodását, de még inkább egyéniségét. Ezért hiszek minden szavában, nem mert követeli, hanem mert nem tudok nem hinni. Hogy az ember *egy*, azt, úgy hiszem, egyszer hosszan tárgyaltuk, talán Firenzében. Amikor azt írtam, hogy érzelmeiket meghazudtolták, nem jutott eszembe, tudatos nem igaz mondásra gondolni. Akkor is tudtam, hogy Ön nemcsak korrekt volt, mint most írja – istenem, mily kevés a korrektség, ha csak korrektek vagyunk! – hanem képtelen bármily nemtelenségre. Lukács Györgyről is ez a véleményem. Sőt Lukácshoz épen nobilitása vonzott, valójának bizonyos finomsága, mely nekem többet ér, mint metafizikája. Tudtam, hogy Ön nem mondhat nem igazat. Az én benyomásom egészen más volt.

Nem akarom nagyon és újra részletezni a dolgot. Lukács levele, amely egész váratlanul jött, mert itt nem is gondoltam az egész dologra, úgy hatott rám, mintha hideg vízzel

leöntöttek volna. Én mint az idősebb ember mégis csak megvárhattam volna, hogy inkább kérdez, mint kvázi vádol. Végre is nem lett volna oly nagy szerencsétlenség, ha Lukács azt írja nekem, így meg így áll a dolog, most mit csináljunk sat.[öbbi] sat.[öbbi] Azt a levelet különben én is csak egyetlen egyszer olvastam el, – félek tőle, de alkalom adtán meg fogom Önnek mutatni – de Lukács ott elég világosan kifejti, hogy mi nem dolgozhatunk együtt, ennél a lapnál. Várjon, előkeresem a levelet. Miután kifejti benne, hogy az Önök folyóirata erősen és szándékosan egyoldalú és metafizikai volna, azt mondja: „Tanár úr egész közel áll – tudom – beszélgetéseinkből és írásaiból – a mi álláspontunkhoz és – azt is tudom – szimpatizál vele. Hogy azonban mi most egy folyóiratban részt vegyünk, kellene, hogy az *határozottan* [A lap alján: Lukács húzta alá!] ezt az álláspontot képviselje, különben csak arról van szó, hogy még egy hely van, ahová írni lehet.” Megjegyzem, hogy Lukács levelében igen szimpatikusan érintett, hogy Önnel a végsőkig szolidárisnak vallja magát és nem kell mondanom, hogy a levél hangja uriasan finom, de ugye bár az idézett sorokból és az előbbiekből azt kell kiolvasnom, hogy „Ön pedig nem kell nekünk. Ezt a folyóiratot mi akarjuk csinálni. Nekünk van elsőségünk.” A levél utolsó sorai: „Abban a biztos reményben, hogy tanár úr őszinteségemet és szókimondásomat nem fogja rossz néven venni...” Ez a levél szándékát is eléggé jelzi. Még egyszer mondom, a levél hangja kifogástalan. De én a levélből mégis megtudtam, amit megtudtam.

Ön azt mondja, hogy Ön nem felelős Lukács leveléért, aki nem is hárítja át senkire ezt a felelősséget. Tökéletesen igaz. (Mellesleg megjegyzem, hogy Lukács, miután előbbi levelében az együttműködésre nézve az idézett sorokat írta, most azt írja: „most miután Fülep levele megadta nekem a jogot arra, hogy beszéljek, elmondon azt, amit már oly régen akartam mondani: kéri tanár urat, tartson velünk abban a kezdelemben, amit most kezdeni akarunk.”) De én azt se tudtam, hogy az Ön folyóirata filozófiai folyóirat lesz. Nem kellett-e különösnek tartanom, hogy Ön ily tervet forgat a fejében és soha egy szó sem szól nekem. Mi ez? Ön azt írja levelében – és ez engem nagyon meglepett, mert én már régebb idő óta üzöm ezt a praxist – „senki sem tudja milyen alázatos vagyok, amikor magammal szemben vagyok” (*Tartok tőle*, hogy Lukács ezt az érzést soha sem ismerte és nem is fogja ismerni. Boldog ember!) És ezek után Ön mégsem érzi, hogy az Önök levelei mily benyomást tettek rám? Vagy igazán akarja, hogy részletezzem? Olyan érzésem támadt, mint Solness mesternek.² És mondtam magamban: Lukács csak valamivel tudatosabb, mert általában nagyon tudatos; Fülep pedig naivabb. Én nyilván egészen más síkban fekszem, mint Lukács, Zalai Béla, Hevesi Sándor és Szilasi Vilmos. Én a múlt vagyok.

Háláról pedig ne beszéljünk. Ugye bár egyetértünk abban, hogy a hála valami entrée, surrogatum, kapu. Magában kietlen hely, ahol nem lehet tartózkodni. De ha elvisz a szeretethez, a bizalomhoz, az egyesüléshez, akkor nagyszerű. Én kötelességtudó ember vagyok. Mikor Lukács művét³ megbíráltam, nem azért dicsértem, mert le akartam a szerzőjét kötelezni. Ugye ez magától értetődik? Most megfizettessem ezt magamnak. Ez mégis csak undok volna. Mondja kérem, mit kezdjek a hálával? Pihenjek rajta? Vagy uzsorakamatnak követeljem? Hálából szerethetek. De hálából nem tagadhatom meg meggyőződésemet. Ön is háláról ír. Vigye az ördög a hálát. Mit tettem? kiadtam az Ön könyvét?⁴ De hiszen a könyv jó. Mondok Önnek egy esetet. Egyszer szerkesztettem egy tanügyi folyóiratot.⁵ Jó hozzám egy ember és hoz egy bírálatot egy magyar iskolai Tell-kiadásról. Különös körülmények játszottak közre. Az a Tell-kiadás ocsmány tett volt

velem szemben. Engem bízott meg a Franklin ennek a Tell kiadásnak az elkészítésével, de Heinrich Gusztáv elrohant a Franklinhoz és azt mondta, én úgy sem csinálom meg azt a Tellt, majd ő megcsinálja. Meg is csinálta.⁶ Erre azt mondtam a bírálónak, kérem dolgozza át a bírálatot, nagyon éles, azt fogják hinni, hogy bosszúból irattam így. Az illető bíráló elment *Heinrichhez!* és azt mondta neki, hogy én nem akarom kiadni az ő bírálatát, mert gyáva vagyok. Heinrich meg hirdeti azóta, hogy én gyávaságból nem merem őt megtámadni. Ez háládatlanság. Ez bosszant. De a hála nem boldogít. Sem a hálást, sem a hálafogadót. Ha az egyik ember abba a helyzetbe jutott, hogy a másikon segíthet valamit, ez az ő szerencséje. Ha véletlenül olyanon segíthetett, aki nagyon érdemes, és aki azzal fizet, ami, (er zahl mit dem was er ist) és ha ebből szeretet, bárminemű egyesülés származik, az nyereség, az jó. A hálának vége, becsesebb a szeretet. Ha a szeretet nem jó, marad kedves emlékezés és az a kötelezettség, hogy hasonló esetben hasonló módon tegyük meg mi is kötelességünket. Ein für allemal. Ezzel a hála ügy el van intézve. Ez nem gesztus, kérem, ez az én érzésem módja. A szeretet jobb dolog mindennél, egyéni tekintetben, még a tehetségnél is. A karakterrel egyenrangú. De nem egy vele. Egyáltalán ne beszéljünk tovább róla. Amit tettem, kötelességérzetből tettem. Önért pedig igazán keveset tehettem. De azért kedvünket lehetjük egymásban. Abban pedig nem fog megakadályozni, hogy ha valamit tehetek Önért, ne tegyem. Végre is én idősebb vagyok, és szavam nyom valamit a latban, Ön fiatal és most nagyon szuverén, mert körülötte él a társadalomnak, de ha ismét belép abba, akkor barátokra lesz szüksége.

Ami azt a folyóiratot illeti, tessék engem bármely formában a munkatársak közé sorozni. Hogy mi módon lendíthetnék rajta, később fog elválni. Nincs semmi okom, kétségbe vonni, hogy Ön igazán akarja, ami rám nézve annyit jelent, hogy bár Ön a maga útján akar járni, azért nem távozzunk nagyon messzire egymástól. Két szívességre kérem. Az egyik: ne feszegessük ezeket a dolgokat tovább. Ha valami nem tetszik Önnek levelemben, ne szóljon semmit arról, mondja, megkaptam levelét rendben van. A második szívesség: írja meg Lukácsnak, hogy én kértem meg Önt, hogy írja meg neki, hogy a dolog teljesen rendben van. Majd később neki is írok bővebben, de ismerem magamat, ahhoz még egy-két hét kell.

Igaz híve

Alexander Bernát

MTAK Kézirattár Ms 4585/32.

Kézírás Tátralomnic feliratú levélpapíron.

Címzés: Sign.[or] Luigi Füllep

Firenze 6. Piazza Donatello

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

¹ A levél nem maradt fenn, tartalmáról a 158. ill. a 164. sz. levél számol be.

² Ibsen: Solness építőmester c. drámájának hőse.

³ Valószínűleg a Kisfaludy-Társaság díját elnyert A modern dráma fejlődésének történetére utal, amely 1912. II.-ben jelent meg nyomtatásban.

⁴ Ld. 41/11.

⁵ Alexander az Egyetértés tanúgyi rovatát szerkesztette.

⁶ Schiller Tell Vilmosa a Jeles Írók Iskolai Tára XXI. köteteként jelent meg Heinrich Gusztáv magyarázataival a Franklin Társulat kiadásában. Számos további kiadást ért meg.

[Berlin, 1911. I. 6.]

Kedves barátom,

már első levelére akartam olyasféle értelemben felelni, ami a másodiknak megfelelt, mikor sürgönyét megkaptam.¹ Most természetesen ez a dolog el van intézve; nem aktuális többé. Hogy a folyóiratot Ön szerkessze, az *nekem* annyira fontos, hogy ezen az áron nem csináltam volna meg a Logost. Amit a kérdés anyagi oldaláról ír abban nagyjából igaza van; az én vélekedésemnek itt veleje az volt, hogy épen a Logos révén szerezhetünk állami támogatást, tehát a főszeköt a dolog megcsinálására. De talán jobb így. Mindenesetre megcsináljuk most így; kísérletet teszünk az államtól pénzt (illetve előfizetéseket) szerezni – és majd meglátjuk. Ami a külföldi Logosoknál is nagyon megfontolandó és ajánlatossá teszi a várást. Bár maga a Logos úgy hirdeti, hogy a franciát Bergson és Boutroux, az amerikai Royce és Münsterberg csinálják;² de mégis: várjuk meg mi lesz. Ami az aktuáliákat illeti: én nem értem rá a 'Tragédia' cikket³ megcsinálni; fordítóm pedig az utolsó pillanatban cserben hagyott. Most Balázs⁴ ígérte, hogy egy hét múlva meglesz és elküldeti Hevesinek. Ami a Plotinos fordításokat illeti: úgy hallottam, Szilasi Alexanderrel akarja kiadni fordításait.⁵ Mit csináljunk? Balázs azt mondja, hogy ismer egy Szilágyi Sándor⁶ nevű tanárt, aki megcsinálná. Legjobb lenne, ha Ön írna Balásznak (VI. Teréz körút 17. IV. em.), megírná neki, hogy melyekről van szó stb. és felkérné, hogy beszélje meg a dolgot Sz[ilágyi]-val. Azért mondom, hogy Ön írjon, mert én nem tudom mely passzusokról van szó és a levelekkel sok idő telik. Ritoók E.[mmá]-nak⁷ nincs most cikke. De talán jó lenne, ha neki és Zalainak⁸ fordítani valókat adnánk.

Olvasta már Papini a cikkemet?⁹ Ha igen, és ha nem akar belőle hozni, kérem küldesse el nekem. Ha kell neki, akkor persze ott is maradhat. Én most egy Shakespeare előadásán dolgozom.¹⁰ Azt hiszem, hogy nagy cikk lesz belőle, a nemtragikus drámáról, és azt hiszem a második szám számára használható is.¹¹

Sok a dolgom, azért írok ennyire kutyafuttában: kérem ne vegye tőlem rossz néven. A cikk remélem nemsokára meglesz.

Igaz barátja

Lukács György

Felelt Önnek Alexander?¹² nekem egy nagyon sértődött levelet írt;¹³ a csatlakozási tervre nem is reflektálva. Önnek mit írt?

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4588/249. Közölve: Lukács lev. 328–330.

Kézírás.

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Valószínűleg a 156. és 158. sz. levelekre utal. FL sürgönye nem maradt fenn.

² Ld. 155/8. Bergson, Henri ld. a 150. sz. levél jegyzetét. – Boutroux, Émile ld. a 148. sz. levél jegyzetét. – Royce, Josiah (1855–1916) amerikai filozófus, a Harvard Egyetem tanára. – Münsterberg, Hugo (1863–1916) filozófus, a Harvard Egyetem tanára.

³ Ld. 151/3.

⁴ Balázs Béla (1884–1949) költő, drámaíró, utóbb filmtéoretikus. Lukács György ifjúkori barátja, FL ezen a réven ismerte meg. Ő fordította magyarra Lukács: A tragédia metafizikája c. tanulmányát A Szellem számára. Ld. 151/3. Az első világháború idején az ő lakásán voltak a Vasárnapi Kör összejövetelei, amelyeken FL is résztvett.

⁵ Ld. 156/4. Az előzményeket ld. 158/5.

- ⁶ Szilágyi Sándor (1883–1944) tanár, szerkesztő. Neve nem szerepel A Szellem fordítói között, hacsak nem ő fordította Lukács György: A lelki magányosságról c. művét A Szellem 2. számába (202–214).
- ⁷ Ld. 151/7.
- ⁸ Ld. 151/5. Zalainak nem jelent meg fordítása A Szellemben.
- ⁹ Ld. 151/3.
- ¹⁰ Az előadás a Magyar Shakespeare Társaságban hangzott el 1911. III. 5-én, Shakespeare utolsó drámáinak stílusa címmel. Szövege nem maradt fenn. (Ld. Lukács lev. 316.)
- ¹¹ Az előadás szövege nem jelent meg A Szellem 2. számában, feltehetőleg azért, mert Hevesi tanulmánya is Shakespeare-ről szólt. (Shakespeare és a középkor, A Szellem, 2. sz. 233–250.)
- ¹² Ld. a 159. sz. levél jegyzetét.
- ¹³ A levél Tátralomnic, 1910. XII. 25-i keltezésű; megjelent: Lukács lev. 314–316.

164. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

[Firenze, 1911. I. 6. után]

Kedves barátom,

nekem is írt már Alexander,¹ értesítvén arról, hogy a Logosról lemondott, továbbá, hogy a mi vállalkozásunkban nem vehet részt, mivel nem szóltunk kezdetben. Erre én újra írtam neki,² ismételvén, hogy ez eredetileg szándékunk volt s hogy amennyiben *most* szóltunk, még mindig kezdetben szóltunk, mivel a lap csak 2 hónap múlva jelenik meg – még előbb szólni, amíg a lapot illetőleg mindenben nem voltunk bizonyosak, fölöslegesnek tartottuk. Lehet, hogy erre ő megváltoztatja elhatározását, lehet, hogy nem, de ez egyre megy. Ha nincs kedve velünk jönni, tant pis.

De másról akarok beszélni.

A Logos ezzel Alexanderék részéről szabad lett s mi ismét fölvehetjük az elejtett ügyet, ha akarjuk. Én azonban nem tehetem. Különösen azért nem, mert többek közt Alexandernek is írtam arról, hogy én a Logos-fuzióba nem menten bele és miért – másokkal, itteni barátaimmal, szintén volt szó erről. Én máról holnapra köpönyeget nem cserélhetek, olyan inkonzekvenciát nem követhetek el, hogy tegnapi állításaimre rácsfolva most mégis megcsináljam a Logos-uniót. Emlékszik rá, említettem Önnek Steppuhn-nak³ adott válaszom: hogy *talán* egy év múlva lehet szó a dologról, ha megerősödünk, ha többen leszünk s ha látjuk, hogy az unió előnyös volna stb. Igen ám, de az utolsó Logos-affaire-ből az derült ki, hogy egy év múlva, ha tényleg meg akarnók csinálni az uniót, esetleg bottal üthetnők a Logos nyomát, mivel már más vette volna igénybe. Mert ne felejtse el egyfelől, hogy Magyarországon vannak még vállalkozó szellemek, Fogarasik,⁴ szociologusok stb. másfelől, hogy a Logos *nem nyugszik*, hanem folyton tárgyal emberekkel, hogy fiókjait megalapítsa. Ebből tehát a mi helyzetünk világos: vagy egyesülünk a Logossal *most*, vagy *végkép* elszalasztjuk. Tertium non datur, úgy hiszem. Igen ám, csakhogy, mint említettem, *én* a Logos-uniót egy sereg ok miatt ma legalább semmi szín alatt sem csinálhatom meg (egy év, az más – egy év alatt változhatnak az ember nézetei és körülményei, de viszont, mondom, kérdés, hol lesz a Logos egy év múlva!). Azt gondoltam tehát: Ön a Logos-uniót mindig helyeselte s ma is helyesli; ezt tudják; az Ön részéről tehát szó sem lehetne inkonzekvenciáról, ellenkezőleg; én az Ön véleményében, hogy a Logos-unió jó volna, megbízom, bár, ismétlem, nem követhetem; amennyiben tehát Önnek a dologban igaza van, kár volna ezt a, *talán utolsó*, alkalmat, elszalasztani; Önnek a Logos-emberei között közvetlen összeköttetései vannak, ami nincs nekem – jól meghányván-vetvén a dol-

got mindenfelől, erre a proposícióra jutottam: *vegye Ön kezébe az egész ügyet és csinálja meg a Logos-uniót, illetőleg, csinálja meg a mi tervezett lapunkból a magyar Logost.* Azt hiszem, fölösleges emlegetnem, hogy ez az ajánlat a legkevésbé sem udvariassági aktus, vagy compliment stb. köztünk ilyesmiről szó sem lehet és sohasem gondolnék ilyesmire. Tisztára objektív meggondolásnak az eredménye, kérem, tekintse ilyennek, s nagyon kérem, amennyiben Ön *hajlandó* megcsinálni a dolgot, ne legyen tekintettel másra, csak az Ön hajlandóságára; Ön előző levelében azt írta nekem, hogy mindenben *rám bízza magát a Logos-ügyben*; én élek ezzel a fölhatalmazással s azt az óhajomat fejezem ki, hogy Ön hajlandóságát kövesse. Figyelmeztetem tehát, hogy amennyiben ezt nem teszi, megsemmisíti a nekem adott fölhatalmazást.

Ismétlem: ez nem gyerekeskedés és nem udvariaskodás. Én föltétlenül megbízom az Ön ítéletében s a lelkiismeretem már is nehezen viseli azt, hogy az én eddig elfoglalt álláspontom miatt vállalkozásunk egy esetleg oly előnyös dologtól, mint a Logos, megfosztásuk. Emlékezetébe idézem, hogy a mi vállalkozásunk *nem az enyém, hanem a mienk*, hogy mi mindenben *pares* vagyunk, szóval, hogy *itt szó sem lehet arról, hogy én a magam dolgát átadom Önnek.* Itt csak arról van szó: *hogy amit én nem csinálhatok meg, azt megcsinálja Ön.* Én a mi lapunkban, ha Logossá válik, továbbra is szóról szóra megmaradok annak, ami most vagyok: ugyanannyit fogok törődni vele, ugyanannyit dolgozni bele, propagandájával foglalkozni sat. [öbbi] mindössze nem én lennék a megnevezett „szerkesztője”, hanem Ön, ami persze csak játék a szavakkal, mert, ismétlem, *a kulisszák mögött én továbbra is megmaradnék annak, ami most vagyok.* Ismétlem azonban, másokkal közölt fölfogásom miatt én *nyilvánosan* immár nem lehetek (ma legalább) a magyar Logos szerkesztője.

Nagyon kérem, gondolja meg a dolgot s ne döntsön benne sebtiben. Ismétlem, *rossz néven veszem Önitől*, ha azt hiszi, hogy rám tekintettel kell lennie. És ismétlem, hogy itt csak *formai* változásról van szó, arról, hogy amit ma az én nevem alatt meg nem csinálhatunk, csináljuk meg az Ön neve alatt. Értse meg jól: én egész addig nem lehetek a magyar Logos mellett, amíg ennek a Logosnak az én nevem alatt kellene megjelennie; teljesen mellette lehetek azonban attól a pillanattól kezdve, amint más a névleges szerkesztője. Tehát csak külsőségről, nevekről van szó.

Mint mondom, gondolja meg jól a dolgot, mert lehet, hogy *ez az utolsó alkalmunk*, a Logos-unió megcsinálására; amint azonban döntött, értesítsen *azonnal*, esetleg *távíratilag* engem is Hevesit is, akinek egyidejűleg írtam, hogy a prospektusokat,⁵ amennyiben készen volnának, tartsa vissza pár napig, míg az Ön válasza megjön, mert akkor változtatni kell rajta egyetmást.

Az egész dologban ezzel egy pár változás állna be, amelyek azonban nem fölülmulhatatlanok: 1. a rendelkezésünkre bocsátott 1000 koronát, amelyből eddig 500 vettünk át s amely 500 még nagyrészt együtt van, kivéve tán a prospektusi költségeket, vissza kellene adnunk; hát ez tán nem volna olyan nagy baj, mivel Ön összekötetéseinel fogva azt hiszem játszva előteremt újra 1000 koronát, amivel el lehet kezdeni a dolgot: én a minisztériumban mindent meg fogok tenni, hogy megkapjuk az állami támogatást⁶ s hiszem, hogy sikerülni fog keresztül vinnem (épen ma kaptam értesítést, melyben megint valamely ösztöndíjat folyósítanak számomra); 2. a lap nem jelenne meg esetleg – bár meg is jelenhet – február 15-én, ahogy terveztük, hanem valamivel később, ami egyáltalán nem jelentene semmit, tekintettel a 3-szori évi megjelenést. Ez volna az egész változás, továbbá olyan külsőségek, mint címe stb. A többi, mondom, nevezetesen, ami az én munkássá-

gomat illeti, *változatlanul ugyanaz volna*, mint eddig s mint ahogy eddig szerkesztők voltunk mindhárman (Ön, Hevesi, én) továbbra is azok lennének, azzal a különbséggel, hogy az Ön neve lenne a lapon. Idővel, mondjuk egy év múlva, ha akarja, ráteheti az enyémet is s *akkor még ebben a külsőségekben sem lesz semmi különbség*.

Kérem tehát, *semmit a világon szem előtt ne tartson azon kívül, hogy mit vél előnyösnek vállalkozásunk számára*. Ez a leghatározottabb kívánságom.

Még megjegyzem: akármilyen formában csináljuk meg a lapot, az Ön cikke⁷ már jó lesz, ha mielőbb meglesz, nehogy, ha mindent nyélbe ütöttünk, nyomdai okok miatt késünk. Balázs persze hogy jól tenné, ha szólna Szilágyinak,⁸ fordítóra szükség van mindenképpen. Zalai⁹ elküldte cikkét, már eljuttattam Hevesihez, hogy, ha belefér, szorítsa bele az első számba. Elég érdekes dolog, de rettenetes rosszul, konfuzusan van írva. (Ért-sük meg egymást: én nem stilisztikai fioriturákat, hanem pusztá világosságot óhajtanék.)

Amint tehát Ön elhatározta magát a Logosra, nyomban beszélhet Simmellel¹⁰ s mindent precizírozhat.

Ha tehát határozott, értesítsen a legrövidebb úton engem is, Hevesit is, baráti kézzszorítással s üdvözléssel

Fülep Lajos

A tartalom alapján datálva: a levél Lukács I. 6-án írt levelére küldött válasz.

LAK Közölve: Lukács lev. 321–325. (1911. I. 2. körüli dátummal.)

Kézírás.

Lukács György ld. a 129. sz. levelet.

¹ Ld. a 159. sz. levelet.

² A levél nem maradt fenn.

³ Ld. 155/9.

⁴ Ld. 150/1.

⁵ Ld. 156/11. A prospektust 1911. februárban már terjesztették.

⁶ FL Koronghi Lippich Elek révén próbált támogatást szerezni, eredménytelenül. Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszter 1911. X. 11-én megtagadta az állami dotációt, mivel „a bemutatott ... füzet tartalma nem nyújt eléggé biztos képet a folyóirat iránya és tudományos értéke felől.” (Ms 4592/21.)

⁷ Ld. 151/3.

⁸ Ld. 163/6.

⁹ Ld. 151/5.

¹⁰ Ld. 151/6.

165. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

[Firenze, 1911. I. 9.]

K.[edves] B.[arátom]

röviden csak arról akarom értesíteni, hogy Alexandertől ma válasz jött¹ Önnek is említett utolsó levelemre, melyet ekkép fejez be: „Ami a folyóiratot illeti, tessék engem bármely formában a munkatársak közé sorozni. Hogy mimódon lendíthetek rajta, később fog elválni. Nincs semmi okom, kétségbe vonni, hogy Ön igazán akarja, ami rám nézve annyit jelent, hogy bár Ön a maga útján akar járni, azért nem távoznunk nagyon messzire egymástól.” Továbbá: „írja meg Lukácsnak, hogy én kértem meg Önt, hogy írja meg

neki, hogy a dolog teljesen rendben van. Majd később neki is írok bővebben.” Ennek a kívánságának akarok ezzel eleget tenni.

Szíves üdvözléssel

Fülep Lajos

A dátum: postabélyegző.

LAK

Kézírás levelezőlapon.

Címzés: Wohlgeb.[orenem] Herrn dr. Georg Lukács

Berlin W. Passauerstrasse 22. III.

Germania

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. a 162. sz. levelet.

166. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

[Firenze, 1911. I. 9. után]

Kedves barátom

bocsássa meg a pasticchio-t, amelyet a Logost illetőleg elkövettem.¹ De ebből a kapkodásból is láthatja, mennyire szívemre vettem a dolgot s mennyire szerettem volna kívánságának eleget tenni. Mikor azt hittem, hogy lehetséges, nyomban írtam Önnek, de ezután újra – s azt hiszem végleg – beláttam, jobb ha a dolgot *úgy csináljuk, ahogy eredetileg terveztük*. Levelemnek ez volt a rugója: nagyon rosszul esett nekem, hogy épen az Ön kívánságának (a Logos-fuziót illetőleg) nem tudtam eleget tenni, aki pedig az általam tervezett laphoz oly spontánul szegődött s a szolidaritásnak oly előkelő példáját adta; leveleiből mindig éreztem, hogy Ön mennyire szeretné a Logos-dolgot nyélbe ütni s higgye el, nem vettem egykönnyen, hogy ellene kellett mondanom; különösen mert éreztem a súlyát ennek az ellenmondásnak, az Alexander eset² után. Hogyan, mondtam magamnak, ő mindent megtesz, amit kívánsz, mi több, vaktában rád bízta magát s te ez egyetlen kívánságnak sem akarsz eleget tenni? Vegye hozzá, hogy én a magam ítéletével szemben meglehetősen bizalmatlan vagyok s kezdtem meggyőződni arról, hogy Önnek a Logossal nyerhető előnyöket illetőleg igaza van, s hogy az én – utolsó levelemben vázolt – személyes helyzetem megfosztja az ügyünket ezektől az előnyöktől. Nem találtam más expedienst, mint amelyet utolsó levelemben kifejtettem s tekintse azt az ügyhöz való szeretetem impresszionisztikus megnyilvánulásának. Azóta azonban, hogy tovább gondolkoztam a dologon, a következő eredményre jutottam: 1. egy éven innen *anyagilag teljes lehetetlennek* tartom a Logos-fuziót; 2. Hevesi minden levelében ír arról, hogy *nem férünk el a rendelkezésünkre álló terjedelemben* (ne felejtse el, hogy szegénységünk csak 8 fvet enged meg számonként), s tegnap újra írt – s ez volt a döntő coup – megdorgálván engem így: Ön sohasem felel a helyszűkét illető kérdéseimre! – Erre én a következő dilemmát állítottam föl: ha a Logossal egyesülünk, föltétlenül át kell vennünk minden számba valamit, ha még oly keveset is; csakhogy az a kérdés, amely minden számnál föl fog merülni: mit hagyjunk ki? a saját cikkeinket, a Logos-cikkeket vagy a régiek fordításait (Plotin, Eckehart³ stb.)? evidens, hogy a saját cikkeinket ki nem hagyhatjuk, mert csupa fordítással meg nem je-

lenhetünk; a Logos-cikkeket hoznunk *muszály*; ki kell hát maradnia a *régiek fordításainak*. No már most, mivel az én eredeti ideámban a lapot illetőleg e fordításoknak oly jelentékeny szerepe volt, nem tudtam elviselni a gondolatot, hogy azoknak Logos-cikkek miatt el kelljen maradniok, hogy teszem azt, kihagyjuk Eckchartot Simmel⁴ miatt, ha választani kell. – Ha egy év alatt annyira megerősödnek, hogy a lapot esetleg megduplázhatjuk – s ha akkor még fönáll esetleg a Logos-fuzió lehetősége, – tán lehet beszélni a dolgról. Egész addig azonban az *említett dilemma teljesen kikerülhetetlen*. – Ehhez járul még, hogy én az eredetileg tervezett lapunk helyett Ön által szerkesztett Logosban, mint említettem, ép olyan buzgalommal vettem volna részt, mintha a lap eredeti formájában jött volna létre; szóval korántsem lett volna nekem közömbös, mi jelenik meg a lapba. No már most meg kell vallanom, hogy bár a Logos cikkeit jónak tartom, *nem tartom őket fontosnak* s nem annak ránk nézve. Mikor arra gondoltam, hogy a mi fiatalos, gaillard manifestacion helyett professzorosan kell viselkednünk – meg kellett volna változtatni a prospektuson vázolt programot is – akkor megborsódzott a hátam s azt mondtam: ez nem lehet, a Logossal mi, ma legalább, nem férünk össze. Mire megyünk mi a Logos óvatos tonusával? amely nem zavar meg senkit és semmit, még vizet se? Alle Achtung azoknak a derék Hofratoknak és Privatdozenteknek, de nekünk mégis valami más kell, ma legalább. Ne siessünk olyan hamar a megfakulással, eljön az magától úgy is! – Továbbá erre gondoltam: igaz, hogy én a véleményemre nem sokat adok, de a Logost illetőleg mégis kell valamelyes igazamnak lenni, mert látom, hogy Itáliában is, aki valamire való emberhez eddig fordultak, *mind visszautasította őket*,⁵ aki hallomásom szerint hajlandónak nyilatkozott, az Enriquez,⁶ amiből viszont azt láttam, hogy a Logos nem válogat s ha itt s ha esetleg másutt hasonló emberekkel – *faute de mieux!* – alapítanak Logosokat, akkor az egész olyan társaság lesz, hogy istók ugyse semmi kedvem beletartozni. Amint látja, eddig csak orosz Logost⁷ sikerült csinálniok, a következő lett volna a magyar – szóval mindkettő kulturálatlan helyen, ami elég jellemző. Francia, angol Logosról még eddig nem hallok semmit, s amit az olaszról hallottam, semmi jót nem ígér.⁸ Mindez a sok argumentum oly súlyos masszává tömörült előttem, hogy lenyomta a mérleget s mellette az esetleg kínálózkodó előnyök szóra sem érdemes csekélységeknek tünnek fel nekem. Azután meg: nem sokkal szebb, ha *egyedül* csináljuk meg amit tervezünk? hát nekünk is szükségünk van arra, amiben Alexander a Logos-adta előnyök egyikét látta, az idegenek nimbuszára? L'Ungheria faccia da sè – ez az én nézetem. Ha megbukunk, tant pis, senkinek sem kell felelnünk érte. A Logos-fuzió esetén azonban mi lett volna, ha megbukunk? Steppuhn⁹ különösen azt hajtogatta mindig, hogy ígérjük meg, hogy tovább tartunk egy évnél. Amit megígérni, persze, nekem eszemágában sem volt, mert hogy ígérhetek olyat, amiért nem állhatok helyt?

Maradjunk tehát a régiben, K. [edves] Lukács, és ismétlem, ne vegye rossz néven a dolgot, mert higye el, jobbik felemnek s Önhöz való vonzalmamnak megnyilatkozása volt.

Tragédia-cikke¹⁰ bizony jó volna, ha *mielőbb* Hevesihez jutna! Félek a nyomda halmozásától.

Simmel helyett tehát szóljon, kérem, inkább Ritoóknak, Balázsnak,¹¹ hogy dolgozzanak nekünk. Hiszem, ha összetartunk, *különb dolgot csinálunk* egyedül, mint csinálnánk a Logossal.

Igaz baráti üdvözlettel

Fülep Lajos

A tartalom alapján datálva: A Logos-ügy lezárása.

LAK Közölvé: Lukács lev.325–328.

Kézírás.

Berlinbe írt levél.

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. a 155., 158., 163., 164. és 165. sz. leveleket.

² Ld. a 157., 158., 159., 162., 163., 164. és 165. sz. leveleket.

³ Ld. 156/4. és 155/3.

⁴ Ld. 151/6.

⁵ Ld. 155/8.

⁶ Enriquez, Federigo (1871–1946) matematikus, filozófus, tudománytörténész, 1896-tól a bolognai, 1922-től a római egyetem professzora.

⁷ Az orosz Logos a német nyelvvel egyidős. Szerkesztői S. Hessen, E. Mettner, F. Steppuhn; népes és változó összetételű közreműködő együttesel.

⁸ Ld. 155/8.

⁹ Ld. 155/9.

¹⁰ Ld. 151/3.

¹¹ Ritoók Emma és Balázs Béla csak fordításokkal szerepelt A Szellemben.

167. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

[Firenze, 1911. I. 13.]

Kedves barátom

–figyelmeztetése teljesen fölösleges volt.¹ Én nagyon jól tudom, hogy mit *kell* tennem, helyesebben, mit *lehetett* tennem. Mikor sorai jöttek, ép akkor fejeztem be Hevesinek írott levelem,² melyben megírtam neki, hogy az Ön kívánságának – magától értetődik – eleget kell tenni. Elvégre mindenkinek joga van ragaszkodnia cikkei megjelenési formájához. És bizonyosan nem én vagyok az, aki ilyen jogokba beleavatkozik. Azt nagyon jól tudhatta – firenzei beszélgetésünk alapján – hogy cikkéről lemondani eszemágában sincs. – Én a fordításokat azonnal visszaküldtem Hevesinek, azzal, hogy rögtön küldje Balázséi a nyomdába. Most ez a fő: *nézzén Ön utána, hogy a dolog rögtön meglegyen*, s korigálja meg sebtébbem, mert borzasztóan elkétségünk.

Szives üdvözléssel

Fülep

A dátum: postabélyegző.

LAK

Kézírás postai levelezőlapon.

Címzés: Ngs dr Lukács György úrnak

Budapest VI. Városligeti fasor 20 A

Ungheria

A levél hátlapján Lukács György kézírásával: Ernst Bloch Bonn Reuterstrasse 2

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Lukácsnak ez a levele feltehetően elveszett.

² HL Hevesinek írt levele nem maradt fenn.

³ A Szellem I. számában É. Boutroux: Természet és szellem c. tanulmánya jelent meg FL, fordításában (3–28.), Plotinos: A három őshypostasisról, fordítója Szilasi Vilmos (44–51.), Chesterton: A kereszténység paradoxonjai, Hevesi Sándor (91–108.), valamint Lukács: A tragédia metafizikája, Balázs Béla fordításában (109–129.), ez utóbbin nem szerepel a fordító neve.

168. FÜLEP JENŐ – FÜLEP LAJOSNAK

Bombay, 1911. I. 21.

Kérlek, küld el a Ház azon számát,¹ amelyben Rippl-Rónaid megjelent.
Sokszor csókol

Jenő

MTAK Kézirattár Ms 4587/21.

Kézírás.

Címzés: L. Fülep Esqu.[ire] Firenze
No 6 Piazza Donatello
Italy Via Brindisi

Fülep Jenő ld. 19/1.

¹ Ld. 160/3.

169. FÜLEP LAJOS – KORONGHI LIPPICH ELEKNEK

Firenze, [1911.] I. 30.

Méltóságos Uram,

a minisztérium által nekem juttatott 1000 koronát megkaptam s mivel tudom, hogy ebben a dologban Méltóságodnak része van, fogadja érte hálás köszönetemet. Igaz, hogy a kapott összeg a kértnek mindössze a negyedrésze, de nem baj, ez is jobb, mint a semmi; én a négyet *utóljára* kértem, tanulmányaim *befejezésére*, mivel nem akartam minduntalan kéregetni és kértem a négyet, mivel számításaim szerint az említett befejezéshez éppen ennyire lett volna szükségem – és sajnos, még mindig van; szóval én a még hátralévő háromról nem mondtam le s ha a küldött pénz elfogy, én újra fogok kérni, tekintet nélkül arra, hogy megadják-e amit kérek vagy nem, egyszerűen azért, mivel magammal szemben, még ha megalázkodás volna is ez a kérés, kötelességemnek tartom, hogy mindent megtegyek a képességeim maximálisra fokozása és legteljesebb kiaknázása érdekében, ami csak úgy lehetséges, ha anyagi gondoktól lehetőleg függetlenül kizárólag a munkának szentelem magam. Az én egész morálom és morális életem, mint minden produktív emberé, a munka körül koncentrálódik s annak alája rendelődik. Én egy sereg kötelességet érzek magamon és semmi egyéb célt nem ismerek az életben, mint ezek beváltását. Ha olyan helyzetben volnék, hogy a beváltásuk csak tőlem függne, természetes, hogy soha senkit sem molesztálnék kéréseimmel. De napról-napra, ahogy a munkáim fejlődnek, intenzívebben érzem a jogot az emberek velem törődésére, ha lehet, támogatására. Ez nem gőg, hanem a minden dolgozó, különösen magános ember önfenntartásához szükséges elemi öntudat.

És ezzel még egy kérésem van. De előbb információkat kell adnom. Méltóságod bizonyosan emlékszik discussióinkra a magyar kultúrát és az érte való teendőket illetőleg. Én kifejtettem, hogy nem valami nagy véleménnyel vagyok erről a kultúráról, de azt is hangsúlyoztam, hogy az érdekében mindig mindent meg fogok tenni, ami tőlem telik. Ez a tenni-vágyás mindig nagy volt bennem, bár az alkalmam a beváltására sohasem volt arányban vele. Egyébként természetes nálam, aki nagyon előkészítem magam, mielőtt be-

lemegyek a vállalkozásba. De k[örül]belül egy év előtt olyan terv fogalmazott meg bennem, amely jelenthet valamit e kultúrára. Elhatároztam egy filozófiai, vallási és esztétikai revu-
enek kiadását, amely egészen eltérő legyen a hazai, de még a legjobb külföldi revuektól is: ne legyen revue, hanem essay-gyűjtemény, kimerítő, teljes tanulmányok, s nem cikkek és fecsegések; megjelenjen évente háromszor, hogy az embereknek legyen idejük mege-
mészteni; távortartás minden fajta zsurnalisztikától, frakciótól, pesti klikktól stb.; magas
niveaújú és főként *nevelő, tanító célú*. A tervet közöltem 2-3 meghitt emberemmel,¹
akik nagy örömmel fogadták – szóval a dolog meglesz s az első száma már meg is jelenik
márc.[ius] elsején. Amint a prospektusa ki lesz nyomtatva, Méltóságod kézhez fogja ven-
ni. És most erről kell informálnom: akik a lapot csináljuk, teljes idealizmussal csináljuk,
anélkül, hogy a munkáinkért és szerkesztői gondjainkért és idővesztésünkért *csak egy
krajcár honoráriumot is kapnánk*. Egyikünk se kap és fogad el semmit, hanem dolgozik
a munka s a tenni vágyás szeretetéből, abban a bizalomban, hogy esetleg munkánk hathat
az országra s változásokat hozhat benne életre.

Honoráriumra nem is számíthatunk, mivel az egész összeg, amivel útnak indulunk,
1000 korona, amit egy nagylelkű ismerősünk bocsátott rendelkezésünkre egyszer s minden-
korra.² Oly csekély összeg, amely, mint gondolni méltóztatik, egész nyomdaköltségei-
nek fedezésére sem elegendő még csak megközelítően sem. Valami nagyon sok előfizető-
re, különösen kezdetben, nem igen számíthatunk, tekintettel a lap szigorúan tudományos
és komoly niveaujára. Amellett minden reklámtól és zsurnalisztikától távol vagyunk, sőt
nyíltan negligáljuk az egész pereputtyot. Azt hiszem, hogy ennyi áldozatkészség, jóakarát
és lelkesedés, mint a mienk, – és talán annyi készülség és tehetség is, ami, remélem, ha-
mar manifesztálni fog a lapban – megérdemli, hogy támogatásra találjon annak az ország-
nak a részéről, amelyért meghozatik. Amit kérek, nem olyan nagy dolog! hogy a kultusz-
minisztérium vagy adjon bizonyos összeget a lap fenntartására, vagy fizessen elő az összes
kultúrintézetek, iskolák stb. számára. Ilyen támogatásban, tudom, részesülnek más folyó-
iratok is. És én azt mondom: Magyarországon száz év óta nem volt lap, amelynek a jelen-
tősége megközelítené a mienket, ha ki tud fejlődni és meg tud maradni; és azt is mondom,
ha a mi lapunk csak egy esztendeig él, az az egy esztendő emlékezetesebb lesz sok másnál
s három szám, amit mi kiadunk, fontosabb sok más ezernél. Ismétlem, nem dicsekvésből
és nagyralátásból gondolom ezt, hanem, mert tudom, hogy akik összeálltunk s szolidari-
tást vállaltunk, a legjobb és legkomolyabb elemek vagyunk otthon s ha összetartunk, sok
mindenre képesek vagyunk, amire képtelenek volnánk külön-külön. Nem akarok nagyon
hosszadalmasan írni e dologról; a prospektus némi felvilágosítást fog adni róla, még töb-
bet az első szám.

Arra kérem Méltóságodat, tegye magáévá ezt a dolgot, amelyre mi oly önzetlenül és
senkitől sem unszolva pusztán lelkesedésből és tenni vágyásból vállalkoztunk, és ne vonja
meg tőle támogatását, sőt tegyen meg ezúttal többet annál, mint amit tenni szokott. Én a
magam részére nem kérek semmit és az anyagi dolgok kimutatását, sőt egyenesen vezeté-
sét szívesen átengedem bárkinek. Minden forduljon a lap javára, és vonassék meg tőlünk
minden támogatás, ha mi azt a mi előnyünkre és anyagi hasznunkra akaránk fordítani.
Szóval a dolog így áll: mi nem *mi értünk* kérünk áldozathozatalt, hanem egy dologért,
amelyért *magunk is* szüntelenül áldozatot hozunk. (Tőlem nyakra főre kérnek cikket a pes-
ti „revuek” és dupla-honoráriumot ígérnek, de, amint látni méltóztatik, szóba sem állok
velük, pedig szegény ember vagyok. Elég jelentékeny összegekről mondtam le, mivel egé-
szén a mi lapunknak akarom szentelni magam.)

Kérem Méltóságodat, ne hagyja válasz nélkül e levelem, vegye tekintetbe, hogy nem ránk nézve fontos dologról van szó, hanem arra a kultúrára fontosról, amelynek Ön híve.

Meg kell még jegyeznem: lapom tervét (amely nagyon speciális) közöltem egy év előtt olasz íróbarátaimmal,³ akik nagyon lelkesedtek érte s az én társszerkesztésemben olaszul szerették volna megvalósítani. Hasonlóképpen még ma is megvalósítanák. Az olasz vállalkozás mindenekelőtt sokkal több kilátással kecsegtetne, mint a magyar. De nekem előbb otthon kell kísérletet tennem. Csak ha azt látom, hogy otthon a terveimmel nem boldogulok, akkor valósítom meg őket idegenben.

Fogadja még egyszer mély köszönetemet és tiszteletemet, mindenkor lekötözött híve

Fülep Lajos

6 Piazza Donatello

A dátum évszáma a postabélyegzőről kiegészítve.

OSzK Kézirattár Levelestár.

Kézírás.

Címzés: Méltóságos K. Lippich Elek miniszteri tanácsos úrnak

Budapest Báthory utca 12. Kultuszminisztérium Ungheria

Feladó: Sp. L. Fülep, 6 Piazza Donatello Firenze

Koronghi Lippich Elek ld. 40/2.

¹ Ld. 129/3. Az utalás elsősorban Lukács Györgyre és Hevesi Sándorra vonatkozik.

² A Szellem prospektusa: 156/11. A „nagyilelkű ismerős” kiléte ismeretlen.

³ Ld. 144/3.

170. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

Firenze, [1911.] II. 6.

Kedves barátom

bocsásson meg, hogy ily soká nem írtam, de egyrészt sokáig betegeskedtem, ami mindentől elvette a kedvem, másrészt nyavalyásan is dolgoznom kellett, ami meg kifárasztott. Most végre kiláboltam a nyavalyából s a munkának is egyik részéből. Múlt vasárnap, 29-én megtartottam említett fölolvásásom a Biblioteca Filosoficában La memoria nella creazione artistica címen és úgy látszik, rendkívüli érdeklődést keltett a dolog, mert a kéziratom még mindig kézről kézre jár a fiúk között; szombaton különben tézisem vita tárgya lesz a Circolo ülésének. Egy sereg helyen akarják publikálni, de én egyelőre nem akarok hallani róla. Tán egy-két hónap múlva, ha jobban megírom. Egyébként a mi lapunkban publikálni fogom.¹

Ezzel áttérek a maga cikkére,² amelyiket az a gazember Steppuhn,³ az orosz Logosember, mikor elment innen, nekem vissza nem adott – azóta mindig hajszolom, most Papini ideadta Steppuhn volt háziasszonyának címét, tán annál meglelem. Óvakodjon az oroszoktól, mind ilyen csirkefogók. A cikket azonban nem küldöm vissza. Papini revuejében ugyan nem lehet közölni, mert a revue mindössze 30 oldalon jelenik meg (havi) s így nincs benne hely; másodszer a revue *nem jó* (csak a címe jó: L'Anima.) Hanem rajta lesznek, hogy *külön* fasciculeben jelen[jék] meg, esetleg a Papini féle revue kiadványaként, esetleg a Cultura Contemporanea (ez is revue) kiadásában.⁴ Persze, ha vissza tudom kaparítani a cikket. Fordítóról majd gondoskodom. Úgy tudom, a fordítás költséget Ön ma-

gára vállalta. Csak azt írja meg, hogy amennyiben a Logos is közli a cikket, nem okoz-e konfliktust az olaszul való publikálás?

Szilasi elküldte Plotint (nem valami jó) s két hosszú levelet írt, melyben igazolja magát jóhiszeműségét⁵ stb. Én a fordítást elfogadtam, mivel nem akartam Alexander szemébe haragvó látszatába kerülni; azt írtam neki, hogy a jóhiszeműségében nem kételkedem, de az eljárása nem volt előkelő, hogy a mi előzékenységünkre csúnyán felelt stb. – elég az hozzá, hogy alaposan megdorgáltam.

Lippichnek a napokban írtam a dologról, nem tudom mit fog csinálni.⁶

A prospektusok, mint Hevesi írja, a napokban meglesznek, kérem, küldjön Hevesinek egy listát ismerősei címéről, hogy hova küldessen belőlük, vagy küldjön néhányat személyesen. A szolidaritásunk az ellentálló erőknél oly nagyszerű manifesztációja volt, hogy a lapnak okvetlen tovább kell tartania az első évnél: de ez csak úgy lehetséges, ha az első évben meghaladjuk a 200 előfizetőt.⁸

Meleg kézszerítással barátja

Fülep Lajos

A dátum évszáma kiegészítés a tartalom alapján: FL I. 29-i, a Biblioteca Filosofica-ban tartott előadása után, A Szellem prospektusának elkészülte előtt. FL tévesen I. 6-ot írt, a helyes dátum: II. 6.

LAK

Kézírás.

Címzés: Wohlgeb[orenem] Herrn dr Georg Lukács
Berlin W. Passauerstrasse 22. III.
Germania

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 156/7.

² Ld. 151/3.

³ Ld. 155/9.

⁴ Ld. 144/3. – A L'Anima borítólapján hirdette a kör tagjainak fizetes műveit, valamint a La Cultura Contemporanea c. folyóiratot is. Alcíme: Rassegna critica quindicimale della cultura italiana e straniera, majd Rivista mensile di filosofia, storia e scienza delle religioni. 1909–1913 között jelent meg Guglielmo Quadrotta szerkesztősége alatt, Amendola a szerkesztőbizottság tagja volt, a fő munkatársak közé tartozott Papini is. Lukács tanulmánya nem jelent meg a folyóiratban.

⁵ Ld. 156/4–5. Szilasi levelei nem maradtak fenn FL hagyatékában.

⁶ Koronghi Lippich – mint 173. sz. leveléből kitűnik, elhárította a közvetlen segítséget A Szellem állami támogatásának megszerzéséhez.

⁷ Ld. 156/11.

⁸ A terjesztést végző ifj. Nagel Ottó 200. sz. levele mellett elküldött előfizetői névsora szerint A Szellem 41 előfizetője 47 példányt rendelt a lapból.

171. FOGARASI BÉLA – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. [1911. II. 6. után]

Igen tisztelt Uram,

lelkes örömmel pillantottam meg A Szellem beköszöntőjét.¹ Ön igen nagy hála kötelez azokat a keveseket, akik közé, azt hiszem, én is tartozom, akik mélyebb táplálékot akarnak adni a vulgáris filozófiákból élő magyar kultúrának. Én azt remélem, hogy sokkal többen lesznek, akik olvasni és értékelni fogják A Szellemet, mint ön gondolja: persze

nem rögtön, de egy-két év múltán. A magam részéről rajta leszek, hogy ezeknek a számát mennél jobban szaporítsam, a gyakorlatba áttéve arról, hogy egyelőre mennél több előfizetőt szerezzek.

Reménységemnek alapja az az üzleti hír is, amit kiadóm közölt Bergson fordításom² terjedéséről: ahol Bergsont 3000–4000 példányban megbíráják, ott már csírázik valami.

Ugyanakkor, amikor A Szellemről az első hírt hallottam, kaptam meg Papinótól a L'Anima első számát,³ nagyon örültem ennek is, mert friss és telve lendülettel, de még jobban megtanultam értékelni, azt, ami túlmege ezen. És Ön revue-jével megteszi ezt: az első eset, hogy a magyar alkotás mélyebb, mint a hasonló idegen.

A Szellemért igazán bensőleg lelkesedem, mert ez volt az, ami mint titkos vágy élt előttem. Ha majd egy szabad filozófiai kört csinálunk Pesten (à la Circolo filosofico),⁴ lehetne A Szellemet „organumává” tenni? De evvel persze nem akarok hivatlan tanácsadóvá válni, és csak véleményét kérném.

Magam is dolgozom, ahogyan tudok a filozófiai kultúra terjesztéséért. Tán emlékszik még a Modern Könyvtár ügyében írott levelemre, melyben az Ön munkatárságát kértem. Ebben a vállalatban fognak megjelenni Bergson, James, Chesterton, Papini és mások írásai magyarul,⁵ s akik Önnek bizonyára éppoly kedvesek, mint nekem. Legfőbb elégtételtem az lenne, ha a M.[odern] Könyvtár olvasóinak ezreiből egy részt ez az olvasás éretté tenne ahhoz, hogy A Szellemet olvassa utána.

A mellékelt kéziratot⁶ abban a reményben küldöm, hogy Ön tán jónak találja alapgonddolatát. Része ez – de önálló, független része egy készülő munkámnak, melyet németül is kiadok Zur Psychologie der virtuellen Erlebnisse címen. Ha nem találná közlésre alkalmasnak, nagyon kérném szíves visszaküldését. De ha ez nehézségeket okoz, akkor nem fogom zavarni vele. A küldött cikkel szoros kapcsolatban van egy másik: a jövő determinismusa. Ha a kezdetet elfogadhatónak találná, bátor leszek ezt is beküldeni.

Fogadja kérem, igaz tiszteletemet.

Őszinte híve,

Fogarasi Béla

VIII., Rökk Szilárd utca 28.
Budapest

A tartalom alapján datálva: A Szellem beköszöntőjének megjelenése után.
MTAK Kézirattár Ms 4586/316.
Kézírás.

Fogarasi Béla ld. 150/1.

¹ Ld. 156/II.

² Ld. 150/1.

³ Ld. 59/1. ill. 144/3.

⁴ A Circolo di Filosofia (ld. a 133. sz. levél jegyzetét). Hasonlóképpen A Szellem köré kívánta csoportosítani barátai körét Balázs Béla is: . . . tervem, a mi szűk testvériségünket ősszel legalább is klikké szervezni és nagyítani . . . [. . .] Lehet A Szellem köré csoportosítani ezt a tábort majd. (Balázs Béla naplója. I. 579–580. 1912. V. 23. és VII. 21. között.)

⁵ James, William (ld. 59/2.) és Chesterton, Gilbert Keith (1874–1936) angol katolikus író ill. kritikus művei nem jelentek meg a Modern Könyvtárban. Bergsont Fogarasi fordította (ld. 150/1.), Papini (ld. 59/1.) válogatott elbeszélései pedig Zambra Alajos fordításában 1911-ben jelentek meg a sorozat 101. füzeteként.

⁶ Fogarasi írása nem jelent meg A Szellemben. – Az említett címen nem jelent meg nyomtatásban műve. (Karádi Éva közlése.)

Róma, 1911. II. 17.

Kedves Fülep,

ma reggel előbb az Újságban olvastam a mellékelt hírt a lapról¹ s a déli postával jött a maga kártyája és az előfizetési felhívás. – A Guttman Leonie² címe: Bajza utca 30. II. em. Nagyon jó lesz ha maga küld neki egy pár előfizetési] fölhívást, mert bár ő a „Nyugat” gyermeke s egy önálló kis gondolata nincs, és egy betűt nem fog érteni sem a fölhívásból, sem a tartalmából a lapnak, de a maga kérése által megtisztelve fogja magát érezni és kötelességének fogja tartani, hogy gyűjtsön egy pár embert. Ami a fölhívást illeti, az nagyon szép, nobilis. Olyan jól esett olvasni egy ilyen szép dolgot a minket elárasztó napi irodalom „Nyugat” Huszadik Század és most már megszűnő „Renaissance” között. Érdeklődéssel várom a támadásokat is amelyek fogják érni a „valamint a magyar kultúra múlt és jelen sorsán siránkozó tehetetlen gyöngeségből is”.³ Ezt okvetlen Ady támadásnak illetve szúrásnak veszik, pedig jól tudom, hogy maga Ady utóbbi működését nem is ismeri.

Én a tíz nekem küldött előfizetési ívet lehetőleg nem levél útján, de személyesen helyezem el. Ugyanis 25–28 körül haza szándékozom menni Pestre és akkor több emberrel beszélek is a lapról. Majd értesítem, hogy mikor megyek Firenzén keresztül s akkor a vonatonál egy pár percig beszélhetünk is. Addig is nagy érdeklődéssel várom további híreit és majd az első számot.

Üdv

Erzsébet

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kéziratár Ms 4587/226.

Kézírás.

Címzés: Egr.[egio] Signor Luigi Fülep

Firenze Piazza Donatello 6

Héczey Erzsébet ld. az 58. sz. levél jegyzetét.

¹ Az említett újságkivágat nincs a levél mellett. Az Újság 1911. II. 15-i számának Tudomány, irodalom c. rovatában a következő hír jelent meg: *A Szellem*. Legközelebb érdekes újdonsága lesz a magyar kultúréletnek. Új, magyar nyelvű folyóirat indul meg „A Szellem” címmel Fülep Lajos szerkesztésében. A programból nyilvánvaló, hogy a folyóirat a közönség magas fejlettségű köreire kíván hatni, azokra, akik a maguk szemével kellő értékére képesek leszállítani a tudomány, irodalom és művészet napi áramlatait. Az igazi értéket kívánja szolgálni az új folyóirat és ez a dicséretes szándék remélhetőleg méltó fogadtatással találkozik. A Szellem évente háromszor fog megjelenni, különböző terjedelmű füzetekben, a rendelkezésre álló anyag szerint. Az első szám 1911. március első felében jelenik meg, művészi betűkkel és tartalma a következő lesz: Émile Boutroux: Természet és Szellem; G.K. Chesterton: A kereszténység paradoxonjai; Fülep Lajos: Az emlékezés szerepe a művészi tevékenységben; Hevesi Sándor: Az emberi boldogságról; Lukács György: A tragédia metafizikája; Plotinos: A három ősz elemről; Fejezetek a magyar kultúra történetéből; Fóti Lajos: Apáczai Csere János. A folyóirat szellemi részét illető dolgok Fülep Lajos címére (Firenze, 6, Piazza Donatello), a kiadóhivatalt illetők (előfizetés stb.) Nagel Ottó könyvkereskedése (Budapest, Múzeum körút 2.) címére küldendőek. Előfizetési ár egy esztendőre 10 korona. Egyes füzet ára 4 korona.

² Guttman Leonie című előfizetett A Szellemre. Alakját Kafka Margit Állomások c. regényében Liebmenn Lenke néven örökítette meg.

³ Az idézett mondat eleje a Beköszöntő következő mondatára utal: A hazafias frázisokból már végkép elég volt...

173. KORONGHI LIPPICH ELEK – FÜLEP LAJOSNAK

[Budapest, 1911. II. 22.]

Mélyen tisztelt Uram.

Levele betegen talált, azért késtem az írással.

Nagy érdeklődéssel várom az új folyóiratot, melynek azóta már a prospektusát is megkaptam.¹ Lehet-e rá állami támogatást nyerni? – nem tudom. Jó lenne, ha Balogh Jenő államtitkár úrral² keresne összeköttetést. Az 1000 korona összegének megállapítása szándékom ellen történt.³ Én is kevésnek találom, mert tudom, miről van szó és kiről van szó.

Mióta ön itt járt, csaknem összes illúzióim összeomlottak.⁴ Már kevésbé lelkesnek fog találni, ha újra eljön. Önnek lesz igaza, – sajnos. Isten áldja meg.

Igaz szívvel köszönti

K.[oronghi] Lippich Elek

A dátum: postabélyegző.
MTAK Kézirattár Ms 4588/212.

Kézírás.

Címzés: S[i]gn[or] L. Fülep
Firenze Italia 6 Piazza Donatello

Koronghi Lippich Elek ld. 40/2.

¹ Ld. 156/II.

² Balogh Jenő (1864–1953) ekkor közoktatásügyi államtitkár, később igazságügyminiszter, az MTA főtitkára.

³ Ld. a 169. sz. levelet.

⁴ Valószínűleg összefügg Koronghi Lippich Róna József és Zala György ellen indított sajtóperével, amelyet 1911. IV.-ban Koronghi Lippich nyert meg.

174. FÜLEP GYÖRGY – FÜLEP LAJOSNAK

Nagybecskerek, 1911. II. 23.

Kedves fiam Lajos!

A legutóbbi leveledben¹ hangoztatott Sándor Jancsi leányára vonatkozott figyelmeztetésed a mai napon már érvénytelenné vált, még pedig a következő okok miatt. A leány sógornőjével tehát nem az anyyával, f. hó 18-án szombaton reggel érkezett hozzánk, a sógornője még az nap este visszament Temesvárra, a leány pedig itt maradt, ki nem mondható szépnek, de eleinte azt hittük, hogy talán elég olvasott illetve képzett leány, hiszen már 21 éves, és gondoltuk azt is, hogy városban nőtt fel, tehát csak kell, hogy bírjon egy kevés társadalmi modorral, de mindezekben csalódtunk, a leány igen elkényeztetett teremtés, a mellett még úgy látszik önfejű és makacs is, vagy is szófogadatlan, igen szaporán beszél úgy hogy néha annyira elhadarja a szavakat, hogy bizony nem tudtuk megérteni minden szavát, én aztán egy párszor figyelmeztettem (de csak tréfából és nevetve) hogy az a gyors beszéd csak egy rossz szokás, tehát próbáljon lassabban beszélni, de ő erre mindég azt mondta hogy nem tud, tegnap este vacsora után még az asztalnál ültünk, szintén elhadarta beszédjét úgy hogy Anyád nem értette meg, s kérte, hogy ismétlje a beszédjét, én szintén

nevetve és tréfából ismét mondtam neki hogy tudna ő lassabban is beszélni, ha vigyázna egy kissé, erre mindjárt elkeseredett és elkezdett sírni azzal, hogy mi, de különösen én őtet ha beszél mindig kicsúfolom, felkelt az asztaltól és bement a szobájába s ki sem jött többé lefeküdt, tehát még csak tréfából sem lehet neki semmit mondani, annyira elkényeztetett és érzékeny, vagy tudná is az Isten hogy miféle rossz nevelés következménye ez nála, hogy semmit sem lehet neki mondani, ma dél előtt aztán sürgönyözött az anyának, hogy a ma este fél tíz órakor Temesvárra érkező vonattal haza fog érkezni, tehát csak hadd menjen, megleszünk mi ő nálla nélkül is, ismét így jártunk a rokon leánnyal.

Végtelen örülünk, hogy január 29-ki felolvasásod oly jól sikerült,² szeretném tudni hogy miről és milyen tézis alapján tartottad előadásodat? és azt is, hogy a filozófiai társaság által tartott vita ülés milyen eredménnyel folyt le? volt-e sok pro-kontra beszéd tézised felett és hogy fejeződött be az ülés? nem értem, hogy ezen felolvasásodról a magyar lapok nem tudtak értesítést szerezni, legalább is én nem tudtam egy lapban sem róla kritikát vagy leíratot találni, bizonyosan talán te még Alexanderrel³ sem közölted ezen sikeredet? hogy miért viselkedsz olyan ellenszenvvel a lapokkal szemben nem tudom? – Végtelenül örülünk annak is hogy most állandóan jó az egészséged, csak vigyázz is rá, mert nem olyan könnyű azt visszaszerezni, mint el veszíteni tudja az ember.

Nem tudom Jenő⁴ írt-e már neked, mióta kint vannak? mert még ő haza sem írt, csak a felesége értesített bennünket már 2–3 levelezőlapon, hogy szerencsésen és minden baj nélkül megérkeztek, csak a gyermekeknek nem igen tetszik az ott levő kosztolás, illetve étel, de most már talán a jövő hó elsejétől olyan lakásuk lesz, hogy Giza⁵ odahaza főzhet, akkor aztán e miatt sem lesz bajuk. Külömben a klímát meglehetősen jól tűrik még Giza is, mert most nincs épen olyan nagy forróság mint a nyári hónapokban. Addig meg aztán bele szoknak majd abba is, csak aztán sikere lenne a Jenő fáradozásainak, azt hiszem, hogy most már talán igen, mert nagy az ismeretsége. Anyádról annyit írhatok, hogy most hála Isten eltekintve a Sándor Rózsival történt kalamitástól jól érzi magát, sőt annyira elemében van, hogy a múltkor egy társaság előtt azt mondotta, „hogy a föld kerekéségén nincs több oly boldog anya mint ő” persze ezt azért mondta és mondhatta, mert hogy őket a sors oly kiváló jó két fiúval áldotta meg a minők ti vagytok, vagyis olyan fiúkkal, kik nem csak szülőknak lehetnek és lesznek büszkeségei, hanem még hazánknak is lehetnek büszkeségére, mindenesetre pedig hasznára.

Anyád egészségéhez és boldogságához hozzájárul az is, hogy most már túl van a fogzáson, a mennyiben valamennyi rossz foga volt ki cserélte újakkal és jókkal melyek talán többé nem fognak neki fájdalmat okozni e miatt most én is boldog vagyok, mert elmondhatom azt, hogy van nekem egy arannyal-aranyozott-aranyos jó feleségem, no mert az új fogai aranyba vannak foglalva, igaz hogy utóljára nekem fáj, mikor a 264 koronát ki kellett szurkolnom érte, de nem sajnálom, mert többet ér nekem az ő egészsége, mint nem tudom én mennyi összeg is.

Még azt kérdezem tőled, hogy mikor szándékozol hazajönni? és a doctoratust is⁶ letenni mikor fogod? erről el ne feledkezz.

Isten veled mindkettlen számtalanszor csókolunk, Gordigianit⁷ üdvözljük, maradtam szerető

Apád

ha lehet írdál mentül előbb.

MTAK Kézirattár Ms 4586/328.
Kézírás.

Címzés: Signore Luigi Fülep
Firenze 6, Piazza-Donatello Italia

Fülep György ld. a 90. sz. levél jegyzetét.

¹ A levél nem ismeretes. Sándor Jancsi leánya FL édesanyjának, Sándor Rózának rokona lehetett, akit a betegeskedő asszony segítségére magukhoz hívtak.

² Ld. 156/7.

³ Ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

⁴ Ld. 19/1.

⁵ Ld. 110/3.

⁶ FL doktori oklevele 1912. VI. 8-án kelt. Filozófiából, művészettörténetből és olasz nyelv- és irodalom-ból tett doktori vizsgát summa cum laude eredménnyel. A diplomán Fröhlich Izidor rektor és Beke Manó dékán aláírása szerepel. (MTAK Kézirattár Ms 4592/23.)

⁷ Michele Gordigiani ekkor már nem élt, fiához, Eduardhoz FL-t nem fűzte különösebben meleg barátság. Az üdvözet valószínűleg Gabriella Gordigianinak szól, aki előző nyáron Fülep Györgynével is megismerkedett. Ld. 136/2.

175. VÁLYI FÉLIX – FÜLEP LAJOSNAK

[Berlin,] 1911. II. 23.

Kedves Fülep Lajos,

igaz lélekkel szerencsét kívánok Magának „A Szellem”-hez. Az ideája gyönyörű, a célja méltó Fülep Lajoshoz, akitől csak ilyen arisztokratikus vállalkozás várható. A Maga kis propagandabeszéde¹ csupa ékesszólás: mindenekfölött a Maga egész intenzív lelki fejlődésének olyan szép illusztrálása, hogy az eddigi írásai között föltétlenül *legintimebb* dokumentuma önnön magának. Nagy intenciókat ilyen keresetlenül bejelenteni arra vall, hogy nem csupán a külső dolgok fölé, hanem a saját személyes ambíciói fölé is tudott emelkedni. És ehhez igaz, mély örömmel gratulálok.

Nagyon érdekel, hogyan fordította le Boutroux glasgowi előadásainak programját?² Mi indított arra, hogy éppen ezt a vázlatos dolgot fordítsa le? Igaz, hogy gyönyörű, *végérvényes* definíciókat ad benne a filozófiai problémák fejlődéséről, de magyar publikumnak talán mégis túlságosan hézagos. Lehet, hogy tévedek.

Kérem írja meg Lukács György berlini címét, szeretnék vele megismerkedni.

Elmegy-e a bolognai filoz.[ófiai] kongresszusra aprilis elején?³

Szívélyesen üdvözlí régi híve

Vályi Félix

Albrechtstr.[asse] 4. I. r.

A város a feladó címéből kiegészítve.

MTAK Kézirattár Ms 4590/164.

Kézírás.

Címzés: Signore Luigi Fülep

6. Piazza Donatello 6.

Firenze (Florenz) (Italien)

Feladó: Exp. Felix Vályi. Berlin N.W.6.

Albrechtstrasse 4. I. r.

Vályi Félix ld. 41/10.

¹ Ld. 156/11.

² A fordítás Természet és szellem címmel A Szellem 1. számában jelent meg (3–28.)

³ A bolognai 4. nemzetközi filozófiai kongresszus 1911. IV. 5–11. között volt. F. Enriquez szervezte és ő is elnökök. FL nem vett részt a kongresszuson.

176. LUDOLF, ERNESTINE - FÜLEP LAJOSNAK

[Pisa-Róma, 1911. III. 3.]

Non mi dimentiche che ha promesso di venire da me Martedì circa le 5 per una tazza di thé.

Cordiali saluti

E.[rnestine] Ludolf

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4588/237.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Ne feledje, hogy megígérte, hogy kedden 5 körül eljön hozzám egy csésze teára.

Szíves üdvözléssel

E.[rnestine] Ludolf

Ludolf, Ernestine ősei a 18. században telepedtek át Erfurtból Nápolyba, ahol 1778-ban grófi címet kaptak. A család legtöbb tagja diplomataként működött. Ernestine Firenzében élt, és a Palazzo Capponiban vagy annak szomszédjában lakott, Gordigianiék baráti köréhez tartozott. FL-sal valószínűleg ezen a révén ismerkedett meg. Az 1934-ben megjelent *Elenco ufficiale della Nobilità Italiana* c. kötetben férje nevéen, Ernestine Fabbriként szerepel.

177. HÉCZEY ERZSÉBET - FÜLEP LAJOSNAK

[Róma, 1911. III. 5.]

K.[edves] Fülep,

még mindig itt vagyok Rómában s azt hiszem nem is mehetek haza. E napokban föl fogja keresni egy magyar szobrász, aki innen a Fraknoi házból¹ megy haza s aki nagyon kívánta ismerni magát – kérem fogadja szívesen, nagyon derék és jó emberek és jó művész. A neve Rigele.² Az íveim közül eddig egyet adtam át Nitsch monsignorenak,³ aki azt hazavitte magával és megígérte, hogy fog gyűjteni egy pár papot otthon.

Addio üdv.

Erzsébet

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4587/227.

Kézírás Roma, Castel S. Angelo. L'angelo di Bernini. Scoltura in legno feliratú képeslapon.

Címzés: Egr.[egio] Signor Luigi Fülep

Firenze 6 Piazza Donatello 6.

Héczey Erzsébet ld. az 58. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 99/3.

² Rigele Alajos (1879–1940) szobrász. Római tanulmányútja után szülővárosában, Pozsonyban telepedett le.

³ Monsignore Nitsch nem fizetett elő A Szellemre. Az előfizetők listáján az egyházi intézmények közül csak az Orsolya rend intézete szerepel. (MS 4592/20.) Ld. a 200. sz. levél mellékletét.

178. RIPPL-RÓNAI JÓZSEF – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1911. III. 8.
I., Kelenhegyi út 12–14.

Kedves Fülep úr,

Gyönyörű szép megemlékezésére, írására a „Ház”ban,¹ csak ma írok Önnek, hogy az abban foglalt mondásaiért köszönetet mondjak. Igazán oly komolyan, és oly szépen van elgondolva az egész, hogy a feleletemben – annak nagy értékét – ki sem tudom fejezni.

Akárhogyan forgatta a dolgot, mindig csak arra lyukadt ki a dolog, hogy engem is meg a művészetemet is szereti. Azonban annak nagyon örülök, hogy a lelki kontaktus, ami fenn áll köztünk, az, tisztán csak a munkáim révén fejlődött időig.

Régi tisztelő barátja

Rippl-Rónai J.[ózsef]

MTAK Kézirattár Ms 4589/243.

Kézírás.

Címzés: S[ignor]e Fülep L.

Piazza Donatello 6. Firenze Olasz-ország

Feladó: Rippl-Rónai I. Kelenhegyi út 12–14.

Rippl-Rónai József ld. a 18. sz. levél jegyzetét.

¹ FL Rippl-Rónai József címmel cikket adott közre A Ház 1910. 10. számában (223–228.) Élete végén így írt róla: „Rippl-Rónai nem bírta a kritikát, mikor a folyóirat szerkesztője a különszámba cikket kért tőlem s én kérését Firenzéből ezzel a hevenyészett, de objektíven ítélő, kritizáló cikkel teljesítettem, mert úgy éreztem, elérkezett az ideje, amikor a már elismert mestert kritizálni is szabad, nem árt neki, inkább használni, hát bizony akkor megváltozott a viselkedése irányomban.” (FL: Magyar művészet. Művészet és világnézet. Bp. 1971. Előszó. 13.)

Málnai Béla (1878–1941) építész, aki 1908 és 1911 között A Ház szerkesztője volt, 1910. XI. 10-én ezt írja Rippl-Rónainak: Fülep Lajos cikke is megérkezett, azt hiszem Önnek is fog tetszeni. Tárnyilagosan, egyszerűen ír, s habár levelében azt jegyzi meg, hogy olyan művész, mint Ön, a kritikát elbírja, a legmelegebb szeretettel „boncolja” működését. (MNG Adattár 4873.)

179. FÜLEP LAJOS – RIPPL-RÓNAI JÓZSEFNEK

Firenze, [1911.] III. 12.

Kedves Mester,

fölkötebb örülök az általam mindig oly nagyra becsült és szeretett művész részéről jövő meleg szavaknak,¹ amelyek annál becsebbek nekem, mivel nem a szokásos frázisokra

és kritikátlan hódolásra jönnek válaszul, hanem kritikai tendenciájú méltatásra. Önnek is bizonyosan jobban esik a műveibe való elmélyedést és szeretettel, de elfogulatlanul való értékmegállapítást látnia, mint fölületes, nagyhangú és üres dicséreteket hallania – amilyenekből, sajnos, bizonyosan kijut része. Az én kritikai törekvésem természetesen tele lehet s van is tévedésekkel, de a szándékom tiszta és objektív s tévedéseimnek ez legyen mentsége. Az Ön elismerését is a szándékom javára írom, valamint baráti szavait is nem jelentéktelen személyiségem, hanem azon tulajdonsága javára, hogy az értékes dolgokat s egyenes őszinteséget mindennél többre becsülöm.

Tartson továbbra is mindig igaz hívének s barátjának,
igaz tisztelője

Fülep Lajos

A dátum évszáma a postabélyegzőről véve.

MNG Adattár 4797.

Kézírás.

Címzés: Ngs Rippl-Rónai József festőművész úrnak

Budapest I. Kelenhegyi út 12–14. Ungheria

Rippl-Rónai József ld. a 18. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. a 178. sz. levelet.

180. RIGNANO, EUGENIO – FÜLEP LAJOSNAK

Milano, 1911. III. 10.

Via Paleocapa 3

Caro signore

La ringrazio del Suo studio che è veramente interessante e oltremodo suggestivo. Mettici forse in evidenza ancora maggiore la parte che i sentimenti – io direi le tendenze affettive – hanno nella "scelta" dei ricordi coi quali viene composta l'opera d'arte. E siccome, secondo la mia teoria, le tendenze affettive più o meno direttamente o indirettamente non sono, alla loro volta, che evocazioni mnemoniche (solo a base anatomica enormemente più diffusa e capaci di una durata ben maggiore d'una evocazione mnemonica sensoriale) così la produzione estetica è nella sua totalità, nelle sue case immediate e mediate, un prodotto essenzialmente mnemonico.

Ben cordialmente Suo

E[ugenio] Rignano

MTAK Kézirattár Ms 4589/238.

Kézírás „Scientia” (Rivista di Scienza) Direzione e Redazione Milano – Via Aurelio Saffi, II feliratú levelezőlapon.

Címzés: Sig[no]r Lodovico Fülep

Piazza Donatello 6 Firenze

Spedisce: E. Rignano Milano – Via Paleocapa 3.

Kedves uram,

köszönöm a tanulmányát, amely valóban érdekes és igen meggyőző. Talán még nyilvánvalóbbá kellene tenni az érzelmek – én úgy mondanán, az affektív tendenciák – szerepét az emlékek „kiválasztásában”,

amelyekből a műalkotások összetevődnek. S minthogy az affektív tendenciák az én elméletem szerint, lényegükben nem egyebek, mint többé-kevésbé közvetlen vagy közvetett mnemonikus evokációk, (csak anatómiai alapon sokkal diffúzabbak, s a szenzorikus mnemonikus evokációknál sokkal nagyobb tartóságra képesek), így tehát az esztétikai produkció a maga teljességében, közvetlen vagy közvetett formájában lényegében mnemonikus produktum.

Szíves üdvözzel

E. Rignano

Rignano, Eugenio (1870-1930) olasz gondolkodó, a biológiai, pszichológiai, szociológiai tudományok szintézisének problémái foglalkoztatták. 1906-ban alapította és szerkesztette a ma is élő Rivista di Scienza. „Scientia” c. lapot. Alcíme: Organo internazionale di sintesi scientifica, amely német, angol, francia és olasz nyelvű cikkeket közölt francia nyelvű összefoglalással.

FL Az emlékezés a művészi alkotásban c. tanulmánya (A Szellem 1.sz. 90.) végén jegyzetben a következőket írja: Figyelemreméltó kísérlet, mely fölolvásom után jutott kezemhez, az E. Rignano-é: Dell'origine e natura mnemonica delle tendenze affettive. (Estratto de Scientia. Milano, 1911.) Rignano cikke a Scientia 1911. No.XVII. 87-117. jelent meg.

¹ FL a Circolo di filosofia-ban tartott előadásának (La memoria della creazione artistica) a Bollettino della Biblioteca Filosofica 1911. XIX. számában megjelent olasz nyelvű kiadását küldte el Rignanónak. Ld. 156/7.

181. FANO, GIORGIO - FÜLEP LAJOSNAK

Trieste, 1911. III. 17.

Caro Signor Fülep,

Ho ricevuto il *Bollettino* da Firenze e rilevo che la sua risposta alle mie osservazioni è nel resoconto assai modificata, e non solo nella forma e nell'intonazione. Ma quello che mi preme è solo la questione teorica, e cercherò qui di spiegare meglio come secondo me, lei abbia confuso la categoria dell'intuizione con la categoria inferiore della emotività o dello stato d'animo.

Abbiamo qui tre concetti che importa distinguere:

I. – Il Concetto di sensibilità, (lo stato d'animo – emozioni – sentimenti (nel significato di Empfindungen) – sensazioni – impressioni – ecc.) Questo concetto dà il criterio del piacevole e dello spiacevole non del bello e del brutto (dell'iucundum e non del pulchrum).

II. – Il Concetto di Memoria, che dà il criterio dell'esatto e inesatto storicamente – nel senso della cronaca e dell'erudizione.

e III. – Il Concetto di Intuizione, (contemplazione dell'individuale, – rappresentazione – imagination).

Il rapporto di questi tre è, secondo me, di tesi, antitesi e sintesi.

Le impressioni in sè – sono il contenuto informe. La memoria in sè, è la forma vuota. L'intuizione – è l'immagine concreta, il contenuto accolto e dominato dalla forma; il fatto artistico.

Uno degli sbagli del Croce è questo, di non aver visto che a formare la conoscenza intuitiva (cioè l'immagine) concorre necessariamente la memoria; e questo come altri più importanti errori, ha la sua radice nella logica del Croce e nella sua falsa concezione degli opposti e dei distinti.

Tuttavia il concetto di intuizione in sè – come una conoscenza priva di concetto, una conoscenza che non dà ancora nessuna legge, ma è l'affacciarsi della realtà agli occhi nuovi

del contemplatore, questa attività produttrice di immagini che è appunto l'attività artistica, il Croce l'ha saputo vedere bene, e se lei vorrà rileggere la sua opera vedrà che il concetto che anche lei ha dell'arte è assai vicino a quello. Soltanto il Croce non ha saputo fare l'analisi del suo concetto e lo ha preso per un concetto primitivo, senza accorgersi che esso conteneva già in sé, come momenti necessari, il momento della sensibilità e quello della memoria; come lei, sig[nor] Fülep, non si è accorto che la memoria da per sé non è ancora immagine – e che l' *intuizione* è più della sola memoria, ed è più della sola emotività.

Questo errore mi par di vederlo in tutto lo spirito della sua conferenza; ma come lei vuole posso bene indicarlo in alcuni punti della relazione stampata nel Bollettino (Num. XIX-1911). A pag.[ina] 402: „Ogni intuizione o, perc[ezione] per quanto sia breve, – ha dei momenti, i quali devono esser legati col legame della memoria. Non si può parlare di una intuizione o percezione, ma sempre di molte...”¹

E va notato: che le intuizioni (III) non sono molte, ma molte sono le impressioni o emozioni – (I) – e son queste che devono esser legate dalla memoria, anzi che non esistono nell'intuizione che in quanto sono accolte dalla memoria. Qui c'è confusione tra il concetto di intuizione e quello di sensibilità.

Un altro punto (a pag.[ina] 403.)

„L'intuizione è sempre il presente – noi esprimiamo sempre stati d'animo passati.”²

– Ma non è vero, che l'intuizione (III) è il presente (in questo senso) – il presente è lo stato d'animo o emozione (I).

E poco più giù:

„Ogni intuizione presente deve diventar ricordo per essere esprimibile” – Ma è lo *stato d'animo* (I) che deve diventar ricordo e non l'intuizione. L'intuizione, abbiamo detto, è posteriore alla memoria, dunque non ha ancora (appena) da diventar ricordo.

E co sì:

Ogni opera d'arte è un complesso non di intuizioni (III) ma di impressioni (I). Ogni opera – è un'intuizione sola, un'immagine sola – una visione sola.

E là dove dice che l'artista deve

„superare l'intuizione e mettersi di fronte alle sue intuizioni – per poterle esprimere”³ andava detto:

Superare l'emozione e mettersi di fronte alle sue impressioni ecc. (Ma non creda che sia solo questione di termini). Nello stesso passo:

„Senza questo superamento delle intuizioni⁴ non può aver luogo l'espressione di niuna intuizione o stato d'animo. (Dove si vede che per lei intuizione (III) o stato d'animo (I) era l'istesso.)

E poi (pag.[ina] 404.)

„L'espressione ha da fare con queste forme – di seconda mano – e l'intuizione sarebbe la prima.”⁵

(Questa prima forma, inferiore all'espressione è invece l'emotività, le sensazioni ecc.) E veniamo al suo dilemma (che ho trovato nel resoconto).

„O l'intuizione va di pari passo col flusso dello stato d'animo – e allora non è *una*. O è l'intuizione non dei momenti ma della complessità e allora è memoria.”⁶

Rispondo: 1. Che l'intuizione non va di pari passo col flusso ecc. – in quanto appunto l'intuizione è intuizione (cioè immagine) e il flusso è la molteplicità informe delle impressioni. 2. – Che l'intuizione, pur essendo il concetto non dei singoli momenti – ma di una complessità – non è solo memoria – include la memoria in sé come un momento necessa-

rio. Non è memoria per la semplice ragione che la memoria è anteriore all'intuizione. (Analogamente si potrebbe dire che il concetto scientifico non è solo espressione, non è solo immagine intuitiva ma include necessariamente in sé questo momento).

Se lei dice (vedi Bollettino) che la memoria è anteriore all'intuizione – e se l'altra parte afferma che *espressione = memoria* – ne seguirebbe che l'espressione è anteriore all'intuizione. Guardi un po'.

La nostra questione è assai complessa, ma si può dividere intanto in una questione di idee e in una di fatto.

La seconda non è tanto difficile da risolvere: si tratta di sapere se il termine e il concetto di *intuizione*, come è adoperato da lei nei punti che le ho notato e in molti altri e in tutto lo spirito della sua trattazione – sieno o no tutt'un'altra cosa del concetto di *intuizione* come è stato definito dal Croce nel suo sistema. Per risolvere questo basterà domandarlo a chiunque abbia conoscenza esatta dell'opera crociana, ad Amendola p.[er]e.[empio] e a Prezzolini (quest'ultimo io non conosco personalmente, ma non nuoce.)

Per l'altra invece ci vorrà assai più. Come si può affermare la sintesi senza affermare i suoi momenti? E fino a che punto i momenti sono autonomi, e in che senso sono insufficienti, e basta mostrarli in contraddizione per negarli? E mille altri problemi – che verrebbe fuori un libro, anzi un sistema.

Per ora non mi resta che di salutarlo distintamente

Giorgio Fano

Il prossimo mese sarò a Firenze e avrò piacere di rivederla. Ci sarà lei?
(Firenze – Costa Magnoli 16.)

MTAK Kézirattár Ms 4586/211.

Kézírás

Firenzébe írt levél.

(A levélben olvasható idézeteket FL Az emlékezés a művészi alkotásban c. tanulmányának magyar szövegéből vettem át.)

Kedves Fülep úr!

Megkaptam Firenzéből a Bollettinot s látom, hogy megjegyzéseimre tett válasza a beszámolóban eléggé módosult, mégpedig nemcsak formában és hangvételben. Nekem azonban csak a teoretikus kérdés a fontos; itt szeretném jobban megmutatni, hogy Ön, véleményem szerint összefoglalja az intuíciónak kategóriáját az emotivitás vagy a lelkiállapot alacsonyabb rendű kategóriáival.

Három olyan fogalommal van itt dolgunk, amelyeket meg kell különböztetnünk egymástól.

I. A szenzibilitás fogalma (lelkiállapot, emóciók – észlelések (az Empfindungen értelmében) – érzékelés – impressziók stb.). Ez a fogalom a kellemesnek és a kellemetlennek, nem pedig a szépnek és a csúnyának (a iucundumnak és nem a pulchrumnak) a kritériumát jelenti.

II. Az emlékezés fogalma, amely történetileg jelenti az egzakt és inegzakt kritériumát – az időrendes történeti elbeszélés és az erudíció értelmében. Kép – képzelet.

III. Az intuíciónak fogalma (az egyedi szemléltetés – ábrázolás, képzelet).

Ennek a háromnak a kapcsolata véleményem szerint a tézis – antitézis – szintézis.

Az impressziók önmagukban – formátlan tartalom. Az emlékezés önmagában – üres forma. Az intuíciónak – a konkrét kép, a forma által befogadott és dominált tartalom; művészi tett.

Croce egyik hibája az, hogy nem ismerte fel, miszerint az intuitív ismeret (illetve kép) formálása szükségszerűen benne van a memoriában; s ennek a gyökere éppúgy, mint Croce más fontosabb tévedéseinek logikájában, valamint az ellentétéről és különbözőségről vallott hamis felfogásában van.

Croce jól látta azonban az intuíciónak fogalmát önmagában – mint fogalomtól megfosztott olyan ismeretet, amelynek még nincs semmiféle törvénye, de amely a friss szemű szemlélő előtt megmutatkozik a valóságban, azt a képeket produkáló tevékenységet, amely maga a művészi tevékenység, és ha újra olvassa Croce munkáját, meg fogja látni, hogy az Ön fogalma a művészetéről eléggé közel áll az övéhez. Csak ép-

pen Croce nem tudta elvégezni fogalmának az elemzését, elsődleges fogalomnak tekinti anélkül, hogy észrevenné, hogy az már szükségszerű momentumként magában foglalja a szenzibilitás és az emlékezés momentumát, aminthogy Ön, Fülep úr, nem vette észre, hogy az emlékezés önmagában még nem kép, - hogy az intuíción több pusztá emlékezésnél és pusztá emotivitásnál.

Ezt a tévedést vélem felfedezni egész előadásának szellemében; de minthogy úgy kívánja, megmutathatom a Bollettinóban kinyomott beszámoló néhány pontjában (1911. XIX. szám.)

A 402. lapon: „minden intuíciónk vagy percepciónk, bármily rövid legyen, bizonyos ideig tart, pillanatokból áll, amelyeket az emlékezés kötelékének kell összefűznie. Nem lehet egy intuíciónról vagy percepciónról beszélni, hanem mindig sokról.” [A Szellem I. sz. 58.]

Továbbá: megjegyzem, hogy nem az intuíción (III.) sok, hanem az impresszió vagy az emóció - (I.) - ezeket kell hozzákapcsolni az emlékezéshez, olyanmódon, hogy csak annyiban léteznek az intuíciónban, amennyiben az emlékezés befogadta őket. Ez pedig az intuíción és a szenzibilitás fogalmának az összevarázsa.

Másik pont (a 403. lapon): „Az intuíción mindig a jelenre vonatkozik, de a jelen soha ki nem fejezhető: mindig elmúlt lelkiállapotot fejezünk ki.” [A Szellem I. sz. 61.]

Nem igaz azonban, hogy az intuíción (III) azonos a jellel (ebben az értelemben); - a jelen a lelkiállapot vagy az emóció. (I.)

És kicsit alább:

„Minden jelen intuíciónak emlékezéssé kell átalakulnia, hogy kifejezhető legyen.” [A Szellem I. sz. 61-62.]

A lelkiállapotnak kell emlékezéssé válnia, nem pedig az intuíciónak. Az intuíción - mondtuk - későbbi az emlékezésnél, következőképpen még nem vált emlékezéssé.

És így:

Minden műalkotás impressziók (I.), nem pedig intuíción (III.) komplexuma. Minden mű egyetlen intuíción, egyetlen kép, egyetlen vízió.

Ott pedig, ahol azt mondja, hogy a művésznek olyan képességre van szüksége, „amely fölül kell hogy múlja az egyes intuíciónkat, s az embert szembe kell hogy helyezze velük...” [A Szellem I. sz. 66.]

- hogy ki tudja fejezni, azt mondja:

„félülmulni az egyes impressziókat stb.” (Ne higgye azonban, hogy ez csak terminus kérdés.)

Ugyanabban a passzusban:

„Az intuíciónak eme meghaladása nélkül nem jöhet létre semmiféle intuíciónak vagy lelkiállapotnak a kifejezése...” [A Szellem I. sz. 66.] (Amiből látható, hogy Önnek intuíción (III.) vagy lelkiállapot (I.) egy és ugyanaz.

Majd a 404. lapon:

A kifejezésnek ezekkel a formákkal van dolguk - másodkézből - és első az intuíción.

(Ez az első, a kifejezésnél alantasabb forma viszont az emotivitás, a szenzációk stb.). S megérkeztünk az Ön dilemmájához (amelyet a beszámolóban találtam.)

„Az intuíción pedig lépést tart a lelkiállapot folyamatával - és ebben az esetben nem egy. Vagy pedig nem a momentumok, hanem a komplexitás intuíciónja, akkor pedig emlékezés.

Válaszom a következő: (hogy az intuíción nem tart lépést a lelkiállapot folyamatával, amennyiben éppen az intuíción - intuíción (azaz kép), a folyamat pedig az impressziók formátlan sokfélesége. Hogy az intuíción mégis nem egyes pillanatok, hanem egy komplexitás fogalma - nem csak emlékezés, hanem magába foglalja az emlékezést, mint szükséges momentumot. Nem emlékezés azon egyszerű oknál fogva, hogy az emlékezés megelőzi az intuíción. (Analogiáként azt mondhatnánk, hogy a tudományos fogalom nemcsak kifejezés, nemcsak intuitív kép, hanem ezt a momentumot is szükségképpen magába foglalja.)

Ön azt állítja (ld. Bollettino), hogy az emlékezés megelőzi az intuíción, ha viszont azt állítja, hogy a kifejezés = emlékezés - nem következik-e belőle, hogy a kifejezés megelőzi az intuíción. Vigyázzunk csak!

Kérdésünk meglehetősen komplex, de azért felosztható egy eszmei és egy ténybeli kérdésre.

A másodikat nem is olyan nehéz megoldani, arról van szó, hogy tudni kell, hogy az *intuíción* terminusa és fogalma - ahogyan az említett pontokban valamint sok más helyen és egész traktusának szellemében kezeli - teljesen más-e vagy se, mint az *intuíción* fogalma, ahogyan Croce rendszerében véglegesen meghatározta. Ennek megoldására elég megkérdezni valakit, aki jól ismeri Croce életművét, pl. Amendolát és Prezzolinót (ez utóbbit én nem ismerem személyesen, de ez nem számít).

A másikkra viszont jóval többre lesz szükség. Hogyan affirmálható a szintézis, ha nem affirmálja momentumait? és végül a momentumok mely pontig autonómok, és mely értelemben elégtelenek, s legendő-e ellentmondásukban megmutatni őket ahhoz, hogy tagadjuk őket? És ezer más probléma, amelyből egész könyv, sőt egész rendszer jönne ki.

Jövő hónapban Firenzében lesznek és örülnék a viszontlátásnak. Ott lesz-e Ön?
(Firenze – Costa Magnoli 16)

Fano, Giorgio (1885–1963) szülővárosából, Trieste-ből fiatalon Firenzébe került, ahol a Biblioteca Filosofica és a La Voce köréhez csatlakozott. 1925-től trieste-i liceumi, 1932-től egyetemi tanár. Műveiben főképpen Benedetto Croce filozófiájával foglalkozik: *L'estetica nel sistema di Benedetto Croce*. = *L'Anima*, 1911. No.12. 355–380. – *La filosofia de Benedetto Croce. Saggio di critica*. = *Giornale critica della Filosofia Italiana*. 1928. 401–428., 1929. 1–40, 94–139. – *La filosofia di Croce: saggi di critica e primi lineamenti di un sistema dialettico dello spirito*. Milano, 1946. 377. – *L'estetica del Croce e l'insegnamento del libro*. = *Brevi conferenze e problemi di pedagogia*. Roma, 1946. – *A proposito di una nuova valutazione della filosofia crociana*. = *Stoa*, Napoli, 1948. 150. – *La filosofia del Croce*. Milano, 1946. – *Ciò che è vivo e ciò che è morto nella filosofia di Benedetto Croce*. = *Il problema della filosofia oggi*. Atti del XVI. congresso nazionale di filosofia. Bologna, 1953. III. 19–22. Roma, Milano, 1953. stb.

- ¹ Az idézet kipontozott helyén a felolvasás szövegében: ...dura in certo tempo... (Bolletino della Biblioteca Filosofica 1911. XIX. 402.)
- ² Az idézet kipontozott helyén a felolvasás szövegében: ...ma il presente e inesprimibile... (U.o. 403.)
- ³ Az idézet szöveg pontosan: che superi l'intuizione, per poter mettere l'uomo di fronte alle sue intuizioni e perchè egli possa esprimerle. (U.o. 403.)
- ⁴ ...delle intuizioni után kimaradt: immediate... (U.o. 403.)
- ⁵ A pontos idézet: ... e la lingua e qualsiasi forma di espressione non ha da fare che con queste forme già preparate e – per così dire – di seconda mano (l'intuizione sarebbe la prima)... (U.o. 404.)
- ⁶ A pontos idézet: l'intuizione va di pari passo col flusso dello stato d'animo e, in questo caso, non è una e la sua espressione non è unità; o è l'intuizione, non dei momenti dello stato d'animo, ma della sua complessità, ed allora è memoria. (U.o. 418.) (Ez az utolsó idézet nem az előadás szövegéből van, hanem FL válaszából a hozzászólásokhoz.)

A Circolo di Filosofia 1911. II. 11.-i ülésén megvitatták FL. I. 29.-én tartott előadását (La memoria nella creazione artistica). Jelen volt: Agnino, Amendola, Assagioli, Calderoni, Ceccoli, Fano, Ferrando, Fülep, Hermet, Jasink, Marrucchi, Papini, Por, Sarfatti, összesen 14-en, valamint Douglas Ainsley és L. Lévi mint vendég.

FL röviden összefoglalta az előzőleg kiosztott előadásszöveg gondolatmenetét, majd a hozzászólások és FL válasza következett. (Ld. Fülep I/II. 718–728.)

A vitáról Croce is tudomást szerzett s FL Fano és nevének említésével utalt rá a *La Critica* 1912 (X) 3. számában (238.) a *Varietà* rovatban *Noterelle di estetica* gyűjtőcímen, *La memoria e l'arte* címmel.

182. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

[Firenze, 1911. IV. első felében.]

K.[edves] B.[arátom]

két dolgot elfelejtettem tegnap megkérdezni:

1. nem lehetne-e a Ballschemből¹ számomra, akár a kiadó, akár Buber² révén, egy recensio-példányt szerezni? Talán ha Ön írna valamelyiknek, hogy legközelebb megjelennék recensio róla, megtennék. Én t.i. roppant szeretném bírni ezt a könyvet, de drágálom: 6 M.[árka] kicsit sok, különösen ily szűk időben. Ön nagy örömet szerezne velem – viszont ha Önnek a legkevésbé is kellemetlen, a világért sem ragaszkodom hozzá.

2. nekem már senki olyan ismerősöm nincs Pesten, akihez ebben a dologban fordulhatnék: szükségem van dr. Bernolák Nándor³ egyetemi (jogi) tanár címére, de nem tudom, hol tanár, Pesten, Kolozsváron vagy hol? Ön talán írhatja valakinek, hogy kutassa ki s ha

lehet, esetleg a címét is (bár ez nem oly fontos). Ez az ember t. i. sok évvel ezelőtt nekem barátom volt s *igen jó viszonyban van Baloghgal*.⁴ Nagyon intimek. Szeretném, ha ő – amennyiben hajlandó rá s tetszik neki a dolog – megmagyarázná Baloghnak, hogy itt miről van szó. A baj persze az, hogy az se okos ember és nagy jezsuita, de mivel bármit elérhet Baloghnál, amit csak akar, nem akarom megkíséreltetlenül hagyni.

Előre is köszönettel s üdv

Fülep Lajos

A tartalom alapján datálva: Lukács György 1911. IV. első felében volt Firenzében. A levél első mondata előző napi személyes találkozásra utal.

LAK
Kézírás.

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ A Die Legende des Baalschem c. kötet Martin Buber fordításában jelent meg németül. Lukács A Szellem 2. sz. (256.) írt róla Zsidó miszticizmus címmel.

² Buber, Martin (1878–1965), német filozófus, Lukács György barátja, ekkor kiadói lektor Berlinben, utóbb egyetemi tanár Frankfurtban ill. Jeruzsálemben.

³ Bernolák Nándor (1880–1951) jogász, egyetemi tanár, politikus. 1908 óta kassai jogakadémiai tanár, 1913-ban Kassán ítéltáblai bíró, majd 1914-ben Debrecenben a büntetőjog professzora lett. 1921–22-ben népjóléti és munkaügyi miniszter, 1922 után Budapesten ügyvéd.

⁴ Ld. 173/2.

183. HEVESI SÁNDOR – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1911. IV. 12.

Kedves Barátom,

levelére sietek válaszolni¹ annyival is inkább, mert amúgy is akartam már írni. Kner számlája 720 koronát tesz ki,² amiben benne van a prospektus és minden postaköltség, a Lukács-féle cikk első szedése stb. Ez a szedés 65 korona, s minthogy Lukács úr a saját költségére szedette széjjel a dolgot, ez rajta behajtható volna.³ 500 koronát elküldtem neki már a múlt héten, így még 220 koronával tartozunk neki, amiből 65 Lukács György terhére esik. Időközben az Ön által kívánt nagyobb margó s valamivel nagyobb forma megdrágította a dolgot, úgy, hogy Kner – éppen ma írja – a második számnál 90 koronát akarna ívenként számítani, amit én drágállak s ezért is a már megjelent „Szellem” alapján kéretem itt Budapesten néhány költségvetést, úgy, hogy ebből bizonyára engedni fog. Az első számnál is a sok mellékletre való tekintettel többet akart számítani, de itt, hivatkozva régi megállapodásainkra, leszorítottam a költségeket, úgy, hogy az első szám ívenként mintegy 71 koronába kerül, ami 16 koronával olcsóbb a legolcsóbb pesti ajánlatnál (amelyek annak idején tétettek). Azt hiszem, hogy sikerülni fog a 2-ik számra nézve vele egy, most már végérvényes megállapodásra jutni, amely a legolcsóbb pestinél is jóval olcsóbb lesz. Nem tudom, külföldön is így van-e a nyomdákkal. Folyton drágulnak. Nagelnek a mellékelt leveléből⁴ láthatja, hogyan áll az ügy. A mi előfizetőink – a mi címeink. Az ő előfizetői – az ő kuncsaftjai, akiknek ő a nyakukra küldi a Szellemet. Az előfizetők eddig még csak 40 körül vannak – legalább nála – de még az újságokban semmi sem volt. Alexander, akivel beszéltem, tárcát fog írni a B.[udapesti] H.[írlap]-ban. Lesz cikk a P.[esti]

Naplóban, Pesti Hírlapban, Lloydban (ezt Lukács vállalta magára), ami kétségkívül mind használni fog.⁴ Az *expedíciót* Nagel végzi.⁵ Persze, a megélhetéshez ez egyelőre nem elegendő. A 220 korona differenciát, (illetve Lukácsot leszámítva 155), hamarosan ki kell fizetni, az előfizetők díját pedig csak június végén vehetjük föl. Talán addig lesz annyi, hogy a 2-ik szám nyomtatási költségeit nagy részben fedezi. Az első év mindenesetre bele fog kerülni 800–1000 koronába, de valószínű, hogy a második már deficitmentes lesz. Dehát erre úgyis számítani kellett. (*A mi címeinkre* én küldtem széjjel a prospektusokat, ez a lista nálam megvan betűrendes jegyzékben – több, mint 250-et küldtem így el – s ezek mind a mi előfizetőink.)

Ha Erdélyben lesz a nyáron, oda augusztusban le kell mennem – Kissebesre – s akkor találkozhatnánk.

A két Augustinus között nemsokára választani fogok.⁶ Köszönöm az angol címet, amelyről nem tudtam. Azt hiszem, eredeti cikk most nem is kell majd tőlem, mert lesz anyag bőven.⁷ Lukács cikkét⁸ nagyon sajnálom. Én ezt bementem neki, mert nagyon intelligens emberekkel tettem próbát. Ez éppen olyan, mintha egy színész kitűnően játszik, de én egy szavát sem értem. Hiába, nem lehetséges. Én igazán rengeteget vesződtem a dolgozatával, amíg lefordítottam s ő igen sokak szemében nyert volna vele, mert minden gondolata világosan van megformulázva. Higyje el, én azért voltam olyan elkeseredett, mert előre láttam az egész dolgot. Próbáltam megmagyarázni Lukácsnak, hogy éppen az elvont dolgok mennyire megkövetelik a nyelvi precizitást s meg akartam győzni arról, hogy amit az én fordításomban idegennek érez, az pusztán a magyar syntaxis, de hiábavaló volt minden. Egyébiránt ő már ott van Firenzében, legalább is ott kell lennie.

Azokból a nyilatkozatokból, amelyeket eddig a Szellemről hallottam, evidens, hogy a revuenek, ha fönn tud maradni, rövid időn belül igen nagy hatása lenne a közvéleményre. Felfogják a komolyságát és az értékét. Alexander sokat tehetne a kormánynál. Alexanderbe igazán belé kell nyugodnunk, mert higgye el – gazdag tapasztalásom alapján –, hogy egész Magyarországon egyike a legkülönb embereknek.

A Nagel-féle levelet majd kérem vissza.⁹

Igaz híve és barátja

Hevesi Sándor

MTAK Kézirattár Ms 4587/216.

Kézírás.

Címzés: S[i]g[no]r Lajos Fülep

Firenze 6 Piazza Donatello Italia

Hevesi Sándor ld. a 26. sz. levél jegyzetét.

¹ A levél nem maradt fenn.

² A Szellem I. száma jelent csak meg Kner Izidor gyomai nyomdájában, a számla nincs meg.

³ Lukács: A tragédia metafizikája c. tanulmányát szedette újra. Ld. 151/3.

⁴ Alexander cikke: A Szellem. Írta Alfa. – Budapesti Hírlap, 1911. XI. 25.

⁵ Nagel Ottó könyvkereskedő és kiadó, A Szellem bizományosa. A levél nem maradt fenn. A Szellem előfizetőinek névsorát ld. a 200. sz. levél mellékleteként.

⁶ Mint FL 197. sz. leveléből kiderül, az egyik fordítandó Augustinus-szöveg a De vera religione c. apologetikus mű részlete lett volna, a másik azonosíthatatlan. Hevesi csak G. K. Chesterton: A kereszténység paradoxonjai c. írását fordította le A Szellem I. száma részére (91–108). Augustinus-fordításai nem jelentek meg.

⁷ A Szellem 2. sz.-ban Hevesi Shakespeare és a középkor c. tanulmánya jelent meg (233–250).

⁸ Ld. 151/3.

⁹ Nagel levele nem maradt fenn sem FL sem Hevesi Sándor hagyatékában.

184. MÁRFFY ÖDÖN – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1911. IV. 15. után]

Kedves Lajos

A Népműv.[elésbeli] cikk¹ igen jó. Reményilem már megkaptad a „Népműv.[elés]” egy példányát, ha nem, ma vagy holnap megjön. A pénz is.

Most olvasom a Szellemet.² Annyi új gondolat van benne s különösen a Te munkádban, hogy újból el kell olvasnom, hogy egész tisztán lássam az egészet.

Annyit már most konstatálhatok, hogy rendkívül értékes, komoly a megjelenése, hangja, szelleme és csodálatoskép sokkal nagyobb érdeklődést tapasztalok iránta minden felől, mint ahogy gondolni lehetett.

A Tiedben igen izgató gondolatok vannak, de oly tömören van írva, hogy lehetetlen egyszeri olvasás után konkrétan hozzászólni.

A napokban még egyszer elolvasom.

A főváros pedagógiai könyvtáránál megrendelték 2 példányban. Sőt ígéretet kaptam arra nézve, hogy iskolák, kultúrintézetek számára is megrendelik. A könyvtár vezetője (Ozorai dr.)³ azt ajánlotta, hogy egy-két sorban írj beadványt a szék[es]főv.[árosi] Tanácsoshoz címezve és ebben kérd ezt. – Küldd el nekem.

A közokt.[atási] minisztériumnál is fog menni, a napokban érdeklődöm.

A jövő héten nyílik meg kiállításunk⁴ a Nemz.[eti] Salonban és most összeállítgatom a dolgaimat. Kevés van, 5–6 darab. Küldök majd fotót a képeimről. Nem bizonyos, hogy jöhettek-e idén Olaszországba, talán ősszel! Írj ha ráérsz, én is gyakrabban fogok,

ölel

Ödön

Kérlek egy kártyán figyelmeztess az irod.[almi] díj terminusát írjam meg, még nem tudom.⁵

A tartalom alapján datálva: FL-nak a levél elején említett cikke 1911. IV. 15-én jelent meg.

MTAK Kézirattár Ms 4588/308.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Márffy Ödön ld. 7/1.

¹ FL: Művészi nevelés az iskolában. – Népművelés, 1911. IV. 15. A folyóiratot Bárczy István és Wildner Ödön szerkesztette.

² Ld. 156/7.

³ Ozorai Frigyes (1879–?) szakíró, tanár. Ekkor a IV. ker. községi főreáliskola és az Aréna-úti női kereskedelmi iskola tanára. A Pedagógiai Könyvtár vezetőjeként a Tiszti címtárban csak 1917-től szerepel, mint középiskolai igazgató.

⁴ A Nyolcak kiállítása 1911. IV. 29-én nyílt meg.

⁵ Talán a főváros jubileumi Ferenc József díjára utal, amelyet FL 1912-ben elnyert.

185. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1911. IV. 24.

Kedves Fülep úr,

Csak most érkeztem haza és itt találok k.[edves] levelét,¹ amelyre egyelőre ennyit. Mindenekelőtt gratulálok az első füzethez,² melyet azonban még nem olvastam végig,

sok sürgős könyv miatt. (A Kr.[itik] d.[er] r.[einen] Vernunft új kiadása sok munkát adott.)³ Ezért nem írtam Önnek, mert a füzetről akarok írni, de a B.[udapesti] H.[írlap]nak is akarok írni, amit Lukács talán megmondott.⁴ Ami az én írásomat illeti, azt most újra átdolgozom, mert sok nehézségem támadt. Az én legközelebbi könyvemből való,⁵ de egészen önálló és a filoz.[ófia] történetének kérdését tárgyalja. Elvileg akarom megállapítani, hogy belső törvényszerűsége van és ebből, hogy a fil.[ozófia] mivoltának feltárásához az egyik út. Azt hiszem, hogy két hét múlva meglesz. Előbb lesz meg, mint a Dante fejezet.⁶ Ugye?

Igaz üdvözléssel

A[lexander] B[ernát]

MTAK Kézirattár Ms 4585/33.

Kézírás postai levelezőlapon.

Címzés: S[i]g[nor] Luigi Fülep

Firenze 6. Piazza Donatello Italia

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

¹ A levél nem maradt fenn.

² A Szellem 1. számára utal. Ld. 129/3.

³ Kant: A tiszta ész kritikája. Fordították és magyarázták Alexander Bernát és Bánóczi József. Filozófiai Írók Társ. A 2. kiadás 1913-ban jelent meg.

⁴ Ld. 183/4.

⁵ Alexander cikkének megjelenésére valószínűleg A Szellem megszűnése miatt nem került sor. Tervezett könyvének kiadása is feltehetően elmaradt, legközelebbi nagyobb művei nem az itt említett témáról szólnak: A lelki életről címmel 1915-ben a Műveltség Könyvtárából jelent meg különnyomat (601-724.), 1920-ban pedig Shakespeare c. könyve látott napvilágot.

⁶ Ld. 99/2.

186. GYENES VIKTOR – FÜLEP LAJOSNAK

Nagybecskerek 1911. IV. 28.

Kedves Lajosom,

kisded gályám 8 napi utazás és a tarentoi öbölben való, gyomromra ó! oly kellemetlen hányódás után vasárnap délután ért Fiumében partot (magyar partot!); a kedd délelőttöt drága hazánk szeretett fővárosában – undorral szívemben – töltöttem el (ajándékokat kellett vásárolni!) és még ugyanaznap éjjel berobogtam kedvelt szülővárosunkba,¹ ahol egy elhanyagolt iroda és egy csomó kellemetlenség várt. –

Az azóta lefolyt idő ilyenkép erős munkában és nem csekély izgalmak közepette telt el, úgy hogy alig értem rá visszagondolni az Olaszországban eltöltött, kísérteties gyorsasággal elmúlt négy hétre. –

Nem vagyok lelkesedő természet, a korom még higadtabbá és kritikusabbá tesz, és mégis úgy érzem, hogy olaszországi tartózkodásom egész életemre kiható nagy lelki élmény, amelynek jelentőségét ma még belátni nem tudom.

Azt már meg kellett állapítanom, hogy bennem észrevétlenül lappangó lelki diszpozíciók fakadtak föl és váltak élőkké; hogy tőlem eddig teljesen idegen lelki jelenségekhez

közelebb állok, – nem is említve, hogy a művészi alkotásokkal szemben álláspontom kétségtelenül bővült és mélyült.

Olaszországból tehát oly nagy eredményeket hoztam haza, hogy szinte ezen rövid külföldi tartózkodásomtól kellene ezentúl számítanom az életemet.

És ezt a benső fejlődést – ez iránt nem lehet kétség – Firenze és te, kedves Lajosom, idéztétek elő – jobban mondva *te* Firenzében (a te személyedben van a vezérmotívum, Firenze csak a szükségés kíséret).

Nem mondom, hogy nélkülöd értelmetlenül állottam volna Firenze kincsei előtt, de ezeknek a kincseknek, a városnak szelleme a te szavaidra nyilvánult meg előttem oly mély hatással, hogy nyomában benső átformálások következzenek be. – Ezt – kedves Lajosom – „soha el nem feledjük”. Ezt és az ajánlást. –

A jelzett munkatorlódás és még inkább a kellemetlenségek eddig lehetetlenné tették, hogy a nekem ajánlott dolgozat tanulmányozását befejezzem. (A tengeri betegség miatt a hajón csak keveset olvashattam). Kérlek, ne haragudjál miatta. Amint már F[irenze]-ben is említettem előtted, teljes nyugalommal akarok belemélyedni, alaposan átgondolni, és már csak leszűrt nézetemet veled közölni. Néhány nap múlva rendben lesz az irodám, a kellemetlenségeket talán sikerülni fog részben elhárítani, részben beléjük törődni és akkor az essait végig tanulom.

Gondoktól mentes pillanataimban még most is Firenzében élek, melynél szebbet városban, vidékben vándorlásaim közben sehol sem láttam és amely valóságos csodatevő hatással volt reám. Legközelebbi olaszországi utam ismét csak oda fog vezetni.

Sok, sok szeretettel ölel

Viktor

MTAK Kézirattár Ms 4587/185.

Kézírás.

Címzés: Signor Luigi Fülep

Firenze 6. Piazza Donatello Italia

Gyenes Viktor ld. a 78. sz. levél jegyzetét.

¹ Gyenes tévedett: csak 6 született Nagybecskerekén. FL pesti születésű volt, családjával 1886-ban költözött Nagybecskerekre.

² Az emlékezés a művészi alkotásban A Szellem 1. számában Gyenes Viktornak szóló ajánlással jelent meg.

187. ZALAI BÉLA – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. [1911.] V. 3.

Igen Tisztelt Uram,

mellékelve küldöm a bejelentett dolgozatot. Nagyon kérem, hogy közölje *ezt* elsőnek, s a másikat hagyja későbbre.¹ Ez a dolog u.i. – legalább az én szememben – egészen komolyan vehető, mindenesetre olyan, amiért a tudományos felelősséget teljes mértékben vállalom. A másik kis cikk is rokonszenves – nekem, úgy mint a csintalan gyerek az anyjának. Önöknek is, úgy hiszem, jobb lesz ez a principális irányú dolog, mint az előbbi: amellet, a most küldött dolgozat két másikkal, amelyek az itteni rettenetes, de elkerülhetetlen Athenaeumban és a L. Stein lapjában várják a feltámadást,² egységet

adnak, s az itteni beállítás túlságosan vázlatos voltát magyarázzák; azt hiszem, amellett ez a dolgozat önmagában is érthető annak, aki a hármat együtt megérti. Bővebb és teljesebb kidolgozást az Önök rendelkezésére álló térre tekintettel nem adtam; viszont nagyon szeretném, ha egyszer helyet adna a Szellemben ennek a kiegészítésére. Nem kibővítést értek; egy igen fontos metodikai szempont ezen a kis téren belül szükségképpen elhanyagolódt, azzal szeretném a munkát – ami különben egy nagyobb terjedelmű dolgozatnak vázlata – teljessé tenni. Lukács úr, – akit szintén megkértem, hogy a dolgozatot olvassa el, – úgy mondotta, hogy esztétikai cikket a Szellem legközelebbi számában valószínűleg nem használhat, azért azt nem küldtem el; ha esetleg később reflektálna rá, nagy örömmel küldöm el. Ennyi „kínálat” után végül arra kérem, hogy a mennyiben kedve tartja, írja meg véleményét az elküldöttről; s mivel úgy gondolom, ez a legjobb önismeretetés (a cikk), talán az Ön, előttem igen kedves levelére is válaszoltam vele; olvastam igen komoly érdeklődéssel és nagy élvezettel, cikkét a Sz[ellem]ben,³ s várom a másodikat, esetleg, ha nincs túlságosan elfoglalta, nagyon leköteleznie, ha írja Magáról valamit.

Fogadja őszinte nagyrabecsülésem kifejezését.

Zalai

A Szellem első számát megkaptam, hálás köszönet.
Nagy János u. 34.

A dátum évszáma a tartalom alapján kiegészítve.

MTAK Kéziratár Ms 4591/240.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Zalai Béla ld. 151/5.

¹ Ld. 151/5.

² Az Athenaeum 1911. 2–3. sz.-ban Zalai A realitás-fogalom típusairól. Ismeretelméleti tanulmány c. műve jelent meg. – Ludwig von Stein (1859–1930) magyar származású német filozófiaprofesszor szerkesztette az Archiv für Philosophie c. folyóiratot. Zalai Untersuchungen zur Gegenstandstheorie c. tanulmánya két részben, a 2. Abt. Bd. XVII. 383–422. és Bd. XVIII. 1–44. jelent meg benne.

³ Ld. 156/7.

188. HÉCZEY ERZSÉBET – FÜLEP LAJOSNAK

[Róma, 1911. V. 22.]

Kedves Fülep,

Szerdán 24-én d.u. 14.33-kor keresztül utazom Firenzén Venezia felé menet. Ha ráér és kedve van jöjjön ki a vonathoz egy kis beszélgetésre.

Addio üdv

Erzsébet

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kéziratár Ms 4587/228.

Kézírás Róma, Museo Nazionale. Atleta feliratú képeslapon.

Címzés: Egr.[egio] Signor Luigi Fülep

Firenze 6. Piazza Donatello

Héczey Erzsébet ld. az 58. sz. levél jegyzetét.

189. ÓDRY ÁRPÁD – FÜLEP LAJOSNAK

Levanto, Grand Hotel 1911. V. 23.

Kedves Uram!

Nagyon el vagyok ragadtatva ettől a kis helytől és nagyon hálás vagyok érte, hogy ide küldött. Hasonlíthatatlanul nyugodtabbnak érzem magam máris. Azt tudtam, hogy a tenger le fog csendesíteni, de ennyire még sohasem éreztem a hatását. Amikor egészen gondolat nélkül bámulok bele a folyton mozgó vízbe, szinte érzem hogy évek fáradalmaim pihen ki az agyam. Mikor kimegyek a partra, mindig viszek magammal tanulni valót, de a tenger kiveszi a kezemből és csak bámulok. Önre gondoltam, mikor először másztam meg valamelyik közeli csúcsot és onnan láttam meg hogy tulajdonképpen hol vagyok. Önnek, akiben minden nagyszerű természeti látvány nagy gondolatokat ébreszt, megbecsülhetetlen gyönyörűség lehetett itt lennie. Énnekem úgylátszik nagy pihenésen kellene átesnem ahoz, hogy valami újat produkáljak. A legnagyobb benyomások alatt is meddő maradok. És folyton úgy érzem, mintha minden percemmel adósa volnék valamely fölöttem álló erőnek amit nem ismerek. Ettől a tehetetlenségtől nem tudok szabadulni és ezért egyszerűen gépies munkával ölöm az időmet – tanulok. Roppant jó hatással van rám, hogy itt a világon semminek sincsen városi vonatkozása és így az a bizonyos valahova sietési szokásom nem uralkodik rajtam. Egész nyugodtan várom a következő ötletemet és engedelmeskedem neki. – A hotel nagyon jó. Egyetlen vendég vagyok a régi tulajdonoson kívül, aki békés öreg bácsi. A konyha pompás. 7 lírát fizetek bor nélkül. De a bor literjét 50 centesimiért adja és ebbe igazán bele lehet menni. Sőt most látom, hogy konyha dolgában be voltam csapva. Útközben benéztem Pisába, nem nagyon érdekelt, siettem ide még az nap. Itt maradok amíg tudok, de addig is amíg valami okosabbat tudok írni ismételtelen köszönöm számtalan szívességét és szívből üdvözlöm

igaz híve

Ódry Árpád

MTAK Kézirattár Ms 4589/92.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Ódry Árpád Id. 131/1.

190. GYENES VIKTOR – FÜLEP LAJOSNAK

Nagybecskerek 1911. V. 24.

Kedves Lajosom,

már kb. 2 hét óta készülődöm neked megírni, hogy az Emlékezés . . . nagyon-nagyon büszkévé tett rád.¹

Az intuíció differenciálása pszichológiai remekelés. A probléma szíjjelboncolása, az elfoglalt álláspont megindokolása a gondolkodás mélységének és élességének bámulatot keltő bizonyítékai.

A metafizikai rész túlnő a felvetett probléma határain; az esztétikának teljesen új és újonnan formulázott szempontjain felül egy egész világnézet körvonalait juttatja kifejezésre. Új gondolatok és eszmék tékozló könnyelműséggel vannak benne elszórva és szinte szétrepesztik a keretet.

A megírás is elsőrangú: a kifejezések változatossága és finom árnyalataik, a fogalmak precíz formulázása; a logikai levezetés következetessége; az érvek egymásba kapcsolódása.

És főleg a metafizikai rész három utolsó fejezete stílárís szempontból is valóságos irodalmi remekmű. Itt a hideg tudományból is szárnyaló művészet lett. –

Csak ismételhetem: végtelenül büszke vagyok rád. Többet, mint amennyit nyújtottál, várni sem lehetett; azokat a reményeket, amelyeket Lukács Nietzsche-kritikája szerint beled helyeztek,² nemcsak beváltottad, hanem e reményeken felül alkottál.

Abban igazat adok neked, hogy egyes részek még kidolgozást és összhangba hozást igényelnek. A pszichológiai részben főleg a műformák (ez alapvető probléma) erősebb kifejezésére helyeznék súlyt, a metafizikai rész pedig – mely mai formájában inkább eredmények összefoglalása – terjedelmes megindoklást tesz szükségessé.

E munkával azonban nem sietnék. Lassan, egyéb tanulmányok közepette szedném össze az anyagot, Utóvégre rád és általában az eredmények fölhalálása a fontos, az érveknek keresése és csoportosítása már csaknem kizárólag tudományos bogarászás.

Magamról semmi jót sem írhatok. Csak egy hónapja vagyok itthon és már úgy tűnik fel előttem, ez az idő, mintha egy egész év telt volna el. És amellet az ember nem csinál semmit.

Hazaérkezésem óta különben egy újabb betegségben is szenvedek. Nosztalgiában Olaszország, de főleg Firenze iránt.

Ma különben különös erővel elevenedtek meg bennem firenzei emlékek. Úgy zuhog az eső és oly hideg van, amilyen F[irenzé]ben 14 napig volt. Őszi felöltömben dideregve járok az utcán, szidom az időjárást és be akarok térni a S[an]ta Croceba, hogy újból gyönyörködjem a Giotto-freskók kompozíciójában, a Majano és Rossellino-síremlékekben.³ De a S[an]ta Croce helyett a Törvényház rideg folyosójára botorkálok, ahol nem igazságot, hanem kényeret szereznek az ügyvédek . . .

Rólad öreged útján is alig hallok valamit. Dante, Giotto készülnek-e?⁴ A doktori vizsga tárgyát és idejét megállapítottad-e már?⁵ Mikor szándékozol haza jönni és tisztában vagy-e már nyári tartózkodási helyeddel?

Szeretettel ölel

Viktor

U.i. Alkalmilag add át tiszteletemet Jaroljmekéknak,⁶ akikkel eltöltött délutánra nagyon szívesen emlékszem.

MTAK Kézirattár Ms 4587/186.

Kézírás.

Címzés: Signor Luigi Fülep

Firenze, 6. Piazza Donatello

Feladó: V. Gyenes N[agy]becskerek

Gyenes Viktor ld. a 78. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 156/7. és 186/2.

² Ld. 151/II.

³ Benedetto da Maiano (1442–1492) a firenzei Santa Croce szószékét faragta, Filippo Strozzi síremléke, amelyet ugyancsak ő készített, a firenzei Santa Maria Novellában van. – Bernardino Rossellino (1409–1464) Leonardo Bruni-síremléke a Santa Croce-ban látható.

⁴ Ld. 99/2.

⁵ Ld. 174/6.

⁶ Ld. a 128. és 132. sz. levelek jegyzetét.

191. ÓDRY ÁRPÁD – FÜLEP LAJOSNAK

[Levanto, 1911. VI. 2.]

Nagyon jó hatást tett rám ez a kirándulás, a többit nem tudom még, de kedden elhagyom Levantot.

Üdvözli

Ódry

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kéziratár Ms 4589/93.

Kézírás Portovenere S. Pietro feliratú képeslapon.

Címzés: Signore L. Fülep

Firenze Piazzale Donatello 6.

Ódry Árpád ld. 131/1.

192. ÓDRY ÁRPÁD – FÜLEP LAJOSNAK

Levanto, 1911. VI. 3.

Kedves Uram!

mint már jeleztem a Speziai levelezőlapon,¹ kedden elmegyek innen. A megunhatatlan idő és minden apró ügy-baj ellenére, ami itt az igazi saisonra való előkészüléssel jár, nagyon jól éreztem magam és kihasználtam ennek a kis fészeknek minden élvezetes tulajdonságát, beleértve a naponkénti fürdést is a tengerben. De valami kerget, és én megyek. Kedden Genovába megyek ott megvárom az „Adria” valamelyik hajóját, ami csütörtökön indul Marseillebe. Az út csak egy nap és két éjjel, tehát nem lesz túlságosan undorító. Arra még nem határoztam el magam, hogy Marseilleből Párisba és onnan Londonba vagy Ostendebe menjek, vagy visszajöjjek, de valószínű, hogy azon a környéken maradok egy darabig.

Roppant elragadott Pontevenere.² Ez aztán igazán abszolút tiszta romantika. Tökéletesen igazat adok Önnek abban, hogy ezeket a helyeket be kell járni. Egészen sajátosság nyomokat hagynak az emberben, csaknem azt mondhatnám, hogy bizonyos tekintetben kiegészítik az embert. Ez rá fog bírni arra, hogy az olasz nyelvet legalább annyira megtanuljam, hogy ilyen helyeken napokat tölthessek. Mert abban semmi szín alatt sem adok igazat önnek, hogy a nyelv nélkül itt boldogulni lehet. Legalább nem lehet kielégítő az amit más nyelven egy szobapincérből lett szálloda tulajdonossal beszélhet az ember. Mondom Önnek, hogy itt magyarok jártak. Mert hogy a szállodás, aki csak két éve van itt, egyetlen utat nem tud megmagyarázni, ez jó, de hogy az egész faluban senki se tudja még a szomszéd faluba vezető utat se, – ismerje be, hogy ez a magyarok bűne. Ezenkívül egy angolok és németekből olasz házasodott csoport van itt, akik egy barone vezetése alatt gyülekeznek minden nyelvégre. Gondolhatja, hogy semmi kedvem szeretkezni velük. – Mégis roppant hálás vagyok ennek a kis helynek, amiben roppant sok báj van és eléggé békén hagyja az embert.

Köszönöm kedves levelét. Kérem legyen szíves Jaroljmeckéknek³ igazán meleg üdvözetemet átadni. Próbáltam írni az asszonykának, de a német abszolte nem áll nekem jól. Abbahagytam.

Ne vegye rossz néven, ha utam közben olykor fölkeresem egy-egy levéllel.
A legjobbakat kívánva szeretettel üdvözli híve

Ódry

(Két ünnepnapot éltem át, amelyen itt külön fizetnek harangozókat, hogy reggel 1/2 6-tól este 6-ig szakadatlanul harangozzanak. A csendőrök, akikhez segítségért fordultam azt mondták, hogy ez itt vallásos törvény. Nem tudja hol van kizárólag zsidó falu?)

MTAK Kéziratár Ms 4589/94.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Ódry Árpád ld. 131/1.

¹ Ld. a 191. sz. levelezőlapot, amelyet Ódry a La Speziától 12 km-re fekvő Portovenereből írt.

² Helyesen: Portovenere.

³ Ld. a 128. és 132. sz. levelek jegyzetét.

193. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

[Firenze], 1911. VI. 12.

K.[edves] B.[arátom]

itt küldöm Önnek azt a levelet, mely a napokban jött címére.¹ Én 2–3 nap múlva Pesten leszek, ha a határon kolerai zár alá nem fognak – ami nagyon kellemetlen volna.

Zieglerből ép most olvastam el a Kant-fejezetet. A nyár folyamán én magam szándékozom lefordítani.² Másik fordítás dolgában még nem döntöttem.³

Mivel a Pascal-cikk és fordítás⁴ használhatatlan s mivel Zalaié⁵ detto az a jelenlegi formájában, úgy látszik, ismét magunkra maradunk. Szóval Ön nem hiányozhat.⁶ Ezt idejekorán juttatom emlékezetébe. Szept.[ember]-ben jelenünk meg újra.⁷

Au revoir

Fülep

A helynév a tartalom alapján kiegészítve.

LAK

Kézírás.

Budapestre írt levél.

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Nem tudni, milyen levélről van szó. Lukács 1911. IV. közepétől V. közepéig Firenzében volt, FL feltehetően egy elutazása után érkezett levelét küldte utána.

² Ld. 151/7.

³ A Szellem 2. számában még két fordítás jelent meg: Meister Eckehart: Az örök születésről. (Négy prédikáció) Balázs Béla fordításában (133–158) és Hegel kisebb műveiből: 1. A filozófiai kritika lényegéről általában és különösen a filozófia mai állapotához való viszonyáról. – 2. Ki gondolkodik absztrakte? Fordította Mannheim Károly (187–201).

⁴ Nem tudni, ki írta a Pascal-cikket és mely szöveg fordításáról volt szó. Nem jelent meg.

⁵ Ld. 151/5.

⁶ A Szellem 2. számában Lukács György: A lelki szegénységről. (Egy levél és egy párbeszéd) c. írása jelent meg (202–214).

⁷ A Szellem 2. s egyben utolsó száma 1911. XII-ben jelent meg.

194. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

Székelyudvarhely, [1911.] VII. 5.

Kedves Barátom.

Firenzébe írott levelét¹ eddig még nem kaptam meg. Hogy Pesten nem találkoztunk, magam is sajnálom, de igazán lehetetlen volt, oly messze laktam Öntől s annyi dolgom volt. – Permessója *nem érkezett meg*, s nem értem magam se, miért nem! Mert ha nem adják meg, akkor nyomban válaszolni szoktak, hogy nem adják. De semmi válasz sem jött. Mikor adta föl Ön a kérvényt? Remélhetőleg ajánlva! Írjak a minisztériumhoz meg-reklamálni? – Bejelentett levelét várom.² Lehet, hogy a firenzei elkallódott. Elég sűrűn előfordul. – A minisztériumban mindent megígértek, de hogy mit váltanak be, azt az isten tudja.³

Szíves üdv.

Fülep

Székelyudvarhely. Farczádi utca 12.

Az évszám a postahélyegzőről kiegészítve.

LAK

Kézírás postai levelezőlapon.

Címzés: Nagys. dr. Lukács György úrnak

Budapest VI. Városligeti fasor 20/A.

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ A levél nem maradt fenn.

² Lukács Györgynek ez a levele sem ismeretes.

³ FL feltehetően a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban járt A Szellem érdekében. Ld. a 169. és 173. sz. leveleket.

195. ZALAI BÉLA – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. [1911.] VII. 8.

Igen Tisztelt Uram,

hosszú ideig nem tudtam a címét, most Lukácstól értesülök, hogy Ön újra Flórenzben van, s Lukács egyszersmind azt is írja, hogy látni kívánja cikkemet.¹ Azt keresztkötéssel elküldöttem. Ami a Szellemben való használhatóságát illeti, ott, úgy hiszem, az első szempontnak ezt kell tekinteni: eléggé különbözik-e a Sz[ellemben] jött első cikktől arra, hogy a „közönség” ilyen rövid idő után érdeklődhessék. Ennek az elbírálását én teljesen Önre bízom.

Másfelől – hosszú ideje mitsem tudok Önről, legfeljebb annyit, hogy itthon járt; nagyon örülnék hírcinck. Én lassan, kevés idő és nem elég energiával, de mégis logikán dolgozom, gyakran meglepetéssel konstatalom, hogy mennyire nem készek a dolgaim. Azért

egyelőre alig adok ki valamit a kezemből. (Igaz, a következőt elfelejtettem a Sz. [ellem] ügyben: nekem, sajnos, aligha volna időm cikkem magyarrá fordításához, s ez újabb akadálya lenne a közlésének).

Válaszát várja, üdvözli híve

Zalai Béla

X. Simor u. 7. III. 16.

MTAK Kéziratár Ms 4591/241.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Zalai Béla ld. 151/5.

¹ Ld. 151/5.

196. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

Székelyudvarhely, [1911.] VII. 14.

Kedves barátom,

kérem, legyen szíves Zalainak megmondani – s ha úgy tetszik, közölje ezt velem szószereint – hogy én sem a cikkét vissza nem utasítottam, sem udvariasságokat nem írtam neki.¹ Egyáltalán bosszantanak ezek a föltevésői. Hát azért írtam én neki 4 oldalas levelet (kérem, olvassa el Ön is) hogy ő így félreértse? Csak nem bolondultam meg 4 oldalon udvariaskodni, mikor ezt 4 sorban is kellőképp megtehetem? Nem is fók én többet Zalainak, annyi szent – intézze el velem kérem Ön a dolgot, nekem elég volt. Én kiadom a lelkem a levél írásba, a legnagyobb jóakarattal fejtem ki az álláspontom, teszem meg objeccioim – s akkor azzal löknek félre, hogy – a fene tudja, milyen szándékkal – udvariaskodom. Köszönöm, nekem elég volt.

Ami a cikket illeti, nekem ma sincs, mint abban a levelemben sem volt (kérem, nézzen utána) semmi kifogásom a *stllus ellen*; a *közönségre* sem voltam semmi tekintettel. Mi ezt a két szempontot, mint Ön nagyon jól tudja, eleve kizártuk. Pusztán *én magamról* volt benne szó, arról, hogy a cikket *én* nem értettem meg. Ha rosszul volna írva, de megértettem volna, egy szót se szólnék. Az azonban mégis okvetlen szükséges, hogy oly cikket, melyet kiadok, megértsék én is. Ön azt írja, hogy az a cikk *egészében* érthető – én ezt nem írhatom, sajnos, alá. Ha Zalai engem is ahhoz a közönséghez számít, amelyiknek meg nem értésével nem kell törődni, ám legyen – de ezt mondja meg legalább a szemembe s majd talán talál olyan kiadót, aki megérti. Én, mint ahogy megírtam, *ezt a cikket, úgy ahogy van, nem értem*. Még azt se tudnám megmondani, miről van benne szó. A cikk itt van velem – bizonyosságául jó szándékomnak. Ha Zalai úgy át tudja írni, hogy *én* megértem, mondanom sem kell, hogy a legnagyobb örömmel közlöm s még megköszönöm neki. De mindaddig, amíg az átírt cikket nem láttam, nem ígérhetek semmit. Firenzében Ön is beismerte, hogy a cikk, úgy, ahogy van, teljesen lehetetlen. Ha megint kézhez kapja, azt hiszem, újra ez lesz az impressziója. Kérem, rendelkezzenek a cikkel – azaz, hogy én így is visszaküldöm az Ön címére ma vagy holnap, csináljanak vele valamit, ha lehet. Ismétlem, udvariaskodás nélkül, hogy én nagyon szívesen közlöm, akkor is, ha rosszul, de érthetően van írva.

Permessója ügyében még ma írok.

Hogy velem mi lesz, még nem tudom. Nem igen bírom az itthonlétet, annyi szent. Szeretnék szökni mindennap s nem lehetetlen, hogy mindent összecsapva visszafutok Olaszországba.

Az Ön cikkének okvetlen el kell készülnie.² Zieglert a napokban visszaküldöm s kérem majd írjon róla.³

Baráti üdvözléssel

Fülep Lajos

Székelyudvarhely, Farczádi u. 12.

Az évszám a tartalom alapján kiegészítve.
LAK Csekély eltéréssel közölve Lukács lev. 387–389.
Kézírás.

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Lukács György feltehetően a 194/2. említett levelében írt Zalai második, A Szellemnek küldött cikkéről. FL itt említett levele nem maradt fenn. Ld. még 151/5.

² Ld. 193/6.

³ Ld. 151/7., 154/6., ill. 193/2.

197. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

Székelyudvarhely, [1911.] VII. 26.

Kedves barátom

– a mai postával föladtam Önnek Zieglert.¹ Kérem, valakivel (Ritoók,² Zalai³) fordíttassa le a Kant-fejezetet. Ha most nem kap rá embert, kérem, mielőbb (amint nincs rá szüksége) küldje vissza nekem, hogy én fordíthassam le. A Ziegler-recenziót legyen szíves, írja meg.⁴

Hevesi a napokban írt,⁵ hogy a *De vera Religione*-t⁶ nem tudta megszerezni neki Nagel.⁷ Ez nagy baj. Nem tudna Ön esetleg valamelyik könyvtárból kivenni egyet? A legjobb volna a *Patrologia Migne*-nek⁸ illető Augustinus kötete, vagy a benedictinusok Augustinus kiadása.⁹ Tán valamelyik könyvtár kiadja házhoz is néhány hétre. Jó volna, ha Ön megszerezné s elküldené Hevesinek (Balaton-Lelle, Felső-Lelle 202), de mindjárt, mert ő azt írja, hogy augusztus közepéig ér csak rá a fordításra. Ha nem tudja megszerezni, kérem írja meg azonnal, hogy más dolog fordítására kérjem Hevesit. (Nyilván Eckehartra.)¹⁰ De ez még mindig csak 2 fordítás. Még egy harmadik kellene, lehetőleg modern. Tanácsoljon, vagy még jobb, csináljon valamit. Az ígért *Schlegel*-t¹¹ nem csinálhatná meg most? Vagy nem bízhatna meg vele valakit, vagy egyébbel? Nekem nincsenek itt a könyveim, nem igen választhatok. De mindezt hamar kellene csinálni, mert már nagyon későn van.

Zalai cikkéről szeretnék hírt hallani mielőbb, s lehetőleg szeretném a javított cikket kézhez venni.¹² Én azt hiszem, minden a jó szándékon múlik, s azt hiszem, hogy a cikket használhatóvá lehet tenni.

Az Ön elveszett levelét – miután Parist s fél Európát megjárta, anélkül, hogy valaki oda-címezte volna – nemrég megkaptam.¹³

Azt hiszem, már nem soká leszek itt.
Szíves baráti üdvözet

Fülelep

Székelyudvarhely
Farczádi u. 12.

Az évszám a tartalom alapján kiegészítve.

LAK

Kézírás.

Budapestre írt levél.

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 151/7.

² Ld. 151/7.

³ Ld. 151/5. Nem Zalai Béla fordította a Ziegler-részletet.

⁴ Ld. 154/6.

⁵ Ld. a 26. sz. levél jegyzetét. A levél nem maradt fenn.

⁶ Ld. 183/6.

⁷ Ld. 183/5.

⁸ Patrologia Latina. Éd. J.P. Migne. Paris, 1878–1890 között 217 kötet és 4 regiszter-kötet jelent meg.

⁹ A Francia maurinus (bencés) rend 1679–1700 között készült Augustinus-kiadása máig minden újabb kiadás alapjául szolgál.

¹⁰ Ld. 155/3.

¹¹ Schlegel-fordítás nem jelent meg A Szellemben.

¹² Ld. 151/5., ill. a 187., 193., 195. és 196. sz. leveleket.

¹³ A levél nem maradt fenn.

198. VÁLYI FÉLIX – FÜLEP LAJOSNAK

Budapest, [1911.] VIII. 10.

V. Mária Valéria-utca 12.

Kedves Fülelep,

Hallom, hogy Magyarországon nyaral: kérem, legyen szíves engem idejekorán értesíteni, ha Budapestre jön, mert okvetlenül szeretnék Magával találkozni, mielőtt visszamegy Firenzébe. Révésznetől (Alexander Magda)¹ hallottam Párisban, hogy ősszel le fogja tenni a doctoratust² a Szellemben megjelent értékezésével, melyről még nem mondtam meg Magának, mennyire tetszett gyönyörű dialektikájával, elegans argumentációjával és főleg stílusának érett nyugalmaival. Ez telivér filozófiai munka, olyan, ahogy én szeretem: minden belletrisztikus allure nélkül, ami annál értékesebbé teszi az előadás művésziességét. A revue különben is gyönyörű, csak a tragédia metafizikájának nevezett abszolút smonca nem tetszett.³ A maga esszejében van egy megjegyzés Bergsonról, melynek motívuma nem egészen világos nekem: szeretnék róla többet hallani.⁴

Talán már hallotta, hogy én augusztus elején egyelőre visszaköltöztem Pestre, a Pester Lloyd meghívására, melynél külpolitikát csinállok. Minthogy jól megfizet, s nem veszi minden időmet igénybe, szívesen jöttem, mert ennek kapcsán könnyebben készülhetek én is a doctoratusra.

Fóti⁵ most La Thuille-ben (Haute-Savoie) nyaral, ahonnan 3 hét múlva tér vissza Pestre.

Kérem: írjon nemsokára és bocsássa meg hosszú hallgatásom, melynek oka ezer nyavalya volt.

Mikor jelenik meg a második szám? Micsoda cikkei vannak?

Szívélyesen üdvözlöi régi igaz híve

Vályi Félix

Ideiglenes címem (15-ikéig):

Bálvány utca 24. (Vázsonyi-pensio)

Jobb, ha a Pester Lloydhoz címezi a levelet.

Az évszám a tartalomból kikövetkeztetve.

MTAK Kézirattár Ms 4590/165.

Gépirás a Pester Lloyd levélpapírján.

Címzés: Nagyságos Fülep Lajos úrnak

[Áthúzva]: Nagybecskerek Magyar utca

[Más kézzel]: Firenze 6. Piazza Donatello Italia

Küldi: Vályi Félix, Budapest V., Bálvány utca 24. (Vázsonyi-pensio)

Vályi Félix ld. 41/10.

¹ Ld. 48/9.

² Ld. 174/6.

³ Ld. 151/3.

⁴ FL Az emlékezés a művészi alkotásban c. tanulmányában többször utal Bergsonra. Vályi feltehetően a következő, jegyzetben szereplő passzusra gondol: „Legyen elég utalnunk arra, hogy a tér és idő aprioritásának olyan elintézése, ahogy Bergsonnál találjuk, egyáltalán nem elégít ki bennünket. Ha a tér és idő (fizikai) nincsenek a percepcióban, hanem a gondolkodás a posteriori absztrakciói az utilitás, a praktikusság érdekében, mint Bergson mondja, honnan veszi őket a gondolkodás s mi módon konstruálja őket? Milyen deus ex machinája a tér és idő a praktikusságnak? Önkényes konstrukciók, a konvenció produktumai? ha igen, mi módon? ha nem, miért nem? Oly kérdések, amelyekre Bergsonnál nincs válasz, de a probléma ilyfajta felvetése is hiányzik. (Fülep I/II. 627.)

⁵ Ld. 155/5.

199. FÜLEP LAJOS – AMENDOLA,
GIOVANNINAK ÉS MARRUCCHI, PIERÓNAK

[Firenze, 1911. VIII. 13.]

Domenica. Firenze

Cari amici

– vi comunico la notizia, che la nostra povera amica¹ de ieri mattina sta un po' meglio, non ha più febbre, e il gonfio, anche secondo il dottore, pare sia ammolito un pochino. Naturalmente non vi meravigliate però se daccapo dovrò scriver di peggioramento. Ma almeno si prende per ora il bene che c'è e si aspetta. Certo, che giorni sono stava malissimo – ma s'è molto riavuta. Almeno seguitasse così.

Vi ho scritto insieme, perchè so che state insieme.

Vi stringo la mano vostro

Fülep

A dátum: postabélyegző.
Magántulajdon (Róma). Csekély eltéréssel kiadva: Amendola: Carteggio 304–305.
Kézírás postai levelezőlapon.
Címzés: Signori P.Marrucchi e G. Amendola
Boscolungo Postoiese
Villa Zoubow

Vasárnap. Firenze

Kedves barátaim

–közlöm veletek a hírt, hogy szegény barátónk tegnap reggel óta egy kicsit jobban van, nincs már láza, és a daganat a doktor szerint mintha egy kissé lágyult volna. Persze ne csodálkozzatok, ha ismét rosszabbodásról kell majd írnom. De legalább e pillanatban vegyük jónak a jót és várjunk. Tény, hogy a napokban nagyon rosszul volt, de sokat javult. Bárcsak így folytatná.

Közösen írtam nektek, mert tudom, hogy együtt vagytok.

Kézszorítással

Fülepetek

¹ Gordigiani, Gabriella ld. a 109. sz. levél jegyzetét. Amendola, Marrucchi, Papini és Fülep rendszeresen együtt látogatta Gabriella Gordigianit –, FL 1910 eleje óta a házában is lakott. Együttléteikről FL így írt: Leginkább egy közös ismerősünk házában jöttünk össze, rajtunk kívül [Papinin és FL-on kívül] Amendola és Marrucchi is ott szokott lenni s vacsora után hol a Fioretiből, hol sienai Szent Katalin leveleiből olvasott fel valamelyikünk. (FL: Giovanni Papini. Ld. Fülep II. 35.)

200. IFJ. NAGEL OTTÓ - FÜLEP LAJOSNAK

Budapest, 1911. VIII. 16.

Nagyságos Fülep Lajos úrnak
Firenze

Mellékelten van szerencsénk megküldeni a kívánt „Szellem” előfizetők névsorát és egyben tudatjuk, hogy a Garai nyomda címe Budapest, Károly-körút 3.¹

Tisztelettel

ifj. Nagel Ottó

Kócsi Dániel Székelyvaja	K.10- fizetve
Dr. Franz Baumgarten München	még nem fizetett
Orsolya rendek intézete	K.10- fizetve
Dr. Nagy József Kiskunhalas	Számlába
Mangold Lipót Nagybecskerek 6 péld.	fizetve
Ella Frankfurter Triest	fizetve
Felsőmagyarországi Rákóczi Múzeum	fizetve
Klökner Péter kk. Sz.fehérvár	fizetve
E. Atzel Róma	fizetve
Dr. Fodor Jenő Koronaherceg-u. 5.	fizetve
Lukács József Városligeti fasor	fizetve
Lessner Richard Városligeti fasor	fizetve
Dr. Parády Ferencné Budapest	fizetve
Révész Géza dr. Nagyhegy-u.	még nem fizette
Révész Juliska	még nem fizette

Freund Mária Üllői-út 30.	fizetve
Győri pensio Szarka-u.	fizetve
Guttman Leonie Bajza-utca	fizetve
Reinitz Ernő Podmaniczky-u. 2.	fizetve
Dr. Bácskai Albertné Alkotmány-u. 18.	fizetve
Pirnitzer Gyula Nádor-u. 4.	fizetve
Dr. Kornfeld Moric Bajza-u.	még nem fizetett
Keszler János Rákos-u.	még nem fizetett
Schneider János Munkás-u. 11.	fizetve
Berkes Jenő Rákóczi-út	fizetve
Márfy Ödön Dráva-u.	fizetve
Rippl Rónai József Budapest	fizetve
Nemes Marcell Budapest	fizetve
Izdenczy Anzelma Budapest	fizetve
Kókai Lajos k.k. Budapest 2 péld.	fizetve
Tillinger Istvánka Palánka	fizetve
Dr. Szivák Imre Budapest	fizetve
Ludowika Akadémia H.	fizetve
Bpest szf. paedag. Kvtár Bpest	fizetve
Baracs Marcel Budapest	fizetve
Dr. Pollák Illés Budapest	fizetve
Dombovári Géza Budapest	még nem fizette
Dr. Neuman Rafael Budapest	fizetve
Sztankay Béláné Budapest	fizetve
Dr. Windl Artur Kiszzeben	fizetve
Farnady József Budapest	Számlába

MTAK Kézirattár Ms 4592/19.

Gépfűrés Ifj. Nagel Ottó könyvkereskedése és könyvkiadóhivatala
Budapest, VIII. Múzeum körút 2. sz. feliratú levélpapíron.

Az előfizetők listája kézírással.

Címzés: Signor Fülep Lajos úrnak
Firenze Piazza del Donatello 6.

¹ A Szellem 2. sz.-t a Garai-nyomda nyomtatta.

201. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

Firenze, [1911.] VIII. 27.

Kedves barátom,

köszönöm az ügyben való sok fáradozását. Magam gyöngélkedtem egy kicsit (s még mindig) azért késtem az írással. A Hegel-fordítást¹ fölösleges elküldenie. Ha Ön átnézte, rendben van. Ritoók E-nak Schellinget majd elküldöm mielőbb.² S ezzel rátérek Zalai cikkére.³

Mikor az elejét elolvastam, megörültem neki. De mikor megint megtaláltam az: időben az organizálatlan egység-et stb., megint lecsett a kedvem. Hiszen ez a cikk csak olyan,

mint volt! Hát én is újra átolvastam, megrágva benne újra minden szót, s meg is értettem az első felét egészen, a másodikat már kevésbé! (A metafizikai rendszertől kezdve.) Mondhatom azonban, hogy az egészsel nagyjában, *teljesen tisztában vagyok*. És sajnálom, hogy e dologban csak azt írhatom Önnek, amit Ön nekem írt: nem értek egyet Önnel. Nem tartom nagyon érdekesnek. Az, ami gondolat és mag van benne, felényivel teljesen elmondható. A többi szószaporítás, még pedig rettenetes. Néhol ugyanazon az oldalon ugyanaz a dolog ötször van elmondva. Az egésznek alapgondolata se nagyon új, se nagyon érdekes, se nagyon jelentékeny, legalább én szerintem. De ez még nem volna baj! Nagyobb baj az, hogy még az a kevés is belevesz egy tenger semmibe. Amikor ilyen filozófiátlan filozófiát s logikátlan logikát látok – istenem, hát senkisémmel gondolkozok oly rosszul, mint a filozófus! – akkor egyszerre nagyra becsülöm a természettudósokat vagy experimentalis pszichológusokat, akik ilyen rendszertelenséget és szószaporítást nem tűrnek meg. Hogy valakinek, aki rendszerekről ír, ily kevés fogalma legyen rendszerről! Hogy mennyire végigmentem a cikken, abból láthatja, hogy sokfelé otthagytam a kezem nyomát. Isten engem, a legnagyobb jó akarattal olvastam. Hiszen szükségünk van rá, ne felejtsse el! De ami sok, az sok. Azt hittem, kijavíthatom, de lehetetlen. Olyan irodalmi sauce-okat, mint pl. a 22. o. egyszerűen áthúztam. Kész komédia az „istállószagú és istenfélő francia (!) vidéki úr” stb... Ha valaki az empirikus világ tárgy-gazdagságát ki akarja méríteni, az vagy azt mondja: *az egész világ*, s akkor mindenki ért vele, amit akar – vagy lexikonszerűen felsorol mindent (ha lehetne), pl. az összes fák, összes állatokat stb., de nem ad mintának néhány ilyen semmitmondó számárságot. És ilyen dilettáns litteráris frázis van benne seregestől. Ha az ember kiveszi belőle azt a kevés filozófiai magot, ami benne van, hát el lehet mondani 20 oldalon – et tout le reste est littérature.⁴ Nekünk pedig úgy tudom, nem litterature kell s nem ilyen. Én azt hittem, Zalai majd átírja, s főként *összevonja* az egészet – helyett minden úgy van, amint volt. Az alcímekkel ugyan nem sokat javított. Roppant sajnálom, mert föltétlen számítottam e cikkekre. Most már nem tudom, mi lesz. Újra csak azt mondhatom: *igy, ahogy van*, nem lehet kiadni. Ha Zalainak még van kedve az átdolgozására és jelentékeny összevonására, ismétlem, szívesen kiadom. Szóval visszazármatatva Önhöz a cikket, ha Ön jónak látja, közölje Zalaival nézetemet – Ön tán tud neki olyan formában írni, ami nem bántja. Nekem, mint tudja, elment a kedvem tőle.

Alkudozásba léptem a Garai nyomdával.⁵

Hevesiről jó ideje semmi hír. Kellott volna, hogy írjon nekem a Nagel ügyről, de még nem írt. Sem arról, hogy az Eckehartot megcsinálja-e.⁶ Én elküldtem neki.

Firenzében még nagy a hőség

*Recensiot jó volna, ha minél többet írja! Ne csak Zieglerről!*⁷

Baráti üdvözléttel

Fülep Lajos

Az évszám a tartalom alapján kiegészítve.

LAK

Kézírás.

Címzés: Nagyságos dr. Lukács György úrnak

Budapest Városligeti fasor 20. A. Ungheria

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 193/3.

² FL hagyatékában fennmaradt egy Schelling über Dante c. német nyelvű kézirat (Ms 4603/40.). Nem tudni, ezt akarta-e lefordíttatni Ritoók Emmával. A Szellemben nem jelent meg Schelling-fordítás.

³ Ld. 151/5., ill. a 187., 193., 195., 196. és 197. sz. leveleket.

⁴ Verlaine: Art poétique c. költeményének utolsó sora. A vers szövege – más Verlaine-versekével együtt – FL másolatában megvan firenzei jegyzetei között. (Ms 4577/5. 10. csomó, 7. f.)

⁵ Ld. 200/1.

⁶ Ld. 155/3.

⁷ Ld. 154/6.

202. FÜLEP LAJOS – AMENDOLA, GIOVANNINAK

[Firenze, 1911.] IX. 21.

Caro Amendola,

le farebbe comodo per l'Anima una piccola recensione sopra l'edizione delle opere di Suso che Diederichs sta ora preparando e della quale mi ha mandato le bozze? Se la vuole, in breve posso mandarla.

Saluti dal suo

Fülep

A dátum a postabélyegzőről kiegészítve.

Magántulajdonban (Róma). Közölve: Amendola: Carteggio 329.

Kézírás.

Címzés: Signor Giovanni Amendola

Citta

29, via Scialoia, I.p.

Kedves Amendola,

megfelelne a L'Anima számára egy kis recenzió Suso műveinek Diederichnél most készülő kiadásáról, amelynek a korrektúráját elküldte nekem? Ha akarja, hamarosan elküldhetem.

Üdvözlettel

Fülep

Amendola, Giovanni ld. a 133. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 144/3. A L'Animában megjelent recenzió megfogalmazása eltér A Szellem-ben ugyanerről a műről megjelent ismertetésétől; terjedelme mintegy annak másfélszerese. (Fülep I/II. 652–657.)

203. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

Firenze, [1911.] IX. 24.

Kedves Barátom

még ma sem sikerült ugyan felfedeznem, hogy Zalai mennyiben javított a cikkem.¹ Néhány idegen szót magyarral helyettesített, ami teljesen fölösleges volt; és néhány sort kihúzott, de nem ott, ahol pl. ugyanazt egy oldalon ötször is megmondja (szóval ismétlem, e cikknek ma sem a tömörség, hanem a szóáradat a főbaja), viszont ahol, mint írtam, szerettem volna egy kis bővebb kifejtést, nem csinált semmit. De hát ha az ember nem akar valamit megcsinálni, akkor úgyis minden hiábavaló. Én nem bánom, hozom a cikket úgy, ahogy van – *örömmel* hoztam volna, ha egy-két helyen, amit megjelöltem, Zalai jobban,

okosabban és becsületesebben csinálta volna meg; az egész néhány óra munkája lett volna mindössze; de hát ha nem kapható rá, ő lássa.

Ami a Hegel-fordításokat illeti,² ha emlékszik, Ön ezt írta róluk: „Én sikerülteknek tartom őket; különösen a stílus *rhythmusa* szempontjából és amennyiben magyarul *épen olyan nehezek*, mint németül.” Per Baccho! eliheti hogy kíváncsi voltam rájuk. Hanem, bocsássa meg, e dologban sem vagyunk egészen egy nézetben – de itt olyan tények vannak, amik fölött nem lehet nézeteltérés. Ami a rhythmust illeti, azt hagyjuk, ez esztétikai appreciálás dolga, én nem találtam meg benne s ezzel bon; hanem ami a nehézséget illeti, azt csakugyan megtaláltam, de nem *épen olyan*, mint az eredetié, hanem annál sokkal nagyobb: t. i. olyan különbséget, amilyen van egy nagyon tartalmas és nagyon nehéz mondat között s amilyen egy teljesen érthetetlen, teszem azt, hátulról visszafelé mondott mondat között. Ezeket, azt hiszem mégsem fogja egy kategóriába sorolni. Az Ön barátja t. i. 3 dolgot nem tud: magyarul, németül s ami fő Hegelül. Mielőtt rhythmusról lehetne szó egy fordításnál, mégis csak fontos talán, hogy visszaadja az eredetinek *értelmét* – mert különben semmi célja sincsen. Pl. ilyenek: helyett: „A legfőbb gyönyört és isteni dicsőséget jelképezi” ő így fordít: „az isteni tisztelés örömteljes gyönyörét jelképezi” (ami ugy-e nem egészen mindegy) –, vagy amikor „Stockhaus”t „emeletes ház”-nak fordít! s az ember nem érti, hogy a szakácsné mért ülne az emeletes házban, ha etc.!? (mintha nem ülhetne emeletes házban bármikor!) – vagy amikor a szolga viszi az „első szót” (das grosse Wort) – stb. – hát mondhatom Önnek, hogy e fordításnak kikorrigálása jobban megizgazott, mintha magam csináltam volna az egészet – mert ez esetben csak azon kellett volna gondolkoznom, hogy Hegel mit akar mondani, amiben mindig megtalálni az értelmet.³

Ön nagyon téved, ha engem intransigensnek tart s arra apellál, hogy ha se Zalai, se Ritoók⁴ nem kell, ki marad? Hát Ritoók ellen nem tettem kifogást – a fordítását át se nézem. Teljesen biztos vagyok benne. Hogy Zalai ellen mi kifogásom volt, azt már fölösleges emlegetnem. Hanem hogy egy egészen rossz fordítást jónak tartsak, azt már igazán nem kívánhatja tőlem. Az ilyesmivel nagyon szigorúnak kell lenni. Hegelt nem szabad meghamisítani – legyen a fordítás csúf, ritmustalan stb. de Hegel gondolata legyen benne.

Mannheimnek⁵ kérem mondja meg, hogy ügyeljen az én javításaimra a korrigálásnál, hogy a nyomda ki ne hagyja őket.

Késünk több okból. Köztük: nyomdát változtattunk.⁶ De ma már küldök kéziratokat a nyomdába.

Sok szíves üdvözlettel igaz híve

Fülep

A dátum évszáma a tartalom alapján kiegészítve.

LAK

Kézírás.

Budapestre vagy Berlinbe írt levél. (Lukács IX. 25. körül utazott Berlinbe.)

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 151/5., ill. a 187., 193., 195., 196., 197. és 201. sz. leveleket.

² Ld. 193/3.

³ A három félrefordítás A Szellem 2. számának 200. lapján található.

⁴ Ld. 151/7.

⁵ Mannheim Károly (1893–1947) szociológus. Ő készítette a FL által kritizált Hegel-fordítást. FL ekkor még nem ismerte személyesen, utóbb, a Vasárnapi Kör együttléte alkalmával meleg barátságot kötöttek egymással, ami Mannheim 1919 utáni németországi, majd angliai emigrációja idején is megmaradt.

⁶ Ld. 200/1.

204. RITÓÓK EMMA – FÜLEP LAJOSNAK

Mátyásföld [1911.] X. 14.

Tisztelt Uram,

az a „sőt”¹ igazán csak elvi különbséget akart jelezni, amit szükségesnek tartottam megemlíteni, tehát nem kritikát; nem is mertem volna egyenesen így ajtóstól rontani be. Nem tudom, hogy fért bele három betűbe az a tény (vagy a maga intuitója akár bergsoni akár crocei értelemben olyan erős), hogy én csakugyan nagyfejű kérdőjelekkel és tíz centiméteres felkiáltó jelekkel illusztráltam a cikket, ami egyáltalában nem azt jelenti, hogy rossznak tartottam, de igaz hogy kritizáltam. Most azonban, ha már Firenzéből idáig látott elfogadom, hogy nemcsak udvariasságból érdekli a véleményem, s nem akarok megfutamodni és kész vagyok viselni a consequentiáit merészségemnek. – Azt hiszem ugyanabba a hibába esik a cikk amit cáfol. A művészet nem intuitio; a művészet emlékezés. Ezt nem mondja ki talán sehol direkte, de tényleg ez a hatás. Már magában lehetetlennek tartok ilyen komplex jelenséget egyetlen tényező szempontjából magyarázni. De az egyoldalúság következménye, hogy nem világlik ki kellően a művész és nem művész különbsége; az emlékezés mind a kettőnél formál; a művésznél a legutolsó kép „kész forma mely azonnalmód bemehet a művészi kifejezés technikai anyagába”. Itt hiány van (amit a nagyon szép 85. lap sem pótol). Igaz hogy a művész emlékezeti formálása más mint a nem művészé (nem tudok olyan kis papíron hosszan írni)² – de ha csak ez volna a különbség akkor azok a bizonyos kéz nélkül született Rafaellok és költeményeiket soha meg nem író költők csakugyan művészek volnának. Pedig nem. Az emlékezeti forma és a megvalósult forma nem azonos, és a művészi aktivitás, nevezzük bár technikai alkotásnak, annak minden küzködésével, az el nem érttel vagy csak lehető megközelítéssel, olyan probléma amit az emlékezés nem magyaráz. Igaz hogy ön ezt nem is állítja, de nem is említi, hogy itt még egy óriási lépés következik a művészeti megvalósulásig s ez által állandó ideges feszültségben tartja az embert, amit végleg nem old fel. Aztán, mivel már a pszichológiában vagyok, nem magyarázta meg, milyen szerepe van az emlékezésnek a művészi hatásban. Azt hiszem sokkal kevesebb, mint az alkotásban. (Hogy amott az érzelem constituents, magam is azt hittem, de megvetett experimentumaim meggyőztek az ellenkezőről.) – Az egész cikk feldolgozása nincs egyensúlyban. Laza az átmenet a pszichológiai és metaphysikai rész között; az első fejezetekben sok ismert dolog is van, és mégis ezek bővebbek a sokkal mélyebb és sokkal fontosabb következők rovására; (a műformák, tér és idő, a művészi formáról írtak igazán sok újat, érdekeset és okosat mondtak nekem, a stílus is hasonlíthatatlanul jobb és komolyabb benne; amaz elsőekben –, hogy kiállhatatlan legyenek, – egy pár népszerű fordulatot és hasonlatot nem szerettem). Az emlékezés és fantázia megint rövid, nem elég pregnans, elejti bizonyos tekintetben a megkezdett gondolatot, t.i.: az emlékezés mint kategoriális funktio érdekesebb lett volna, mint sok a Croce disputában.³ – Aztán ami a legrosszabbul esett nekem (mert nekem is problémám), a tragikai hatás problémája egy kérdőjel mögé odadobva. Pedig itt van talán a legmélyebb és leg-

mystikusabb csodája a művészetnek, a kulcs és a szem, amely egyszer felnyitja és fel is dönti az egész művészi „tetszés” problémát. – De ez már az elvi eltéréshez tartozik. Én a rút esztetikáját akarom megírni, tehát az ellentét (nem negatio), szempontjából kiindulni (mert a rút nem negatioja a szépnek, sőt ellentétesnek is csak Grenzbegriff). A szép t. i. nem lehet az egész esztetika tartalma, amelyben a rút csak egy (egy fejezetre szorított) modifikatio lenne, mert a szép csak annyiban principium, amennyiben postulatuma a soha el nem ért, az abszolútban létező, vagyis ebben a heterogen világban (a Lukács terminusával és az ő ellenére is) az sem tudja megteremteni a homogent. Minden esztetika mely a szép filozófiája, hiányos, konstruált, nem élő művészeti teoria.

Ez az ellentétes vélemény az, amire a „sőt” célzott: Hogy miért elérhetetlen a szép, azt is tudom. De már nem bírom megírni (dehogy bírom, sőt ki tudja mikor) és abból kifolyó az is, hogy a művészi hatás nem élvezet, dehogy élvezet! Az én aestetikámban Rembrandt vén arcképek és Goya metszetek valamint a tragikai hatás nem lesz probléma hanem a természetes. De hát ezek még mind önmagukban méteres kérdőjelek és felkiáltójelek. Kérem ne is beszéljen senki másnak róla, csak azért írtam meg – ejnye, igazán nem tudom megmagyarázni miért, csak úgy belejöttem.

És most ugye igazán nem haragszik. Az én egész subjektív kritikám egy sorban fejezhető ki: hiányos. Igaz, hogy a bevezető beszéd ezt mentené, de én nem tudok úgy olvasni, hogy mindig erre gondoljak, s emellett a hiány néha veszélyezteteti a teoriát. Amint látja ez csak többnek a követelése, de nem elvetése a meglevőnek. És elvi ellentétek mellett még nagyon jó barátok lehetnek az emberek. Sőt! (még jobbak; magyarázat félreértések kikerülése végett).

Szívesen üdvözli

Ritoók Emma

Az évszám a postabélyegzőről kiegészítve

MTAK Kéziratár Ms 4589/245.

Kézírás.

Címzés: Sign.[or] L. Fülep

Firenze 6. Piazza Donatello

Olaszország

Feladó: Ritoók Mátyásföld, Ungheria

Ritoók Emma ld. 151/7.

¹ Úgy látszik, volt egy korábbi Ritoók-levél, amely nem maradt fenn.

² Ritoók Emma itt átér a nagyobb formájú levélpapírra.

³ Utalás a Bollettino della Biblioteca Filosofica-ban közölt vitára. Ld. 156/7.

205. FÜLEP LAJOS – CRAIG, EDWARD GORDONNAK

[Firenze, 1911. X. 19.]

Dear EGC. –

did I read well your letter,¹ you are wanting the adress of the *sculptor* (a black-bearded man) you saw once at Paszkowsky's.² He is Marco Vedres,³ 3 Via Settignanese, Villa Bianca, Firenze. – But as I suppose you are mistaking him for the young *painter* (a young

man without beard) you saw once at Lapi's,⁴ the same who sold your drawings at Budapest. Should it be so, I give you his address also: Márffy Ödön,⁵ Budapest V. Dráva utca 12. –

Be sure, I don't forget you. 6

I wish a great success to you.

Yours truly

Fülep

A dátum: postabélyegző.

Paris, Bibliotheque de l'Arsenal.

Kézírás.

Címzés: E. Gordon Craig esqu.

London Westminster. 7. Smith Square

Kedves EGC. –

Jól olvastam a levelében, hogy annak a (fekete szakállas) szobrásznak a címét kéri, akivel egyszer Paszkowskynál találkozott? Vedres Márk, 3 Via Settignanese, Villa Bianca, Firenze. – Azt hiszem azonban, összetéveszti azzal a fiatal (szakálltalan) festővel, akivel Lapinál találkozott egyszer, s aki az Ön rajzait eladta Budapesten. Ha így lenne, megadom az ő címét is: Márffy Ödön, Budapest V. Dráva utca 12. –

Higye el, nem felejttem el Önt.

Sok sikert kívánok

szeretettel

Fülep

Craig, Edward Gordon ld. 63/2.

¹ A levél nem maradt fenn; Craig Hevesi Sándorra vonatkozó információt akart kérni: ld. a 206. sz. levelet.

² Kávéház a firenzei Piazza della Repubblica-n, az írók találkozóhelye volt.

³ Ld. 88/8.

⁴ Vendéglő a firenzei Via Tornabuonin álló Palazzo Antinori pincéjében.

⁵ Ld. 7/1.

⁶ Craig 1911. július közepén családjával együtt Londonba utazott, ahol tisztelői VII. 16-án a Café Royalban 200 személyes díszbédet adtak a tiszteletére. IX. 7-én nyílt meg a Macbeth színpadterveiből rendezett kiállítása. Decemberben Moszkvába utazott a Sztanyiszlavszkij-rendezte Hamlet-bemutatóra, amelynek színrévitélében ő is résztvett.

206. FÜLEP LAJOS – CRAIG, EDWARD GORDONNAK

[Firenze, 1911. X. 23.]

My dear EGC.

– M. Vedres¹ can by no means give to you informations about Hevesi, because he knows him most superficially (he saw him no more than once, methinks) and is in no relation with him. I am in correspondence with him, I am now publishing a philosophical review (issued thrice a year) and he is of the comitee, he works for that review – but about his producing for the scene there is nobody can give to you thrustworthy informations, excepting himself and his intimate friend, the actor A. *Ódry*,² Budapest, Nemzeti Színház.

Saluti

L. Fülep

A dátum: postabélyegző.

Paris, Bibliothèque de l'Arsenal.

Kézírás.

Címzés: E.Gordon Craig

London Westminster 7. Smith Square

Feladó: From: Fülep 6. Piazza Donatello

Kedves EGC.

Vedres úr semmiképpen sem adhat Önnek információt Hevesiről, mert csak felületesen ismeri (azt hiszem, csak egyszer látta), s nincs vele kapcsolatban. Én levelezem vele s most egy filozófiai folyóiratot adok ki (évente háromszor), amely lapnak ő szerkesztőségi tagja, dolgozik neki –, színpadi munkájáról azonban saját magán kívül senki sem adhat megbízhatóbb felvilágosítást bizalmas barátjánál, a színész Ódry Árpádnál, Budapest, Nemzeti Színház.

Üdvözlét

Fülep

Craig, Edward Gordon ld. 63/2.

¹ Ld. 88/8., ill. a 205. sz. levelet.

² Ld. 131/1. – Ezután írhatta Craig Hevesi Sándornak a következő datálatlan levelet: Írtam Fülepnek, tudasson, ki tudna hírt adni nekem az Ön színházi munkájáról stb. Azt írja, hogy barátja, Ódry úr a megfelelő erre. (Magyar Színházi Intézet, 62.3188. sz. Az eredetiben angol nyelven.) Ugyancsak a levélben írja Craig Fülepről a következőket: Sajnálattal hallom, hogy Fülep újabban filozófiával tölti az idejét – Micsoda abszurd dolog tanulmányokat végezni – csakis művész tudhat valamit igazán. És valamennyi filozófus között az olaszoké a legfurább csapat. (Az eredeti ugyancsak angolul.) A The Mask-ban Hevesiről és tőle a következő írások jelentek meg ezután: 1911. X. Vol. IV. No. 2. Hevesi üdvözlete a Gordon Craig tiszteletére adott londoni bankett alkalmából. (87–88.) 1912. Vol. V. No. 1. Beszámoló arról, hogy a Nemzeti Színházban Hevesi irányításával nagy sikerrel felújították a commedia dell'arte tradícióját Riccoboni Le défiant c. művével. A híradás után részletek következnek Az Est, a Magyar Nemzet, a Budapesti Presse, az Alkotmány és a Budapesti Hírlap cikkeiből. (84.)

207. POINCARÉ, HENRI – FÜLEP LAJOSNAK

[Paris, 1911. XII. 9.]

Monsieur,

Je vous autorise très volontiers en ce qui concerne à traduire en hongrois ma conférence sur l'Évolution des Lois.¹ Mais il faut vous assurer le consentement de M Enriques² qui l'a publiée dans le journal Scientia (*non pas à Milan, mais à Bologne*).³ Il vous enverra volontiers les épreuves.

Votre bien dévoué

Poincaré

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4589/148.

Kézírás.

Címzés: Monsieur de Fülep

6 Piazza Donatello

Florence Italie

Uram,

nagyon szívesen hozzájárulok A törvények fejlődéséről szóló előadásom magyarra fordításához. Meg kell azonban szereznie M. Enriquez hozzájárulását, aki közreadta a Scientia című laphon (nem Milánóban, hanem Bolognában). Ő szívesen elküldi majd Önnek a levonatokat.

Az Ön

Poincaré-ja

Poincaré, Jules Henri (1854–1912) francia fizikus, matematikus, csillagász, egyetemi tanár, az Akadémia tagja. A tudományok természetével kapcsolatos fejtegetései világszerte hatottak.

¹ A cikk a Scientia 1911. No.XVIII. 275–292. jelent meg.

² Ld. 166/6.

³ Ld. a 180. sz. levél jegyzetét E. Rignanoról.

208. GYENES VIKTOR – FÜLEP LAJOSNAK

Nagybecskerek, 1912. I. 19.

Kedves Lajosom,

betegeskedtem, rossz, gyalázatosan rossz volt a kedélyállapotom és így nem tudtam magam elhatározni, hogy néhány levélbeli szót váltsak veled.

Pedig csak nemrég vált bennem egészen tudatossá, hogy milyen közel állsz te hozzám, mennyire jelenlevő vagy te mindenben, amit teszek és amit gondolok. –

Elgondolkoztam a napokban azon, hogy miért is nem élhetünk mi közel egymáshoz, egy városban, és abban a pillanatban úgy éreztem, hogy te tulajdonképpen csak a szomszédos szobában vagy és nekem alig öt lépést kell tennem, hogy kezet foghassunk és folytassuk a beszélgetést, amelyet alig néhány óra előtt szakítottunk meg. – Ha valamiről gondolkodom, a gondolatorsor végén mindig ott áll az az érzés, hogy erről Lajosnak ilyen v.[agy] amolyan volna a véleménye. – Szinte testileg is látlak, hallom a hangodat és majdnem párbeszédet folytatunk. –

És ezt a pszichikai együttérzést ilyenkor, amikor néhány száz v.[agy] ezer kilométer választ el bennünket, nem zavarja semmi, még az enyémtől eltérő tanulmányaid komplexusa sem, amely tanulmányok pedig fizikai együttlétünk idejében végtelen sajnálatomra néha közénk tolakodtak. – Némelykor úgy éreztem ugyanis, hogy te olyan gondolatkörben élsz, amelyhez vezető hosszú és fárasztó utat én nem tanultam megjárni. – Ilyenkor egyedül, visszamaradtnak éreztem magam és elmaradásom – bármily érthető is – azért is bántott, mert azt hiszem, hogy hasonló tanulmányok esetén gyakran lehetnék bátorításodra és talán segítségédre.

Az elszakadás érzésének ezen percei természetesen igen ritkák és örömömre hamar mentek feledésbe. Most is csak azért jutottak eszembe, mert firenzei együttlétünk körülményeit visszahívtam emlékezetembe és ezek az emlékek minden részletre terjedő aprólékossgal és szinte megdöbbenő élnökséggel keltek bennem életre. –

Életemnek változatlan külső körülményeiről bizonyára elmondott egyet-mást Guttman Dani,¹ aki néhány nap előtt Firenzéből küldött nekem rövid értesítést. Jómagam sem jelenthetek semmi újat, hacsak azt nem, hogy kénytelenségből most már gyakrabban megyek el u.n. társaságokba, – halálosan unatkozni. Az élet céltalanságának érzete ilyenkor sokszorozott erővel támad fel bennem. –

Ma délben kaptam meg A Szellem 2. füzetét. Éppen csak átlapozni volt időm. A Szemle rovatnak megnyitása kétségtelenül helyes gondolat volt, mert ezzel a lap intenzívebben

kapcsolódik korunk szellemi életébe. Nem volna talán jó ezt a rovatot még jobban tágítani külföldi, filozófiai revuek nagyobb szabású, értékesebb cikkeinek *kritikai* ismertetésével?! A tartalmat illetően egyelőre csak az az észrevételem volna, hogy kissé sok az idegen fordítás. –

Min dolgozol jelenleg te, hogy semmit sem adtál le? Hébe-hóba mégis küldhetnél magadról, hogliétedről, munkáidról rövid hírt. –

Ha lehetséges lesz, tavasszal (április) ismét repülök Itáliába.² Velence, Pádua, Verona, Vicenza, Mantua, Bologna, Firenze, Siena, Perugia, Assisi, Ancona (Loreto) az ezúttal tervbe vett útvonal. Valóra válik-e a terv, még nagyon bizonytalan. –

Szeretettel ölel

Viktor

Mit szólsz a csatolt önarcképhez?³ A pettyektől – amelyek a kidolgozásnál kerültek a lemezre – el kell tekintened.

MTAK Kézirattár Ms 4587/187.

Kézírás „Dr. Gyenes Viktor ügyvéd” feliratú levélpapíron.
Firenzébe írt levél.

Gyenes Viktor ld. a 78. sz. levél jegyzetét.

¹ Valószínűleg a 234. és 238. sz. levélben említett nagybecskereki kereskedő fia. A nagybecskereki gimnázium értesítőjében nem szerepel a neve.

² Gyenes Viktor utazására valószínűleg nem került sor.

³ A fénykép FL hagyatékában található. (Ms 4599/64.)

209. LUDOLF, ERNESTINE – FÜLEP LAJOSNAK

Firenze, 1912. II.7.

Dear Fülep

I heard from Mrs Gordigiani that you had been called suddenly away on account of your mother's health¹ but yesterday the news was so distressing that I feel I must send you a word of sympathy in your great anxiety. – I went through the agony of seeing the person who was dearest to me in the whole world, at that time (I refer to my mother and adopted father) die a lingering and cruel death, and I know what one suffers to keep a smile on one's lips, while despair is at one's heart. – However, the greatest doctors can make mistakes and while there is life there is hope, and your must try to keep your courage up for your mother's sake. – You want to feel that you are giving her consolation and strength by your mere presence so that thought alone must be an incentive to keep calm and apparently cheerful. It is a hard task, I know, but what via crucis would one not tread to be of the slightest help to a beloved sufferer!

With heartfelt sympathy I am yours sincerely

Ernestine Ludolf

MTAK Kézirattár Ms 4588/238.

Kézírás.

Nagybecskerekre írt levél.

Címzés: Monsieur L. de Fülep

Magyar utca Nagybecskerek Ungheria

Kedves Fülep,

hallottam Gordigianinétől, hogy édesanyja egészségi állapota miatt hirtelen hazahívták, de a tegnapi hír olyan leverő volt, hogy úgy érzem, ki kell fejeznem együttérzésemet nagy aggodalmában. Én is átmentem azon a gyötrelmen, hogy láttam hosszas és kegyetlen halállal meghalni azt, aki a világon a legdrágább volt nekem (anyámra és nevelőapámra gondolok), s tudom, mit szenved az ember, hogy mosolyogjon az ajka, míg szívében kétségbeesés van. – De a legnagyobb orvosok is tévedhetnek, s amíg élünk, van remény is, meg kell próbálnia bátornak maradni édesanyja kedvéért. – Ha érezni akarja, hogy a pusztá jelenléte is vigasztalást és erőt ad neki, csak ez a gondolat is arra kell, hogy indítsa, hogy nyugodt és látszólag vidám maradjon. Tudom, nehéz dolog ez, de milyen keresztutat nem járna meg az ember, hogy csak egy kicsit is segítsen a szeretett szenvedőnek!

Szívbeli együttérzéssel őszinte híve

Ernestine Ludolf

Ludolf, Ernestine ld. a 176. sz. levél jegyzetét.

¹ FL édesanyja évek óta betegeskedett, s állapota 1912 elején olyan rosszra fordult, hogy fiát hazahívták Nagybecskerekre. FL 1912. II. felétől IV. közepéig otthon volt, majd a nyár folyamán külföldre vitte édesanyját, akinek állapota azonban – 1913. szeptember 9-én bekövetkezett haláláig – tovább romlott.

210. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

[Nagybecskerek, 1912. II. közepe után – IV. közepéig]

Kedves barátom,

bizony nem tudom, mikor jutok vissza Firenzébe. Egyelőre semmi kilátásom rá. Anyám állapota változatlan, s a doktor szerint teljesen reménytelen.¹ Nagy csapás ez rám mindenképpen.

Könyvét megkaptam s köszönöm. A 3. Szellembe írok róla.² A Seele u.[nd] die F.[ormen]-ről a recensiot már, sajnos, akkor írtam meg, amikor a fejem nem volt egészen helyén a rám szakadt baj miatt. Úgy, hogy nem egészen olyan lett, mint terveztem.³ Egyébként azóta tán már meg is jelent, én nem tudom.

Pestre se tudom, mikor mehetek.⁴ Így hát egyelőre nincs módomban beszélni emberekkel. Legföljebb levélben. Gondolnunk kell már a 3-dik számra,⁵ bár nekem nagy baj, hogy itt vagyok, ahol a körülmények miatt alig jutok hozzá, hogy valamit csináljak. De majd elkövetek mindent. A fordítást mielőbb megcsinálom.⁶ Csakhogy megint *nyomdát kell keresnünk*. A volt nyomdával lehetetlen boldogulni.

Két dologra kérem:

1. mondja meg kérem, Davisnak, ha hazajött Londonból, hogy nekem egy kártyán írja meg, mit vett a számomra (főleg hogy a *Mermaid series*t megszerezte-e nekem).⁷

2. itt küldöm Lorentz válaszát az Arndt-ról.⁸ Azt szeretném tudni, vajjon ez *ugyanaz a kiadás-e, mint az Öné*. (Én már nem emlékszem az edícióra, se helyre.) Amennyiben ugyanaz, kérem, írjon nekem nyomban, hogy rögtön megrendelhessem. Esetleg megethetné Ön – az esetben, ha Önnek absolute nem terhes s ha Luigi kihozza a vasúttól – hogy egyenesen írna Ön Lorentznek s megrendelné az én nevemben (hogy Lorentz tudja, hogy a könyv az én számomra rendeltetik), de az *Ön címére*. A postacsomagokat t.i. házhoz hozzák s azokat a postás át tudja venni, a vasúton azonban alig jut el. Ismétlem, csak úgy, ha Önnek nem kényelmetlen. Ellenkező esetben – az Ön válasza után – megírom neki, hogy a könyvet megveszem, csak tartsa fenn Firenzébe tértemig.

Azt is megmondhatná Daviséknak, hogy a Mme Guyon⁹ tartsa fenn számomra, majd csinálunk, ha otthon leszek, valami kombinációt.

Üdvözli igaz híve

Fülep Lajos.

P. S. amennyiben Ön rendelné meg Arndtot, kérem, juttassa eszébe Lorentzneck, hogy a 6 M.[árka] ár *franko* van jelczve.

A tartalom alapján datálva: FL ezt az időt töltötte 1912-ben Nagybecskerekken. Ld. 209/1.

LAK

Kézírás.

Címzés: Wohlgeb. dr. Georg Lukács

Berlin W. Passauerstrasse 22. III. Germania

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 209/1.

² Lukács: A modern dráma fejlődésének története c. művére utal, amely 1912. II. közepén jelent meg. FL recenziója nem maradt fenn, valószínűleg nem készült el, mivel A Szellem 3. száma sem jelent már meg.

³ A Seclé und die Formen c. Lukács-mű 1911. XI. végén jelent meg. FL a L'Anima c. folyóirat számára írt róla ismertetést. de Amendola, aki 1912. VIII. közepén Firenzéből Rómába költözött, a költőzködés során elvesztette a kéziratot. Ld. a 245/3. sz. jegyzetet. Utóbb a L'Anima is megszűnt, az 1911-es évfolyam utolsó, 12. száma 1912 nyarán jelent meg.

⁴ FL májusban tette le a doktori szigorlatot Pesten. Ld. 174/6.

⁵ Ld. a 2. sz. jegyzetet.

⁶ Feltehetően a 211. sz. levélben említett Böhme ill. Poincaré-fordítások egyikének tervéről van szó.

⁷ A Mermaid Series a T. Fisher Unwin (London) és Charles Scribner's Sons (New York) kiadók sorozata. Színdarabokat tartalmazott, 1903–1909 között 25 kötetet jelent meg. 1948-ban újból közreadták a sorozatot.

⁸ Arndt, Johann (1555–1621) evangélikus teológus, főként a misztikusokkal foglalkozott. Egyebek között kiadta a Deutsche Theologia-t, amely FL-re is nagy hatással volt. Ld. a 109. sz. levél jegyzetét.

⁹ Mme Guyon, Jeanne Marie (1648–1717) quietista írónő, élete céljával a kontemplációt ill. az érdekek nélküli szeretet állapotként való megvalósítását tűzte ki. Fénélon a híve, Bossuet az ellenfele volt. Talán a Lettres spirituelles c. műről van szó.

211. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

[Nagybecskerek, 1912. II–IV. 19. között]

Kedves barátom

1. ami a Popper írását illeti,¹ mint még Firenzében szó volt róla, egyetérték; ami a kiadatlan írások: Napló etc. közlését illeti, a kiválasztást teljesen az Ön ízlésére és beclátására bízom.

2. Baumgarten² Meyerjére vonatkozólag a választ megírtam Önnek még Firenzébe, de úgy látszik Ön már nem volt ott akkor: ez is rendben van. Szeretném látni a kéziratot, kérem, küldje el.

3. a Böhme–Poincaré³ fordítás dolgában még nem határoztam végleg. Attól tartok, hogy Mannheim⁴ a Poincarét, bár nagyon egyszerű, nem úgy fordítaná, mint kellene.

4. Zalaival⁵ csakugyan jó volna beszélni, annyival is inkább, mivel úgy látszik, a jövő szám minden magyar cikke esztétikai lesz. Hacsak nem hagyunk valamit még az azután következő számra s hozunk helyette mást. De hol az a más?

Nem akartam, hogy a nyomda dolgot elintézzé;⁶ mindössze, hogy tudakozódjon ismerősénél megbízható, pontos kisebb nyomda után.

Itt, nálam, még minden a régi bizonytalanságban.⁷

Sokszor üdvözl

Fülep Lajos

A tartalom alapján datálva: az 1912. II-IV. 19. közötti nagybecskereki tartózkodás idején, de mint A Szellem nyomdaváltoztatásának tervére utaló megjegyzés jelzi, a 210. sz. levél után.

LAK

Kézírás.

Firenzébe küldött levél.

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Popper Leó (1886–1911) Lukács György ifjúkori barátja, művészeti kritikus. Az említett írás valószínűleg a FL hagyatékában Balázs Béla fordításában és kézírásával fennmaradt A kics c. mű (Ms 4603/36), amely megjelent a Die Fackel 1910. XII. 31-i számában, de Lukács A Szellemben is közre akarta adatni. Már 1910. X. 9-i Poppernek írt levelében ezeket írja: De lehet esetleg jobb hely is. [A Renaissance c. folyóiratnál.] Fülep Lajos t.i. (de erről nem szabad még tudni senkinek!) Jan. 1-től egy negyedéves filozófiai lapot akar indítani. [...] – Beszéltem Fülepnek erről a cikkről. Azt mondja, hogy szívesen hozza. (Lukács lev. 256.) Visszatér a témára 1910. XII. 10. körül ugyancsak Poppernek írt levelében: Ha meglenne magyarul, könnyű lenne: akkor kijönne a Fülep-féle revue-ben, mely meglesz, sőt lehet, hogy (hivatalosan) a magyar Logos lesz. (Lukács lev. 289.)

² Baumgarten Ferenc (1880–1927) író, kritikus, a Baumgarten-alapítvány létrehozója. Németországban élt, Lukács György barátja volt. Évekig foglalkozott Conrad Ferdinand Meyerral, könyve, Das Werk Conrad Ferdinand Meyers, Münchenben, 1917-ben jelent meg. A Szellembé szánt cikkét utóbb visszakérte. Ld. 217/5.

³ Böhme, Jakob (1575–1624) német misztikus filozófus. Főműve: Aurora. – Poincaré ld. a 207. sz. levél jegyzetét.

⁴ Mannheim Károly ld. 203/3. FL a 203. sz. levélben említett Hegel-fordítások hibái miatt nem bízott Mannheim Poincaré-fordításában.

⁵ Zalai Béla ld. 151/5. ill. 219/1.

⁶ A 210. sz. Fülep-levél után egy elveszett Lukács-levélnek kellett lennie, amelyben Lukács azt írta, hogy nem tudja a nyomda dolgát elintézni.

⁷ Utalás édesanyja betegségére.

212. ZICHY JÁNOS – FÜLEP LAJOSNAK

145895–1911. szám.

Bp. 1912. III. 7.

Hozzám intézett beadványában¹ említett tanulmányai befejezésére – ezúttal már utolsó részletül – kétezer korona segélyt engedélyezvén, egyidejűleg utasítottam a kb. segédhivatali főigazgatót, hogy ez összeget a budapesti IX. ker. m. kir. állampénztárnál vegye föl s a nyugtabélyeg és postaköltség levonásával Önnek küldje meg.

Évekre terjedő tanulmányainak befejezéséhez szerencsét kívánva, abbéli reményemnek kívánok ezúttal kifejezést adni, hogy bizonyára immár legközelebb megjelenő műve irodalmunknak komoly nyeresége lesz.

Zichy

Tekintetes Fülep Lajos író úrnak

Firenze

Zichy János ld. 122/2.

¹ FL beadványa – a VKM ez időből való iratanyagának pusztulása miatt – nem maradt fenn.

213. JAROLJMEK, AUGUSTA – FÜLEP LAJOSNAK

Firenze, 1912. III. 9.

Lieber Freund!

(Ich weiss zwar nicht ob es Ihnen recht ist, dass ich Sie noch so nenne, nach all den *dummen* Geschichten, die zwischen uns vorgefallen sind, aber in meinem Innern sind Sie und bleiben Sie „der Freund“.) Nachdem ich, bald nach Ihrer Abreise Ihnen geschrieben hatte wegen dem Abend in der Stadt und keine Antwort bekam, ging ich, bei dem nächsten Zeichnen zum Portier und frug nach Ihnen, es sagte Sie wären fort, und er wüsste nicht, wann Sie wiederkommen. Dann erfuhr ich durch die kleine Julie Sartoris,¹ dass Ihre Mutter erkrankt sei,² ich glaubte es erst nicht recht, nachdem Schneiders³ fest behaupteten, Sie wären nur wegen dem Examen⁴ nach Ungarn gefahren. Nach dem Brief an meinen Mann scheint es aber doch wahr zu sein, und auch nachdem Sie garnicht zurückkommen. Es macht mich furchtbar traurig. Ich weiss wie Sie an Ihrer Mutter hängen, und wie entzetzlich muss es für Sie sein, die Arme leiden zu sehen. Ich will und kann nicht denken, dass es wirklich ein ernstes Leiden ist, aber trotzdem fühle ich mit Ihnen, und schicke Ihrer lieben Mutter feste und starke Gedanken für ihre Gesundheit. Das sind die schwersten Momente im Leben, wenn der Mensch keine Macht mehr über den Körper hat, und doch glaube ich, dass stündige starke Gedanken sehr oft helfen können. Bitte schreiben Sie mir nur ein paar Worte, ob Sie wirklich ernst in Sorge um Ihre Mutter sind, ich habe viel zu viel Freundschaft für Sie, dass ich nicht mit fühle, was Sie angeht. – Mir ist es auch wieder schlecht gegangen, habe einige Tage furchtbar gelitten, gerade als Mary⁵ Ihnen schrieb, war der erste schlimme Tag vorüber und wir hofften es wäre vorbei, dann fing es aber wieder an, und ich blieb mehrere Tage zu Bett mit den furchtbarsten Schmerzen, jetzt ist es endlich wieder besser, aber ich darf *nichts* mehr unternehmen, nicht mehr in die Stadt, nicht Wagen noch Tramm fahren, so bin ich also immer zu Hause, habe seit 2 Tagen wieder angefangen zu arbeiten, mache kleine Spaziergänge mit den Kindern, und warte auf das 3te Kind,⁶ das in einigen Wochen hoffentlich erscheinen wird, es ist eine Art Prüf- und Geduldzeit für mich, denn, nun habe ich meine Ruhe, und der Körper kann doch unmöglich uns das leisten, was ich möchte. Bitte schreiben Sie nur doch ein rechtes *lehrerisches* Buch auf, welches ich jetzt lesen könnte.

– Und nun Adieu für heute, grüssen Sie Ihre Mutter tausend mal von mir, und Ihnen selber die innigsten Wünsche in alter Freundschaft Ihre

Lycki J.[aroljmek]

MTAK Kézirattár Ms 4586/163.

Kézírás.

Címzés: Ungheria Herrn L. de Fülep

Nagybecskerek [Más írással:] Magyar utca

Kedves barátom!

(Nem tudom, elfogadja-e, hogy még így szólítom a köztünk történt *ostoba* históriák után, de érzéseimben Maga volt és marad „a barát”.) Miután nem sokkal elutazása után írtam Magának a városbeli este miatt s nem kaptam választ, amikor legközelebb rajzolni indultam, bementem a portáshoz, s érdeklődtem Maga után, azt mondta, elutazott, s hogy nem is tudja, mikor jön vissza. Aztán a kis Julie Sartoritól megtudtam, hogy édesanyja megbetegedett, először nemigen hittem el, azok után, hogy Schneiderék határozottan állították, hogy csak a vizsga miatt utazott Magyarországra. A férjemnek írott levele után azonban úgy tűnik, mégiscsak igaz a hír, meg mivel egyáltalán nem jön vissza. Nagyon elszomorít a dolog. Tudom, mennyire ragaszkodik édesanyjához, s milyen rettenetes kell, hogy legyen látnia szegénynek a szenvedését. Nem akarom s nem is tudom elhinni, hogy igazán komoly a baj, mégis együttérzek Magával s szilárdan, erősen kívánok jó egészséget édesanyjának. Ezek az élet legnehezebb pillanatai, amikor az embernek már nincs hatalma a teste felett, mégis azt hiszem, hogy állandó erős jókívánság gyakran segíteni tud. Kérem, írjon, ha csak néhány sort is, hogy tényleg komolyan aggódik-e édesanyjáért, oly erős baráti szálak fűztek Magához, hogy nem tudok nem együttérezni azzal, ami Magát érinti.

Én is megint rosszul voltam, pár napig rettenetesen szenvedtem, amikor Mary írt Magának, éppen akkor múlt el az első rossz nap, s azt reméltük, hogy vége, de aztán újramezdődött, s több napig rettenetes fájdalmak közepette ágyban maradtam, most végre megint jobb, de már *semmit* sem szabad csinálnom, nem mehetek a városba, nem szállhatok kocsira vagy villamosra, szóval mindig itthon vagyok, két napja újramezdtem a munkát, kisebb sétákra megyek a gyerekekkel, s várom a harmadikat, aki remélhetőleg néhány hét múlva megérkezik, egyfajta próba-, illetve türelmi idő ez nekem, mert most nyugtom van és a testünk, ugye, úgymint képtelen arra a teljesítményre, amelyet elvárnék tőle. Kérem, ajánljon nekem valami igazán *épületes* könyvet, amelyet most olvashatnék.

- S most mára Isten vele, üdvözölje ezerszer a nevemben az édesanyját, s Magának is a legjobb kívánságokat küldöm régi barátsággal

Lycki J.[aroljmek]

Jaroljmek, Augusta ld. a 132. sz. levél jegyzetét.

¹ Sartori, Julie firenzei festőnő. FL már 1907 telén ismerte, Gabriella Gordigiani 1907. XII. 6-i levelében írja Papininak, hogy készül Sartori kisasszony műtermébe, ahova eljár – mások mellett – „Mr. Philippe”, egy magyar tanár is. Ld. a 109. sz. levél jegyzetét.

² Ld. 209/1.

³ Ld. a 134. sz. levél jegyzetét.

⁴ Utalás a doktorátusra. Ld. 174/6.

⁵ Ld. 132/2.

⁶ Alfred és Sven nevű kisleány után 1912 tavaszán született Augusta Jaroljmek kisleánya, Fiametta.

214. ÓDRY ÁRPÁD – FÜLEP LAJOSNAK

Sanatorium Wienerwald

Ortmann

1912. IV. 3.

Kedves Uram!

Nem tudok hova lenni az álmélkodástól, hogy Ön otthagyja Firenzét,¹ a szépek szépét és igaz lelkemből kívánom, hogy érezze magát legalább is olyan jól és használja ki épen úgy. Rettentően sajnálom, hogy a körülmények annyira elsodortak egymástól, mert felejtethetlenné maradnak azok az órák amiket Firenzében együtt töltöttünk és amiket Budapesten, sajnos, nem tudtam viszonzni. Ezúttal részint betegeskedésem, részint budapesti ügyeim (május elején megyek Pestre 2–3 hétre) valószínűleg megakadályoznak abban, hogy jelentékenyebb utat tegyek Olaszországban, hacsak talán Levantóba nem

megyek.² - Nagyon lekötelezne, kedves uram, ha néhány sorban tudatná svájci tartózkodásának körülményeit,³ mert nincs kizárva, hogy a tengerpart előtt még hegyi kúrát csinálók. Csupán a francia nyelv miatt gondolok Svájcra mert egyébként ilyen célra felsőmagyarországon több alkalmas helyet tudok. Azonban, ha az írás zavarná most az elhelyezkedés munkájában kérem ne tekintse fontosnak.

Jókívánásaimat megismételve szeretettel üdvözli híve

Ódry Árpád

MTAK Kézirattár Ms 4589/96.

Kézírás.

Nagybecskerekre írt levél.

Ódry Árpád Id. 131/1.

¹ Ld. 99/1.

² Ódry 1911. V-VI.-ban nyaralt Levantóban. Ld. a 189., 191. és 192. sz. leveleket.

³ FL 1910 nyarán volt édesanyjával Svájcban; lehetséges, hogy 1912-ben is oda készültek, végül azonban VII.-ban Rohitschra, majd VIII. Lowranaba utaztak.

215. ALEXANDER BERNÁT - FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1912. IV. 17.

Igen tisztelt barátom!

Corfuból visszatérve nagy öröömre itt találom a kéziratot.¹ Nem néztem még át, csak látom, hogy sok, de Fülep-kézirat tulajdonképpen mégsem lehet rossz! Majd csak eligazítunk mindent. Ha előbb nem jönne Budapestre, majd értesítem. Egyelőre még egyszer nagyon köszönöm a kéziratot. A szedésről egyelőre nem lehet szó, talán májusban. Corr.[ecturá]-t persze kap majd.²

Nagy részvétellel hallom, olvasom, hogy mily szomorú, fájdalmas ügy marasztalja Nagybecskereken.³ Nekem is nagy bánatom volt. Meghalt sógorom, az a hatalmas férfiú, akit ha jól emlékszem egyszer itt látott nálam. Legjobb barátom volt.

Szíves üdvözzellett igaz híve

Alexander Bernát

MTAK Kézirattár Ms 4585/34.

Kézírás.

Nagybecskerekre írt levél.

Alexander Bernát Id. a 44. sz. levél jegyzetét.

¹ A Műveltség Könyvtára számára írt Dante-tanulmányra utal.

Ld. 99/2. ill. 102/5.

² Korrektúra csak 1916-ban készült, de a kötet nem jelent meg.

³ Ld. 209/1.

216. MLINAROWISCH, MARY – FÜLEP LAJOSNAK

[Firenze, 1912. IV. 19.]

Wie geht es bei Ihnen, lieber Fülep?

Hier ist alles in Ordnung. Frau J.[aroljmek] wird in einigen Tagen bereits aufstehen.¹ Wissen Sie vielleicht wo unserer Frühling und Sonnenschein hin ist? Seit beinahe 3 Wochen ist es immerzu scheuslich, kalt, trüb u[nd] windig, einfach abscheulich.

Tausend innige Grüsse

Mary M.[linarowisch]

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4586/164.

Kézírás Fiesole. Ingresso al Convento di S. Girolamo feliratú képeslapon.

Címzés: Ungheria Signor L. de Fülep

Nagybecskerek Magyar utca

Hogy vannak otthon, kedves Fülep?

Itt minden rendben van. J.[aroljmek] asszony néhány nap múlva már fölkel. Nem tudja, hová lett a tavasz és a napsütés? Majdnem három hete állandóan förtelmes, hideg, borús és szeles az idő, egyszerűen utálatos.

Sok szeretetteljes üdvözlöttem!

Mary M.[linarowisch]

Mlinarowisch, Mary ld. 132/2.

¹ Ld. a 132. sz. levél jegyzetét, ill. 213/6.

217. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

[Firenze, 1912. VI. 8. és VII. 15. között]

Kedves barátom,

k[örül]belül egy hete itt vagyok Firenzében, ahol egy kártyája várt rám s ma kaptam a másikat.¹ Nálam a dolgok, sajnos, nagyon rosszul állnak.² Otthon létem alatt szó sem lehetett arról, hogy dolgozzam, mindenből teljesen kiköckentem s most sem foghatok semmibe, mert nemsokára megint megyek innen, hogy az anyámat (aki gyógyíthatatlanul beteg) valami fürdőhelyre elkísérjem. Ilyen körülmények között a Szellemre alig gondoltam. Zalai még nem küldte el a cikket,³ pedig jó volna, ha mielőbb elküldené. Amíg nincs a kezünkben valami, addig semmihez sem kezdetünk. Balázs elküldte Poppert, de eredeti cikkét még nem.⁴ Az is jó volna, ha mielőbb beérkezne. (Az őszig.) Baumgarten elküldte cikkét,⁵ mikor azonban én azt írtam neki, hogy nem tudom egész bizonyosan, vajjon a legközelebbi vagy az azután következő számban hozom-e, tekintettel arra, hogy a legközelebbi szám esetleg túlnyomóan esztétikai lenne s nekem be kell osztanom a dolgokat – visszakérte s én nem tehettem mást, minthogy visszaküldtem neki. Ha azonban szükség lenne rá, mindig el lehet kérni tőle, mivel kijelentette, hogy a cikk rendelkezésünkre áll.

Örülök neki s irigylem is, hogy dolgozhat s haladhat munkájában. Velem nem tudom, mi lesz.

Riegl-t⁶ nem nélkülözöm, használja, kérem, ameddig tetszik. Apropos: látta hogy Wickhoff *Wiener Genesis*e megjelent elég olcsón? Kiadják W[ickhoff] összes munkáit k[örül]belül 30 M[árk]áért.⁷

Visszajön-e az ősszel Italiába?⁸ Én szeretnék ősszel Romába menni 1–2 hónapra,⁹ nincs kedve velem tartani?

Címem egyelőre a firenzei, ha innen elmegyek, értesítem, egyébként is utánam küldik a postát.

Melegen üdvözlí igaz híve

Fülep Lajos

A tartalom alapján datálva: FL nagybecskereki időzése után 1912. VI. 8-án Budapesten letette a doktorátust, VII. közepén pedig Rohitsch-ra kísérte édesanyját. Közben volt Firenzében; VII. 8-án kapta meg Zalaitól a 3. sz. jegyzetben említett cikket.

LAK

Kézírás.

Heidelbergbe írt levél.

¹ A két levelezőlap nem maradt fenn.

² Ld. 209/1.

³ Zalai 1912. VII. 8-án küldte el a cikket. Ld. 211/5. ill. a 219. sz. levelet.

⁴ Popper cikkét ld. 211/1. Balázs Béla eredeti cikke nem ismeretes, nem maradt fenn s naplójában sem említi.

⁵ Ld. 211/2.

⁶ Riegl, Alois (1858–1905) művészettörténész, egyetemi tanár. A levélbeli utalás valószínűleg Filippo Baldinuccis *vita des Gio. Lorenzo Bernini. Mit Übersetzung und Kommentar von Alois Riegl. Aus seinem Nachlasse herausgegeben von Arthur Burda und Oskar Pollak. Wien, 1912. c. művére* vonatkozik, amely mindvégig megvolt FL könyvtárában.

⁷ Wickhoff, Franz (1853–1909) művészettörténész, a bécsi egyetem professzora. *Die Wiener Genesis c. műve* Berlinben, 1894–1895. W. von Hartellal közös kiadásban jelent meg először a *Beilage zum Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses-ben. Műveinek Die Schriften* című gyűjteményes kiadását 2 kötetben Max Dvořák szerkesztette. Berlin, 1912–1913.

⁸ Lukács 1912 tavaszán töltött hosszabb időt Itáliában, ősszel nem tért vissza.

⁹ Ld. 214/1.

218. RÉVÉSZNÉ ALEXANDER MAGDA – FÜLEP LAJOSNAK

Wien, [1912.] VI. 26.

I. Hotel Wandl

K.[edves] F.[ülep]

köszönöm a sok szép kártyát,¹ remélem én is viszonzni fogom őket nemsokára Franciaországból. Most pár napja itt vagyok. Géza² Göttingenben. Én még 10 napig maradok, járok a könyvtárba és csavargok a városban. Maga említett egy szép Donner szobrot valami udvarban, hol?³ Aztán Fr.[ancia] orsz.[ág]ba megyek. Legközelebb levelet írok.

Üdv.

Magda

A dátum évszáma a postabélyegzőről.
MTAK Kézirattár Ms 4589/182.
Kézírás Alt-Wien. Franziskanerplatz feliratú képeslapon.
Címzés: Signor Luigi Fülep
Firenze 6. Piazza Donatello

Révészné Alexander Magda ld. 48/9.

¹ A lapok nem ismeretesek.

² Révész Géza (1878–1955) pszichológus, 1910. VI. 25. óta Alexander Magda férje. Göttingenben tanult, 1915-ben a kísérleti lélektan magántanára, 1918-ban professzora lett a budapesti egyetemen. 1919 után emigrált, az amsterdami Kísérleti Pszichológiai Intézet igazgatója, majd amsterdami egyetemi tanár lett.

³ FL bizonyosan a bécsi Altes Rathaus udvarán álló Georg Raphael Donner reliefjével díszített Androméda-kútról beszélt.

219. ZALAI BÉLA – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. [1912.] VII. 8.

Igen Tisztelt Uram,

hosszú ideig nem tudtam a címét, most Lukácstól értesülök, hogy Ön újra Flórenzen van, s Lukács egyszersmind azt is írja, hogy látni kívánja cikkemet.¹ Azt keresztkötéssel elküldöttem. Ami a Szellemben való használhatóságát illeti, ott, úgy hiszem, az első szempontnak ezt kell tekinteni: eléggé különbözik-e a Sz.[ellem]-ben jött első cikktől² arra, hogy a „közönség” ilyen rövid idő után érdeklődhessék. Ennek az elbírálását én teljesen Önre bízom.

Másfelől – hosszú ideje mitsem tudok Önről, legfeljebb annyit, hogy itthon járt; nagyon örülnék híreinek. Én lassan, kevés idő és nem elég energiával, de mégis logikán dolgozom,³ gyakran meglepetéssel konstataálom, hogy mennyire nem készek a dolgaim. Azért egyelőre alig adok ki valamit a kezemből.⁴ (Igaz, a következőt elfelejtettem a Sz.[ellem] ügyben: nekem, sajnos, aligha volna időm cikkem magyarrá fordításához, s ez újabb akadálya lenne a közlésének).

Válaszát várja, üdvözli híve

Zalai Béla

X. Simor u. 7. III. 16.

A dátum évszáma a tartalom alapján kiegészítve: Zalai A Szellem tervezett, de meg nem jelent 3. száma részére küldött tanulmányáról ír a levélben.

MTAK Kézirattár Ms 4591/241.

Kézírás.

Firenzébe írt levél.

Zalai Béla ld. 151/5.

¹ A cikk nem maradt fenn.

² Ld. 151/5.

³ Zalai hosszabb ideig dolgozott a logikán, amelynek csak töredéke maradt fenn Der Wille zur Logik címmel, 1914. VIII. 8-i dátummal. Magyar fordítása: A logika akarása. In Zalai Béla: A rendszerek általános elmélete. Összegyűjtött írások. Bp. 1984. 468–473.

⁴ Zalainak 1912-ben Untersuchungen zur Gegenstandstheorie c. tanulmánya jelent meg. Ld. 187/2.

220. ÓDRY ÁRPÁD – FÜLEP LAJOSNAK

[Manarola, 1912. VII. 15.]

Igazán köszönöm, hogy a figyelmünket felhívta erre a csodás útra, ilyen szép és érdekes dolgot soha sem láttam.

Üdv

Ódry

Schade, dass Sie nicht da sind! Wann machen Sie die Cinqueterre!
Schöne Grüsse

E.[dmund] J.[aroljmek]¹
Hevesi²

A dátum: postabélyegző.
MTAK Kézirattár Ms 4589/95.
Kézírás Un saluto da Manarola feliratú képeslapon.
Címzés: Ill[ustriss]mo S[igno]r L. Fülep
Firenze 6, Piazzale Donatello [áthúzva, helyette:]
Hotel Europa Austria
Rohits-Sauerbrunn

Ódry Árpád ld. 131/1.

Jaroljmek szövege: Kár, hogy Ön nincs itt. Mikor csinálja meg a cinqueterra-[i kirándulást?] Szíves üdvözlét.

¹ Jaroljmek, Edmund. ld. a 128. sz. levél jegyzetét. Ódry Árpád előző évi, 1911-es levantói nyaralása óta ismerte Jaroljmekéket.

² Hevesi Sándor ld. a 26. sz. levél jegyzetét.

221. MÁRFFY ÖDÖN – FÜLEP LAJOSNAK

[Rab, 1912. VIII. 4.]

Szervusz Lajos

Itt vagyok 3 hete már. Nagyszerű régi város ez, tájak, tenger, gyönyörű házak. Megkaptad Pestről leveletemet?¹ Írjad meg és hogy vagy? Aug.[usztus] közepéig itt maradok

ölel

Ödön

A dátum: postabélyegző.
MTAK Kézirattár Ms 4588/307.
Kézírás rab-i képeslapon.
Címzés: S[il]g[no]r Lodovico Fülep
Firenze 6. Piazza Donatello [áthúzva, helyette:]
Hotel Europa Austria Rohits-Sauerbrunn [ugyancsak áthúzva].

Márfy Ödön ld. 7/1.

¹ A levél nem maradt fenn.

222. RÉVÉSZNÉ ALEXANDER MAGDA – FÜLEP LAJOSNAK

Bourges, [1912.] VIII. 7.

K[edves] F[ülep]

roppant érdekes és kellemes az út, Angoulême és Périgueux nagyszerűek voltak, Clermont F.[errand] utálatos hely és közepes dolgok (ezt nem tudtam, másképp nem mentem volna oda). Bourges ismét gyönyörű hely és sok szép nézni való. Innen Autunbe, aztán Avallon-Vézeley. Ott írok levelet, mert tovább fogunk maradni.

Sok üdv

Magda

Sokszor üdvözl

R[évész] Géza¹

A dátum évszáma a postabélyegzőn.

MTAK Kézirattár Ms 4589/183.

Kézírás Bourges. Cathédrale. Portail Sud feliratú képeslapon.

Címzés: Wohlg[eborenem] Herrn dr. L. Fülep

Rohitsch-Sauerbrunn [áthúzva, föléírva:]

Lovrana Hotel Quarnero

Révészné Alexander Magda ld. 48/9.

¹ Révész Géza ld. 218/2.

223. VIGNOT, PIERRE – FÜLEP LAJOSNAK

Issy les Monlineaux, 1912. VIII. 19.

Seine, au grand séminaire.

Mon bien cher ami,

Je suis toujours extrêmement souffrant. J'ai pour unique consolation et traitement unique: 1° la conversation de quelques jeunes religieux, esprits très élevés, âmes très religieuses, et qui vous plairaient; 2° vos lettres, celle du moi dernier et celles d'il y a deux ans. *Je les relis sans cesse.* Ainsi écrivez-moi encore, longuement, souvent; vous ne pouvez faire oeuvre plus utile. Aidez-moi à retrouver (une fois de plus!) Dieu, le Dieu Père, et Jésus-Christ, et ma foi catholique; car je veux et dois rester ou redevenir un bon prêtre catholique, rien que cela et tout cela. Ne me troublez pas; pacifiez-moi, délivrez-moi de mes *diabls*, vous les connaissez. Oh! si je reviens à la vie, quelles réformes enfin je me promets! J'avais beaucoup, beaucoup à expier, mon cher Fülep . . .

Veillez donner de mes nouvelles à Mme Gordigiani et me donner des siennes; je ne sais où elle est. Présentez à Madame votre mère mon respectueux souvenir et mes vœux de guérison. Je prie de tout coeur pour elle et pour vous, mon bon, mon fidèle ami. Vous aussi priez pour moi, si justement châtié! Rassurez-moi contre la mort; tout me semble noir, l'avenir comme mon passé, l'autre vie autant que celle-ci . . . Sauveur Jésus, ayez pitié de nous!

Pierre Vignot

MTAK Kézirattár Ms 4590/204.
Kézírás gyászkeretes levélpapíron.
Címzés: Autriche Monsieur Louis Fülep

Hotel Europe
Rohitsch-Sauerbrunn [áthúzva, helyette:]
Lovrana, Pens[ione] Quarnero

Seine, a nagy szemináriumban

Nagyon kedves barátom,

még mindig igen beteg vagyok. Egyetlen vigaszom és egyetlen gyógykezelésem: 1. a beszélgetés néhány igen magasztos szellemű, igen vallásos lelkű fiatal szerzetessel, akik Önnek is tetszenének; 2. az Ön levelei, a múlt havi és a két év előttiék. *Szüntelenül újra olvasom őket.* Írjon tehát nekem újra, hosszan, gyakran; ennél hasznosabb dolgot nem is tehetne. Segítsen visszatálnom (újra és újra!) Istenhez az Atyához és Jézus Krisztushoz, katolikus hitemhez; mert jó katolikus pap akarok lenni s maradni, vagy ismét azzá válni, csakis és egészen azzá. Ne zavarjon meg; békítsen meg, szabadítson meg *ördögeimtől*, hiszen ismeri őket. Óh, ha feléledek, micsoda megújulást remélek végre magamnak! Sokat, sokat kellett vezekelnem, kedves Fülepem! . . .

Adjon hírt rólam Madame Gordigianinak, nekem pedig órála; nem tudom, hol van most. Adja át édesanyjának tiszteletteljes üdvözlőmet és jókívánságaimat gyógyulásához. Teljes szívemből imádkozom érte, s Önért is, hűséges, jó barátom. Ön is imádkozzék értem, aki oly megérdemelten bűnhődöm. Bátorítsa a halállal szemben; minden sötétnek tűnik előttem, a jövő éppúgy, mint a múltam, a túlvilági élet éppúgy, mint az evilági . . . Megváltó Jézus, irgalmazz nekünk!

Pierre Vignot

Vignot, Pierre abbé Id. a 119. sz. levél jegyzetét.

224. FINTA SÁNDOR – FÜLEP LAJOSNAK

Állampuszta, 1912. VIII. 20.

Kedves jó Uram!

Nem tudom mivel érdemeltem ki azt, hogy nekem, a szerencsétlen ördögnek – egy olyan nagyszerűen classikus levelet írjon?¹ – Nagyon meglepett a levele s méginkább annak tartalma. Nem kések csak egy percig is, és elfogadom programként az *életemre* az Ön szavait. Az Ön nagy tudása elég garancia nekem, hogy kövessem azt az irányt, amelyet gazdag érvelésével mutatott nekem.

Persze hogy legnagyobb baj a fiatalembereknél a – kezdőknél – hogy örökös kísérletezés és tapogatózásban merülnek ki. Így én is – teljesen magamra hagyva csak tapogatództam és olvastam töméntelen sokat és nagyobbbrészt helytelen dolgokat. Mennyit is tudják ócsárolni a classikus mesterműveket –? – Most hogy az Ön levele meggyőző hatása alatt álllok és visszatekintek – az *olvasottakra* és arra hogy ezek nyomán én miként vélekedtem a classikus művészetről – hát megrendülök.

Én ugyan megvallom, mindég valami nagy – félő tisztelettel nézegettem a classikus nagyok munkáit (persze legtöbbször hitvány reprodukciókban) olyan megihletődés félt éreztem a lelkemben. Canova² – Thorwaldsen³ mind-mind, kik csak a classikus szobrászat élesztgetésén törekedtek, engem mind érdekeltek. – Ha nem süvöltött volna körülöttem folyton a „modern” művészet szeszélyes sok zsenije, talán – talán én magam is másképen vélekedem – de így? – Épen jókor gondolt reám Ön, épen jókor jött a – nagyszerű levele – válaszüton voltam s Ön irányt adott nekem. Meglássa jó Uram, hogy a szavai inostan kirűnő talajba jutottak. Erössen ígérem hogy megfogadom és megtartom

az Ön szavait, mert nemcsak tudást, de szeretetet is látok azokban. – Hogy eddig úgy dolgoztam *ahogy* s *hogy* azokat csináltam *amiket*, azon ne ütődjön meg. – Rohanó lavina voltam – s Ön egy kézfelemelésével feltartóztatott. Ki tudja hol és mikor locsanok szét, ha Ön nem állja az utamat? –

Persze hogy mindezen és legalól kell kezdeni a művészetet. – Sokan újongtak körülöttem és én csak most látom, hogy ez az újongás – sivalkodás volt. Nem baj, nem veszett kárba semmi sem, mert sokat tapasztaltam meg tanultam is ám emellett, hogy az anyagok technikájával tisztába jöttem. – Mert nem utolsó mulatság az anyagokkal való *barátkozás* sem. – Nagyon bajos szószólóvá tenni az élettelen tömeget. S hála a Múzsáknak már-már minden anyag engedelmes kezes szolgálom. – Ez másképen nem is történetelt, csak így ahogy megesett velem. – Sokkal fontosabb mindennél az, hogy most amikor a szabadulás előtt állok, hogy a helyes irányt megtudjam venni. *Ezt* mutatja Ön meg nekem s ezért igen hálás leszek. Még csak azon a ponton habozok, vajjon Páris – vagy Róma legyen a művészetem kiindulásának az első állomása?⁴ Talán szemtelenség tőlem, hogy nem elégszem meg a már küldött program levelével – de egy ilyen kényes kérdéssel háborgatom –, bocsásson meg nekem e merészségemért, de lássa olyan vagyok, mint egy gyermek, tolakodóan bizalmas. A művészetnek ez a két góca, tudom, egy-egy külön világot zár magába –, melyik felé induljak először? Ön tisztán lát – és felette áll a kérdéseknek. Igen kérem legyen olyan őszinte – és szíves hozzám, mint volt az előbbi levelében. Mert bizonyára fontos kérdés, hogy hol kezdjem meg –, melyik végén azt a fogós valamit – a művészetet. Hálás, nagyon hálás leszek a jóságáért. – Mostan itt az újhelyemen is rajzok és model után mintázok. Izgat persze a szabadság utáni vágy, de azért – elég nyugodt vagyok. Sok reménnyel és erőmbe vetett bizalommal tekintek a jövő felé, amelynek a zenéje már ide dobban. – Ha nem leszek a terhére, kiszabadulásom után majd felkeresem Önt, hogy a tanácsait amelyeket sokra tartok, hogy meghallhassam – De addig is merek remélni egy levelet Róma–Párist – illetőleg.

Igen kérem, tudjon megbocsátani nekem, ha alkalmatlan voltam –, vagyok bizalommal és szíves szeretettel

Finta Sándor

F. S. szobrász

Állampusztá

MTAK Kézirattár Ms 4586/226.

Kézírás.

Címzés: Signore Fülep Lajos Piazza Donatello 6 Firenze Italia

Finta Sándor (1883–1958) szobrász. István nevű testvérével együtt megtámadta és megsebesítette huga munkaadóját, egy varroda tulajdonosnőjét, a leány megrontása miatt. Bár az asszony nem halt meg, Fintát gyilkosság vádjával 12 évre ítélték. Büntetését 1903-tól 1912-ig Szamosújvárt, majd szabadulásáig, 1913. VII. 20-ig Hartán, az állampusztai gazdaságban töltötte. A börtönben kezdett el rajzral és szobrászattal foglalkozni. A lapok híradásai, elsősorban Bányai Elemér A szamosújvári börtön művésze c. cikke nyomán sorsa nagy érdeklődést keltett s fogsága utolsó idejére a VKM kirendelte oktatására Lakatos Artúr festőt. Szüts Dezső révén kapcsolatba került Lédával és Adyval, akinek verseire több szobrot, reliefet és plakettet készített. Műveiről készült fényképeket juttatott el Adynak kísérső sorokkal. Levelezett Erdős Renéevel is, ő hozta létre a FL-sal való kapcsolatot.

¹ Finta Sándor hagyatéka a türkevei Finta Sándor Múzeumban van, benne a fennmaradt hozzá írt levelekkel. FL levelei nincsenek meg, (Őri Julianna közlése).

² Canova, Antonio (1757–1822) olasz klasszicista szobrász.

³ Thorvaldsen, Bertel (1768/70?–1844) dán klasszicista szobrász.

⁴ Finta szabadulása után nem utazhatott külföldre, mert bírói végzés tiltotta. 1920-ban emigrált Brazíliába.

Bad Tölz, 1912. VIII. 22.

Lieber Herr Fülep!

Ihre letzte Karte traf uns noch auf dem Brenner. Jetzt bin ich hier allein zurückgeblieben, während Willy¹ sich zu dem doppelten Opfer entschliessen musste, *allein* nach Berlin zu reisen – alles der leidigen Finanzen wegen.

Sie ahnen kaum, wie unbeholfen und verzagt der sonst in seinem Denken, Tun und Schaffen so ruhig klargereifte und mutig zielbewusste Mann der Welt gegenüber steht, besonders wo es sich um Geschäfte und darum handelt, seinen Wert zur Geltung zu bringen. Er ist viel zu vornehm und reserviert, zu stolz-bescheiden um der schnöden Welt gegenüber ein guter Anwalt seiner Sache sein zu können – und edle Begeisterung eine viel zu dünn gesäte Eigenschaft unter den Menschen, auf die es ankäme, als dass sich leicht ein Helfer fände wie es ihm Not tut.

So ist diese Reise ein recht schweres und wenig aussichtsvolles Unternehmen für Ihn, das er aber doch nicht unterlassen durfte: „Ich muss es tun, wenn ich gleich wenig davon hoffe“ sagte er noch in letzter Stunde, und fügte dann bei: „Ich wollte Fülep könnte mir helfen!“²

Dass Sie es doch könnten! und zwar recht bald!

Willy möchte so gerne schon ganz früh im September nach Florenz zurück – aber – come si fà? – Er fühlt sich gar nicht angelockt, hier in Deutschland zu bleiben. Kennen Sie das Göthewort aus einer Rede auf Schiller's Tod? „Weit hinter ihm, im wesenlosen Scheine liegt, was uns alle bändigt, das Gemeine.“³ Daran erinnern wir uns immer, wenn wir die Vorzüge des Lebens in Italien erörtern, darin scheint so recht eigentlich der Zauber zu liegen, dass Alles, was so das Genuine, das Materielle, eng-egoistische im Kampf um's Dasein in wesenlose, weite Ferne gerückt wird.

Wie geht es Ihnen und Ihrer armen Kranken? werden Sie sie verlassen können und nach Florenz zurückkehren?

Ich weiss, mein Schatz wird sich freuen, bei seiner Rückkehr Nachricht von Ihnen hier zu finden.

Er hat mir viele Grüsse an Sie aufgetragen, denen ich die meinigen anschliesse.

Ihre

Ida Riedisser

MTAK Kézirattár Ms 4589/227.

Kézírás.

Címzés: Signor Dr. Louis Fülep Piazza Donatello N 6

Florenze Italien [Áthúzva, helyette:] Lovrana Pensione Guarniero [!] Austria

Abs.[ender]: Riedisser, Bad Tölz postlagernd

Riedisser, Ida – Wilhelm Riedisser Itáliában élő bajor szobrász felesége, FL firenzei baráti körének tagja.

Kedves Fülep úr!

Utolsó lapja még a Brenneren ért bennünket. Most egyedül maradtam itt, Willynek pedig vállalnia kellett a kettős áldozatot, hogy *egyedül* utazzék Berlinbe – mindezt pedig a csúf pénzügyek miatt.

Aligha sejtí, milyen gyámoltalan és csüggeteg a világgal szemben ez az egyébként gondolkodásában, cselekedeteiben és az alkotásban oly nyugodtan érett s bátran céltudatos ember, különösen, ha üzletről vagy arról van szó, hogy érvényre juttassa saját értékeit. Túlságosan is előkelő és tartózkodó, túlságosan büszke és szerény ahhoz, hogy a hitvány világgal szemben saját ügyének szószólója lehessen –, s a nemes

lelkesedés pedig túlságosan is gyöngre palánta azon emberek között, akiken múlték, hogy egykönnyen olyan segítőtje akadhatna, amilyenre szüksége volna.

Így aztán ez az utazás igen nehéz és kevés kilátással kecsegtető vállalkozás neki, amelyről azonban mégsem mondhatott le: „Meg kell tennem, ha keveset remélek is tőle” – mondta még az utolsó órában is, s hozzátette: „Bárcsak Fülep segíteni tudna!”

Bárcsak tudna segíteni! s méghozzá minél hamarabb!

Willy nagyon szeretne már szeptember elején visszatérni Firenzébe – de come si fa? [hogyan?] – Egyáltalán nem vonzza az itt maradás Németországban. Ismeri Goethe szavait egy Schiller halálára írt beszédből? „S mögötte létlen árnyként elmaradt az, mi bennünket mind megköt: az alantas,” [Rónay György ford.] Erre emlékezünk mindig, valahányszor az itáliai lét előnyeiről beszélünk, úgy tűnik, abban van a tulajdonképpeni varázsa, hogy mindaz, ami a létért való harcban a materiális, a szűkenegocentrikus, jelentéktelenként eltolódik a messzi távolba.

Hogy van és hogy van a szegény beteg? el tud majd szakadni tőle, és visszatérhet Firenzébe?

Tudom, kincsem is örülni fog, ha visszatértekor hírt kap itt Önről.

Rám bízta, adjam át meleg üdvözlését, amelyhez magam is csatlakozom.

Az Ön

Ida Riedisser-je

¹ Riedisser, Wilhelm (1870–1914 után) bajor szobrász. A müncheni akadémián tanult, műveire Marées hatása nyomta rá a bélyegét. 1900-tól Rómában, majd Firenzében élt. FL Firenzében kötött vele barátságot. Hagyatékában fennmaradt egy Riedisserről szóló rövid olasz nyelvű tanulmány (Ms 4562/4.), valamint ugyanennek Ida Riedisser által készített német fordítása (Ms 4603/38.). (Fülep I/I. 464–468.)

² Riedisser, aki évtizedek óta távol élt Németországtól, szenvedett attól, hogy hazájában kevésbé ismerték, nem kapott megrendeléseket s eladni sem tudott. FL-nak az az ötlete támadt, hogy Riedisser műveinek fényképeit II. Vilmos császárhoz juttassák el, aki ismert volt képzőművészeti érdeklődéséről, sőt maga is festgetett. Augusta Jaroljmek apja, Philipp zu Eulenburg–Hertefeld herceg korábban a császár legbizalmasabb embereinek egyike volt, éveken át résztvevett a császár nyári hajóújtjain a Hohenzollern jacht fedélzetén. Hogy leánya mégsem hozzá, hanem Gustav von Kassel generálishoz, a császár szárnysegédjéhez fordult közvetítésért, annak fő oka, hogy a szülők, helytelenítve Edmund Jaroljmekkel kötött házasságát, éveken át nem érintkeztek vele. Az apa egyébként is visszavonult már ekkor a politikától és az udvartól. Von Kassel felesége Philipp zu Eulenburg–Hertefeld unokatestvére volt. Augusta Jaroljmek valószínűleg von Kassel leányához juttatta el a fényképeket, ő pedig továbbította apjának. Hogy von Kasselék és Augusta Jaroljmek akkor is kapcsolatban voltak, amikor a szülők megszakították leányukkal az érintkezést, tanúsítja egy FL-nak szóló, sebtében, boríték hátra írt datálatlan üzenet (amely 1910–1913 között keletkezhetett, amikor mind Augusta Jaroljmek, mind FL Firenzében élt), ebben arra kéri, írjon neki Berlinbe, ahova hirtelen elutazik, s címként von Kassel kurfürstendamm lakását adja meg (Ms 4586/165.). Az ügy folytatását ld. a 241., 242., 255., 256. és 284. sz. levélben.

³ Az idézet nem Goethe beszédből, hanem Epilog zu Schillers Glocke c. költeményéből való; de nem egészen pontos. Azonosítását Walkó Györgynek köszönöm.

226. FRANCHETTI, MARION – FÜLEP LAJOSNAK

[Levanto, 1912. IX. 25.]

Gent[ilissi]mo D[otto]re de Fülep,

grazie mille del invio della fotografia come del disturbo di prenderla. Ieri bellissima escursione alle 5 terre¹ ed a Carrara. Il tempo è sempre meravigliosa – peccato che Lei non ci sia più.

Saluti cordiali e riconoscenti di noi tre

Marion Franchetti

A dátum: postabélyegző.
MTAK Kézirattár Ms 4586/320.
Kézírás, Arcola feliratú képeslapon.
Címzés: Dr. Luigi de Fülep
6 Piazza Donatello Firenze

Kedves Fülep doktor,
ezer köszönet a fénykép elküldéséért és az elkészítés fáradságáért. Tegnap gyönyörű kirándulást tettünk Cinqueterrába és Carrarába. Az idő állandóan csodálatos – kár, hogy Ön már nincs itt.
Szíves és hálás üdvözlét mindhármunktól

Marion Franchetti

Franchetti, Marion talán annak a firenzei Leopoldo Franchettinek a leánya, aki 1882-ben a La Rassegna Settimanale című folyóiratot, a La Voce című lap egyik előfutárát finanszírozta.

¹ Edmund Jaroljmeek Ódry Árpád FL-nak szóló lapjára [ld. 220. sz.] írt soraiiban említi Cinqueterrát, mint ahová FL kirándulni készült. A kirándulásra a FL hagyatékában lévő carrarai fényképek és személyes elbeszélése szerint sor került, lehet, hogy ezidőtájt. (A fotók: Ms 4599/83–95. ill. 98–117.)

227. FÜLEP GYÖRGYNÉ – FÜLEP LAJOSNAK

[Nagybecskerek, 1912. X. 20.]

Kedves fiam Lajos!

Régi vágyad végre teljesült, Rómába vagy,¹ szívemből örvendek rajta. Először is hogy az egészséged jó, aztán van pénzed, vágyaidat kielégíteni, hiszem, hogy élvezed, mintha csak látnálak, azt a remek műkincseket, mik ott halomszámra vannak, boldog vagy te édes gyermekem, szabad még most mint a madár, csak egészséged legyen jó.

8 nap óta nem hánytam, ez igen nagy haladás, habár bél és gyomorfájás naponta megkeres, ilyenkor módfelett sokat szenvedek.

Még egy újabb csapás apádra, a felügyelő itt volt, belekapaszkodott apádba, azért, minek engedte meg a kényszervágta húst a közmészárszékbe kimérni, holott itt nincsen arra hatósági mészárszék, így volt mindig, sohase piszkálta senki, mert ennek is évek múlva jut eszébe, apádat nyugdíjba küldi,² vagyis hogy kérvényezze előrehaladott kora miatt nyugdíjaztatását. Apád 3 havi szabadságot kért újév után, az új törvénnyel ötszáz koronával javul a fizetés, ez is valami, bizony ránk nagy csapás ez, tisztán abból a kevéske nyugdíjból élni ma ebbe a drága világba, mint lesz, hogy élünk, nekem igen nehéz lesz szűkebben élni, prakszist nem érdemes tartani, olyannyira megadózzák, node majd lesz valahogy. Csak baj az, hogy én kerülök sokba, nem tudok tenni semmit, drága a cseléd és minden. Különben apád egészséges, csak nagyon levert.

Isten veled édes jó fiam, ölel, csókol

sz[erető] édes anyád.

Írjál.

A dátum: postabélyegző.
MTAK Kézirattár Ms 4587/6.
Kézírás.
Címzés: Signore Dr. Lodovico Fülep
Roma 9 via dell'Olmata Italia [A címzés FL írása]

¹ FL ekkor járt első ízben Rómában, mintegy egy hónapot töltött ott. Ld. 99/1.

² Fülep György 1913 őszén, felesége halála után ment csak nyugdíjba.

228. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1912. X. 27.

Kedves Fülep úr!

Nem tudtam eddig semmit sem megtudni, azért nem írtam.¹ Wildnernek² írtam, ő a referens, tehát a főember, csak annyit felelt, hogy a dolog még nincsen elintézve. Ezt úgyis tudtam. De ez aggasztott és elmentem a polgármesterhez,³ aki ámbár júniusban hosszú levelet írtam neki erről az ügyről, az Ön nevét se tudta, egyébként se tudott semmit az ügyről, mert tőlem kérdezte, kik a versenytársai. A polgármester följegyzett mindent és megköszönte, hogy informáltam. Azonkívül írtam Heltainak,⁴ de egészben véve kissé [. . .] vagyok. Olyan ijesztő csöndet hallok magam körül ebben az ügyben.

Egyébként minden a régi mederben folyik. Az a bronzpatina, melyet Levantóban szereztünk, rég lekopott rólunk.⁵

A budapesti élet súlyos nyomorúságait élvezzük.

Hogy vannak Jaroljmekék?⁶ Már Firenzében élnek?

Lukács György itt volt, nálam is járt kétszer. Valami német barátja volt itt, az egészen lefoglalta. Azt mondta, hogy egy kétkötetes esztétikán dolgozik, melynek egyik kötetét a zenéről szólót az a Bloch barátja fogja írni.⁷ Lukács képes rá, hogy két kötetet ír.⁸

Mikor megy Rómába?⁹ Mikor és hová küldessem a pénzt?

Megvan-e már a Dante rövidebb formája?¹⁰ Úgy látszik, mégis több munkával járt az a rövidítés, mint gondoltuk. Az egyáltalán undok dolog; rövidíteni, átdolgozni és egyebek. Magdánál írom ezeket, aki nagyon jól van férjével együtt.¹¹ Erzsí és családja is jól vannak.¹² Feri¹³ újra állatokat kínoz, Pali¹⁴ meg Karlsruhe-ban tanul kémiaiát, vasárnap meg kirándul a Svarcvaldba.

En kedden valószínűleg néhány napra fölmegek a Tátrába, ha emberi idő lesz. Ilyenkor, mindszentek napjára mindig szököm a városból, néhány nap szünet van az egyetemen.

Szíves üdvözlettel igaz híve

Alexander Bernát

Kedves Fülep,

ne haragudjon, hogy olyan hűtlen barát vagyok és több száz éve nem írtam magának, de lusta voltam egy nagy kimerítő levélhez és rövidet nem akartam írni. Most rövid időn belül írok és beszámolok minderről. Szorgalmasan dolgozzon

Soksz.[or] üdv.[özli]

Géza és Magda

MTAK Kézirattár Ms 4585/35.

Kézírás.

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

- ¹ Miután a VKM-től Zichy miniszter aláírásával értesítést kapott FL, hogy „utolsó részletül” kap tanulmányi ösztöndíjat (ld. a 212. sz. levelet), további itáliai tartózkodásának költségéről más módon kellett gondoskodnia. Feltehetően doktorátusa alkalmával vetődött fel az ötlet, hogy a főváros koronázási jubileumi ösztöndíját kellene megpályáznia. Ezt az alapítványt 1892-ben, Ferenc József koronázásának 25. évfordulója alkalmából létesítette a főváros. „Az alapítványi jutalomdíjakkal (. . .) nem a bevégzett tehetségeket akarja megkoronázni, hanem támogatni kívánja azokat, akik a magyar tudományos irodalom, szépirodalom, művészet (festőművészet, szobrászat, építészet, zene), valamint a kereskedelem és ipar területén rátermettségüknek már nyilvánvaló jelét adták, s akikről méltán föltehető, hogy ezzel az anyagi támogatással tehetségüket, képességeiket és ismereteiket teljesebben ki fogják fejleszteni s ezáltal a magyar tudomány, szépirodalom, művészet, ipar vagy kereskedelem felvirágztatását fogják elősegíteni.” (Alapító okirat a Ferenc József koronázási jubileum-díjról. BFL 794/1903.) A díjakat a közgyűlés által kijelölt bizottságok ítélték oda, s csak egyszer lehetett elnyerni. Évente 14 000 koronát osztottak szét, az összegek (egyenként 1600–4800 korona) különböztek az egyes osztályokban, s osztályonként különböző időközökben osztották őket. A kitüntetettek között volt többek között Dohnányi Ernő, Bartók Béla, Weiner Leó (zene), Márfy Ödön, Gulácsy Lajos (festészet), Kallós Ede, Vedres Márk, Pásztor János (szobrászat), Benedek Elek, Endrődi Sándor, Ady Endre, Krúdy Gyula (szépirodalom), ill. Simonyi Zsigmond, Bodnár Zsigmond, Harrer Ferenc, Gárdonyi Albert (tudományos irodalom). A BFL 1912. és 1913. évi névmutatójában FL neve alatt két, a Ferenc József jubileumi díjjal kapcsolatos iktatószám található: XIV. 79. 599–1912 és XIV. 93. 724–1913, az ügyiratok azonban nincsenek meg; az egyik nyilvánvalóan a pályázatot, a másik a díj odaítélését tartalmazta.
- ² Wildner Ödön (1874–1944) szociológus, író, 1898 óta a fővárosi tisztviselője, ekkor a főváros XIV. (szociálpolitikai és közművelődési) ügyosztályának tanácsnoka, a Huszadik Század munkatársa. Itáliából való végleges hazatérése után, 1914. őszén FL az ő ügyosztályán lett a művészeti ügyek referense.
- ³ Bárczy István (1866–1943) politikus, 1889-től fővárosi tisztviselő, 1906–1918 között Budapest polgármestere, 1919. XI.–1920. III. között igazságügyminiszter.
- ⁴ Heltai Ferenc a Tiszti címtár szerint 1912–1913-ban a Fővárosi törvényhatósági bizottságának tagja. A Budapesti Hírlap 1913-ban főpolgármesterként említi.
- ⁵ Alexander 1912 nyarán feleségével együtt Levantóban nyaralt, ahol FL is ott volt, s megismerkedett Jaroljmekékkel is. Közös fényképük Ms 4598/65. sz.
- ⁶ Jaroljmekék ld. a 128. és 132. sz. levelek jegyzetét.
- ⁷ Bloch, Ernst (1885–1977) filozófus, Müncheni és heidelbergi tanulmányai után Simmel berlini szemináriumának tagja volt, ahol barátságot kötött Lukács Györggyel. 1912-ben együtt költöztek Heidelbergbe. Utóbb Svájcban, Németországban és az USA-ban élt, a II. világháború után visszatért Németországba.
- ⁸ Lukács György 1912-ben fogott hozzá utóbb „heidelbergi esztétikának” nevezett műve megírásához, amelyet több évi megszakítás után 1916-ban heidelbergi habilitációja reményében Heidelbergben, majd Budapesten folytatott. Ld. még a 246. sz. levelet.
- ⁹ Ld. 99/1.
- ¹⁰ Ld. 102/5.
- ¹¹ Ld. 48/9. és 218/2.
- ¹² Alexander Erzsi énekesnő, Major Henrik festő, grafikus felesége, utóbb az USA-ban élt.
- ¹³ Alexander Ferenc (1891–1964) pszichiáter, chicagói, majd Los Angeles-i professzor.
- ¹⁴ Alexander Pál vegyész, utóbb Angliában élt.

229. RIEDISSER, IDA – FÜLEP LAJOSNAK

Firenze, 1912. XI. 2.

Lieber Herr Fülep!

Eben kommt Ihre Karte und wir lachen wie die Tollhäusler! Willy¹ hat schon 2 heisse Tränen gelacht – aus lauter Vergnügen, dass Sie’s wirklich so aufgefasst haben, dass wir fortgehen! –

Das p.p. c. – das „prendre congé“ geschah ja nicht, weil wir nicht mehr hier bleiben – wir bleiben noch lange! Aber wir waren der festen Überzeugung, dass – so lange wir auch bleiben mögen – wir Sie doch nimmer sehen werden. „Wenn er im Tag nur 5 Figuren anschaut“ sagte Willy, „dann gibt’s für uns hier kein Wiedersehen, dann bleibt er ewig in Rom.“ –

Er sprach’s und ich, als ein alter ego, als seines Willens Werkzeug, sandte die Abschiedskarte.

Drum freut’s uns umsomehr zu hören, dass Sie wirklich in absehbarer Zeit wieder nach Florenz kommen wollen!

Willy lasst Sie bitten, ihm eine Photo von dem Krieger in der Villa Albani² mitzubringen, da er ihn nicht in Erinnerung hat.

Wir freuen uns, dass es Ihnen so gut geht, und Rom Ihnen so gut gefällt – Sie sollen uns manchen Abend davon erzählen.

Übrigens hatten wir auch hier keinen üblen Oktober, und haben an dem Sonntagen ein paar recht schöne Spaziergänge gemacht, und die Herbststimmungen genossen und gewürdigt trotz einem gelegentlichen Abschweifen des innern Auges nach der Campagna.

Heute oder morgen wird Willy mit der Wachsarbeit fertig – wissen Sie was das bedeutet? Dann sagen Sie mit mir „Juhe!“ und „Amen“. –³

Nehmen Sie viele herzliche Grüsse von uns beiden

Riedissers.

MTAK Kézirattár Ms 4589/228.

Kézírás.

Címzés: Ill[ustriss]mo Signore Is Louis Fülep

9 Via dell’Olmata Roma

Sped[itore] I. Riedisser. Poggio Imperiale 14 Firenze

Kedves Fülep úr!

Az imént jött meg a kártyája s nevetünk, mint a bolondok! Willy már forró könnyeket ejtett nevetésben – merő mulatságból, hogy csakugyan úgy értelmezte, hogy elmegyünk!

A p.p.c. [pour prendre congé=bücsűzól] nem azért volt, mert nem maradunk itt tovább – még sokáig maradunk! Hanem szilárdan hittük, hogy bármilyen sokáig maradunk is – Önt nem látjuk többé viszont. „Ha egy nap csak őt szobrot néz meg – mondta Willy –, akkor nincs viszontlátás számunkra, akkor örökre Rómában marad.”

Így szólt, s én mint alteregója, mint akaratának eszköze, elküldtem a búcsúlapot.

Annál nagyobb örömmel halljuk, hogy belátható időn belül újra Firenzébe készül jönni!

Willy kéri, hogy hozzon neki a Villa Albani-beli harcosról fényképet, minthogy nem emlékszik rá.

Örülünk, hogy olyan jól érzi magát, hogy Róma annyira tetszik Önnek – majd meséljen róla esténként. Egyébként itt sem volt hűvös az október, s vasárnaponként néhány igen szép sétát tettünk, élveztük és méltányoltuk az őszi hangulatot, bár belső szemünket olykor a Campagna felé fordítottuk.

Ma vagy holnap elkészül Willy a viasz munkával – tudja, mit jelent ez? Akkor mondja majd, hogy „hurrá” és „amen”.

Mindkettőtől sok szíves üdvözlöt

Riedisserék

Riedisser, Ida ld. a 225. sz. levelet.

¹ Willy – Riedisser, Wilhelm ld. 225/1.

² A Villa Albaniban van Torlonia herceg ókori szobrokban gazdag magángyűjteménye, amely írásbeli engedéllyel tekinthető meg. A Krieger – harcos – szobra esetleg Polykleitos atlétajának római másolata, vagy a villa földszintjén elhelyezett kávéház előcsarnokában álló „Meztelen harcos”, amely Thorvaldsen Jasonjának mintájával szolgált. (Szilágyi János György szíves közlése.)

³ Valószínűleg Riedisser Fülep Lajosról készített portrészobráról van szó, amelyet nem fejezett be, de amely egy Keresztelő János-szobrának lett a feje. Ld. 277/3.

230. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1912. XI. 5.

Kedves Fülep úr,

Hat napig a Tátrában voltam, távol az emberektől, micsoda boldogság! Az emberek itt ezt nem értik és bolondnak tartják, aki ilyenkor a Tátrába megy. Persze, nem tudják, hogy a Tátra nemcsak a Tátra, hanem egyszersmind: nem-Budapest.

Hazajövet itt találtam levelét és egyszersmind Miklós Elemérét,¹ aki Wildner² nevében felszólít, hogy adjak véleményt az ön tudományos kvalitásairól.³ Tehát az ösztöndíj ügye még nem dőlt el. Az a levél, melyet Bárczynak⁴ írtam (júniusban), úgy látszik elkallódott. (Ajánlva küldtem!) Nyomban írtam Miklós Elemérnek (ajánlva). Nem tudom, de nekem mégse tetszik ez az ügy. Nagy ellenérők dolgoznak, úgy látom. Személyes megjelenésem B.[árczy]nál mégis azzal a hatással volt, hogy W.[ildner] formális véleményt kér tőlem. Meglősz neki akarata szerint.

A kis Swen⁵ dolga egészen lesújtott bennünket, oly rémes csak gondolni is erre a szerencsétlenségre. Firenzében vannak-e már? Írnék nekik néhány sort, ha a címüket tudnám.

Holnap, ha valamiképp lehet, elküldetem a hétszáz koronát.⁶

Nagyon örülök, hogy oly szép ideje van Rómában. Bárcsak inkább oda mehettem volna! Már talán vagy hat éve, hogy nem voltam Rómában.

A műegyetemnél majd tapogatózom a tervére⁷ vonatkozólag.

Igaz szeretettel

Alexander Bernát

A rövidítés ráér nov.[ember] végéig!⁸

MTAK Kéziratár Ms 4585/36.

Kézírás.

Rómába írt levél.

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

¹ Miklós Elemér 1912-ben a Főváros XIV. ügyosztályának, 1914-től a Főváros VI. kerületének tanácsjegyzője.

² Ld. 228/2.

³ Ld. 228/1.

⁴ Ld. 228/3.

⁵ Jaroljmekék egyik kislfia. Nem tudni, milyen szerencsétlenség érte, de nem volt tragikus végű.

⁶ A Dante-cikk honoráriumáról van szó. Ld. 228/10.

⁷ Nem tudni, milyen elhelyezkedési tervre utal. Ld. még 278/9.

⁸ A Dante-cikk rövidítésére utal. Ld. 228/10.

231. JAROLJMEK, EDMUND – FÜLEP LAJOSNAK

[Montepulciano], 1912. XII. 8.

Es ist ungläublich! Ich bin vor Erstaunen fast umgefallen über diese Stadt hier. Einfach wundervoll!

Viele Grüsse

Edm.[und] J.[aroljmek]

A helynév a postabélyegzőről kiegészítve.

MTAK Kézirattár Ms 4587/304.

Kézírás Montepulciano Chiesa di S. Agostino feliratú képeslapon. A felirat alatt E. Jaroljmek írásával: Michelozzo.

Címzés: Egregio Sig[nore] Luigi de Fülep
6 Piazza Donatello Firenze

Hihetetlen! A bámullatól majd hanyatt estem ettől a várostól! Egyszerűen csodálatos!
Sokszor üdvözl

Edm.[und] J.[aroljmek]

Jaroljmek, Edmund ld. a 128. sz. levél jegyzetét.

Jaroljmek erről az utazásról 1912. XII. 8. és 15. között 7 képeslevelezőlapot küldött FL-nak, Pienza, Montepulciano, Asciano és Volterra állomásairól. Többségük nem tartalmaz szöveget, csak aláírást, néha azt sem, csak a címzésről lehet megismerni, kitől származik.

232. FÜLEP GYÖRGYNÉ – FÜLEP LAJOSNAK

[Nagybecskerek], 1912. XII. 13.

Kedves drága jó fiam!

Kértem apádat írni helyettem, de ő azt mondja szívesen ír, de majd te azt hiszed, ő az oka, hogy a te szíves hívásodat el nem fogadom.¹ Apád ma is azt mondta, ha én akarom, menjek hozzád, ő költséget ad hozzá. Énnekem tökéletes elhatározott szándékom, hogy többé se télen, se nyáron az otthonomat el nem hagyom, nem használ nekem semmi, mert a hosszú út rettentő módon megtör, még pesti útig gondolni is iszonyú volna, hol van Firenze és Róma, erre a jelen állapotomban még csak gondolni se lehet. Nekem ápolóra, aki velem legyen okvetlen szükségem van, téged a nyáron is teljesen elfoglaltalak, most még rosszabbul vagyok. Szép tőled nagyon, hogy úgy ragaszkodsz hozzám édes jó fiam, de én bármit hoz rám a tél, nem mozdulok sehova, ehhez nincsen erőm, nem tudnám rászáni magam, azért is kérlek hagyjuk ezt a tárgyat, mert a mai kártyád is rém módon felizgatott, miért is vagy olyan messze hozzám, sírtam keservesen, hiszen ha tehetnék mennék örömmel. A nyelv nemtudás már visszariasztana, hát még a hosszú út, rá se merek gondolni. Dr. Heineman² itt volt, ő mondja, áldás lenne rám az enyhe éghajlat, de azért mégse ajánlja az utazást és a koszt végett se lehet, itthon legjobb nekem.

Eredj édes jó fiam te magad Rómába, élvezd benne azt, mi a te figyelmedet megragadja, engemet nem érdekel semmi, elfoglal a saját bajom. Az idő zord, napok óta a szobát őrzöm, ha kimegyek, s utána bent a szobában majd megfagyok, ágyba kell feküdnöm, hol meleg tányér és korpával melenget fel Váriné,³ áldja is meg a jó Isten érte.

Isten veled édes jó fiam, ölel szeretettel

sz.[erető] édes anyád, apád.

Váriné üdvözl

A hely kiegészítés a postabélyegzőről.

MTAK Kézirattár Ms 4587/10.

Címzés: Signore Dr. Lodovico Fülep
6. Piazza Donazello
Italia Firenze

Fülep Györgyné ld. a 84. sz. levél jegyzetét.

¹ Fülep Györgyné nem látogatta meg fiát Rómában.

² Dr. Heinemann – a család orvosa.

³ Váriné – Fülep Györgyné háztartási segítsége.

233. ERDŐS RENÉE – FÜLEP LAJOSNAK

[Roma, 1912. XII. 17.]

Hagyja ott R[iedisser]-t és a szobrot, ¹ hagyja ott az ördögbe is, csak nem annyira fontos ez? A kód azért van, hogy szökjön ki belőle. Üljön vonatra és jöjjön. Ne legyen mindig olyan pontos, lelkiismeretes, pedáns, következetes etc.etc. Jobb volna ha karácsonyra itt lehetne.

Üdv

Renée

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kéziratár Ms 4586/157.

Címzés: Signor Luigi Fülep

Firenze Piazza Donatello 6.

Erdős Renée ld. az 58. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 229/3.

234. FÜLEP GYÖRGY ÉS FÜLEP GYÖRGYNÉ – FÜLEP LAJOSNAK

Nagybecskerek, 1912. XII. 31.

Kedves drága jó fiam

Úgy a küldött kártyákat, almát mindent szépen megkaptunk, szívemből köszönök neked mindent. Ha sejtettem volna szándékomat, de nem akartalak sem anyagilag, sem másként terhelni, alma helyett narancs jobb lett volna mostan nekem, itt még a narancs igen savanyú, és egy csipetnyi zöldbab, pár karalábé, csak annyi, mennyi egy ilyen általad küldött virágdobozba elfér, én olyan kíváncsi vagyok mostan, majd ez, majd más jut eszembe. Húst hetek óta egy falatot sem tudok lenyelni, még az itteni halat sem próbáltam, malacot, kacsát, libát, nyulat, nem mén semmi, csupán a lisztféle és a főtt rizs tart még fenn, nem tudom, a banán azt hiszem nehéz gyümölcs, de folyton gondolok rá, e hét folyamán sokat rosszabbodott állapotom, nem tudom a neved kimondani, nem tudok rád gondolni, sírok és sírok, előérzet valamihez, nem tudom, jó lenne már megpihenni, sok, nagyon sok szenvedésből, mi osztályrészült jutott nekem. Mit szólnak még apádról, ő is szenved, megtesz mindent, nincsen segítség. Még egy dobozka virág is jött ma, Mary Mlinarovicstól, ¹ egy csokor ibolya névjeggyel ellátva és többféle kedves dolog, csaknem egészen szárazak, de épek és a színök egészen szépen megmaradt. Ismeretlen aki küldte, de én szívemből köszönöm figyelmét, a jókívánsága az új évre igen fájdalmasan esett, mert én jóra alig számíthatok. Az idő itt enyhe, lehetne sétálni, de nem bírok járni, gyenge

vagyok, a sok szenvedés kimerít. Majd talán ha megérem, hazajössz, teveled fogok sétálni, addig adna a jó Isten erőt, hogy még láthassalak.

Gordigianit² s téged számtalanszor ölel, csókol

szerető édesapád, anyád

Anyád még kérdezteti tőled, hogy a Copperfield Dávid-féle 3 kötetes könyvet elküldheti-e Lenkének?³

Nekem hála Isten semmi bajom, hanem bizony szegény Anyád napról napra gyengül, s így nem bizonyos, hogy most már sokáig bírja, végképp kimerül, lehet mondani, hogy kiszárad, azért sajnálom, hogy most mentél messzibbre, mert a katasztrófa minden nap bekövetkezhetik.

Isten áldjon

szerető apád

Guttmannt⁴ kiegyenlítettem 118 K.[orona] néhány fillérrel.

A dátum és az utóirat Fülep György írása.

MTAK Kézirattár Ms 4587/12.

Címzés: Signore Luigi Fülep dr.

Roma 9 Via dell'Olmata Italia

Fülep György és Fülep Györgyné ld. a 84. ill. 90. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 132/2.

² Gabriella Gordigianira utal. Ld. 136/2.

³ Kócsi Lenke, Fülep Györgyné húgának leánya.

⁴ Nagybecskereki kereskedő.

235. RIEDISSER, WILHELM – FÜLEP LAJOSNAK

Firenze, 1913. I. 20.

Poggio Imperiale 14.

Lieber Herr Fülep!

Seit drei Wochen liegen wir Beide an Influenza krank. – Die Aussichten die daraus entstehen um Ihr Relief¹ fertig zu machen sind sehr schlechte. – Ich bin unfähig irgend etwas zu arbeiten und werde gerade froh sein, wenn ich mich noch in diesem Monat soweit erhole um reisen zu können. –

Es tut mir leid, aber es wird sich wohl später noch eine Gelegenheit finden das Porträt zu vollenden. – Die Fotografien für Sie kann ich erst in München besorgen.

Ihr Entschluss nach Rom überzusiedeln und das Feld der Politik – der gemeinen – zu betreten ist ja sehr interessant.² Sie haben mehr Courage als Vaudet.³

–Für heute nur dieses – mit den besten Grüßen von Ihrem

f

Wilhelm Riedisser

MTAK Kézirattár Ms 4589/237.

Kézírás.

Rómába írt levél.

Kedves Fülep úr!

Három hete mindketten influenzával fekszünk. Ebből következően az Ön reliefjének a befejezésére igen rosszak a kilátások. Képtelen vagyok bármit is dolgozni és még boldog leszek, ha ebben a hónapban rendbe jövök annyira, hogy elutazhassak.

Sajnálom, de később bizonyosan lesz még alkalom a portré befejezésére. – A fényképeket csak Münchenben tudom majd megszerezni Önnek.

Nagyon érdekes az az elhatározása, hogy Rómába költözik s a politika – az aljas politika – mezejére lép. Több a bátorsága, mint Vaudet-nek.

Mára ennyit –, szíves üdvözléssel az Ön

Wilhelm Riedisserje

Riedisser, Wilhelm ld. 225/1.

¹ Riedisser FL portréját itt reliefként említi. Ld. 229/3.

² Minthogy FL a VKM-től nem számíthatott további ösztöndíjakra (ld. a 212. sz. levelet), s a főváros jubileumi díjának elnyerésében nem volt még bizonyos (ld. 228/1.), budapesti lapok római tudósítójaként gondolta eltartani magát arra az időre, amit még Itáliában töltött. Elhatározásában bizonyosan része volt annak, hogy korábban, Párizsban is ez volt a megélhetése, de hathatott rá barátja, Amendola példája is, aki – minthogy a firenzei Biblioteca Filosofica ideiglenes igazgatásából és tanításból nem tudta eltartani magát és családját, s az is bebizonyosodott, hogy habilitációja ellenére nem számíthat egyetemi karrierre. 1912 nyarán Rómába költözött s ott először a Resto del Carlino munkatársaként, majd 1914-től a Corriere della Sera szerkesztőjeként dolgozott. Politikai tájékozódásában FL bizonyosan számíthatott Amendola segítségére, cikkeinek pesti lapoknál való elhelyezése azonban nehézségekbe ütközött: nem sikerült állandó megbízást kapnia. Nem tudni, próbálkozott-e a Pester Lloydnál, amire Alexander Bernát és Lukács György is biztatta, sőt segítségét ajánlotta, csak egy-egy alkalmi cikk közlésére volt módja a Budapesti Hírlap és a Pesti Napló hasábjain. Végül úgy döntött, hogy a Ferenc József jubileumi díj elfogyta után hazatér Magyarországra. Hazatérését véglegesnek tekintette, elhelyezkedésével kapcsolatosan 1913–1914-ben több terv is felmerült. Amikor 1914-ben Nagybecskereken meglátogatta apját, még bizonyosan vissza akart térni Olaszországba, legalább is ott lévő holmijának hazaszállításáért, de a világháború kitörése ezt megakadályozta. Végül 1914 novemberében Erdős Renée-nek sikerült Rómába utaznia az ott maradt könyvekért és egyéb csomagokért.

³ Vaudet, Auguste Alfred (1838–1914) francia éremművész. Talán róla van szó, bár az utalás érthetetlen.

236. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

Tátraszéplak, 1913. I. 21.

Kedves Fülep úr!

Abszolúte nem haragszom, nem is értem, miért haragudnék, inkább Ön haragudhatik, amiért válasz nélkül hagytam utolsó levelét.¹ Ennek az volt az oka, hogy az utolsó hetekben kutya életet éltem és nem bírtam átnézni a Dantét,² enélkül pedig nem akartam felelni. Így eltolódott az írás napról napra, majd végre megszöktem hazulról, ide, pihenni és egy kicsit dolgozni. Én még mindig nem mondtam le róla, hogy Ön megkapja a fővárosi díjat,³ mert eddig más se kapta meg és itt a városi képviselő testület megújíttatván, az Ön bizottságából kiesett Ballagi Aladár,⁴ akinek nem merem szólni, félvén, hogy ezzel ártok magának. Nem hiszem, hogy mellőzni fogják! Vasárnap már B[uda]pesten leszek és akkor újra hozzálatok a dolgokhoz. Wildnernek⁵ közben írtam.

A politikai levelezést igen jó gondolatnak találom,⁶ akár megkapja a stipendiumot, akár nem. Valóban Olaszországban nincsen senki, aki jó dolgokat tudna írni. Ez az ön római pozícióját is kellemessé fogja tenni. Azt hiszem, a Lloyd volna a legalkalmasabb lap,

legjobban fizet és kell is neki. Beszélék Singerral,⁷ mihelyt haza érek. A B.[udapesti] H.[írlap] tárcájára ne nagyon számíton, mert van vagy kétszáz tárcacikkük és én néha he-tekig nem tudom megjelentetni egy-egy tárcámat. Most pl. egyik tán két hónap óta ki van szedve. De azért havonként egyet tán mégis sikerül elhelyezni. A misztikusokról se tessék megfeledkezni, az is hajt valamit, ha nem is sokat, és emellett nagyon fontos és jó dolog.

Mikor akar B[uda]pestre jönni?

Egészen föladja a firenzei lakását?

Találkozott-e Jaroljmekékkal? Nekünk újév-re küldtek lev.[elező] lapot. Feleltünk. Ko-moly szándékom a nyáron megint Levantoba menni.⁸

Szíves üdvözléssel igaz híve

Alexander Bernát

MTAK Kézirattár Ms 4585/37.

Kézírás.

Rómába írt levél.

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

¹ A levél nem maradt fenn.

² Ld. 99/2. és 102/5.

³ Ld. 228/1.

⁴ Ballagi Aladár (1858–1928) történész, egyetemi tanár. A Városházán a Törvényhatósági Bizottság tagja volt.

⁵ Ld. 228/2.

⁶ Ld. 235/2.

⁷ Singer Zsigmond (1850–1913) újságíró, 1906-tól a Pester Lloyd főszerkesztője. – A Budapesti Hírlapban FL Szláv veszedelem és olasz barátság c. cikke jelent meg az 1913. V. 22. sz.-ban, a Pesti Hírlapban a Külpolitikai tanulságok. 1913. VI. 12. sz.-ban.

⁸ Ld. 128. és 132. sz. levél jegyzetét, a közös nyaralásról 228/5.

237. LUDOLF, ERNESTINE – FÜLEP LAJOSNAK

Firenze, [1913.] I. 29.

Gent[ilissi]mo Fülep

Anzitutto grazie in nome di mio fratello, dell'informazione in riguardo alla traduzione de Burton delle "Arabian Nights".

Egisto scrisse subito al Times Book Club, ed è tuttora in possesso dei dicesette volumi ben stampati e rilegati. In nessuno altro catalogo, erano così buon mercato.

Dunque, grazie di nuovo di esserci rammentato del suo desiderio di farne acquisto. Spero che si trova bene nella città eterna, ma che malgrado le sue attrattive maggiori, rimpiange di quando in quando le colline di Firenze.

Se mai, strada facendo, di fermerà qui, non ci dimentichi!

Non mi muovero dei dintorni di Firenze, come passero l'estate (col eccezione di Agosto a Camaldoli) con Egisto a Bagazzano.

La saluto cordialmente

Ernestine Ludolf

MTAK Kézirattár Ms 4588/242.

Kézírás címeres és 9 ágú koronás 28 Via Gino Capponi feliratú levélpapíron.

Címzés: III[ustriss]mo Sig[nor] L. Fülep

5 Lungotevere Pierleoni Roma

Kedves Fülep,

mindenekelőtt köszönet a bátyám nevében a Burton-féle Ezeregyéjszaka-fordítás ügyében adott tájékoztatásért.

Egisto azonnal írt a Times Book Clubnak és már meg is kapta a 17 szépen nyomtatott és kötött könyvet. Egyetlen katalógusban sem volt ilyen olcsó.

Mégegyszer köszönöm tehát, hogy gondolt rám és meg akarta venni nekem. Remélem jól érzi magát az örök városban s hogy nagyobb vonzereje ellenére is visszasírja néha-néha Firenze dombjait.

Ha útközben valamikor megáll itt, ne feledkezzék el rólunk.

Nem mozdulok Firenze környékéről, minthogy a nyarat Egistoval Bagazzanóban töltöm (kivéve az augusztust Camaldoliban).

Szives üdvözléssel

Ernestine Ludolf

Ludolf, Ernestine ld. a 176. sz. levél jegyzetét.

238. FÜLEP GYÖRGYNÉ - FÜLEP LAJOSNAK

[Nagybecskerek, 1913. II. 3.]

Egyetlen drága jó fiam!

Olyan nehezen vártam a banánt, az idő enyhe volt, újra két nap óta ismét irtózatos hideg van, és épen február 2-án kapom meg a csomagot, a banán teljesen élvezhetetlen, csupa lötyty és fekete, összefagyott. Csaknem sírtam, annyira sajnálom. 18 darab banán és 10 darab szép példány narancs érkezett, a narancsnak nincsen semmi baja. Úgy az elmúlt héten és az előzőn szintén kaptam egy dobozka virágot névjegy nélkül, Firenzéből jött, bárki küldte, a te jó ismerősöd, nekem az kedves ismeretlenül is. Egy csokor ibolya és olyan sárga tölcseres virág s oly üdén érkezett, csupa fodor volt a szirma. 3 szál fehér szekfű, ez megtörött, majd ha ithon leszel, avagy Pesten, ha jössz haza, egy üveg kazettát szeretnék beszerezni, szeretném [bele]zárni emlékül a firenzei ismerősöktől. Vízbe nem is tettem egyet sem, a szára elrohad tőle. Bizony szívémből kívánom, hogy a díjat elnyerd,¹ ez igen megkönnyítené a költözést, vágyad is teljesülne. Szép lehet Rómában lakni. Apád pedig mozgalmadnak örül, alig várjuk, hogy tőled valami megjelenjék irodalmilag.²

Úgy ma és tegnap dél óta nyomom az ágyat, egy fél vizesuborkát ettem hámozva, tönkretett, iszonyú bél- és gyomorfájást csinált, most itt az ágyban írok. Váriné 9 napig kimaradt betegség címén, kutyabaja se volt, kiadtam rajta, most már jönne vissza, posta postát ér, nem kell. Apád azt mondta, vegyem fel a Linát, a Magda testvérét, két lány szépen ellát. Rend van nálunk, Váriné³ mindig készre jött már fél tizenegykor, még őt is ki kellett szolgálni, menjen Isten hírével. Szegény gyomorpét kapott, úgy megriadt apádtól, hogy betegem feküdt szegény fiatal őzike.

Van valami ócska ruhád, akár fehérenmű, bármi jó lenne szegény Sándor szerez be nekem galambot, malacot, bármi kell. Apádtól most nincsen semmi, odaadta Jenőnek.⁴

Isten veled drága jó fiam, ölel csókol és nehezen vár

sz.[erető] édesanyád, apád

Bábi néni néhány napi betegség után a múlt héten meghalt, szegény öreg Filip folyton siratja.

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kéziratár Ms 4587/14.

Kézírás.

Címzés: Signore Lodovico Fülep Dr 9 via dell'Olmata Roma

Fülep Györgyné ld. a 84. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 228/1.

² Valószínűleg az Alexander Bernát 236. sz. levelében is említett Dante-tanulmányra utal. Ld. még 99/2. és 102/5.

³ Ld. 232/3.

⁴ Ld. 19/1.

239. FÜLEP GYÖRGYNÉ - FÜLEP LAJOSNAK

[Nagybecskerek, 1913. II. 4.]

Egyetlen drága fiam Lajos!

2-án kaptam a csomagot a legborzasztóbb hidegben, a rossz csomagolás következtében a banán teljesen elromlott, csupa fekete lötyt lett, csaknem sírtam, úgy sajnálom, minden darab egy kis finom papírba burkolva jött, a kosár tetején egy kis finom forgács, ez ilyen kényes gyümölcsnek igen szellős takaró, máskor is kaptam tőled nagy hidegben, nem volt semmi baja, ámde te vatta közé pakoltad. A narancs szép, nincs semmi baja, 18 d[arab] banán, 10 d[arab] narancs, 5 kiló súly. Rómába még aznap írtam neked, talán csak utánadküldik. Virágot kétszer kaptam a múlt és előző héten, sírtam is örömben, olyan jól esett, kitől jött nem tudom, bárki legyen, nekem kedves a te ismerősöd. Szeretnék egy üvegkazettát beszerezni, a virágot belezárnam a firenzei ismerősöktől emlékebe. Vízbé nem tettem egyet sem, a szára úgy elrohadt, így oly szépen érkezett meg, az a sárgaszirmú virág csupa fodor volt.

Utolsó levelemben¹ kértelek, ha lenne valami ócska ruhád, felső vagy alsó, bármi jó lenne, szegény Sándor az én küldöncöm igen silányan áll ruha dolgában, szeretnék neki adni. Apádnak nincsen most, odaadta Pencznek, az is majd megfagyott, beteg, ruhátlan szegény ember. Csodálatos, hogy a Bábi élete hogy hozzánk van nőve, amint átköltöztünk, beteg lett, jobban lett, kelt, feküdt, botalt járt, a múlt héten egy reggel egész frissen beállított hozzánk, eleven, fúrge volt, letagadta, nem is volt beteg, ki gondolta, hogy utoljára látjuk, másnap ágyban maradt, néhány napra rá elaludt örökre. 26 éves szolga volt nálunk, én igazán szerettem az öreget, jó is volt, okos asszony is volt. Szegény öreg Filip folyton siratja, azt hiszem ő is nemsokára követi. 54 éves házások voltak, nagy idő ez. Most kaptuk a kártyát, tehát jössz,² ez életet öntött belém, alig tudom várni azt az időt, hogy láthassalak.

Isten veled édes jó fiam, ölel és vár

szerető édesapád, anyád

Guttmannál³ már lehet jó narancsot kapni, hirdeti.

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kéziratár Ms 4587/15.

Kézírás.

Címzés: Signore Lodovico Fülep D[otto]re
6 Piazza Donatello Italia Firenze

Fülep Györgyné ld. a 84. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. a 238. sz. levelet.

² FL 1913. III. közepe tájáig volt szüleinél Nagybecskerekken: a III. II-én Firenzéből írt levelet édesanyja már utána küldi Firenzébe. Ld. 240. sz.

³ Ld. még 234/4.

240. LUDOLF, ERNESTINE – FÜLEP LAJOSNAK

Firenze, [1913.] II. 25.

Gent[ilissi]mo Fülep

La ringrazio del suo amabile pensiero specialmente come io erò la sua debettrice non avendole mai accusata ricevuta delle sue due cartoline anteriori scritte da Roma.¹

Mi dispiace sentire che le cose non vanno bene a casa sua, ciò che m'immagino vuol dire, che la salute di sua povera madre non migliora.² Dopo il clima dolce di Roma il cielo ungherese gli deve fare l'effetto di essere doppiamente invernale. *Però*, anche qui, (e fin a Catania) c'è stato un freddo intenso e in molti posti anche delle neviccate.

La settimana prossima anderò con la figlia della Sig[no]ra Gordigiani, suo marito, e la P[rinci]pessa Borghese a fare un giro in automobile nella Sicilia,³ e come mi puo figurare la prospettiva è piacevole.

Quando tornerà in Italia e se si fermerà a Firenze venga a colazione o a pranzo e mi racconti del suo soggiorno a Roma.

Intanto grandisca i miei amichevoli saluti

E[rnestine] Ludolf

A dátum évszáma postabélyegzőről kiegészítve.

MTAK Kézirattár Ms 4588/240.

Kézírás címeres, 9 ágú koronás levélpapíron.

Nagybecskerekre írt levél.

Címzés: Monsieur de Fülep

Magyar Utca Nagybecskerek Ungarn Ungheria

Kedves Fülep,

köszönöm kedves rám gondolását, különösen, mivel én vagyok az adósa, hiszem nem nyugtáztam két korábban Rómából írt lapját.

Sajnálattal hallom, hogy otthon nem jól állnak a dolgok, ami azt hiszem azt jelenti, hogy szegény anyja egészsége nem javul. Róma enyhe klímája után kétszeresen téliesnek tűnhetett fel a magyar égbolt. Ám-bár itt is (egészen le Cataniáig) nagyon hideg volt, sok helyen havazott is.

Jövő héten Gordigianiné leányával, a férjével és Borghese hercegnével autokirándulásra megyünk Sziciliába, s úgy gondolom, jól fog sikerülni.

Ha visszatér Itáliába s megáll Firenzében, jöjjön el hozzám reggelire vagy ebédre, és meséljen római időzéséről.

Addig is fogadja baráti üdvözetemet.

E.[rnestine] Ludolf

Ludolf, Ernestine ld. a 176. sz. levél jegyzetét.

¹ A lapok nem ismeretesek.

² Ld. 209/1.

³ Gordigianiék leánya Giulietta, férje Roberto von Mendelssohn. Borghese hercegné valószínűleg Scipione Borghese herceg (1871–1927) radikális képviselő, sportember felesége, Anna Maria De Ferrari (1874–1924) volt.

241. RIEDISSER, IDA – FÜLEP LAJOSNAK

Berlin W. 1913. III. 11.

Pension Wendt Nettelbeckstr[asse] 26.

Lieber Herr Fülep!

Haben Sie Dank für Ihre rasche Besorgung! Die Briefe an die 3 Adressen kamen freilich sogleich an – aber sie waren verschlossen! – (in solchem Fall nicht das, was die gute Form verlangt hätte, um sie als *persönliche* Einführung zu benutzen) – Willy musste sie deshalb durch die Post schicken, was er auch sogleich mit einer beigelegten Visitenkarte von sich selbst mit Angabe seiner hiesigen Adresse tat. – Ob darauf etwas erfolgen wird, hängt natürlich ganz davon ab, was in den Briefen stand. –

Nützlich für ihn wäre ja sicher gewesen, hätte er nur eine ganz kurze Zeile der Empfehlung und Einführung *offen* gehabt, so dass er hätte hingeben und selbst hätte sagen können, *wie* ihm geholfen werden kann. – Willy bittet Sie indessen Frau Jaroljmek für Ihre Bemühung bestens zu danken, – er hätte es selbst getan, wenn er ihre Adresse gewusst hätte.

Die Aussichten hier stehen immer sehr schlecht. – Der Kunstsalon Keller und Reiner ist von einigen Zeitungen in Boykott getan wegen Zahlungs-Differenzen – aber ausserdem gilt in der Presse im allgemeinen der Grundsatz über den gefährlichen Freunden zu schweigen.

Wir wissen, dass die Collegen immer wieder in die Ausstellung kommen und lange dabei verweilen; einzelne waren schon 3–4 mal da. – Kritiker auch und Kunsthistoriker beschauen sich mit lebhaftesten Interesse und – gehen weg und schweigen, weil jeder von einem Ring von Leuten vom Fach umgeben ist, die seine speziellen Freunde sind, und die ihm Schweigen zur Freundespflicht machen – und mehr od.[er] minder ist natürlich diese Pflicht durch materielles Interesse verstärkt: – eine Hand wäscht die andere: – Camorra hier wie überall.

Hie und da von Auserlesenen, Sehenden, Kennern ein begeistertes Urteil privatim aber gleich mit dem Zusatz: „viel zu hohe Kunst, um hier geschätzt zu werden, – die wird erst nach Jahren verstanden werden.“ –

Manche sagen, wenn der Kaiser das sähe, so, wäre Erfolg wohl sicher – das hofften wir, durch irgend eine glückliche Fügung durch unberechenbaren Einfluss – ist aber nun nicht mehr dran zu denken.¹ –

Seien Sie gegrüsst von uns beiden

Riedissers.

MTAK Kézirattár Ms 4589/229.

Kézírás.

Címzés: Signor L. Fülep

Piazza Donatello N 6 Florenz [áthúzva, helyette:]

Nagybecskerek Ungheria [áthúzva, helyette:]

6 Piazza Donatello Firenze [Ez utóbbi Fülep Györgyné írása]

Kedves Fülep úr!

Köszönöt a gyors intézkedésért. A 3 címre szóló levelek persze azonnal megérkeztek, – de le voltak ragasztva! – (Nyen esetben, hogy személyes ajánlásként lehessen őket felhasználni, a helyes forma nem így kívánta volna.) – Willynek tehát postán kellett elküldenie őket, amit azonnal meg is tett, mellékelve a névjegyt s megadva az itteni címét. Hogy lesz-e belőle valami, az persze teljesen attól függ, hogy mi volt a levelekben. –

Neki bizonyosan hasznosabb lett volna, ha nyitva kapott volna néhány rövid ajánló és bemutató sort, amelyet maga adhatott volna át, s maga mondhatta volna meg, hogyan lehetne rajta segíteni. –

Willy mindazonáltal arra kéri, köszönje meg nagyon Jaroljnek asszonynak a fáradságát, őmaga köszönte volna meg, ha tudja a címét.

Az itteni kilátások még mindig nagyon rosszak. – A Keller és Reiner-féle kiállítótérmet néhány újság fizetési nehézségek miatt bojkotálja, – de egyébként is a sajtóban általánosan érvényesül az a tétel, hogy veszedelmes barátokról jobb hallgatni.

Tudjuk, hogy a kollégák újból és újból eljönnek a kiállításra, s hosszasan elidőznek; van, aki már 3–4-szer járt ott. – Kritikusok és műtörténészek is élénk érdeklődéssel nézelődnek, aztán – elmennek és hallgatnak, mert mindnyájukat körülveszik olyan szakmabeliek, akikkel különösen jóban vannak, s akik baráti kötelességükké teszik a hallgatást, – s ezt a kötelességet többé-kevésbé anyagi érdek is támogatja, – kéz kezét mos: – klikkek itt is, mint mindenütt.

Itt-ott egy-egy lelkes privátvélemény választottaktól, jószeműektől és hozzáértőktől, azonnal hozzátéve azonban: „túl magas ez a művészet ahhoz, hogy itt értékelni tudják, – csak évek múlva fogják megérteni.”

Van, aki azt mondja, ha a császár látná, bizonyos lenne a siker, – ebben reménykedtünk valamiféle szerencsés rendelés, váratlan beavatkozás folytán, – de most már gondolni sem szabad rá. –

Üdvözöljük mindketten

Riedisserék

Riedisser, Ida ld. a 225. sz. levél jegyzetét.

¹ ld. 225/2.

242. MLINAROWISCH, MARY – FÜLEP LAJOSNAK

[Firenze.] 1913. III. 18.

L.[ieber] Fülep,

wo steckst Du eigentlich, warum schreibst Du nicht?? Hast Du meinen Brief über den Fall Ried.[isser] nicht erhalten?¹ Bleibe über Ostern hier, da Neapel kein Platz.

Herzlichst Deine

Mary

A városnév a postabélyegzőről kiegészítve.

MTAK Kéziratár Ms 4591/269.

Kézírás Firenze. Case degli Alighieri feliratú képeslapon.

Címzés Ungheria [áthúzva,] Signore Dr. L. de Fülep Nagybecskerek Magyar utca [áthúzva, helyette Fülep Györgyné írásával:] Italia 6 Piazza Donatello Firenze Italia

Kedves Fülep,

tulajdonképpen hol bújkálsz, miért nem írsz? Nem kaptad meg a Ried[isser]-ügyről szóló leveletem? Húsvét idején itt maradok, mert Nápolyban nincs hely.

Szeretettel

Maryd

Mlinarowisch, Mary ld. 132/2.

¹ Ld. 225/2. A levél nem maradt fenn.

Firenze, [1913.] III. 21.

Méltóságos Uram,

engedje meg, hogy megint életjelt adjak magamról, miután hosszabb ideig nem jelentkeztem. Abban a hitben éltem – s megvallom, még ma sem oszlott el – hogy Méltóságod neheztel rám valamiért, talán azért, mert a hozzám fűzött várakozásokra tett ígéretemet oly lassan váltom be; ez a hit azért támadt bennem, mert több egy esztendejénél írtam Méltóságodnak, röviden beszámoltam arról, hogy mit csinállok, választ azonban nem kaptam – amit, rögtön hozzá teszem, jogom sem volt várni és nem vagyok annyira elbizakodott, hogy engem megilletőnek véljék; csak mivel azelőtt Méltóságod mindig oly lekötéző szívességgel viseltetett irántam, nemcsak támogatás, hanem spontán kifejezett barátságos szavai formájában is, jutottam arra a gondolatra, hogy hallgatásának neheztelés vagy kiábrándulás az oka. Azonban akár neheztel, akár nem, mégis jelentkezem, hogy megmondjam, még élek és dolgozom, nagyobb kedvvel, mint valaha s hogyha sokkal tovább tart is azoknak megvalósítása, amiket gyerekefjél könnyűnek véltem, mégiscsak meglesznek s bizonyosan jobban, mintha már készen volnék velük. Az individualizmusról és stflusról tervezett könyvem éppen nem ejtettem el, mindössze az történt, hogy egyes fejezeteibe jobban elmélyülve, a fejezetek mindenike nagyobbra dagadt s önállósult: így a Danteről tervezett fejezetem valóságos nagy Dante-tanulmány lett (kbelül 10–12 ív), mely már nyomdában van; rövidebb formában pedig németül és olaszul is napvilágot fog látni, mert a hozzáértők véleménye szerint, jelentékeny dolgokat foglal magába, melyeket ki kell vinni a nagy nyilvánosság elé. A Giotto-fejezet is kinőtt kereteiből és Szent Ferencsel évekig foglalkoztam – de nem tartom elveszett időnek, mert megtanultam rajtuk a methodikus tudományos munkát és különben is sorjában nyilvánosságra fogom hozni őket.¹ A felületességet azonban ma még kevésbé bírom el, mint valaha, aminek nem jártam egészen a végére, azt ki nem adom a kezemből, mert amit ma csinállok, azzal nemcsak a mi kritikátlan közönségünk előtt jelenek meg, hanem kiviszem oda, ahol szigorúan ítélnék.

Utóbbi időben már Rómában időztem, ahova most vagyok átköltözőben; ott egyelőre a görög dolgokkal foglalkozom. Ezen is alaposan keresztül kell mennem egyszer, mert ez az alapja mindennek.

Még nyolc napig Firenzében lakom (6 Piazza Donatello, ahonnan különben mindig mindent utánam küldenek), aztán Rómába megyek, lakásom egyelőre nincs.²

Kérem, bocsásson meg a háborgatásért, és tartson meg – minden rossz tulajdonságom és eltemetkezésem ellenére – jóindulatában, egyszer talán mégis nekem méltóztatik igazat adni.

Méltóságod kész szolgája

Fülep Lajos

Az évszám a postabélyegző alapján kiegészítve.

OSzK Kézirattár Levelestár.

Kézírás.

Címzés: Méltóságos K. Lippich Elek min. tanácsos úrnak Budapest

Kultuszminiszterium Báthory utca 12. (áthúzva, helyette:)

VII. Stefania u. 18. Ungheria

Feladó: Sp. L. Fülep, Firenze, 6 P. Donatello

¹ Ld. 15/4., 66/2., 99/2.

² FL 1913. V. 1-ig a Hotel Genovában, majd a 5 Lungotevere Pierleoni alatt lakott. Ld. a 245. sz. levelet.

244. FINTA SÁNDOR – FÜLEP LAJOSNAK

[Állampuszta, 1913. III. 23. előtt]

Kedves jó Uram!

Megvallom zavarban voltam –, nem tudtam mire vélni, hogy nem tudatta velem magyarhoni címét, s így nem tudtam még csak meg sem köszönni azt a kitüntető szívességét, hogy engem itt az isten háta megett felkeresett.¹ De meg más egyébről is, afféle familiáris ügyben is zaklattam volna már – (ha tudom, hogy hol van), mert hiszen az én ügyemben, mondhatnám úgy is az én életemben tisztán csak Ön lát, – s így mint elfogulatlan jóakaróm bele is szólhat. Ugyanis baj esett a széna körül. – Befellegzett *Róma felől*. Renée ónagysága nem csak a kezét – de levette rólam a keresztvizet is. – Ugyebár tudja azt már, hogy perben állunk, – sőt már el is intéződött a kis céció. – Az idill, mely már-már komoly jelleget öltött volt – néhány hónap óta vonaglott, a halálos döfést R[enée] a[sszony] szerint az képezte volna, – hogy én mikor Ön itt járt volt nálam, *Róla* incorrect nyilatkoztam volna. – Persze ez afféle halva született kifogás, – mert hiszen az ember nem azért *szere*t valakit, hogy Róla mások előtt sértőleg nyilatkozzék. – Azt írta, hogy „basta” megértettem, – és ha elhagyta volna a *kísérő* magyarázásokat R.[enée] a.[sszony], hát minden jól lett volna. –

Lássá olyan vagyok mostan mint egy beteg malac, nyöszörgök össze-vissza, – mindenhol szorít és minden fáj. – És nem tudom, hogy melyik lábamra álljak –? Állingálok, gornyadozok, mint egy özvegy gólya, – akinek a szárnyából az *evező* tollakat kitépték – Energiátlan kófic vagyok – stb. stb.

Mondhatom, hogy velem *efféle* ügy még nem történt soha, és talán ezért nagyon érzem. – Mintha csendesen butulnék, nem sikerül semmi, – semmi. – Még csak gondolataim sincsenek. – Más ember lelkét felvillanyozza az a tudat, hogy közeledik az elszabadulása napjához. – Én csak fájdalmat érzek, – és örömet soha semmit. – Volt idő, amikor nagyon tudtam örülni, ha bele-belerezdült a lelkembe a szabadság utáni vágy, mint zsidó fantáziába a Dávid hárfája. – Most úgy vagyok ezzel a szent gondolattal, mint a villanyvezeték, ha belevágódik az elektromos áram, – megrezdülok, de hidegen hagy. – És tépelődöm és analizálok, – hogy mi az élet?? – és hogy mi az ember. – (Vegye Hamletből a legrosszabb ciklust, a sírverem jelenetet, a koponyát.)

„Ázalék, százalék”!!! – Álmos actok – sok gummizás – egy pár lendület nélküli rajz – ennyi a minden, amit csinálok. A pofámon 2 hét óta egy akkora barázda mélyült, hogy elrejtőzhetne benne egy fél világ gondja, – egy fél marék ősz haj, – ez minden, amit nyertem – hogy miket vesztettem el a lelkemen kívül, – azt csak a Múzsák tudják –

De nem untatom tovább, ezért is ezer bocsánatot kérek, hogy ennyit összefecsegetem (ha ugyan volt türelme eddig elolvasni –). Enfin! – Minden eddigi terv a feje tetejére lett állítva, – szóval nincsen semmi – mostan, – s hogy mi lesz, tudja a jó ég. Erős szándékom, hogy Firenzébe minél előbb bevonulhassak, – hogy ez a vágyam mikor és mennyiben fog sikerülni, nem tom. – Most semmit sem tudok, – valóságos tökfilkó lettem, – gondolkozni egyáltalán nem tudok mostan. –

Még szerencsém, hogy habár néhány szóval is, – de feltártam Ön előtt az *okot*, mely tisztára művészi s amely engemet R.[enée] a.[sszony]hoz kötött. – Én ugyanis nem tudtam és nem tudom elképzelni a művészetet sujet nélkül. – Előttem lelketlen valami, – vagy legfeljebb studium az olyan művészi alkotás, amelynek nincsen sujet-je, ami nem fejez ki, nem mond semmit. – „Fehér edények fehér abroszon” – ilyen című kép – lehet megfestve – bravúrral, – de mint művészi alkotás semmi, – én legalább így gondolom. – A művészet szerény véleményem szerint akkor volt mindég *nagy*, – amikor a művészek nemcsak magukat – de a kort adták az alkotásukban – Mert hiszen a művészek a történelem munkásai, ők írják meg az alkotásaikkal azokat a lapokat, amelyekből – majd – olvasni fognak. – Hasztalan energiafecsérlésnek tartok minden törekvést, – mely szem elől téveszti a jövőt és csak a *mának* dolgozik, – kiabálva – és magyarázva – saját felfogását. – Bocsásson meg nekem, hogy Ön előtt így mertem beszélni, de mert így érthető meg, hogy szándékaim és vonzalmam, amellyel R.[enée] a.[sszony]hoz közeledtem, igenis – tisztán és fenségesen szép célúak voltak. Ilyen felfogással fogtam neki a *nagy csatának* -. Jól tudja Ön, hogy előbb Adyt és munkáját mennyire istenítettem.² – Benne láttam a kort megtestesülni. S hogy mennyire tudtam fölfogni és kifejezni Öt, – ám minden Demosthenesnél szebben beszél a tett, – itt mellékelve küldök egy kis hitvány fotót és újság szelvetet, amelyek „ékesen” fognak beszélni rólam. – Persze amikor Ady megírta „Elutasító szép üzenet”³ – mintha a fejem lágyára estem volna, visszakozt csináltam és az „Aranyveder”⁴ben⁴ letem fel illetve véltem fellelni, – azt amit kerestem, a sujet a művészetemnek. Hogy oda fejlődött a kis ügy, ahova R.[enée] a.[sszony] szerint „nem kellett volna”, – annak én nem vagyok az oka. – Nekem úgy is jó lett volna, ha „három lépés”-nél közelebb nem enged R.[enée] a.[sszony] -. Mondjuk úgy, ahogy van – az igazság kedvéért, hogy ezt a „három lépést” közösen rövidítettük meg. – Bár én örökösen hangoztattam, hogy zokszó nélkül fogok maradni, – ha R.[enée] a.[sszony] vissza is lép. – Vissza nem lépett R.[enée] a.[sszony], – de mikor már egész közelségbe jutottunk, hát egy gombostűt szúrt a szemembe, – hogy ne lássam Öt. – Furcsa eljárás R.[enée] a.[sszony]-tól, hogy valóságos halottá tett egy szóval. – Egy szóval, amelyet R.[enée]nek nem lett volna szabad előttem kiejteni soha, – nemhogy *írásban* küldje – csak azért, mert azt hitte, hogy mi itt Róla isten tudja miket beszélünk, meg hogy valami *jóakarója* (?) volt szíves és felvilágosította *felőlem*. – Gyerekes civakodás, – rosszul kigondolt kifogások. – Asszonyszeszély, amelyet túlságos komolyan nem kell venni, de amely mégis rombol, – és halomra dönt minden munkát, tervet – és igyekezetet. Hiábavalóvá teszi az életet és leginkább a szorgalmat öli ki az emberből ...

Bocsásson meg, [hogy] mindezeknek az elmondásával untattam Önt, – és hogy elpazarlom az idejét és fárasztom az idegzetét. – De kell, hogy Ön tudjon mindent úgy, ahogy van, hogy lásson tisztán – s kiváltkép, hogy engem helyes világításban lásson ...

Egyedüli lény a világon Ön, akihez teljes bizalommal merek fordulni, és merem hinni, hogy bármikor is fordulhatok. – Lássá milyen szerencsétlen vagyok és legyen könyörületes irántam ...

Engem kirabolt és elhagyott mindenki, – nincsen testvérem, ki ne érdekből közeledne felém, – nincsen barát és nincsen senkim...

Önnek egyetlen kézszorítása *itt* több bizalmat öntött belém, mint amennyit összes ellenségeim el tudtak tőlem ragadni...

Tehát még élek, – ha nehezen is, – de ismét válaszút előtt állok. – Adyval megrendült a hitem az emberben és most R.[enée] a.[sszony], az ideális nő – lefagyasztotta a vetésemet.

- Most itt állok üres szívvel és fagyott lélekkel, ...egyedül... Csak a művészetem, egy amolyan légnemű valami, - a mely testet csak úgy ölt, ha csináljuk. De mit csináljak most, - amikor az áldott kezek széttépték minden tervemet, - meg vagyok fosztva mindentől, amit csak egy ember bírhat. ...Forduljak az Istenhez???? - Idős téma, vele csak úgy tudok megbarátkozni, ha közte és köztem valaki más áll, akin át úgy láthassam, ahogy *mások* szeretik hinni... Vagy szeressem a művészetet - magáért, - akkor vagy szociálista leszek a mások szemében, vagy senkisémet fogja hinni, hogy érzem is azt, amit csinállok -

Csak azt sajnálom, hogy a fene sok *jósolgatások* így beváltak, - és most én mehetek zabot hegyezni...

Bár megkapná ezt a leveletem, ... a régi firenzei címére küldöm. - Igen kérem, ha valaha ideje kerül, hát pár szóban adjon valami utasításfélét, - hogy az Igazságot, illetve a Művészetet - hol is keressen hát...? Addig is rajzolgotok unos-untig, - reggeltől naplementéig ...kedvetlenül az igaz, de várom, hogy a golya talán csak visszahozza a régi energiámat. -

Minden jókat és boldog ünnepeket kívánva vagyok minden bizalommal és szeretettel

Finta Sándor
szobrász

Nekem ugyan olyan nagypéntekem sikerült most, amelyre *Húsvét* soha nem fog következni. Nagyon köszönöm a bon-bon-t, - megkaptam. - Ön igazán kedves és túlságosan jó hozzám.

Datálás a tartalom alapján: 1913-ban III. 23-ra esett a húsvét.

OSzK Kézirattár Levelestár. Finta Sándor Erdős Renének szóló levelei között.

Kézírás.

Finta Sándor ld. a 224. sz. levél jegyzetét.

¹ FL Nagybecskerekéről Firenzébe utazva ejtette útba Hartán, az állampusztai fogházat, ahol Finta Sándort látogatta meg. Finta Erdős Renének szóló leveleiben a következők olvashatók róla: „Írtam volt Fülepnak rögtön, amikor Renée tudatott, - de még nem válaszok. Talán még nem érkezett Pestre.” (OSzK Kézirattár, Levelestár. Finta Sándor - Erdős Renének, k.n. 78. sz.) Találkozásukról leírja Finta, hogy Adyról, Szüts Dezsőről beszéltek, akitől Fülep, mint rossz szellemről, óva intette. Amikor Finta művészi céljairól beszélt, FL helyeselte a hallottakat: „Igen, ez lehet és kell hogy legyen egy művész életcélja, s nem az Ady gondolatait egy harmadik személyről illusztrálni. A művészet csak úgy művészet, ha individuális.” (Uo. 84. sz. levél.) - A 43. sz. Erdős Renének szóló levélből kiderül továbbá, hogy FL megígérte, hogy írni fog Finta munkáiról - „majd ha lesznek” - teszi hozzá Finta más alkalommal. „Különben ő is pórul járhat itt a mi zord éghajlatunk alatt - olyan könnyen, olyan legényesen volt öltözve, hogy na, - mondtam is neki - hogy ne igen bizakodjék, mert megjárhatja. Azt mondta ő, hogy a Riedisser munkáinak a fotóit majd elküldi nekem - hogy lássam. Riedisserről valósággal úgy beszélt, olyan elragadtatással, hogy csuda! És azt mondta, hogy Riedisser nagyon fog engem kedvelni.” (43. sz. levél.) Amikor a VKM elküldi Lakatos Artúrt, hogy tanítsa Fintát, „említettem neki, hogy Fülleppel ismeretségben vagyok - elképpedt és azonnal kért, hogy tiszteletét adjam át Fülepnak. Az *öregnek* úgy látszik erős renoméja van a művészek között.” (89. sz. levél.) Utóbb arra kéri Erdős Renét, vegye rá FL-t, intézze el, hogy szabadulása után azonnal távozhassék Magyarországról. (94. sz. levél.)

² A Finta-művek fényképeinek hátán olvasható, Adynak szóló üzenetek szövegét ld. Rónai Mihály András: Révész Béla hagyatéka és egyéb Ady-émlékek. In. Emlékezések Ady Endréről. III. köt. Gyűjtötte, sajtó alá rendezte és magyarázatokkal kiegészítette Kovalovszky Miklós. Bp. 1987. Új Magyar Múzeum 12. 264-329. Az üzenetek szövege: 327-328.

³ Az Elbocsátó szép üzenet a Nyugat 1912. V. 16-i számában jelent meg. (I. 890-891.)

⁴ Erdős Renée: Aranyveder. Verseik. Bp. 1910.

245. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

[Róma, 1913. IV. 20.]

Kedves barátom,

kérem bocsásson meg, hogy ily soká nem írtam Önnek. Egész sereg dolgot kellene elmondanom az igazolásomra: hogy otthon voltam egy hónapig anyámnál, aki nagybeteg,¹ hogy 2 hét előtt eljöttem Romába, hogy itt telepedjem meg, hogy borzasztó fáradt és neuraszteniás voltam stb. De nem akarom ezekkel a dolgokkal untatni sem Önt sem magam.

A Szellemet szeretném megjelentetni az ősszel.² Pénz azonban még semmi. Ahonnan az első két számra kaptam, többet nem kérhetek. A bevételt pedig csak a 3. szám megjelenése után lehet leszámolni. Azt hiszem, lesz 500 K.[orona]. A 3. számhoz kellene vagy 750 K.[orona] – a riziko tehát mindössze 250 K.[orona] volna. Én tőlem ki nem telik, mert Romába költözésem örült sokba került. Van-e Önnek valami ideaja? Én t.i. a Szellemet szeretném egyáltalán *nem* megszüntetni. Jelenjen meg akkor, amikor, de ne szűnjön meg. Mert ha egyszer megszűnt, nehéz feltámasztani, – így ellenben mindig megvan a lehetőség arra, hogy életre kap. A jövő évben nem hirdetnénk előfizetést, hanem árulnánk, mint könyvet. Tetszik Önnek? Amikor frunk valamit, megjelentetjük benne. A mi organumunk volna. Talán még lehetne, mint könyvhöz, kiadót is találni hozzá.

Képzelve volt, aki azt mesélte, hogy én a Szellem céljaira pénzeket vettem fel Öntől is, ugyanakkor mástól is – szóval egyszerre két helyről – s ebből élek. Nem jó?

Könyvéről Amendolának írt recenziomat újra meg kell írnom, mert közben A.[mendolá]nak meghalt az anyja, elköltözött Firenzéből s a költözködésnél s a cikk elveszett.³ Én már rég meg akartam csinálni, de ő mindig azt mondta, meglesz. A.[mendola] lapja megszűnt,⁴ de majd közlöm másutt, olyanban, amelynek nagyobb a publicitása.

Én is átjöttem lakni Romába. Egyelőre hotelban lakom, máj. 1.-én költözöm be a lakásomba. Muszáj volt már Fir[enze] után Romát alaposan megismerni. Mikor jön Ön ide?⁵ Roma igen eleven, friss város, végtelenül kellemes. Biztosan tetszene Önnek még hosszabb időre is. Nagyon szeretném, ha jönne. Keresnék Önnek jó lakást. És – elvégre – egyszer át kell esni Román.

Én, képzelve, megint újságírásból kell, hogy megéljek.⁶ Minden egyéb mezzom kimerült. Hogy nagy javamra nem válik, az biztos, de mit csináljak. Politikát, riportot stb. írok. De már – az említett zavarok miatt – hónapok óta nem jutok hozzá valami becsületes munkához.

Nagy örömet szerez velem, ha értesít terveiről és munkáiról.

Igaz barátsággal

Fülep Lajos

május 1-ig: Hotel Genova

azután: 5 Lungotevere Pierleoni

A dátum: postabélyegző.

LAK

Kézírás. Némi eltéréssel közölve: Lukács lev. 533–534.

Címzés: Hochwohlgeb. Herrn Dr. Georg v. Lukács

Heidelberg Uferstrasse 8 a. Germania [áthúzva, helyette:]

22 Budapest Stadtwaldchen Allee 20 a.

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 209/1.

² A Szellemnek nem jelent meg több száma.

³ Ld. 210/3.

⁴ Ld. 144/3.

⁵ Lukács György 1913. VIII–IX.-ben Riminiben és környékén nyaralt, majd X.-ban Max Weberrel és feleségével két hetet töltött Rómában.

⁶ Ld. 235/2.

246. LUKÁCS GYÖRGY – FÜLEP LAJOSNAK

[1913. V. 7. előtt]

Heidelberg, Keplerstrasse 32.

Kedves barátom,

örülök, hogy végre hallok valamit Önről.¹ Ha az (munka tekintetében) nem [is] a legkedvezőbb. Van, vagy akar összeköttetést a Pester Lloydhoz?² Az még aránylag legjobban fizető és (aránylag) legtisztességesebb lap. Vagy olasz lapokkal áll összeköttetésben? – Én Balázs premierjén Pesten voltam³ – és emberektől, barátoktól és ellenségektől (de előbbiektől intenzívebben) megundorodva jöttem ide vissza. Azért is nem nézek sok reménnyel a „Szellem” elé.⁴ Részben mi kevesen vagyunk – és féltő, hogy a jövőben sem tudjuk megtartani a kontinuitást; részben olyan mindent elnyelő közönyösség van minálunk, hogy még ha a Szellem jól funkcionálna, még akkor [is] kétes lenne a sikere. Kire számíthatunk mint munkatársra? Én az aesthetikámat írom amelyből persze egy részt szívesen átadnék⁵ – de az nagyon nagy lenne. (És cikkeket mostanában aligha fogok írhatni). Hevesi operát igazgat.⁶ Ritoók Emma⁷ két évig ír egy cikket. Balázs⁸ véletlenül ír csak nekünk valót. Marad Zalai⁹ és Fogarasi (ami Önnek nem rokonszenves.) F.[ogarasi] különben egy nem rossz cikket írt¹⁰ az Athenaeumba az „ítélet voluntaristikus elméletéről”. – Ezzel nem lebeszélni akarom, csak a nehézséget pointirozni. Ha azt hiszi, hogy ki tudunk hozni egy számot az őszre, lefordítatom könyvem egy fejezetét Balázssal. – Ami az anyagot illeti: egy kb. 200–250 koronás deficitet elvállalnék – de többet nem lehet (előlegeznem sem.) Az idén váratlanul sok kiadásom volt – és várhatóan sok lesz. Ha tehát Ön tud erre formát: ez az összeg mindenkor rendelkezésére áll.

A reprodukált pletyka igazán Pestre vall, akárki találta is ki.¹¹

Én most az aesthetikámat írom (ez lett a könyvből, amelyet a télen jeleztem). Remélem egy év múlva megjelenhetik az első kötet (két c.[írca] 500–600 oldalas kötet lesz) Ezért is keveset utazhatok. Sőt erős letelepedési hajlandóságaim vannak. Főleg: mert akkor lehet utazni, ha az ember nem provizoriumban él egy helyen. De hol? és mikor? – Azt hiszem mégse tudnék Olaszországban letelepedni, Budapest egészen lehetetlen – ezek nagy lelki komplikációk.

Nagyon szeretnék Rómába menni.¹² De ehhez nyugodt 2-3 hónap kellene. Az ősszel lemegyek Olaszországba – de nem tudom lejutok-e Rómáig. Ön szeptemberben ott lesz? Remélem most már kisebb intervallumban hallok Önről!

Baráti üdvözléssel

Lukács György

A dátum: a római postabélyegző, a levél ennél korábban íródott.
MTAK Kézirattár Ms 4588/247. Megjelent Lukács lev. 535–536.
Kézírás.

Címzés: Al chiarissimo Signor Dr. Luigi de Fülep

Roma 5 Lungotevere Pierleoni Italien

Feladó: Dr G. Lukács Heidelberg Keplerstrasse 32 (Germania)

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. a 245. sz. levelet.

² Ld. 236/2.

³ 1913. V. 7-én a Fővárosi Orfeumban tartott Nyugat-matinén volt Balázs Béla: A kékszakkallú herceg vára és A szent szűz vére c. misztériumainak bemutatója. A díszleteket Gulácsy Lajos készítette, fellépett Bartók Béla is. Balázs Béla naplójában részletesen beszámol róla, Lukács ottlétét is említi. (I. köt. 603–605.)

⁴ Ld. 245/2.

⁵ Ld. 228/8.

⁶ Ld. a 26. sz. levél jegyzetét.

⁷ Ld. 151/7.

⁸ Ld. 163/4.

⁹ Ld. 151/5.

¹⁰ Ld. 150/1. A cikk az Athenaeum 1913. 1. sz. 58–100. ill. 2. sz. 32–52. jelent meg.

¹¹ Ld. a 245. sz. levélben említett pesti pletykát.

¹² Ld. 245/5.

247. RÉVÉSZ GÉZA – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1913. V. 24.

Kedves Fülep!

Szeretnék egy filozófiai társaságot életbe léptetni,¹ mert nincs egy hely sem, hol az ember elmondaná azt amit csinál s hol összejöhetne az itteni fiatal filozófusokkal. A t[ársas]ságot úgy kontemplálom, hogy csak olyan tagokat fogadnánk be, kik komolyan foglalkoznak filozófiával és erről publikatioval tanúskodnak, nehogy mindenféle fecsegő bekerülhessen. Pártoló tag lehet azonban bárki, ki fizet, de ez nem folyhat be a t[ársas]ság ügyébe s csak a vezetőség engedélyével olvashat fel. Eddig a következőkre gondoltam: Zalai,² Lukács,³ Szilassi,⁴ Fogarasi,⁵ Enyvári,⁶ Ritoók,⁷ Szemere,⁸ ön és én. Zalai ajánlja még Dienes Pált.⁹ Szeretnék azonfelül egy lapot is indítani, mert organum nélkül alig lehet valamit csinálni, semmi külső hatása nincs a t[ársas]ságnak. Márpedig kellene egy filozófiai és kritikai lap. Érintkezésbe léptem néhány nyomdával, és ismeretségem alapján igen olcsó árat kaptam. De erre addig várok, míg minden rendében megy s financiálisan is megszervezők a t[ársas]ságot (pártoló és alapító tagokkal). Arra is gondoltam, hogy a főbb közleményeket német nyelven megjelentessük és egy Verhandlungen der philos.[ophischen] Gesellschaftot adjunk ki. Találtam erre egy kiadót

(Veit Leipzig) ki 12 íves lapért cca 1,100 Márkát kér, s ez nagyon olcsó, főleg szívességből és barátságból teszi ezt meg ily olcsón. De ezt is felfüggeszteném, míg minden rendben lesz. Már most azt kérdem Öntől, akar-e belépni a [társas]ságba? Írja ezt meg. Mielőtt összehívnám az urakat, szeretném feleletét.

A könyvem¹⁰ a napokban elküldöm Önnek. Szíveskedjék nekem megírni, ha megtudhatja, hogy mily olasz psychol.[ogiai] és philos.[ophiai] folyóiratoknak küldhetnék példányt referálás céljából és írja meg a folyóiratok szerkesztőjének nevét is. Könyvemnek nagy a sikere. Erről majd szóval. Tehát szíveskedjék nekem minél előbb felelni. Egyéb dolgokról biztosan Magda¹¹ írt magának.

Sokszor üdvözli barátsággal

Révész Géza

MTAK Kézirattár Ms 4589/176.

Kézírás.

Címzés: Signor Dr Luigi Fülep

Roma 5 Lungotevere Pierleoni

Feladó: Dr Géza Révész

Budapest I. Attila-körút 2.

Révész Géza ld. 218/2. Ugyanezen a napon Lukács Györgynek is hasonló tartalmú levelet írt. Ld. Lukács lev. 538–539.

¹ A tervezett társaság nem jött létre, a tagok beléptek a Magyar Filozófiai Társaságba. Ld. Lukács lev. 538–539.

² Ld. 151/5.

³ Ld. 129. sz. levél jegyzetét.

⁴ Ld. 156/5.

⁵ Ld. 150/1.

⁶ Enyvvári Jenő (1884–1959) filozófus, könyvtáros, a Fővárosi Könyvtár munkatársa.

⁷ Ld. 151/7.

⁸ Szemere Samu (1881–1978) filozófiai író, fordító, Alexander Bernát tanítványa, ekkor a Markó-utcai főreálgimnázium tanára, 1917-től a Magyar Filozófiai Társaság titkára.

⁹ Dienes Pál (1882–1952) matematikus, filozófus, egyetemi tanár, ekkor a tisztviselőtelepi gimnázium tanára, utóbb Londonban egyetemi tanár.

¹⁰ Révész Géza: Zur Grundlegung der Tonpsychologie c. műve Lipcsében jelent meg 1913-ban.

¹¹ Ld. 48/9.

248. FÜLEP LAJOS – LUKÁCS GYÖRGYNEK

[Róma, 1913. V. 24. után]

Kedves barátom,

épen írni akartam Önnek, mikor az ön kártyáját megkaptam.¹ Mindenekelőtt köszönöm szíves érdeklődését – speciális baj épen nincs, de van elég generalis. Úgy látszik, oly rosszak otthon a viszonyok, hogy semmire sem telik pénz. Existenciam a legnagyobb mértékben bizonytalan. Fogalmam sincs róla mi lesz. Mikor 18 éves koromban Pestre kerültem s megírtam első zöld cikkeimet, könnyebben érvényesültem s könnyebben kerestem pénzt, mint ma, 28 éves koromban, amikor mégiscsak tudok valamit. Alighanem éppen ez a baj. Szíves ajánlatát a Lloydot illetőleg köszönettel elfogadom s majd értesítem Önt amikor igénybe óhajtom venni.²

Révész engem is felszólított³ s én bele is mentem tervébe, mert nem gondolom, hogy a dolog a Szellem rovására válhassék. 1. mert eddig csak „társaságról” van szó. 2. ha lap-alapításra kerül a sor, az nem kötelezi az embert semmire. És kérdés, hogy erre kerül-e. Természetesen szebb lett volna, ha a „Szellem” lett volna az a lap, amely körü csoportosulnak. De úgy sejtem, hogy a mi filozófiánk alapjában nincs nagyon ínyükre s el akarják kerülni a mi irányzatunk látszatát. Vagy talán attól félték, hogy mi, mint „alapítók” a magunk dicsőségére fordítanánk aztán mindent. Persze nem tudják – mert ezt kevesen értik meg – hogy nálunk a személyi ambíció nem tényező. A Szellemet szerettem volna még legalább egyszer megjelentetni, hogy néhány előfizetőnkkel szemben vállalt kötelezettségünknek eleget tegyek.⁴ Folytatni? Szép lenne, hacsak időnként megjelentetve is. De a jelen viszonyok közt nehéz bízni benne. A harmadik számot azonban mégis szeretném kihozni, még nem tudom, hogyan.

Ami az antiquariusokat illeti, még én sem ismerem a rómaiakat, mert amióta itt vagyok nem vettem egy könyvet sem. Nincs miből. Ezért nem tudtam Önnek katalógusokat küldetni. De ide írok Önnek néhány jobb címet, helyesebbnek tartom, ha Ön ír nekik katalógusért, tapasztalatból tudom, hogy a személyes és helybeli felszólítást kevésbé veszik tekintetbe, mint a levélbelit s külföldről jövőt. *Löschner*, via Due Macelli 88 (különösen archeologiai dolgokban specialista, időnkint kiad *Bollettino archeologicot*, az új dolgokról, mely igen részletes; de régi – művészeti – könyvei is tömegesen vannak.) – *C. Lang*. Via Quattro Fontane 157. C.E. *Rappaport*. Via Bocca di Leone 13. – *Poliglotta*, Piazza Mignanelli. – *Deselée Lefebvre*, Via della Gatta 2–4.

Nagyon örülök tervének, hogy októb.[er]ben idejön.⁵ Én itt leszek, valószínűleg már szeptemberben. Az ősz itt igen kellemes a legalkalmasabb idő a kirándulásokra. Gyönyörű szép Roma környéke. Majd elmegyünk együtt néhány helyre. Csak meg ne másítsa tervét.

Még 7–8 napig itt vagyok, aztán haza.⁶ De innen utánnam küldik, ha ír. Szeretném, ha majd új címét megadná.

Baráti üdvözlettel

Fülep Lajos

A tartalom alapján datálva: a levél Révész Géza V. 24-én kelt levele után fródott, de VIII. közepe előtt. LAK. Közölve: Lukács lev. 539–541.

Kézírás.

Heidelbergbe írt levél.

¹ A levelezőlap nem maradt fenn.

² Ld. 235/2. és 246/2.

³ Ld. a 247. sz. levelet.

⁴ A Szellem többé nem jelent meg.

⁵ Ld. 245/5.

⁶ FL VIII. közepétől IX. közepéig, édesanyja temetéséig volt otthon.

249. FÜLEP LAJOS – RÉVÉSZ GÉZÁNAK

[Róma, 1913. V. 24. után]

Kedves Révész

tervét nagyon kedvelem s szívesen veszek részt megvalósításában.¹ Rám föltétlenül számíthat minden tekintetben. Persze, ha sok pénz volna, még szebb s impozánsabb volna

egy olyanféle filozófiai könyvtárt alapítani, mint van Firenzében, Palermoban,² s amelynek keretén belül aztán ki lehet fejteni azt a programot is, amelyet Ön gondol. Így t.i. még hasznosabb lehetne a dolog, különösen olyan helyen, ahol nincsenek könyvtárak, mint Pesten. Egy, habár kicsiny, de tisztán filozófiai speciális könyvtár óriási szolgálatot tehet. De ehhez persze sok pénz kell.

A revueket illetőleg mindjárt akartam írni,³ de még előbb meg akartam kérdezni Amendolát⁴ is, nem volt itthon, csak most jött haza. Egyelőre ezeket a címeket adom:⁵

Rivista di Filosofia (a Fil[ozófiai] Társ[aság] közlönye) szerkesztő: Troilo, Címe Formiggini, Modena.

Rivista di psicologia applicata, Bologna (nem tudom a szerkesztőt, de megírom még) *La Critica, Croce* lapja, editore Laterza, Bari.

Psiche (rivista di studi psicologici) Firenze, 46 via degli Alfani, szerkeszti: R. Assagioli.

La Nuova Cultura (Torino, Frat.Bocca,) de küldhet az egyik szerkesztő címére is, kit ismerek: *G.H.Borgese*. Roma, 15 via de'Parioli.

Egyelőre és sebtében ennyit. Amint beszélhetek Amendolával (ma csak telefonon tudtam vele érintkezni, tegnap érkezett) még esetleg írok másokat, ha vannak.

Addig is sokszor üdvözli

Fülep

5 Lungotevere Pierleoni

A tartalom alapján datálva: válasz Révész Géza V. 24-én kelt levelére.

MTAK Kézíratár Ms 5551/76.

Kézírás.

Budapestre írt levél.

Révész Géza ld. 218/2.

¹ Ld. a 247. sz. levelet.

² A firenzei Biblioteca Filosofica-ról ld. a 133. sz. levél jegyzetét. – A palermai Biblioteca Filosofica a firenzei könyvtár mintájára létesült 1911. IV.-ban Giuseppe Amato-Pairo kezdeményezésére 80 taggal. Igazgatója Gentile professzor lett. Előadásokat és vitauléseket szerveztek.

³ Ld. 247/10. Recenziós példányokról van szó.

⁴ Ld. a 133. sz. levél jegyzetét.

⁵ A felsorolt folyóiratok: *Rivista di Filosofia*. Continuazione della *Rivista Filosofica* fondata da C. Cantoni (Anno XI.) e della *Rivista di Filosofia e Scienze Affini* di G. Marchesini (Anno XI.). Organo della Società Filosofica Italiana. Szerk. Prof. Erminio Troilo. Modenában, 1909 óta kiadott kéthavi lap. *Rivista di Psicologia Applicata*. 1905 óta Bolognában megjelenő kéthavi lap. Szerk. G.C. Ferrari. *La Critica*. *Rivista di Letteratura, Storia e Filosofia*. Szerk. Benedetto Croce. Nápolyban ill. Bariban kiadott kéthavi lap. 1945–1951 között *Quaderni della Critica* címen jelent meg. *Psiché*. *Rivista di Studi Psicologici*. 1912-ben indult, szerkesztője Roberto Assagioli, FL firenzei barátja. *La Nuova Cultura*. „*La Cultura*” di Ruggiero Bonghi. 1913. I.-ban indult torinói havi folyóirat. Szerk. G.A. Borgese. Az 1882-ben indult *La Cultura*. *Rivista di Scienze, Lettere ed Arti* diretta a Ruggiero Bonghi c. kéthetente megjelenő folyóirat folytatása. 1914-től *Il Conciliatore* címen jelent meg.

Bad Tölz, 1913. VI. 14.
postlagernd

Lieber Herr Fülep!

Wie lange schon warte ich, warte mit dem Schreiben, um Ihnen doch eine einzige *bestimmte* Nachricht über uns geben zu können! Da sich nichts-nichts entscheidet, will ich Ihnen denn aus dem Hangen und Bangen und Hoffen und Harren heraus ein wenig von uns erzählen.

Wie's in Berlin ging, das habe ich erzählt: begeisterte Anerkennung von einigen „Sehenden“ aber nicht „Mächtigen“. *Anknüpfung* für Städtischen Plätze. Schmuck da und dort, aber noch kein entschiedenes Resultat. –

Von Leipzig neue Einladung im Herbst dort auszustellen und Ankauf in Aussicht gestellt sobald Geld verfügbar. – Dresdener Gallerie wünscht etwas, hat aber Schulden – ganz wie die Berliner.

Mittlerweile hat Willy¹ den Reiter² in die Schlosshofmauer eingesetzt, für die er bestimmt war, und tut derselbe dort, in dem Milieu wofür er geschaffen worden so feine u.[nd] monumentale Wirkung, dass der Besitzer in seiner Freude darüber sich auch gleich für den Ringelreihe-Brunnen begeisterte und ihn im etwas vereinfachter Fassung im Schlossgarten haben möchte. – „Hurrah“ meinen Sie, damit sei ja unser „quart d'heure de Rabelais“ überwunden. – Halten Sie ein, das „aber“ kommt sogleich nach: der Mann hat eine Frau, deren viele Millionen er zwar verwaltet, ohne deren Willen er aber – wie er versichert – nicht über die etlichen Tausend verfügen kann, die er Willy für den Brunnen geben müsste! – Die Frau spinnt nämlich gelindermassen, ist unsinnig geizig, um die 1¹/₂ Millionen hereinzusparen, die das Schloss mehr gekostet hat, als veranschlagt war. – Sie wollte z.[um] B.[eispiel] das Reiterrelief vorläufig in der Kiste aufbewahren, weil das in die Mauer einsetzen etwa 600 Fr.[anc] kostete. Das hat der Mann nun mit Willy's Hilfe in ihrer Abwesenheit heimlich getan und hofft, dass die Dame dann doch so von Schönheit des Werkes erbaut sein werde, dass sie ihre Einwilligung zum Brunnenprojekt gibt. –

Es ist ein trauriges Verhängniss, dass es nie flecken will mit dem Mecenatentum derer, die für Willy's Kunst Sinn und Verständniss hätten! – Und wenn's so weitergeht, so wird dadurch sogar die magere Trost, der im Nachruhm liegt, geschmälert: so vieles, was Nachruhm wenigstens schaffen würde muss ungeschaffen bleiben, weil die Mittel dazu fehlen. –

Sie begreifen, dass bei aller der Ungewissheit kein fester Plan gefasst werden kann, und der sehnlichste Wunsch Willy's einmal einen bleibenden, festen Sitz zu gewinnen, d.[as] h.[eisst] ein Heim für mehrere Jahre zu mieten muss immer wieder verschoben werden, weil das allein schon ein Kapital fördert, über das er unter gegenwärtigen Umständen nicht verfügt. – Er lässt Ihnen für Ihr freundschaftliches Anerbieten, ihm etwas zu leihen, sehr danken; Sie möchten es ihm einstweilen aufbewahren, damit Sie dann noch bereit wären, wenn er etwa darauf zurückkommen möchte.

In den letzten Tagen dieses Monats muss er nochmal nach Berlin wegen eines Porträts. Er hofft aber nur kurz bleiben zu müssen, deshalb geht er allein. –

Was nachher geschehen soll hängt ganz davon ab, wie die verrückte Schweizerin sich zu dem Brunnenprojekt stellt. – Das Gefährliche bei der Sache ist, dass der Mann, ob-

wohl er Gelüsten hat nach Schönem doch auch von Geiz besessen ist! – Dass das Mädchen, die Hirte und die Wächter in Stuttgart stehen wissen Sie? – Auch da die gleiche Geschichte wie überall: die ganz minderwertigsten Werke der Einheimischen, der Stuttgarter „dunklen Ehrenmänner“ werden von der Commission angekauft und angepriesen – für Auswärtige gar für einen, die keiner Klike angehört, wenig Chance. Es ist überall nur durch persönliche Beziehung materieller Erfolg zu erreichen, und die hat Willy, der Einsiedler nicht, pflegt sie nicht, verachtet sie – moralisch mit vollem Recht zwar, – ma come si fa? –

Verkaufen Sie ihm doch einen Wächter, einen Hirten, ein badendes Mädchen – gleichviel wohin, nach Nord- od. [er] Süd-Amerika, Australien, Afrika oder Europa! –

Und jetzt lassen Sie ergiebig von sich hören. Schadet Ihnen wirklich kein Lärm mehr? Wie geht es Ihnen gesundheitlich!? Es muss ja bärenhaft heiss sein in Rom, wie Amelung und Nöttens³ schreiben.

Viele herzliche Grüsse von Ihren

Riedissers.

MTAK Kézirattár Ms 4589/230.

Kézírás.

Címzés: Ill[ustr]issimo Signore Louis Fülep

N 5 Lungotevere Pierleoni Rom Italien

Abs.[ender] I. Riedisser Bad Tölz Postlagernd

Kedves Fülep úr!

Oly régóta várok már az írással, várok, hogy mégiscsak valamilyen bizonyos hirt küldhessek Önnek magunkról! Minthogy azonban semmi, de semmi sem dől el, a csüggedés, az aggodalom, a remény és a várakozás közepette szeretnék Önnek egy kicsit mesélni magunkról.

Hogy Berlinben mi volt, azt elmondtam: lelkes elismerés néhány „jó szemű”, de „hatalommal” nem rendelkező személy részéről. A város bizonyos pontjaihoz kötik. Díszítést [kívánnak] ide-oda, de még semmi határozott eredmény.

Lipcséből új meghívás öszi kiállításra, s kilátás vásárlásra, amint lesz pénzük. A drezdai galéria is szeretne valamit, de adósága van, – éppógy, mint a berlininek.

Időközben Willy berakta a lovaszt a kastélyudvar falába, ahová készült, s ott, abban a milióban, amelybe készült, olyan finom és monumentális a hatása, hogy a tulajdonos efeletti örömeiben rögtön fellelkesült a kortáncos kut iránt is, s valamelyest egyszerűsített formában szeretné megszerezni a kastélykert számára. – „Hurrá” – mondja Ön, hiszen ezzel túljutottunk rabelais-i negyedórákon. – De várjon csak, mindjárt jön a „de”: az illetőnek van egy felesége, akinek számos millióit ő kezeli ugyan, de a hozzájárulása nélkül – azt állítja, – még azzal a néhány ezerrel sem rendelkezik, amelyet Willynek kellene adnia a kúrtért. – Az asszony ugyanis enyhén szólva ármánykodik, esztelenül zsugori, hogy megtakarítsa azt a másfél milliót, amennyivel a kastély többbe került az előirányoztnál. A lovasreliefet pl. ideiglenesen a ládában akarta tartani, mivelhogy a falba való beépítése kb. 600 francba került volna. Ezt aztán a férfi Willy segítségével titokban megcsinálta, s reméli, hogy a hölgy mégiscsak annyira örül majd a mű szépségének, hogy beleegyezését adja a tervezett kúthoz. –

Szomorú, hogy sohasem jutunk előre azoknak a támogatásával, akik értékelnék és megértenek Willy művészetét! – S ha ez így megy tovább, akkor ez az utókor előtti hírnév sovány vigaszt is csökkenti, mint-hogy – eszközök híján – megalkotatlan marad sok minden, ami legalább az utókor előtti hírnevét megte-remthetné. –

Bizonyosan megérti, hogy ennyi bizonytalanság közepette nem tudunk határozott terveket csinálni, s újra és újra el kell halasztanunk Willy leghőbb vágyát, hogy ti. tartós, állandó lakóhelyet szerezzünk magunknak, azaz hogy több évre béreljünk otthont, mivel már ez is akkora összeget igényelne, amellyel a jelen körülmények között nem rendelkezik. – Nagyon köszöni kedves ajánlatát, hogy kölcsönad neki valamicskét; kérem, egyelőre tegye félre, hogy akkor is megtehesse, ha ő vissza szeretne térni a dologra.

E hónap utolsó napjaiban Willynek még egyszer Berlinbe kell mennie egy portré miatt. Reméli azonban, hogy csak rövid ideig kell ott maradnia, ezért is megy egyedül.

Hogy később mi lesz, az teljesen attól függ, hogyan fogadja a bolond svájci nő a kút-tervet. – A dologban az a veszélyes, hogy a férfi, noha vágyik szép dolgok után, maga is megszállottan fukar! – Tudja, hogy a lányka, a pásztorok és az örök Stuttgartban vannak kiállítva? – Ott is, mint mindenütt, a régi historia: a helybeliek, a derék stuttgartiak legcsekélyebb értékű műveit is megvásárolja a bizottság és magasztalják őket, – kivülállónak, pláne olyanok, aki semmiféle klikkhez sem tartozik, kevés a lehetősége. Anyagi sikert mindenütt csak személyes összeköttetéssel lehet elérni, s ilyen Willynek, a remetének nincs, nem is ápolja, sőt megveti, – morálisan ugyan teljes joggal, – de hogyan lesz ez így?

Ugyan adjon el egy órát, egy pásztort, egy fürdő leányt, – mindegy hogy hová, Észak- vagy Délamerikába, Ausztráliába, Afrikába vagy Európába! –

És adjon már részletesen hírt magáról. Tényleg nem zavarja már a láрма? Hogy van egészségileg? Ahogy Amelung és Nöttens írja, Rómában szörnyű meleg lehet.

Sok szives üdvözzel!

Riedisserék

Riedisser, Ida ld. a 225. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 225/1.

² Valószínűleg arról a lovasreliefről van szó, amelynek gipszmodellje 1908-ban készült „von S.” marsall kastélyudvara részére, s amely illusztrációként látható Walther Amelung Wilhelm Riedisser c. cikkében. (Zeitschrift für Bildende Kunst. 1909. XX. évf. 258–262.)

³ Amelung, Walther Rómában élő német műkritikus. Riedisserről írt cikkét ld. a 2. jegyzetben. – Nöttens kiléte ismeretlen.

251. FÜLEP GYÖRGYNÉ – FÜLEP LAJOSNAK

[Nagybecskerek] 1913. VI. 16.

Édes fiam Lajos!

Levelezőlapodat vettük s jól esik tudni, hogy jól vagy. Hamarább azért nem írtam, vártam a makarónit, mit ma 16-án épségben megkaptam, ma megízleltem a legvastagabbat, majd megírom, melyik ízlik legjobban. Sietek írni, most éppen bírok, habár tegnap óta ismét rosszul vagyok, rémesen fáj a gyomrom és a belek, olyan jó lenne már elaludni és többé fel nem ébredni, meguntam a sok fekvést és a sok szenvedést. Két v[agy] három hete kenyeret eszem reggelihez, ebéd és oszonnavacsorához naponta, 3 d[arab] kenyeret fogyasztok, s mióta kenyeret ettem, nem hánytam, de bizony tegnap újra hánytam, reggeli után rém módon szenvedtem, után is egész éjjel-nappal, nem tudom már meg se kóstolni a civakot, pirított kiflit, csak a kenyér ízlik. Hazajöveleddel megörvendezettétél, alig várlak.¹ Itt az időjárás hűvös, sőt hideg van, a téli ruhát nem bírjuk elhagyni, így bizony a lakás is hűvös. Krassói útra én nem tudok mit szólni, nem bírom az utazást, annyi tény, pedig úgy veszem észre, Steierlakot² apád se ellenezné, mivel közel esik, én nem tudok hozzászólni, nincsen énnekem kedvem, se erőm semmihez, a folytonos szenvedés kimerít s teljesen elkedvetlenít. Látom, érzem, semmire használ, nem javulok. Jenőéknek³ kislányok született, Gizella Róza nevet kap, édesapád hála Istennek jól van egészség dolgában, node ez a fő.

Isten veled édes fiam, ölel, csókol

sz.[erető] édesapád, anyád

A helynév postabélyegzőről kiegészítve.
MTAK Kézirattár Ms 4587/16.
Kézírás.

Címzés: Signor dr Lodovico Fülep
Roma 5 Lungotevere Pierleoni [A címzés FL kézírása.]

Fülep Györgyné ld. a 84. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 248/6.

² A nyaralásra nem került sor.

³ Ld. 19/1.

252. FÜLEP GYÖRGYNÉ – FÜLEP LAJOSNAK

[Nagybecskerek, 1913. VI. 30.]

Kedves jó fiam Lajos!

A hét folyamán úgy 11 óra tájba a konyhába szorgoskodtam muszájból, mikor apád a [budapesti] hírlappal kezében jön ki hozzám, hallode lelkem mi az újság. Hát olvassa, hogy a Ferencz József díját te kaptad,¹ rövid de velős szavakkal volt e pár sor írva, úgy apád mint én, de még Váriné² is sírva fakadt, mert apád örömkönyeket hullatott érted, hát én még ebéd után az ágyba fektembe is sírtam, miért lettem ennyire nyomorulttá, hogy örülhetnék neked és az életnek. Apád azóta nagyon víg, majd madarat fog örömeiben, pedig elég gondja van. Képzeld, akkor midőn államosítva lettek, a városhoz befizetett nyugdíjalapot kiutalták részére, ne maradjon a városnak, képzeld most az állam keresi, vissza kell téríteni kamatjával együtt, több 1000 koronánál, ez igen megránt, de különben 16 évre elveszíténé a nyugdíját, hát ez igen nagy baj nekünk, ugys csekélység a nyugdíja, ebből élni egy beteg asszonnyal manapság. Cselédmiseria, Magda már 2 hónapja ithagyott, most Lina akar hazamenni, mióta Magda elment már második cseléd van, mellette rosszak, veszekednek, nem csinálnak semmit, sőt az egyik lány lopott is, így nem maradhatok, belépusztulok mielőbb, nincsen kivel sétáljak, nincsen aki főzzön, Linához azért ragaszodom, mert megbízható, de erővel nem tarthatom, hazavágyik, a lánykomái mind hazamentek. Most írtam Jolánnak, a sógórőjje a télen írt, hogy eljönne hozzánk, csak az a baj, hogy nem bírja ki apád a nagy kiadást, a lakás üresen áll, nem tudjuk kiadni, én úgy aggódom. Azért édes jó fiam, ha teheted, némileg segítsél énrajtam, de csak ha teheted.³ Írtam Jolánnak, sokat mi nem fizethetünk, ha te eztet a havi kiadást, mit kellene fizetni, fedezhetnéd, talán már nem tart olyan soká. Apád nem tud róla, hogy hozzád ilyen kéressel fordulok, de ilyen durva cselédekkel képtelen vagyok élni, kilopnak mindent, nincsen mellettem egyse, mikor szükségem van rájuk, úgy 3 hét óta sokat szenvedek, rémséges gyomor, bélfájásom van. Úgy várlak haza, akkor talán majd javulok, ha te mellettem leszel,⁴ siess édes jó fiam, te vagy nekem mindem örömöm, minden reménységem. A makaroni kitűnő mind, bizony ezt meg tudjuk főzni szépen, jó lenne, ha jössz haza pár paklit még hoznál, vannak olyan rövid vastagok, középhosszú vastag, bármelyik jó, ez a vékony finom azért nekem legjobb, legkönnyebb, de soká elég ez nekem. De pár paklit ha hozol, olyan vastag rövidet, hogy neked is főzhessünk, én is megízlelhessem. A héten Gyenes⁵ itt volt, jól telt az idő vele. Csak az aggaszt sokszor nem erőlteted meg az agyadat a túlságos szellemi munkával, vigyázz magadra édes jó fiam. Ó az a Róma, olyan drága város.

Isten veled ölel csókol és vár

sz[erető] édes anyád, apád

A dátum: postabélyegző.
MTAK Kézirattár Ms 4587/17.
Kézírás.

Címzés: Fülep Lajos úrnak Signore Luigi Fülep
Budapest Lánchíd utca 12 [A címzés FL írása.]

Fülep Györgyné ld. a 84. sz. levél jegyzetét.

¹ A Budapesti Hírlap 1913. VI. 26-i számában a következő hír jelent meg: A tudományos díj. A Ferenc József jubileumi díj tudományos díját a kiküldött bizottság ma Wildner Ödön dr. elnöklésével tartott ülésében Fülep Lajos dr. bölcsészeti írónak, a kiváló esztétikusnak ítélte oda. Ld. 228/1..

² Ld. 232/3.

³ Ld. még 254/1.

⁴ Ld. 248/6.

⁵ Ld. a 78. sz. levél jegyzetét.

253. ALEXANDER BERNÁT - FÜLEP LAJOSNAK

Badgastein, 1913. VII. 1.

Kedves Fülep úr,

Nagyon, nagyon örültem, hogy megkapta az ösztöndíjat¹ (2800 K.[orona].) Megkapta-e már? Hogy mi döntött, nem tudni. Azt hiszem, Wolfner József² is hozzájárult, mert az ő ajánlata többet ér, mint az enyém. A kis Tibay³ hirdeti, hogy ő csinálta meg. Gare aux voleurs.

Ami a B.[udapesti] N.[apló]t illeti, semmit se tudtam elérni.⁴ Elutazásom előtt este jött meg Csajthay,⁵ ekkor csaptam le rá. De kijelentette, hogy fõlhagynak minden lev.[elezõ] állással, a konstantinápolyival és berlinivel is. Illetve fizetnek cikkenként, de sok cikket nem adnak. A lap, úgy látszik, nem bírja a költségeket. Mégis ajánlom, írjon mentõl többet a B.[udapesti] H.[írlap]nak. Azt hiszem, cikkenként 40 K.[oronát] fizetnek. Megfizették-e az elsõt?⁶ Írt-e a Lloydnak? Azt láttam, hogy a P.[esti] H.[írlap]nak írt.⁷ Nem hiszem, hogy a P.[esti] H.[írlap] rávehető-e a havi fizetésre. Még inkább a Lloyd. Írjon politikát és művészetet, irodalmat. A cikkek tetszeni fognak és akkor majd jobban lehet alkudni és a dolgot nyélbe ütni.

Jaroljmekek⁸ nem feleltek, talán eltévedt mint Ön írja, egyike a leveleknek; kérem, írjon nekik, mert én a firenzei címet nem tudom pontosan (Via Camerata 3 ?) és nem tudom, hogy ott vannak-e már Levantóban. Jó volna, ha ott találkozoznánk, de csak aug.[usztus] vége felé mennénk oda, mindenesetre Palival és Lilivel.⁹ Innét jul.[ius] közepe táján, talán 17-én elmegyünk, még mindig Chamonix tájékára, kis csöndes helyre.

Erzsi¹⁰ már otthon van és igen jól érzi magát.

Szíves üdvözléssel

Alexander Bernát

Hol van az a Pierleoni?¹¹ Mit jelent ez a név?

MTAK Kézirattár Ms 4585/38.

Kézírás Grand Hotel Gasteinerhof feliratú levélpapíron.
Rómába írt levél.

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld 228/1.

² Wolfner József (1856–1932) könyvkiadó, a Singer és Wolfner kiadó és könyvkereskedés alapítója.

³ Ismeretlen.

⁴ Ld. 235/2.

⁵ Csajthay Ferenc (1862–1940) újságíró, 1891 óta a Budapesti Hírlap felelős szerkesztője.

⁶ A Szláv veszedelem és olasz barátság c. cikkre utal. = Budapesti Hírlap, 1913. V. 22.

⁷ A cikk: Külpolitikai tanulmányok. = Pesti Hírlap. 1913. VI. 12.

⁸ Ld. a 128. és 132. sz. levél jegyzetét, valamint 228/5.

⁹ Alexander Pál ld. 228/14. – Alexander Lili, utóbb berlini színésznő lett.

¹⁰ Ld. 228/12.

¹¹ A Lungarno Pierleoni a Tiberis balpartján van, nevét a XII. század óta kiemelkedő jelentőségű római családról kapta.

254. FÜLEP GYÖRGYNÉ – FÜLEP LAJOSNAK

Nagybecskerek, 1913. VII. 15.

Kedves jó fiam Lajos!

Nagyon nyugtalanoktad már miattad, attól féltem hogy beteg vagy, oly régen nem írtál. Azt hittem fördőzöl már valahol, különben írtam volna én. Tegnap végre megnyugtattad Gyenes,¹ hozott nekem 100 koronát hogy te küldted szűkségeim fedezésére. Köszönöm édes jó fiam, úgy ezt, mint a jövőre nézve tett ígéretedet, áldjon meg a jó Isten. Igaz azt írtam, hogy édes apádnak nem szóltam hozzád intézett kérésemről, de te azt úgy látszik másként értetted, hogy talán én titkolni akarom apád előtt, ó nem, ezért küldted indirekt, egy kicsit zokon esett apádnak, mert mintha őbenne nem bíznál, sokkalta jelentéktelenebb dolgot se tudnék eltitkolni. Apád nyugdíjaztatása bizonyos, nagyon megcsökken a jövedelme, a lakás üresen áll, a lakbér súlyos olyan háztartás mellett, mint a mienk, mint írtam is a városhoz befizetett nyugdíjalapot államosítás alkalmával apádnak kiutalták, most emiatt húzódik az apád ügye, ezer koronát vissza kellett fizetni, ez bizony a kis tőkét megrántotta.² Eddig még nem szenvedtem szűkséget semmiből, amire csak szűkségem volt, apád a legjobb szívvel meghozza, hosszú betegséggel szembe a legnagyobb türelmet tanúsítja, áldja meg érette a jó Isten. Állapotom rosszabbodott, nem tudok enni, de ezt részben a rossz időjárásnak s nagy részben a rossz cselédnek tulajdonítom, míg Magda volt nálunk, sétálgattam, mióta más cseléd van, már második pokollá vált az életem, se sétálni nem mehetek, örökös bosszúság lett az életem, lopás, minden előfordult nap napután, oda vannak szép zsebkendőim, apád gatyája, szivarja, hát még hány üveg bor, beláttam, hogy így tovább nem mehet, gondoskodni kell, hogy legyen a háznál mellettem egy finomabb lelkű nő, ezért fordultam hozzád, édes apádnak szóltam, ő nem ellenezte, sőt mondotta, írjak Telegdinének Aradra, ez egy özvegy nő, gyermektelen, Kis Fülöpnek a nővére, már tavaly akart hozzánk jönni, illetőleg írt, ha szűkségem van rá, szívesen jönne. Már mint írja pakkba volt útra s ekkor az öreg Fülep összesett, nem jöhett, vasárnap már kaptuk a gyászjelentést, az öreg bácsi meghalt. Most várom a Julika válaszát, mikor jöhet. Hiszen a temetés némi kis bajjal jár míg rendbe jön, de hiszem elsejéig elintézi a dolgát, különben várom mit fog írni.

A szoba vár, üres csak mielőbb siess haza,³ mint írtam apád finom borra vár, én friss mézre, az ígért maccaronit szívesen várom.

Isten veled édes jó fiam, ölel szeretettel

sz.[erető] édes apád anyád

U.i. a steierlaci életnek apád azt mondja elég utánanézni,⁴ ha itthon leszel, ott még apád is elszórakozhatna, vannak becskerekiek is. Szalaiék⁵ is oda készülnek.

A helynév postabélyegzőről kiegészítve.

MTAK Kézirattár Ms 4587/18.

Címzés: Signore D[otto]re L. Fülep

Roma 5 Lungotevere Pierleoni Italia [A címzés FL írása.]

Fülep Györgyné ld. a 84. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. a 78. sz. levél jegyzetét ill. 252/3.

² Ld. 227/2.

³ Ld. 248/6.

⁴ Ld. 251/2.

⁵ Ismeretlenek.

255. RIEDISSER, IDA - FÜLEP LAJOSNAK

Bad Tölz, 1913. VIII. 6.

Lieber Herr Fülep!

Sie sollen zwar morgen früh ein Telegramm bekommen,¹ aber heute Abend will ich Ihnen noch ausführlich schreiben und erzählen, wie die Schicksalswendung kam, die in so feiner und schöner Weise sich nicht hätte einstellen können ohne Ihre Hilfe – dafür sei Ihnen viel tausend Dank!²

General von Kassel schreibt von

S.[einer] M.[ajestäts] Yacht Hohenzollern
Bergen 3.8.13.

Geehrte gnädige Frau!

Meine Tochter hat mir aus Italien Photos der Arbeiten Ihres Herrn Gemahls geschickt. Ich habe sie S.[einer] Majestät dem Kaiser gezeigt, der recht entzückt davon war und die Photos befohlen hat dem Chef des Civilcabinets zu übergeben. S.[eine] Majestät hat auch den Ankauf zweier Arbeiten befohlen. Es sind dies: a) der Hirte, Marmor. 2) Candida, Bronzebüste, und befohlen dass Ihr Herr Gemahl den Preis der Arbeiten dem Civil Cabinet mitteilen soll. Die Adresse Ihres Herrn Gemahls ist mir unbekannt, so schreibe ich es Ihnen, gnädige Frau.

S.[einer] M.[ajestät] gefielen die Arbeiten sehr gut und ich denke Er wird Ihrem Herrn Gemahl auch ferner ein gnädiger Beschützer und Gönner sein.

v.[on] Kassel

Ist das nicht ein sehr lebenswürdiger Brief?

Willy³ ist auch wie elektrisiert davon. – Gerade den Hirten sollte ja die National-Gallerie kaufen und nachdem all die Ränke und Intrigen ihr Spiel gehabt hatten, hiess es, es sei kein Geld da. –

Jetzt da dies gelungen, werden auch andre es eher wagen, sich zu ihm zu bekennen, das Übrige wird dann die Echtheit seiner Kunst tun um ihm zum Sieg zu helfen. –

Vor allem aber gibt ihm dieser Erfolg Mut und Lust zu neuer Arbeit.

Sie werden sehen, dass er in nächster Zeit sich selbst übertreffen wird.

Für heute nur soviel in aller Eile.

Mit besten Grüßen auch von meinem Mann Ihre

Ida Riedisser.

MTAK Kéziratár Ms 4589/231.

Kézírás.

Címzés: Ill[ustri]ss[i]mo Signor Louis Fülep

Hotel [áthúzva, helyette:] Nagybecskerek
(Ungheria)

Pregiva di far seguire

Sped[itore] I. Riedisser, Bad Tölz, postlagernd

Kedves Fülep úr!

Holnap reggel ugyan táviratot kap, de még ma este részletesen írni akarok s elmesélni, hogyan érkezett el a sorsforduló, amely az Ön segítsége nélkül nem következhetett volna be ilyen finoman és szépen – ezer köszönet érte Önnek!

Von Kassel generális írja Ófelsége jachtjáról, a Hohenzollernről

Bergen, 1913. VIII. 3.

Tisztelt Nagyságos Asszony!

Leányom fényképeket küldött nekem Olaszországból férjeura műveiről. Megmutattam őket a császár őfelségének, aki igen el volt tőlük ragadtatva, s megparancsolta a fényképek átadását a polgári kabinetiroda főnökének. Ófelsége két mű megvásárlását is megparancsolta. Ezek: a) A pásztorfiú, márvány. 2) Candida, bronz mellszobor, s elrendelte, hogy férjeura közölje a művek árát a polgári kabinettel. Urának címét nem tudom, ezért írom meg mindezt Önnek, nagyságos asszonyom.

Ófelségének nagyon tetszetek a művek, s azt hiszem, hogy férjeurának továbbra is kegyes oltalmazója és pártfogója lesz.

von Kassel

Ugye milyen kedves levél?

Willyt is szinte felvillanyozta. – Éppen a pásztorfiút kellett volna a Nemzeti Galériának megvennie, s minekutána beavatkozott a dologba az összes ármány és intrika, kijelentették, hogy nincs rá pénz. – Most, hogy ez sikerült, mások is jobban ki mernek majd állni mellette, a többit pedig megteszi a győzelemhez művészetének eredetisége.

Ez a siker azonban mindenekelőtt bátorságot és kedvet önt belé új munkákhoz.

Meglátja, hogy a közeljövőben túlesz majd önmagán.

Ennyit mára, nagy sietve.

Szíves üdvözlettel, férjemtől is

az Ön Ida Riedisserje

Riedisser, Ida ld. a 225. sz. levél jegyzetét.

¹ A távirat nem maradt fenn.

² Az előzményeket ld. 225/2.

³ Ld. 225/1.

256. RIEDISSER, IDA – FÜLEP LAJOSNAK

Bad Tölz, 1913. VIII. 13.

(postlagernd)

Lieber Herr Fülep

Wie leid uns das tut, dass Sie so traurige Tage um Ihre arme Mutter erleben, das brauchen wir Ihnen wohl kaum zu sagen. –

Am 7-ten dieses Monats sandten wir Ihnen ein Telegramm nach Assisi und gleichzeitig ging ein langer Brief dorthin an Ihre Adresse ab, in dem wir Ihnen das freudige Ereigniss mitteilten,¹ das ohne Sie sich nicht ergeben hätte: dass der Kaiser die Photos auf der Höhe von Bergen vorgelegt bekam, „davon entzückt“ war, wie mir Gen.[eral] v.[on] Kessel

schrieb und den Ankauf von zwei Arbeiten befahl, des „Hirtenknaben“ (Marmorfigur) und die Candida (Bronzekopf). Gen.[eral] v.[on] Kessel schrieb, die Arbeiten hätten S.[einer] M.[ajestät] sehr gut gefallen und mein Mann werde wohl an Ihm „auch ferner einen gnädigen Beschützer und Förderer haben“. – Wie glücklich wir darüber sind, das können Sie sich von selbst vorstellen – besonders nach der Berliner Zeit! Und gerade die Figur, die von den Kennern für National Gallerie erwähnt und durch Missgunst nicht hineinkam! – Herr Jaroljmek² bekam gleichzeitig die selbe Nachricht und zitierte ausserdem noch aus seinem Briefe von Exz[ellenz] v.[on] K.[assel] – W.[ilhelm] R.[iedisser] habe nun vom Kaiser Befehl seinen Preis für die Arbeiten zu nennen, der hoffentlich nicht zu hoch sei, denn der Kaiser habe die Absicht ausgesprochen W.[ilhelm] R.[iedisser] auch ferner „im Auge zu behalten“. Willy begnügt sich mit 10.000 M.[ark] – der Brief war schon abgegangen – also gewiss mässig. Sie werden sich freuen, dass in der Wahl sich kein schlechter Geschmack zeigt. Willy sagte ja immer, wenn die Künstler nichts Gutes machen, so kann Er nichts Gutes kaufen.

Ich hoffe übrigens, dass Ihnen mein letzter Brief nachgesandt wurde, der alle Einzelheiten erzählt. Von dem Telegraphenamte erhielten wir die Nachricht „Fülep parti“. – Sie haben aber gewiss Ihre Adresse hinterlassen. – Herrn J.[aroljmek]-s Briefe in der ganzen Angelegenheit waren von ausnehmender Liebenswürdigkeit und hat er mit grosser Promtheit alles ausgeführt was den Erfolg gebracht – „Ehre dem Ehre gebühret.“ – Willy lässt Ihnen von Herzen für Ihren Eifer in seiner Sache danken, durch den Sie auch die anderen Beteiligten zu eifrigen Handeln anregten – für heute nur diess nächstens mehr von Ihrer

Ida Riedisser

MTAK Kézirattár Ms 4589/232.

Kézírás.

Címzés: Herrn Louis Fülep

Nagybecskerek, Ungarn

Feladó: I. Riedisser Bad Tölz, postlagernd Deutschland

Kedves Fülep úr!

aligha kell mondanunk, mennyire sajnáljuk, hogy oly szomorú napokat kellett megélnie szegény anyja miatt.

E hó 7-én táviratoztunk Önnek Assisibe, s egyidejűleg hosszú levél is ment az ottani címére, amelyben közöltük Önnel az örömteli eseményt, amely Ön nélkül nem következett volna be: hogy Bergen magasságában megmutatták a fényképeket a császárnak, „el volt tőlük ragadtatva“, ahogy von Kessel generális írta nekem, s megparancsolta kettő megvételét, a „Pásztorfiút“ (márványszobor), és Candidát (bronzfej). Von Kessel generális azt írta, hogy a művek nagyon tetszetek őfelségének, s hogy férjem bizonyára „a továbbiakban is kegyes oltalmazóra és pártfogóra fog benne találni“. – Képzelteti, milyen boldoggá tesz bennünket –, különösen Berlin után! S éppen azt a figurát, amelyet hozzáértők kiválasztottak a Nemzeti Galériának, s a rosszakarók miatt nem került oda! – Jaroljmek úr is ugyanakkor megkapta a hírt, s még ezenfelül is idézett von Kessel excellenciás úr neki szóló leveléből. – W.[ilhelm] R.[iedisser] a császár parancsára közölje műveinek árát, amely remélhetőleg nem túl magas, mert a császárnak kifejezett szándéka W.[ilhelm] R.[iedisser]-t a továbbiakban is „szemmel tartani!“ Willy megelégszik 10.000 márkával –, a levél már elment –, annyi bizonyos, hogy mérsékelt ár. Ön is örül majd, hogy a választás nem vall rossz ízlésre. Hísz Willy mindig is mondta, hogy ha a művészek nem csinálnak jó műveket, ő sem vásárolhat jókat.

Remélem egyébként, hogy utána küldték utolsó levelemet, amelyben minden részletet elmeséltem. A táviróhivaltól azt az értesítést kaptuk: „Fülep elutazott.“ A címét azonban bizonyosan meghagyta. J[aroljmek] úr levelei az egész eset kapcsán rendkívül kedvesek voltak, s igen gyorsan intézett mindent,

amí meg is hozta a sikert. „Adassék neki tisztelet.” – Willy szívből köszöni Önnek az ügyében való buzgóságát, amellyel a többi résztvevőt is buzgó cselekvésre indította –, mára csak ennyit, legközelebb többet

Ida Riedissertől

Riedisser, Ida ld. a 225. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 225/2. ill. 255. sz. levél.

² Ld. a 128. sz. levél jegyzetét.

257. JAROLJMEK, AUGUSTA – FÜLEP LAJOSNAK

[Levanto, 1913. IX. 9. után]

Lieber, lieber Freund!

Wie gerne wäre ich bei Ihnen um Ihnen die Hand zu drücken, und, um in Ihrer Nähe zu sein, Ihnen vielleicht etwas helfen zu können.¹ Ich würde Ihnen dann immer nur wieder sagen, wir glücklich Sie und wir Alle sein müssen, dass Sie *endlich* erlöst ist. Dass es ein grosses Egoismus wäre, wenn wir Ihr nachjammern, und sie zurück ersehnen. Und doch ist es so *unendlich* schwer, das Schwerste überhaupt in diesem Leben! – Ich fühle so mit Ihnen dass ich seit gestern früh, als ich die Nachricht erfuhr, überhaupt keinen andern Gedanken habe, ich fühle wie grenzenlos einsam Sie plötzlich sind. Wie der Mensch, der Ihnen am nächsten stand Sie ganz allein zurück gelassen hat, wenn Sie auch Freunde haben, treue Freunde die immer mit Ihnen empfinden werden, so ist das engste Band zerrissen, was Sie mit diesem einen Menschen verbunden hatte. Das ist der *grösste* Schmerz. Wenn Sie auch lange vorbereitet waren, so ist denn doch der Moment des Scheidens garnicht zu fassen. Wenn Ihre arme Mutter auch noch so krank war, so haben Sie sie doch wenigstens noch gehabt. Wie wird Ihre Gesundheit des alles ertragen haben, und was werden Sie jetzt tun? Wie müssen sich erholen, und jetzt an sich denken, lieber Freund, wäre es nicht möglich dass Sie her kämen für einige Wochen, es würde Ihnen sicher gut tun, Sie könnten ganz ihr Leben führen wie Sie wollen, und das köstliche Ligurien würde Ihnen wieder Kraft geben. *Bitte* tun Sie es. – Alexanders sind gestern abgereist.² – Sie müssen gefühlt haben, dass meine Gedanken in letzter Zeit so viel bei Ihnen waren, obgleich ich nicht geschrieben habe. Haben Sie meine Karte aus Liebenberg nach Assisi bekommen?³

Und nun Adieu mein lieber Fülep, nochmals muss ich Ihnen sagen, *wie* ich mit meiner ganzen Empfindung bei Ihnen bin in diesen traurigen, trostlosen Tagen, und wie gerne ich Ihnen irgendwie helfen würde.

Mit den treuesten Gedanken und Wünschen für Sie bin ich Ihre alte Freundin

Lycki

A tartalom alapján datálva: FL édesanyja 1913. IX. 9-én halt meg.

MTAK Kézirattár Ms 4586/162.

Kézírás Levanto (Genova) Valle Santa Italia feliratú levélpapíron.

Nagybecskerekre írt levél.

Kedves, kedves barátom,

milyen szívesen lennék ott Magánál, hogy megszorítsam a kezét, hogy a közelében legyek s talán segíthessek egy kisé. Akkor újból és újból elmondanám Magának, mennyire boldognak kell lennie,

Magának és mindnyájuknak, hogy *Ő végre* megszabadult [a kínoktól]. Hogy nagy önzés lenne sírni utána és visszakívanni őt. S mégis olyan *végtelenül nehéz ez*, tulajdonképpen a legnehezebb dolog ebben az életben. Annyira együttérzek Magával, hogy tegnap reggel óta, mióta megtudtam a hírt, gondolni sem tudok másra, érzem milyen végtelenül magányos lett egyszerre. Hogy az, aki a legközelebb állt Magához, egészen magára hagyta, ha vannak is barátai, hűséges barátai, akik mindig együttéreznek majd Magával, mégis megszakadt a legszorosabb kötelék, amely ehhez az egy lényhez fűzte. Ez a *legnagyobb* fájdalom. Ha régóta el is készült az elválásra, mégis felfoghatatlan a pillanata. Ha mégoly beteg volt is szegény édesanyja, mégis ott volt ő magának. Hogy bírta mindezt egészségileg, és mit fog most csinálni? Helyre kell jönnie, s magára kell gondolnia most, kedves barátom, nem tudna néhány hétre idejönni, bizonyosan jól tenne, úgy élhetne, ahogy akarna, és a csodás Liguria új erőt öntene Magába. *Kérem*, tegye meg. – Alexanderék tegnap elutaztak. – Éreznie kellett, mennyit gondoltam Magára az utolsó időben, ha nem is írtam. Megkapta Liebenbergből az Assisiba írt lapomat?

És most isten vele, kedves Fülep, még egyszer meg kell mondanom, *mennyire* Magával vagyok minden együttérzéssel ezekben a szomorú, vigasztalan napokban, s milyen szívesen segítenék magának valahogyan.

Hűséges együttérzéssel és jókívánságokkal régi barátnője

Lycki

Jaroljmek, Augusta ld. a 132. sz. levél jegyzetét.

¹ Fülep Györgyné gyászjelentése így hangzott: Fülep György és fiai Jenő György és Lajos megtörtén adják tudtul a legjobb feleségnek és önfeláldozó anyának

FÜLEP GYÖRGYNÉ

szül. SÁNDOR RÓZÁNAK

élete 59-ik, boldog házassága 39-ik évében, szeptember hó 9-én reggel hosszú szenvedés és az Úri szent vacsora fölvétele után történt elhunytát.

A temetés szeptember hó 10-én, szerdán délután 4 órakor lesz a Melencei-utca 50/52. számú gyászaházból.

Áldás és béke hamvaira!

² Ld. 228/5. és a 253. sz. levelet.

³ A lap nem maradt fenn.

258. PETHES IMRE – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1913. IX.9. után]

Kedves Lajos,

édes jó anyád elhunytával¹ fogadd legőszintébb részvételemet. Adjon az Isten enyhülést nagy fájdalomadra.

Ölel szerető barátod

Pethes Imre

A tartalom alapján datálva: FL édesanyja 1913. IX. 9-én halt meg.

MTAK Kézirattár Ms 4589/129.

Kézírás.

Pethes Imre (1864–1924) drámai színész, 1903-tól a Nemzeti Színház tagja. FL nagyon tisztelt barátja. FL Pethes halálakor írt róla a Nyugat 1924. XII. 2. sz.-ba (722–727.) Közölve: Fülep I/II. 7–14., s hosszan szól kapcsolatukról és Pethes egyéniségéről Ady éjszakái és éjszakája c. írásában (Fülep II. 44–77.) is.

¹ Ld. 257/1.

[Nagybecskerek, 1913. IX. 11.]

Kedves barátom,

még mielőtt sorait vettem volna, írtam Önnek,¹ a megelőző napon, szept. 10-én – értesítve Önt arról, hogy itthon vagyok, de nemsokára visszamegyek Itáliába, mert édesanyám 9-én elhunyt. Nagyobb csapás és szenvedés nem érhet az életben, most már mindennel készen vagyok.

Hogy egyenesen Romába megyek-e vissza vagy előbb máshova, még nem tudom, mindenestre jó lenne valahol 2–3 hetet töltenem, hogy összeszedjem magam, mert a dolog igen megviselt.² Amint biztosat tudok, értesítem Önt, csak kérem, Ön is legyen szíves új címéről értesíteni, hogy ne veszítsem nyomát; nekem írjon kérem romai címemre: 5 Lungotevere Pierleoni, onnan majd továbbítják. Ha mindjárt nem is megyek esetleg Romába, 2–3 hét múlva ott leszek s akkor okvetlen találkozunk.

Ami a pápai permessot illeti, nagyon nehéz megszerezni. Én kivételesen hozzá jutottam egy marchese Misciatelli révén (valami nagy pap rokona)³ akihez Amendola⁴ vitt el. Közlebről nem ismerem s ezért nem vehetem újra igénybe. Különben megtenném. Egyébként a rendes útja a dolognak a *pápai követség*-en (Palazzo Venezia) keresztül vezet. Én előbb itt próbáltam meg, de nem volt szerencsém. Valami *intézet*től (akadémia, egyetem stb.) kívántak írást, ami nekem nem volt. Protektorral azonban itt is megy. Mindenesetre tessék megpróbálni. Itt a könyv nem számít. Fő az összeköttetés. Egyébként – meg fogja látni – minden papi dolog így megy Romában. Rettenetes. Aki antiklerikális akar lenni, oda menjen.

A viszontlátásig üdvözli igaz híve

Fülep Lajos

A dátum: postabélyegző.

LAK

Kézírás.

Címzés: Ill[ustriss]mo Sign.[or] D[otto]re Giorgio de Lukács
Bellaria (presso Rimini) Hotel Miramare Italia

Lukács György ld. a 129. sz. levél jegyzetét.

¹ Sem Lukács, sem Fülep említett levele nem maradt fenn.

² Októberben FL Szcíliába utazott.

³ A „nagy pap”: Misciatelli, Luigi marchese (1861–?) a pápai paloták alprefektusa, vatikáni protonotárius kanonok, máltai lovag, több irodalmi és történelmi folyóirat szerkesztője.

⁴ Ld. a 133. sz. levél jegyzetét.

260. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

Levanto, 1913. IX. 12.

Kedves Fülep úr!

Részvétellel vettük a szomorú gyászlapot.¹ Tudom, mily szeretettel csüngött édes anyján és értem, hogy ily csapással egy életkorszak záródik le.

J.[aroljmek]² úr mondta nekem, hogy szeretne velem B[juda]pesten találkozni. Én is szeretnék Önnel beszélni. Fontos ügyre gondolok. Meghalt Zambra és arra gondolok, nem kaphatná-e meg az ő tanszéket?³

Persze semmit se mondhatok, ami reményre okot adhat. De jövő héten már beszélhetek a kollegákkal.

Nagyon fontos, hogy Ön a jövő héten B[juda]pesten legyen. Hátha a dolgot nyélbe lehetne ütni.

Bocsássá meg, hogy a kondoleációt ezzel összekeverem. De férfiak vagyunk és az élet megköveteli a maga jogait.

Szíves üdvözettel igaz híve

Alexander Bernát

Holnap reggel utazom, de csak hétfőn vagy kedden leszek Budapesten. Esetleg, ha még otthon találja ez a levél, írjon nekem nyomban B[juda]pestre.

MTAK Kézirattár Ms 4585/39.

Kézírás Levanto (Genova) Valle Santa, Italia feliratú levélpapíron.

Nagybecskerekre írt levél.

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 257/1.

² Ld. a 128. sz. levél jegyzetét, ill. 228/5.

³ Zambra Péter (1856–1913) IX. 2-án halt meg. 1903 óta mint rk. tanár a budapesti egyetem olasz tanszékét töltötte be. Alexander akciója, hogy a hazatérni készülő FL magántanárrá habilitáltassa magát s megszerezze a tanszéket, nem járt sikerrel. A tanszéket 1919-ig nem töltötték be, addig Zambra fia, Zambra Alajos lektorként, majd helyettes tanárként tanított. FL kinevezését az egyetemre később a Berinkey-kormány kultuszminisztere, Kunfi Zsigmond idejében határozták el, de csak a Tanácsköztársaság idején került rá sor. Kinevezését Lukács György írta alá mint népbiztos, az irat kelte 1919. V. 17. (Ms 4593/3.) A Tanácsköztársaság bukása után valamenyi ez idő alatt történt kinevezés érvényét veszítette, így a FL-é is. 1920-tól Zambra Alajos rk. tanár, 1925-ben ny. rendes tanár lett.

261. AMENDOLA, GIOVANNI – FÜLEP LAJOSNAK

Roma, 1913. IX. 12.
via Giovanni Paisiello 15
(già via Parioli)

Caro Fülep,

oggi è l'anniversario – il primo anniversario – della morte di mia madre; e proprio oggi mi giunge la tua partecipazione luttuosa. Questa triste coincidenza – ed il ricordo della mia amicizia – ti diranno come io comprendo quest'ora della tua vita, e come io vi partecipi sinceramente. Non so dirti, per l'esperienza che non me lo consente, parole che pretendano attenuare il tuo dolore; ma poichè io l'ho provato due volte penso a quello che c'è in esso di nobilitante e sono certo che il tuo spirito non potrà attraversarlo invano e che la memoria di tua madre vivrà sempre in te come un guadagno di altezza, di serietà, di determinazione.

So anche che in quest'ore di prova giunge grata la sicurezza di relazioni di umanità, fondate su ciò che l'uomo ha in se di più intimo e di meno caduco. E perciò permettimi

di rimovarti oggi l'espressione della più sincera amicizia, e l'assicurazione di una stima solida che ti accompagna come un augurio. Mia moglie si unisce a me nel partecipare al tuo lutto; ed entrambi ti auguriamo con tutto il cuore forza, forza, forza!

Tuo Aff[ettuosissim]o

Giovanni Amendola

MTAK Kézirattár Ms 4585/53.

Kézírás.

Címzés: Ungheria Mr. Lajos Fülep Magyar utca Nagybecskerek

Kedves Fülep,

ma van az évfordulója, – az első évfordulója – anyám halálának, és éppen ma érkezik hozzám a gyászjelentésed. Ez a szomorú egybeesés és barátságom emléke megmondja neked, mennyire megértem életednek ezt az óráját, s milyen őszintén részt veszek benne. Nem mondhatok neked olyan szavakat – a tapasztalat nem engedi, – amelyek fájdalmad enyhítését ígérhetnék, de mivel magam kétszer is megtapasztaltam, hiszem, hogy van ebben valami, ami nemesít, s bizonyos vagyok benne, hogy nem hiába mégy át rajta, s hogy édesanyád emléke mindig mint a nagyság, a komolyság és az eltökéltség él majd benned s javadra lesz.

Azt is tudom, hogy a megpróbáltatásnak ebben az órájában jól esik az emberi kapcsolatok-nyújtotta biztonság, amely azon alapszik, hogy van az emberben valami bensőbb, nem csendő. Engedd meg, hogy ma a legőszintébb barátságomat fejezzem ki, s azt a szilárd megbecsülést, amely jókívánságként kísér. Feleségem velem együtt vesz részt gyászodban, s együtt kívánunk neked teljes szívből erőt, erőt, erőt.

Nagy szeretettel

Giovanni Amendola

Amendola, Giovanni ld. a 133. sz. levél jegyzetét.

Eva Amendola-Kühn Vita con Giovanni Amendola (Firenze, 1960.) c. könyvéből kiderül, hogy egyéniségük sok más közös vonása mellett FL és Amendola abban is hasonlított egymáshoz, hogy mindketten a szakásosnál is sokkal erősebben kötődtek édesanyjukhoz.

262. LUDOLF, ERNESTINE – FÜLEP LAJOSNAK

[Firenze, 1913.] IX. 16.

Cher Fülep

Je viens de recevoir le faire-part¹ que vous m'avez adressé, et quoique je ne peux le déchiffrer (n'ayant plus ma femme de chambre Hongroise) je m'imagine qu'il annonce la fin de votre pauvre mère, qui a tant souffert, que la mort pour elle n'a pu être qu'une délivrance.

Tout de même, sa perte vous doit causer un très vrai et très grand chagrin et je m'empresse de vous envoyer mes condoléances les plus sincères. Je vous plains de tout mon cœur, car j'ai éprouvé bien souvent, ce que c'est de perdre, après de cruelles souffrances, un être chéri. Le soleil s'obscurcit, les réalités de la vie disparaissent, et rien n'existe que notre douleur et l'affreux vide du néant. –

Donnez-moi de vos nouvelles ou si vous vous arrêtez à Florence en rentrant chez vous venez me voir. J'y serai à partir du 10 Octobre.

Encore, laissez-moi vous réitérer mes condoléances les plus sincères et croyez-moi
Amicalement à vous

E.[rnestine] Ludolf

A hely és a dátum éve a levélpapír ill. a tartalom alapján kiegészítve.

MTAK Kézirattár Ms 4588/241.

Kézírás.

Címzés: Monsieur de Fülep Magyar utca Ungheria Nagybecskerek [áthúzva:]

Roma 5 Lungotevere Pierleoni Italia

Kedves Fülep,

most kaptam meg a gyászjelentést, amelyet küldött, s bár nem tudom elolvasni (magyar szobalányom már nem lévén nálam) gondolom, hogy szegény anyjának végét jelenti, aki annyit szenvedett, hogy a halál csak megváltás lehetett neki.

Mégis, elvesztése igaz és nagy fájdalmat kell, hogy okozzon, és sietek a legőszintébb együttérzésemet küldeni Önnek. Teljes szívemből sajnálom Önt, mert gyakran átéltem, mit jelent kegyetlen szenvedések után elveszíteni egy szeretett lényt. A nap elhomályosul, az élet realitásai eltűnnek, s nincs egyéb, csak a fájdalomunk, s a semmi szörnyű üressége.

Adjon hírt magáról s ha visszatértében megáll Firenzében, látogasson meg. Október 10-től kezdve ott leszek.

Szabadjon megismételtem legőszintébb együttérzésemet s legyen meggyőződve baráti érzéseimről
E[rnestine] Ludolf

Ludolf, Ernestine ld. a 176. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 257/1.

263. GORDIGIANI, GABRIELLA - FÜLEP LAJOSNAK

Firenze, 1913. X. 11.

Eccomi Fülep

a portarle un mio saluto, dopo un lungo silenzio.

Ho così poco da dire nella mia vita solitaria. Ho passato l'estate sola a Firenze non vedendo mai nessuno. Tentai di andare alla Spezia ma dopo 10 giorni tornai a casa.

Pensai a lei ieri, giorno anniversario della morte della sua povera e cara Madre¹ e questo ricordo, che mi univa al suo dolore, mi ha spinto a scriverle oggi.

Mi dica come sta e come va il suo lavoro. Si è rimesso al suo romanzo e va bene avanti, oppure è già finito.²

È buona la sua installazione ed è servito bene?

Io tento di scrivere la prefazione ai miei scritti³ e Amendola mi ha promesso di aiutarmi e correggermi. Vorrei tanto fare questo lavoro prima di morire. Sento che le mie forze vanno sempre più diminuendo. Sono molto dimagrata e tutto mi stanca.

Pure questo 10 *devo* e chiedo forza e aiuto dopo sarò più tranquilla.

Piero⁴ è stato ammesso alla scuola Navale con gran successo, mentre tanti sono stati esclusi più dei due terzi.

Comincia lei a ritrovare la sua vita spirituale? Io ne vivo.

Lo saluto affettuosamente

Gabriella Gordigiani

MTAK Kézirattár Ms 4587/159.

Kézírás.

Címzés: Signor Dr. L. de Fülep 5 Lungo Tevere Pierleoni Roma [áthúzva:]

Corso Olivuzzo N° 178 Palermo

Íme, Fülep,

hosszú hallgatás után küldöm üdvözetemet. Magányos életemben oly kevés a mondanivalóm. A nyarat egyedül töltöttem Firenzében, nem találkoztam senkivel. Megpróbáltam Speziába menni, de 10 nap után hazajöttem.

Tegnap Magára gondoltam, szegény kedves anyja halálának fordulóján, s ez az emlék, amely a fájdalomhoz kapcsolt, arra ösztönzött, hogy ma írjak Magának.

Mondja el, hogy van és hogy halad a munkája. Visszazökkent-e a regényébe, s jól halad-e vele, vagy talán már el is készült?

Jó-e a lakása és jól el van-e látva?

Én igyekszem megírni az előszót írásaimhoz, Amendola megígérte, hogy segít és kijavítja. Annyira szeretném megcsinálni ezt a munkát, mielőtt meghalok. Érzem, hogy erőm folyton fogy. Nagyon lefogytam és minden fáraszt.

Ezt mégis meg *kell* csinálnom, erőt és segítséget kérek hozzá, utána nyugodtabb leszek.

Pierot nagy sikerrel felvették a tengerészeti iskolába, pedig sokan kiestek, több mint kétharmadrész. Hát Maga kezd már visszatáplálni lelki életébe? Én ebből élek.

Szeretettel üdvözlöm

Gabriella Gordigiani

Gordigiani, Gabriella ld. a 109. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 257/1.

² A regény kézírata nem maradt fenn.

³ A fiesole-i Fondazione Primo Conti, Archivio Papini-ben őrzött, Papininak szóló Gabriella Gordigiani-levelekből kiderül, hogy dialógus-formában megírt filozófiai tárgyú írásokról van szó. Valószínűleg elvesztek vagy lappanganak Gordigianiek levelezésével együtt. Giulietta Gordigiani-Mendelssohn 1956-ban a firenzei Galleria d'Arte Moderná-nak ajándékozta apja nála lévő képeit, családi iratokat azonban nem, s az egykori Piazza Donatello-i házban ma élő Gordigiani-leszármazottak sem tudnak az írások sorsáról.

⁴ Valószínűleg egyik Gordigiani-unoka.

264. BALÁZS BÉLA – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1913. X. 30.]

Kedves Uram

sokféle és kevésbé épületes „drámai” mozgalmak után¹ lecsendesedve és komolyodva önre gondolok és arra, hogy írnom kellene önnek. Milyen jó volna ha volna mit írni. Nincs. Régi tervezgetéseink egy morális és esztétikai és filozófiai magyar renaissanceért indítandó lapról egyelőre még a vágy előkelő állapotában maradnak.² Egy idea kovályog csak lecsapásra készen. Halasi Andor akarja megindítani újra a „Kritikát” a mi jelszavainkkal és a mi segítségünkkel.³ Kezdetnek ez is volna valami. Majd jelentkezünk ha aktualis lesz. Most egyebet kérnék. A „Szellemnek” azt a számát melyben Eckehardt fordításom jelent meg.⁴ (Itt 4 koronát kérnek érte és nekem nincs.) Ki szeretném adni. Még pedig azt szeretném ha Ön írna előszót hozzá. Hiszen ön volt aki lefordította. Volna-e kedve? Ha igen írja meg azt is melyik kiadóhoz forduljak. Talán a Szent István társulathoz? Vagy annak ez eretnkség? Kérem feleljen mielőbb, hogy karácsonyra kijöhessünk vele.

Különben hogy van? Mit dolgozik? (Én most Ady Endrével írok együtt egy magyar mesejátékot.)⁵ Találkozik-e Lukács György-el?⁶ Kérem adja át kézcsókomat Erdős

Renének⁷ akit nagyon szeretnék ismerni. Nem ígértem én önnek az ő számára valamit? Mintha ígértem volna. Kérem írja meg ezt is.

Üdvözli szeretettel

Balázs Béla

Budapest I. Zsolt u. 11.

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4585/71.

Kézírás.

Címzés: Al'Signor Luigi Fülep Róma 5. Lungotevere Pierleoni [áthúzva:]

Corso Oviluzzo 178 Palermo

Balázs Béla ld. 163/4.

¹ Utalás Az utolsó nap c. dráma Nemzeti Színház-beli bemutatójára, amely 1913. X. 3-án volt. Balázs erre vonatkozó naplófeljegyzéseit ld. Napló I. 614–615.

² Balázs e tervéről a következőket írja naplójában: „...tervem, a mi szűk testvériségünket ősszel legalább is *klikké szervezni és nagytani*...[...] ...nem egy véletlen vélemény vagyunk, hanem egy másféle emberi faj. A nyáron néhány jól vésett jelszót kell találni, mely emberválogató és emberosztó lehessen, melyen mindenki felismerje a tábort, aki hozzá született [...] Lehet A Szellem köré csoportosítani ezt a tábort majd. [...] Klikket és tábort fogunk alapítani. Nevet is fogunk neki adni talán.” (Napló I. 579–580.)

³ Halasi Andor (1883–?) újságíró, 1910-ben a Kritika c. irodalmi és művészeti folyóirat 4. számától fogva Kárpáti Aurél mellett szerkesztő volt. A lap nem indult újra.

⁴ Ld. 155/3. Balázs Eckhart fordítása nem jelent meg önállóan.

⁵ Balázs naplójában a következőket írja erről: „Ady Endre. Találkozás. Szövetkezés a Tündér Ilona együtt megírására. Odaadtam neki a vázlatot, roppantul tetszett neki; meg akarja velem csinálni.” (Napló I. 610.) A mű nem készült el.

⁶ Ld. 245/5.

⁷ Ld. az 58. sz. levél jegyzetét ill. 277/4.

265. FÜLEP LAJOS – CRAIG, EDWARD GORDONNAK

Róma, [1913. XI. 21. előtt]

Dear EGC

one day you have written to me that you don't want to be forgotten by your friends. And so I did. I have thought often on you and especially the last time when I have been in Sicily.¹ There – in Palermo – I have seen the most interesting and probably the most beautiful theater of marionette's existing in the world. There are many, but one is especially famous, the same of which I include for you a little photograph. In these (!) theater they represent the *gesta* of the Paladin's (Charlemagne, Orlando, Rinaldo etc.) the representations during *an entire year* – every evening performing another part of it. They possess thousands and thousands of figures, because every evening there are other personages on the scene. The tradition is a very old one and extraordinary living in the whole population. The last peasant knows there perfectly well all the deeds of this history. My first idea, seeing this magnificent performances, with so perfect marionette-figures, as I had never imagined, was to write an article for your Masque about it.² I made acquaintance with the artist-proprietors of the theater and they promised to me to have photographs made for me of some characteristic scenes. Please, tell me if you want this article and at

the same time send me some of the last numbers of the Masque because it is long time I have not seen your review. I would write the article in *italian* and you would find somebody for to translate it, myself – as you see it – not being able to write in correct English. I would be, also, very glad if you would give me some notices about you, where you are, what you do and how do you do.

I am now living in Rome and studying the antiques.

Yours faithfully

L Fülep

Roma

5 Lungotevere Pierleoni

A tartalom alapján datálva: a levélre Craig XI. 21-én válaszolt.

Párizs, Bibliothèque de l'Arsenal.

Kézírás.

Kedves E[dward] G[ordon] C[raig],

egyszer azt írta nekem, nem akarja, hogy a barátai elfeledjék. S így lett. Gyakran gondoltam Önre, különösen az utóbbi időben, amikor Sziciliában voltam. Ott – Palermóban – láttam a világ legérdekesebb s valószínűleg legszebb bábszínházát. Sok van belőle, de egy különösen híres, az, amelyről egy kis fényképet mellékelek. Ebben a színházban Nagy Károly lovagjainak gestája kerül színre (Nagy Károly, Orlando, Rinaldo etc.) – az előadások egy teljes éven át tartanak, – minden este más-más részletét adják elő. Ezer meg ezer bábjuk van, mert minden este más szereplők vannak a színen. Igen régi ez a tradíció s rendkívül elevenen él az egész lakosságban. Itt az utolsó paraszt is tökéletesen ismeri ennek a történetnek minden epizódját. Ezeket a nagyszerű előadásokat látva oly tökéletes bábokkal, amilyeneket elképzelni sem tudtam soha, az volt az első gondolatom, hogy cikket írjak róla az Ön The Mask-jába. Megismerkedtem a színház művész-tulajdonosaival s megígérték, hogy fényképet csinílnak néhány jellegzetes jelenetről. Mondja meg kérem, kell-e Önnek ez a cikk, s küldje el a Mask utolsó néhány számát, mert hosszú idő óta nem láttam a lapját. *Olaszul* írnám a cikket s Ön talál majd valakit, aki lefordítja, jómagam, – láthatja, – nem tudok jól írni angolul. Annak is nagyon örülnék, ha írna valamit magáról, mit csinál és hogy van.

Most Rómában élek és az antikokat tanulmányozom.

Szíves üdvözlettel

Fülep Lajos

Róma, 5 Lungotevere Pierleoni

Craig, Edward Gordon ld. 63/2.

¹ FL 1913 október második felét töltötte Sziciliában.

² FL több alkalommal úgy emlegette ezt a cikkét, mint amelyet megírt. Lehet, hogy Craig sürgetésére megírta (ld. a 276. sz. levelet), de az időközben kitört világháború miatt nem jutott el a szerkesztő kezéhez, vagy utóbb elveszett. A The Mask-ban nem jelent meg, s nem maradt fenn FL hagyatékában sem.

266. CRAIG, EDWARD GORDON – FÜLEP LAJOSNAK

[Firenze, 1913. XI. 21.]

To Director Fülep

Thank you for letter and photograph¹ – I must say I like Italian marionettes a little but there are far nobler of the same race.

Some day I will show you.

Did you ever hear or the Lapland marionettes. "Mask" and school would be glad to hear a detailed account of the Sicilian M[arionette]s.

Can you let us have it – and will it cost more than 100 lire?

Let me hear and I will send you word what details I want.

I send you a little book about the work.²

We are now 23 workers "all told" –

I think you write much better English – but write details of Marionettes in Italian if you prefer.

But first send me a line.

I hope you get good sun in *Lungotevere Pierleoni*. I so seldom write any letters now that if this is not a good one you must remember I have lost all talent to write letters

Soon I hope to lose all talent to feel and to speak –

If you come here I have a new series of 60 wood engravings to show you – perhaps not so bad.³

-E[dward]G[ordon]C[raig]-

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kéziratár Ms 4585/209.

Kézírás School for the Art of the Theatre Arena Goldoni – Florence Italy. Director E. Gordon Craig feliratú levélpapíron.

Címzés: a Signor L. Fülep 5 Lungotevere Pierleoni Roma

Fülep szerkesztőnek.

Köszönöm levelét és a fényképet –, meg kell mondanom, hogy egy kicsit szeretem az olasz bábjátékokat, de van ebből a fajtából sokkal nemesebb is.

Egyszer majd megmutatom.

Hallott-e valaha a lappföldi bábjátékról? A Mask és iskolája örülne, ha részletes beszámolót kapna a szicíliai bábjátékról.

Meg tudná csinálni nekünk – s többet kerül-e majd 100 líránál?

Tudassa velem, s majd megüzenem, milyen részletekre van szükségem.

Küldök egy könyvecskét a munkáról.

Most „mindenkit beleszámítva” 23-an dolgozunk.

Azt hiszem, sokkal jobban ír angolul, de csak írja meg a bábokról a részleteket olaszul, ha szívesebben teszi.

Mindenekelőtt azonban írjon pár szót.

Remélem, szépen süt a nap a *Lungotevere Pierleoni*-n. Én olyan ritkán írok levelet egyáltalán, hogy ha ez nem lett jó, gondoljon arra, hogy elveszítettem minden képességet a levélíráásra.

Azt hiszem, hamarosan az érzés és a beszéd képességét is teljesen elveszitem.

Ha erre jár, van egy új, 60 fametszetből álló sorozatom, amelyet megmutatnék –, talán nem is olyan rosszak. –

E[dward] G[ordon] C[raig]

Craig, Edward Gordon ld. a 63/2.

¹ Ld. a 265. sz. levelet.

² Valószínűleg a The Living Theatre. The Gordon Craig School. The Arena Goldoni, Florence, 1913. c. füzetre utal.

³ A The Mask először 1908-ban hirdeti Craig metszeteket tartalmazó első „portfolio”-ját. 1912–1913-ban a második „portfolio”-ról ad hírt, amely 30 példányban jelent meg s 12 metszetet tartalmaz. 60 fametszetről csak 1924-ben szól a lap: "The Marionette. 1918–1919. Woodcuts and some words by E.G.Craig: with 60 reproductions. London."

Róma, [1913. XI. 21. után]

Dear EGC

the article about the sicilian marionettes will be done with 100 lire.¹ I have written the theatre-men to have made the photographs for me. I hope they will do it. But – as I told you – I ought to see at least one of the numbers of the Mask to have an idea of the present form of it. Be so kind send me a copy of it. I marvel you like "little" italian marionettes.² Have you seen those of Palermo and especially those of Don Gaetano? It would interest me to know if you have seen them. As to me I found them very interesting – surely of an other kind as your Lapland marionettes, but, at any rate, based on an old tradition, and representing many fine elements of it. Highly important is this marionette as a demonstration of the indestructible necessity of this kind of art. Hardly could you find an other country of the civilized world where people be so appassinated for marionette-theatre and so thoroughly acquainted with all the performances produced in it. The last monello there knows better the wonderful world of the Paladin's story, that the University professors of other barbaric countries.

Many thanks for the fascicule³ and don't forget that I don't want literary epistles but am satisfied of short and essential notices about you and your work.

Your old L Fülep

Roma, 5 Lungotevere Pierleoni

A tartalom alapján datálva: válasz Craig 1913. XI. 21-i levelére.
Párizs, Bibliothèque de l'Arsenal.
Kézírás.

Kedves E[dward] G[ordon] C[raig],

a szicíliai bábjátékról szóló cikk meglesz 100 líráért. Írtam a színháznak, hogy csináltassák meg nekem a fényképeket. Remélem megteszik. – De – ahogy mondtam Önnek – látnom kellene legalább egy számát a Masknak, hogy legyen némi fogalmam a jelenlegi formájáról. Kérem, küldjön nekem egy példányt. Csodálkozom, hogy „egy kicsit” szereti az olasz bábjátékot. Láta a palermoiakét és különösen Don Gaetanoét? Érdekelne, hogy látta-e. Én a magam részéről nagyon érdekesnek találtam őket, – kétségkívül mások, mint a maga lappföldi bábjai, de mindenesetre régi tradíción alapulnak s számos jó elemét képviselik. Ez a fajta bábjáték nagyon fontos mint az ilyen művészet elpusztíthatatlan szükségességének a bizonyítéka. Aligha akadhat még egy olyan országra a civilizált világban, ahol annyira rajonganának az emberek a bábszínházért s oly alaposan ismernék minden előadását. Itt az utolsó utcaölyök jobban ismeri [Nagy Károly] lovagjai történetének csodálatos világát, mint más barbár országokban az egyetemi tanárok.

Köszönet a füzetért s ne feledje, hogy nem irodalmi leveleket várok, hanem megelégszem rövid és lényegbevágó sorokkal Önről és a munkájáról.

Öreg Fülep Lajosa

Róma, 5 Lungotevere Pierleoni

Craig, Edward Gordon ld. 63/2.

¹ Ld. a 265. és 266. sz. leveleket.² Ld. a 276. sz. levelet.³ Ld. 266/2.

Bp. 1913. XII. 11.

Kedves barátom,

Nevetséges módon el vagyok foglalva, ezért ma csak igen röviden írhatok. Nem tudtam mit gondolni, hogy oly soká nem írt, itt valaki azt mesélte, hogy Siciliában van, látom, hogy már visszajött.¹

Olasz tanszék!² Két versenytársa van, Radó Antal³ és Kőrösi Sándor.⁴ De úgy látszik pályázat lesz. Addig lektorkodik Zambra fia.⁵ Mihelyt valamit tudok, gondolok, tervezhetek, írok.

De olasz folyóiratba írt cikk nagyon jó volna.⁶

Az ügy nem sürgős, ami jó. Addig valami megjelenhetik.

Kolozsvárt is van olasz magántanár!⁷

Ami az irod.[alom] tört.[énetet] illeti, gyász hír! Az Ön Dantéja 8 1/2 év.⁸ Most a vakációban el fogom újra olvasni, rövidítés tervezése céljából. Majd akkor írok.

Kedves tisztelt barátom, Önnek kell a renaissanceról rövid összefoglaló cikket írni, nem nagyon részletekbe merülve, ebben persze Machiavellit is meg kell említeni.

Aristot bármily röviden tárgyalhatja, de M.[achiavelli] fontos, nagy nemzetközi hatásai miatt, amelyek főleg tudományos ugyan, de irodalmiak is, amint általában az eszmék mozgalmait mindenütt nagy figyelemmel kell kísérnünk. Így hát teljesen jóvá hagyom ajánlatát, 3 szakasz a proponált címmel.⁹ De nagyon kérem, esedezem, rimánkodom mentől előbb!!!

Oly borzasztó sok munka szakadt egyszerre rám, hogy kétségbe vagyok esve és jóformán semmit sem csinálhatok.

Igaz szeretettel

Alexander Bernát

MTAK Kézirattár Ms 4585/40.

Kézírás.

Rómába írt levél.

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 265/1.² Ld. 260/3.³ Radó Antal ld. 153/6. Olasz vonatkozású művei: Az olasz irodalom története I-II. Bp. 1896. – Dante. Bp. 1907. – Fordított Petrarca, Ariosto, Leopardi stb. műveiből.⁴ Kőrösi Sándor (1857–1928) író, nyelvész. 1900–1918 között budapesti középiskolai tanár. A magyar-olasz szellemi kapcsolatokkal foglalkozott.⁵ Zambra Alajos (1886–1957) 1909 óta az Iparművészeti Múzeum munkatársa. Előbb lektor, majd helyettes, 1920-tól ill. 1925-től r.k. majd ny.r. tanár lett az egyetemen.⁶ Valószínűleg a Dante-tanulmány rövidített változatának olasz megjelenésére utal.⁷ Az Erdély magyar egyeteme. Az erdélyi egyetemi gondolat és a m.kir.Ferenc József Tudományegyetem története. Szerk. Bisztray Gyula, Szabó T. Attila és Tamás Lajos. Kolozsvár, 1941. c. mű szerint az első világháború előtt nem volt olasz tanszék Kolozsvárt, a magántanárok nevét pedig nem közli. Csak 1936-ban lett Várady Imre az olasz tanszék professzora, de mivel ő 1892-ben született, kora miatt 1913-ban még nem lehetett magántanár.⁸ Ld. 102/5.⁹ A I. Humanizmus. – II. Ariosto. – III. Machiavelli c. cikk 1916-os kefelevonatban maradt fenn FL hagyatékában. (Ms 4555/16–17, megjelent Fülep I/II. 331–402.)

Firenze, 1914. I. 1.
Via Dante Castiglione 11/a.

Lieber Herr Fülep!

Gleich an Weinachten wollte ich Ihnen schreiben, und heute komme ich erst dazu! Hoffentlich ist mittlerweile auch Ihre Gesichtsfarbe wieder auf normal zurückgekehrt und Ihre Stimmung etwas gehobener.

Sie hatten einfach die Gelbsucht lieber Freund, mit der unzertrennlich ganz grimmige – ja, was noch schlimmer – ganz lebensmüde Stimmung verbunden ist. „Dem ist etwas über die Leber gelaufen“ ist ein populärer deutscher Ausdruck für einen, der aus unbekanntem Gründen recht schlechter Laune ist. Gelbsucht kommt von der Leber! Wenn Sie noch nicht ganz davon befreit sein sollten, gehen Sie in die Deutsche Apotheke, und lassen Sie sich ein Fläschen weinige Rhabarber geben, und nehmen Sie davon jeden Morgen eine Stunde nach dem ersten Frühstück einen Löffel voll. Setzen Sie das fort bis das Weisse im Auge nicht mehr gelblich, sondern hübsch klar und bläulich ist, – zu gleicher Zeit werden Sie auch wieder anfangen sich wieder Gutes zu wünschen und nicht mehr denken, dass es gut sei, so ein scheussliches Weihnachten erlebt zu haben, und sich gleich auf Mittel und Wege besinnen, wie Sie sich für das Weihnachten 1914 viel Gutes, Liebes und Erfreuliches sichern. Sie werden dann auch über Ihren Beitrag zu der populären Literaturgeschichte¹ nicht mehr so ungerecht denken: „So eine populäre Schreibung“ sollte Sie gar nicht so sehr ärgern! – Ich weiss, wollte ich Ihnen das mündlich sagen, so käme ich ja gar nicht dazu, Sie würden mir gleich beim ersten Wort von oben herab – wie man so sagt „über's Maul fahren“ – gut also, dass viele Chilometri zwischen uns liegen, die Ihnen das unmöglich machen, und Sie deshalb weil Sie noch Antwort auf ein paar Fragen, die Sie interessieren, erwarten, doch weiter lesen werden. – „Etwas Anständiges“ kann etwas Populäres auch sein, im Gegenteil, um seinen Zweck zu erfüllen, (der doch ist: für Ideales, Hohes, Reines und Schönes in unbefangenen Geistern Interesse zu erwecken – in Ihrem speziellen Fall wenigstens –) müsste es etwas mehr als Anständiges, etwas Aufrüttelndes, packendes, etwas Genuines sein! – Also sagen Sie sich, „wenn zwei das Gleiche tun, so ist es nicht das Gleiche“ und machen Sie Ihren Literaturbeitrag mit ein bisschen mehr Liebe, dann wird Ihnen auch diese Arbeit ein wenig Freude machen. – Jetzt sind Sie wohl aus Zorn über diese „populäre“ Predigt noch um ein Nuance gelber. – Also Rhabarber! aber „Weinige Rhabarber“, was ein ganz würziges, nicht unangenehmes Tränklein ist. –

Wir dachten, Sie seien römischer Mitarbeiter Budapester Zeitungen – haben Sie das schon wieder aufgegeben?² „Wenn ich mal in Budapest sein werde“, das sagen Sie sich vor, wie wir sagen: „wenn wir mal in Deutschland sein werden“, das heisst dann immer, wenn wir mal ein bleibendes Heim haben – denn auf das läuft's doch eigentlich hinaus: auf Laren u. Penaten. Sie haben aber doch wenigstens all Ihre Bücher – Ihre Anreger bei sich, uns häuft sich von Jahr zu Jahr die Zahl der Bücherkisten etc. im Depot, weil's jedes Jahr heisst: für die wenigen Monate ist es nicht der Mühe wert sie auszupacken. –

Also, wenn Sie Ihre Villa in Budapest beziehen, können Sie sowohl die „Candida“ (das ist die Bronzestatuette, Römerin mit Namen „Candida“ deren Name zu ihrem Gesicht passte und deshalb auch der Büste verliehen wurde, eine *herbe* Candida, wie das bei W.[ilhelm] R.[iedisser] liegt, – trotziges in den aufgeworfenen Lippen) – wie die Somnambule

haben. Die Erina, die Sie im letzten Jahr sahen, ist jetzt vollendet worden und hat im Ausdruck noch sehr gewonnen; sie hat etwas Fascinierendes, das darin liegt, dass das Gesicht so viele Phasen von Erlebten widerspiegelt – dem man in den Linien nachspüren möchte, ohne ganz klar drin lesen zu können – ein Frauenschicksaal – als Philosoph sagen Sie: „ignorabimus“ – Wenn Sie den englischen Ausdruck „wistful“ genau kennen, so passt der vielleicht.

Aber Sie halten es ja nicht für ausgeschlossen, dass Sie mal nach Florenz kommen, dann sehen Sie ja was mittlerweile entstanden ist.

Bis Ende Mai denken wir hier zu sein.

Lassen Sie bald wieder von sich hören und seien Sie herzlich gegrüsst von Ihren

Riedisssern

MTAK Kézirattár Ms 4589/233.

Kézírás.

Címzés: Ill[ustri]ss[i]mo Signor Dr. Louis Fülep

Lungotevere Pierleoni N 5 Roma

Feladó: Sped.[itore] Riedisser. Firenze Via Dante da Castiglione N 11/A

Kedves Fülep úr!

Már karácsonyra írni akartam Magának, s csak ma jutok hozzá. Remélhetőleg időközben az arca is visszakapta a rendes színet és a kedélye is jobb valamivel.

Kedves barátom, Magának egyszerűen sárgasága volt, amellyel együtt jár a morcos, – sőt, ami még – rosszabb, – nagyon életunt hangulat.

„Ennek valami megfeküdte a máját” [szó szerint: elfutotta a méreg] – népszerű kifejezés arra, aki ismeretlen okból nagyon rosszkedvű. A sárgaságot a máj okozza! Ha történetesen még nem szabadult meg tőle teljesen, menjen el a német patikába, s kérjen egy üvegcse boros rebarbarát, s vegyen be belőle egy órával a reggeli után egy teli kanállal. Folytassa addig, míg a szeme fehérje már nem sárgás, hanem szép tiszta és kékes színű, – ugyanakkor jobb lesz a hangulata is, és nem gondol többé arra, hogy jó, hogy olyan förtelmes karácsonya volt, és azon fog gondolkodni, hogyan csinál majd magának jó, kedves és örömteli karácsonyt 1914-ben. Akkor a népszerű irodalomtörténeti tanulmányára sem gondol olyan igazságtalanul: „ilyen népszerű firka” nem szabadna, hogy annyira bosszantsa! – Tudom, ha élőszóval akarnám ezt elmondani, nem is jutnék hozzá, Maga már az első szónál fensőbbéségesen – ahogy mondják – nekem esne, – jó tehát, hogy sok kilométer van közöttünk, ami lehetővé teszi ezt, s mivel néhány kérdésére még választ vár, mégiscsak tovább olvassa a levelem. – Népszerű írás is lehet „rendes dolog”, sőt, ahhoz, hogy elérje a célját, (amely pedig – legalább is a Maga speciális esetében: elfogulatlan lelkekben érdeklődést kelteni ideális, magasröptű, tiszta és szép dolgok iránt –) többnek kell lennie „rendes dolog”-nál: felrázónak, megragadónak, eredetinek! – Mondja tehát magának azt: „ha ketten cselekszik ugyanazt, az nem ugyanaz”, és csinálja egy kissé több szeretettel irodalmi tanulmányát, akkor ez a munka is némi örömet szerez majd. – Most bizonyosan még sárgább egy árnyalattal e „népszerű” prédikáció fölötti mérgében. – Tehát rebarbara! de „boros rebarbara”, ami egészen fűszeres ízű, nem kellemetlen itóka. –

Mi azt hittük, hogy Maga budapesti lapok római munkatársa, – lemondott róla? „Ha majd egyszer Budapesten leszek” mondogatja, ahogy mi azt mondjuk: „Ha majd egyszer Németországban leszünk”, ami mindig annyit jelent, ha majd állandó otthonunk lesz, – hiszen voltaképpen erre megy ki az egész: Laresekre és Penatesekre. Magának azonban legalább ott vannak a keze ügyében ihletői, a könyvek, nekünk évről-évre szaporodnak a könyvesládáink stb. a raktárban, mivel minden évben az járja: arra a néhány hónapra nem érdemes kipakolni őket. –

Ha tehát beköltözik budapesti villájába, megkaphatja a „Candida”-t (azaz a bronzmellszobrot a „Candida” nevű római lányról, akinek a neve illet az arcához s ezért a mellszobor is azt kapta, egy *fanysar* Candida, ahogy Wilhelm Riedisserhez illik, – dacos, duzzadt ajkával) – valamint az Alvajárót is. Az Erina, amelyet tavaly látott, mostanra elkészült, s sokat nyert kifejező erőben; van benne valami megragadó, ami abban áll, hogy az arc a megélt dolgok oly sok fázisát tükrözi, szeretne utána nyomozni az ember, anélkül, hogy tisztán olvasni tudna benne – asszonyi sors, – Maga, mint filozófus azt mondja

„ignorabimus”. – Ha ismeri az angol „wistful” kifejezés pontos értelmét [szomorkásan sóvárgó], az talán illik rá.

De hisz nem tartja kizártnak, hogy egyszer Firenzébe jön, akkor meglátja, mi készült el időközben. Május végéig tervezzük az iulételt.
Hallasson magáról hamarosan, s fogadja szíves üdvözleteinket

Riedisserék

Riedisser, Ida ld. a 225. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 102/5.

² Ld. 235/2.

270. GORDIGIANI, GABRIELLA – FÜLEP LAJOSNAK

[Firenze,] 1914. I. 23.

Caro Fülep,

Il libro che lei mi ha dato è veramente stupendo. Lo lessi in fretta quando Placci¹ me le prestò e lo trovai bello ma non le apprezzai al suo giusto valore. L'ho riletto con profonda attenzione e ora ne sono entusiasta.

Che sia, come sempre, suggestionata de lei! Ai tempi che si leggeva insieme che bella lettura sarebbe stata questa! È così bello leggere in due; noi due!

Ora leggo sola, e sono spesso distratta e disattenta. Ora che sono così affranta da tanto dolore, non so che pregare in silenzio e rare cose mi interessano. Mi suggerisca altri libri belli e li comprerò e leggerò pensando a lei.

Tartagli mi ha fatto aspettare per la rilegatura de S. Denis. Ieri me lo rese e lo spedii subito; forse lo avra prima di questa lettera.

Sto aspettando l'Abbé Vignot che mi annunzia una sua visita.² Lo rivedro con piacere e con dolore perchè mi rammenterà altri tempi. Vedrà se combino qualche cosa con lui per questa estate, perchè sola non so viaggiare. Ma a Fribourg, no.³

Con affetto antico, me creda sua vecchia amica

Gabriella Gordigiani

A helynév a tartalom alapján kiegészítve.

MTAK Kézirattár Ms 4587/160.

Kézírás.

Címzés: S[igno]r Dr. L. Fülep 5 Lungotevere Pierleoni Roma

Kedves Fülep,

a könyv, amelyet adott, igazán elbűvölő. Sietve elolvastam amikor Placci kölcsönadta, szépnek találtam, de nem becsültem igazi értéké szerint. Nagy figyelemmel olvastam el újra, s most csupa lelkesedés vagyok. Milyen is lenne más, mint mindig, hiszem Maga javasolta. Annakidején, mikor együtt olvastunk, milyen szép olvasmány lett volna ez! És milyen szép lenne kettesben olvasni, nekünk kettőnknek!

Most egyedül olvasok s gyakran szórakozott és figyelmetlen vagyok. Amikor letör a sok fájdalom, csak imádkozni tudok csendben és kevés olyasmi akad, ami érdekel. Ajánljon más szép könyveket is, majd megszerzem és Magára gondolva elolvasom őket.

Tartagli megvárattott S. Denis bekötésével. Tegnap ideadta és én rögtön elküldtem, talán előbb megkapja, mint ezt a levelet.

Várom Vignot abbét, aki bejelentette látogatását. Örömmel és fájdalommal fogom viszontlátni, mert elmúlt időket idéz majd az emlékezetembe. Igyekszem vele valamilyen kombinációt létrehozni a nyárra, mert egyedül nem tudok utazni. Fribourgba azonban nem megyek.

A régi szeretettel maradok öreg barátnője

Gabriella Gordigiani

Gordigiani, Gabriella ld. a 109. sz. levél jegyzetét.

¹ Placci, Carlo Firenzében élő olasz író, műbarát. Az említett könyv ismeretlen.

² Vignot abbé látogatásáról ld. a 271. sz. levelet.

³ Gordigianiné 1910-ben járt Fribourgban, ott volt Vignot abbé is, s ekkor találkozott FL-sal és édesanyjával.

271. VIGNOT, PIERRE – FÜLEP LAJOSNAK

Firenze, 1914. II. 6.

Mon cher Fülep,

Hélas! Hélas! je ne vais pas à Rome, je n'ai jamais dû y aller! Madame Gordigiani avait pris au sérieux ce que je lui avais écrit en plaisantant, d'une visite que je me proposais de rendre à la reine-mère. Je quitte Florence après-demain pour rentrer en France, mes prédications de carême me rappellent. C'est donc moi qui vous attendrai à Paris ou à Joigny.

J'aurais pourtant bien aimé à causer avec vous, mon cher ami. Vous m'avez été si secouable dans ma détresse, il y a quatre ans! J'ai relu cent fois peut-être l'énorme paquet de vos lettres d'alors. Elles m'ont fait plus de bien que les lettres mêmes de sainte Cathérine de Sienne, que vous m'avez envoyées.

Depuis que nous nous sommes vus, j'ai beaucoup travaillé, je me suis beaucoup donné [de peines] de toutes manières. Ce n'est pas à dire que j'aie beaucoup mieux. Mes épreuves religieuses alternent ou se combinent avec des épreuves d'amitié et de ministère sacerdotal. Je passe ma vie à tenir contre mon cœur, comme sainte Cathérine, des têtes de misérables. Cela est doux parfois, et, plus souvent, affreusement pénible.

Et vous? et vous? ... A quoi bon tant de questions qui me viennent au bout de ma plume? Je reconnais que je n'encourage pas les réponses. Quel malheur que je sois un si détestable correspondant! Mais que veut-on que j'y fasse?

J'ai trouvé notre vieille amie toujours bien affligée et bien vaillante, et toujours pleine de votre pensée. Je crois sincèrement que nous sommes vous et moi tout ce qui lui reste sur la terre. Mais moi je ne compte guère, puisque je suis loin et que je n'écris jamais. Et puis vous êtes, vous, bien plus de sa vraie famille spirituelle. Aimez-la donc, assistez-la pour nous deux; faites notre devoir.

Adieu, mon cher Fülep, et merci encore; prions l'un pour l'autre.

Pierre Vignot

65, rue des Saints-Pères, Paris.

MTAK Kézirattár Ms 4590/205.

Kézírás.

Címzés: Monsieur Louis Fülep 5, Lungo Tevere Pier Leoni Rome

Kedves Fülepem!

Sajnos, sajnos nem megyek Rómába, sohasem is készültem oda! Mme Gordigiani komolyan vette, amit tréfából írtam neki az anyakirálynénál tervezett látogatásomról. Holnapután elutazom Firenzéből s visszatérek Franciaországba, hívnak a bőjti prédikációim. Én várom tehát Önt Párizsban vagy Joignyban.

Pedig nagyon szerettem volna beszélgetni Önnel, kedves barátom. Négy évvel ezelőtt olyan sokat segített rajtam a bajomban! Tán százszor is újraolvastam akkori leveleinek hatalmas csomóját. Még Sienai szent Katalin leveleinél is jobbat tettek, amelyet Ön küldött el nekem.

Mióta utoljára találkoztunk, sokat dolgoztam, mindenképpen nagy erőfeszítéseket tettem. Ami nem jelenti, hogy sokkal jobban lennék. Hitbéli megpróbáltatásaim váltakoznak vagy kombinálódnak a barátság és a papi szolgálat megpróbáltatásaival. Ugy töltöm életemet, hogy – mint szent Katalin – a szivemhez ölelem a nyomorultak fejét. Ez olykor édes, gyakrabban azonban rettenetesen fájdalmas.

És Ön? és Ön? Mire jó a sok kérdés, amely a tollam hegyére tolaakszik? Elismerem, hogy nem bátorítom a válaszadásra. Szörnyű, hogy olyan rossz levélíró vagyok. De mit csináljak?

Öreg barátónkét igen betegnek és igen bátornak találtam, mindig sokat gondol Önre. Az az érzésem, hogy Ön és én vagyunk, akik még megmaradtak neki ezen a földön. Én azonban alig számítok valamit, mert messze vagyok és nem frok neki soha. Ön azonban sokkal inkább az ő igazi szellemi családjához tartozik. Szeresse, segítse kettőnk helyett is: teljesítse kötelességünket.

Isten vele, kedves Fülep, s még egyszer köszönet; imádkozzunk egymásért

Pierre Vignot

65 rue des Saints-Pères, Paris

Vignot, Pierre abbé Id. a 119. sz. levél jegyzetét.

272. RIEDISSER, IDA – FÜLEP LAJOSNAK

Firenze, 1914. II. 17.

Via Dante da Castiglione N.11.a.

Lieber Herr Fülep!

Erst heute komme ich dazu Ihren Brief¹ zu beantworten! Nicht etwa, dass ich so krank gewesen wäre all die Zeit, dass ich nicht schreiben konnte – ich kam nur nicht dazu, weil ich gar nichts mehr leiste, von lauter „nicht anstrengen!“ eine ganz nichtsnutzige Faulenzerin geworden bin. – Der „bacillo Koché“ aus dem sich mein Homäopath ein Postamentchen gemacht hatte – von dem aus er dann wieder einen Fall verkündet hätte, den er mit seiner Homäopathie kuriert hat – den liess Willy durch einen anderen – von der Universität – als nicht anwesend nachweisen.

Weil's aber doch eine Berühmtheit sein muss, soll ich jetzt die Krankheit „pseudo“ haben, die den Cardinalone, den Rampolla² kürzlich in den Himmel befördert hat – nämlich so, dass mein gesundes aber nervöses Herz die gleichen Symptome erzeugt, wie sein Krankes. – Damit ich nun nicht auch eine Pseudo-Himmelfahrt mache lässt Willy nicht nach mit seiner Vorsicht – wird aber selbst in letzter Zeit so überanstrengt, dass er schon anfängt nicht mehr zu schlafen und allerlei andere Anzeichen erscheinen, die beweisen, dass er zu anhaltend gearbeitet hat, und für nur ein paar Tage eine Ausspannung brauchte – für die Augen besonders und die Nerven im Allgemeinen. – So viel über uns. – Wie steht's nun bei Ihnen? Ist die lange Arbeit fertig?³ Ich wünsche es Ihnen und mir, denn ich möchte so gerne, dass Sie Zeit hätten, an die Schrift über W.[ilhelm] R.[iedisser] zu denken. – Sie fragen, ob Ihr Porträt⁴ fertig gemacht werden soll. „Freilich“ sagt er, aber dazu braucht er das Modell! Auje, es wäre mal wieder eine Abwechslung. Er arbeitet nämlich noch immer an dem Doppelporträt der Mädchen – jetzt in anderem Material, bleibt aber doch immer das gleiche, ermüdende Motiv. Sie müssten's nur einige Tage vorher wissen lassen, damit die Form gemacht und die Arbeit nochmal in Ton ausgedrückt werden kann. – Lassen Sie doch hören – bald hören, was Ihre Pläne sind, denn so oder anders muss etwas geschchen, um ihn wieder schlafen zu machen, auszuspannen.

Die Verlobung Ihrer Freundin Mary⁶ war Ihnen wohl keine Überraschung? Sie wussten wohl schon von etwas, das im werden war. – Ich nehme an, dass P.[oellnitz] ein netter Mensch ist und freue mich. Sie sprach von einer wahrscheinlichen Reise nach Italien im Frühling.

A propos: wissen Sie etwa jemand, dem Sie die Türe „Arbeit und Ernte“ anbieten könnten.⁷

Ich habe Ihnen doch seiner Zeit von dem Enkel des „Marschall v. S.“ erzählt, der sich einen Brunnen bei W.[illy] bestellte, als er in Marschlins den Reiter an die Wand brachte, und dann, weil „Madame“ ihre Einwilligung nicht gab, den Auftrag wieder zurückziehen musste.⁸ – Sie erinnern sich vielleicht auch, dass dieser selbe gefesselte Nabob vor mehreren Jahren schon die Türe für ein Schloss kaufte und der Architekt ihm das Anbringen derselben unmöglich machte, indem er das Loch für die Türe zu klein machte. – Um's kurz zu machen: jetzt möchte der arme Nabob für die Türe einen würdigen Platz finden, wohin er sie verkaufen könnte, um sich für den Erlös den Brunnen leisten zu können, den ihm die Gattin versagt.

Wissen Sie einen Platz dafür? einen Käufer? –

Das würde einen schönen Auftrag bedeuten – ein wahres Glück! –

Schade dass Ihre Villa in Budapest noch nicht so weit ist, dass Sie die Türe brauchen könnten – da wäre sie doch gewürdigt!

Wie steht's mit der Professur?⁹

Schreiben Sie – und seien Sie einstweilen bestens gegrüsst von Ihren

Riedissers.

MTAK Kézirattár Ms 4589/234.

Kézírás.

Címzés: Ill[ustri]ss[i]mo Signore Dr. Louis Fülep

Lungotevere Pierloni 5 Roma

Feladó: Abs.[ender] Riedisser. Via Dante da Castiglione II.a Firenze

Kedves Fülep úr!

Csak ma jutok hozzá, hogy válaszoljak levelére. Nem mintha egész idő alatt olyan beteg lettem volna, hogy ne tudtam volna írni, – csak nem jutottam hozzá, mert már egyáltalán semmit sem csinállok, a sok „csak nem megerőltetni magát” miatt teljesen semmirekellő lusta lettem. – A „Koch-bacillus”-ról, amelyből homeopata orvosom talpatzatoskát készített önmagának, hogy róla megintcsak újabb esetet tegyen közzé, amelyet homeopatiájával meggyógyított, Willy egy másik – egyetemi – orvossal bebizonyítottatta, hogy nem létezik.

Minthogy azonban mégiscsak valami különlegesség kell, hogy legyen, most állítólag „pseudo” – betegségem van, az, amely nemrég a mennybe juttatta a nagy kardinálist, Rampollát –, úgy tudniillik, hogy az én egészséges, de ideges szívem ugyanazokat a tüneteket mutatja, mint az ő beteg szíve. – Hogy aztán én is ne menjek most már a mennybe, Willy nem enged az óvatosságból – de ő is annyira túlerőltette magát az utóbbi időben, hogy kezd nem aludni és mindenféle más jelét adnia annak, hogy túl sokat dolgozott, s legalább néhány nap kikapcsolódásra volna szüksége – különösen a szeme és általában az idegei miatt. – Ennyit rólunk. – És mi a helyzet Magánál? Elkészült-e a hosszú mű? Kívánom Magának és magamnak, mert úgy szeretném, ha ideje lenne a W.[ilhelm] R. [iedisser]ről szóló munkára gondolnia. – Kérdi, elkészült-e a portréja. „Persze”, mondja Willy, de szüksége van hozzá a modellre! Ajaj, ez legalább valami változatosság lenne. Ugyanis még mindig a kettős lányportrén dolgozik – most más anyagban, de azért csak ugyanaz a fáradságos motívum marad. Csak néhány nappal előbb tudatnia kellene, hogy a forma elkészüljön és a művet újra agyagba sajtolhassák. – Ugyan tudassa velünk, mik a tervei, mert így vagy úgy történnie kell valaminek, hogy Willy újra aludni tudjon, kikapcsolódjék.

Barátodjének, Marynek az eljegyzése aligha volt meglepetés Magának? Bizonyosan tudott róla, mi készül. – Feltételezem, hogy P.[oellnitz] kedves ember és örülök. Mary azt emlegette, hogy tavasszal valószínűleg Olaszországba jönnek.

Apropos: tud esetleg valakit, akinek felajánlhatná a „Munka és aratás” kaput?

Hisz meséltem Magának annakidején von S. marsall unokájáról, aki megrendelt egy kutat W.[illy]nél, amikor Marschlinban beépítette a falba a lovast, s aztán, mivel „őnagysága” nem adta meg a beleegyezését, vissza kellett vonnia a megbízást. — Talán arra is emlékszik, hogy ez a gúzsba kötött nábob már több éve megvette a kaput egy kastélyhoz, s az építész lehetetlenné tette a beépítést azzal, hogy túl kicsire csinálta a nyílást. – Hogy rövide fogjam: a szegény nábob most szeretne méltó helyet találni a kapunak, hogy eladja, s a pénzből megvehesse a kutat, amelyet a felesége megtagadott tőle.

Tudna neki helyet? vevőt?

Szép feladat lenne – valóságos szerencse!

Kár, hogy a Maga budapesti villája még nem tart ott, hogy használhatná a kaput – ott igazán méltó helye lenne!

Hogy áll a professzorság ügye?

Írjon s addig is fogadja szíves üdvözlötünket

Riedisserék

Riedisser, Ida ld. a 225. sz. levél jegyzetét.

¹ A levél nem ismeretes

² Rampolla del Tindaro, Mariano (1843–1913) egyházi diplomata, 1887-től bíboros. 1903-ban megválasztották pápának, de mivel erősen francia orientációt képviselt, Ferenc József megvétózta a választást.

³ Ld. 102/5. valamint 269. sz. levelet.

⁴ FL Riedisserről szóló olasz nyelvű rövid írása kéziratban maradt fenn hagyatékában: Ms 4552/4. jelzet alatt. Ugyanaz német fordításban Ida Riedisser kézírásával Ms 4603/38. sz.a. található.

⁵ A FL szoborportré nem készült el, ill. fejét a szobrász másutt felhasználta: ld. 277/3.

⁶ Mary Mlinarowisch dr Gerhard von Pöllnitz-cel jegyezte el magát, aki Augusta Jaroljmek másodunokatestvére volt: a vőlegény édesanyja Philipp Eulenburg-Hertefeld herceg unokatestvére volt. Ld. 132/2.

⁷ Az Arbeit und Ernte című életnagyságú bronzkapu 1904-ben készült, illusztrációként szerepel W. Amelung: Wilhelm Riedisser c. cikkében (Zeitschrift für Bildende Kunst, 1909. XX. évf. 258–262.

⁸ Az eset a 250. sz. levélben szerepel.

⁹ Ld. 260/3.

273. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1914. III. 2.

Kedves barátom!

Itt küldöm a Dantét.¹ Ott volt a nyomdában, ahol próbanyomást akartak csinálni, de azután azt mondták: felesleges, az bizony 8 1/2 ív. Én olvastam. Az oly szép, hogy bizony én nem merek rajta, belőle vagdosni. Azt mégis Önnek kell elvégezni. Ne legyen több öt ívnél! De rajta leszek, hogy legalább a honorariumnál mennél kevesebb kárt valljon.

Az olasz tanszék egyelőre nyugszik.² Zambra fia,³ mint lector, kinek nem szabad irodalmat tanítani, látja el. Nem sietünk semmit, ami Önnek jó, hogy haza jöhessen és beadhassa habilitációjához való kérvényét. (Szeptemberre gondolom.) Addigra meglesz az olasz nyelvű és a magyar tanulmány, azt hiszem, akkor talán megy a dolog. Azt megírtam, hogy Radó⁴ nem fog pályázni. Marad Kőrösi,⁵ és a kolozsvári ember.⁶ Itt Ön könnyen győzhet, csak legyen olasz nyelvű dolgozat.⁷ Ha lehet, filológiai!!!

Boldog volna,[!] ha ez sikerülne. De nem könnyű.

Önnek el kell majd jönnie Pestre és személyesen utána járnia ügyének.

Erről azonban még beszélhetünk, mert áprilisban megyek Rómába! Legyen szíves, írja meg, hol lakhatnám igen olcsón, mert esetleg két gyereket is magammal hozok és talán feleségemet is.

Szíves üdvözlettel igaz híve

Alexander Bernát

MTAK Kézirattár Ms 4585/41.

Kézírás.

Rómába írt levél.

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 102/5.

² Ld. 260/3.

³ Ld. 268/5.

⁴ Ld. 153/6. és 268/3.

⁵ Ld. 268/4.

⁶ Ld. 268/7.

⁷ A Dante-tanulmány olasz változata nem jelent meg.

274. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1914. III. 27.

Kedves Fülep úr!

Megkaptam a kéziratot, nagyon, de nagyon örültem neki és most csak kérem a Dantét.¹ Mihelyt kezembem lesz, azonnal kiszedetem. Ezt a most küldött részt jövő héten a nyomdába adom. Persze még nem olvastam el, de nyomban hozzáfogok.

Az olasz tanszék ügye ekkép áll.²

Én kezdettől fogva nem is gondoltam Radóra, akiről föl nem tettem, hogy bukás veszélyének akarja magát kiténni. Nem szorult rá, gazdag ember és mint országgyűl.[ési] revizor is VI. fiz.[etési] osztályban van, tehát rendes egyetemi tanár rangjában.³ De Beöthy⁴ mindenáron Radót akarta, ámbár én figyelmeztettem a kilátástalanságra.

Radó kitűnő ember és érdemes a tanszékre, de mikor nem lehet.

B.[eöthy] kigondolta, hogy először helyettes tanárnak ajánlja. Ez nem sikerült, a bizottság kénytelen volt erről lemondani.

Ekkor ajánlotta őt a bizottságnak rendkívüli tanárnak és a bizottság, melyből Petz Ge-deon,⁵ R.[adó] ellenfele kilépett, ezt egyhangúlag elfogadta.

A szavazásnál azonban elbukott és most újra visszaküldték az ügyet a bizottságnak.

Én többeknél tapogatóztam az Ön érdekében és nem is találtam ellenzésre. De persze Önt nem ismerik. Azonban hiszem, hogy esetleg sikerül a jövő félévre Önt valamiféle minőségbe (mint helyettest nem hiszem hogy lehet, azt rendszerint karbeliekkel megteszik) talán mint lektort elfogadtatni. Ha csak az sikerül, hogy a pályázatot még elodázzuk, akkor az Ön kilátásai nem rosszak.

Nem képzelheti, mily nehéz ily dolog. Én egy percig nem vesztettem az ügyet szem elől és legalább is annyira kívánom, mint Ön.

Most Zambra fia⁶ dolgozik, hogy a tanszéket elnyerje. Ő lektor!

Ha szükség lesz hazajövetelére, akkor azonnal értesítem.

Megírtam, hogy Rómába megyek, de Ön erre nem felelt. Nem kapta meg azt a leveletem?

Most azonban kétséges, hogy megyek-e, mert feleségem lement Abbaziába (beteg volt) és az ő állapotától függ, hogy megyek-e Rómán keresztül Sorrentóba vagy Capriba. Innét 4. utazom.

Ezer üdvözet

Alexander

MTAK Kézirattár Ms 4585/42.

Kézírás.

Rómába írt levél.

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

¹ Valószínűleg a Humanizmus. – Ariosto. – Machiavelli. – cikkekre utal. Ld. 268/9. – A Dantéra vonatkozólag ld. 102/5. ill. a 273. sz. levelet.

² Ld. 260/3.

³ Ld. 268/3. Radó a parlamenti gyorsíróiroda „felülvizsgáló gyorsíró”-ja volt.

⁴ Ld. 157/4.

⁵ Petz Gedeon (1863–1943) a budapesti egyetemen 1896 óta a német nyelvizsézet professzora.

⁶ Ld. 268/5.

275. SZABLYA JÁNOS – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1914. III. 28.

Kedves Fülep úr!

Az elmúlt héten hosszabb léleketű előadásra kellett készülnöm s ennek következtében csak ma jutottam hozzá, hogy írjak.

Mindenekelőtt hálás köszönetet mondok a beküldött kéziratokért,¹ amelyeket igaz gyönyörűséggel olvastam s megjelenésüknek magam is már előre örülök. Magyarországon napjainkban ritkán van szerencsénk őszinte elmélyedéssel és szuverén tudással készült munkákhoz s így a számomra mindig ünnep, ha olyan munka élvezésére adódik alkalom, mint amilyen ebben az esetben az Öné, kedves Fülep úr.

A nyomda jelenleg túl van terhelve s így a szedés némi késedelmet szenved. Amint megkapom a levonatokat, sietve fogom azokat b.[ecses] kívánságának megfelelően a korrektúra megejtése végett Önnek kiküldeni.

A cikkek becslésem szerint körülbelül 11 nyomtatott oldalra fognak terjedni. A végleges elszámolás megejtéséig, tehát 110.- lírát küldöttem el az Ön címére a mai napon postán.

A reprodukciók² ügyében még a klisórral kell érintkezésbe lépnem és ezekre vonatkozólag hétfőn vagy kedden írok.

Szíves fáradozásáért ismételten mondok köszönetet és maradok a legszívélyesebb üdvözetekkel

Szablya János

MTAK Kézirattár Ms 4589/270.

Géprás autográf kiegészítéssel A Kéve Művészegyesület levelepapírján.

Címzés: Signor Lodovico Fülep Roma 5. Lungotevere Pierleoni

Szablya János (1880–1966) művészeti író. A KÉVE ügyvezető titkára, a Kéve-Könyvek szerkesztője.

¹ A Donatello problémája (A Kéve könyve VII. köt. Szerk. Szablya János. Bp. 1914. 3–18.) és a Rómái levél. (U.o. 28–30.) c. kéziratokra utal.

² A Donatello problémája c. FL-tanulmány illusztrációiról van szó.

276. CRAIG, EDWARD GORDON – FÜLEP LAJOSNAK

[Firenze,] 1914. V. 6.

Dear Sir,

Some time ago Mr Gordon Craig spoke to me of an article on Sicilian puppets which he said you were writing for "The Mask".¹

I should be so glad if you would let me hear something about this from you, as the seventh volume is now beginning, and the Contents for the year being, so far as possible, planned ahead.²

I have given instructions for a copy of the last number of the journal to be sent you, and hope you will find something in it to interest you.³

Yours very truly,

John Semar
Editor

Magántulajdon. Xeroxmásolata: MTAK Kézirattár.

Gépirás a The Mask levélpapírján.

Címzés: M. Luis Fülep 5 Lungotevere Pier Leoni Roma

Tisztelt Uram,

Mr. Gordon Craig nemrég említett nekem egy cikket a szicíliai bábjátékról, amelyet, mint mondta, Ön ír a The Mask számára.

Örülnék, ha Ön is tájékoztatna róla, mivel most indul a 7. kötet, s amennyire lehetséges, ezévi tartalmát előre megtervezzük.

Utastást adtam, hogy küldjenek Önnek egy példányt a lap legutóbbi számából, s remélem, talál benne olyat, ami érdekelni fogja.

Tisztelettel

John Semar
kiadó

Craig, Edward Gordon ld. 63/2. Craig a The Maskban megjelent írásait gyakran szignálta különféle álnevekkel. Egyik álneve volt a John Semar is.

¹ Ld. a 265., 266. és 267. sz. levelet.

² A The Mask 7. kötete 1914. VII.-ben indul. A bábjátékokról a The History of Puppets c. cikk (26–38. ill. 116–129.) és az A Note on Japanese Marionettes (104–107.) jelent meg benne.

³ Ld. a 265. és 267. sz. levelet.

277. RIEDISSER, IDA – FÜLEP LAJOSNAK

Firenze, 1914. V. 17.

Via Dante Castiglione N 11.a.

Lieber Herr Fülep!

Wenn Sie damals, als Sie schrieben,¹ Sie hätten noch etwa 40 Seiten an Ihrer Arbeit zu leisten, anfangen jeden Tag nur 1 1/2 Seiten zu schreiben, so sind Sie längst fertig, haben

auch noch Zeit gehabt Ihre Kisten und Koffer zu packen und müssen nun bereit sein, den römischen Staub von Ihren Füßen zu schütteln. –

Das haben wir heute genau ausgerechnet und haben beschlossen, Ihnen für den Fall, dass über dem allen Ihre Energie wieder ganz erschöpft worden, ein „Via, su!“ zu schicken, was mitunter, wenn das Beharrungsvermögen sich allzusehr geltend macht, gute Wirkung tut.

Also: Via, su! Wann kommen Sie? Willy² braucht notwendig eine kleine Ausspannung und Abwechslung und geht längst mit dem Gedanken um, für ein paar Tage weg zu gehen.

Lesen Sie schnellstens hören, dass Sie kommen, wann kommen, bald kommen, damit der Kopf vorbereitet werden kann – der zum Teil schon auf einer Johannesfigur sitzt!³ –

Eilen Sie! Bedenken Sie, was alles in nächster Zeit auf Sie wartet. Vor allem Sie, die bestimmt ist Mme Fülep zu werden,⁴ denn „es ist nicht gut, dass der Mensch allein sei“ das erkannte schon der „liebe Gott“ im Paradies –, dann die Somnambule,⁵ die für Sie bereit steht –, die Büste von Dr. L.[ajos] F.[ülep], die vollendet werden soll, – der Lehrstuhl, der besetzt werden muss⁶ –, das Büchlein über W[ilhelm] R.[iedisser] das geschrieben werden möchte⁷ etc. etc.

Also: Via! su!

Hoffentlich sitzen Sie morgen, wenn das Blatt sie erreicht, eben am Schreibtisch und wir hören übermorgen von Ihnen!

Einstweilen beste Grüsse von Ihren

Riedissern

MTAK Kézirattár Ms 4589/235.

Kézírás.

Címzés: Ill[ustri]ss[i]mo Signor Dr. Louis Fülep

Lungotevere Pierleoni N 5 Roma

Kedves Fülep úr!

Ha annakidején, amikor azt írta, hogy még kb. 40 oldalnyi van hátra a munkájából, minden nap csak másfél oldalt kezdett el írni, rég elkészült, s arra is volt ideje, hogy ládáit és kofferjait becsomagolja, s most bizonyosan készen áll arra, hogy leverje a lábáról Róma porát. –

Ezt ma pontosan kiszámítottuk és elhatároztuk, hogy arra az esetre, ha mindez teljesen kimerítette az energiáit, „Via! su!“ [Útra! föl!]-t küldünk Önnek, aminek jó a hatása, ha a tehetetlenség túlságosan is érvénybe lép.

Tehát: Via! su! Mikor jön? Willynek okvetlenül szüksége lenne egy kis kikapcsolódásra és változatosságra, és régóta foglalkozik a gondolattal, hogy elutazik pár napra.

Tudassa gyorsan, hogy jön, mikor jön, és hogy hamarosan jön, hogy előkészíthessük a fejet, – amely részben már rákerült egy Keresztelő János-figurára.

Siessen! Gondolja meg, mi minden vár Önre a legközelebbi időben. Mindenekelőtt Ó, a jövőendő Fülepné, merthogy „nem jó az embernek egyedül lennie“ – ezt már a „jó Isten“ is felismerte a paradicsomban, – aztán az Alvajáró, amely készen áll Önnek, – Dr. F[ülep] L[ajos] mellszobra, amelyet be kell fejezni, – a tanszék, amelyet el kell foglalni, – a W[ilhelm] R[iedisser]ről szóló könyvecske, amely szeretne elkészülni, stb. stb.

Tehát: Via! su!

Remélhetőleg holnap, amikor lapom odaér éppen az íróasztalánál ül majd s holnapután hallunk Önről! Addig is szíves üdvözlét

Riedisseréktől

Riedisser, Ida ld. a 225. sz. levél jegyzetét.

¹ A levél nem ismeretes.

² Ld. 225/1.

³ Riedisser Fülep-portréjáról ld. 229/3., 235/1. és 272/5.

⁴ Erdős Renée ekkor már háromnegyed éve FL felesége volt: Trsat-Tersatoban 1913. VII. 20-án kötöttek házasságot. (Ms 4592/24.)

⁵ Riedisser egyik szobra.

⁶ Ld. 260/3.

⁷ Ld. 272/4.

278. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp.] 1914. V. 22.

Kedves barátom!

Megkaptam a kéziratot¹ és nagyon köszönöm. Ön az egyetlen ember, a kiből meg lehet bízni. Bizony nagyon rosszul állok, főleg a biblia fejezet miatt.

Az olasz tanszék² ügyében ez történt. A bizottság összeült és ott én előadtam az Ön dolgát. Egészen hasonló módon beszélt Petz Gedeon³ – Zambra⁴ mellett. De segítségemre jött Haraszti⁵ aki elmondta, hogy Lippich⁶ (a ki az ő házában lakik) mily nagy lelkesedéssel nyilatkozott Önről. Ez nagyon jó hatást tett a bizottságra. Minthogy pedig Haraszti vállalta a helyettesítést a jövő félévre, most szabad az út. Ha valami megjelenik olaszul, akkor ezek alapján talán megpróbálhatjuk a habilitációt.⁷ Más út nincs. A főváros nagy múzeumot akar berendezni. Talán lesz ott valami állás.⁸

Végül még mindig itt van a műegyetem.⁹ Valahol csak lesz valami.

De mind ezek végett előbb utóbb haza kell jönnie és személyesen eljárnia. Én valószínűleg egész nyáron itt leszek, a Svábhegyen vettem lakást (Költő utca 1.) Talán szeptemberben elmegyek néhány hétre.

Ha ön személyesen megnyeri Petz Gedeont, nyert ügye van. De ha most nem jöhet, nem épen baj; szeptemberben azonban sürgős!

Igaz híve

Alexander Bernát

MTAK Kézirattár Ms 4585/43.

Kézírás a Budapesti Hírlap szerkesztőségi levélpapírján.

Címzés: S[i]gn[or] Dr. Luigi Fülep Roma 5. Lungotevere Pierleoni

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 268/9.

² Ld. 260/3.

³ Ld. 274/5.

⁴ Ld. 268/5.

⁵ Haraszti Gyula (1858–1921) irodalomtörténész, egyetemi tanár, 1909 óta a budapesti egyetem francia professzora. Az MTA tagja.

⁶ Ld. 40/2.

⁷ FL habilitálására nem került sor.

⁸ A Fővárosi Múzeumot 1899-ben létesítették, 1907-ben nyitotta meg kiállítását a Stefánia-úton. FL 1915. X. 1-től került oda ideiglenes tisztviselőként s 1919. IV. 4-én mondott le az állásáról.

⁹ Ld. 230/7.

Méltóságos Uram,

kerülő úton értesülök róla, hogy Méltóságod még mindig emlékszik és jó indulattal emlékszik rám.¹ Nem mulaszthatom el, hogy ezért hálás köszönetemet ne fejezzem ki, még mielőtt végleg búcsút mondanék Italianak. Amely – rám nézve jelentékeny pillanatban – minden memento nélkül is gyakran gondoltam Méltóságodra és hazamenetelemre vonatkozó szavaira.

Alexander Bernát² úr írta nekem a napokban, hogn a tud.[omány]egyetem megüresedett olasz irodalomtörténet-székére engem ajánlott a tanácsnak. Mire Petz Gedeon³ úr velem szemben az elhunyt Zambra tanár fiát⁴ ajánlotta. Haraszthy Gyula⁵ úr mellettem foglalt állást és Méltóságodra hivatkozott, mint akitől a legjobb információkat kapta rólam. Alexander úr szavai szerint Méltóságod véleményének idézése a tanácsra nagy benyomást tett. Ennyi az egész. Én még nem lettem tanár és talán nem is leszek az. De ez nem tesz semmit. Marad a tény, hogy Méltóságod, anélkül, hogy erre külön kérhettem volna, értem – akit évek óta nem is látott – ily nagylelkűen latba vetette a szavát, talán nem is sejtve, hogy ezzel segíthet rajtam. Hogy ez mennyire jól esett nekem, el nem mondhatom. Hálásabb vagyok érte Méltóságodnak, mint bármi u. n. protekcióért, mert arról győz meg, hogy Méltóságod irántam való érdeklődése és jóindulata nem változott meg azalatt az idő alatt, míg én nem adtam életjelt magamról.

Más dolog és más téma azután a hazamenetelem ügye. Nem is untatnám vele Méltóságodat, ha még régen és több ízben nem argumentált volna amellelt, hogy egyszer csak haza kell mennem, hogy amit tanultam, odahaza érvényesítsem. Hát most épp ezt teszem. Hazamegyek s az ősszel megpróbálom odahaza a „magam érvényesítését”. Attól tartok, hogy amikor erről a dologról beszélgettünk együtt, nekem volt igazam – az érvényesülésemnek nagyon sok, talán legyőzhetetlen akadálya lesz. Azóta alighanem Méltóságod is engedett az optimizmusából. Amíg fiatalabb voltam, kíméletlen és hamar ítéletű, addig nyitva állt előttem minden út, ami annak a stadiumomnak megfelelt; amióta jobban megértem és meglehetősen sokat és alaposan tanultam – dolgoztam is, – a jelenlegi stadiumomnak megfelelő utak sehogysem akarnak megnyílni számomra. Nem mintha egy kardcsapásra akartam volna mindent elérni. Ellenkezőleg, el voltam készülve a legrosszabbra. *Ilyesmire* azonban mégse mertem volna gondolni. Hogy amikor én közel nyolc évi itáliai tartózkodás és az olasz nyelvvel és irodalommal való intenzív foglalkozás után (sajtó alatt vannak tanulmányaim Danteről, Petrarcaról, a humanizmus koráról, Machiavelliről, Ariostoról és Tassoról; az első ősszel olaszul is napvilágot lát)⁶ el merném vállalni az olasz irodalomtörténet tanítását, valaki, hozzá *filológus*, olyan embert (más érdemei lehetnek) proponáljon velem szemben, aki olasz irodalommal sohasem foglalkozott tudományosan és soha sem írt egy szót sem olasz irodalomról. Akinek egyetlen jogcíme, hogy olaszul tud s hogy az édesapja tanár volt (bár meglehetősen gyenge, szegény). Nem is beszélve a magam tisztán formai jogcíméről, amilyen az, hogy doktorrá avattak olasz nyelvből és irodalomból, legnagyobb kitüntetéssel. Úgy tudom, hogy az én doktori vizsgám még ma is emlékezetes az egyetem táján. Ha komoly tudós konkurrenssal kellene versenyeznem, nem szólnék semmit. Ha magamnál hivatottabbnak tartanám, bizonyosan le is mondanék a javára. Tudja-e Méltóságod, mi az, kitenni magam annak a lehetőségnek, hogy helyettem esetleg a Zambra tanár fiát választja meg a tanács Petz Gedeon úr ajánlatára?

Íme, ilyenek a hazamenetelem első örömei. Mert van több is. Vaktára nem mehetvén haza, tudakozódtam, volna-e nekem megfelelő hely itt vagy ott. Eddig még nincs. Talán nem is lesz. De nem baj. Valahogy megélek, még ha megint újságírónak kell is lennem, amire azt hittem nem kerül többet a sor. De ha azért tanultam ennyit, hogy riporter legyek, ám jó. Csak az a kérdés, olyan bősége van-e odahaza a magamfajta embernek – s a nálam különbeknek – hogy velem majd riportot iratnak. Ha igen, nem zúgolódom a sorsom ellen. Elvégre is az a fő, hogy a magyar kultúra virágozzék, nem az, hogy én boldoguljak.

Elsején indulok innen s június 15-ike táján érek Pestre. Nem tudom, Méltóságodat ott találom-e még akkor, mindenesetre keresni fogom. Nagyon, de nagyon örülnék neki, ha Méltóságoddal újra beszélhetnék s nagyon kíváncsi vagyok rá, nézetei a régiek-e még vagy megváltoztak a hazai viszonyok „reményteljes” voltát illetőleg.

De akár találkozhatunk akár nem, kérem Méltóságodat, tartson meg továbbra is jó emlékezetében és fogadja elégszer ki nem fejezhető köszönetemet azért a sok jóért, amit értem mindig tett és tartson engem őszinte, ragaszkodó hívének

Fülep Lajos

Roma, 5 Lungotevere Pierleoni

Az évszám a postabélyegzőről kiegészítve.

OSzK Kézirattár Levelestár.

Kézírás.

Címzés: Méltóságos K. Lippich Elek miniszteri tanácsos úrnak

Budapest Vallás és közokt. minisztérium

[áthúzva, helyette:] I. Alma u. 6. Ungheria

Feladó: Sp. L. Fülep Roma, 5 Lungotevere Pierleoni

Koronghi Lippich Elek ld. 40/2.

¹ Ld. a 278. sz. levelet.

² Ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

³ Ld. 274/5.

⁴ Ld. 268/5.

⁵ Ld. 278/5.

⁶ Ld. 102/5. – A Petrarca és a Tasso-tanulmány ugyancsak a Műveltség Könyvtára számára készült s 1916-os kefelevonatban maradt fenn. (Ms 4555/12–13. ill. Ms 4555/14–15.) Megjelent Fülep I/II. 312–330. ill. 403–419.

280. KORONGHI LIPPICH ELEK – FÜLEP LAJOSNAK

Budapest 1914. V. 29.

I. Alma-utca 6.

Kedves barátom uram.

Ne legyen olyan hamar csüggedő és különösen most ne, mikor – láthatja – rá találtak. Ön igen elvonult a messzeségben, senki sem tudott felőle, annyira nem, hogy mikor itt a szobámban beszélgetés során H.[araszti]¹ egyetemi tanár a megüresedett olasz irodalmi tanszék betöltése fölött lamentált s én rögtön Önre mutattam rá: szinte megütközést keltett, hogy én oly lelkes meggyőződéssel ajánlok valakit, mint excellens szakferfiút, mikor arról a valakiről ő világéletében sohasem hallott; holott neki csak tudnia kellene,

kik sáfárkodnak közöttünk az olasz literatúrában. Mily gyarló kép lehetett az, melyet én önről füstöttem, s látja, még az is megtette a kellő hatást. Hátha még színről színre megismerik Önt s belétekinthetnek a szép, gazdag lelkébe.

Csak jöjjön és pedig több hittel és több bizodalommal. Kételkedés és csüggedés: gyöngé szárnyak.

Én? Én nem változtam. Csak épen a bürót hagytam el. Kiváltam a miniszteriumból.² Elég volt ott 27 esztendeig. Nem akartam, hogy engem is legyűrjön a hitetlenség. Így még megmenthettem konok hitemből valamicskét.

Igaz szívvel köszönti öreg barátja

K. Lippich Elek

MTAK Kézirattár Ms 4588/213.

Kézírás.

Címzés: Roma 5 Lungotevere Pierleoni

Illustriss.[imo] Signore Sign.[ore] L. Fülep Italia

Feladó: K. Lippich Elek. Budapest I. Alma-utca 6.

Koronghi Lippich Elek Id. 40/2.

¹ Ld. 278/5.

² Lippich 1913-ig volt a VKM III/A (művészeti) ügyosztályának főnöke, 1914-ben nyugdíjba ment.

281. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

Bad Gastein, 1914. VII. 15.

Kedves Doktor úr!

A Dantén kívül az összes kéziratai már a nyomdában vannak, ahol máris szedik. Szíveskedjék a Dantét is egyenesen oda küldeni.¹ Nem volna-e kedve, miután most tulajdonképpen mindennel készen van, egy rövid cikket írni a XIX. század regényéről? Ha igen, bővebben kifejtem levélben, hogy gondolnám.² Vagy esetleg ön írjon propozíciót. Másfél ív! Dupla honor.[árium]. Itt maradunk aug.[usztus] elejéig.

Legszívesebb üdvözléssel igaz híve

A[lexander] B.[ernát]

MTAK Kézirattár Ms 4585/44.

Kézírás.

Címzés: Ngs. Dr. Fülep Lajos úrnak Nagybecskerek

¹ Ld. 278/5.

² A regény a XX. században c. cikk a Műveltség Könyvtára részére elkészült, s 1916-ban eljutott a kefelevonatig. (Ms 4555/18.)

282. ALEXANDER BERNÁT – FÜLEP LAJOSNAK

Bad Gastein 1914. VII. 21.
Habsburger Hof

Kedves barátom,

Azt hiszem, elfoglaltsága szeptembertől fogva¹ nem lesz oly terhes, hogy könnyen el ne végezhetné azt a tanulmányt is, melyet Öntől kérek. Cím volna: A regény a XIX. sz. ban.² Nézetem szerint csak két regény fontos, a *francia* és az *orosz*. A többi úgyis csak áthidalás, sarjú és ilyféle. Világirodalmi első sorban a francia regény, tehát Balzac, Stendhal, Flaubert, Zola, France etc., azután az orosz, a neveket persze nem kell említenem. Az angol regény röviden elintézhető. A németek közül a régiek bevezeteskép, az újabbak közül G.[erhart] Hauptmann és még egy-kettő. Dán, norvég röviden (Lagerlöf, Björnson, Jacobsen). A magyar nem kell, erről a magyar fejezetben lesz szó. Azt hiszem Balzac, Flaubert, Zola, Dostojevsky és Tolsztoj a főalakok. Elég volna 1 1/2 év. Ép ezért dupla honoráriumot tudnék kieszközölni. Lchetne két év is. Kellene novemberig (15.) mint utolsó terminus. A főbb alakokról bővebben, a másodrendűekről egy-két mondat. Minden érdemes név bent legyen, de kimerítő tárgyalás csak a világirodalmiakról.

A XVIII. sz. után ugyanis jó mint új fejezet, ill. szakasz a XIX. század, mint a világirodalom százada. Ennek volna a regény, mint legnépszerűbb műfaj, egyik fejezete.

Legszívesebb üdvözzel igaz híve

Alexander Bernát

MTAK Kézirattár Ms 4585/45.

Kézírás.

Nagybecskerekre írt levél.

Alexander Bernát ld. a 44. sz. levél jegyzetét.

¹ FL budapesti állásügye nem intéződött el 1914. IX-re; csak XI. 15-én nevezték ki ideiglenes tisztviselőként művészeti referensnek a Főváros XIV. (szociálpolitikai és közművelődési) ügyosztályára (Ms 4592/25.). Állását 1915. IX. végéig töltötte be, akkor áthelyezték a Fővárosi Múzeumba.

² Ld. 281/2.

283. GYENES VIKTOR – FÜLEP LAJOSNAK

Nagybecskerek 1914. IX. 14.

Kedves Lajos,

a háború nagy kérdőjel elé állította mindazok existenciáját, akiknek sem fix fizetésű állásuk, sem vagyonuk nincsen. Az a munkátlanság és kilátástalanság, amely alatt te szenvedsz,¹ legalább ugyanolyan mértékben engem is nyom. És javulást a közel jövő sem hozhat, mert még a győzelmes háborúnak gazdasági hatásai is évekre menőleg bénítóan nehezednek az emberekre. –

A háború eseményeiről mindeddig mi sem tudtunk többet, mint amennyit a lapok hoztak. Az elmúlt csütörtökön azonban a háború egy kísérő jelenségével közvetlen ismerkedést kötöttünk.

Délután elterjedt a hír, hogy a szerbek Pancsovánál átkeltek a Dunán, a várost bombázzák és elegendő haderő hiányában a katonaság elrendelte a város kiürítését. Este tényleg itt volt 3 különvonat zsúfolva menekülőkkel; azonkívül kocsin jött be a polgármester és nagy sereg olyan menekülő, aki a vonatra már nem fért. A Pancsovával szomszédos községek is ontották a menekülőket, akik közül már olyanok is akadtak, akik látták a szerbeket. Mint később kitudnt, a betörésből csak annyi volt igaz, hogy a szerbek a Duna túlsó partjáról tényleg gránátokkal bombázták a várost és abba néhány löveg bele is esett. A betörés híre azonban itt N[agy]Becsckereken (amely csupán 38 kilométernyire van Pancsovától) borzalmas pánikot idézett elő. Este mindenki csomagolt és korán reggel már egy nagy csomó asszony és gyermek vasúton elhagyta a várost. A nap folyamán ugyan megnyugtató hírek érkeztek, a menekülés azonban tovább tartott. Csak mikor az emberek megtudták, hogy egész éjjel és egész nap szakadatlanul szállítják a Dunához a különféle katonákat, nyugodtak meg és ma már minden a régi van. –

Tény azonban, hogy a katonaság a szerbek betörésének *hírére* az egész Duna-mellékéről elsőnek szökött meg (Kevevárán rengeteg élelmiszert pusztított el, és egyéb károkat okozott). Tény továbbá az is, hogy a szerémségi betörésnél a szerbek kb. 50.000 embert hoztak át; elfoglalták Zimonyt és innen föl egész Indiáig (közel Újvidékhez) jutottak. Napokig tartott a harc, amelynél vérengzőbb állítólag még ebben a hadjáratban nem volt, amíg visszaszorításuk sikerült.

A kormány most nem meri bevallani ennek a harcnak terjedelmét, mert a katonaság igazán bűnös könnyelműséggel védtelenül hagyta a Duna és a Száva partvidékét és azokat a megyéket, ahol rengeteg szerb él.² (Beszélük, hogy Zimony fellobogózva ünnepélyesen fogadta a szerb hadsereget és tiszteletükre óriási bankett volt).

Anyámat, aki szombaton akart Bpestre utazni, a rémhírek hatása alatt már pénteken este küldtem el. A Grimm-penzióban (Vigadó-u. 2.) lakik és feltétlenül benneteket is felkeres. –

Feleségednek kézcsókomat küldöm, téged sokszor öllelek

Viktor

Mihelyt csomagokat földadni lehet, a [...] elküldöm.³

MTAK Kéziratár Ms 4587/188.

Kézírás.

Címzés: Ngs Fülep Lajos úrnak Budapest I. Logodi-utca 49. V. em.

Gyenes Viktor ld. a 78. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 282/1.

² A nagybecskereki Torontál c. napilap ekkori számai erősen bagatellizálták a szerb betörés jelentőségét. Az eseményeket a következő címek adták hírül: IX. 12. Az egész vonalon siker. A szerbek megrendszabályozása. – IX. 14. A szerbeket az egész vonalon visszavertük a Száva túlsó oldalára. Zimonyra nézve minden veszély megszűnt. Helyreállt a közlekedés Újvidék és Zimony között. – IX. 15. Torontál megyében nincs háborús veszedelem. – IX. 16. A szerbeket teljesen kiveték. – IX. 17. A szerbek futása.

³ Az utóirat egy szava olvashatatlan.

Firenze, 1914. XII. 23.
N.6. Via Michele di Laudo

Lieber Herr Fülep!

Zu gleicher Zeit, als Ihr Brief hier eintraf, muss auch eine Karte von mir¹ in I. Logodi utca 49 eingetroffen sein. Haben Sie die nicht erhalten. Unsere vorletzte Karte war eine Antwort auf den Brief von Frau Renée vom 5-ten Sept.[ember] – sie trug den Datum 7.t[en] Sept.[ember] und war eine Warnung mit aufgehobenen Händen an Frau Renée die geplante Reise nach Rom nicht zu unternehmen, da deren Zweck: ihre Möbel etc. zu holen nicht erreicht werden konnte.² Sollten Sie von alledem nichts erhalten haben?

Frau Renée schrieb damals von Ihrer schönen gemeinsamen Wohnung – Sie geben in Ihrem Brief eine neue Adresse an!?! Erwähnen überhaupt nichts „gemeinsames“?!³

Immerhin freute sich mein Mann sehr, wieder einmal ein Lebenszeichen von Ihnen zu sehen. – Wenn ihn gleich der Inhalt Ihres Briefes nicht ganz befriedigte – ja sogar eine Stelle ihn gefährlich erzürnte. „Wie?“ meint er, „also noch immer Francomania!“ und wären Sie in Person da gewesen, so hätte es sicher Funken gegeben!

Ich muss freilich auch gestehen, dass ich nicht ganz verstehe, warum Sie den Bewunderungsschrei über die „Famosheit“ (pardon, „Tüchtigkeit“) der Franzosen –, die sie immer profezeit hätten –, gerade jetzt für notwendig hielten und gerade dem leidenschaftlichen Patrioten gegenüber, als den Sie meinen Germanen kennen. – Finden Sie es wirklich so famos, dass die Franzosen erst ihre Verbündeten – (geheimen Verbündeten) die Belgier elend im Stich liessen und dann trotz Hilfe der Engländer, samt allem ihrem schwarzen, gelben, braunen farbigen Gesindel, es nicht verhindern konnten, dass die Deutschen bis heute Belgien und 10 Departments von Frankreich – allein – gegen die ganze Meute – besetzten und halten? –

Freilich wir halten ja auch die Franzosen, als Heer noch für die besten unter unsern Feinden, vor allem für die auf Kosten ihres Revanchegelüstens und point d'honneur von den Engländern schmachlich genasführten und ausgenützten – aber famos? (pardon: „tüchtig“? –)

Das hat Willy die ganze Freude an dem Lebenszeichen verdorben, und Sie müssen nun recht bald ein anderes drauf folgen lassen, um ihn wieder besser aus Sie zu stimmen.

Sie fragen, wie's uns geht!

Schlecht! schlecht!

Willy leidet so furchtbar unter der steten Aufregung dieses Krieges – ist auch immer noch nicht sicher, ob er nicht des ¹/₂ Jahres wegen, das er noch dienstpflichtig ist, am Ende gar eingezogen wird. Und Sie können sich vorstellen, dass ihm dieser Gedanke die Vorstellung aller Gräuel des Krieges so nahe rückt, dass seine Fantasie davon krank ist.

Und die Kunst?

Alle Aussichten die so schön angesetzt hatten, hat der Krieg vernichtet. – Der Protektor, auf den zu hoffen gewesen wäre – der Kaiser – hat jetzt andres zu tun. Das Museum, das wendet jetzt die wenigen Mittel auf die Einheimischen. – Wer ohne Nebengedanken und Nebenansichten auf Gewinn, nur der Kunst seine Jahre widmete, der ist in solchen Zeiten am schlimmsten dran! – Nun fragt sich's: werden die schlechten Zeiten W'[illy's] Kunst oder wird diese die schlechten Zeiten überleben. – Wenn nicht sehr bald irgendwoher Hilfe kommt, so fürchte ich, wird Verzweiflung Trumpf werden.

Willy meint, da Sie doch das schöne Amt bei der Stadt Budapest erhalten haben, so sollten Sie versuchen, sich in Ihrer Fürsorge für das Wohl der Ihnen künstlerisch anvertrauten Stadt durch den Krieg nicht aufhalten zu lassen – sollten vorarbeiten für bessere Zeiten.

Und da macht er Ihnen diesen Vorschlag: Er bietet Ihnen für Ihre Stadt sein „badendes Mädchen“ an – nun – hört! hört! um 3 Tausend Kronen!

Fänden Sie nun einen Mann, der bereit ist besagtes „badendes Mädchen“ für 3 Tausend Kronen als Pfand zu nehmen, so könnte dieser Mann sicher in besseren Zeiten von der Stadt eine weit höhere Summe dafür einlösen, wenn er auf materiellen Gewinn sieht, oder aber der Stadt einen grossen künstlerischen Dienst leisten, indem er ihr, dir künstlerische Notlage des Krieges ausnützend, um so geringe Summe ein solches Kunstwerk sichert. Ich dünke, ein solcher Mann müsste zu finden sein, wenn Sie auf diese Spekulation Ihre glänzende Beredsamkeit einsetzen. – Willy knüpft an das Geschäft nur die eine Bedingung, dass seine Arbeit nachher eine würdige Aufstellung erhält, das heisst in eine Nische kommt, wie sich's gebührt.

Statt aller Gratulation zu Ihrem schönen Amt und Würde: diese feine Gelegenheit sich gleich mit einem guten Geschäft einzuführen!

Im übrigen alle guten Wünsche für 1915! und teilen Sie recht bald mit: „das Geschäft ist gemacht!“

Herzlich grüssend Ihre

Riedissers.

MTAK Kézirattár Ms 4589/236.

Kézírás.

Címzés: Herrn L. Fülep Városház utca 10/II. Budapest Ungheria

Feladó: sp[e]d[itore] I. Riedisser N.6. Via Michele de Laudo Firenze

Kedves Fülep úr!

Amikor a levele ide megérkezett, ugyanakkor kellett érkeznie az én lapomnak is az I. Logodi utca 49 alá. Nem kapta meg? Utolsó előtti lapunk válasz volt Renée asszony szeptember 5-i levelére – szeptember 7-iki dátummal s égnek emelt kézzel való intés, hogy Renée asszony neki ne vágjon tervezett római útjának, mivel a célját, hogy hazavigye bútoraitak stb. nem érheti el. Lehetséges, hogy mindebből semmit sem kaptak meg?

Renée asszony annakidején szép közös lakásukról írt –, s Ön levelében új címet ad meg!? S egyáltalán semmi „közös” dolgot nem említ?!

Férjem mégis nagyon örült, hogy újabb életjelt kapott Öntől. – Levelének tartalma ugyan nem egészen elégtette ki –, sőt egy helyt komolyan megharagította. „Hogyhogy” – mondja – „tehát még mindig a frankománia?” s ha személyesen itt van, szikrák pattogtak volna!

Persze én is be kell hogy valljam, nem értem, miért tartotta *éppen most* szükségesnek ujjongani a franciák „kiválósága” (pardon, „ügyessége”) miatt –, amit állítólag előre is hangoztatott –, és miért éppen annak a szenvedélyes patriótának, amilyennek ezt az én germánomat ismeri. – Igazán olyan kiváló dolognak tartja, hogy a franciák először nyomorult módon cserbenhagyták – (titkos) – szövetségeseiket, a belgákat, s azután az angolok, s velük az összes fekete, sárga, barna, színesbőrű csöcselék támogatása ellenére sem tudták megakadályozni, hogy a németek elfoglalják s mind a mai napig megszállva tartsák Belgiumot és Franciaország 10 département-ját – egyedül, az egész falka ellenében? –

Hisz persze, mint hadsereget mi is a franciákat tartjuk a legjobbnak ellenségeink között, mindenekelött mert az angolok bosszúszomjuk és becsületük kontójára csúfosan az orruknál fogva vezették és kihasználták őket –, de kiválónak? (pardon: ügyesnek?)

Ezzel egészen elrontotta Willynek az örömét, amit az életjel szerzett neki, s mielőbb újat kell küldenie, hogy megenyhítse maga iránt.

Kérdi, hogy vagyunk?

Rosszul! rosszul!

Willy oly borzasztóan szenved ennek a háborúnak az állandó izgalmaiktól –, még az sem bizonyos, nem hívják-e be végül is a másfél év miatt, ameddig még hadköteles. S képzelheti, hogy ez a gondolat oly közel hozza hozzá a háború minden iszonyatát, hogy a fantáziája belebetegszik.

És a művészet?

A háború minden szépen mutatkozó kilátást megsemmisített. – A protektor, akiben bízhattunk volna –, a császár – most mással van elfoglalva. A múzeum kevéske pénzét most az otthoniakra fordítja. – Aki a haszonnal kapcsolatos mellékgondolatok nélkül csak a művészetnek szentelte idejét, az jár ilyen időkben a legrosszabbul! – Felmerül a kérdés: a nehéz idők fogják-e túlélni W.[illy] művészetét, vagy az a nehéz idők. – Ha nem jön nagyon hamar valamiféle segítség, attól félek, úrrá lesz rajta a kétségbeesés.

Willy úgy gondolja, hogy ha már megkapta azt a szép hivatalt Budapest városánál, meg kellene próbálnia, hogy a háború ne akadályozza a művészeti ügyekben Önre bízott város javáról való gondoskodását –, előre kellene dolgoznia jobb időkre.

S ezért a következő ajánlatot teszi: felajánlja Önnek városa számára a „Fürdőző leány”-t, nos – halljuk! – 3000 koronáért!

Ha találna valakit, aki kész az említett „Fürdőző leány”-t 3000 koronáért zálogba átvenni, ez a valaki jobb időkben bizonyosan sokkal magasabb összeget kaphat érte a várostól, ha anyagi nyereségre tekint; vagy pedig, amennyiben kihasználva a háború művészi szükségállapotát, ily csekély összegért ilyen műalkotás biztosít a számára, nagy szolgáltatást tesz a városnak. Úgy gondolom, ha beveti ragyogó beszédkészségét ebbe az okoskodásba, kell, hogy akadjon ilyes valaki. – Willy az üzletnél csak azt az egyetlen feltételt köti ki, hogy munkája később méltó módon legyen felállítva, azaz fülkébe kerüljön, ahogyan az megilleti.

Gratuláció helyett szép hivatalához és méltóságához – íme az alkalom, hogy mindjárt jó üzlettel mutakozzék be!

Egyébként legjobb kívánságaink 1915-re! s közölje minél hamarabb: „az üzlet megkötve!”

Szívből üdvözlök

Riedisserék

¹ A levél nem ismeretes.

² A lap nem maradt fenn. Erdős Renée: Emlékezéseim c. 1931-ben megjelent füzetében írja, hogy 1914. XI.-ben egy hétre Rómába utazott otthagytott környeieirt és más holmijáért.

³ Dévényi Iván közlése szerint FL 1914-ben házassága első felbomlása idején az ő anyai nagymama Váci-utcai panziójában lakott. (Jelenkor, 1975. 919.)

285. MARRUCCHI, PIERO – FÜLEP LAJOSNAK

Firenze, 1915. III. 8.

Carissimo, Fülep,

Anch'io ho pensato tante volte a Te con vivo desiderio di rivederti o almeno di aver Tue notizie; ma non sapevo dove scriverti. Finalmente ti ho ritrovato e so che sei vivo e sano nonostante i duri sacrifici che la guerra ti ha imposti! Come questa guerra ha trasmutato in ombre tante cose che parevano salde e ci ha costretti a rimeditare sul destino, più forte di ogni arbitrio individuale e sulla Provvidenza più forte e sapiente del destino! Io – poichè tu vuoi che ti parli di me – da quando ho preso moglie, guardo la vita con occhio più fermo e sereno e mi par di conoscermi meglio e lavoro anche con più fiducia. Preparo uno studio per una libera docenza in filosofia, *sulle forme dell' essere secondo Rosmini*.¹ Rosmini, caro mio, è un gigante di scienza e sapienza, della famiglia dei grandi antichi, che non confondevano l'umano col divino, non gonfiavano, ma edificavano: delle gonfiature – non è vero? – ne siamo tutti arcistufi. Ma ci vuol coraggio per parlare di edificazione in questi tempi in cui tanto vento di distruzione soffia sulla terra: ci vuole, sì, e bisogna averlo.

Abito sempre in Firenze, nel solito vecchio palazzo di Borgo Santa Croce e ho dinanzi agli occhi la solita veduta di S.[an] Miniato e della chiesa che Michelangelo chiamava «la bella villanella».² Ti ricordi dell'ultima conversazione che facemmo qui, quando ci scambiammo le notizie dei nostri matrimoni?³ E di tante altre conversazioni nel Tuo stanzone e sulla Terrazza di Piazza Donatello? Spero che ci rivedremo un giorno e potremo riprendere i nostri discorsi: ma ora i tempi son duri.

La S[ignor]a Gordigiani⁴ non ti ha dimenticato. Ha passato l'inverno così così, ed ora è molto indebolita da un attacco di nefrite, tanto che non può alzarsi da letto che poche ore al giorno. Amendola⁵ è a Roma; ci vogliamo bene, ma ci scriviamo di rado: cosa che a me segue spesso. Di Papini⁶ e compagni è meglio non parlare: si va di male in peggio, e a me non interessano più.

Alla Bibl.[ioteca] filosofica si fanno meno conferenze e si acquistano più libri.

Addio, carissimo; scrivimi ancora, Ti prego, parlandomi un poco anche di Te e delle cose tue.

Tuo affettuosissimo amico

Piero Marrucchi

Firenze.

Borgo Santa Croce, 10

MTAK Kézirattár Ms 4588/318.

Kézírás.

Budapestre írt levél.

Drága Fülep,

én is oly sokszor gondoltam Rád, forrón vágytam a vizontlátásra, vagy legalább is Rólad szóló hírekre, de nem tudtam hová írjak Neked. Most végre megtaláltalak, tudom, hogy élsz és egészséges vagy a háború okozta súlyos áldozatok ellenére. Mennyi minden füstbe ment a háború miatt, ami elevennek látszott, s arra kényszerültünk, hogy másképpen gondolkozunk a sorsról, amely erősebb minden egyéni kívánságnál, és a Gondviselésről, amely erősebb és bölcsőbb a sorsnál. Én, – mivel azt kívánod, hogy magamról beszéljek, – mióta megnősültem, szilárdabban és derűsebben nézem az életet, s úgy érzem, jobban ismerem magam, és több hittel dolgozom. Filozófiai magántanári tanulmányt írok a *lét formáiról Rosmini szerint*. Rosmini, kedves barátom, a tudás és bölcsesség óriása, a nagy antikok fajtájából, akik nem zavarták össze az emberit az istenivel, nem pöffeszkedtek, hanem építettek: a pöffeszkedés – nem igaz? – mindnyájunkat halálra untat. Merészség kell azonban ahhoz, hogy építésről beszéljünk a mostani időkben, amikor a pusztulás szele fúj a földön, de igenis akarjuk és kell is.

Még mindig Firenzében lakom a Borgo Santa Croce-beli öreg palotában, s szemem elé most is a San Miniatonak és annak a templomnak a képe tárul, amelyet Michelangelo „a szép parasztlány”²-nak nevezett. Emlékszel utolsó beszélgetésünkre, amikor kölcsönösen beszámoltunk egymásnak házasságunkról? És oly sok más beszélgetésre is, a lakásodon és a Piazza Donatello-beli teraszon? Remélem, egy nap vizontlátjuk egymást és folytathatjuk beszélgetéseinket: most azonban zord idők járnak.

Gordigiani asszony nem felejtet el. Jól-rosszul töltötte a telet, most nagyon legyöngült egy veserohamtól, annyira, hogy naponta csak néhány órára tud felkelni az ágyból. Amendola Rómában van; szeretettel gondolunk egymásra, de ritkán írunk egymásnak: ez gyakran bánt is. Papiniról és társairól jobb nem is beszélni: egyre rosszabbak, s engem nem is érdekelnek már.

A Biblioteca Filosofica-ban kevesebb az előadás és több a könyvbeszerzés.

Isten veled, kedves barátom; írd újra, kérlek, s tudósíts Magadról is és a dolgaidról.

Nagyon szerető barátod

Piero Marrucchi

Marrucchi, Piero lđ. 144/5.

- ¹ Rosmini Serbati, Antonio (1797-1855) filozófus, szerzetesrendet alapító katolikus pap; Manzoni barátja, politikailag az olasz egység harcos híve. – Marrucchi magántanári disszertációja nem készült el, egy 1941-ben tartott Rosmini-émlékülésen mondott beszéde utóbb megjelent nyomtatásban: G. Bozzetti – P. Marrucchi – P. Fossi – R. Ciampani: Rosmini. L'asceta. – Il filosofo. – L'uomo. – L'amico. Roma, 1943. Marrucchi az Il filosofo c. fejezet szerzője. (23-38.)
- ² Marrucchi a Borgo Santa Croce 10. sz. alatti palota egyik emeletét lakta. Michelangelo a San Miniato al Monte templom közelében álló San Salvatore al Monte-t nevezte „a szép parasztlány”-nak.
- ³ Marrucchi 1913-ban nősült, felesége Angelica Conestabile della Staffa (1881-1945), akire egyénisége, valamint szociális tevékenysége miatt – Firenzében ma is a legnagyobb tisztelettel és nagyrabecsúlással emlékeznek.
- ⁴ Ld. a 109. sz. levél jegyzetét.
- ⁵ Ld. a 133. sz. levél jegyzetét.
- ⁶ Ld. 59/1. Marrucchinak e levélbeli kifakadása a La Voce 1913. VI. 12-i számában közzétett, Papininek szóló nyílt levelében kifejezett kemény ítéletével lehet kapcsolatos. Azzal vádolja benne Papinét, hogy a nagyság hiú hajhászása során frásai obszcén istenkáromlással fajultak.

286. POELLNITZ, MARY VON – FÜLEP LAJOSNAK

Paring, bei München, [1915. VI. 22.]

Rembrandtstrasse 3/II.

Mein lieber, alter Fülep

endlich komme ich dazu Dir mal wieder ein Lebenszeichen zukommen zu lassen, aber Du musst einer geplagten Zwillingsmutter verzeihen die Tag und Nacht wenig zur Ruhe kommt. – Im Anfange war es besonders schwierig, da die Kinderleins so furchtbar schwach waren und das Mädchen bis auf 1700 Gram und der kleine Junge bis auf 1800 Gram herunter kamen. So zarte Kinder brauchen unendlich viel sorgfältige pflege und Wartung, dazu kam noch dass ich sie keinem Menschen zuvertraute, immer selbst alles machte, obwohl ich längere Zeit recht schwach und angegriffen war, so dass Du sicher begreifen wirst, dass ich keine Zeit für Briefe fand. – Nun Gott sei Dank geht es uns 3 wieder recht gut, mein kleines Pärchen hat sich wundervoll gemacht, und beide kugelrund und sehr energisch, besonders das kl.[eine] Mädchen dass sich ihre Mutter sehr zum Vorbild genommen hat. Sie entwickelt bereits jetzt schon einen derartigen Eigensinn und Dickkopf dass ich mit Bangen in die Zukunft sehe, na ich habe ja auch einen hegöriq harten Schädel immer gehabt, ich glaube ich werd's schon fertig kriegen. Ich lege Dir einige Bilder bei,¹ leider war Mädi sehr gegen das Photographiertwerden und macht dementsprechend Gesichter. Bubi ist in solchen Sachen viel ruhiger und gleichgültiger. Ich wünschte so sehr Du könntest einmal nach München kommen, ich würde Dir so gerne meine Kleinen zeigen. –

Lycki² hat Dir wohl schon selbst geschrieben, die Arme hat vor 14 Tagen einen Bruder³ verloren in Galizien, Lungenschuss. Ihr ältester Bruder⁴ ist auch recht elend vom Kriege zurück gekommen, hat Magengeschwüre, kann nicht essen, ist zur Kur hier in Bayern, nicht weit von Starnberg.⁵ Lycki ist sehr viel bei ihm und seiner Familie. Ihr Mann⁶ sitzt schon seit Ausbruch des Krieges in Teheran in Persien, ohne Geld, [...] das Klima und das Leben nicht recht verträgt, ziemlich viel krank, so jedenfalls in keiner beneidenswerten Situation. Lycki hört selten von ihm, ängstigt sich natürlich sehr und sieht in letzter Zeit recht elend aus, die Arme. Dazu kommt noch die Sorge um das Haus in Florenz mit all ihren vielen Sachen, ob sie da wieder etwas sehen wird, ist auch sehr fraglich.

Furchtbar empört bin ich über ihre Eltern die selbst in solchen schweren, traurigen Zeiten, sie und ihre Kinder nicht nach Liebenberg⁷ nehmen, sondern die alleinstehende Frau ohne Mann und Schutz – mit den 3 Kindern so allein in Starnberg sitzen lassen. Einfach ekelhaft!

Ach, und der unselige, entzetzliche Krieg will und will kein Ende nehmen, ich kann schon gar keine Zeitungen mehr lesen es ist zu fürchterlich, wann, wann wird das ein Ende nehmen? Mein Mann ist militärfrei infolge eines stiefen Knies, Gott sei Dank; und musst Du wirklich nun auch in den Krieg, hoffentlich nur Garnisondienst, denn soviel ich weiss, bist Du ja ungedient, nicht wahr? Schreibe mir bitte gleich darüber, ja, und auch wie es Dir sonst geht, Du hast seitdem Du verheiratest bist so wenig persönlich geschrieben, immer nur so im Allgemeinen, das finde ich zu schade, wir waren doch immer so gute Freunde, denn glaube nur nicht, weil ich so wenig von mir hören liess, ich hätte Dich vergessen, nein, oft und oft habe ich an Dich und unsere wundervollen Abendspaziergänge gedacht und mich danach gesehnt. Ach, überhaupt mein herrliches schönes Italien, dass das nun auch mit hineingezogen wurde in all diese Vernichtung. Der Gedanke, dass in der einzigartigen Märchenstadt Venedig Bomben geworfen werden, macht mich so unglücklich, so traurig, denn ich liebe Italien und sein Volk trotz allem was vorgefallen ist, denn an dieser hässlichen Treulosigkeit sind doch nur einzelne abscheuliche Schurken schuld, das Volk besteht ja nur aus grossen unvernünftigen Kindern die sich zu allem aufhetzen lassen, es ist so traurig. Ich danke täglich meinem Schicksal dass es mir meine Kinderchen gerade jetzt in dieser schrecklichen Zeit gegeben hat, dadurch bleibt mir absolut keine Zeit zum nachdenken und grübeln, ich glaube ich würde sonst einfach verrückt. – Jedenfalls bitte lieber, alter Fülep lass bald von Dir hören, ich möchte so gerne von allem was Dich angeht wissen, denn Du musst doch wissen dass ich Dich wie einen Bruder betrachte und liebe und mich alles was Dich und Deine Verhältnisse betrifft sehr interessiert.

Grüsse deine liebe Frau von mir und sage ihr ich würde mich so sehr freuen sie mal kennen zu lernen. Weissst Du etwas von Riedisser,⁸ ist er im Felde? Wo ist Dein Bruder,⁹ wohl nicht mehr in Indien? –

Sag bitte, hast Du damals auch die hundert Mark¹⁰ erhalten, Du hast mir nie ein Wort darüber geschrieben? Dass Du meinen Name vergessen hast finde ich einfach schändlich („von Poellnitz“) Deine Adressierung Baronin von Zwillingenheim *war sehr frech*, ganz Du!

Aber schreibe bald und viel Deiner Dich herzlich grüssenden

Mary

A dátum: postabélyegző.

MTAK Kézirattár Ms 4589/134.

Címzés: Ungarn Herrn Dr. L. von Fülep Budapest I. Lovas út 18.

Feladó: M. von Poellnitz Paring bei München Rembrandtstr. 3.

Kedves öreg Fülepem,

végra hozzájutok, hogy megint életjelt küldjek Neked, de meg kell bocsátanod egy zaklatott anyának, akinek ikrei vannak, s éjjel-nappal ritkán van nyugta. Kezdetben különösen nehéz volt, mivel a kicsikék oly retteneteses gyöngék voltak, a kislány 1700, a fiucska 1800 grammra fogyott le. Ilyen törekény gyerekek végtelenül sok gondos ápolásra és őrizetre szorulnak, ehhez járult, hogy nem bíztam őket senkire, mindig mindent magam csináltam, bár hosszabb ideig én is igen gyöngö és megviselt voltam, így bizonyosan megérted, hogy nem volt időm levelet írni. – Most már hála Istennek mindhárman igen jól va-

gyunk, két kicsikém csodálatosan fejlődik, mindkettő kigömbölyödött s igen energikus, különösen a kislány, aki nagyon is az anyjára ütött. Már most olyan makacsságot és önfejűséget mutat, hogy aggodalommal nézek a jövőbe, igaz, nekem is mindig jó kemény fejem volt, azt hiszem, azért majd csak boldogulok vele. Mellékelek Neked néhány képet, a kislány sajnos nagyon ellenezte, hogy fényképezzék, s megfelelő arcot vág. A fiucska ilyenekben sokkal nyugodtabb és közönyösebb. Úgy szeretném, ha egyszer eljöhethetnél Münchenbe, olyan szívesen megmutatnám neked kicsikéimet.

Lycki bizonyosan maga is írt már Neked, szegény két hete vesztette el egyik öccsét Galiciában; tüdőlövés. A bátyja is nagybeteg jött vissza a háborúból, gyomorfekélye van, nem tud enni, itt van kúrán Bajországon, nem messze Starnbergől. Lycki nagyon sokat van vele és a családjával. A férje a háború kitörése óta Teheránban, Perzsiában rekedt, pénz nélkül, nehezen viseli el a klímát és az ottani életet, sokat betegeskedik, mindenesetre nincs irigylésreméltó helyzetben. Lycki ritkán hall róla, persze nagyon aggódik, és szegény az utóbbi időben nagyon rosszul néz ki. Ehhez járul még a gond a firenzei ház és minden holmija miatt, kétséges, viszontlát-e valaha is valamit belőle. Rettenetesen felháborítanak a szülei, akik még ilyen nehéz, szomorú időkből sem veszik magukhoz Lyckit és a gyerekeket Liebenbergbe, hanem hagyják, hogy az egyedülálló asszony, férj és oltalmazó nélkül három gyerekkel egyedül legyen Starnbergben. Egyszerűen utálatos!

S jaj, ez a szerencsétlen háború nem és nem akar végetérni, már olvasni sem bírom az újságokat, oly szörnyű az egész, mikor, mikor lesz már vége? A férjem, hála Istennek egyik térdének merevsége miatt fel van mentve; hát Neked csakugyan háborúba kell vonulnod, remélhetőleg csak garnizonba mert amennyire tudom, nem voltál katona, ugye? Kérlek, azonnal írd erről, meg hogy egyébként is hogy vagy, mióta megházasodtál oly kevés személyes dologról írtál, mindig csak úgy általában, szerintem nagy kár, hisz mindig olyan jó barátok voltunk; ne hidd, hogy elfelejtettek, amiért olyan keveset hallattam magamról, nem, sokszor, sokszor vágyakozva gondoltam Rád és csodálatos esti sétáinkra. Oh, és egyáltalán, hogy az én csodás szép Itáliám belekeveredett ebbe a nagy pusztulásba. Olyan boldogtalanná, oly szomorúvá tesz a gondolat, hogy Velencében, ebben az egyedülálló mesevárosban bombákat hajigálnak, mert szeretem Itáliát és népét, mindannak ellenére, ami történt, mert hiszen ebben a csúnya hitszegésben csak néhány förtelmes gazfickó a hibás, hiszen a nép csak nagy, értelmetlen gyerekekből áll, akiket bármire fel lehet heccelni; be szomorú ez! Naponta megköszönöm sorsomnak, hogy éppen most, ezekben a szörnyű időkben adta a gyerekecskéimet, ezáltal abszolút nem marad időm a gondolkozásra és az aggodásra, azt hiszem, másképpen egyszerűen megbolondulnék. – Kedves öreg Fülep, mindenképpen adj hírt magadról hamarosan, úgy szeretnék mindenről hallani, ami Veled kapcsolatos, hisz tudnod kell, hogy testvéremnek tekintelek és úgy is szeretlek, és minden nagyon érdekel, ami Veled és körülményeiddel kapcsolatos.

Add át üdvözléteket kedves feleségednek, s mondd meg neki, hogy nagyon örülnék, ha egyszer megismerhetném. Tudsz valamit Riedisserről, a harctéren van? Hol van a bátyád, bizonyosan nincs már Indiában?

Mondd kérlek, megkaptad annak idején a 100 márkát? Egy szót sem írtál róla soha. Hogy a nevem elfelejtetted, egyszerűen szégyenletesnek találom („von Poellnitz’”). Címzésed: „Ikerházi báróné’” nagyon pimasz volt, egészen Rád vall!

Írj azonban hamarosan és sokat a Téged szeretettel üdvözlő

Marydnek

Poellnitz, Mary von (házassága előtt Mlinarowisch) ld. 132/1.

¹ A levél mellett 5 fénykép van a gyerekekről.

² Ld. a 132. sz. levél jegyzetét. Augusta Jaroljmecktől ebből az időből nem maradt fenn levél.

³ Eulenburg, Sigwart zu (1884–1915) zeneszerző, Galiciában esett el.

⁴ Eulenburg, Friedrich-Wend zu (1881–1951 után) – apjuk halála után Eulenburg-Hertefeld herceg.

⁵ Az Eulenburg-családnak háza volt Starnbergben.

⁶ Ld. a 128. sz. levél jegyzetét.

⁷ Liebenberg – Eulenburgék poroszországi családi birtoka.

⁸ Ld. 225/1.

⁹ Ld. 19/1.

¹⁰ Egy datálatlan s olvashatatlan bélyegzőjű levelczőlapon Mary Mlinarowisch a következőket írta: L[ieber] Fülep, schickte gestern 100 M[ark] an Dich. Tausend Dank dafür. [Kedves Fülep, tegnap küldtem neked 100 márkát. Ezer köszönet.]

287. CSÓK ISTVÁN - FÜLEP LAJOSNAK

Balatonaliga, 1915. VII. 7.

Kedves Barátom!

Végre abban a helyzetben vagyok, hogy írhatok neked. Itt ugyan nem úgy van már, mint volt régen – de hát szép azért. A fák zöldjét, a levegő üdeségét nem sikerült még ezideig elrontani az embereknek. Sok tekintetben még szebb Aliga mint bármikor. Egy bájos, paradicsomnak predestinált hely a végleges elzúllás útján. Tudod, egy szép leány, kit hercegnői korona illet s ferdesarkú cipőben, kócos hajjal jár – de a műértő szem észreveszi a hasonlíthatatlan bájokat. Egy indolens Pató Pál úr birtokában, kiszolgáltatva uzsorás lelkű totumfacjának, ha így folytatódik, Aliga nem is volt még s máris a múlté.

Már festettem egy képet. A mellettem levő pusztuló kert vénülő akácfái fűrdenek az aranyos napsugárban. Káprázatos látvány! Szinte félek, ha meglátod, rájössz, mennyire nyomorúságos kis talentum vagyok. Ilyen csodás színorgia, ez a képzelhetetlen buja ragyogás valósággal rákényszeríteti a piktort a stílus keresésre. Nyomorúságos surrogatum a felséges természet helyett, de legalább azt a hitet keltheti, hogy művészet. Én ugyan iparkodtam naturalisztikus lenni, de, – fogjuk rá – nincs elég tüze a festéknek!

Szombaton várunk édes öregem. Amit tudunk, adunk enni. Ha még mindig húsellenes vagy, akkor nem is igen bánod. Fél kettőkor indul a vonat Budáról, ide öt után érkezel. Ha szép az idő, semmiesetre se maradj el. Nem utolsó szennzációban részesülsz. Hétfőn reggel aztán mehetsz vissza. Kilenc órakor B[juda]psten vagy. Minden szombat estéjén várunk. Persze nagy örömmelket tetéznél ha familiástul jöhetsz, de hát belátjuk, ez idő szerint lehetetlen. Kézcsókomat s feleség-Züzü csókjait feleséged öngyáságának – téged ölel változatlan szeretettel öreg barátod

Csók Pista

Várunk a vasútnál!

MTAK Kézirattár Ms 4585/240.
Kézírás.

Csók István ld. 34/1.

¹ Utalás az 1915. IV. 3-án született Fülepp Kornéliára.

² Csók István felesége Nagy Júlia, őt is, 1909-ben született leányát is (Juliette) Züzü-nek becézték.

288. VÁLYI FÉLIX - FÜLEP LAJOSNAK

Lausanne, 1915. VIII. 8.
Hotel Beau-Site

Mon cher Fülepp,

Merci pour votre carte par laquelle j'ai appris avec plaisir que vous n'êtes pas affecté jusqu'ici au service des chevaux, mais que l'on vous laisse aux beaux arts. C'est parfait et si, en outre, on vous transfère au musée municipal en qualité de conservateur,¹ c'est tout ce que vous pouvez demander dans un temps pareil. Il vous faut un point d'appui qui sera en même temps un point de départ et au bout de quelques temps vous arriverez sûre-

ment, car à la longue on ne peut pas se passer d'un homme de votre envergure. Je suis convaincu que votre carrière n'est qu'une question de patience. Cependant il importe de produire quelque chose qui puisse vous servir de levier et dans ce but vous devriez publier les fruits de vos études à l'étranger. Vous savez que je tiens beaucoup aux problèmes de Culture générale et vous avez l'immense tort de ne pas vous servir de ma Revue² que j'ai mise à votre disposition voici plus de 18 mois. Pourquoi ajournez-vous de plus en plus votre collaboration et à quoi bon de garder le silence si assidûment quand on a une tribune internationale à sa disposition. Plus que jamais ma Revue est devenue l'organe de la pénétration réciproque des intellectuels de toutes les nations et après les nombreux commentaires américains, espagnols, allemands, anglais etc. voici l'ouvrage fondamental des historiens allemands (paru chez Teubner à Leipzig) sur la guerre mondiale qui considère ma Revue comme une des sources les plus importantes de l'Histoire contemporaine. C'est la plus grande satisfaction pour moi après les dénigrements des gens que vous savez et qui croyaient tuer la Revue en cessant les quelques abonnements consentis au début, et en déclarant que la Revue n'a qu'une valeur „académique”. Cette valeur me suffit et heureusement j'ai de mon côté les esprits les plus éminents du monde sans distinction de nationalité. Je n'ai jamais cherché l'approbation des concierges ni celle des imbéciles attirés et l'élite avec laquelle je travaille vaut pour moi toutes les foules. Dans le numéro suivant vous trouverez quelques surprises. Je le prépare en ce moment et je constate avec joie l'adhésion de nouveaux collaborateurs célèbres qui feront que la Revue ne sera plus suspectée dans aucun pays. Quant à mes travaux personnels, j'ai toute prêt dans ma tête une étude sur le rôle de l'Autriche-Hongrie dans la question d'Orient, mais la date à laquelle je la publierai n'est pas encore fixée et pour cause. D'ailleurs j'ai vu dernièrement des hommes très intéressants en Suisse et appris des choses fantastiques. Si ce ne serait pas une époque tragique, ce serait certainement une opérette que l'on devrait mettre en musique avec de beaux décors. Je ne sais pas exactement la date de mon futur voyage pour Budapest, cela dépend de l'arrivée de mon nouveau passeport que j'attends, ainsi que de l'apparition de la livraison suivante de la Revue, mais probablement vers la mi-septembre, peut-être avant. Je suis content de vous savoir en rapport avec Palágyi³ qui est un esprit bien fait, un homme dont l'envergure dépasse le niveau des Professeurs d'arrivisme qui pullulent à Budapest. Vous rappelez-vous depuis combien de temps je vous conseille de vous lier avec lui! Saluez-le en mon nom bien cordialement et recevez, mon cher Fülep, avec mes hommages les plus respectueux pour Madame Fülep mes amitiés les plus affectueuses,

Votre bien dévoué:

Félix Vályi

MTAK Kézirattár Ms 4590/166.

Kézírás La Revue Politique Internationale. Directeur: Félix Vályi feliratú levélapíron.
Budapestre írt levél.

Kedves Fülepem.

Köszönöm kártyáját, amelyből örömmel tudtam meg, hogy mindeddig nem vették igénybe a lovak szolgáltatára, hanem meghagyták a szépművészeteknek. Ez remek, s ha még ezen felül muzeológusi minőségben át is helyezik a városi múzeumba, nem is kívánhat többet ezekben az időkben. Önnek támaszpontra van szüksége, amely egyszersmind kiindulási pont is s valamelyes idő múltán bizonyosan érvényesülni fog, mert hosszú távon nem fognak tudni nélkülözni olyan látókörrrel rendelkező embert, mint amilyen Ön. Meggyőződésem, hogy karrierje csak türelem kérdése. De azért mégis kell produkálnia valamit, ami *emelődül* szolgálhat, s e cél érdekében publikálnia kell külföldi tanulmányainak gyümölcseit. Tudja, hogy milyen fontosak nekem az egyetemes kultúra problémái s nagy hibát követ el, hogy nem veszi igénybe

lapomat, amelyet több mint másfél éve a rendelkezésére bocsátottam. Miért halogatja napról-napra közreműködését, és mire jó az ilyen csökönyös hallgatás, amikor nemzetközi fórum áll rendelkezésére. Lapom mindinkább a bármely nemzetiséghez tartozó értelmiségiek kölcsönös térhódításának orgánumává vált, s számos amerikai, spanyol, német, angol stb. kommentár után most a német történészek alapvető munkája a világháborúról (amely Teubnernél jelent meg Lipcseben) lapomat a kortárs történelem egyik legfontosabb forrásának tekinti. Ez a legnagyobb elégtétele az emberek ócsárlása után, amiről tud, akik azt hitték, megölhetik a lapot, amikor megszüntették azt a kezdetben ígért néhány előfizetést s kijelentették, hogy a lapnak csak „akadémikus” értéke van. Ez az érték nekem elég, s szerencsére mellettem állnak a világ legkiválóbb szellemei nemzetiségi hovatartozásra való tekintet nélkül. Sose kerestem sem a házmesterek, sem a hivatalos hülyék elismerését, s az az elit, amellyel együtt dolgozom, többet ér nekem minden tömegnél. A következő számban néhány meglepetést talál majd. E pillanatban készítem elő, s örömmel konstatalem híres új munkatársak csatlakozását, akik elérik, hogy semmilyen országban sem fogják a lapot félvállról venni. Ami személyes munkámat illeti, a fejemben teljesen készen van egy tanulmány Ausztria-Magyarország szerepéről a keleti kérdésben, de az időpont, amikor közreadom még nem fix, és pedig okkal. Egyébként nemrég Svájcban nagyon érdekes emberekkel találkoztam, s fantasztikus dolgokat tudtam meg. Ha nem tragikus korszak lenne ez a mienk, nem kétség, operett lenne, amelyet megzenésítve, szép díszletekkel kellene színrevinni. Nem tudom pontosan legközelebbi budapesti utazásom időpontját, amely új útlevelem megérkezésétől függ, erre várok, valamint a lap következő számának megjelenésére is, de valószínűleg szeptember közepe körül, talán még korábban sor kerül rá. Örülök, hogy kapcsolatban van Palágyival, aki tehetséges ember, olyan, akinek a látóköre meghaladja a Budapesten hermzsegő stréber professzorokét. Nem emlékszik, mióta ajánlgatom Magának, hogy vegye fel vele a kapcsolatot? Üdvözölje igen melegen a nevemben és fogadja Madame Fülepnak szóló tiszteletteljes üdvözetemmel együtt meleg barátságom kifejezését.

Öszinte híve

Vályi Félix

Vályi Félix ld. 41/10.

¹ Ld. 278/8.

² Utalás a Revue Politique Internationale c. 1914–1920 között Párizsban ill. Lausanne-ban megjelent folyóírratra, amelynek Vályi alapító-szerkesztője volt. FL nem írt a lapba.

³ Ld. 54/3.

289. RIPPL-RÓNAI JÓZSEF – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp.] 1915. X. 4.

I. Kelenhegyi út 12–14.

Kedves és igen tisztelt Barátom!

Nagyon megörvendeztetne, ha kiállításomon¹ összejöhetnénk egyik nap. Ha tudnám mikor van legtöbb ideje, akkor azt mondanám, hogy már holnap d.u. 3 és 4 közt szerencsétlenségem Önagysága kedves feleségével együtt. Meg akarom kérni egyidejűleg egy „hatalmasan szép” művészeti előadásra, olyanra, amilyent csak Fülep Lajos nyújthat.²

Ha netán nem jöhetne el holnap, adja kérem tudtomra (Ernszt Múzeum, Nagymező u.) hogy előadására számíthatok-e?

Üdvözli régi tisztelő híve és barátja:

Rippl-Rónai J.[ózsef]

A város neve a cím alapján kiegészítve.

MTAK Kézirattár Ms 4589/244.

Kézírás.

Címzés: Nagyságos Dr. Fülep Lajos úr Helyben Városháza Gránátos utca

Rippl-Rónai József ld. a 18. sz. levél jegyzetét.

¹ 1915. IX. 19-én nyílt meg az Ernst Múzeumban Rippl-Rónai háborús kiállítás.

² A X. 17-i matinén FL nem szerepelt; de jelen volt: Nemzeti öncélúság c. tanulmányában ír róla; (Fülep II. 176.) Móricz Zsigmond olvasta fel egy novelláját és Bartók Béla zongorázott.

290. VÁLYI FÉLIX – FÜLEP LAJOSNAK

[Bécs,] 1915. X. 12.

Kedves Fülep,

Ma este utazunk Berlinbe. Mielőtt azonban elindulok, szeretném Magának megírni, hogy véletlenül Lantos úrral¹ jöttem Pestről Bécsbe a múlt héten, s beszélgetés közben szóba jött, hogy jó volna egy revuet csinálni Pesten a Maga vezetése alatt.² Lantos úrnak nagy kedve van ehhez a tervhez. Én minden lehetőt megtettem, hogy őt erre fölhangoljam, s úgy állítottam be Magát, mint Európa legnagyobb universalgeniejét. Lantos úr nemcsak bevette ezt, hanem hajlandónak mutatkozott arra, hogy finanszírozzon egy a Maga vezetése alatt meginduló revuet.

én fölajánlottam a magam részéről az *ingyenes* kooperációt azzal a föltétellel, hogy előkelő revuet csináljon, jó formájút, s teljhatalmat adjon *Magának* minden tekintetben. Ha ez sikerülne, néhány jó szám megjelenése után könnyű lesz Szemere Miklós³ érdeklődését megnyerni.

Lausanneba írjon nekem, ha lesz valami ebből a tervből, mert akkor adok Magának néhány jó cikket a készülő számok kefelevonataiból.

Sokszor üdvözli mindnyájukat igaz híve

Vályi Félix

A városnév a tartalom alapján kiegészítve: Vályi említi a levélben, hogy Bécsbe érkezett.

MTAK Kézirattár Ms 4590/167.

Kézírás VF monogrammal ellátott levélpapíron.

Címzés: Dr. Fülep Lajos úr I. Logody-utca 49. (Lovas-út 18.)

Budapest Ungarn

Vályi Félix ld. 41/10.

¹ Lantos Adolf (1875–1942) könyvkereskedő, kiadó. Utóbb a Bibliofil Szemle, a Literatura és a Lantos Magazin kiadója.

² A Vályi által proponált lap nem jött létre.

³ Szemere Miklós (1856–1919) politikus, diplomata, író.

291. FÜLEP LAJOS – KÓHALMI BÉLÁNAK

[Bp. 1915.] X. 15.

Igen tisztelt Kóhalmi úr,

szíves fölszólításának¹ örömmel teszek eleget, csakhogy – sajnos – a kitűzött határidőre nem tudom a cikket megírni.² Ezidőszerint éppen két nagyobb művészetelméleti tanulmányon dolgozom,³ amelyeket határidőre kell szállítanom s amelyek a hivatalon s

tanításon⁴ kívül maradó szabad időmet teljesen igénybe veszik. Egyelőre nem is igen tudok mással foglalkozni. Ez az állapot még el fog tartani kb. 2 hónapig. Pedig már az Ön felszólításának vétele előtt is volt szándékom lapja számára írni, mégpedig a *modern olasz könyvkiadásról*,⁵ amely – tapasztalatom szerint – igen érdekes és figyelemreméltó. De ezt is félre kellett tennem a mondott okból. Mert bár egy ilyenféle cikk megírása igen kevés időt vesz igénybe, ezidőszent nem tudok más iránt igazán érdeklődni, mint ami éppen leköti.

Az aukcióról is szívesen írok, ha a mondott időben Ön még reflektál a cikkre.

Igaz tisztelettel kész híve

Fülep Lajos

A hely és év a levél tartalma alapján kiegészítve: az Egy és más a könyv-aukcióról c. cikk itt még terv, 1916 elején jelent meg.

MTAK Kézirattár Ms 4316/275.

Kézírás.

Kóhalmi Béla (1884–1970) könyvtári szakíró, a Könyvtári Szemle c. folyóirat szerkesztője. A Tanácsköztársaság, majd az 1945 utáni magyar könyvtárügy egyik irányítója. Könyvek könyve. 87 magyar író, tudós, művész, közéleti ember és kiadó vallomása kedves olvasmányairól. Szerk. Kóhalmi Béla. Bp. 1918. c. kötetében FL nyilatkozatát is közreadta. (154–156.)

¹ A levél nem maradt fenn.

² Valószínűleg az Egy és más a könyv-aukcióról c. cikkre utal, amely a Könyvtári Szemle 1916. IV. évf. 1. sz.-ban jelent meg (1–7.).

³ A Magyar művészet c. kötet bevezetésében írja FL, hogy a mű 1916 tavaszán íródott. Eszerint eredetileg két önálló műnek szánta az Európai művészet és magyar művészet ill. a szoroson vett magyar építészetről, szobrászatról és festészetről szóló fejezeteket.

⁴ FL ekkor a Fővárosi Múzeum tisztviselője volt (ld. 277/8.), s 1915 húsvétja óta francia nyelvet és irodalmat tanított a Budapesti Társulati Kereskedelmi Akadémia felsőkereskedelmi iskolájában.

⁵ Ilyen cikke nem jelent meg a Könyvtári Szemleiben.

292. FÜLEP LAJOS – KÓHALMI BÉLÁNAK

[Bp. 1916. IV. 23. előtt]

Mélyen tisztelt Kóhalmi Úr,

a húsvéti szünet alatt hozzá fogok jutni, hogy a cikket megcsináljam,¹ nem tudom, elég idején lesz-e ez az áprilisi számra. Az utóbbi időben a rendes iskolai és múzeumi elfoglaltságomhoz még az is hozzájárult, hogy az Iparrajziskolában is kellett előadásokat tartanom² s még tartok is, úgy hogy az Alkotmány-utca, Városliget és Oroszlán-utca háromszögben szaladgáltam el minden időmet. Így azután nem jutottam hozzá semmi egyéb dologhoz. Pontos terminust, sajnos, nem mondhatok, de azt mindenesetre, hogy amilyen gyorsan tőlem telik, elkészítem a cikket.

Igaz tisztelettel

Fülep Lajos

A tartalom alapján datálva: FL cikke az 1916-os Könyvtári Szemle IV. évf. 1. (I–VI. havi) számában jelent meg; a levél húsvét előtt íródott, amely IV. 23–24-re esett.

MTAK Kézirattár Ms 4316/274.

Kézírás.

Kóshalmi Béla ld. a 291. sz. levél jegyzetét.

¹ Az Egy és más a könyv-aukcióról c. cikkéről van szó. Ld. 291/2.

² Az 1915-16-os tanévben (de a 291. sz. levél tanúsága szerint csak 1915. X. után) kezdett FL művészet-történetet tanítani a Budapesti Községi Iparrajziskola női továbbképző tanfolyamán. Neve 1920-ig szerepel az iskola tanárainak listáján, 1918-ban még ténylegesen tanított. Az Alkotmány u. 11-ben a Kereskedelmi Akadémia, a Városligetben – a Stefánia úton – a Fővárosi Múzeum, az Oroszlán utca 1. sz. alatt (ma Török Pál utca) az Iparrajziskola volt.

293. RÉVAI TESTVÉREK IRODALMI INTÉZETE – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1916. X. 20.

Igen tisztelt Tanár úr!

Bocsásson meg, hogy csak huzamosabb idő eltelte után térünk vissza az Ön által megpendített témára, ennek oka azonban abban rejlik, hogy mi, a dolog beható tanulmányozása után, arra az elhatározásra jutottunk, hogy Önt szép és nemes kulturális törekvésében legjobb igyekezetünk szerint támogatni fogjuk, s az Ön által tervbe vett mű kiadására – amennyiben a szükséges előfeltételek létesülnek – vállalkozunk.

Már tárgyalásaink folyamán kifejtettük volt, hogy egy „Magyarország művészete” című szépen illusztrált monográfia-gyűjtemény kiadására a jelen pillanatban talán azért lehetne gondolni, mert a világháború kiragadta a magyarságot abból az ismeretlenségből, vagy helytelen ismertségből melyben évtizedeken át a külföld előtt leledzett és egyszerre a figyelem és érdeklődés előterébe került. Különösen szövetséges társaink kezdenek érdeklődni a magyar nép kulturális értékei iránt. Abban azonban teljesen igaza van igen t. Tanár úrnak, hogy tényleg nem volt és nincs olyan megbízható, de népszerű jellegű könyvsorozatunk, amelyet a németek kezébe adhatnánk. Enélkül pedig még gondolnunk sem lehet arra, hogy országunkat a külfölddel megfelelő és hasznos módon megismertessük és a véletlenül idevetődött idegenek után már most rendszeresen szoktassuk ide az idegeneket. Ezen szép és talán most tényleg időszerű idea megvalósítása azonban csak akkor lehet sikeres, ha a művek ott kerülnek forgalomba, ahol az érdeklődés forrása van és ezen művészeti könyvtár lanszirozása olyan német kiadó kezébe helyeztetik, akinek ilyen és hasonló művészeti kiadványai már elismertek és maga a kiadói márka az egész vállalatnak kellő komolyságot és megbízhatóságot biztosít. Évtizedes tapasztalatunk ugyanis azt a meggyőződést érlelte meg bennünk, hogy egy ilyen vállalkozásnak, bármilyen subvencionálás mellett is, okvetlenül fiaskóval kell végződnie akkor, ha ez egy kiadó által hazulról intéztetik, mivel a könyveknek Németországban való gyors, rendszeres és sikeres plaszirozása a dolog természetéből kifolyólag hazulról nem sikerülhet. Épen ezért első feladatunk az volt, hogy igen t. Tanár úr ideája iránt egy, nálunknál sokkal hívősebb és a dolgokat tisztán üzletileg felfogó német kiadó érdeklődését felkeltsük és őt arra késztes-sük, hogy a kiadásra vállalkozzék. Örömmel közöljük, hogy fáradásunknak meg volt a kellő eredménye, mert Münchenben sikerült a Piper & Cie. kiadócéget arra késztetni, hogy a német kiadást a mi segítségünkkel vállalja. (A Piper céget azt hisszük igen t. Tanár úrnak felesleges közelebbről bemutatni.) Ezzel igen t. Tanár úr ideája a reális megvalósulás felé, egy nagy lépést tett előre. A Piper cég elsősorban is Budapestről óhajt egy monográfiát kiadni, továbbá hozná a budapesti Szépművészeti Múzeum ismertetését, a budapesti M. kir. Nemzeti Múzeum ismertetését, a budapesti magángyűjtemények ismerte-

tését, azután Magyarország népművészetét 2 kötetben, a felsőmagyarországi városokat, az erdélyi szász városokat, a Duna mentén fekvő városokat, a szepességi városokat, a régi várakat és kastélyokat, a magyar művészetet a XIX. században, az erdélyi magyar városokat, ötvös művészetünket, magyar kosztüömöket stb. Az egyes kötetek bolti árát a Piper cég alacsonyán vélné megszabandónak, aminek viszont az a következménye, hogy nagy példányszámban kell az egyes köteteket kinyomni és így tetemes rizikót vállalni. A Piper cég épen ezért velünk szemben azt köti ki magának, hogy minden egyes mű kinyomott példányszámának mintegy felét mi helyezzük el, míg a másik félnek elhelyezése őt terheli. A Piper cég ajánlata teljesen lojális, ő a maga részéről valóban tetemes rizikót vállalna, amit mi mindenképpen el akartunk érni, már csak azért, hogy ne subvencionális alapon létesüljön az egész dolog, hanem igenis elsórangú érdeke legyen neki a könyvek elhelyezése. Ámde a cég, ezt a siker kilátásával teheti, mivel hasonló gyűjteményei révén megfelelő összekötésekre, vevőkörre, stb. tévén szert, az elhelyezés, emberi előrelátás szerint részéről sikerülni is fog. Másként áll a helyzet azonban ránk nézve. Mi, amint látni fogja igen t. Tanár úr, költséget és fáradságot nem kímélve iparkodtunk az Ön ideájának reális bázist teremteni, vállaljuk a magyar kiadás költségeit is, de az arra hivatott tényezők támogatása nélkül arra már nem tudunk vállalkozni – ami különben is egy kiadó cég tevékenységének keretén kívül esik – hogy a Piper & Cie. cég által kívánt garanciát még a saját rizikónkon felül is megadjuk. Itt szerény nézetünk szerint, az idea megvalósítására össze kellene fogni azoknak a kultúrtevényezőknek, amelyek arra hivatottak. Így elsősorban Budapest székesfővárosra gondolunk. Ha a főváros igen t. Tanár úr ideájának megvalósítására segédkezet nyújt, úgy nemcsak egy szép dolognak megvalósítását teszi lehetővé, hanem idegenforgalmi politikájának alapkövét teszi le, mert rendszeres idegenforgalmi politika nem képzelhető el Budapest művésziesen illusztrált monográfiája nélkül. De ugyanez az idegenforgalmi politika megkívánja azt is, hogy a többi monográfiák révén érdeklődés keltessék pl. az erdélyi szász városok iránt is, amikor az oda utazó idegenek kétségtelenül felkeresik Budapestet is. Ezt különben bővebben felesleges kifejteni, hiszen ezen szempontból sokkal fejlettebb európai városokban a legnagyobb mérvben kultiválják a városi művészeti monográfiák ügyét. (Pl. Berühmte Kunststaette, Staedtebilder, Les villes d'art célébres, Monographies of art és számtalan ily hasonló gyűjtemény) A teendő most már az volna, hogy mélyen t. Tanár úr próbálja megnyerni a székesfőváros illetékes tényezőit minden támogatást megérdemlő ideájának, csakúgy mint ahogy bennünket megnyert. Próbálja az illetékes faktorokat arra készíteni, hogy a monográfia minden egyes számából 3000–4000 példányt, példányonként kb. 2.80–3.20 K árért vegyen át magából a budapesti számból, amelyre a fővárosnak különös szüksége van és amellyel ő maga is nagyarányú akciót csinálhat (ingyenes szétosztás stb.) tetemesen többet, hogy ez a kötet minél szebb és díszesebb lehessen.

Nagyon lekötelezne igen t. Tanár úr, ha fáradozásának eredményéről bennünket lehetőleg sürgősen volna szíves értesíteni, mivel a Piper cégnek válasszal vagyunk adósa és a cég főnöke egyébként is Budapestre akar jönni az anyag megtekintése céljából. Nem szeretnők tehát az ügyet soká húzni, mert addig kell a német kiadóval a megállapodást perfektuálni, ameddig neki a kiadványhoz kedve és bizalma van.

Kiváló tiszteletünk kifejezése mellett vagyunk kész hívei

Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság
Dr. Szántó

Nagyságos dr. Fülep Lajos úrnak,
Budapest.

A tervezett sorozat nem valósult meg. A Révai Testvérek kiadó fennmaradt irattárában nincs levél a müncheni Piper-cégtől, s nem található a sorozat támogatását kérő beadvány sem a Fővárosi Levéltár iktatókönyveiben ill. iratai között.

294. DOKTOR JÁNOS – FÜLEP LAJOSNAK

[Pécs,] 1916. XII. 25. Hétfő

Kedves, jó Barátom,

karácsonykor kaptam leveledet: hidd el, gyönyörű karácsonyi ajándék számba ment. Rád úgy emlékezem mindig, mint „Sturm und Drang” periódámbeli egyetlen, értsd meg: egyetlen szívemhez nőtt pajtásomra, kinek nagy és csodálatosan értékes egyénisége mély nyomokat hagyott bennem. Ha tudnád, mily boldog vagyok, ha Rólad hírt hallok, ha levelet küldesz – gyakrabban adnál életjelt Magadról.

Hogy képzeled Te azt, hogy Pesten azért nem kerestelek fel, mert nem írtál? Hát ennyire kicsinyes lenne a Te hűséges cimborád? Dehogy; elvesztettem a címedet és hiába jártam utána – eredménytelenül utaztam vissza. Most *Pécs*ett vagyok, s Kassáról ide küldték leveledet. Szeptember elseje óta a pécsi színház tagja vagyok. Ha ide tudnál látogatni, mily boldog lennék! Ha a közel jövőben alkalmam lenne Pestre látogatni okvetlen értesítek.

Nem tudom, mit szólnak, de a meghatottság ott ül ajkam szélén és mindig mélabús leszék, ha alakodat magam elé rajzolom. Nagyon, kimondhatatlanul szerettelek és igen fáj, hogy máig se láttalak. Az élet azóta bár belémrűgött sokszor – hálisten felülmaradtam és úgy ahogy ráfoghatom, hogy mindig meg lehettem elégedve. De senki nem állt hozzám az úgy nevezett barátok közül oly közel, mint *Te*, aki soh'se adtál hírt Magadról. S hogy ragaszkodásom Hozzád, nem pusztá szó, annak legjobb bizonyítéka, hogy kriminálisan lehetetlen írásodat oly folyékonyan olvasom, mintha nyomtatott betűből lenne odavetve. Mert betűid sem hagyták el egy pillanatra is emlékemet, mint régi ismerősök jöttek elmém.

Én itt persze családotul lakom, fiam, lányom, feleségemmel. Meghitten élünk és nem panaszkodom. Persze Pesten nem vagyok, de van egy előnyöm: amíg ilyen ganaj állapotok vannak a fővárosi színházaknál – nem is *ohajtok* odakerülni. Ez a „fórom” s ezt nem azért írom, mert savanyú a szőlő.

A katonasággal hogy vagy és külföldről hogy kerültél haza? Ha unod is a papírost, míg a várva-várt viszontlátás meg nem érkezik, ugyan eresszél ide még egy postagalambot!

Vagy annyit már nem érek?

Igazad van, hogy annak idején mindketten gyerekek voltunk, de megnyugtatlak: sok dologban *ma* még nagyobb gyerek vagyok. –

Atheista *ma* sem vagyok, akkor sem voltam (közben *voltam*) s így kérem Istenemet, hogy minél előbb hozzon össze Veled.

Forrón ölel hűséges

Doktor Jánosod

Az évszám postabélyegzőről kiegészítve.

MTAK Kéziratár Ms 4586/36.

Kézírás.

Budapestre írt levél.

Doktor János (1881–1942) színész, rendező, a Thalia Társaság alapító tagja. Utóbb különféle vidéki társulatok, 1923-tól Alapi Nándor kamaraszínházának tagja. Legjobb alakításait Ibsen, Hebbel és Molière-szerepekben nyújtotta. Lefordította Hermann Reichenbach Bilincsek c. drámáját, amelyet 1910-ben Miskolcon bemutattak. (Cenner Mihály közlése.) FL ifjúkori barátja, alakját Ady éjszakai és éjszakája c. írásában elevenítette fel. (Fülep II. 44–77.)

295. PALÁGYI MENYHÉRT – FÜLEP LAJOSNAK

Pétfürdő, Veszprém megye, 1917. VIII. 19.

Kedves Barátom!

Tobelbadból folyton készültem magának írni, de úgy elmerültem egészségem ápolásába és egyéb földi jókba, hogy csak most jutok egy pár sor írásához. Nagyon szeretnék magáról hírt hallani; szeptember elejéig itt vagyok; talán maga szorgalmasabb levélíró.

Vályitól¹ kaptam levelet, üdvözlését küldi, szeretne magáról hallani. Mihelyt Pestre jövök, magukat fölkeresem.

Nőm és gyermekeim szíves üdvözlésüket küldik. Öleli híve

Palágyi Menyhért

MTAK Kéziratár Ms 4589/101.

Kézírás székesfehérvári képeslapon.

Címzés: Nagyságos Fülep Lajos Úrnak Budapest I. Logodí utca 51.

Palágyi Menyhért ld. 54/3.

¹ Ld. 41/10. Vályi 288. sz. levelében ír a FL és Palágyi közötti kapcsolatról, amelynek további dokumentuma az Ms 4589/102. jelzetű datálatlan, következő szövegű levélke is:

Kedves Barátom!

Ép e pillanatban hallom, hogy még ma este orvosi consilium lesz súlyos betegen fekvő Zsófi nővéremnél. Oda kell sietnem nőmmel együtt, miért is legnagyobb sajnálatunkra a ma estei vendéglátásról le kell mondanunk. Talán holnapra láthatjuk.

Igaz szeretettel híve

Palágyi Menyhért

296. FÜLEP LAJOS – ELEK ARTÚRNAK

Bp. 1918. II. 27.

Igen tisztelt szerkesztő úr,

hetekkel ezelőtt kerestem önt a városházán, de nem találtam, úgyszintén ma sem, azért postán küldöm el az annakidején említett tanulmány első részét.

Kérem, ne ütközzön meg a bevezetés¹ talán túlságosan elméleti voltán, nem sok az egész, csak úgy tehettem volna népszerűbbé, ha megnyújtom, ezt pedig nem akartam, mert a fő mégis a konkrétumokról szóló rész; ami azután jön – s így lesz végig – már mind a magyar művészet konkrét kérdéseiről szól.

Ha a cikk konvenial Önnek, kérem, értesítsen róla mielőbb, hogy a másodikhoz (Izsó) való reprodukciókról idejében gondoskodhassam.² Beszélgetésünk során Ön is szükségesnek mondotta a képeket ahhoz a fejezethez, mert Izsó ismeretlen dolgairól lesz benne szó. Két kép azonban elegendő.

Végül, ugyancsak a cikk konvenialása esetére, a korrektúra-kefét lakásomra kegyeskedjék küldeni: I Lógodi utca 51.

Igaz tisztelettel kész híve

Fülep Lajos

Ne felejtsem: a folytatások egymástól külön is megállnak, mert mindenik más művészetet tárgyal, sorba, építészetét, szobrászatát, festészetét.

OSzK Kézirattár Levelestár.

Kézírás.

Elek Artúr (1876–1944) író, kritikus, szerkesztő, fordító. 1944-ben öngyilkos lett. Haláláig meleg barátság fűzte FL-hoz, akinek vidékre költözése után egymással gyakran váltottak levelet s Elek rendszeresen látogatta is FL-t Medinán, Baján ill. Zengővárkonyban. Az 1947-ben Elek Artúr emlékére tartott ünnepi esten FL beszélt, előadásának vázlata Ms 4555/30–31. sz. alatt van hagyatékában.

¹ Az Európai művészet és magyar művészet. (Bevezető rész „Magyar művészet” c. tanulmányom folytatólagosan közlendő fejezeteihez c. tanulmány a Nyugat 1918. III. 16-i számában jelent meg. (484–499.)

² Másodikként a Magyar építészet. (Magyar művészet I.) c. fejezet jelent meg a Nyugat 1918. IV. 16-i számában. (682–694.) – A tulajdonképpeni második rész: Magyar szobrászat. (Magyar művészet II.) Ady Endrének ajánlva a Nyugat 1918. V. 16-i számában látott napvilágot. (807–821.) Izsó Miklós két Táncoló paraszt-figurájáról közölt benne reprodukciót. – A befejező Magyar festészet c. fejezet a Nyugat 1922. II. 16-i, III. 1-i és III. 16-i számaiban jelent csak meg. (229–243., 353–362., 383–398.)

297. FÜLEP LAJOS – RAVASZ LÁSZLÓNAK

Bp. 1918. IV. 4.

Kedves Lászlóm,

egyidejűleg írtam Nagy Károly püspök urunknak,¹ informálva őt arról, milyen előterjesztést küldjön a kultuszminisztériumba az én katonai ügyemben, s megkérve arra, hogy tegye meg azonnal, mert a dolog már nagyon sürgős, ha azt akarjuk, hogy a nyáron Erdélybe mehessek.² Én pedig nagyon szeretnék már menni, s azt hiszem, az egyházkerületnek is csak javára válnék, ha mielőbb ott lehetnék, mert buzgalommal és szeretettel fog nekifeküdni a munkának.

Arra kérlek tehát, légy oly jó, állj résen, hogy a püspök úr *nyomban megcsindlta* *és el is küldesse az előterjesztést*, mert minden nap drága s a hivatalos eljárás ügyis hosszadalmas lesz. Eléggé visszavetett az, hogy ő, amikor Pesten járt s beszélt is Tóth min.[iszteri] osztálytanácsossal,³ nem tette előtte szóvá az ügyemet, vagy mert elfelejtette, vagy mert nagyon sietett. Nem szeretném, ha valami ilyen okból megint késnének. Azért, kedves Lászlóm, a te kezvedbe teszem le ezt a dolgot, amely rám nézve mindennél fontosabb – a legnagyobb baráti szolgálatot teszed vele.

Arra is kérnélek, lennél olyan jó egy lev.lapon értesíteni az előterjesztés elküldéséről, hogy nyomban utána járhassak a minisztériumban és sürgethessem.⁴

Nagyon szeretnék már a ti tájatonkon lenni, hozzátok közelebb és magyarok, magyar nép között, ezt a pesti gyülevészt már nem bírom elviselni.

Nem jösztek mostanában ide? vagy te, vagy a püspök?
Szeretettel ölel

Fülep Lajos

Budapest I., Logodi utca 51.

A Dunamelléki Ref. Egyházkerületi Levéltára. C 141. Ravasz László iratai. Levelek.
Kézírás Budapest Székesfőváros Múzeuma. Városliget, Stefánia út feliratú levélpapíron.
Közölve: Ráday-évkönyv IV-V. 178-179.

Ravasz László (1882-1975) ref. lelkész, 1907-1918 között a gyakorlati teológia professzora Kolozsvárt, 1918-tól egyházkerületi főjegyző (püspökhelyettes), 1921-től a Dunamelléki Ref. Egyházkerület püspöke.

FL meleg hangú, elismerő, de a kötetben olvasható filozófiai megállapítások iránt kritikus hangú recenziót írt Ravasz László Látások könyve. (Beszédék, elmélkedések. „Az Út” Könyvtára I. kötet. „Az Út” kiadása. Kolozsvár.) c. kötetéről a Magyarország 1918. I. 1. sz.-ban (17-18.). Kiderül belőle, hogy 1917-1918 fordulója körül már ismerték egymást, FL hallotta Ravasz budapesti előadásait – feltehetően a Kálvin Szövetség konferenciájával párhuzamosan a régi képviselőház gyűléstermében 3 alkalommal „Kicsoda az ember?” címmel tartott sorozatot. Mint FL alábbi, hagyatékában fennmaradt tréfás verse tanúsítja, többször találkoztak és beszélgettek a Fiume-kávéházban:

Hejh! Ravasz László, mikor jössz Pestre?
Várom már váltig vitatkozó estre.
Ki a mennydörgővel szócsatázam én itt,
Kivel mérjem össze panganétom élit?
Talán Megyercsyvel? Kővér mint a hordó,
Ha én Don Quijote, ő a fegyverhordó.
Még a Magyarország is, amilyen megyerség,
Cikket falna folyvást, törje ki nehézség.
Hanem te sovány vagy, finom fajta agár,
Akárcsak jó magam, aki epedve vár,
Hogy a Fiumében versenyt fusson veled
Gondot füstbe fojtva hadi kávé mellett
Hajtogatván vidám gondolat-bor kelyhét
Idea-mámmorral töltözze a lelkét
S lelköve magáról minden földi láncot
Járja el tevéled a szellemi táncot,
A Kállai kettőst vagy a csüddögölőt
Inat ropogtatót, lelki köszvényt ölőt.
Ily káprázat játszik szememmel azólta
Mióta hírt hozott felőled a posta.
Csak már csontot és bőrt is látnék belőled
Valóság köll nekem, nem hiú révület!
Így sóhajt barátod Barbarossa Fülep.

(Ms 4555/19.)

A vers datálatlan, de 1918 első felében íródhatott. A benne említett Megyercsy Béla (1879-1925) lelkész 1910 óta az Ébresztő c. ifjúsági lap szerkesztője volt, amely 1918-tól Magyarország címmel jelent meg. FL-nak 1918-ban 13 cikke jelent meg a lapban.

Amikor Kenessey püspök halála után Ravaszt püspökhelyetessé választották meg, közvetlenül is támogathatta FL-nak azt a törekvését, hogy az erdélyi ref. egyházkerület valamelyik falujában vállal lelkészi szolgálatot.

¹ Nagy Károly (1868-1926) ref. lelkész. 1908-tól egyházkerületi főjegyző, 1918. II-től püspök.

² FL levele 1918. IV. 4. keltezéssel 323/1918. sz.a. szerepel az Erdélyi Ref. Püspöki Hivatal iktatókönyvében: Dr. Fülep Lajos kérése Erdélybe jövele ill. katonai szolgálat alóli felmentése kieszközölése tárgyában. Intézkedés: V. 8. Dr. Ravasz László nagytiszteletű tanár úr fogja elintézni. – V. 29-én értesítettek FL-t (597/1918.), hogy felmentésére vonatkozólag kitöltött íveket véleményezésre küldjön Kolozsvárra. VI. 12-én FL táviratban sürgette a felmentése ügyében való cselekvést, mire ugyancsak táviratban értesítik, hogy az irat elment (687/1918.). VI. 29-én FL ismét táviratban kéri, hogy felmentését

Neményi államtitkárnál sürgessék meg, ami VII. 1-én megtörténik (823/1918.). A VKM-tól VIII. 23-án 9189. sz. a. jön értesítés a felmentésről (1182/1918.). Az Erdélyi Püspöki Hivatal iratai közül csak a 306. sz. levél maradt fenn, a többi kiselejtezték, csak az iktatókönyv adatai nyújtanak ügyéről tájékoztatást.

³ Tóth István VKM osztálytanácsos, utóbb államtitkár, a protestáns ügyek előadója, a budapesti Kálvini téri ref. egyházközség gondnoka.

⁴ A levél nem maradt fenn: ld. a 298. sz. levelet.

298. FÜLEP LAJOS – RAVASZ LÁSZLÓNAK

[Bp. 1918. IV. 4. után]

Kedves Lászlóm,

szívből köszönöm neked fáradozásod, a gyors és kimerítő levelet, a jószándékot, mindent.¹ Bár úgy menne minden, ahogy te gondolod. Engem egy kissé szkeptikusabbá tettek soraid, mert annak idején, mikor a püspök úrral² beszéltem, ő azt mondta, van bőven üres parókhia, csak ki kell választani a megfelelőt, most pedig úgy látom, előbb valami meddő pályázatra kell várnom. Annak idején az abszolutoriumot sem tartotta szükségesnek – ha most csak a megszerzése után teszünk lépéseket a hadmentességi ügyemben, néhány hónappal kitolódik odamenetelem, mert abban tévedt hogy paláttal a hátamon nem háborgat senki: nem háborgatna, ha soroztatásom előtt már teológus lettem volna, de így én elsősorban vagyok népfelkelő s csak aztán teológus, akinek a fölmenthetősége még egyáltalán problematikus s csakis protekcióval és az eset rendkívülisége alapján érhető el, nem pedig a törvény rendelkezésének egyszerű következtéseként. Hiszen ha az én mentesítem³ olyan magától bekövetkező volna, nem nyomná a fejemet a bű. Hanem hát így vagy úgy, belenyugszom a sorsomba – mert másként nem tehetek, s várom a szabaddulás idejét, mint sok-sok fogoly idegenben: én is *haza* jutok egyszer. Hiszek abban, hogy az Istennek valami szándéka van velem, hogy nem véletlenül határoztam el magam erre a lépésre, és mindennap imádkozom érte, vezessen is el oda, amerre az irányt megmutatta. Lehetetlen, hogy meg ne hallgasson.

A püspök úrral Pesten létekor beszélni fogok. Kolozsvárra inkább olyankor megyek majd, amikor veletek lehetek: a rumliban⁴ szót se tudnánk tán váltani. A megjelölt időben táviratozok neked s kérlek, intézd akkor is jó belátásod és jó szíved szerint a dolgomat.

Szeretettel ölel

Fülep Lajos

A tartalom alapján datálva: a 297. sz. levél után íródott.

A Dunamelléki Ref. Egyházkerület Levéltára. C 141. Ravasz László iratai. Levelek. Közölve: Ráday-évkönyv IV-V. 179.

Kézírás.

Kolozsvárra írt levél.

Ravasz László ld. a 297. sz. levél jegyzetét.

¹ Előzményét ld. a 297. sz. levélben.

² E levél kapcsán a közreadó, Nagy Edit jegyzete (Ráday-évkönyv IV-V. 179.) Nagy Károly elődjére, Kenessey Béla erdélyi ref. püspökre utal, aki 1918. I. 8-án halt meg. Lehetséges, hogy róla van szó, mégis valószínűbb, hogy utódjáról, Nagy Károlyról (ld. 297/1.), a levél további részében u. i. újra említve van

a püspök, aki ezúttal csakis Nagy Károly lehet. Ha az első alkalommal Kenesseyre gondol FL, bizonyonyosan megkülönböztette volna őket egymástól.

³ FL-t 1915-ben mint székesfővárosi tisztviselőt sorozták ill. bizonytalan időre felmentették.

⁴ Az utalás Nagy Károly püspöki beiktatására vonatkozik, amelyre 1918. V. 5-én került sor.

299. MÁLNAI JENŐ – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1918. IV. 26.

Tekintetes Fülep Lajos úrnak a „Nyugat” szerkesztőségében.

Tisztelt Uram!

„Az életnek, a mára s a mán keresztül a jövőre való hatás kedvéért íródtak e sorok”¹ – erre a mondatára hivatkozom, midőn kérem engedje meg, hogy néhány megjegyzést fűzhessek megállapításaihoz.

Az Ön tanulmánya az egyetlen olyan tanulmány a magyar építőművészetről, mely ezt a művészetet nem kiragadva a kort kitevő irodalmi és művészeti mozgalmakból, hanem azokkal a legszorosabb összefüggésben akarja nézni. Ebben van legnagyobb értéke s mégis ebből a szempontból fogok kiegészítésül néhány szót elmondani.

Mert amennyire éreztetni tudta, hogy a tizenkilencedik század első felének építészete a klasszicismus és romanticismus művészi világfelfogását tükrözteti vissza, annyira hiányát érezzük annak, hogy Lechner Ödön² működését vizsgálva elmulasztotta vagy nem tudta megkeresni azt az eszmekört, melyhez ő tartozik, vagy helyesebben (Schöpflin szavaival élve) Lechnernek a magyar társadalomba nyúló „gyökereit”.

Arra a megállapításra jut, hogy „a nagyszerű kezdet azért vált a mi külön tragikus magyar ügyünké – mert noha nemzeti volt a Lechner útja a nemzet nem tudta követni”.³ – Ez súlyos mondás, annál súlyosabb, hogy igaz. De itt nem szabad megállni, az ilyen jelenségek okát meg kell tudni magyarázni. Különösen ha már előzőleg oly fontos megállapításra jutott, hogy a művészi értékelésnél két alap elve lesz: „a művészetek közössége és folytonossága. Ezt nem csak ott kell észre venni ahol megvan, hanem ott is ahol éppen hiányzik például Lechner esetében”.

A nemzeti stylus-törekvések aktualitása (közösség és folytonosság) meg volt Feszl⁴ idejében az ötvenes hatvanas években, amikor a magyar művészet a klasszicismuson és romanticismuson keresztül gyönyörű ívvel jutott el a legmagasabb csúcsig Arany Jánosig. Ekkor megvolt a talaj ahhoz, hogy a nemzetiességre való törekvés minden művészetben érvényesülhetett volna ha meg lettek volna kellő interpretálói. Feszl Vigadója gyenge kezdet volt, de az ő első lépéseinek logikus és természetszerű folytatása lett volna Lechner Ödön, ha akkor jött volna.

Mert bár Lechner egész munkássága a modernség jegyében folyt le, s úgy hívei mint ellenségei a modernség apostolának állították őt be, mégis ő művészetében az Arany Jánosok szellemi rokona – (a műalkotásban pedig a szellem a lényeges) – akikben a nemzeti érzés valódi mindent betöltő tartalom.

Lechner műveinek szelleme távol van a modern nagyvárosi élettől, az ő épületei nem valók a forgalmas nagyvárosi utcákba, villamos csilingelés, autók és kocsik zűrzavaros lármája közé, hanem a hold-utcai békés csendes vidékeken érvényesül architekturájuk.

Innen van az, hogy Lechner épületei noha húsz évnél nem igen idősebbek, mégis sokkal távolabb érezzük magunktól. Olyanfajta megilletődéssel nézzük őket mint elmúlt vilá-

gok becses műemlékeit – valóban azok. – De formavilága idegen nekünk. Tisztelői és tanítványai nem cselekedtek volna tehát helyesen, ha azt magukra erőszakolták volna, mert náluk a nemzeti eszmének nem volt s nem is lehetett olyan ereje mint nála. Sokkal internacionalisabban és differenciálódottabban látják ők a világot, mint Lechner. Még akik a legjobban igyekeznek magyarul építeni, azok is messze vannak attól, hogy művészetüket nemzetinek lehetne nevezni.

Lechner tragikuma az volt, hogy későn jött. Az az irodalmi és művészeti korszak, melyben ő működött éppen a legélesebb harcban állott Arany Jánosék művészi felfogásával. Természetes, hogy egyedül maradt és nem tudta teljesen valóra váltani művészi álmait.⁺

Ennyit a múlttól. Érdeklődéssel várjuk, hogy a jelenről Fülep Lajos úrtól fogunk hallani értékes és szép dolgokat. A művészetnek, a laikusoknak, a hozzáértő érdekelteknek egyaránt nagy hasznára fog ez lenni: ezért reméljük, hogy nem kell sokáig várnunk.

Maradok tisztelője

Málnai Jenő

⁺ Hogy milyen károsan érezteti hatását a magyar irodalomban és művészetben az a körülmény, hogy Magyarországon mindig elkésve jelentkeznek a külföldi szellemi mozgalmak s ezzel egyes emberek mily tragikus összeütközésekbe és helyzetekbe kerülnek (mint a jelen esetben is): arról lehetne még sokat beszélni, de mellőzöm (Az Ybl-féle⁵ neoreneszansz és a szecesszio mozgalmára gondolok.)

MJ.

Címem:

Málnai Jenő I.é. építész h.

Budapest. József-műegyetem

Lágymányos.

MTAK Kézirattár Ms 4588/285.

Kézírás.

Címzés: Tektetes Fülep Lajos úrnak Budapest I. Lógody-u. 51.

Málnai Jenő (1899-?) a FL-nak írt levelek idején a budapesti Műegyetem építészeti karának hallgatója volt. Az 1917-18-as tanévben első évre beiratkozott, de a 2. félévet nem zárta le; az 1918-19-es tanév mindkét szemeszterében beiratkozott, de nem tett vizsgát. (Végh Ferenc közlése.) További sorsa ismeretlen.

¹ FL Európai művészet és magyar művészet c. tanulmányából vett idézet. Nyugat, 1918. III. 16. 487.

² Lechner Ödön (1845-1914) építész. Schöpflin nem írt Lechnerről, talán más kapcsán mondta az idézett szavakat.

³ A teljes idézet: A nagyszerű kezdet és a nagyszerű vállalkozás azonban epizóddá zsugorodott, a mi külön tragikus magyar ügyünké . . ." FL: Magyar művészet 1.) Nyugat, 1918. IV. 16. 694.

⁴ Fcszl Frigyes (1821-1884) romantikus építész.

⁵ Ybl Miklós (1814-1891) neoreneszansz építész.

300. FÜLEP LAJOS – RAVASZ LÁSZLÓNAK

[Bp. 1918. V. 5. körül]

Kedves Barátom,

még nem sürgönyzök, ahogy pedig kívántad s meg is ígértem, mert a sürgönynek nem sok értelme volna, legfőljebb az, hogy rövid s hamarabb elolvashasd, mint e levelet, de

én már ezt se bánom, azt se, ha sok dolgod közt meg is bosszantalak most, majd csak megbékítelek később, ha jobban ráérsz. Most pedig, akár ráérsz, akár nem, informállak a dolgokról, hátha tehetsz valamit. Mert igaz ugyan, hogy püspökszentelés is van, meg talán téged is most választanak,¹ de hát az egyház leendő egyszerű szolgájáról se feledkeztek meg a solemnitások között. Nemcsak a magam személyéről van szó, ezért nem is vesztegetném a papírost, hanem valamelyik kis erdélyi egyházközségről is, amelyekre nyilván predestinálva vagyok, csakhogy még nem találtuk meg egymást.

Hát a püspök úrral² csakugyan beszéltem, amikor idefönn járt, s ő megmutatta nekem az anyásítandó filiák listáját, együtt áttanulmányoztuk s meghánytuk-vetettük. Akadt ott több, amelyhez kedvem volna, de az a bajuk, hogy még csak ezután anyásítandók, s ez hónapokig el fog tartani, meg hogy nem mindenkiről s éppen a nekem legalkalmasabbokról, bizonyos, hogy a minister hozzájárul az anyásításukhoz. Kivétel csak egy volt, *Szováta*, amelynek a többi fölött az a rendkívüli előnye, hogy *már anyásítva van*, s amint kezemben az abszolutorium, a püspök úr oda rögtön kinevezhet. Ennek csak az a baja, hogy a beneficiumát az a pap,³ akinek ecclesiájához még mindig hozzátartozik, ezidőszerint is élvezi, s a püspök úr azt mondta, nem tudja, hajlandó lesz-e az illető lemondani róla. Ő ugyanis, úgy látszik, kímélni akarja az intra dominium jogokat. Ettől függetlenül azonban mégis abban állapodtunk meg, hogy engem *Szovátra fog kinevezni*, mert így a kinevezés után, szóval mától mintegy 2 hétre, rögtön meg lehet indítani az eljárást katonai mentesítesem ügyében, míg más, ezután anyásítandó filiára való kinevezés esetében még az anyásítást is ki kellene várni; s ha aztán Szovátaban való tényleges funkcionálásomnak csakugyan akadálya támadna utólag, a kinevezésem után, akkor ő még mindig áthelyezhet valamely más, ezután anyásítandó helyre, de legalább így a katonai mentesítesem már meg van – vagy legalább is még a Szovátra való kinevezéssel kapcsolatban kiderül, hogy egyáltalán megszerezhető-e. Már most én csak arra kérnélek, légy olyan jó, tudakozódjál egy kicsit Szováta dolgában, mert én nemcsak azért ragaszkodom hozzá, hogy ezen a réven hamar kineveződhetem, hanem azért is, mert csakugyan *szívesen mennék Szovátra*. A vidéket ismerem és szeretem, Dani bátyám⁴ nincs nagyon messze tőle, hozzá fordulhatok, ha kell valamiben, tanácsért, meg aztán, ha nem is nagy, de elegendő lélekszámú ecclesia ahhoz, hogy foglalkoznom érdemes legyen vele. (A püspök úr abban a tévedésben volt, hogy én valami sinecurát keresek, s többek közt ajánlott egy helyet, ahol tán 17 lélek van, míg aztán felvilágosítottam, hogy én *gyülekezeti intenzív munkát* is akarok végezni s egészen kis helyre csak átmenetileg mennék; *nagy hely* alatt persze még mindig *falut* értek, nem várost, amiből nem kérek. Nem tudom, miből következtetted az én sinecurás szándékomra, ami eszem ágában sem volt soha, s amelynek a gyanúja még ma is bánt.)

Az abszolutorium legkésőbb 15-én – tehát nem május végén – a kezemben lesz,⁵ a felelőből már le is kollokváltam az anyagnak, mindennap lerázok valamit. De még így is nagyon sajnálom, hogy a püspök úr előbb – már most – ki nem nevezhet, mert nagyon félek, hogy a katonai dolog hosszadalmas lesz s különösen, hogy bele talál nyúlni a nyárba, amikor esetleg Tabajdy⁶ elmegy Pestről. Kár, hogy nem lehet úgy venni a dolgot, mint ha már meg volna, hiszen csak formáság az egész, még pedig fölösleges formáság: hogy egy pár vaskalapos uri ember itt beírkálja az indexembe, amit eddig is mindig beírkált.

A püspök úr egyébként a nyáron be fogja járni az anyásítandó helyeket Tóth min.[iszteri][anáncsos]sal,⁷ az jutott eszembe, nem mehetnék-e velük én is egyik másik helyre, hogy arra az esetre, ha Szovátaból nem lehetne semmi, közösen tekintenők meg, amit már papíron kiszemeltünk. Mit gondolsz, belcegezne? Megkérjem erre annak idején? –

Mondanom sem kell, hogy a válaszodat csak akkorra kérem, amikor már túl leszel a cécókon – de azért a forgatagban ne feledkezz meg rólam. És főleg: ne haragudj a zaklatásért!
Ölel

Fülep

A tartalom alapján datálva.

A Dunamelléki Ref. Egyházkerület Levéltára C 141. Ravasz László iratai. Levelek. Kisebb kihagyással közölve: Ráday-évkönyv IV-V. 180–181.

Kézírás.

Kolozsvárra írt levél.

Ravasz László ld. a 297. sz. levelet.

¹ Ld. 298/4. Ravasz László, aki korábban kolozsvári teológiai tanár volt, 1918. II. 20-án egyházkerületi főjegyző (püspökhelyettes) lett.

² Ld. 297/1.

³ Bíró Géza sófalvi lelkész.

⁴ Kócsi Dániel (1860–1928) sárospataki, majd budapesti és edinburghi teológiai tanulmányok után 1891–1921 között a székelyvajai, kispölgényi és göcsi hármás egyházközség lelkésze, 1921–1928 között Sárretudvariban helyettes lelkész. FL édesanyja húgának, Sándor Emiliának a férje, FL nagyon tisztelt és szeretett példaképe.

⁵ Az abszolutorium dátuma: 1918. V. 17.

⁶ Tabajdi Kálmán honvédelmi minisztériumi államtitkár.

⁷ Ld. 297/3.

301. FÜLEP LAJOS – RAVASZ LÁSZLÓNAK

Bp. 1917. [helyesen: 1918.] V. 17.

Kedves barátom,

köszönöm, amit Szováta érdekében eddig is tettél s hogy sok dolgod között rám gondoltál.

Az indexemet¹ a mai napon készen és lezárva elküldtem püspök úrnak,² azzal a kéressel, hogy most már nevezzen ki sürgősen és küldje el azonnal az előterjesztést a kultuszba hadi mentesítem ügyében.³ Itt van tehát végre az az időpont, amikor a dolgomat dülőre vihetitek, ha akarjátok: minden nap drága most, mert az előterjesztés elintézése úgyis időbe fog telni, félő, nagyon belenyúl a nyárba, amikor ministeriumi támogatói esetleg már nem lesznek Pesten. Kérlek hát, kedves Lászlóm, ne késlekedjetez most *egy napot se*: csináljátok meg a dolgot azonnal.

Ami a félévenkénti s.[egéd]lelkész-kinevezés ususát illeti, ingedd meg, hogy ezt ne vegyem egészen komolyan. Lehetetlennek tartom, hogy bárminő usus, ami elvégre nem törvény, erősebb legyen a püspök és a főjegyző akaratánál. De ha ezen mégis „segíteni” kell, „ha lehet” – amint írod – akkor sem tudok beletörődni abba, hogy „most még ez nem olyan fontos kérdés” – mert hiszen éppen most és csak most fontos.

Ha azonban mégis akár ez, akár más akadály késleltetné a kinevezésemet, kérlek, értesíts róla azonnal és küldjétek vissza az indexemet, hogy idejekorán tehessem meg a kellő lépéseket más kerületben. Kár minden percért, amit itt töltök.

A püspök úrhoz intézett levelemet légy szíves elolvasni az előterjesztésről való tájékozódás kedvéért.⁴ Itt is csak ugyanazt írhatnám róla.

Egyébként most már nyugodt vagyok: én megtettem a magamét, és tudom, ti is megfjátok tenni a magatokét. Tapasztaltam, hogy bennetek, erdélyiekben, van *διακρισις Πνευματων*, és nemcsak a szátokon hordjátok a barátságot.

Szeretettel ölel

Fülep Lajos

A dátum évszáma téves: a levél 1918-ban íródott.

A Dunamelléki Ref. Egyházkerület Levéltára C 141. Ravasz László iratai. Levelek. Közölve: Ráday-évkönyv IV-V. 181-182.

Kézírás Budapest Székesfőváros Múzeuma. Városliget, Stefánia út feliratú levélpapíron.

Ravasz László ld. a 297. sz. levél jegyzetét.

¹ FL teológiai indexe Ms 4593/1. sz. alatt van hagyatékában.

² Ld. 297/1.

³ A kinevezés 1918. V. 21-i dátummal megtörtént. A hagyatékban: Ms 4593/2. Előzményeit ld. 297/2.

⁴ Az Erdélyi Ref. Püspöki Hivatal iktatókönyvében 553/1918. sz. a. a következő bejegyzés található: V.17. érk. V. 21. Dr. Fülep Lajos abszolválta alapvizsgázott theologus kinevezetését kéri. Intézkedés V. 21.: a) Fülep Lajosnak indexével együtt szavatai kinevezése megküldetik. b) Marosi esperes erről értesítetik. c) ig.[azgató] tanács erről szintén értesítettik. – FL levelének szövege nem ismeretes, kiselejtették.

302. BORSODI LAJOS - FÜLEP LAJOSNAK

Nagybecskerek, 1918. V. 20.

Kedves, jó Lajosom!

Gyönyörű írásaidat a Nyugat-ban¹ leírhatatlan élvezettel, örömmel, büszkeséggel olvasom. Meg kellett ezt neked mondanom, lelki szükségét éreztem annak, hogy régi, múlt-hatatlán szeretetemnek, nagyrabecsülésemnek egyszer újból kifejezést adjak. Páratlanul megírt, nagyszerű tanulmányod reám – noha ismerem zsenialitásod (minden zsenialitás) határtalanságát – a szenzáció erejével hatott. Csak ezt akartam neked mondani.

Öllelek és rád gondolok azzal a szeretettel, amely fiatalságunkat felejthetetlenül széppé tette.

Lajos

MTAK Kézirattár Ms 4585/177.

Kézírás Dr. Borsodi Lajos feliratú levélpapíron.

Címzés: Nagyságos Dr Fülep Lajos írónak Budapest a Nyugat címén VI. Vilmos császár út 51. III.

[Áthúzva, helyette:] I. Lógody u. 51.

Dr. Borsodi Lajos feliratú borítékban.

Borsodi Lajos (1883–1941) Klein Mór nagybecskereki főrabbi fia, FL gyermekkori barátja, aki egy évvel fölőtte járt a gimnáziumba. Nevét 1909-ben változtatta Borsodira. (Korábban írói névként használta.) Ügyvéd, a bánáti Magyar Párt ügyésze volt, versei, elbeszélései és cikkei helyi és budapesti lapokban is megjelentek. 1941 őszén kivégezték a jabrekei gyűjtőtáborban. (Németh Ferenc közlése.) FL úgy tudta „Borsodi Lajosról, hogy megölte családját és önmagát. Szörnyű! – (Manojlović Tódnak írt 1962. X. 5-i levelében.)

303. RAVASZ LÁSZLÓ – FÜLEP LAJOSNAK

Tiszteletes Doktor Úr!

Kolozsvár, 1918. V. 22.

Van szerencsém mellékelten a szovátai egyházközségbe szóló kinevezési okmányát megküldeni.¹ Állását, mint a kinevezésben is jelezve van, június 1-én foglalhatja el, azonban állása elfoglalására június 15-ig esetleges magán ügyei ottani elintézésére szabadságot engedélyezek. Kinevezéséről a marosi egyházmegye esperesét, nagytiszteletű Kovács Lászlót,² mint illetékes esperes urat szintén értesítettem. Kérem azonban, hogy majd annak idején Szovátára utaztában az esperes urat (lakik: Koronkán up. Marosvásárhely) személyesen is fölkeresni szíveskedjék.

Isten áldása nyugodjék személyén új munkakörében és tegye gyümölcsözővé munkáját! Szeretettel várjuk!

Atyafiságos szeretettel:

Ravasz László
püspök h. [elyettes]

Tiszteletes Dr. Fülepp Lajos református lelkész úrnak
Budapest
I. ker. Lógodi u. 51.

MTAK Kézirattár Ms 3493/3.

Gépirat az Erdélyi Református Püspöki Hivatal levélpapírján.

Iktatószáma: 553/1918.

Budapestre írt levél.

Ravasz László ld. a 297. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. a hagyatékban Ms 4593/2.

² Kovács László (1870–1957) koronkai, később dési ref. lelkész.

304. IGNOTUS – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1918. V. 25.

Kedves kollégám,

ugy-e nem lepi meg, ha megmondom, hogy legutóbbi Izsó-essayje chef d'oeuvre?¹ De jól esik megmondanom, s örülnöm, hogy nálunk jelent meg. Continuez.

Igaz híve s társa

Ignotus

Kedves Uram!

Határtalanul örülök, hogy megszólalt. Az Izsó cikkétől ép úgy át vagyok hatva, mint annak idején a Szellemben a „Művészet és emlékezés”-től.² Adja isten hogy sokszor olvashassam.

Szeretettel köszönti híve

Ódry Árpád³

MTAK Kézirattár Ms 4587/237.

Kézírás a Nyugat levélpapírján. Vilmos császár út 51. III. em. 63–50 tel.

Címzés: Nagyságos Fülep Lajos úrnak Lógody-utca 53 Budapest I.

Ignotus (Veigelsberg Hugo) (1869–1949) író, kritikus, szerkesztő. A Hét, a Szerda munkatársa, 1908-tól a Nyugat főszerkesztője.

¹ Ld. 296/2.

² Pontos címe: Az emlékezés a művészi alkotásban. ld. 156/7.

³ Ld. 131/1.

305. FÜLEP LAJOS – RAVASZ LÁSZLÓNAK

[Bp. 1918. V. vége]

Kedves Barátom,

hálás köszönet mindenért, táviratért, kinevezésért, szabadságért.¹ Legjobb szeretnék fölpackolni és menni, de persze, amint tudod, nem lehet. Azóta talán már elküldtéték az előterjesztést a kultuszminisztériumba katonai fölmentésem ügyében – ha még nem, kérek tegyék meg, mert most már ezen múlik minden.² Hiszen enélkül a kinevezésemnek sem tudom semmi hasznát venni. Attól tartok, hogy azt a jún. 15-ig adott szabadságot ugyancsak meg kell majd hosszabbítani... amíg a hivatalos masinán keresztül megy a dolog. Én mindenesetre hajtani fogom; abból, ahogy a colloquiumokat elintézttem mondott időre (pardon, két nappal késtem!), láthatod, hogy nem tréfálok.

Különösen örültem annak, hogy mellékelte leveledből megtudtam az esperesem nevét.³ Hiszen ismerem! 1906-ban együtt voltunk az unitarius zsinaton,⁴ helyesebben a zsinat után szegény jó Benedek bátyánknál⁵ Makfalván, ott volt Ravasz, nyáradszeredai pap-esperes,⁶ Kovács apósa is: ez volt az az összejövetel, amit mindig úgy emlegetek, hogy olyan nagy hatást tett rám! Öten voltak együtt papok és sok mindenről beszéltek, de oly komolyan, okosan, magas és nobilis szempontokból, hogy csak bámultam; azóta szoktam volt mondogatni: ilyen jó társaságban sohase voltam Magyarországon, ahol őt (!) feltétlenül becsületes és okos ember legyen együtt egy fedél alatt. Emlékszem jól, Kovács vacsora közben rendkívül ötletes kis dikciót mondott, igen megkacagtuk. Velem meg edinburghi élményeiről beszélt. Mintha most is látnám.

Szóval, kedves Lászlóm, eddig minden rendben volna, úgy megyek már közétek, mint-ha haza mennék – ha mehetek. Ne haragudj rám, hogy én ilyen telhetetlen vagyok, hogy a kinevezéssel már be sem érem, hogy alig tesztek meg nekem egy dolgot, már másikat kérek, de mit csináljak, ha a kettő voltaképpen egy dolog, egyik a másik nélkül nem gilt.

Az előterjesztés elküldéséről is légy szíves egy sorban értesíteni, hogy azonnal akcióba léphessek.

Még egyszer sok-sok köszönet
szeretettel ölel

Fülep Lajos

Bpest I., Logodi u. 51.

A tartalom alapján datálva: a levél a V. 21-i szavátai kinevezés megtörténte után íródott.

A Dunamelléki Ref. Egyházkerület Levéltára C 141. Ravasz. László iratai. Levelék. Közölve: Ráday-évkönyv IV-V. 182–183.

Kézírás.

Kolozsvárra írt levél.

Ravasz László ld. a 297. sz. levél jegyzetét.

¹ A távirat nem maradt fenn. A kinevezés Ms 4593/2. sz. a., kinevezésével egyidejűleg FL VI. 15-ig szabadságot kapott, amelynek VI. 26-án meghosszabbítását kérte. Kérését VI.30-án pártolólágg továbbították Kovács László marosi egyházmegyei espereshez. (Erdélyi Ref. Püspöki Hivatal iktatókönyve, 816/1918. – az eredeti irat kiselejtezve) ill. ld. a 303. sz. levelet.

² Ld. 297/2.

³ Ld. 303/2.

⁴ A levél közlője, Nagy Edit feltételezése szerint az 1906. IX. 16-i firtosmonostori unitárius templom felszentelése alkalmából találkozott FL az említettekkel, ez azonban lehetetlen, mivel FL 1906. V. 27-től X. végéig Párizsban tartózkodott.

⁵ Benedek Dénes (1850-?) 1915-ig, nyugalomba vonulásáig makfalvi ref. lelkész.

⁶ Ravasz János (1842-1928) nyárádszeredai ref. lelkész, esperes.

306. FÜLEP LAJOS – NAGY KÁROLYNAK

Bp. 1918. VI. 1.

Főtiszteletű Püspök Úr!

597/1918. sz. leiratára¹ van szerencsém a következőket válaszolni:

Két levelemben és élő szóval tett közlésemben nyújtott információim katonai mentesítésem módjára vonatkozólag az illetékes Közokt[atási] miniszteriumi ügyosztály vezetőjének és referensének egybehangzó utasításán alapult; noha semmi kétség sem foroghatott fenn nyújtott információim helyessége felől, Főtiszteletű Püspök Úr leiratával ismét elmentem a miniszteriumba, ott azt bemutattam, mire megismélték azt, amit előző alkalmakkor mondtak s amit én két ízben pontosan meg is írtam, vagyis:

– *lelkészeket* és lelkészjellegű egyéneket *nem* szoktak és nem is lehet *fölmenteni*, hanem a *véderő törvényben* biztosított *hadmentességi kedvezményben* részesítik őket; ez két mérőben különböző kategória: a felmentés a combattansokra vonatkozik, a véderő-kedvezmény a lelkészekre, vagyis nem combattansokra: éppen ezért lelkészt *nem lehet* felmentési Névjegyzékkel „felmenteni”, minthogy, ismétlem, ő nem tartozik a felmentettek kategóriájába, a felmentési Névjegyzék pedig csak ezekre nézve kötelező; a háború elején, míg a dolgok nem voltak kellőleg tisztázva, a katonaság tényleg úgy akarta kezelni a papokat is, mint a civileket, hamarosan tisztázták azonban a dolgot, s azóta a papok hadmentesítése *felmentési névjegyzék nélkül püspöki előterjesztés alapján* történik; hozzátehetem, hogy a dunamelléki egyházkerület püspöki titkárától is teljesen azonos értesülést vettem s végül azt, hogy a „felmentés” ügye nem is tartoznék a közoktatási miniszterium hatáskörébe, hanem a belügyébe;

ismételve kérem tehát Főtiszteletű Püspök Urat, kegyeskedjék az előterjesztést az általam már előadott módon elkészíttetni s a közoktatási miniszteriumhoz átküldeni, ahonnan azt majd a honvédelmihez továbbítják;

ha netán valamilyen adatot az előző alkalmakkor kifelejtettem volna, még egyszer ideírom az előterjesztés vázlatát:

„Dr. Fülep Lajost, aki 1885-ben született Budapesten, nagybecskereki (Torontál megye) illetőségű, aki mint a székesfővárosi múzeum tisztviselője $\frac{4000 \text{ sz}}{\text{H. M. H. 1915}}$ m. kir. honvédelmi miniszteriumi leirattal a népfölkelési tényleges szolgálat alól bizonytalan időre fölmentetett s ezen fölmentése az $\frac{171 \text{ 900}}{4 \cdot 1917}$ sz. honvédelmi miniszteriumi igazolvánnyal a fenti

időtartamra érvényben tartatott, aki az 1916–18 években a budapesti ref. teológiai akadémián a négyéves teológiai tanfolyamot szabályszerűen elvégezte –

– a marosi egyházmegyében fekvő szovátai egyházközségbe helyettes lelkészi jogkörrel segédlelkésznek kineveztem az összes lelkészi teendők végzésére –

kérem ennél fogva a tek[intetes] vall[ás] és kult[us]z] miniszteriumot, méltóztassék F[ülep] L[ajos] számára a *véderő törvényben* lelkészek és lelkészjellegű egyének számára biztosított hadmentességi kedvezményt a m[agyar] kir[ályi] honvédelmi miniszteriumnál kieszközölni;

Ezen kérésem támogatására indokaim a következők: igen fontos nemzeti érdek, a magyarság fenntartása Erdély veszélyeztetett vidékein stb. egyfelől – az alkalmas és mással pótolhatatlan egyén másfelől; mindezek az okok F[ülep] L[ajos] nélkülözhetetlenségét teljes mértékben indokolják és nemzeti érdek, hogy lelkészi hivatalát mielőbb elfoglalhassa és működését megkezdhesse.”

Mint már előzőleg is jeleztem, különösen fontos ennek az utolsó pontnak – az indoklásnak – nyomatékos formulázása. Annál is inkább, mert a referens, különös tekintetből, szószerint akarja azt fölvenni a maga indoklásába, mellyel kísérve az ügyet átteszi a honvédelmibe.

Ha Főtiszteletű Püspök Úrnak még ezeketán is a legcsekélyebb aggálya maradna fenn valamilyen irányban a dolog formáját illetőleg, a kedden Kolozsvárra érkező Tóth István min[iszteriumi] oszt[ály] tanácsostól² méltóztassék személyesen megerősítést venni az itt elmondottakra nézve.

Teljes tisztelettel kérem tehát Főtiszteletű Püspök Urat, kegyeskedjék immár az előterjesztést a fentvázolt módon sürgősen elkészíttetni, elküldeni s engem egy sorban elküldéséről értesíteni, hogy itt nyomban megtehessem a kellő lépéseket az ügy gyors elintézése érdekében. Félő ugyanis, hogy aki sokat tehet érte, (Tabajdy államtitkár)³ esetleg nyári szabadságra megy s akkor hónapokra eltolódik az amúgy is bizonyára hosszadalmas ügy elintézése. Addig pedig én nem mondhatok le itteni áilásomról, amíg ez a katonai ügy meg nem oldódik, bár leendő működésem helyét igyekezni fogok mielőbb fölkeresni.

Méltóztassék megengedni, hogy egyúttal kifejezzem legmélyebb köszönetemet és hálámat Szovátára való kineveztetésemért. Mindennap imádkozom érte, hogy mielőbb ott lehessen és Isten segítségével megszolgáljam a belém vetett bizalmat.

Főtiszteletű Püspök Úrnak alázatos szolgálója

Fülep Lajos
ref. s.[egéd]lelkész

Az Erdélyi Ref. Egyházkerület Igazgatótanácsának levéltára (3237/1918.)

Másolata: MTAK Kézirattár

Kézírás.

Kolozsvárra írt levél.

Nagy Károly ld. 297/1.

¹ Az Erdélyi Ref. Püspöki Hivatal iktatókönyvében a következő bejegyzés olvasható: 597/1918. V. 29. Hivatalból. Értesítés Dr Fülep Lajosnak, hogy felmentésére vonatkozó íveket kitöltve véleményezés végett küldjön be ide. Ld. még 297/2.

² Ld. 297/3.

³ Ld. 300/6.

Bp. 1918. VI. 20.

Igen tisztelt Doktor Úr!

Kifakadását¹ teljesen megértem és azt valóban indokoltnak tartom. A hivatottság érzése és oly sok bizonyítéka megadja az embernek a jogot, hogy a szerénykedés alól magát felmentse.

Nekem mindezeideig a Világ ügyeire semmiféle befolyásom nem volt és ennek a rovatnak a szerkesztését is csak hosszú tűnődés után vállaltam, főleg azért, mert más ezt talán kevésbé lelkiismeretesen teljesítené, noha rám nézve igen terhes és munkaprogrammomba egyáltalán nem vág bele.² Mostani helyzetemet az általam megpendített eszme mennél tökéletesebb kiépítésére és vezetésére használom fel. Nem fogom azonban elmulasztani, hogy befolyásomat az Ön által oly sok joggal kifogásoltak korrigálására is felhasználjam.

Addig is igen örülnék ha ebbe a rovatba rendszeresen (lent: + talán kéthetenként egy cikkel) dolgoznék. Remélem egészségi állapota hamarosan megengedi hogy minket nem sokára egy cikkel keressen fel mert igen szeretném ha súlyos neve az elsők közt szerepelhetne.³

Szíves üdvözlettel őszinte híve:

Szabó Ervin

MTAK Kéziratár Ms 4589/271.

Kézírás A „Világ” tárcarovatának szerkesztősége. Bp. I. Ménesi-út 19 feliratú levélpapíron. Budapestre írt levél.

Szabó Ervin (1877–1918) szociológus, könyvtáros, a Huszadik Század munkatársa, 1911 óta a Fővárosi Könyvtár igazgatója. Ebben a minőségében a Főváros XIV. (szociálpolitikai és közoktatási) ügyosztályához tartozott, ahol FL 1914. XI.–1915. X. között művészeti előadó volt; FL 1915 utáni munkahelye, a Székesfővárosi Múzeum ugyancsak ez alá az ügyosztály alá volt rendelve. 1915-től mindketten tanítotak az Iparrajziskola női továbbképző tanfolyamán.

¹ FL levele nem maradt fenn Szabó Ervin hagyatékában. Erényi Tibor közlése.

² Szabó Ervin 1918 májusában megbízást kapott a Világ c. lap „Élet és Tudomány” c. tudományos tárcarovatának szerkesztésére. Június elején a következő körlevelet adta közre: Mélyen tisztelt Uram!

A háború négy esztendeje bebizonyította, hogy az igazi és megsemmisíthetetlen emberi értékek azok, amelyeket a kutató ész, egyedül a tudomány önzetlen szeretetétől vezetve, saját kielégülésére, de sokszor közvetve az emberiség javára alkot. Nem lehet cél, hogy ennek a folytonos vállvetett munkának eredményeit, aktuális kérdéseit zárt ajtók mögött őrizzük, ahová csak a kiváltságosoknak van joguk belépni. Mert a tudomány csak úgy érheti el legsajátosabb célját, ha problémái mennél szélesebb rétegekben ismeretkévé válnak, módszerei legalább bizonyos mértékben a művelethez közönség gondolkodásának részei lesznek.

Ezért a Világ napilap, olvasóközönségének színvonalától felbátorítva, elhatározta, hogy tudományos tárcarovatot nyit, melyhez az Ön szíves közreműködését van szerencsénk kérni.

Helyet fognak ott találni a legváltozatosabb kérdésekről alkotott legellenőrzettebb vélemények, ha azokat az igazság, a becsületes meggyőződés és nem a pártszempont diktálja, amelyet, dacára a lap politikai irányzatának, ettől a rovatától minden erővel távol fogunk tartani. Akullított rovat szerkesztőnek minden párttól független egyénisége biztosítéka ennek a teljes tudományos objektivitásnak.

Egy nagy és egyetemes érdekű nevelő munkáról van szó, melyhez hozzájárulni, véleményünk szerint, mindenkinek kötelessége. Ezt a kötelességet most százszorososan érezzük, amikor az emberi szellem és méltóság a legfájdalmasabb és legszegényesebb megaláztatásokat szenved.

Ha Ön, tisztelt Uram, amint azt remélni merjük, kérésünket nem utasítja vissza – kérjük, hogy ha-
vonként egy-két cikkével minket felkeressen szíveskedjék. Netáni kívánalmainkat bizonyos témákat ille-
tőleg (pl. az emberiség egy nagyja születésének vagy halálának, valamely tudományos felfedezésnek
évfordulójára, alapvető könyv megjelenése alkalmából stb.) esetről esetre levélben is fogjuk közölni;
viszont eleve kérjük, hogy közleményeiben az aktualitás és a közérthetőség érdekeit lehetőleg érvénye-
síteni szíveskedjék.

Szíves válaszát kérve őszinte tisztelettel

a *Világ* tárcarovatának szerkesztősége

Szabó Ervin

(Közölve: Szabó Ervin lev. 2. 961-962.)

A munkatársakat 1918. VII. 8-án a Központi Kávéház (Egyetem u. 1.) alagsori különhelyiségében tar-
tandó összejövetelre hívták meg. Szabó Ervin betegsége miatt a rovat csak később indult meg, vezetését
– Szabó Ervin kívánságára – Jászi Oszkár vette át. Az első cikk, 1918. X. 1-én, Szabó Ervin halála más-
napján jelent meg, Babits: Leibniz mint hazafi c. írása volt.

³ FL nem írt a *Világ* tárcarovatába.

308. FÜLEP LAJOS – RÉVÉSZNÉ ALEXANDER MAGDÁNAK

[Bp. 1918. VII.]

Kedves Magda,

örülök a jó hírnék. Mi is elvagyunk valahogy – az urával¹ gyakran találkozom, ma nála
ebédeltem (csütörtök). Néha együtt bolygunk a minisztériumokban, ő rendszeren a más ba-
jában, én a magaméban.² Hogy meddig maradok még itt, nem tudom. Bízom, hogy nem
soká.³

Szívből üdvözlí

Fülep

MTAK Kézirattár Ms 5467/1.

Kézírás képes levelzdlapon.

Címzés: Ónagysága dr Révész Gézáné úrnőnek Besztercebánya
Szent István tér 15.

Révészné Alexander Magda ld. 48/9.

¹ Ld. 218/2.

² FL katonai felmentése ügyében járt el. Ld. 297/2.

³ FL szavatai segédlelkészi kinevezése birtokában készült Erdélybe költözni.

309. TOLNAI KÁROLY – FÜLEP LAJOSNAK

[Bécs, 1918.] VII. 5.

Mélyen tisztelt Tanár Úr!

Néhány napra felutaztam Bécsbe, hogy itt kipihenjem az érettségi fáradalmait és hama-
rább elfelejthessem mindazt amit a múlt esztendőben tanultam. Elutazásom előtt, sajnos
már nem búcsúzhattam el Öntől. Most szorgalmasan látogatom a képtárakat és tanulmá-
nyozom a bécsi építészeti emlékeit, sőt néhányszor benéztem az egyetemre is, hol
Dvořák¹ óráit hallgattam. A jövő hét végén azonban már haza jövök.

Maradok tanítványa és igaz híve

Tolnai Károly

A hely és év a tartalom alapján kiegészítve.

MTAK Kéziratár Ms 4590/3.

Kézírás.

Címzés: Dr Fülep Lajos tanár úrnak Budapest I. Logodi utca 51. IV. em.

Tolnai (1935-től Tolnay Károly, Charles de Tolnay) (1899–1981) művészettörténész az 1915/16-os iskola-
évben mint a Budapesti Kereskedelmi Akadémia Felsőkereskedelmi Iskolája középső a-osztályának növendéke ismerte meg FL-t, aki francia tanára volt. Emlékezéseiben utóbb elmondta, hogy óra alatt művészettörténeti könyvet olvasott a pad alatt, s FL büntetés helyett meghívta magához, könyveket kölcsönözött neki s ettől kezdve rendszeresen feljárt FL lakására.

A következő tanévben Ferenc József 1916. XI. 21-én bekövetkezett halála után az iskola magyar tanára, Glatz Ernő, aki „A megdicsőült király” címen ódát is írt, „Trónváltás; új király, új esztendő” címmel dolgozatot íratott Tolnay osztályával s arra bízta a növendékeit, hogy őszintén írják le gondolataikat. Tolnay „az elhunyt uralkodó jelentéktelenségét a királyi méltóságnak megsontosodott, az egyéniséget béklyóba verő formáiból származtatta, emlegette a Habsburg-család degeneráltságát, és nem nagy jelentőséget tulajdonított annak a ténynek, hogy egyik király helyett másik uralkodik”, aminek az lett a következménye, hogy őt és néhány társát tanári konferencia elé idéztette a tanár s csak az iskolából való kimaradásuk mentette meg őket a kicsapástól. FL-t nagyon felháborította az eset s 1917. III.-ban „A jövő nemzedéke” címmel cikket írt (ebből való a fenti idézet), amelyet a Huszadik Században akart publikálni.

Szabó Ervin közölte vele, hogy ha FL kívánja, ő kiadja a cikket, de a következmények nemcsak a szerzőt és a lapot, hanem a fiúkat is sújtani fogják, mire FL lemondott a közlésről. A cikk autográf példánya Tolnay, gépelt másolata FL hagyatékában maradt fenn (Ms 4555/20.) Kiadva: Fülep I/II. 77–84. (Tolnay utóbb magánúton humán érettségít tett, FL pedig nyilvánvalóan ennek az ügynek a kapcsán megvált Kereskedelmi akadémiai tanári állásától, az iskola 1916/17-es év végi értesítőjében már nem szerepel a neve a tanári kar tagjai között).

Tolnay Károlyt apja kereskedelmi pályára szánta s az eset után felkereste FL-t, mint fia kedves tanárát s megkérdezte, igazán tehetségesnek tartja-e a fiát s alkalmas-e arra, hogy a művészettörténeti pályán sikereket érjen el. FL igenlő válasza után úgy döntött, hogy minden lehetőséget megad neki, hogy a legjobb képzésben lehessen része. Tolnay a bécsi, berlini és frankfurti egyetemen tanult, Bécsben doktorált, Hamburgban, Párizsban, majd Princetonban működött, ahonnan 1965-ben Firenzébe települt át s a Casa Buonarroti igazgatójaként halt meg. Élete végéig mesterének vallotta FL-t s haláláig leveleztek egymással.

¹ Dvořák, Max (1874–1921) osztrák művészettörténész, a szellemtörténeti iskola kiemelkedő alakja. 1909-től a bécsi egyetem professzora volt.

310. TOLNAI KÁROLY – FÜLEP LAJOSNAK

Baden bei Wien, [1918.] VII. 21.

Mélyen tisztelt Tanár úr!

Üdülésem utolsó hetén, felkeresem Tanár urat soraimmal és kérem, hogy ne vegye zokon azt, hogy a Tanár úr iránt táplált őszinte hála és tisztelet ilyen vulgáris módon nyilvánul meg. Az ilyen levelek megírásának azért nincsen sok értelme, mert bennük nem mondhat semmi újat a tanítvány mesterének; azért van azonban jogosultságuk, mert a tanítvány, rút önzésével, nem képes belenyugodni abba, hogy a mester elfeledje őt. Azt hiszem, hogy ez a tulajdonképeni oka annak, hogy én is tollat vettem kezembe.

Itt a nap legnagyobb részét olvasással töltöttem. Dostojewskij „Bűn és bűnhődése” volt az első héten fő olvasmányom. A könyvet természetesen alig bírtam kezemből kitenni. Egyetlen regényt sem ismerek melyben ilyen mélyenjáró pszichológiai megfigyelésekre, ily nagyszerű jellemzésekre és eseményeknek ilyen világos lebonyolítására akadtam volna. Maga Raskolnikow, sápadt arcával, tépelődő, magába zárkózott jellemével, egészen

világosan áll szemeim előtt. De a többi szereplő is, kiket Raskolnikowon keresztül ismerünk meg és kik legtöbbször egész társadalmi rétegeket szimbolizálnak, ugyanannyira „igazak” és örökké az emlékezetbe vésődnek, mint a főhős.

Raskolnikow a regény középpontjában áll és mellette tettének áldozatai: Aljona Iwanowa a vén boszorkány és Lisabetha. Amidőn Aljona Iwanownát megöli, nem követ el elítélendő cselekedetet, de amikor Lisabethára emeli baltáját, már igen. E két etikailag más minőségű tett egymás folyománya; de hangsúlyozandó, hogy az *előre meggondolt* tett *nem* ítélhető el; a pillanat ösztönszerű hatása alatt elkövetett gyilkosság jelent tehát csupán Raskolnikow jellemén aluli cselekedetet és úgy érzem ez a titokzatos forrása annak, a regény minden lapjával növekvő rokonszenvnek, melyet az olvasó Raskolnikowval szemben táplál. (Azt hiszem, hogy Lukács György tévedett, amidőn etikáról szóló előadásai alkalmával, példa gyanánt felemlítette Raskolnikowot és azt mondotta, hogy a vén boszorkány meggyilkolása Raskolnikow jellemén aluli cselekedet volt.)¹

E két ellentétes tulajdonságú cselekedet ellensúlyozza egymást. De amidőn megismerjük Raskolnikownak Marmeladowhoz, Katharina Iwanownához, nővéréhez, anyjához, de főleg Sonjához való viszonyát, akkor teljesen Raskolnikow javára dől el ítéletünk.

Rendkívül sokat lehetne e regényről írni. Én azért nem teszem, mert tudom, hogy Tanár úr mindezt amúgy is jobban tudja nálamnál.

Tudományos könyvek közül elolvastam Wölfflin: Die klassische Kunst² c. művét és Schottmüller: Donatellóját.³ Ez utóbbit még nem fejeztem be.

Remélem, hogy Tanár úr is kellemesen töltötte és tölti a nyarat. Noha a szó szoros értelmében, nem leszek már ezentúl, sajnos Tanár úr tanítványa, mégis a szónak szélesebb alkalmazása értelmében örökké az kíván maradni

Tolnai Károly

A dátum évszáma a tartalom alapján valószínűsítve.

MTAK Kéziratár Ms 4590/4.

Kézírás.

Budapestre írt levél.

Tolnai Károly ld. a 309. sz. levél jegyzetét.

¹ Lukács György etikai előadásai a Szellemi Tudományok Szabadiskolájában 1917. V. 8. és 29. között voltak 4 alkalommal.

² Wölfflin: Die klassische Kunst c. műve, 1899-ben jelent meg.

³ Schottmüller F.: Donatello. Ein Beitrag zur Verständnis seiner künstlerischen Tat. München, 1904.

311. FÜLEP LAJOS – RAVASZ LÁSZLÓNAK

Szováta [1918.] VIII. 12.

Kedves barátom,

végre fődél alá jutottam, illetőleg eddig is ott voltam, de a tanítóé¹ alatt 3 napig, akinek túlságosan is igénybe kellett vennem a vendégszeretetét. (Hogy egyik szavam a másikba ne öltsem: az idevaló tanító, Vigh Sándor, a legderekből és legkitűnőbb ember – szeretném, ha ezt a püspök úrnak is tudomására hoznád, mert őt úgy látjuk rosszul informálták; de ne hidd, hogy ez az én pillanatnyi impresszióm róla, *mindenki* egybehangzóan így nyilatkozik, Dani bátyámtól², aki régóta ismeri, a legutolsó parasztig; egyenesen hallat-

lanul buzgó és jó ember; nincs ilyen tanító tíz se az országban, ref.[ormátus] tán egy se.) Szóval: szobám, ellátásom volna, de nem megfelelő, ebbe csak úgy mentem bele, hogy addig használom, amíg szeptemberben vissza kell menjek Pestre – addig vagy kapok másik lakást, vagy nem tudom, mi lesz. Mondhatom neked, nagyon súlyos itt a lakáskérdés: 3 napig mind kerestünk, tegnap este mégis úgy volt már, hogy visszamegyek Vajába, mert ezt az idegen helyen lógást, podgyással az állomáson, stb. én nem bírom. Nehéz az élelmezés dolga is: roppant drágaság van itt. Jelenleg 10 K-t fizetek naponta a szobáért s ellátásért, ami a fizetésemnek ugyan több a kétszeresénél, de még ezt se bálnám, ha a lakás egészen megfelelő volna.

Tótfalusival³ beszéltem Vásárhelyt, aki 2 héttel kitolta a beiktatás idejét⁴, de én ma írtam neki, kérve, hogy toljuk ki egyenesen október elejére – szóval pesti utam után –, mert csak akkorára fog eldőlni, hogy lehet-e nekem itt egyáltalán létezni. Mert akármekkora is bennem a zelus, a lehetetlent mégsem tehetem lehetővé. Október elsejére fog ugyanis elválni, hogy egy másik, megfelelőbb lakásba beköltözhetem-e vagy nem. Itt maradhatásom tehát nem tőlem függő okokból van függővé téve. Kérlek, közöld ezt a püpek úrral⁵ is, valamint jó volna, ha minden eshetőségre elkészülve más helyeket is vennék számításba, ahova esetleg mehetnék, mert ha aztán Szováta nem talál beválni, s más erdélyi hely esetleg nem akad, kénytelen lennék vagy Pesten maradni, vagy más kerületben széjelnézni.

Egyszóval én itt egyelőre nem működöm hivatalosan, nem is veszek át semmit a sóváradipaptól⁶, de azért fungálok: prédikálok; ma reggel elbúcsúztattam Csernátony P. főhadnagyot, akit nálatok fognak temetni és főleg – igyekszem a lét kérdését megoldani.

Ne hogy azt hidd, hogy az utazás oly simán ment, mint gondolod: Ma vonatomból Kolozsvárról 1 1/2 óras késéssel indult, úgy hogy Vásárhelyt csak fél órai időm volt, akkor nem beszélhettem Tótfalusival, külön bementem egyszer hozzá Vajából Dani bátyámmal.

Hálásan gondolok szíves vendéglátásokra, őnagyságának, a Főtiszteletű asszonynak, kezét csókolom, téged pedig kérlek, hogy tovább se feledkezz meg rólam és öllelek szeretettel

Fülep Lajos

Az évszám a tartalom alapján kiegészítve.

A Dunamelléki Ref. Egyházkerület Levéltára. C 141. Ravasz László iratai. Levelek. Közölve: Ráday-évkönyv IV-V. 183–184.

Kézírás.

Kolozsvárra írt levél.

Ravasz László ld. a 297. sz. levél jegyzetét.

¹ Vigh Sándor (1865–1928) szováta i lévita-tanító. Az Erdélyi Püspöki Hivatal irattárában utalás van arra, hogy a szováta i egyházközség anyásítása után a lakáshiány mellett Vigh Sándor magatartása is akadályozta az új önálló lelkész beállítását.

² Ld. 300/4.

³ Tótfalusi József (1869–1940) marosvásárhelyi ref. lelkész, egyházmegyei tanácsos.

⁴ FL beiktatására nem került sor; 1918. IX. 10-én keletkezésű levelében „Fülep Lajos szováta i s.[egéd]lelkész jelenti, hogy állásáról lemond, más állást s erről értesítést kér. Intézkedés: XI. 12. Tudomásul, 1486–1918”. Az iktatókönyv 1486/1918. szám alatt jelzi FL XI. 11-én érkezett levelét, „Fülep Lajos szováta i s.[egéd]lelkész távozási bizonyítványt kér. Intézkedés: XI. 12.: I. Távozási bizonyítvány kikézésbesítésre marosi esperesnek. II. Felmentéséről értesítették a marosi esperes és III. Ig.[azgató] Tanács. IV. Sajátkezű válasz Fülep Lajosnak”. (Az iratok nincsenek meg az irattárban.)

⁵ Ld. 297/1.

⁶ Bíró Géza a Szováta i tól 5 km-re eső Sóvárad lelkésze, aki Szováta i t is ellátta a szolgálatot.

Mélyen tisztelt Tanár úr!

Megkaptam k.[edves] levelét¹ és köszönöm, hogy lehetővé tette a könyvek haza szállítását; „Karamasoff-fivérek”² és a „Humanizmus”³ c. értekezését át fogom adni Csóry-nének,⁴ hogy juttassa Tanár úrhoz.

A napokban olvastam el a Karamasoffokat, mely könyv igazán mély benyomást hagyott hátra bennem. Ha az események és jellemek, a gondolatok és lelki-indulatok tömkelegéből az egész epopeát egyetlen alapképletre akarnók visszavezetni, akkor a hatalmas mű úgy tekinthető mint Staretz Sossima bibliai szavainak megvalósulása, a dostojewkiji empirikus élet síkján: „Mache dich selbst für die Sünden der Menschen verantwortlich. Ja es ist in Wahrheit so, wenn du dich nur aufrichtig für alle und alles verantwortlich machst, so wirst du auch einsehen, dass es in der Tat so ist, dass du allen gegenüber für alle schuldig bist.”⁵ Fedor Pavlowitsch Karamasoff meggyilkolása szolgáltatja az alkalmat a fenti szavak beteljesedésére. A regény szereplőinek lelkiösmerete annyira kimélyül, annyira érzékennyé válik, hogy a gyilkosságot magukra veszik, hogy felelőssé teszik magukat érte, noha voltaképen egyikük sem hibás benne (persze a tényleges gyilkost, Szerdjackoffot kivéve). Dmitrij Fedorowitsch, ez a féktelen, szilaj természet, noha ártatlan a gyilkosságban, ily szavakra fakad: „An dem Blute meines Vaters bin ich unschuldig. Ich wollte ihn erschlagen, aber ich habe es nicht getan! Ich bin unschuldig! – Nun und dann noch für mich, in meinem Inneren, in der Tiefe des Herzens bin ich schuldig – das sind aber bereits meine privaten Angelegenheiten, das geht Sie, meine Herren, nichts mehr an.”⁶ Ezt mondja Dmitrij Fedorowitsch első kihallgatásakor a vizsgálóbírónál és ebből kitűnik, hogy a puszta szándékért bűnösnek tartja magát: ezt a „Hegyi beszéd”-ben Krisztus így fejezi ki: „Hallottátok, hogy megmondattok a régieknek: Ne ölj, mert aki öl, méltó az ítéletre. Én pedig azt mondom néktek, hogy mindaz, a ki haragszik az ő atyafiára ok nélkül, méltó az ítéletre.”⁷

A kacér Gruschenkát annyira megrázza a gyilkosság híre, hogy a rendőrfelügyelő lábai elé veti magát, felkiáltván: „Ich bin es, ich! Ich Sündige, ich trage die Schuld! Meinetwegen hat er gemordet! Ich habe ihn so weit gebracht!”⁸ Látjuk, hogy itt a lelkiösmeret még tovább megy, hogy felelőssé teszi magát, mert közvetve hozzájárulhatott a gyilkosság elkövetéséhez.

De mi ez, Iwan Fedorowitsch pokoli lelki kínjaihoz képest, aki „hallgatóságos beleegyezését” adta a gyilkossághoz (Szerdjackoff szerint) azáltal, hogy elutazott hazulról és egyedül hagyta atyját; az ő lelkiismerete oly mélyen nyúl bele a lélekbe, hogy a homályos kívánságokat, az óhajokat (nem pedig az aktív akarásokat, mint Dmitrijnél) is már bűnösnek bélyegzi; ő is atyagyilkosnak kiáltja ki magát mert –: „weil ich den geheimen Wunsch gehabt habe, dass der Vater sterben möge.”⁹ Ha a lelkiismeret ennyire kérlelhetetlenné vált, akkor valóban beteljesedtek a krisztusi posztulátumok: „Ha pedig a te jobb szemed megbotráncoztat téged, várd ki azt és vedd el magadtól; mert jobb néked, hogy egy vesszen el a te tagjaid közül, semhogy egész tested a gyehegnára vettessék.”¹⁰

Végül Katerina Iwanowna is, egy extatikus pillanatában, magára veszi a bűnt és felkiált: „Oh, ich bin die Ursache des ganzen Unglücks, ich allein bin an allem schuld!”¹¹ És mindezeket az izolált, egymás ellen szegülő embereket összekapcsolja Aljoscha, mindegyik, mintegy Aljoschában találja meg önmagát, aki a „demütige Liebe” irtózatos erejének birtokában, az ellenségeket barátokká teszi.

Aljoscha alakja tovább fejlesztése Myschkin hercegnek.² Az „alázatos szerelem” megtestesülése mindkettő, de amíg az „Idiot”-ban e problémát még csak egy beteg, rendkívüli emberen, egy „félkegyelműn” tudta és merete demonstrálni Dostojewskij, addig a Karamazoffban közöttünk élők, egészséges ember ez eszme hordozója. Érzem, hogy még végtelenül sokat lehetne írni e hatalmas műről, de inkább nem teszem. Abban a reményben, hogy még személyesen fogom hallhatni Tanár úr nézetét e regényről, hagyom abba elmélkedéseimet. Szeptember közepe táján ugyanis még itthon leszek a görög érettségi miatt.

Maradtam tanítványa és igaz híve

Tolnai Károly

A hely és év a levél tartalma alapján megállapítva.

MTAK kéziratár Ms 4590/5.

A levél borítékja nincs meg, FL ekkor Szovátán járt, lehet azonban, hogy Tolnai Károly a budapesti címre küldte levelét.

Kézírás.

Tolnai Károly ld. a 309. sz. levél jegyzetét.

- ¹ A levél nem maradt fenn.
- ² Dostojewskij: Karamazov-testvérek c. regénye FL egyik legkedvesebb könyve volt. Valószínűleg Tolnainak Bűn és bűnhődésről írt levele után adta kölcsön a maga példányát tanítványának.
- ³ Ld. 268/9.
- ⁴ Kitétele ismeretlen.
- ⁵ „Mindegyikünk felelős mindenért és mindenkiért a földön, nemcsak a világ bűneiért, hanem mindegyikünk személy szerint az egész emberiségért és minden egyes emberért a földön.” (A Karamazov-testvérek Bp. 1959. II. rész. IV. könyv. I. fejezet. 200. Ford. Institöris Irén. Az alábbi idézetek is ebből a kiadásból valók.)
- ⁶ „Nem vagyok bűnös! Ebben a vérontásban nem vagyok bűnös! Apám vérért nem ontottam . . . Meg akartam ölni, de nem vagyok bűnös! Nem én tettem!” . . . „Aztán még belül, a lelkem mélyén bűnös vagyok – de . . . ez már a magánéletem uraim, ez magukra nem tartozik . . .” (III. rész, IX. könyv, 3. fejezet 160., 164.)
- ⁷ Máté 5:21–22.
- ⁸ „Én, én átkozott, én vagyok a bűnös! Miattam ölte meg! Én gyötörtem őt, én juttattam ideig!” (III. rész, IX. könyv, 3. fejezet, 160.)
- ⁹ „Ki nem kívánja apja halálát?” (IV. rész, XII. könyv 5. fejezet, 428.)
- ¹⁰ Máté 5:29.
- ¹¹ „Én vagyok mindennek az oka, egyedül én vagyok a bűnös!” (Epilógus, II. 515.)
- ¹² Dostojewskij: A félkegyelmű c. regényének hőse.

313. TOLNAI KÁROLY – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1918.] IX. 5.

Mélyen tisztelt Tanár úr!

Megkaptam k.[edves] levelét¹ és igazán végtelenül örültem annak, hogy a „Karamazoff fivérket” helyesen értettem meg, de mindjárt hozzá kell tennem, hogy ez nem az én érdemem, hanem elsősorban az Öné, Tanár úr; mert, úgy vélem, hogy a dostojewski-i világ megértéséhez egy különös lelki dispozió elengedhetetlenül szükséges, és ezt a lelki hajlandóságot Tanár úr készítette elő bennem. Az evangélium olvasása kapcsán értem meg csak igazán Tanár úrnak azon megjegyzését, hogy „Dostojewskij alakjai átélnek a bibliát”.

Káldor barátommal² beszéltem az átkeresztelés kérdéséről és ő is időszerűnek tartja a vallási ügyek elrendezését, akárcsak én.³ De mielőtt e lépést megtenném, még mélyebben szeretném áttanulmányozni az Ú[.] T[estamentum]-ot, mert most a görög érettségire való készülés miatt, abba kellett hagynom a biblia olvasását. Mellékkörülményektől nem fogom magamat befolyásoltatni, de azért közölni szeretném édes-atyámmal is tervemet – ki néhány nap múlva érkezik haza utazásáról.

Már régen megfogamzott bennem az elhatározás, hogy belépve a keresztyénségbe, le-döntsem az utolsó válaszfalat, amely a magyarságtól elválaszt. Most, az evangélium olvasása kapcsán, azonban beláttam azt, hogy nem egyedül ezért kell áttérnem, hanem azért is, mert az Ú[.] T[estamentum]-ban van letéteményezve az az erkölcsi felfogás, amely mint egyedüli van hivatva megvalósítani az „alázatos szeretet” (Dostojewski szava) eszményét. És egész életemben boldognak fogom magamat tekinteni, ha ebbe a világba éppen Tanár Úr vezet be bennünket.

Midőn bocsánatot kérek, hogy csak most válaszolok Tanár úrnak, maradtam tanítványa és igaz híve

Tolnai Károly

A dátum helye és éve a tartalom alapján kiegészítve: FL ekkor járt Szováta.
MTAK Kéziratár Ms 4590/6.

Kézírás.

Címzés: Dr. Fülep Lajos tanár úrnak Szováta Marostorda megye.

[Áthúzva:] Budapest I. Logodi utca 51.

Tolnai Károly ld. a 309. sz. levél jegyzetét.

¹ A levél nem maradt fenn.

² Káldor György (1900–1958) FL tanítványa a Kereskedelmi Akadémia Felsőkereskedelmi tagozatán, Tolnai Károly osztálytársa és barátja. Utóbb újságíró, 1919-ben Heidelbergbe emigrált, ott végezte az egyetemet; 1924-ban hazatért és a Pester Lloydnál dolgozott.

³ Tolnai Károly és Káldor György áttérésének adatait az ezen évekre vonatkozó anyakönyvek hiánya miatt nem sikerült megtalálnom. Az áttérésre sor került: az 1930-as évek végéről Tolnai párizsi tartózkodása idejéből megvannak a párizsi magyar református missziós egyház lelkészének köszönőlevelei Tolnai Károly adományaiért. (Tolnay Károly levelezése, Casa Buonarroti, Firenze.)

314. MANNHEIM KÁROLY – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1918. IX. 10.

Kedves Fülep,

ne haragudjon rám azért, hogy nem írtam magának: szokásos leküzdhetetlen írásizonyom tartott vissza ettől. Most is csak ezt a magyarázatot akartam tudomására hozni valaminthogy annak dacára a régi ragaszkodással gondolok magára és kérem, ha Pestre jön, feltétlenül értesítsen erről. Remélem jól van. Nagyon örülnék, ha az ígért levelet megírná, noha tudom, hogy jogtalan a kérésem.

Sok szeretettel üdvözli

Mannheim

Cím: Budapest, I. Verbőczy u. 11.

MTAK Kézirattár Ms 4588/293.

Kézírás lőcsei képeslapon.

Címzés: Nagytiszteletű Dr Fülep Lajos lelkész úrnak

Szováta [áthúzva, helyette:] B[uda]pest I. Lógodi út 51.

Mannheim Károly ld. 203/5.

315. FÜLEP LAJOS – RAVASZ LÁSZLÓNAK

[Bp. 1918. IX. 10.]

Kedves barátom,

ugyancsak a mai postával írtam a püspök úrnak is,¹ értesítve a szavatai sikertelenségéről s kérve őt további intézkedésre. Téged is arra kérek, tudakozódj ez ügyben és mozgasd, mert immár nagyon aktuális. Azt is igen szeretném tudni, csakugyan nyélbe lehetne-e ütni az egy év múlva való papi vizsgát² – nagyon hálás lennék, ha erről egész biztos értesítést küldenél.

Mellékelten prospektust küldök neked egy készülő magyar lapról, ajánlom figyelmedbe, ha lehet, tegyetek is valamit.³ Tiszta *keresztyéni* vállalkozás lesz, s nekem garanciám van arra, hogy ha protestánsok fölkarolják az ügyet, *helyet adnak benne a protestáns ügyekről való rendszeres információknak*. Nekünk magunknak napilapunk ügysem lesz soha – erről a Sajtóegyesület is lemondott már –, ami sajtókérdésünk megoldásának ez az egyetlen módja. Az alapítók hajlandók 1-2 embert közülünk beválasztani az igazgatótanácsba – engem mindenáron akartak, de én kihúztam magam azzal, hogy nem leszek Pesten. Akit azonban ajánlok, beválasztják. Amint látod, Bethlen István is az alapítók közt van. Erdély ügyei is sorra kerülnének ebben a lapban, amelyre igen nagy szükség volna. Vásárhelyt szerettem volna veled részletesen értekezni az ügyről, sajnos, nem lehetett. De így is, beszélj meg a püspök úrral, olyan alkalom kínálkozik nekünk, protestánsoknak, amilyen nem volt s egyhamar nem lesz. Csak össze kéne fogni és cselekedni. Rád nézve személy szerint is fontosnak tartanám a dolgot, hogy mért, hosszú volna elmondani. Majd Pesten. De addig is tegyetek valamit.

Neked pedig még meg akarom mondani, amit még Kolozsvárt akartam, de elfeledtem: ha Pestre jössz conférence-okat tartani, megfelelőbbnek tartanám az előadásokat *egy közös* – több évre szóló – *cím alatt tartani*, pl. *A keresztyénség és a modern kultúra*, vagy *A ker.[esztyénség] és a mai ember* – semmint elaprózva. Lehetne aztán *alcíme* egy-egy különálló ciklusnak, pl.: *A ker.[esztyénség] és a mai ember érzelmi világa* (hiszen erről akarsz az idén beszélni). Azért mondom, mert 1. így nagyobb szabású volna a dolog, 2. tudom, hogy ma ez érdekli az embereket: a ker.[esztyén]ség viszonya a mai ember kultúrájához. *Ez* a mai ember nagy problémája, meg kéne fogni. De ne vedd ezt a fogadatlan prókátor tanácsának, s ha nem tetszik, oda se neki.⁴ Én pesti tapasztalataim után mondom ezeket neked. *Ebben a formában* bizonyosan érdeklődnének iránta Világék és Huszadik Századék is – legalább is jobban fel lehetne hívni rá a figyelmüket. Különben is gondoltam rá, hogy találkoznod kellene velük. Majd beszélünk róla.⁵

Hogy még egyszer oda térjek, ahonnan kiindultam: hic Rhodus, hic salta. Ha meg akartok tartani erdélyinek, most cselekedjetek – októberig el kell dőlnie a dolognak. De akár

így, akár úgy, kérlek, értesíts mielőbb, s arról is, ha esetleg Pestre jönnél közben, hogy el ne kerüljünk egymást.

Nőd őnagyságának kezét csókolom, téged szeretettel öllelek

Fülep Lajos

a pesti címem tovább is: I., Logodi utca 51.

Az Erdélyi Ref. Püspöki Hivatal iktatókönyve alapján datálva: 1252/1918. IX. 10. érk. IX. 13. Fülep Lajos szavatai s. lelkész jelenti, hogy állásáról lemond, más állást s erről értesítést kér. – Intézkedés: XI. 12. Tudomásul. P. a. 1486–1918. A levelet kiselejtezték.

A Dunamelléki Ref. Egyházkerület Levéltára. C 141. Ravasz László iratai. Levele. Közölve: Ráday-évkönyv IV–V. 185. Kolozsvárra írt levél.

Ravasz László ld. a 297. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 297/1.

² FL itt a második lelkészi vizsgára gondolhatott, minthogy az elsőt kevéssel ezután, IX. 16-án ill. 18-án jeles eredménnyel letette. (Bpi Theol. Akadémia iratai. Első lelkészképző vizsga anyakönyve. 26.) – A második vizsgára 1920. IX. 16-án került sor, ugyancsak jeles eredménnyel tette le.

³ A Belügyminisztérium sajtórendészeti iratai 1918-ból elpusztultak; a Miniszterelnökség 1918-as sajtóval kapcsolatos irataiban sem található a tervezett lappal kapcsolatos adat.

⁴ Ravasz László ilyen című előadásairól nem sikerült adatokat találni.

⁵ FL terve valószínűleg összefüggött a 307. sz. levélben említett tudományos rovat létrehozásával.

316. TOLNAI KÁROLY – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1918.] X. 13.

Mélyen tisztelt Tanár úr!

Bocsásson meg, hogy ismét zavarom soraimmal, de nővérem kedden délelőtt – a megállapított időben – sajnos nem jöhet fel Tanár úrhoz egyéb elfoglaltsága miatt, ellenben szerdán vagy csütörtökön délben 12 és 1 óra között – amennyiben Tanár úrnak is megfelel az időpont – szándékozik felkeresni Önt, a könyvszekrény ügyében.

Engedje meg végül, hogy újból köszönetet mondjak Tanár úrnak mindazokért a szellemi és erkölcsi kincsekért, amelyeket oly meghálálhatatlan bőkezűséggel nyújtott nekünk és amelyek nélkül még most is a keresők között lennénk, amelyek birtokában viszont, teljes komolysággal láthatunk neki a tudományos munkának.

Maradtam igaz híve és tanítványa

Tolnai Károly

A hely és év a tartalom alapján valószínűsítve.

MTAK Kézirattár Ms 4590/7.

Kézírás.

Budapestre írt levél.

Tolnai Károly ld. a 309. sz. levél jegyzetét.

Mélyen tisztelt Tanár úr!

Bocsásson meg, hogy csak most – négy heti ittartózkodás után – írok Tanár úrnak, de azt hittem, hogy vidékre költözött, és csak Káldor¹ leveléből tudtam meg, hogy egyenlőre Pesten marad.²

Engedje meg, hogy levelemben kizárólag művészeti és tudományos élményeimről számoljak be és a politikai és subjectiv-ethikai élményekről más alkalommal írjak.

A „Kunsthistorischer-Apparat”-nak szellemét és tudományos tendenciáját nagyjában megismertem már és első benyomásom igen kedvező volt. A komoly tudományos munkának minden előfeltétele megtalálható itten; a tanulás a kitűnő segédeszközök következtében természetesen gyorsabban megy mint odahaza, másrészt azonban éppen a még elolvasandó könyvek roppant halmaza örökösen nyugtalanítja az embert.

Olvasmányaim részint a szeminárium dolgozatom tárgyára vonatkozó szakmunkák, részint pedig az általános tájékozódásra vonatkoznak. Utóbbiak ismét kétfélék: vannak olyan művek, amelyek methodologiai szempontból fontosak; ezeknél nem annyira az a tárgykör érdekel melyről szólnak, mint inkább a szerző neve az irányadó. Vannak azután olyanok, melyeknél a szerző csak másodsorban jön tekintetbe, mert a legfontosabb az a művészeti anyag amelyet feldolgoz.

Az előbbi (methodologiailag alapvető) csoportba tartozik Dvořák hatalmas műve: „Das Rätzel der Kunst der Brüder van Eyck”,³ amelyet már meglehetősen régen befejeztem, hogy Riegl „Holländisches Gruppenporträt”-jának⁴ olvasásához fogjak. Dvořák műve fejlődéstörténeti beállítás; módszere szigorúan induktív. Egyetlen festményből indul ki, a genti oltárból, hogy azután mindjobban kiszélesítse tárgyalásának irányát és nagyszerű fokozással az észak-francia késő gothika jellemzésében érje el tanulmánya tetőfokát. A genti oltárt a művészettörténészek csak művészeti reakcióval vagy hirtelen stílusváltással bírták megmagyarázni; a gotikus művészet idealizmusa és a van Eyck testvérek új realizmusa között csak az óriási ellentétet látták. Dvořák művében bebizonyítja, hogy az új realizmus nem született meg egyetlen éjszakán, hanem sokkal inkább a gothikus művészet realizmusára támaszkodva fejlődhetett csak ki. Mert a gothikus művészet is realistikus volt, csakhogy a természeti megfigyeléseket mindig csak az immár konvencionálissá vált késő-antik sémának rendelte alá. Jan van Eyck nagy tette abban állott, hogy az évszázadokon keresztül felhalmozott naturalistikus megfigyeléseket egységes rendszerben foglalta össze és így feleslegessé vált az antik séma alkalmazása. Természetesen nem kísérlem meg ezt a háromszáz oldalas művet itt kivonatolni, de úgy érzem, hogy e könyv egyike legnagyobb tudományos élményeimnek. Az átgondolásban és okfejtésben valósággal művészi munka.

Riegl nagy művét még nem olvastam végig. Míg Dvořák szigorúan történeti alapon és induktíve jár el, addig Riegl filozófiai alapokon áll és módszere inkább deduktív. Riegl műve éppen e filozófiai beállítás következtében sokkal inspirálóbb Dvořákénál.

Löwy⁵ már megtartotta „Antrittsvorlesung”-ját, melyben az archeologia módszeréről, feladatairól és hatáiról beszélt. Felolvasása roppant érdekes volt, de talán még érdekesebb maga az ember, ez a lelkes, Sokrates-arcú, pathetikus előadó.

A múzeumok és könyvtárak nagyrészt hozzáférhetőek, az Albertina és Lichtenstein Gal.[erie] kivételével, amelyek be vannak csomagolva és utóbbi állítólag az elszállításra készen áll.

A diákokról nem írhatok sokat. Egy negyedéves hallgató (Benesch)⁶ messze kimagaslik a többiek közül. A tudásszomj mindegyikükben nagy, de alig egy-kettőnek van valami személyes viszonya a művészethez. Inkább a datálás a fontos, mint az analysis; barátok közöttük aligha fogok találni.

Újból bocsánatot kérek hosszú hallgatásomért és remélem, hogy Tanár úr egészségi állapotában is javulás állott be. Türelmetlenül és szorongó érzéssel várom a levelet, amelyről Káldor említést tesz, és amelyben etikai állásfoglalásomról fog ítélni Tanár úr.

Maradtam igaz híve és tanítványa

Tolnai Károly

A dátum évszáma a tartalom alapján kiegészítve. (FL nem költözött vidékre, hanem Budapesten maradt.)
MTAK Kéziratár Ms 4590/8.

Kézírás.

Címzés: Dr Fülep Lajos tanár úrnak Budapest I, Lógodi utca 51. IV. em.

Tolnai Károly ld. a 309. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 313/2.

² FL lemondása az erdélyi lelkészi állásról 1918. IX. 11-én érkezett meg a Püspöki Hivatalhoz s 1486/1918. sz. a. szerepel az iktatókönyvben. Petri Elek dunamelléki püspök XI. 1-i hatállyal kinevezte baracscai segédlelkésznek, FL azonban már XI. 11-én távozási bizonyítványt kért, mivel XII. 1-i hatállyal szerződést kötött a Külügyminisztérium sajtóosztályával.

³ Ld. 309/1. Az említett mű Bécsben, 1904-ben jelent meg.

⁴ Riegl, Alois Ld. 217/6. Das holländische Gruppenporträt c. műve 1902-ben jelent meg.

⁵ Löwy, Emanuel (1857-1938) osztrák régész, művészettörténész. Római professzorság után 1918-ban a bécsi egyetem tanára lett.

⁶ Benesh, Otto (1896-1964) osztrák művészettörténész, utóbb az Albertina igazgatója, egyetemi tanár.

318. BÍRÓ LAJOS – BÁRCZY ISTVÁNNAK

Budapest, 1918. XII. 5.

Polgármester Úr!

Kérem, méltóztassék dr. Fülep Lajos úrnak, a Székesfővárosi Múzeum hivatalnokának meghatározatlan időre szóló szabadságot engedélyezni, mivel a külügyminisztérium Fülep urat külföldi propaganda útra küldi ki.

Tisztelettel

Bíró Lajos
államtitkár

BFL Tan.ir. I, 162.503-1918.

FL kézírása Külügyminisztérium feliratú levélpapíron, csak az aláírás Bíró Lajosé.

Bíró Lajos ld. 16/3.

A levél kézhezvétele után Bárczy István (ld. 228/3.) 1918. XII. 21-i kelettel további intézkedésig felmentette FL-t a Fővárosi Múzeumbeli szolgálata alól.

FL diplomáciai szolgálatba állítása Jászi Oszkár gondolata volt, akivel a Huszadik Század köréből és a Vasárnapi Társaságból ismerték egymást. Berinkegy Dénes igazságügyminiszter kérte fel szóbelileg, hogy vállalja el a fiumei magyar tisztviselők és alkalmazottak személyi és anyagi ügyeinek a rendezésére szóló kormánybiztosi megbízást, amely tulajdonképpen arra szolgált, hogy a kormány megbízásából, de

magánemberként Fiuméből Rómába utazhassék, s ott barátai – elsősorban az olasz politikában jelentékeny szerepet játszó Amendola – révén elősegítse az olasz–magyar közeledést. 1918. XII. 8-án szerződést kötött a Külügyminisztérium sajtóosztályával a következő feltételekkel:

Szerződés amelyet a Magyar Népköztársaság Külügyminisztériuma dr. Fülep Lajos úrral kötött.

A külügyministerium szerződötteti Dr. Fülep Lajos urat munkatársként a sajtóosztályba. Dr. Fülep Lajos évi fizetése 18.000 korona lesz. Ez az összeg havi részletekben előzetesen fizetendő. –

A sajtóosztályban való hivatali munkásságra általában a külügyministerium hivatali szokásai irányadók. Ennek a szerződésnek a karaktere egyébként olyan, mint amelyet a budapesti szerkesztőségek munkatársaikkal kötni szoktak. Évente egy havi szabadság. A Budapesti Hírlapírók nyugdíjintézetének és betegpénztárának járulékait és az esetleges kereseti adót a külügyministerium fizeti. Ehhez képest a külügyministerium fenntartja magának azt a jogot, hogy ezt a szerződést egy évi felmondással felbontsa. A szerződés folyó évi december hó 1-én veszi kezdetét.

A küügymín.[iszterium] megbízásából

Bíró Lajos államtitkár

Bp. 1918. XII. 8.

(Ms 4592/30.)

FL 1918. XII. 20-i kelettel (Ms 4592/31.) megkapta a miniszterelnökségtől Balogh Ernő államtitkár aláírásával kormánybiztosi kinevezését, XII. 24-én pedig szóbeli megbízást a római diplomáciai tárgyalásokra. 1918. XII. 30-án indult el Fiuméba, ahol 1919. I. 20-ig maradt. 1919. I. 21-étől II. végéig Rómában időzött, III. első napjaiban már ismét Budapesten volt. FL elbeszélése szerint munkáját megnehezítette, hogy az itt közölt jelentésekben ill. diplomáciai küldetésének többi levélbeli dokumentumában foglalt kérdésekre egyáltalán nem, vagy nem egyértelmű válaszokat kapott, s hiába kért utasítást ill. hivatalos megbízást további tevékenységéhez. Ennek oka részint az volt, hogy a kormány az olasz-francia és olasz-jugoszláv ellentétok miatt nem akarta magát egy irányba lekötöni, de hozzájárult a külpolitikai koncepció hiánya, a döntések halogatása, sőt az olyan szándék is, amely FL tevékenységének dezavválását helyezte kilátásba. Hazajövele után személyes jelentést tett Károlyi Mihálynak, aki vissza akarta küldeni Itáliába, tárgyalásai folytatására, de erre FL nem vállalkozott.

319. POELLNITZ, MARY VON – FÜLEP LAJOSNAK

Heidelberg, Bergstrasse 133

1918. XII. 15.

Lieber Fülep!

Für Deinen lieben Brief, innigen Dank; ich freute mich herzlich nach so langer Zeit von Dir zu hören. Sehr leid tat es mir, dass Dir das Leben so viele Enttäuschungen brachte. Aber welchem Sterblichen werden sie erspart? Und besonders in der Ehe! Sie ist aber auch meiner Ansicht nach, eine zu dumme Einrichtung in der menschlichen Gesellschaft, die gehöriger Reformierung bedarf. Zwei erwachsene Menschen, oft unter ganz verschiedenen Verhältnissen aufgewachsen, dadurch bedingten verschiedenen Anschauungen und Urteilen, die müssen sich nun in dem, so an und für sich entnervenden, täglich wiederkehrenden Kleinkram des Lebens aneinander gewöhnen, mit einander auskommen. Eine sicher sehr schwierige Sache! Doch über dieses Kapitel ist schon so viel geschrieben worden, dass ich meine Feder schonen will. – Du wolltest näheres von mir erfahren? Leider habe ich auch nicht sehr erfreuliches zu berichten. Ich bin seit der Geburt der Kinder, körperlich sehr herunter gekommen. Ein richtiger Schwächling, nervös über alle Beschreibung, steinalt, immer verärgert und brummig. Eine nette Schilderung, nicht? Und doch ist es leider so, ich erschrecke oft über mich selbst. Die Pflege meiner Zwillinge, die im Anfang unheimlich zart und klein waren und die ich Tag und Nacht keinem Andern vertrauen wollte, hat mich sehr angestrengt. Dazu kommt noch die arge Knappheit an Le-

bensmittel, die wir besonders hier sehr zu spüren haben, und die auch nicht dazu beiträgt, verlorene Kraft zu ersetzen. Ausserdem führe ich ein sehr einsames Leben, nicht nur ganz ohne jeden gesellschaftlichen Verkehr, ich war immer menschenscheu und bin es seit meiner Verheiratung noch viel mehr geworden, aber und was das wirklich Schlimme ist, ich bin *innerlich* so vereinsamt, und dies macht es mir so besonders schwer, mein böses Ich zu bekämpfen und zu meistern. Mein Mann, ¹ ein rührend guter und selbstloser Mensch, der all' meine Launen und Stimmungen mit der grössten Geduld erträgt, dessen grösster Fehler eine namenlose Willensschwäche ist, blieb mir durch seine Mutter, die ersten 2 Jahre meiner Ehe beinahe fremd. Und als meine Schwiegermutter es erkannte dass ihr Verhalten nicht das Richtige war, war es für mich zu spät. All meine guten Vorsätze mit der ich in die Ehe trat, all meine Hoffnungen waren zerstört und das einzige Bindemittel zwischen und sind nur die Kinder. Seitdem wir hier sind sehe ich meinen Mann, der in Ludwigshafen in einer Bank eine Stelle als Hauptstatistiker angenommen hat, nur mehr einmal in der Woche. Er lebt bei seiner Mutter, die sich dort eine Wohnung genommen und diese Art Leben ist für uns Alle sehr angenehm. Ich fürchte sehr Du wirst Dir aus dem wenigen, was ich Dir hier über meine Ehe geschrieben habe, kein vollkommenes Bild machen können, aber über derartige Sachen zu schreiben fällt immer schwer, dies glaube ich, kannst Du mir nachfühlen, nicht wahr? Vielleicht können wir uns doch nächsten Sommer in Wien treffen, wohin ich die Absicht habe für einige Tage zu gehen oder vielleicht ist es Dir möglich nach Heidelberg zu kommen? Wir haben eine nette Fremdenstube mit einer herrlichen Fernsicht auf die ganze Rheinebene die für Dich *jederzeit* bereit ist. Ich würde Dir so gerne meine Kinder zeigen und mich gründlich mit Dir aussprechen. Ich lege Dir einige kleine Bildchen von Ihnen bei, vielleicht interessieren sie Dich.² Sie sind meine ganze Freude, mein Alles! Das hat die Frau dem Manne voraus, dass die Kinder sie für alles Andere entschädigen. Schreibe mir bitte auch von deinen Kinderchen und schicke mir ein Bild, wenn es Dir möglich ist. Wie alt sind sie? Buben oder Mädchen?³ Siehst Du sie öfters? –

Über Lycki⁴ kann ich Dir nicht viel berichten, sie schreibt sehr selten und wenig ausführlich. In der letzten Zeit hatte sie viel mit Haushaltssorgen zu tun, denn in der schwie-[rigen] Zeit muss sie ihre völlige Unkenntniss in wirtschaftlichen Dingen besonders teuer bezahlen. Sie ist im Begriffe einen Roman⁵ zu veröffentlichen, den ich noch nicht gelesen habe und der von verschiedenen Bekannten verschieden beurteilt wird. – Von Riedisser's⁶ weiss ich leider keine Adresse. Wenn Du mir nähere Personalien angeben kannst könnte ich in München auf der Polizei vielleicht etwas erfahren. – Und nun lieber Fülep wünsche ich Dir von Herzen friedliche und glückliche Feiertage und alles Gute und Schöne für 1919. Möge es alle Deine Wünsche erfüllen, Dir Gesundheit und Wohlergehen und recht viel Glück bringen.

Mit vielen herzlichen Grüssen bin und bleibe ich Deine alte treue

Mary

MTAK Kézirattár Ms 4589/135.

Kézírás.

Címzés: Ungarn Herrn L. Fülep Budapest Logodi út 51/IV.

Feladó: Frau von Poellnitz Heidelberg Bergstrasse 133.

Kedves Fülep!

Meleg köszönet kedves leveledért; szívből örültem, hogy oly hosszú idő után hallottam Rólad. Nagyon sajnállok, hogy az élet annyi csalódást hozott Neked. De ugyan melyik halandót kíméli meg tőlük? S kü-

lönösen a házasságban! Véleményem szerint nagyon buta intézménye az emberi társadalomnak, amely megfelelő reformálásra szorul. Két felnőtt, gyakran egészen eltérő körülmények között, ezáltal különböző nézetekkel és véleménnyel felnövekedett ember, akinek most az élet önmagában is idegölő, naponta viszáterő apró ügyeiben egymáshoz kell szoknia, s kijönnie egymással. Nyilvánvalóan nagyon nehéz ügy! Erről azonban annyit írtak már, hogy megkímélem tőle a tollam. – Közelebbit akarsz tudni rólam? Sajnos nem sok örvendetes dologról számolhatok be. A gyerekek születése óta testileg nagyon leromlottam. Valószínűleg nyápic lettem, leírhatatlanul ideges, vénségesen vén, mindig mérges és morgós. Csinos kép, ugye? De sajnos így van, gyakran megijedek magamtól. Ikreim gondozása, akik kezdetben ijedősen gyöngék és kicsik voltak, s akiket se éjjel, se nappal nem akartam másra bízni, nagyon megerőltetett. Ehhez járult a súlyos élelmiszerhiány, amelyet mi itt különösen megérezünk, s amely szintén nem járul hozzá az elvesztett erő visszaszerzéséhez. Azonfelül nagyon magányos életet élek, nemcsak minden társasági érintkezés nélkül, hiszen mindig is visszahúzódom voltam, s házasságom óta különösen az lettem; igazán rossz az a dologban, hogy belsőleg lettem nagyon magányos, s ez teszi olyan nehézé, hogy harcoljak és megbirkózzam rosszabbik énemmel. A férjem meghatóan jó és önzetlen ember, aki minden rosszkedvet és hangulatomat a legnagyobb türelemmel viseli el, s akinek a legnagyobb hibája mérhetetlen akarategyengése, az anyja miatt házasságunk első két évében majdnem idegen maradt számomra. S amikor az anyósom rájött, hogy magatartása nem volt helyes, nekem már késő volt. Minden jószándékom, amellyel a házasságba léptem, minden reményem darabokra tört, s csak a gyerekek az egyetlen kötelék közöttünk. Mióta itt vagyunk, csak hetente egyszer látom a férjemet, aki főstatistikusi állást vállalt egy ludwigshafeni bankban. Az anyjánál lakik, aki ott lakást bérelt s ez az élet mindnyájunknak nagyon kellemes. Félek, hogy abból a kevésből, amit a házasságomról írtam, nem tudsz teljes képet alkotni róla, de ilyesmiről mindig nehéz írni, gondolom, ezt megérted, ugye? Jövő nyáron talán mégis találkozhatunk Bécsben, ahová néhány napra menni készülök, vagy talán lehetséges lesz, hogy Heidelbergbe jöjj? Csinos vendégszobánk van, csodálatos kilátással az egész Rajnavölgyre, s ez *mindig* készen áll a számodra. Oly szívesen megmutatnám Neked a gyerekeimet s alaposan kibeszélném magam Veled. Mellékelek Neked néhány képeskét rólok, talán érdekel. Ők jelentik minden örömmömet, ők a mindenem! Ennyivel jobb a nőknek a férfiaknál, hogy a gyerekek mindenért kárpótolják őket. Kérlek, Te is írd a kicsikéidről, és ha lehet, küldj egy képet. Milyen idősök? Fiuk vagy leányok? Gyakran látod őket?

Lyckiről nem tudok sokat írni, ritkán ír s kevésbé kimerítően. Az utóbbi időben sok háztartási gondja volt, mert ezekben a nehéz időkben különösen drágán kell megfizetnie, hogy semmit sem ért a gazdálkodáshoz. Regényt szándékozik kiadni, amelyet még nem olvastam s amelyről különböző ismerősök különféleképpen vélekednek. – Riedisserék címét sajnos nem tudom. Ha közelebbi adatokat tudnál adni róluk, talán megtudhatok valamit a müncheni rendőrségen. – És most, kedves Fülep, békés és boldog ünnepeket kívánok Neked szívből, minden szépet és jót 1919-re. Teljesítse minden kívánságod, adjon Neked egészséget, minden jót és sok szerencsét.

Sok szeretetteljes üdvözléssel vagyok és maradok régi, hűséges

Maryd

A levél utolsó bekezdésében a „schwie”[rigen] szót a levélíró az elválástáskor elfelejtette befejezni.

Poellnitz, Mary von Id. 132/2.

¹ Ld. 272/6.

² A levél mellett 3 fénykép található.

³ Fülep Kornélia Rozália 1915. IV. 3-án, Veronika 1918. IV. 7-én született.

⁴ Ld. a 132. sz. levél jegyzetét.

⁵ Augusta Jaroljnek regénye – hacsak nem álnéven adta ki, – nem jelent meg.

⁶ Ld. a 225. sz. levél jegyzetét.

320. FÜLEP LAJOS – BERINKEY DÉNESNEK

Fiume, 1919. I.1.

Miniszter Úr!

December 30-án Fiuméba érkezvén, azonnal érintkezésbe léptem a Consiglio Nazionale-val és megkezdtem a tárgyalást a magyar tisztviselők és alkalmazottak ügyében.¹

Utolsó budapesti megbeszélésünk óta a helyzet változott, mert a Consiglio Nazionale közben határozatot küldött a magyar hivatalok vezetőinek és új, az előbbitől elűtő nyilatkozat aláírását kívánja a magyar tisztviselőktől, amely határozat véglegesen deklarálja az átvételt a provisorium gondolatának kizárásával, anélkül természetesen, hogy a mostani helyzet véglegességéről valamilyen biztosítékot nyújthatna. E változott helyzetről Meyer törvényszéki elnök² úr már küldött értesítést Minister úrnak s a magam részéről is azon kérésemet fejezem ki, méltóztassék sürgősen határozni afelől, hogy a tisztviselők ezt az új, általam is mellékelt nyilatkozatot aláírhatják-e annak veszélye nélkül, hogy a viszonyok esetleges változása után a Consiglio Nazionale szolgálatába lépett tisztviselők a magyar állam majdan nem lenne hajlandó visszafogadni a maga szolgálatába szerzett jogaik csorbitása nélkül. Kérdés tehát, garanciát vállalhatok-e az itteni tisztviselők előtt arra nézve, hogy ha ők most a Consiglio Nazionale szolgálatába lépnek, Fiume azonban idővel esetleg Jugoszláviához csatoltatnék s az nem volna hajlandó őket átvenni, a magyar állam ugyanúgy veszi őket vissza a maga szolgálatába, mintha megszakítás nélkül a magyar állam tisztviselői lettek volna. Amíg ez a kérdés nincs tisztázva, addig érdemlegesen nem oldható meg a fiumei tisztviselők helyzetének kérdése. Addig egyebet nem tehetek, minthogy alkudozom a Consiglio Nazionaleval az ő határozatuk s az aláírandó belépési nyilatkozat formájának a mi javunkra való megváltoztatása érdekében, amit, különösen politikai okokból, akkor is fontosnak tartok, ha a kormány még a mellékelt nyilatkozatot és határozatot is elfogadhatónak tartja. Mivel eddigi, egyrészt tapintatos, másrészt energikus akcióim pozitív megállapodásra nem vezetett, illetőleg, mivel az idevágó tárgyalások még nem fejeztettek be, kész eredményről csak ezután fogok beszámolhatni.

Mivel rajtam kívül Fiumében még működik a kormányzó helyettese,³ kérem annak elhatározását is, vajjon a kormány szükségesnek tartja-e, hogy a kormánybiztosságon kívül itt más hivatalos közeg is diszponáljon, vagy pedig felhatalmaz engem arra, hogy a kormányzóhelyettes úr a rendelkezésére álló, de kifejezetten tartalék-alap jellegű 1,280.000 delcezési jogot megvonjak. Zavarok támadtak ugyanis többek közt abból, hogy a kormányzóhelyettes úr a rendelkezésére álló, de kifejezetten tartalék-alap jellegű 1,280.000 koronából a Consiglio Nazionale által átvett pénzügyigazgatósággal egyidejűleg is folyósított fizetéseket, minek folytán egyesek állítólag két oldalról is felvették a fizetésüket, úgy hogy a Stiglich, az új pénzügyigazgató, kijelentette előttem, hogy mindaddig nem folyósítja a tisztviselők januári fizetését, amíg a kormányzóhelyettes úr kimutatást nem ad neki, az eddigi kifizetéséről. Aminek folytán a tisztviselők most napokig nem fogják megkapni a fizetésüket s az ilyen visszás helyzetnek ők vallják kárát.

Ha tehát a kormány határozna, hogy engem abszolút teljhatalommal ruház fel az összes fiumei tisztviselőkre nézve, beleértve a régi kormányzóság itt maradt képviselőit is, kérek olyan megbízólevelet, melyben ez határozottan kifejeztessék.

Ugyanacsak kérek meghatalmazást arra is, hogy távozásom esetén teljes jogkörű helyettesítemmel megbízhatom a fiumei Magyar Segélyző és Tanácsadó Iroda vezetőit, akikkel Minister úr szóbeli utasítására eddig is, még pedig legnagyobb megelégedésemre, együtt dolgozom.

Végül ki kell emelnem, hogy Rejtő Jenő törvényszéki bíró úr,⁴ aki a futár-szolgálat teljesítését egyelőre elvállalta, igen jó szolgálatokat tett az ügyek lebonyolításának gyors megkezdése körül. Ajánlatosnak tartanám a budapesti táblán való beosztását mintegy három hónapig függőben tartani, őt a fiumei törvényszékhez úgy beosztani, hogy minden

szükséges alkalommal futár-szolgálatot teljesíthessen, amíg a fiumei ügyek nem rendeződnek.

A legmélyebb tisztelettel

Dr. Fülep Lajos

Dr Berinkey Dénes igazságügyminiszter úrnak
Budapest

MTAK Kéziratár Ms 4592/64.

Autográf fogalmazvány.

Budapestre írt levél.

Berinkey Dénes (1871–1948) polgári radikális politikus, a Huszadik Század egyik alapítója. 1918. XI. 3–1919. I. 18. között igazságügyminiszter, 1919. I. II–III. 21. között miniszterelnök. I. 19–III. 20. külügyminiszter is volt.

¹ Ld. a 318. sz. levél jegyzetét.

² Helyesen: Mayer Guido.

³ Jekelfalussy Zoltán, aki 1917. VII. végétől fiumei és magyar-horvát tengerparti kormányzó, 1918. október végén elmenekült Fiuméből, helyettese Egan Lajos volt.

⁴ Rejtő Jenő utóbb, 1921-től budapesti ügyvéd volt.

321. FÜLEP LAJOS – KÁROLYI MIHÁLYNAK

Fiume, 1919. I. 1.

Miniszterelnök Úr!

December 30-án Fiumében érkezvén azonnal érintkezésbe léptem a Consiglio Nazionaleval a fiumei magyar tisztviselők és alkalmazottak helyzetének rendezése céljából, amire kormánybiztosi megbízatásom szólt. Ugyanaznap megtettem a lépéseket olaszországi utam érdekében is, melyre annakidején Miniszterelnök Úrtól szóbeli megbízatást kaptam.¹ Ez utóbbi, külügyi természetű dologra nézve, a következőket jelenthetem:

Látogatást tettem Grazioli hadtestparancsnoknál,² a fiumei megszálló csapatok commandansánál, aki a lehető legnagyobb előzékenységgel fogadott. A fiumei ügyekre vonatkozó pourparler után, melynek során Grazioli kifejezte óhaját a magyarsággal való teljes egyetértést és harmóniát illetőleg, valamint a magyar katonáknak szóló több mint elismerő kijelentései után áttértem látogatásom tulajdonképpeni céljára és megkértem, tegye lehetővé Rómába juthatásomat. Grazioli készséggel hajlandónak nyilatkozott ezen kívánságom teljesítésére, csak attól téve függővé, hogy az olasz kormány hozzájárulását kikérje, amely szerinte nem kétséges, mert nézete szerint olasz részről is óhajtják a Magyarországgal való közvetlen relációt. Azon kérdésére, hogy hivatalos minőségben, vagy mint magánszemély megyek-e, azt feleltem, hogy mint magánszemély, mert a magyar kormánynak érthetőleg aggodalma lévén hivatalos kiküldöttjének olasz részről történő esetleges visszautasítása miatt, nekem megbízó levelet diplomaciai jelleggel nem adott. Kellő tapintattal megéreztettem vele, hogy az én utamnak puhatolózás a célja minde obligatio nélkül. Ő viszont, igen óvatosan, katona voltára hivatkozva, aki nem politizál, azon privat benyomására engedett következtetni, hogy az olasz kormány alighanem hajlandó volna a magyar kormány hivatalos jellegű megbízottjával is tárgyalni. Távozáskor felszólított, hogy négy nap múlva keressem fel újra, amikor a kormányától vett értesítést közli velem.

Magam részéről egyéb, politikai személyiségektől szerzett információim alapján arra a meggyőződésre jutottam, hogy az olasz kormány a legnagyobb valószínűség szerint hajlandó volna a magyar kormány hivatalos kiküldöttjével tárgyalni. Bátor vagyok tehát Miniszterelnök Urat felkérni, méltóztassék e lépés kívánatossága felől sürgősen határozni s ha a határozat igenlő, alkalmas személyt e missióval haladéktalanul megbízni. Ha Miniszterelnök Úr jobbnak látná, hogy egyelőre csak magánjellegű puhatolózás történjék Romában, azt megbeszélésünk értelmében el fogom végezni. Ebben az esetben is szükséges azonban, hogy meghatalmazó levél birtokában legyek, mert enélkül még magánjellegű beszélgetésre se fogadnak az olasz s a többi entente politikusok.

Romában ugyanis az olasz illetékes tényezőkön kívül eddigi információim szerint alkalmas lehetne az amerikai és az angol nagykövettel is beszélni, de természetesen csak úgy, ha a magyar kormány írásban felhatalmaz arra, hogy beszélhessek velük. Enélkül nem.

Bár nem szívesen élek recriminációkkal, szóvá kell tennem, hogy a miniszterelnökség, a Budapesten székelő fiúmei kormányzóság és a külügyminisztérium illetékességi kérdést csinálván abból, hogy ki állítsa ki a fiúmei olasz hatóságok előtt használandó kormánybiztosi megbízólevelemet, december 14-én történt kinevezésem dacára csak 26-án vehettem kézhez a megbízólevelet, aminek folytán oly későn jöhöttem Fiuméba és oly későn láthatam az itteni ügyek rendezéséhez, hogy arra az időre, amikor Wilson Romába megy,³ nem juthatok oda, pedig kilátásba helyeztettem előttem, hogy vagy személyesen megjelenhetek előtte, vagy kezéhez juttathatom a magyar kormány kimerítő memorandumát. Erről, sajnos, lekéstünk, nézetem szerint a legjobb és legutolsó alkalomról az előzetes békekonferencia összeülése előtt – a magyar ügy kétségtelen kárára.

Mivel úgy vélem, hogy ilyen lehetőségeket többé elmulasztanunk nem szabad, ismételen kérem Miniszterelnök Urat, méltóztassék akár az én, akár más megbízott olaszországi akciójának jellege felől sürgősen határozni s ha helyénvalónak találná az entente államok képviselőivel való beszélgetésre feljogosító meghatalmazó levél kiadatását számomra, azt úgy méltóztassék kiállíttatni, hogy Budapestre küldött és két nap múlva visszatérő futárom magával is hozhassa.

Grazioli az olasz-magyar közeledés előkészítésére alkalmas módnak találja, ha olasz csapatok mennének Budapestre. Méltóztassék erről is határozni és ugyancsak futárom útján értesíteni, vajjon kifejezhetem-e előtte a magyar kormánynak azon óhaját, hogy olasz csapatok menjenek Budapestre. E lépést igen fontosnak tartom az Itáliával való közvetlen kapcsolat létesítése céljából.

Ugyancsak igen fontos volna, ha Miniszterelnök Úr összehívna a budapesti lapok szerkesztőit és közölné velük, mennyire árt a magyar ügynek, ha ők, különben is valótlan, és tendenciózus, szláv forrásból eredő híreket publikálnak olaszországi forradalmi mozgalmakról. Inkább semmit, mint ilyeneket. Csak magunknak ártunk vele. Olaszországban a magyar lapokat a legnagyobb figyelemmel kísérik s az ilyen hírek a legnagyobb mértékben megnehezítik a közeledést.

Sőt kívánatos volna Fiumében sajtóiroda felállítása, amely a magyar lapokat innen informálná az olasz ügyekről.⁴

Ugyancsak nem ajánlhatom eléggé az óvatosságot abban a tekintetben, hogy kik mennek Olaszországba magyar részről.⁵ Tekintettel a szerb-francia részről kifejtett nagyméretű kémkedésre, tapasztalatlan emberek bármilyen ártatlan jellegű propagandája Itáliában igen káros lehet számunkra. Azért említem ezt, mert tudomásom szerint egyesek részben Budapestről, részben magából Fiuméből Romába igyekeznek. Kérek egyrészt tu-

dósítást arról, van-e a magyar kormánynek tudomása róla, másrészt utasítást arra, hogy a kormány meghatalmazottjaként eltiltsam e lépéstől azt, akit megfelelőnek nem tartok.

Végül még azt kell megjegyeznem, hogy az olasz főparancsnokon kívül érintkezésbe lépek a többi entente-hatalom itteni katonai képviselőjével is, ami az amerikaival már megtörtént, s a többivel is mielőbb meg fog történni azon céllal, hogy őket a magyarországi viszonyokról megfelelően tájékoztassam, sőt a holnapi nap folyamán természetesen a legnagyobb titokban, találkozni fogok a volt fiumei horvát főispánnal, Lenaccal⁶ is, szem előtt tartva azt, hogy nekünk mindenkivel keresnünk kell a közeledést. Ez a beszélgetés egészen magán jellegű leendő ha sikerül Lenactól használható információkat szereznem, alkalomadtán tudósítást küldök róla.

A legmélyebb tisztelettel

Dr. Fülep Lajos

Gróf Károlyi Mihály miniszterelnök úrnak
Budapest

MTAK Kézirattár Ms 4592/63.

Kézírásos fogalmazvány FL hagyatékában. Az elküldött példányból (OL-K-64 KÜM Res. Pol. 1919-1132) a fogalmazványhoz képest kisebb eltérésekkel ill. kihagyással közölve: Károlyi-lev. 366-368.

Károlyi Mihály (1875-1955) liberális demokrata politikus, 1918. X. 31.-1919. I. II. között miniszterelnök, 1919. I. II.-III. 21. között köztársasági elnök.

¹ Ld. a 318. sz. levél jegyzetét.

² Grazioli, Francesco Saverio.

³ Wilson, Thomas Woodrow (1856-1924) demokrata párti politikus, 1913-1921 között az Egyesült Államok elnöke. 1919. I. 4-én és 5-én volt Rómában.

⁴ Ld. a 322. sz. levelet.

⁵ Az Országos Propagandairoda megbízásából Zambra Alajos, Gerevich Tibor és Kőszegi László utazott Rómába.

⁶ Lenac, Richard ekkor a Szlovén-Horvát-Szerb Nemzeti Tanács tagja volt.

322. BRÁJER LAJOS – FÜLEP LAJOSNAK

Fiume, 1919. I. 7.

Dr Fülep Lajos úrnak
a magyar kormány teljhatalmú megbízottjának
Fiume

A jelen eseményei mutatják legjobban, hogy nagy hiba és mulasztás történt azzal, hogy a külföldet nem tájékoztattuk kellően a magyarországi viszonyokról. Itt csak az olasz sajtó informálására akarok rámutatni. Míg például az olasz lapok majdnem naponta foglalkoznak a jugoszláv ügyekkel, a magyar állapotokról alig olvasunk valamit. Ezen a lehetetlen állapoton szerény véleményem szerint úgy lehetne segíteni, ha Fiumében sajtóirodát állítanánk fel.¹ Az a tervem, hogy egy kőnyomatos lapot indítok meg olasz és magyar nyelven, mely Fiuméből küldi szét az olasz lapoknak mindazt a mi Fiuméra, Horvátországra és Magyarországra vonatkozik. Hogy miért éppen Fiuméből és nem Budapestről? Azért, mert az olaszországi sajtónak valószínűleg több bizalma lesz az olyan hírekhez, melyek olasz városból jönnek. De nem is szándékozom csupa magyar hírt küldeni, hanem vegye-

sen a fiumei és jugoszláv eseményeket dolgoznom fel. Első sorban hírekkel látnám el az olasz lapokat, de ha egyszer meg van az összeköttetés, nem lesz nehéz kisebb politikai információkat sőt kisebb cikkeket is elhelyezni. Hogy ez a tervem megvalósítható legyen, az a kérésem méltóztassék elrendelni, hogy a fiumei könyvatosnak küldessenek le a magyar kormány hivatalos könyvatosának összes, elsősorban a külföldet érdeklő hírei, melyeket én aztán innét szétküldök.

Viszont miután itt jóval előbb kapjuk meg az olasz napilapokat, de más közvetlen forrásból is tudok beszerezni információt, az olasz és jugoszláv mozgalmakról, az általam tervezett könyvatos egyúttal arra is szolgálna, hogy a magyar lapokat lássa el olaszországi, fiumei és jugoszláv hírekkel.

A lap megindításához egy fél évi próbaidőre 30.000 korona segélyt kérek.

Kérésemet és tervemet a magyar kormány jóindulatába ajánlva vagyok kitűnő tisztelettel

Dr. Brájer Lajos

MTAK Kézirattár Ms 4592/65–66. (Két példány.)

Gépirat autográf aláírással.

Fiuméba írt levél.

Brájer Lajos (1965–1937 után) hírlapíró, nagybecskereki megyei főjegyző, nyomdatulajdonos, a Torontál c. lap szerkesztője. 1908 után Fiumében lapszerkesztő.

A tervezett sajtóirodáról FL már a 321. sz. levélben említést tesz.

323. FÜLEP LAJOS - KÁROLYI MIHÁLYNAK

Fiume, 1919. I. 12.

Miniszterelnök Úr!

Tegnap, 11-én este (Rodolfo) Borghese¹ herceggel beszéltem, aki közölte velem, hogy Grazioli hadtestparancsnok² a fiumei entente-csapatok főparancsnoka a következő kijelentést tette előtte: „Úgy látszik, a magyaroknak nem fontos és nem sürgős az összeköttetés Rómával, mert Fülep mindeztideig nem kérte tőlem a kilátásba helyezett belépési engedélyt Itáliába.” Azzal kellett mentegetőznöm, hogy Budapestről még nem kaptam meg a megbízó levelet, de minden napra várom. Borghese, aki fivére, (Scipione)³ révén közeli kapcsolatban van a romai kormánnyal, azt is közölte velem, hogy kormányában újabban csakugyan meg van a hajlandóság arra, hogy a magyar kormánnyal közvetlen érintkezésbe lépjen. A dolognak azonban csak úgy volna értelme, ha azonnal megtörténnék. A Rómába jutást Grazioli garantálhatja, akivel már Borghese is beszélt ez irányban.

Teljes tisztelettel kérem tehát Ministerelnök Urat, méltóztassék haladéktalanul határozni s megbízó levelet futárommal⁴ elküldeni úgy, hogy ő a legközelebbi vonattal magával hozhassa, mert ha tovább kellene halogatnom a dolgot, tekintettel Grazioli nyilatkozatára, inkább teljesen le kellene mondanom róla és visszatérnem Budapestre, mintsem itt tartózkodásommal a habozás és határozatlanság látszatát keltenem, ami a magyar kormánynak semmiképp sem válnék előnyére. Ha a belpolitikai krízis miatt külpolitikai akciónk továbbra is megakad, pótolhatatlan kárt szenved az egész ország.

Borghese herceg egyébként egy héten belül Budapestre megy és érintkezésbe fog lépni Ministerelnök úrral.

Amerikai katonai körökből ajánlat tétetett nekem arra, hogy ha a magyar kormány kívánná, amerikai csapatok mennének Magyarországra. Kérek utasítást és esetleges fölhatalmazást arra is, hogy megtegyem-e a szükséges lépéseket az amerikai főparancsnokságnál. Az amerikai csapatok tökéletesen fegyelmzettek, vezetőik jóindulatúak és mind bel-, mind külpolitikai szempontból igen hasznos lenne a jelenlétük az országban.

Hasonló utasítást és felhatalmazást kérek arra nézve is, hogy kívánja-e a kormány olasz csapatok bevonulását az országba.

A legmélyebb tisztelettel

(Dr. Fülep Lajos)
kormánybiztos

MTAK Kézirattár Ms 4592/68.

Kézírást fogalmazvány FL hagyatékában. Az elküldött példányból (OL-K-64 KÜM Res. Pol. 1919-II31) közölve: Károlyi-lev. 380.

Károlyi Mihály ld. a 321. sz. levél jegyzetét.

¹ A Károlyi-lev. jegyzete szerint (381.) Livio Borghese hercegről van szó. FL fogalmazványban ceruzás kiegészítésként Rodolfo szerepel. Rodolfo Borghese (1883-?) tengerésztiszt és képviselő volt.

² Ld. 321/2.

³ Borghese, Scipione (1871-1927) utazó, író, sportember és képviselő. A keresztnév FL ceruzás kiegészítése.

⁴ Ld. 320/4.

324. FÜLEP LAJOS – KÁROLYI MIHÁLYNAK

Fiume, 1919. I. 12.

Ministerelnök Úr!

A fiumei magyar állami tisztviselők és alkalmazottak helyzetének rendezéséről van szerencsém a következőket jelentenem:¹

A Fiumei olasz Nemzeti Tanács még múlt év december havában határozatot hozott, melynek értelmében a magyar állami tisztviselőktől azt kívánta, hogy kérvényt adjanak be a Nemzeti Tanács szolgálatába való föl vételük iránt. A Nemzeti Tanács fönntartotta magának a jogot, hogy a kérvény aláírói közül azokat tartja meg szolgálatában, akiket szükségesnek tart. A határozat továbbá olyan jellegű volt, amely az átvételt a véglegesség színében tüntette fel, anélkül természetesen, hogy ezt a véglegességet garantálhatta volna, miután Fiume hovátartozása még nincs véglegesen eldöntve.

December 30-án történt megérkezésem után azonnal megkezdtem a tárgyalásokat a Nemzeti Tanáccsal, főként az iránt, hogy a kérvény kívánásától és a véglegesség elismerésétől eltérítem. Az első sikertelen kísérletek után fáradozásom eredménnyel végződött, mert a Nemzeti Tanács végül is lemondott követeléseitől, elállt a kérvény kívánásától, az egyezségben kifejezésre juttatta a magyar állam jogfolytonosságát a helyzet ideiglenességének elismerésével s a tisztviselők szolgálati folytonosságának elismerésével.

A szolgálatba átvett és át nem vett tisztviselőkről és alkalmazottakról jegyzék készült, amely a mellékelt egyezmények integráns része, mellékelni azonban e pillanatban nincs módomban, mert a másolata még nem készült el. E jegyzéket a legközelebbi postával küldöm föl és kérem csatolását a megegyezés okmányához.²

A szolgálatba átvett tisztviselők és alkalmazottak két kategóriába soroltnak, u. m. Fiume végleges hovátartozandóságának rendezéséig és meghatározott időre átvettekére, amelyen például a tanítók és tanárok egy része, akik a tanév végéig vétetnek át; más alkalmazotta márciusig stb. ami a jegyzékben föl van tüntetve.

A miniszterelnökség küldjön másolatot mind az egyezményről, mind a tisztviselők jegyzékéről az illető ministeriumoknak tudomásul vétel és további intézkedés céljából.

A szolgálatteljárás fogadalom is, amelyet az átvett tisztviselőknek és alkalmazottaknak alá kell írniok, a legenyhébb azok között, amelyeket eddig megszállott területeken megköveteltek.

E körülmény, valamint a kérvény mellőzése s az ideiglenesség kifejezése azért is fontos, mert az ilyen körülmények között történő átlépés ellen olasz szolgálatban, szerzett értesülésem szerint, a jugoszláv köröknek sincsen kifogásuk, úgy hogy esetleges jugoszláv uralom beálltával a tisztviselők nyugodtan maradhatnak helyükön.

(Dr. Fülep Lajos)
kormánybiztos

MTAK Kézirattár Ms 4592/69.
Autográf tisztázat.
Budapestre írt levél.

Károlyi Mihály ld. a 321. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. a 318. sz. levél jegyzetét.

² A jegyzék nincs meg FL hagyatékában.

325. REJTŐ JENŐ – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1919. I. 12.

Kedves Barátom!

Azt hiszem azóta már a keresztvizet is leszdedt rólam, úgy szídsz engemet, hogy még mindig itt vagyok, pedig én ezalatt itt majd megfeszülök, hogy tudjak valami eredményt kicsikarni. Igen tévedtél Te akkor kedves Lajos barátom, amidőn Berinkeben¹ bíztaál és ő hozzá küldtetted a leveleket, mert nemcsak én, hanem mindenki mint egy igen nehézkes s nehezen megmozdítható bácsinak ismeri őt. Mondhatom, elszomorító és elkésérítő az a közönnyel határos nyugalom, amit ez a jó ember az oly fontos ügyünkkel szemben tanusít.

Hogy lássad mi mindent próbáltam én meg, leírom a napi munkámat. Vasárnapig, hogy mit végeztem azt a múlt levelemben már megírtam.² A következő napra, hétfőre vonatkozólag azt mondotta Berinke, hogy nem akar engemet fárasztani, várjak otthon s majd ő telefonál nékem 10-ig, hogy hová menjek. Én otthon vártam 11-ig, s mert nem telefonált én hívtam őt fel, s akkor arra kért, menjek azonnal az igazságügybe. El is mentem azonnal és 1 óra várás után 1/2 1-re be is jutottam hozzá, s akkor véle Séthi államtitkárral³ és Nádasival⁴ együtt 3-ig tárgyaltunk. A tárgyalás a körül forgott, miféle formulát lehetne találni arra nézve, amit a tisztviselőknek alá kellene írni, anélkül hogy abból jogfeladás kimagyarázható legyen. Végre is abban állapodtak meg, amit én proponáltam, hogy t. i. a tisztviselők a C.[onsiglio] N.[azionale]hoz mint az *ezidőszerint a szuverainitást tényleg*

gyakorló hatósághoz fognak fordulni s kéri a jelenlegi állásukban leendő megerősítést. Ezáltal elismerjük, hogy ők souverainek, de nem ismerjük azt el végleges állapotnak, hanem csupán jelenleg, tényleg fennálló állapotként.

Azt ígérte Berinkey, hogy ezt a legközelebbi min. [iszter] t. [anács]ba beviszi, s utána hívat engemet. Másnap hiába vártam az értesítést, s mivel a Külügyből 2 ízben is telefonáltak értem, felmentem a Külügybe. Ott a kis Egry⁵ igen lelkesnek mutatkozott, egy csomó propaganda iratot s térképet készített össze, azért, hogy azt kivigyem néked – amit én természetesen meg is ígértem. A részedre kiállítandó írásra nézve meg azt mondta, hogy Te már kaptál egy olyant, de ha nem kaptál, úgy most feltétlenül ki kell állítani.⁶ Így vélekedik szerinte Lorschy⁷ is. Onnan a külügyből telefonált Szillernek,⁸ keresette Berinkey, s mivel azt a feleletet kaptam, hogy még nem adta át Berinkey a Te 2. számú jelentésedet, azt mondták a külügybe, hozzam azt el ő hozzájuk s ők egy-kettőre elintéztetik. Igen ám könnyű ezt mondani, de hogy vegyem én vissza Berinkeytől a Te jelentésedet? Elmentem Szillerhez érdeklődni, visszakaphatnám-e a jelentést, ő azonban nem vállalkozott arra, hogy elkéri az iratot. Így aztán vártunk másnapig. Másnap maga Egry telefonált Szillernek, s mivel ismért azt a választ kaptuk, hogy Berinkey sem a tisztviselők ügyét nem vitte be a tanácsba, sem a másik iratotat nem adta át senkinek, Egry ismét kérte Szillert, küldené át a jelentésedet rövid úton hozzájuk, mert úgyis hozzájuk tartozik. Sziller ismét azt felelte, ő nem kérheti el, s Egry sem kérheti el, mert ők túl kis emberek hozzá, ezt csupán v[a]l[a]mi nagyobb fejű ember teheti pl. Harrer⁹ vagy más. Erre azután lementünk együtt Harrer-hez, de szegény kis Egry még el sem mondhatta a mondókáját, amikor Harrer – az a vén marha – egy ideges mozdulat kíséretében annyit felelt mindössze, hogy „Fülep dolgában a miniszterelnökkel kell beszélni”, és sarkon fordulva ott hagyta Egryt.

Láttam, hogy így semmire sem megyek, azért arra határoztam magam, hogy elmegyek a másik bácsihoz is, akiben leveled szerint, szintén volt bizodalmad, t. i. Jászihoz.¹⁰ Csütörtök d.e. meg is jelentem Jászinál, ő azonban azt felelte, hogy ő nem biztos benne, de néki úgy rémlik, hogy „Rómába a kormány Charmant¹¹ követet küldötte ki s így Fülep ajánlkozására ez idő szerint nem reflektálnak, az nem actualis”. Jelzem ő ezt nem mondta biztosra, s úgy monda, hogy azt Harrer fogja nékem határozottsággal megmondani. Észrevételemre, hogy Harrerrel nehéz beszélni, rögtön adott részemre egy ajánlólevelet, amelyben arra kérte, fogadna engem soron kívül. Rögtön átmentem vele Harrerhez, de bár déli 3 óráig s d.u. 5–7 ig ott vártam, mégsem tudtam véle beszélni, mert a titkára, egy Ernuszt nevű taknyos zsidó kölyök nem vitte be a levelet, azt mondván, „fontos tárgyalni valója van”.

Visszavitem tehát az ajánló levelet Jászyéknak, [!] azzal, hogy mit sem érek vele, mire a titkárja telefonon megkérte Ernuszt, jelentsen be engemet haladéktalanul. Ennek dacára sem jelentett be a pimasz zsidó 1/2 12-ig, én pedig tovább nem várhattam, mert Berinkeyvel is akartam még aznap beszélni. Éspedig azért akartam B.[erinkey]-t elcsípni, mert aznap ezt olvastuk a lapokban, hogy a Wilsonhoz¹² kiment fiumei küldöttség, Fiume nemzetközivé tételét kérte; már most én úgy gondoltam, ha már maga a Rómába kiment C.[onsiglio] N.[azionale] is elhagyta az addig oly konokul védett álláspontját s nem erősítgeti azt, hogy Fiume végleg olasz, akkor bennünket sem kényszeríthetnek többé ennek elismerésére, s akkor ott vagyunk, hogy az ő álláspontjuk szerint is ideiglenes a mai állapot, tehát a mi ügyünkben is provisoriumról s nem végleges rendezésről lehet csupán szó. Ezt azzal az észrevétellel akartam Berinkeyvel közölni, hogy nézetem szerint a Te jelenté-

sedben feltett kérdések közül, ez már most tárgyalanná lett, mivel most már valószínűleg mindkét fél el fogja fogadni a provisorium eszméjét. S mivel B.[erinkey] szerint csupán ezt az egy kérdést kellett volna min.[iszter]tanács elé vinni, utóbbi kérdés pedig tanács nélkül is megoldható, tehát már most legyen jó ministertanács nélkül határozni a jelentésben foglaltak felől. (A min.[iszter]tanács határozatának késedelmét azzal indokolta mindig B.[erinkey], hogy addig míg a kormányválság megoldva nincs, nem lehet a kérdést m.[iniszter]t.[anács]ba bevinni.) Ezért szerettem volna a tanácsot, legalább ezen ügyekre nézve elkerülni. Sajnos, B.[erinkey]vel – bár 2-ig ott voltam – nem beszélhettem, hanem Séthy államtitkárnak mondtam el mindezt, aki úgy látszott, hogy meg is értette a dolgot s arra kért menjek el, másnap, szombaton d.e. Megkértem még kérdezze meg B[erinkey]-t mit tud Charmant kiküldetéséről. D.u. felkerestem még Kluzsinszky külügyi államtitkárt,¹³ akit jól ismerek, hogy érdeklődjem a Charmant úgyról. Ez este azonban az amerikaiak tiszteletére tea volt, úgy hogy senki sem volt a hivatalban.

Szombaton d.e. jókor felkerestem Séthy államtitkárt, – aki természetesen egy szót nem beszélt Berinkeivel a fiumei úgyról, – de ezt jóvá akarta tenni, tehát lejött vélem a minis-ter szobájába s ott az útközben hozzánk csatlakozó Kluzsinszkyvel együtt, előkerestette a jelentésedet, a minister távolléte dacára nekilátott annak tanulmányozásának. Azt akarta látni. t. i. el lehet-e kerülni tényleg a min.[iszter]tanácsot. De alighogy nekifogott e munkának, megjött a minister, igen derült ábrázattal, és a világ legnyugodtabb hangján, a legnagyobb nyugalommal azt mondotta, hogy *várjunk a dologgal*, nem lehet azt *tanács nélkül elintézni; ma délután* – mondá ő – *lesz is már tanács, de nem tudom, akarnak-e az urak ezzel a kérdéssel foglalkozni.*

Szóval engemet ismét arra kértek legyek türelemmel. Ez alkalommal megkérdeztem B.[erinkey]t mit tud Charmant úgyról. Ő azt felelte „*tanácsi határozat alapján megbízást nem kapott, de lehet, hogy a minis-terelnök e nélkül meghatalmazta őt*”. Én erre felmutattam nekik a Nap-nak idemellékelt cikkét, amellyel igazoltam, hogy az olaszok várnak Tégedet. Hát erre is azt felelték, hogy a Nap nem autenticus, nem biztos, hogy volt ilyen hír a Corriereban! Ezeket az urakat ugyan hat ökörrrel sem lehet tespedésükből felrázni s ki-mozdítani. Ekkor azonban felhasználtam az alkalmat s Kluzsinszkynek elmonddva, hogy hány-szor akartam Harrer-hez bejutni, átadtam Jászi levelét s kértem tudná meg, hogyan áll a Charmant-ügy. Ezt meg is ígérte. Holnap megyek el hozzá. Tegnap azután d.u. véletlenül találkoztam egy Pahunek István nevű fiumei államtisztviselővel, aki azt újságolta, hogy a C.[onsiglio] N.[azionale] a tisztviselő ügyek rendezésére végső határnapul jan.[uár] 15-ikét tűzte ki. Én erre rögtön telefonáltam Sziller Péternek, s kértem jelentse ezt a minis-ternek, azzal, hogy most már a dolgot tovább halogatni nem lehet. Azt a választ kaptam, jöjjenek ma be 10-re s a dolgot elintézzük. Ma aztán örömmel olvastam az újságban, hogy B.[erinkey] lett megbízva a min.[iszter]elnöki teendővel is, gondoltam ezután már nem kell Károlyitól kérdezni mindent, végre elkészülünk a dologgal. Ott is voltam 10-re én is, még egy bírói küldöttség is (Olchváry curiai bírós. stb.) s bár 11-kor még azt telefonálta be B.[erinkey], hogy 1/2 órán belül benn lesz, mégsem jött be, hanem 12-kor azt telefonálta, hogy a min.[iszter]elnökségen van s hogy holnapra kéret minket. Elképzelheted dühömet. Előbb, úgy gondoltam felkeresem d.u. a lakásán, de végül mégis úgy határoztam, hogy nem megyek el ő hozzá, hanem mindezt leírom néked s jól lepecsételve leküldöm Pahunek úrral, azzal, hogy ha tényleg 15-re lenne a határnap kitzve, eszközölj ki esetleg – szükség esetén – újabb halasztást, ha t. i. a provisorium alapján a kérdés nem lenne megoldható. Én meg igyekszem 5–10 nap alatt döntést s határozatot provocálni s akkor hozom.

Megjegyzem, hogy egynehányan többek közt Séthy államtitkár is azt mondta, kár hogy a kínálózó alkalmat ki nem használtad s R[ómá]-ba nem mentél W[ilson]-hoz, az írást általam utánad küldötték volna. Ha tehát jelenleg ismét lenne v[a][a]mi kedvező alkalom, használjad ki, én majd hozom utánad a szükséges papírokat.

Remélem részletesen beszámoltam működésemről. Kis családom megjött-e, semmi hír róluk. Légy kegyes a Sindaco úrnál szólj két szót, állíttasson ki részemre és családom részére beszerzési könyvecskét, mert az összeírásakor még nem voltunk ott.

A viszontlátásig is igen sokszor üdvözöl igaz barátod és tisztelőd:

Rejtő Jenő

MTAK Kézirattár Ms 4592/67.

Kézírás.

Fiuméba írt levél.

Rejtő Jenő ld. 320/4.

- ¹ Ld. a 320. sz. levél jegyzetét.
- ² A levél nem maradt fenn.
- ³ Séthy Antal (1870–1945) igazságügyi államtitkár.
- ⁴ Adatai ismeretlenek.
- ⁵ Egry Sándor ekkor tiszteletdíjas külügyminisztériumi tisztviselő.
- ⁶ FL részére a Miniszterelnökség állított ki megbízó- ill. ajánlólevelet Balogh Ernő államtitkár aláírásával. Benne azonban csak az Olasz Nemzeti Tanácsot kéri, támogassa a fumei magyar tisztviselőket és alkalmazottak személyi és anyagi ügyeinek rendezésére kiküldött kormánybiztost. Jele: 6571/M.E.I. a hagyatékban: Ms 4592/32.
- ⁷ Lorsy Ernő (1889–1961) újságíró, 1912-től a Pester Lloyd munkatársa, utóbb a Külügyminisztérium sajtóosztályának vezetője.
- ⁸ Sziller Péter 1913 óta az Igazságügyminisztérium tisztviselője, ekkor miniszteri titkár.
- ⁹ Harrer Ferenc (1874–1969) politikus, szakíró, a Nemzeti Tanács tagja. 1918. X. 8.–1919. I. 24. között ideiglenes külügyminiszter helyettes, 1919. I. 24.–III.21. között ideiglenes megbízott külügyminiszter.
- ¹⁰ Jászi Oszkár (1875–1957) politikus, szociológus, író, a Huszadik Század szerkesztője. 1918. X. 31.–1919. I. 19. között a nemzetiségi ügyekkel megbízott tárcanélküli miniszter, a Külügyi Tanács elnöke. A Berinkey-kormányban nem vállalt tárcát.
- ¹¹ Charmant Oszkár (1860–1925) ügyvéd ill. közjegyző, 1918–1919-ben bécsi magyar követ.
- ¹² Ld. 321/3
- ¹³ Adatai ismeretlenek.

326. FÜLEP LAJOS – KÁROLYI MIHÁLYNAK

[Fiume, 1919. I. 20.]

Elnök Úr!

Miután a fiumei ügyek fontosabbik, elvi jelentőségű részét a magyar állam jogviszonyára a mai körülmények között lehető legkedvezőbb módon elintéztem, holnap, 21-én Rómába utazom.¹

Mindmáig nem kapván meg a megbízó levelet, magánemberként megyek Rómába, információk adása és szerzése céljából. Előre láthatólag e missiót nem fogom úgy ellátni, mintha a megbízólevél a kezemben volna, de politikai és sajtó-körökkel való összeköttetéseimtől mégis várok eredményt. Éppen ezért nem várok tovább Fiumében a megbízó levélre, inkább megyek ma nélküle, mint esetleg egy hét múlva vele, mert minden nap ké-

sést pótolhatatlan mulasztásnak tartok és a félmunkát is kívánatosabbnak a további halogatásnál.

Bátorkodom azonban ezúttal is megjegyezni, hogy a megbízó levelet nem diplomáciai lépés megtételére való feljogosításul kértem, hanem egyszerűen és kifejezetten arra, hogy a mérvadó olasz politikai tényezőket a magyarországi viszonyokról, a kormány nemzetiségi-politikai és gazdaságpolitikai intencióiról megfelelően tájékoztassam. Adandó információim természetesen sokkal nagyobb nyomatékkal bírnak, ha a magyar kormány írásos felhatalmazásával tehetem meg őket. Az aggodalomra, hogy az olasz hivatalos körök a magyar kormány accredítált képviselőjét nem fogadják, ma már nincsen ok; garanciám van az ellenkezőjére. Ha tehát Elnök Úr jóának látná a fentebb precizírozott jellegű megbízólevél hozzám juttatását, méltóztassék futárommal² Romába utánam küldeni.

Mivel én e missiot nem személyes okokból ambicionáltam és csak azért vállalkoztam rá, mert annak idején Jászi miniszter úr³ teljes garanciát vállalt értem a ministertanácsban; és most csak az irántam való föltétlen bizalom esetén vállalnám küldetésem hivatalos jellegét – teljes tisztelettel fölkérem Elnök Urat és a kormányt, méltóztassék mást e jelleggel felruházni, akit nálam alkalmasabbnak és megbízhatóbbnak tart. Nem hangsúlyozhatom azonban eléggé a dolog rendkívüli sürgősségét, valamint azt sem, hogy az illetőnek a legteljesebb incognitóban kell Pestről távoznia és Romában működnie, ott olyan összeköttetésekkel bírnia, amelyek az észrevétlen működést lehetővé tegyék, mert ellenkező esetben súlyos kellemetlenségeket idézhet elő.

Addig is, amíg a döntésről értesítést kapok, igyekszem az olasz sajtóban kedvező közleményeket elhelyezni. Bizonyára nem ismeretlen Elnök Úr előtt, hogy mindezekig ránk nézve leghasznosabb közlemények, amelyek egyáltalán eljutottak a nagy angol lapokba, javarészt az olasz sajtó útján jutottak oda, így pl. a milanoi Secoloból jutott a Times-ba a Jászi-féle interjú a nemzetiségi kérdésről D. Giudici cikkének alapján,⁴ akit még Pesten sikerült a magyar ügy számára megnyernem. A wilsoni elvek legenergikusabb képviselői is az olasz sajtóban találhatók.

Esztleges értesítésig és fölhatalmazásig ententecapatok Magyarországra küldése érdekében nem fogok lépést tenni. – Meg kell azonban jegyezni, hogy benyomásom szerint az entente tervezi a francián kívül más katonai erő odaküldését is, ami ennél fogva bekövetkezhet a magyar kormány kifejezett óhaja nélkül. – Amennyire a főparancsnok beszédéből kivettem, még három, esetleg csak két tagja az entente-nak küldene katonákat. – Viszont azonban szívesen látták volna a magyar kormány óhaja nyilvánítását, mert a sok kószá hírral szemben látták volna a magyar kormány rendszeremtő szándékának kifejezését. – Hogy az entente végrehajtja-e tervét, az a magyarországi jövő eseményektől függ.

Fogadja Elnök Úr, legmélyebb tiszteletem kifejezését

Dr. Fülöp Lajos

Levelem elküldése és Romába indulásom előtt alkalmam volt Zanellával⁵ beszélnem, aki Romából jött és közölte velem, hogy:

számos jelentékeny politikai személyiséggel beszélt a magyar ügyről, így különösen Orlandoval⁶ (akinek ő bizalmasa), megismertette vele a magyar helyzetet (amelyet Zanella jól ismer) és megtárgyalta vele a Magyarországgal való megegyezés motívumait és időszerűségét; Orlando hajlandónak nyilatkozott, azonban természetesen csak megfelelő módon és formában. Ugyanis Romában, mint egyébként mindenfelé, beszélnek egy már

perfektuált megegyezésről Magyarország és Italia között, annyira, hogy Zanellát a romai francia és angol diplomaták is megkérdezték ebben a dologban. Sajnos, a lapok mindenféle hamis és ártalmas híreket közöltek s ha ez a politikai pletyka tovább folyik, még mindent meghiusíthat. Olaszországban ugyanis a kormánynak komolyan kell számolnia a közvéleménnyel, amely (s ezt magam is közvetlenül tudom) egyelőre még igen ellenséges a magyarsággal szemben. Ha tehát a magyar kormány tényleg szükségét látja a megegyezésnek az olasszal, akkor ennek kormánytól kormányhoz kell megtörténnie megfelelő megbízottak alapján s ezzel párhuzamosan mehetne a közvélemény fokozatos előkészítése az ügynek megnyerhető sajtó útján. Ma azonban már úgy áll a dolog, hogy egyetlen elhibázott lépés mindent elronthat, a híresztelések folytán az olasz kormány is kezd kellemetlen helyzetbe jutni s ha nem történik valami gyors és komoly lépés, könnyen végkép elzárkózhatok minden közeledéstől, ami vézetes lehet, mert egyelőre csak az olasz kormány az, amely hajlandó Magyarországot ügyét a békekonferencián támogatni és megmentése ügyében akciót kifejteni. További ingadozásunknak jugoszláv és olasz orientáció között az lehet a következménye, hogy mindakét lehetőséget eljátszuk.

Zanella olasz csapatok bevonulásáról is tárgyalt Orlandoval, még pedig a magyar kormány egyik tagjának felszólítására. Ez az értesítése annál inkább meglepett, mert futárom ellenkező utasítást hozott számomra ez ügyben. Olasz csapatok jelenlétét ő sem a bolsevizmus szempontjából tartja fontosnak, hanem inkább azért (s ehhez egy század elég volna), hogy e révén közvetlen összeköttetést lehetne teremteni Budapest és Roma között. Helyénvalónak tartanám azonban, ha Elnök Úr, bárcsak egy magánlevélben is Orlandohoz kifejeznék ebbeli óhaját. Hátrány nem származhatna ránk belőle, mert Orlandon és Sonnion⁷ kívül senki sem tudna róla. A magam részéről e lépést, ha tényleg sor kerülne rá, szükségesnek tartom az angoloknál és amerikaiaknál teendő lépéssel kombinálni, hogy még a látszatát is elkerüljök az olaszokkal való különleges viszonyunknak.

Az olaszországi sajtó-akcióra vonatkozólag igen jó hírt hozott Zanella. Levelet küldtem ugyanis vele, mikor Romába ment, G.[iovanni] Amendolához,⁸ a Corriere della Sera romai szerkesztőjéhez, nekem régi meghitt barátomhoz, aki az olasz sajtónak egyik legtekintélyesebb képviselője s akivel a háború alatt is váltottam üzeneteket. A válasz szerint amelyet Z.[anella] most hozott tőle, Amendola hajlandó a mi ügyünkkel foglalkozni, miután velem a részleteket Romában megbeszélte. Ez a Corrieren kívül még három nagy lapot jelent.

Romai tapasztalatai folytán viszont óva intett attól, hogy a magyar kormány válogatás nélkül engedjen ki Romába zszurnalisztákat. – Ártalmasnak mondotta egy Kőszegi nevű tanár⁹ cikkeit és elmondotta, milyen megütözést keltett Vészi Margit¹⁰ jelenléte, akit németbarátnak tartanak és ismerik szereplését a háború során, valamint tudják, hogy atyja a Pester Lloyd szerkesztője.¹¹ Nézete szerint jelenléte már eddig is sokat ártott az ügynek. – Kötelességszerűen közlöm ezt az értesülést is, elhárítván magamról a személyeskedésnek, melyre sem okom, sem szükségem, gyanúját.

Előző jelentésem teljessé tételéhez közölnöm kell még, hogy Romába meneteletem – a sajtó-akción kívül – halaszthatatlanul sürgőssé teszi egyik ajánlólevelem egy fontos politikai személyiséghez, akivel Romából való elutazása előtt még okvetlenül találkoznom kell.

Ebben a pillanatban közli velem egy Romából jött olasz százados, hogy olaszországi foglyaink közül az olasz katonai hatóság hajlandó volna többeket azonnal hazabocsátani azon célból, hogy Magyarországon hangulatot keltsenek az olaszság mellett, föltéve, hogy a magyar kormány kijelöli a foglyok között azon minden tekintetben megfelelő és megbíz-

ható személyeket, akiket erre alkalmasnak tart, és értük kifejezetten garanciát vállal. – Ez a lépés megtörténhet akár a fiumei főparancsnokhoz, Tenente Generale Francesco Saverio Grazioli, Comandante il corpo d'occupazione interalleato di Fiume, intézett levél és jegyzék alapján, akár az én felhatalmazásom és rendelkezésemre bocsátott jegyzék alapján, melyet ez utóbbi esetben szükséges volna Romába utánam küldeni, hogy ott rendeltései helyére juttassam.
K[elt] m[int] f[ent].

A tartalom alapján datálva: FL másnap, 1919. I. 21-én indult Rómába.

MTAK Kézirattár Ms 4592/70, 72, 73.

Kézírási fogalmazvány FL hagyatékában. A „Római tapasztalatai . . . találkoznom kell.” szövegű két bekezdés a fogalmazványból hiányzik, a nyomtatott közlésből van átvéve. Az elküldött példányból (OL-K-64 KÜM Res. Pol. 1919-1015.) közölve: Károlyi-lev. 393–395.

Károlyi Mihály ld. a 321. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. a 318. sz. levél jegyzetét.

² Utalás Rejtő Jenőre. Ld. 320/4.

³ Ld. 325/10.

⁴ A Károlyi-levelezés jegyzete szerint (385.) az interjú a Chicago Tribune-ban jelent meg a Világ 1919. I. 15-i száma is közölte.

⁵ Zanella, Riccardo fiumei képviselő, az Olasz Nemzeti Tanács egyik vezetője.

⁶ Orlando, Vittorio Emanuele (1860–1952) olasz politikus, közoktatásiügyi, igazságügyi, majd belügyminiszter. 1917. X.-től miniszterelnök.

⁷ Sonnino, Sidney Costantino (1847–1922) olasz politikus, 1914–1919 között külügyminiszter.

⁸ Ld. a 133. sz. levél jegyzetét.

⁹ Ld. 321/5. Valószínűleg az a Kőszegi László nevű budapesti tanár, aki korábban Fiumében működött, ott verskötetet is megjelent.

¹⁰ Vészi Margit (1885–1961) író, újságíró. Az ekkori olasz lapok gyakran utalnak cikkeire, interjúira. Csáky Imre, a Külügyminisztérium politikai osztályának vezetője Charmant Oszkár bécsi követnek ezzel kapcsolatban azt írja, hogy Vészi Margit „tisztán saját kezdeményezéséből és minden hivatalos és félhivatalos megbízás nélkül tartózkodik Olaszországban”. (Károlyi-lev. 410.)

¹¹ Ld. 16/2. 1913-tól a Pester Lloyd főszerkesztője volt.

327. SZEGŐ GYULA – FÜLEP LAJOSNAK

Fiume, 1919, [áthúzva: jan. 31.] II. 1.

My dear old boy,

vége megjött a várva várt leveled, Rejtő¹ hozta, akinek Bonc. adta át: d. 30. gen[naio] az előbbi még nem kaptam meg. – Közben már küldtem Neked néhány sort Tiborral,² a ki úgy látszik nem találkozott Veled. – Azt írtam, hogy megjött Mor. főhadn[agy] Carletto³ abbeli üzenetével: hogy gyere azonnal haza. – Ugyancsak az üzenetet viszi holnap Rejtő, aki tegnap érkezett ide. – Egyebet különben nem is vártam, amióta megtudtam, hogy az a bizonyos „old fool”⁴ az ügyek vezetője. Véleményemet azonban némileg korigálni vagyok kénytelen, mert amennyiben R.[ejtő] impressziója helyes és nincs okom ez iránt kételkedni – az elhatározás megváltoztatása Carletto legegényibb nézetére is visszavezetendő. — Nincs kizárva, hogy ez a változás Cooligeék⁵ pesti tartózkodásával okozati összefüggésben van, akiktől egyet-mást megtudhatott. Persze, a Te missiod, legalább ahogy azt Te felfogtad – Carl.[etto] egyébkénti politikai marsrutájával semmiképp sem kol-

lidál, sőt meg vagyok győződve, hogy hazahívásodnak épp az a célja, hogy Téged szemtől-szembe a változott helyzetről és a tennivalókról bizalmasan informáljanak és ehhez képest új megbízást adjanak.

Ebben a pillanatban kapom kézhez előző k.[edves] leveledet⁶ és a többi leveleket, melyeket el fogok expedálni – egynek kivételével: a Carl.[ettonak] szótól ugyanis visszatarantom – a Rejtő által közlöttek impressioja alatt ugyanis aggályaim támadtak a továbbítás célszerűségét illetőleg. – Ezért, mihelyt R.[ejtő] eltávozott a levelet – bocsáss meg – felbontottam, hogy annak tartalmából megállapítsam, vajjon üdvös-e azt elküldeni. Kevéssel rá megtudtam, hogy tegnap óta megnyílt az Olaszországgal (sőt az egész entente-al) való magán távirati forgalom, ami felment az elhatározás kényes feladata alól. – Ezért kérek, sürgönyözz abban az esetben, ha a levél továbbítandó. Ha nem kapok sürgönyt, nem expedálok. – Időközben egy igen jó napot szereztél nekünk – tudodon kívül. Olvastuk ugyanis a lapokban, hogy Téged rendes egyetemi tanárrá neveztek ki.⁷ – Az egyetemi tanács dühöng és – úgy látszik – a Pesti Napló is haragszik, de Kunfi „je m'en fiche” felkiáltással megadta a Tanácsnak, – mi pedig nagyon boldogok voltunk a hír hallatán és Kicsulival⁸ kettesben egy egész verseci Rizlinget ürtettünk a Professor úr kedves egészségére. – Mit írjak egyébként mi rólunk? sajnáljuk magunkat és irigyelünk Téged. – Sajnáljuk és azt, naponta újra meg újra, hogy ithagytál bennünket a faképnél esporti a quella maledetta bora, amely azóta csak nem akar megszűnni és irigyelünk Roma üvegesen tejszínű ege miatt, mely nem is lehet olyan szép, mint amilyennek mi azt innen elképzeljük. Azóta mi már gondolatban régen Firenzébe költöztünk nagy türelmetlenül várjuk Lajos barátunkat, akinek rajongása volt okozója annak, hogy most valóságos homvágyat érzünk új – in spe – otthonunk után. Az egész család már el van készülve, csak Topolino⁹ – a kis egér – támaszt nehézségeket, mert – amint mondja – Firenze nem elég magyar. – Látod ilyen különbözőek a gusztusok! Te örülsz, ha szerencsétlen fajtádból mentül kevesebbel találkozol!

A Rejtő-féle missio negatív eredménye tehát mégis azzal a haszonnal fog járni – ránk nézve, hogy nemsokára viszontlátunk. – Mert alázatos nézetem szerint most már ugyancsak nem tehetsz egyebet, mint Urunk kategorikus parancsának engedelmeskedni. A magam részéről is nagyon kérek: ne helyezkedj a „je m'en fiche” álláspontjára, hanem gyere sürgősen haza. – Végtelenül bántana, ha a jogosság látszatával bármilyen szemrehányással illethetnének, vagy mások által elkövetett butaságokat a Te állítólagos engedetlenségeddel fedeznének. Szóval és ezt ne vedd tőlem tolakodásnak – én úgy érzem, hogy Neked ezek után nemcsak a megbízód, hanem a saját magad iránti kötelességed is visszajönnöd. –

Elutazásod óta nap nap után megvettem úgy a Pesti Naplót mint a Resto del Carlinot.¹⁰ – Sajnos az előbbi három napon át nem érkezett ide s így nem tudom megállapítani, vajjon leköszölte-e a cikket. Az „Az Estben” olvastam néhány sort, amely azonban csak a megállapodás kivonatos közlésére szorítkozott. – A Restot nap nap után olvasom, de eddig még semmi sem jelent meg. – Ezek után a Corrieret¹¹ is figyelemmel fogom kísérni. –

A politikai helyzet, amennyire azt meg tudom ítélni, röviden a következő:

Magyarországon az emberek három nap óta kezdenek fellélekzeni, amióta a békekonzferencia azt a nevezetes üzenetét kiadta. A hangulat azóta sokkal bizakodóbb és Carl.[etto] pozíciója ahhoz képest erősebb. –

Fiumet az olaszok elintézett ügynek tekintik, igaz, hogy az ellenpárt is épp erősen hangoztatja a döntést ellenkező értelemben. – Én, mint tudod, az előbbi alternatívát kívánom,

tehát inkább annak bekövetkezésében hiszek. – Egyáltalán nem tartom azonban kizártnak, hogy a fiumei kérdést az afrikai német kolóniák mintájára fogják megoldani. – [. . .] a Lesa delle nazioni égisze alatt olasz patroniattussal. – A szláv megoldást kizártnak tartom. – A Consilio N[azionale] I[taliano] egyébként vígan működik. Egyre-másra hozza a törvényeket. – Az igazságügyi törvény eredeti alakjában ment keresztül, a St.² által beígért módosítások mellőzésével. – Az egyéb novumokról Rejtő fog informálni. – Közben egy csomó skandalum is történt. A pénzügyigazgatóság vezetősége (Stigl.-Slavich)³ ellen büntetőeljárást indított a C.[onsilio] N.[azionale] I.[taliano] illetve a Procura di Stato – Zanella⁴ feljelentésére, dohánymanipulációk miatt. St. lemondott az igazgatói állásról, amellyel képzeld – a mi Steinerünket (magyar zsidó) létre kínálták meg, aki a kitüntetés köszönettel elhárította. – Rubinich⁵ barátunk is erős támadásosokra a célpontja, detto a Viáké is. Egyáltalán a C.[onsilio] N.[azionale] I.[taliano]-on erősen a bomlási processus tünetei kezdenek mutatkozni. De mindez nem igen érdekelhet. –

A postádat még ma továbbítom fuúrral. – Apropos! Voltál-e szíves az öcsém iránt érdeklődni? Ha nem volt érkezésed, úgy kérlek bízzad meg Rejtőt a továbbiakkal esetleg adj neki némi pénzt, hogy azt annak a szegény fiúnak eljuttassa. Abból a Klaich-féle tervből – amint látom úgy sem lesz semmi.

Mi március végére tervezzük itáliai utunkat. Bizton számítunk arra, hogy akkoriban már megint ott leszel, vagy legalább is hogy erre a célra két hetet tudsz majd magadnak és nekünk számítani.

Vale, Ég veled és a mielőbbi viszontlátásra. – Családom apraja nagyja szíves üdvözlét küldi én meg szeretettel öllelek

Sz[egő] Gyula.

Remélem írásom nem kevésbé olvashatatlan mint a Tied.

MTAK Kézirattár Ms 4592/74.

Kézírás Dr.Szegő Gyula ügyvéd, Fiume város tiszti ügyésze. Telefon 701 feliratú levélpapíron. FL szinte élete végéig tartotta a baráti kapcsolatot Szegő Gyulával, majd halála után Milánóban élő családjával. Rómába írt levél.

¹ Ld. 320/4.

² Ismeretlen.

³ Valószínűleg Károlyi Mihály fedőneve Szegő és FL levelezésében.

⁴ „Vén bolond”, valószínűleg Berinkegy Dénesre utal.

⁵ Coolidge, Archibald Cary (1866–1928) amerikai történész, a békekonferenciára kiküldött amerikai misszió vezetője. 1919. I.-ban Budapesten járt.

⁶ A levél nem ismeretes.

⁷ FL professzori kinevezését már 1918. őszén elhatározták, de csak 1919. V. 22-én jelent meg a Hivatalos Közlöny XXVII. 22. sz.-ban. Maga a kinevezés V. 3-án kelt, Lukács György népbiztos közölte az egyetemmel az új rendes tanárok névsorát: Babits Mihály (modern magyar irodalom és világirodalom), Király György (rég Magyar irodalom), Czebe Gyula (görög nyelv és irodalom), Varjas Sándor (logika és ismeretelmélet), Fülep Lajos (olasz nyelv és irodalom), Szekfű Gyula (történeti segédtudományok), Meller Simon (művészettörténet), Hevessy György (fizikai kémia), Vadász Elemér (öslénytán), Mauthner Nándor (szerves kémia) és Harkányi Béla (csillagászat). FL előzőleg 1919. IV. 10-én megbízást kapott hogy az 1918–19-es tanév második félévében 1-1 órás előadást ill. szemináriumot tartson Dante La vita nuova c. művéről. (A kinevezés: Ms 4594/3, a megbízás: Ms 4594/2.) – A Pesti Napló 1919. I. 26-i számában – valószínűleg Hatvany Lajos tollából – a következő sorok jelentek meg a „Babits professzor és a többiek” c. cikkben: „Fülep Lajos – akit személy szerint is nagyrabecsülök – jó esszay írt kettőt-hármat, zsurnalisztának is bizonyára kitűnő – de mért lett professzora a filozófiának?” – Kunfi Zsigmond (1879–1929) szociáldemokrata politikus, publicista, 1918-ban a Nenzeti Tanács tagja. 1918. XI. 1.–1919. I. 18. között munkaügyi és népjóléti miniszter. E minőségében tett rendelkezéseit az egyetem gyakran sérelmezte, mint amelyek megsértik autonómiáját.

⁸ Szegő Gyuláné beceneve.

⁹ Szegőék egyik kislányának beceneve.

¹⁰ Bolognában 1885 óta megjelenő napilap, egy ideig Amendola is a munkatársa volt. A II. II-i La successione dell'Ungheria c. cikkre utal.

¹¹ Corriere della Sera – Milanóban 1875 óta megjelenő napilap. Római szerkesztője ekkor Amendola volt.

¹² A rövidítés valószínűleg Stoevesandt Viktor fiumei ítélőtáblái bíróra, Strassil Sándor törvényszéki jegyzőre vagy Stiglich Johnra utal.

¹³ Stiglich John, volt törvényszéki jegyző, a fiumei ügyészség vezetője.

¹⁴ Ld. 326/5.

¹⁵ Rubinich G. fiumei mérnök, a Consiglio Nazionale Italiano tagja.

328. LUDOLF, ERNESTINE – FÜLEP LAJOSNAK

Firenze, [1919.] II. 4.

Caro Fülep

La sua lettera fu una gradita sorpresa, perchè da quattro anni non avevo più avuto Sue notizie. La povera Sig[no]ra Gordigiani diceva sempre „come vorrei sapere cosa è accaduto di Fülep!”

Non Le rispondo a lungo perchè conto farlo presto a voce.

Giovedì prossimo parto per Roma dove mi tratterò una diecina di giorni e spero verra a trovarmi al Grand Hôtel dove alloggerò.

Dunque arrivererci a presto e mille cordiali saluti

E. [restine] Ludolf

A dátum évszáma FL kézírása.

MTAK Kézirattár Ms 4588/243.

Kézírás címeres levélpapíron.

Rómába írt levél.

Kedves Fülep,

levele nagy meglepetés volt, mert négy éve nem kaptam hírt Magáról. Szegény Gordigianiné mindig mondta, „de szeretném tudni, mit történt Füleppel!”

Nem válaszolok hosszán, mert számított rá, hogy hamarosan élőlőszóval tehetem meg.

Jövő csütörtökön Rómába megyek, ahol kb. tíz napot töltök, s remélem, felkeres a Grand Hotelban, ahol megszállok.

Tehát a közeli viszontlátásra, ezer szíves üdvözzel

E. [rnestine] Ludolf

Ludolf, Ernestine ld. a 176. sz. levél jegyzetét.

¹ Gabriella Gordigiani 1917 végén meghalt.

329. MARRUCCHI, PIERO – FÜLEP LAJOSNAK

Siena, 1919. II. 4.
Pensione Chiusarelli

Carissimo Fülep,

Grazie del tuo saluto così cordiale al quale rispondo con tutta l'anima, immutata nel fondo nonostante le terribili vicende di questi quattr'anni. Par quasi un sogno, pare di ret-

rovarsi non più uomini ma ombre, dopo tanta morte! E par bisogna ora più che mai vivere e operare da uomini e sforzarci di guardar la realtà con occhio chiaro e fermo.

Condivido il Tuo pensiero sulla necessità di un riavvicinamento serio dei nostri due paesi e segno con simpatia l'opera tua e di altri in questo senso. Purtroppo da parte mia non potrò aiutare che poco questo lavoro perchè, se la giubba militare non mi si attaglia, che dovrei dire della politica? Ma ci sono tanti modi di aiutare un'opera che si crede buona, anche se uno non è proprio artefice diretto.

M'interessa molto ciò che mi dici del Tuo progetto di lavoro spirituale come pastore. Tu hai camminato, amico! Hai forse un po'lascato i vecchi cari libri che amavi tanto per vivere di più in mezzo agli uomini e alle loro miserie. Io pure li ho lasciati i libri da qualche tempo, ma più per forza che per amore, e nelle ore grigie della mia vita di caserna ho spesso rimpianto come perduto il tempo non dedicato al lavoro intellettuale. Temo che morirò con questo peccato sull'anima.

Verso la fine di questo mese pare che si decideranno a congedarmi perche non sanno ormai più che farsene di questo sotto-tenente di 44 anni suonati.

Allora potrò ritornare a Firenze, dove spero tanto di rivederti. che io venga a Roma prima è poco probabile. Scrivimi ancora.

Tuo vecchio amico

Piero Marrucchi

MTAK Kézirattár Ms 4588/319.
Kézírás gyászkeretes levélpapíron.
Rómába írt levél.

Drága Fülep,

köszönöm oly meleg hangú üdvözlétedet, amelyet teljes szívemből viszonzok, alapjában változatlanul e négy év szörnyű változásainak ellenére. Szinte álomnak tűnik, mintha nem is emberek, hanem árnyak találkoznának annyi halál után! S most még fontosabbnak látszik emberként élni és dolgozni, s azon lenni, hogy tiszta, biztos tekintettel figyeljünk a valóságra.

Egyetértek Veled abban, hogy országainknak komolyan közeledniök kell egymáshoz, s rokonszenvvel kísérem a Te és mások ilyen irányú munkáját. A magam részéről azonban alig-alig tudom támogatni ezt a munkát, mert ha a mundér nem áll jól nekem, mit mondhatnék a politikáról? Dehát annyi módja van egy jónak tartott ügy támogatásának, még ha nem közvetlen munkása is az ember.

Nagyon érdekel, amit lelkészi munkád tervéről mondtál. Nagy utat tettél meg, barátom! Othagyta kedves régi könyveidet, melyeket annyira szerettél, hogy inkább az emberek és nyomorúságaik között élj. Én is othagyta egy idő óta a könyveket, de inkább kényszerből, mint jókedvemből, és kaszárnyaéletem szürke óráiban gyakran elveszetteként sirattam a nem szellemi munkának szentelt időt. Félek, hogy ezzel a bűnnel a lelken halok meg.

E hónap vége felé úgy látszik, döntenek a leszereléséről, mert már nem tudnak mit kezdeni egy 44 éves hadnaggyal.

Akkor visszatérek Firenzébe, ahol nagyon remélem, hogy viszontlátlak. Kevéssé valószínű, hogy én előbb Rómába menjek. Írj újból.

Régi barátod

Piero Marrucchi

Marrucchi, Piero ld. 144/5.

¹ FL levele nem maradt fenn Marrucchi hagyatékában, amely halálakor megcsonkult.

[Bp. 1919. III.]

Folyó év január és február havának során Romában tartózkodván, tapasztalataimról és benyomásaimról a következőket jelenthetem:

Már Fiumében, ahol ott tartózkodásom első napjaiban érintkezésbe léptem az olasz katonai hatósággal, a legnagyobb érdeklődésre és jóindulatra találtam Magyarország irányában. Ajánlat tétetett nekem arra, hogy Wilson¹ romai látogatásának idejére magam is menjek Romába, ahol akár személyesen, akár megfelelő közvetítő útján a magyarországi helyzetet s a magyar kormány álláspontját ismertető memorandumot juttathatok kezéhez, le kellett azonban mondanom róla, mert ezen lépés megtételéhez szükséges megbízó levelet nem kaptam meg Budapestről. Ugyancsak ajánlatot tett nekem a fiumei szövetséges megszálló csapatok főparancsnoka, F.[rancesco] S.[averio] Grazioli hadtestparancsnok arra, hogy – kívánságunkra – olasz csapatokat küld Magyarországba, természetesen a megfelelő formában, a többi szövetségesnek is kifejezendő kívánságokkal egyidejűleg, aminek következtében egyszerre közvetlen kapcsolat létesült volna Italia és Magyarország között és lehetségessé vált volna a kereskedelmi forgalom is, ami nemcsak a szükséglet látó Magyarországnak, hanem az ipari termékekben bővelkedő és export-utakat és piacot kereső Italianak is érdeke. A kormánynak erről azonnal jelentést tettem. További jele a közeledési szándéknak az is volt, hogy nemcsak rendelkezésemre bocsátotta a szükséges útlevelet, hanem ő és környezetének néhány magasrangú tagja katonai és külügyi körökben használható ajánló levelekkel látott el és többször sürgette indulásomat annak hangoztatásával, hogy az érintkezés további halogatása csak káros lehet.

Romába megérkezvén, azonnal a sajtó-propaganda megindításához láttam. Mivel a lapok tendenciáival már előzetesen tisztában voltam, s tudtam azt, hogy mind Sonnino² lapja, a „Giornale d'Italia”, mind a „Tribuna”, továbbá a nacionalista organumok szívesen számítanak a magyar barátságra Jugoszláviával szemben s mivel tudtam, hogy e lapokat részben már nem is kell, részben igen könnyű megnyerni, másrészt azonban nem akartam eszközéül szolgálni az ellentétekre való spekulálásnak, mindenekelőtt a „Corriere della Sera”-t igyekeztem megnyerni ügyünknek, először mert a külföldön és leginkább elterjedt világlap, másodsor, mert legnagyobb ellenségünk volt, a nemzetiségi agitacionak megindítója és fő mozgatója. Tervem teljes mértékben sikerült: a „Corriere” romai szerkesztőségének feje, G.[iovanni] Amendola,³ akihez több mint évtizedes legbensőbb barátság fűz, néhány beszélgetés után, amelyek során adatokkal illusztráltam előtte a magyarországi helyzetet, rendelkezésemre bocsátotta lapjának hasábjait, hogy először az általánosan tájékoztató interview, folytatólag pedig egyes specialis kérdéseket megvilágító cikkek keretében a közvélemény elé vigyük a magyar ügyet. Az interview-t megelőzőleg, a január 25, 27, 29-iki számok kitűnő, térképekkel és adatokkal illusztrált cikkeket hoztak a cseh és délszláv túlzó követelések s különösen a két korridor-terv ismertetésére, a leghatározottabban és energikusabban szembe szállván velük mind nemzetiségi (s így különösen magyar), mind gazdasági okokból. Az interview a február 4-i számnak reggeli és délutáni kiadásában jelent meg „Le tendenze politiche in Ungheria” címen.⁴ Az interviewt következő részletesebb cikkekre nem került sor, mivel közben haza hívtam.

Kiemelem még a Resto del Carlino-nak febr. 11-iki „La successione dell'Ungheria” című vezércikkét, mely az általam és Vészi Margit által nyújtott adatok alapján készült tárgylagos, alapos és igen jóindulatú ismertetése a magyarországi viszonyoknak. Összejöve-

teleket kezdtünk ugyanis tartani, amelyeken az újságírókat megfelelően tájékoztattuk, akik aztán az így kapott anyagot kellő alkalommal felhasználták.

Amendola, aki az ausztria-magyarországi nemzetiségeket megmozgató s így a háború kimenetelét is jelentősen befolyásolt romai kongresszusnak szervezője, a „Comitato per le nazionalita oppresse dell’Austria-Ungheria”-nak főtitkára s a „patto di Roma”-nak egyik szervezője, ajánlatot tett nekem arra, hogy a magyar ügyet ismertető memorandumot nyújtsak be a „Comitato”-hoz, mely azt – a tagokkal való megfelelő érintkezés után – ép úgy magáévá fogja tenni, mint annak idején a többi nemzetiség ügyét, a memorandumot ki fogja nyomtatni és hivatalból elküldeni az összes olasz és fontosabb külföldi lapoknak, s ezzel a magyar ügy egy csapásra belekerül a világsajtóba nekünk kívánatos és hasznos formában és megvilágításban. Ez a terv hazahívátásom miatt meghiúsult.

Jellegzetes tünetként megemlítem azt is, hogy Basilio Lucaci,⁵ az erdélyi oláh miniszter, aki Itáliában állandóan a legfőkétebb propagandát fejtí ki ellenünk, a „Corriere”-ben megjelent interview-m után több ízben személyesen és telefonon kereste az érintkezést velem, a szerkesztőségben nagyon elismerően nyilatkozott az interviewról, velünk való „megegyezés”-ről beszélt, én azonban, mivel közben már megkaptam a visszahívó parancsot és politikusokkal való tárgyalásokra meghatalmazásom nem volt, kitértem kívánsága elől.

Módomban lett volna, miután több tekintélyes újságíró kifejezte ebbeli óhaját és megígérte támogatását, Romában sajtóirodát felállítani, mely az olasz lapokat a magyarországi, a magyar lapokat pedig az olaszországi eseményekről tájékoztatta volna. Az irodát Romában egy vagy két arra való egyén, Fiumében pedig egy közvetítő alkalmazásával, aránylag kevés költséggel lehetett volna felállítani és fenntartani.⁶ Természetesen úgy kellett volna működnie – egyelőre még ellenséges viszonyban lévő országban – hogy ne legyen sajtóiroda jellege és ment legyen a propagandista mellékítől. Erre nézve javaslatot tettem a kormánynak és az iroda felállítása és megindítása körül felajánlottam összeköttetésemet.

Ami a közállapotokat illeti, a legteljesebb rendet, minden téren lázas munkát és zavartalan jólétet tapasztaltam. A lapok által annyiszor híresztelt zavargásoknak és lázadásoknak sehoh sem láttam nyomát, még kevésbé a bolsevizmusnak. Szocialista mozgalmak, különösen sztrájkok, mint a háború előtt, úgy természetesen most is vannak, de nem kommunista jellegűek. Olaszország ipari fejlődése, mely már a háború előtt igen nagy, a háború alatt egyenesen rendkívüli arányokat öltött. Olaszország, miközben megteremtette a maga hiányzó háborús iparát, békeiparát is tovább fejlesztette, mely most újabb impulzust kap a háborús iparnak békés iparrá való átalakulásával. Ma Italia az egyetlen igazán exportképes ipari ország a kontinensen, mert míg a többinek ipara megbénult vagy megsemmisült, addig az övé épen maradt sőt fokozódott. S ez az egyik oka a francia-olasz antagonizmusnak. Franciaország ma Itáliában látja legveszedelmesebb versenytársát.

Az időnként nagyon kiélesedett ellentétnek okai közt a legfontosabbak egyike a koncepciók különbözősége az osztrák magyar monarchia felbomlásával támadt problémát illetőleg. Nagyjában két koncepció áll itt egymással szemben; a francia, mely szláv vezetés alatt vissza akarja állítani a monarchiát konföderációs alapon Német- és Olaszország ellen s az olasz, mely e konföderációban a monarchia új és veszedelmesebb életre kelését látja, a nemzeti államok felállítását propagálja a wilsoni elvek alapján. Az elsőből származtak a korridor-tervek, amelyek ellen az olaszok a legelkeseredettebb harcot vívták. Az olasz koncepcióból következik Magyarország megmaradásának szüksége, természetesen nem a

mai formájában, hanem úgy, ahogy a plebiscitumok után kialakulna. Az új államok területi igényeinek kielégítését az olaszok is kívánják, de csak úgy, ha a plebiscitumok helyt adnak azoknak. Az ellentét folyamánként már fellelhető (?) az új orientacio Németország irányában is, amely ha még eddig nem is, adandó alkalommal talán hamarosan meg fog nyilatkozni: Eddig is az olaszok voltak legenergiusabb védelmezői Ausztria jogainak, hogy Németországhoz csatlakozhasson.

Egyik legnehezebb és legfontosabb kérdésüknek az olaszok ma a fiemeit tartják, fontosabbnak és súlyosabbnak a dalmaciainál. Nemcsak az olasz politikusok, hanem ma már az egész közvélemény Fiumében látja Isztriának Trieszt mellett második kapuját és „Oszlopát”. Fiume nélkül Isztriának ma már – szerintük – kétségessé nem tehető olasz birtoklása problematikussá válnék s ezzel a viszályoknak szakadatlan sora nyílnék meg. Az olasz közvélemény az egész Isztriát, Fiumét beleértve, megbonthatatlan geográfiai és gazdasági egységnek tekinti. Mi velünk magyarokkal az olaszok egyrészt fiemei igényeik kielégítése érdekében, másrészt a fiemei kikötő jövőjének biztosítása érdekében keresik a közeledést. A Fiumera vonatkozó megegyezés fejében, amely Magyarországnak legmesszebbmenő jogokat biztosítaná a kikötőben, az olaszok hajlandók volnának a magyar érdekeket támogatni a békekonferencián.

Dr Fülep Lajos

MTAK Kézirattár Ms 4592/77.

Gépirat sajtókezü aláírással és dátummal. Autográf fogalmazvány-töredéke csekély eltérésekkel: Ms 4592/75.

Budapestre küldött jelentés.

Károlyi Mihály ld. a 321. sz. levél jegyzetét.

¹ Ld. 321/3.

² Ld. 326/7.

³ Ld. a 133. sz. levél jegyzetét.

⁴ Fotómásolata: MTAK Kézirattár.

⁵ Lucaiu, Vasile (1852–1922) román politikus, 1892-től a Nemzeti Párt főtitkára, a Kulturális Liga elnöke, a Nemzeti Szövetség Tanácsának alelnöke. A világháború idején propagandautakra ment az USA-ba, Franciaországba és Olaszországba Erdélynek Romániához való csatlakozása érdekében.

⁶ Ld. a 322. sz. levelet.

331. FÜLEP LAJOS – A FŐVÁROSI NÉPBIZTOSSÁGNAK

Budapest, 1919. IV. 4.

Fővárosi Népbiztosság!

A magyar Külügyminiszter megkeresése folytán a múlt évi december hó 7.-én 102503/918–I.sz.a. kelt polgármesteri rendelettel a fővárosi múzeumnál betöltött állásommal járó teendők ellátása alól további intézkedésig felmentettem. Minthogy időközben külügyi sajtóelőadóvá neveztettem ki, a fővárosnál betöltött ideiglenes hivatalnoki állásomról ezennel lemondok.

A f.[olyó] évi április havára kiutalványozott járandóságomat (310 K. havi fizetés + 465.45 K háborús drágasági segély = 766.51 K) a mellékelt nyugta szerint a főváros központi pénztárába visszafizettem.

Tisztelettel

Fülep Lajos

BFL Bp. Tan. ir. I. 53.531-1919.

Idegen kéz írása FL aláírásával.

Címzése: A fővárosi Népbiztossághoz Budapest

Külzetén: Fülep Lajos külügyi sajtóelőadó, budapesti I. Lógody utca 51. sz. lakos a fővárosi múzeumnál viselt ideigl.[enes] hivatalnoki állásáról való lemondását bejelenti.

Előzményét ld. a 318. sz. levélben.

332. FÜLEP LAJOS - BABITS MIHÁLYNAK

[1919. V.-VI.]

I. Lógodi u. 51.

Kedves Uram,

Szabó Dezső regényéről szeretnék írni a Nyugatnak, hosszabb cikket, különállót, nem a Figyelő rovatba. A regényt már elolvastam, igen rossz, de azért behatóbban kell vele foglalkozni. Kérem tehát, legyen szíves számomra fönntartani a dolgot, cikket egy-két nap alatt megírom s elküldöm Önnek.

Ha mégis valami akadályja volna, kérem, értesítsen azonnal, hogy hiába ne írjak.

Igaz híve

Fülep Lajos

A tartalom alapján datálva: Szabó Dezső regénye 1919. V.-ban jelent meg, FL a Nyugatban megjelent cikkében azt írja, hogy írása 1919. VI.-ban készült.

OSZK Kézirattár Fond III./467.

Kézírás.

Budapestre küldött levél.

Babits Mihály (1883-1941) ekkor a Nyugat szerkesztője. 1919 tavaszán FL-al egy időben a budapesti egyetemen a világirodalom és a modern magyar irodalom professzora lett.

A cikk: Szabó Dezső regénye. (Az elsodort falu. Regény két kötetben. Tálto kiadása, 1919.) címmel jelent meg a Nyugat 1919. XII.-i számában (1021-1036.)

333. MÁLNAI JENŐ - FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1919. V. 9.

Tisztelt Uram!

- Lehet, hogy meglepetést fognak szerezni soraim Önnél és Önöknél, kik etikai alapon jutottak a kommunismushoz, talán kavarodást is, talán újra való átértékelését nézeteknek, ideáknak, lehet az is, hogy nem csak én bennem történt változás az utóbbi két hétben, lehet az is, hogy tévedés és lemosolyogható mindaz, amit meg szándékozok írni. De erős kényszer hajt hogy megírjam s ezért elnézését kérem.

Két heti súlyos lelki vívódás után megdőlt a hitem a bolsevizmusban.

Szenvedéssel teli napok után jutottam idáig, de ezek leírásával sem Önt nem akarom fárasztani sem magamnak nem akarom felidézni, most miután pár napja egyre jobban közeledék ahhoz a bizonyos megnyugváshoz, ahhoz a bizonyos lelki harmóniához amire tudatosan vagy öntudatlanul is vágyik minden ember, aki ma él.

Csodát várunk és vártunk a bolsevizmustól, nagy felszabadulást, nyugtalanságok, szenvedések, vigasztalan perspektívák után, megnyugvást, fix pontot a földön amin megvet-hessük a lábunk, megújult hitét a szépségnek, igazságnak és erkölcsnek, megújult hitet az emberben és az emberiségben.

Az első napok örömeiben, visszarettentünk, ha netán újra összetörünk és visszasüllyedünk, ha levernék a bolsevizmust és ismét küzdeni kellene érte.

Ma úgy érzem minden szétfoslott és nem vagyok összetörve: egy tévedéssel, szenvedéssel de új megismerésekkel gazdagabb.

Ami most itt történik ebben semmi új nincs, ez csak folytatás. Gyilkolják egymást az emberek, tovább pusztul minden és az öt éves hisztéria csak még ijesztőbb tempóban fokozódik. És aki mindenek között a legfontosabb, az ember, az emberek mindjobban süllyednek az embertelenségben. Csak úgy fegyverrel állnak egymással szemben mint öt éve és nem tudják az értelmét és célját, hogy miért csinálják ezt. Nem az eszmével átfűtött hadsereg ez a mienk, hanem csak hadsereg és ilyen csak egyfajta van. És ezme nem győzhet hadsereggel, csak eszmével.

Lehet-e igaz, életés és terjedő ezme az ami még vadabbá teszi az embereket, ami tovább pusztít mindent, még az is ami eddig megkímélt volt, ami még inkább megbénítja a munkát, ami még idegeesebbé teszi az embereket. Kétségbeesett örülésig ez a magyar tanácsköztársaság harca, késhegyig kiélezett harc és az embereket kik ebbe belesodródtak, viszi tovább a megindított görgeteg, düh viszi őket előre, hiszen megtámadták őket, de ha leverik is a románokat és a fehéreket, a fegyverrel való leverés csak a bosszúállást fogja kihívni azokban. A mai embernél elképzelhetetlennek tartom, hogy a fegyveres elnyomásnál ne fegyverrel feleljen. Erőszakra erőszak, ez van most a levegőben. Ez az alapja a Lenin tanításának. De mi ennek a vége. Ez folytonos végeláthatatlan harc, melybe egyik fél se törődik bele, hisz ugyanegy a jelszavuk.

Hol és mikor lesz itt alkotás, a teremtés munkája, harcokban kifáradt emberek lesznek itt s hogy fogunk tudni dolgozni. Egész generációk őrlődnek fel így. Nincs munka és tovább csökken a termelés, hisz ilyen nyugtalanságban nem is dolgozhatnak jól az emberek. És egyre kevesebb lesz a kenyér, új bevetetlen földek s új tényezői az emberek leromlásának. Már szóval nem tudják meggyőzni egymást az emberek, mindenhol fegyver és erőszak van. Végéig kiélezett minden, vérre és fejekre megy a játék, emberlétekre, újabb özvegyekre és árvákra és nyomorékokra és elég volt a vérből, nem szabad gyilkolni, az életet kell hirdetni és nem a gyűlöletet.

Mondhatják, hogy ez kispolgári ideológia, gyávaság, fejemre olvashatják „német filiszter háta ludbőrzik a proletárdiktatúra hallatára”. Mondhatják, hogy áruló vagyok, a válságos percben dől meg a hitem. Mondták is alig egy órával előbb mikor mindezeket elmondtam valakinek, hogy „kifáradtam”.

De én is felelhetek, mondhatom : „az én erősségem az én gyöngeségem”. Mondhatom azt, hogy kiszakítottam magam a tömeghisztériából, hogy világosan látok, hogy felébredtem, hogy megismertem a tévedést. A bolsevizmus tévedését is, minden olyan mozgalom tévedését, mely fegyverrel, vérrel és erőszakkal hinti be útját. Mely gyűlölséget hirdet az emberek között, visszavonást, veszekedést és marakodást, nem testvériséget, megértést és szeretetet mindenki iránt. Igaz megmérhetetlen szenvedéseken keresztül, hosszas Kalvaria az út ehhez az egyszerű evangéliumi igazsághoz, de ha így van, ha csak az „elfáradásból” lehet eljutni abba a megnyugvásba, amit most érzek, akkor végig kell tombolni mindenkin ennek a bolsevik hisztériának, akkor mindenkinek egyformán kell

szenvedni, testvérnek lenni a szenvedésben. Ma úgy beszélnek, jó a hadihelyzet: kívánom hogy javuljon, kívánom hogy győzzenek. Hisz akár győznek, akár leverik, az öldöklés egyformán folyik. De én aki továbbra vélek látni, aki úgy érzem kivontam magam a tömegsuggesció alól, aki a kaszárnya emeletéről nézem amint az udvaron az emberek tömege nyüzsg, összeállnak egy csomóba, ritkulnak, sűrűsödnek, alakját változtatja a tömeg, egy páran elkezdenek valami irányba futni és egy egész csomó fej nyúlik ki utánok, mint a sejtek élete a mikroszkop üvege alatt, beöltöznek, felszereléseket kapnak, énekelnek és mindez hiábavaló, egyszer rá fognak jönni, hogy tévedtek – lehetek-e így én vörös katona: csak mételyező, rothasztó elem lehetek vagy enyém az igazság: az idő fog dönteni.

Másfél napi katonáskodás után úgy éreztem, hogy első katonaságom kremsi fekete és borzalmas napjai fognak felújulni letargiás, önkívületi állapottal, merő kínnal teli álomélet ébren mint akkor volt. Sokat szenvedtem az utóbbi napokig. De egy új erősséget éreztem folyton tartósabban magamban, a biblia mellett eltöltött perceim megnyugtatótását. És amikor egy öröm ért, valami külső esemény folytán, első percében az örömmel arra gondoltam, ami nekem a megnyugtatótást megadta, boldognak éreztem magam, hogy az öröm azért ért mert az új testamentumhoz fordultam, a szenvedésben s azóta egyre jobban érzem ezt és nem múlnak. Úgy hiszem, a lelkeket megmentettem.

Hogy mindezeket felül vöröskatona vagyok, ez tragikus dolog vagy tragi-komikus. Így sodródik bele mindenki, aki kétségbeesve a világon a bolsevizmusban hitte a kivezető utat, minden idealista, minden szenvedélyes igazságkereső, minden rajongója a szépségnek. És belesodródva rohannak tovább, vakon és nem látnak.

És én, aki felébredtem, hiába mondanám az igazságot, a hadsereg csak hadsereg és ott kinevetik a lelki motivációkat, csalni és alakoskodni kényszerítenek, ha hű akarok maradni magamhoz. Szomorú hogy harcolni kényszerülnek azok, akik irtóznak minden vértől, erőszaktól és rútságtól. Nem látom, hogy miképp szabadulhatnék meg a katonaságtól.

Hiba volt, hogy jelentkeztem? s most bűnhődni kell érte. Meg is bűnhődtem és meg fogok tovább is, de mikor zsebemben tapogatom az új-testamentumot, nem veszhetek el semmiféle poklokban, mindenhol ott lehet velem ez a könyv és mindenhol ott van a könyvvel megtelt lélek hiszek akár csodában is, hogy nem veszhetek el, hogy meg tudok szabadulni attól a tehertől, hogy vörös katona vagyok.

Meg kell mentenem magam, hogy fel ne őrlődjek a harcokban, ami annyi embert semmisít meg, hogy megőrizzem magam arra az időre amikor nem harc lesz, hanem békesség és szeretet.

Ne vegye önteltségnek, ha azt mondom, hogy mindenkinek, aki húsz éves és művész akart lenni, olyannak kell lenni, mint én, ugyanazoknak a problémáknak kellett felmerülni benne, mint bennem. Nem ma érzem ezt először, egy évvel azelőtt írtam le hogy „a legnehezebb sors ami valaha művésznek jutott a mai művész sorsa”. Talán soha nem tudunk eljutni az alkotáshoz, mindenünket felemészti a gondolkodás, az örökös keresés. Olyan megilletődéssel és szeretettel nézem azt a néhány fiatalos próbálkozásomat, azt a néhány tervet, amit elköttem, úgy szeretném folytatni, hogy ne egy letört kezdet legyen. Hisz építész szeretnék lenni s mennyi mindenem kell töprengenem és magamban elintézni, ami az emberre tartozik és nem az építésre. El fogok-e egyáltalán jutni az alkotáshoz. Egy kérdőjel van előttem és a mi generációnk előtt.

Elnézését kérem ha fárasztottam, rossz írásommal és nehézkes kifejezőmódommal és azzal a szerkezetnélküli ziláltsággal, ami minden levelemben megvan. Nem vagyok írót ember, nehéz az írás és kisiklik kezemből írás közben a levél konstrukciója.

Vannak dolgok amik kikívánkoznak az emberből s talán nem is hiábavaló, hogy önnek küldöm.

Maradok tisztelő híve

Málnai Jenő

VII. Rottenbiller-u. 62. III./1.

MTAK Kézirattár Ms 4588/286.

Kézírás.

Címzés: Fülep Lajos Budapest I. Logodi-u. 51.

Málnai Jenő ld. a 299. sz. levél jegyzetét.

334. MÁLNAI JENŐ – FÜLEP LAJOSNAK

Bp. 1919. VIII. 2.

Kedves Fülep.

– Ady-t olvasom, a magyar bibliát és magamba kiáltok és tiltakozom, hogy nem és százszor nem, nem pusztulunk el, nem lehet, nem hagyjuk. Szót, mentséget, hogy miért, nem tudok, de nem lehet. Önnek írom, aki Ady után legszebben írja az ő nyelvét és ma most, mikor körülöttem mindenki, minden barátom menekülni szeretne innen, festő, zenész, építész és író, mindenki itt akarja hagyni ezt a nyomorult országot. Pedig nincs menekülés, hiába akarnak, aki egyszer teleszívta magát ezzel a levegővel, aki egyszer megízlelte ezeket a nyomorúságokat, nem menekülhet, mindenhová utánamegy és húzza vissza. És különben is, mit akarnak, kacagnom kell, mik volnának a magyarság nélkül, hisz ez az egyetlen mentségük. Ez az egyetlen mentségünk hogy itt nem épülhetnek Akropolisok, nem ebből a földből teremnek Dosztojevskik, Flaubert-ok, Beethovenek és Renaissance mesterek. Minden magyarnak aki nem tudott valamit csinálni és fél ember lett, egyetlen mentsége, hogy magyar volt.

Miért szidja mindenki ezt a poklot
tisztelője

Málnai Jenő

[A hátlapján ceruzával:]

Ma már a napokra nem emlékszem. Nagyon régen írtam és hordoztam magamnál. Egyszer el fogom küldeni. Mindig aktuális lesz. Tegnap óta újra számlálom a napokat. 11-ike, ma 12 van.

M[álnai] J[enő]

MTAK Kézirattár Ms 4588/287.

Kézírás.

Budapestre írt levél.

Málnai Jenő ld. a 299. sz. levél jegyzetét.

Bp. 1919. IX. 3.

Tisztelt Tanár Úr!

Szétszóródás előtt jól esik azoknak arcát magunkkal vinni, akiket szeretünk, s azért elutazásom előtt, ami egy két hét múlva bízom, hogy megtörténik, szeretném búcsuzásul felkeresni Önt.

Hogy oly rég nem adtam semmi életjelt? Azért nem feledkeztem meg a Tanár úrról, én tudom az a pár rövid és futólagos érintkezés igen mély és elhatározó benyomásokat tett rám, amiért mindig hálával és köszönettel tartozom Önnek. Sőt bizonyítékot: annyit beszéltem Önről egy barátomnak, hogy már egyszer régebben kért, hogy ismertessem meg Önt. Ma délután szóba került Chesterton, Dosztojevsky, Tolsztoj, Dante, Giotto, Krisztus, amivel szembe ő Kant-ot szegezte. Mindez azonban nem fontos, mert amit meg akarok írni, hogy Ön is: ezért megint kért, hogy ismertessem meg. Ezért írok, hogy megkérdezzem feljöhettek-e vele és hogy egyáltalán feljöhettek-e magam is, nincs e valami elfoglaltsága, amibe esetleg zavarnám.

Amennyiben csak valamiképpen is zavarom, ez úton veszek búcsút. Pöstyénbe utazom egy csalárhoz házitanítónak s remélem sikerül tavaszra annyi pénzt megtakarítani, amivel külföldön nyugaton folytathatom tanulmányaimat. Kissé kerülő és göröngyös úton készülök az építész pályához, de egyszer majd csak eljutok. Az utóbbi két három hónapot sem töltöttem üresen. Olvastam sokat és néztem építészetet, bár csak képen: régieket, angolokat és nagyon megszerettem Marselt.¹

Tchát várom értesítését és maradok szeretettel híve

Málnai Jenő

ui. Elnézést a levélpapírom formájáért.

ui. Még ideírom: egyszer egy szomorúbb elutazásomkor is összehoztam két embert én ismertem de ők egymást nem és nagyon hasznos és eredményes volt, hogy ezt tettem és nagyon örültem, később és mást is, hogy pont akkor tettem. Ezt olyan jó „omen”-nek tekintem. Itt egy kissé babonás vagyok. Különösen hogy akkor is és most is Nagy Sándor-ról? van szó, aki bár teljesen ellentétes polusok vagyunk, nagyon a szívemhez nőtt.

M

MTAK Kézirattár Ms 4588/288.

Kézírás.

Címzés: Fülep Lajos tanár úrnak Budapest I. Logody-u. 51.

F.[eladó:] Málnai Jenő Budapest VII. Rottenbiller-u. 62. III. 1.

Málnai Jenő ld. a 299. sz. levél jegyzetét.

¹ Marselis, Marcellus Christoph dán építész a 17-18. század fordulóján.

² Nagy Sándor életrajzi adatai ismeretlenek; ekkor műegyetemi hallgató, utóbb filozófiai tanulmányok szerzője, Mannheim Károly és Tolnai Károly baráti körének tagja.

Bp. 1919. XI. 10.

Carissimo Amendola

da un pezzo sono di nuovo al Ministero degli Esteri¹ ed ora, come abbiamo pattuito, vorrei mandarti qualche volta materiali che potranno interessare voi altri. Così includo qui un articolo sul nuovo progetto del corridoio, sul quale avete scritto parecchie volte. Ciò che io vido, è la mara informazione, elaborarla dovete voi – *l'autenticità la garantisco, l'ho di assolutamente buona fonte*. Questo lo dico anche per il futuro, che non ti manderò che notizie accertate. L'amico Valenti,² specialista in materia di corridoi, ne saprà, di certo, fare buon uso.³ Naturalmente non dovete dire, che tale notizie vengono da Budapest.

Quanto a me personalmente, sto abbastanza bene. Non so se hai ricevuto la mia lettera⁴ che ti mandai forse due mesi fa. Purtroppo i mezzi di comunicazione sono pessimi ed incerti.

Puoi figurarti come vorrei andare costà, ma chi sa quando sarà.⁵

Ti stringo la mano cordialmente salutando tua moglie tuo

Lodovico Fülep

Budapest, I. Lógodi u. 51.

Eredetije magántulajdonban (Róma).

Kézírás.

Rómába írt levél.

Drága Amendola,

egy idő óta újból a Külügyminisztériumban vagyok, és most, ahogy megállapdtunk, szeretnék néha olyan anyagot küldeni Nektek, amely érdekelhet Benneteket. Mellékelek tehát egy cikkekcskét az új politikai tervről, amelyről néhányszor írtatok. Amit én adok Nektek, az a pusztá információ, kidolgoznotok Nektek kell, – a hitelességét garantálom, abszolút jó forrásból kaptam. Ezt a jövőre nézve is mondom, csak ellenőrzött híreket küldök. Valenti barátunk, a politikai hírek specialistája bizonyára jól fogja tudni használni. Persze nem szabad megmondanotok, hogy ezek a hírek Budapestről érkeznek.

Ami a magam személyét illeti, elég jól vagyok. Nem tudom, megkaptad-e a kb. 2 hónapja küldött levelemet. Sajnos az érintkezés módjai nagyon rosszak és bizonytalanok.

Gondolhatod, mennyire szeretnék Hozzátok menni, de ki tudja, mikor lesz az.

Szeretetteljes kézzorítás, feleségedet üdvözölve

Fülep Lajosod

Amendola, Giovanni ld. a 133. sz. levél jegyzetét.

¹ FL 1919 ősi kinevezése vagy szerződése nem maradt fenn a Külügyminisztérium személyzeti iratai között.

² Valószínűleg Valenti, Ghino (1852–1920) közgazdász, egyetemi tanár, aki kapcsolatban volt Amendolával.

³ A cikk a Corriere della Sera 1919. XI. 22-i számának 1. lapján jelent meg Ungheria címmel. Röviden áttekintve a háború, a forradalom és az ellenforradalom eseményeit, a Habsburg József és Friedrich István által képviselt restaurációs kísérletről szól, amely a szomszédos országokban nagy felzúdulást keltett. A múltbeli szerencsétlenségek, a jelen szörnyűségei és a közvetlen jövőben rejlő veszélyek láttán keserűen támadja az olasz külpolitikát, a szocialistákat, akik csak az adriai kérdésre figyelve elhanyagolták azt a felelősséget, amelyet Olaszországnak európai hatalomként környezetében viselnie kell. Míg Itália közömbösen távoltartja magát Magyarországtól, ott más európai hatalmak működnek, holott Itália számára nem közömbös Magyarország államformája és politikájának iránya. Van-e még mód változtatniok politikájukon? Képesek-e felfogni Itália kötelességét a közelketlen. Magyarországon, a többi dunai országban; a közelmúlt tapasztalatai szkeptikus intonációt adnak ezeknek a kérdéseknek.

⁴ A levél nem maradt fenn Amendola hagyatékában.

⁵ FL 1919. XII.–1920. VI.-ig volt legközelebb Rómában.

337. FÖLDI MIHÁLY – FÜLEP LAJOSNAK

[Bp. 1919. XI.]

Igen tisztelt Uram,

Fenyő már nem tudott Babbitssal beszélni, mert B.[abits]¹ egy nappal előbb, hogy Ön Fenyőnél² volt, elutazott Szekszárdra. Ma is ott van.

Én azonban beszéltem vele ismételtelen. Végül is Babits nagyon kéri Önt, legyen szíves *tisztán az ő személyére való tekintettel* beleegyezni abba, hogy a tanulmány a következő számban jöjjön.³ Nincs erre semmi más oka, mint az ő saját személyének a kimélése. –

A magam részéről csak ennyit: teljes mértékben respektálom az Ön álláspontját,⁴ de arra is kérem, tegye lehetővé B.[abits] kérésének teljesülését. Ez a tanulmány kitűnő marad két hét múlva is, megjelenése pedig minden más szempontnál fontosabb.

Fenyő is nagyon kéri, egyezzek meg Babits kérésével.

Szíves válaszát elvárva maradok kiváló tisztelettel

Földi Mihály

A tartalom alapján datálva: FL cikke Szabó Dezső: Az elsodort falu c. regényéről a Nyugat 1919. XII.-i számában jelent meg; a levél legalább két héttel ez előtt íródott.

MTAK Kéziratár Ms 4586/319.

Kézírás a Nyugat levélpapírján.

Földi Mihály (1894–1943) író, újságíró, a Nyugat segédszerkesztője.

¹ Ld. a 332. sz. levelet.

² Fenyő Miksa (1877–1972) író, kritikus, a Nyugat kiadó-tulajdonosa.

³ A Nyugat 1919. 14–15. novemberi számában (1000. lap) Babits tollából Az egyetlen verseskönyv címmel kritika jelent meg Juhász Gyuláról, amelyben a FL kritikájától eltérő jelleggel utal Szabó Dezső, Az elsodort falu című regényére is. Feltehetőleg ezért nem akarta ugyanabban a számban közölni FL tanulmányát.

⁴ FL kérése az lehetett, hogy tanulmánya – amelyet 1919 koranyarán, a regény megjelenésekor írt, – az újrainduló Nyugat első számában jelenjék meg.

338. TIHANYI LAJOS – FÜLEP LAJOSNAK

Bécs, 1919. XII. 15.

Kedves Filippóm,

most várom a képeimet, ha ezen a kínos ügyön januárig szerencsésen túl vagyok akkor meglesz itt januárban a kiállításom.¹

Egy új, most készülő művészeti Salonban lesz és egy elsőrendű sőt tudomásom szerint a legelső Bécsi gyűjtő Dr. O. Reichel protektorátusa alatt én magam is az ő védőszárnyain fogok a jövőben „emelkedni” Európai festő lenni. R.[eichel] az összes képeim össze akarja vásárolni és Berlinben Münchenben kiállítást rendezni. Az új szalón egy vele

együtt működő műbarátcsoport actioja. Én szeretném magamért és a te érdekedben, hogy a rólam Nyugatban megjelent cikket² németre lefordítsd – némely lokális érdekű vonatkozást elhagyva – Biztosan el fogom tudni itt helyezni. Azt szeretném ha e réven megismerne R.[eichel] és ezután te ismerkednél meg R.[eichel] dr. gyűjteményével. Nagyszerű és reád váró munka volna itt számodra: Egy a múlt században élt (1830–1880) nagy festő: Romako.³ Életemnek egyik legnagyobb sensatioja ez a megismerés. Egy romantikus Henry Rousseau. Lényében éppen ilyen primitív, előadásban pedig Delacroixra hasonlít. Nagyon nagy művész volt és ez az egyveleg nem keresett vagy bántó hanem *bizarr*, (és őszinte). Olyasmi aminél reád kellett gondolnom, Reichelnél 30-40 dolga van és állítólag az ő felfedezése. Erről az emberről könyvet kell írni és ez a munka – hitem szerint reád vár. Egy másik nagy halottat is itt ismertem meg. Egon Schielet.⁴ Ez egy szent bolond volt, akinek perverzításai felmagasztosulnak a megértőnél. Azt hiszem még nem is lehet a mai korban, nyíltan szóvá tenni ami ennek a művészetnek az igazi tartalma. Ezekén kívül R.[eichel]-nak van 15-20 legjobb Kokoschkája.⁵ Jöjj tehát és ismerkedj meg ezzel a gyűjteménnyel. A cikket pedig okvetlen küldd el. Meg vagyok győződve hogy ez nagyon jó ajánló levél lesz a számodra.

Bécsi életem elég szép – (és dologtalan) eddig. A nyugtalanság amivel képeim érkezésén várom az utolsó hetekben, rontja. Ilyenformán ezzel kapcsolatban muszáj hazagondolnom – amit másképp nem tennék. – Írjál és készülj feljönni legalább rövid látogatóba. Ha még a külügyiben vagy, könnyű lesz levelet küldened. Esetleg Medve Miklósnak⁶ küldd a kéziratot. (a követségen tanácsos) azzal a kéréssel, juttassa hozzám. Úgy tudom ajánlott levelet is lehet küldeni és 3 nap alatt itt is van. Saját érdekedben fogadd meg tanácsomat.

A vizontlátás reményében ölel

Lajos

Címem: Wien III. Landstrasse Hauptstr. 7.
Pension Stadtpark

MTAK Kézirattár Ms 4589/309.

Kézírás.

Címzés:Fülep Lajos író úrnak Budapest I. Lógodi utca 51. V. műterem
Abs.[ender] L.Tihanyi Wien III. Landstrasse Hauptstr. 7. Pension
Stadtpark

Tihanyi Lajos (1888–1938) festő, a Nyolcak alapító tagja. 1909-től számos hazai és külföldi kiállításon résztvett, első gyűjteményes kiállítása 1918. X-ban volt Budapesten a Ma Váci utcai kiállítóhelyiségében. 1919 végén Bécsbe költözött, majd Berlinbe és Párizsba, ahol haláláig élt.

¹ A kiállítás 1920. III.–IV.-ban volt a Moderne Galerie rendezésében, amelynek első kiállítása volt a Josefstädter Strasse 21. sz. alatt. A katalógus bevezetését Oskar Reichel írta, benne 3. sz. a szerepel „Porträt L. Fülep. Ölgemälde. 1915”.

² A cikk: Tihanyi Lajos. – Az arckép a festőjéről. Nyugat, 1918. XI. 1–16. 692–696.

³ Romako, Anton (1832–1889) osztrák festő, Kokoschka előfutára.

⁴ Schiele, Egon (1890–1918) osztrák festő, grafikus.

⁵ Kokoschka, Oskar (1886–1980) osztrák festő, grafikus, költő.

⁶ Medve Miklós Ady debreceni jogásztársa és barátja, utóbb Bécsben élt.

RÖVIDÍTÉSEK

- Ady-lev. Ady Endre levelei. I. kötet 1895—1908. Szerkesztette, a szöveget gondozta, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Belia György. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983. 517.
- Ambrus-lev. Ambrus Zoltán levelezése. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Fallenbüchl Zoltán. Az előszót írta Diószegi András. Bp. Akadémiai Kiadó MTA Irodalomtudományi Intézete. 1963. 527 p. (Új Magyar Múzeum; 6.)
- Amendola: Carteggio. Amendola, Giovanni: Carteggio 1910—1912 a cura di Elio d’Auria. Bari, Editore Laterza. 1987. 506 p. (Collezione di Studi Meridionali)
- Amendola-Kühn Amendola-Kühn, Eva: Vita con Giovanni Amendola. Firenze, Parenti Editore, 1960. (Saggi di Cultura Moderna; Vol. XXXII).
- ang. angol
- Balázs: Napló. Balázs Béla: Napló. 1. kötet 1903—1914; 2. kötet 1914—1922. Válogatta, szerkesztette és a szöveget gondozta, a jegyzeteket készítette Fábri Anna. Bp. Magvető Könyvkiadó, 1982. 715. + 567. p. (Tények és tanúk)
- BFL Budapest Fővárosi Levéltár
- Dutka Fülep Lajos és Dutka Ákos leveleiből. Közli F. Csanak Dóra. In: Tiszatáj, 39. évf. 1985. 2. sz. 75—84.
- FL Fülep Lajos
- fr. francia
- Fülep I/I—II. Fülep Lajos: A művészet forradalmától a nagy forradalomig. Cikkék, tanulmányok 1904—1919. I-II. kötet. Válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket, a bibliográfiát és a névmutatót összeállította Timár Árpád. A bevezető tanulmányt írta Tőkei Ferenc. Bp. Magvető Könyvkiadó, 1976. 660. + 765. p.
- Fülep II. Fülep Lajos: Művészet és világnézet. Cikkék, tanulmányok 1920—1970. Válogatta, szerkesztette, a jegyzeteket, a bibliográfiát és a névmutatót összeállította Timár Árpád. Bp. Magvető Könyvkiadó, 1976.
- Fülep: Egybegyűjtött írások I. Fülep Lajos: Egybegyűjtött írások. I. kötet. Cikkék, tanulmányok 1902—1908. Szerkesztette, a jegyzeteket és a névmutatót összeállította Timár Árpád. Bp. MTA Művészettörténeti Kutató Csoport, 1988. 524. p.

Hatvany-lev.	Levelek Hatvany Lajoshoz. Válogatta, szerkesztette Hatvany Lajosné. Az előszót írta Nagy Péter. Hatvany Lajos kommentárjait kiegészítő jegyzetekkel Belia György látta el. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1967. 715. p.
Károlyi-lev.	Károlyi Mihály levelezése. I. kötet 1905—1920. Szerkesztette Litván György. Bp. Akadémiai Kiadó, 1978. 806. p.
Kner-lev.	A könyv mestere. Kner Imre levelezése korának költőivel, íróival, művészeivel, tudósaival. A leveleket összegyűjtötte és a jegyzeteket készítette Elek László. A válogatás és a szerkesztés Szántó Tibor munkája. A bevezetőt írta Ortutay Gyula. Bp. Magyar Helikon, 1969. 422. p.
LAK	Lukács Archivum és Könyvtár, Budapest
lat.	latin
Lukács-lev.	Lukács György levelezése, 1902—1917. Válogatta, szerkesztette, a bevezetőt írta, a jegyzeteket, életrajzi mutatót, az időrendi áttekintést és a névmutatót készítette Fekete Éva, Karádi Éva. Bp. Magvető Könyvkiadó, 1981. 745. p. (Lukács György összes művei)
MNG	Magyar Nemzeti Galéria
MSZI	Magyar Színházi Intézet
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
MTAK	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára
ném.	német
OL	Országos Levéltár
ol.	olasz
OSzK	Országos Széchényi Könyvtár
Ráday-évkönyv IV—V.	Fülep Lajos levelei Ravasz Lászlóhoz. Közli Nagy Edit. 1. rész. In: A Ráday Gyűjtemény Évkönyve, IV—V. 1984—1985. Bp., 1986. 177—194.
Szabó Ervin-lev. 2.	Szabó Ervin levelezése. 2. kötet 1905—1918. Szerkesztette Litván György és Szücs László. Bp. Kossuth Könyvkiadó, 1978. 1041. p.
VKM	Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium

FÜLEP LAJOS LEVELEI

(A számok a levelek sorszáma utalnak.)

Ambrus Zoltánnak	73. [1908. I. 19. előtt]
	79. [1908. II. 12. előtt]
Amendola, Giovanni-nak	133. 1910. VI. 21.
	144. [1910. X. 1.]
	149. [1910. X. 18.]
	199. [1911. VIII. 13.]
	202. [1911.] IX. 21.
	336. 1919. XI. 10.
Babits Mihálynak	332. [1919. V.—VI.]
Berinkey Dénesnek	320. 1919. I. 1.
Craig, Edward Gordonnak	67. [1907. XII. után.]
	95. [1908. VII. 31.]
	205. [1911. X. 19.]
	206. [1911. X. 23.]
	265. [1913. XI. 21. előtt.]
	267. [1913. XI. 21. után.]
Dutka Ákosnak	1. [1904. V. 21.]
	2. [1904. V. 25. előtt.]
	3. [1904. V. 28.]
	4. [1904. VI. 19.]
	5. [1904. VI. 29.]
	6. 1904. VIII. 5.
	7. [1904. VIII. 15.]
	8. [1904. IX. 26.]
	9. [1905. IV.—V.]
	10. [1905. IX. 11.]
	11. [1905. IX. 18.]
	12. [1905. IX.]
	13. [1905. IX. 25. előtt]
	14. [1905. X. 15. előtt]
	15. [1905. IX. vége után]
	21. [1906. III.—IV. első fele]
	24. [1906. V. 27.]
Elek Ertornak	296. 1918. II. 27.
a Fővárosi Népbiztosságnak	331. 1919. IV. 4.
Hatvany Lajosnak	97. [1908. VII. 31. után]
	113. [1909. VI. első felében]
Károlyi Mihálynak	321. 1919. I. 1.
	323. 1919. I. 12.
	324. 1919. I. 12.
	326. [1919. I. 20.]
	330. [1919. III.]

Koronghi Lippich Eleknek	91. [1908.] IV. 17.
	94. [1908. V. 14.]
	99. [1908. XI. 30.]
	107. [1909. III. 29.]
	108. [1909.] IV. 5.
	112. [1909.] V. 13.
	118. [1909.] VII. 9.
	122. [1910.] I. vagy X. 18.
	169. [1911.] I. 30.
	243. [1913.] III. 21.
	279. [1914.] V. 26.
Kóshalmi Bélának	291. [1915.] X. 15.
	292. [1916. IV. 23. előtt.]
Lukács Györgynek	152. [1910. X. 30.]
	155. [1910. XI. 16.]
	156. [1910. XII. 13.]
	158. [1910. XII. 28.]
	164. [1911. I. 6. után]
	165. [1911. I. 9.]
	166. [1911. I. 9. után]
	167. [1911. I. 13.]
	170. [1911.] II. 6.
	182. [1911. IV. első felében]
	193. 1911. VI. 12.
	194. [1911.] VII. 5.
	196. [1911.] VII. 14.
	197. [1911.] VII. 26.
	201. [1911.] VIII. 27.
	203. [1911.] IX. 24.
	210. [1912. II. közepe után — IV. közepéig]
	211. [1912. II.—IV. 19. között]
	217. [1912. VI. 8.—VII. 15. között]
	245. [1913. IV. 20.]
	248. [1913. V. 24. után]
	259. [1913. IX. 11.]
Lyka Károlynak	34. [1906. IX. 3.]
	72. [1908. I. 19. előtt]
	96. [1908. VII. 31.]
Marrucchi, Pierónak	199. [1911. VIII. 13.]
Nagy Károlynak	306. 1918. VI. 1.
Ravasz Lászlónak	297. 1918. IV. 4.
	298. [1918. IV. 4. után]
	300. [1918. V. 5. körül]
	301. [1918.] V. 17.
	305. [1918. V. vége]
	311. [1918.] VIII. 12.

Ravasz Lászlónak	315. [1918. IX. 10.]
Révész Gézának	249. [1913. V. 24. után]
Révészné Alexander Magdának	308. [1918. VII.]
Rippl-Rónai Józsefnek	179. [1911.] III. 12.

FÜLEP LAJOSNAK ÍRT LEVELEK

(A számok a levelek sorszáma utalnak.)

Ady Endre	19. [1906. III. 4.]
	32. [1906. VIII. 30.]
	57. [1907. X. 4.]
Alexander Bernát	44. 1907. I. 11.
	52. 1907. V. 23.
	93. [1908. V. 8.]
	98. 1908. VIII. 8.
	102. 1908. XII. 27.
	116. 1909. VII. 5.
	125. 1910. II. 5.
	127. 1910. IV. 28.
	159. 1910. XII. 29.
	162. 1911. I. 5.
	185. 1911. IV. 24.
	215. 1912. IV. 17.
	228. 1912. X. 27.
	230. 1912. XI. 5.
	236. 1913. I. 21.
	253. 1913. VII. 1.
	260. 1913. IX. 12.
	268. 1913. XII. 11.
	273. 1914. III. 2.
	274. 1914. III. 27.
	278. 1914. V. 22.
	281. 1914. VII. 15.
	282. 1914. VII. 21.
Alexander Magda	114. [1909.] VI. 13.
ld. még Révészné	
Alexander Magda	117. [1909.] VII. 7.
Ambrus Zoltán	74. 1908. I. 19.
	80. 1908. II. 12.
Amendola, Giovanni	145. 1910. X. 3.
	261. 1913. IX. 12.
Balázs Béla	264. [1913. X. 30.]
Bergson, Henri	150. 1910. X. 26.

Borsodi Lajos	302. 1918. V. 20.
Boutroux, Émile	148. 1910. X. 18.
Brájjér Lajos	322. 1919. I. 7.
Coulon, J.	135. 1910. VII. 8.
Craig, Edward Gordon	70. [1908. I. 16.]
	71. [1908. I. 17.]
	81. [1908. II. 15. előtt]
Craig, Edward Gordon	82. [1908. II. 18.]
	266. [1913. XI. 21.]
	276. 1914. V. 6.
Csók István	39. [1906. XI. 25.]
	42. 1906. XII. 31.
	46. 1907. III. 26.
	56. 1907. VIII. végén.
	105. 1909. II. 1.
	287. 1915. VII. 7.
Doktor János	294. 1916. XII. 25.
Dutka Ákos	16. [1905. X. 15. után]
	23. [1906. V. 16.]
Erdei Viktor	30. 1906. VIII. 18.—X. 14.
	37. [1906. X. vége előtt.]
	47. 1907. III. 31.
	48. 1907. IV. 3.
	51. 1907. V. 7.
	104. 1909. I. 25.
	106. 1909. II. 10.
Erdős Renée	58. [1907. X. vagy XI. 23.]
	75. [1908. II.]
	77. [1908. II. 7.]
	89. [1908. III. 25.]
	233. [1912. XII. 17.]
Fano, Giorgio	181. 1911. III. 17.
Finta Sándor	224. 1912. VIII. 20.
	244. [1913. III. 23. előtt.]
Fogarasi Béla	153. 1910. XI. 4.
	171. [1911. II. 6. után]
Földi Mihály	337. [1919. XI.]
Franchetti, Marion	226. [1912. IX. 25.]
Fülep György	90. 1908. IV. 14.
	115. 1909. VI. 29.
	174. 1911. II. 23.
	234. 1912. XII. 31.
Fülep Györgyné	84. 1908. III. 13.
	110. [1909. IV. 17.]
	227. [1912. X. 20.]
	232. 1912. XII. 13.

Fülep Györgyné	234. 1912. XII. 31. 238. [1913. II. 3.] 239. [1913. II. 4.] 251. 1913. VI. 16. 252. [1913. VI. 30.] 254. 1913. VII. 5.
Fülep Jenő	168. 1911. I. 21.
Gardner, Edmund Garrett	143. 1910. IX. 8.
Gordigiani, Gabriella	109. [1909. IV. 9.] 136. [1910. VII. 16.] 141. [1910. IX. 1.] 263. 1913. X. 11. 270. 1914. I. 23.
Gordigiani, Michele	111. [1909. IV. 29.] 120. 1909. VIII. 16.
Gundel Antal	33. 1906. VIII. 31. 36. [1906. X. 17.]
Gyenes Viktor	78. 1908. II. 7. 92. 1908. IV. 26. 186. 1911. IV. 28. 190. 1911. V. 24. 208. 1912. I. 19. 283. 1914. IX. 14.
Hatvany Lajos	87. [1908. III. 20. után]
Héczey Erzsébet	58. [1907. X. vagy XI. 23.] 76. [1908. II. 3.] 86. [1908. III. 20.] 126. [1910. III. 31.] 160. [1910. XII. 30.] 172. 1911. II. 17. 177. [1911. III. 5.] 188. [1911. V. 22.]
Hevesi Sándor	26. [1906. VII. 10.] 31. 1906. VIII. 27. 63. 1907. XII. 9. 83. [1908. III. 1. után.] 130. 1910. V. 30. 131. 1910. VI. 6. 137. 1910. VII. 25. 183. 1911. IV. 12.
Höföding, Harald	27. 1906. VII. 15.
Ignotus	304. 1918. V. 25.
Jaroljmeck, Augusta	132. 1910. VI. 15. 138. 1910. VIII. 2—6. 140. 1910. VIII. 30. 142. 1910. IX. 8.

Jaroljmek, Augusta	147. 1910. X. 14—18. 213. 1912. III. 9. 257. [1913. IX. 9. után]
Jaroljmek, Edmund	128. [1910. IV. 30.] 231. 1912. XII. 8.
Kiss József	49. 1907. IV. 23. 50. [1907. V. 5. előtt.] 53. 1907. V. 31.
Koronghi Lippich Elek	173. [1911. II. 22.] 280. 1914. V. 29.
Kosztolányi Dezső	101. 1908. XII. 10. 103. 1908. [XII. vége.]
Lavotta Rezső	41. 1906. XII. 26. 61. 1907. XI. 23.
Ludolf, Ernestine	176. [1911. III. 3.] 209. 1912. II. 7. 237. [1913.] I. 29. 240. [1913.] II. 25. 262. [1913.] IX. 16. 328. [1919.] II. 4.
Lukács György	129. [1910. V. 24.] 151. [1910. X. 28.] 154. 1910. XI. 9. 157. [1910. XII. 20. után.] 163. [1911. I. 6.] 246. [1913. V. 7. előtt.]
Lyka Károly	17. 1906. II. 20. 25. 1906. VI. 26. 35. 1906. IX. 7. 38. 1906. X. 27. 40. 1906. XII. 3. 45. 1907. III. [!] 2. 85. 1908. III. 16.
Málnai Jenő	299. 1908. IV. 26. 333. 1919. V. 9. 334. 1919. VIII. 2. 335. 1919. IX. 3.
Mannheim Károly	314. 1918. IX. 10.
Márffy Ödön	43. 1907. I. 9. 88. [1908. III. 24.] 139. [1910. VIII. 13.] 184. [1911. IV. 15. után.] 221. [1912. VIII. 4.]
Márkus László	28. [1906. VIII. 12. előtt.] 29. [1906. VIII. 14.]

Marrucchi, Piero	285. 1915. III. 8.
	329. 1919. II. 4.
Mihályfi Károly	20. 1906. IV. 7.
Mlinarowisch, Mary	
Id. még Poellnitz, Mary von	216. [1912. IV. 19.]
	242. 1913. III. 18.
Molner dr.	121. [1909. XII. 23.]
Nagel Otto	200. 1911. VIII. 16.
Ódry Árpád	189. 1911. V. 23.
	191. [1911. VI. 2.]
	192. 1911. VI. 3.
	214. 1912. IV. 3.
	220. [1912. VII. 15.]
	304. 1918. V. 25.
Palágyi Menyhért	295. 1917. VIII. 19.
Pethes Imre	258. [1913. IX. 9. után.]
Poellnitz, Mary von	286. [1915. VI. 22.]
Id. még Mlinarowisch, Mary	319. 1918. XII. 15.
Poincaré, Jules Henri	207. [1911. XII. 9.]
Ravasz László	303. 1918. V. 22.
Rejtő Jenő	325. 1919. I. 12.
Révai Testvérek Irodalmi Intézet	293. 1916. X. 20.
Révész Géza	247. 1913. V. 24.
Révészné Alexander Magda	218. [1912.] VI. 26.
Id. még Alexander Magda	222. [1912.] VIII. 7.
Riedisser, Ida	225. 1912. VIII. 22.
	229. 1912. XI. 2.
	241. 1913. III. 11.
	250. 1913. VI. 14.
	255. 1913. VIII. 6.
	256. 1913. VIII. 13.
	269. 1914. I. 1.
	272. 1914. II. 17.
	277. 1914. V. 17.
	284. 1914. XII. 23.
Riedisser, Wilhelm	235. 1913. I. 20.
Rignano, Eugenio	180. 1911. III. 10.
Rippl-Rónai József	18. 1906. II. 22.
	22. 1906. V. 13.
	178. 1911. III. 8.
	289. 1915. X. 4.
Ritoók Emma	204. [1911.] X. 14.
Schneider, G. von	146. [1910.] X. 7.
Schneider, Richard von	134. [1910. VI. 29.]
Szablya János	275. 1914. III. 28.

Szabó Ervin	307. 1918. VI. 20.
Szegő Gyula	327. 1919. II. 1.
Tihanyi Lajos	338. 1919. XII. 15.
Tolnai Károly	309. [1918.] VII. 5.
	310. [1918.] VII. 21.
	312. [1918.] VIII. 21.
	313. [1918.] IX. 5.
	316. [1918.] X. 13.
	317. [1918.] XI. 14.
Vályi Félix	54. 1907. VIII. 1.
	55. 1907. VIII. 13.
	59. 1907. XI. 13.
	60. 1907. XI. 16.
	62. 1907. XI. 27.
	64. [1907. XII. 10. körül.]
	65. [1907.] XII. 15.
	66. [1907. XII. 24. előtt.]
	68. [1908.] I. 9.
	69. [1908. I. 9. után.]
	100. [1908.] XII. 3.
	175. 1911. II. 23.
	198. [1911.] VIII. 10.
	288. 1915. VIII. 8.
	290. 1915. X. 12.
Vignot, Pierre	119. 1909. VII. 23.
	123. 1910. I. 22.
	124. 1910. II. 1.
	223. 1912. VIII. 19.
Zalai Béla	271. 1914. II. 6.
	161. [1911.] I. 4.
	187. [1911.] V. 3.
	195. [1911.] VII. 8.
	219. [1912.] VII. 8.
Zichy János	212. 1912. III. 7.

FÜLEP LAJOS MEGJELENT, MEGÍRT VAGY ELVESZETT
MŰVEINEK EMLÍTÉSE

(A számok a levelek sorszámaát jelentik)

Ady éjszakái és éjszakája.

Magyar Nemzet, 1969. XXV. évf. 21., 22., 23., 24., 25. sz. I. 26. 9., I. 28. 4., I. 29. 4., I. 30. 4., I. 31. 4.

Fülep II. 44-77.

9.

Ady Endre. (Ady Endre: Új versek. Nagy Sándor címlapjával. Pallas kiadása.)

Az Ország, 1906. I. évf. 58. sz. III. 7. 9.

Fülep I/II. 143-146.

19., 21., 22.

Az arckép.

Fülep Katalin: Fülep Lajos ismeretlen kéziratai. = Ars Hungarica, 1986. XIV. évf. 2. sz. 207-218.

Fülep Lajos: Egybegyűjtött írások. I. 399-407.

35.

Beardsley.

A Hét, 1907. XVIII. évf. 17. sz. IV. 28. 287-288.

Fülep I/I. 444-447.

49., 52.

Cézanne és Gauguin.

A Hét, 1907. XVIII. évf. 19. sz. V. 12. 318-319.

Fülep I/I. 448-454.

52., 53.

Assisi Szent Ferenc – Dante – Giotto-könyv.

Töredékes kézirata: MTAK Kézirattár Ms 4562/2-3.

99., 115., 190., 212., 243.

Dante. Tanulmány a Műveltség Könyvtára világirodalmi kötete számára.

Korrektúra 1916-ból: MTAK Kézirattár Ms 4555/9-II.

Fülep I/II. 211-311.

102., 116., 118., 127., 159., 185., 215., 228., 230., 236., 243., 268., 269., 273., 274., 277., 278., 279., 281.

Donatello problémája.

A Kéve könyve. VII. köt. Szerk. Szablya János. Bp. 1914. 3-18.

Fülep I/I. 548-558.

275.

Dutka Ákos: Vallomások könyve. (Költemények)

Hazánk, 1904. XI. évf. 123. sz. V. 25. 7-8.

Fülep I/II. 140.

1., 2., 3.

Egy asszony előre megy. (Elbeszélés.)

A Hét, 1908. XIX. évf. 8. sz. II. 23. 114-117.

Fülep: Egybegyűjtött írások. I. 449.

58., 84., 92.

- Egy és más a könyv-aukcióról.
 Könyvtári Szemle, 1916. IV. évf. 1. sz. I-VI. 1-7.
 291.
- Az Élet c. folyóiratnak küldött cikk.
 Nem jelent meg, sorsa ismeretlen.
 101., 103.
- Az emlékezés a művészi alkotásban.
 A Szellem, 1911. I. évf. 1. sz. 56-90.
 Fülep I/I. 605-651.
 156., 184., 186., 187., 190., 198., 204., 304.
- Erdci Viktor képeinek, szobrainak és grafikai műveinek kiállítása. 1907. március hó.
 Bp. IV. Váci-utca 9. Franklin ny. 21.
 (Kívül: Erdci Viktor műveinek kiállítása. Bp. 1907.)
 Fülep Lajos bevezetése: 3-14.
 Fülep I/I. 181-188.
 30., 46.
- Eugène Carrière.
 Művészet, 1906. V. évf. 6. sz. 366-375.
 Fülep I/I. 429-440.
 14., 17., 35., 40.
- A genre.
 Fülep Katalin: Fülep Lajos ismeretlen kéziratai. = Ars Hungarica, 1986. XIV. évf.
 2. sz. 207-218.
 Fülep: Egybegyűjtött írások I. 407-415.
 35., 38., 45., 72.
- Hangok a jövőből.
 Magyar Szemle, 1906. XVIII. évf. 37. sz. IX. 13. 577-578.
 Fülep: Egybegyűjtött írások I. 303-306.
 26., 28.
- Heinrich Seuse: Deutsche Schriften. (Recenzió.)
 L'Anima, 1911. I. évf. 7. sz. VII. 219-221.
 Magyar fordításban: Fülep I/II. 652-655.
 149., 202.
- Hír a fehér szobából.
 Az Ország, 1909. I. évf. 164. sz. VII. 10. 1-2.
 Fülep I/II. 44-48.
 26.
- Humanizmus. – Ariosto. – Machiavelli. Tanulmány a Műveltség Könyvtára világirodalmi
 kötete számára.
 Korrektura 1916-ból: MTAK Kézirattár Ms 4555/16-17.
 Fülep I/II. 331-402.
 268., 274., 278., 279., 281., 312.
- Az impresszionizmus története ill. az individualizmus problémái a művészetben ill. a fi-
 lozófiában. Könyvterv.
 Kézirattörök MTAK Kézirattár Ms 1577/4.
 15., 40., 55., 59., 68., 69., 243.

A jövő nemzedéke.

Autogr. kézírata a Tolnay Károly-hagyatékban. Firenze, Casa Buonarroti. Gépirata: MTAK Kézirattár Ms 4555/20.

Fülep I/II. 77-84.

309.

Kierkegaardról szóló cikk az Alexander Bernát szerkesztette Filozófiai Lexikon számára.

Elveszett vagy lappang.

27., 44.

Kövesházy Kalmár Elza.

Művészet, 1909. VIII. évf. 3. sz. 162-170.

Fülep I/I. 198-209.

72., 85., 113.

Külpolitikai tanulságok.

Pesti Hírlap, 1913. XXXV. évf. 138. sz. VI. 12. 33.

236., 253.

Látogatás a műteremben. Zala Györgynél.

Modern Művészet, 1905. I. évf. 1. sz. 6-12.

Fülep I/I. 73-80.

14.

A legrégebb Mária-templom.

Élet, 1913. V. évf. 10. sz. 292-296.

Fülep I/I. 517-522.

103.

Lukács György: Die Seele und die Formen c. művéről recenzió a L'Anima c. folyóirat részére.

Kézírata elveszett.

210., 245.

A magyar irodalmi áramlatokról szóló cikk a Les Documents du Progrès c. folyóirat részére.

Kézírata nem maradt fenn.

54., 55., 68.

A Magyar művészet első, a Nyugatban megjelent változata. / Európai művészet és magyar művészet. (Bevezető rész „Magyar művészet” című tanulmányom folytatólagosan közlendő fejezeteihez.) / Nyugat, 1918. XI. évf. 6. sz. III. 16. 484-499. - / Magyar építészet. (Magyar művészet I.) / Nyugat, 1918. XI. évf. 8. sz. IV. 16. 682-694. - / Magyar szobrászat. (Magyar művészet II.) Ady Endrének. / Nyugat, 1918. XI. évf. 10. sz. V. 16. 807-821. 2 tábla.

291., 296., 299., 302., 304.

A magyar nép művészete. Első kötet: A kalotaszegi magyar nép művészete. [...] Írta Malonyai Dezső. A Franklin Társulat kiadása. (Recenzió.)

A Hét 1907. XVIII. évf. 18. sz. V. 5. 300-302.

Fülep I/I. 193-197.

50.

Mai vallásos művészet.

Élet, 1913. V. évf. 39-42. sz. 1245-1250., 1276-1281., 1307-1312., 1344-1350.

Fülep I/I. 523-547.

103.

- La memoria nella creazione artistica.
 Bollettino della Biblioteca Filosofica, 1911. Anno III. No. XIX. 402–408.
 156., 171., 174., 180., 181.
- Meunier.
 A Hét 1907. XVIII. évf. 12. sz. III. 24. 195–196.
 Fülep I/I. 441–443.
 47., 52.
- A modern magyar művészetről szóló cikk a Lex Documents du Progrès részére.
 Kézirata nem maradt fenn.
 59., 63., 64., 65., 68., 69.
- Munkácsy a karosszékekben.
 Magyar Szemle, 1906. XVIII. 8. sz. II. 22. 125.
 Fülep I/I. 153–154.
 30.
- Munkácsy szobra.
 Az Ország, 1906. I. évf. 39. sz. II. 14. 9–10.
 Fülep I/I. 149–152.
 30.
- A műterem.
 Fülep Katalin: Fülep Lajos ismeretlen kéziratai. = Ars Hungarica, 1986. XIV. évf.
 2. sz. 207–218.
 Fülep Lajos: Egybegyűjtött írások. I. 419–424.
 35., 38., 45.
- Művészi nevelés az iskolában.
 Népművelés, 1911. VI. évf. 7. sz. IV. 15. 6–11.
 Fülep I/I. 215–221.
 184.
- Művésznyomor.
 Fülep Katalin: Fülep Lajos ismeretlen kéziratai. = Ars Hungarica, 1986. XIV. évf.
 2. sz. 207–218.
 Fülep Lajos: Egybegyűjtött írások I. 416–419.
 35., 38., 45.
- Nemzeti Szalon.
 A Hét, 1907. XVIII. évf. 11. sz. III. 17. 176–177.
 Fülep I/I. 189–192.
 47., 52.
- Nietzsche, Friedrich: A tragédia eredete vagy görögség és pesszimizmus. Ford. és bevezetéssel ellátta Fülep Lajos. Bp. 1910. Franklin VIII, 261. Filozófiai Írók Tára XXIII.
 Fülep I/II. 443–600. (Csak a bevezető tanulmány.)
 41., 44., 52., 55., 61., 66., 93., 97., 98., 102., 116., 117., 125., 126., 127., 130., 139.,
 153., 190.
- Novellák.
 Kéziratuk nem maradt fenn.
 86., 87., 97., 155.
- Paul Cézanne.
 Szerda, 1906. I. évf. 5. sz. X. 31. 254–256.
 Fülep I/I. 425–428.
 28., 39.

- Paul Cézanne.
Művészet, 1907. VI. évf. 3. sz. 154–159.
Fülep I/I. 455–463.
35.
- Petrarca. Tanulmány a Műveltség Könyvtára világirodalmi kötete részére.
Korrektúra 1916-ból: MTAK Kézirattár Ms 4555/12–13.
Fülep I/II. 312–330.
279., 281.
- Ravasz László: Látások könyve. (Beszédek, elmékedések. „Az Út” Könyvtára I. köt.
„Az Út” kiadása. Kolozsvár.)
Magyarság, 1918. XVIII. évf. I. 1. 17–18.
297.
- A regény a XIX. században. Tanulmány a Műveltség Könyvtára világirodalmi kötete
részére.
Korrektúra 1916-ból: MTAK Kézirattár 4555/18.
279., 281., 282.
- Regény ill. regénytöredék.
Kézirata nem maradt fenn.
59., 61., 264.
- Riedisser, Wilhelm-ről szóló tanulmány.
Eredeti olasz nyelvű kézirata: MTAK Kézirattár Ms 4552/4.
A tanulmány német fordítása Ida Riedisser-től: MTAK Kézirattár Ms 4603/38.
Magyar fordításban: Fülep I/I. 464–468.
225., 272., 277.
- Rippl-Rónai József.
Az Ország, 1906. I. évf. 27. sz. I. 31. 9.
Magyar Szemle, 1906. XVIII. évf. 6. sz. II. 8. 93–94.
Fülep I/I. 139–146.
18.
- Rippl-Rónai József.
A Ház, 1910. III. évf. 10. sz. 223–228.
Fülep I/I. 210–214.
160., 168., 178., 179.
- Római levél.
A Kéve könyve. VII. köt. Szerk. Szablya János. Bp. 1914. 28–30.
Fülep I/I. 469–474.
275.
- Salon d'Automne.
Szerda, 1906. I. évf. 5. sz. X. 31. 214–219.
Fülep I/I. 418–424.
28., 30., 36.
- Stirner.
Szerda, 1906. I. évf. 3. sz. X. 17. 105–119.
Fülep I/II. 425–442.
28., 30., 41.

- Stirner-ről szóló cikk az Alexander Bernát-szerkesztette Filozófiai Lexikon részére.
Terv volt, vagy elveszett a szerkesztőknél.
100.
- Szabó Dezső regénye. (Az elsodort falu. Regény két kötetben. Táltos kiadása. 1919.)
Nyugat, 1919. XII. évf. 16–17. sz. 1021–1036.
Fülep I/II. 176–198.
332., 337.
- A Szellem. Filozófiai folyóirat. /Metafizika, etika, vallásfilozófia, esztétika./ (Program és előfizetési felhívás.)
Fülep I/II. 601–604.
156., 169., 170., 171., 173., 175.
- A szicíliai bábjátékról szóló cikk a The Mask c. folyóirat részére.
Kézirata elveszett vagy lappang.
265., 266., 267., 276.
- Színészek a színészetéről. Mihályfi Károly.
Magyar Szemle, 1906. XVIII. évf. 12. sz. III. 22. 190–192.
Fülep I/II. 130–134.
20.
- Szláv veszedelem és olasz barátság.
Budapesti Hírlap, 1913. XXXIII. évf. 120. sz. V. 22. 2–4.
236.
- Tihanyi Lajos. Az arckép a festőjéről.
Nyugat, 1918. XI. évf. 21–22. sz. XI. 1–16. 692–696.
Fülep I/I. 247–254.
339.
- Torquato Tasso. Tanulmány a Műveltség Könyvtára világirodalmi kötete részére.
Korrekktúra 1916-ból: MTAK Kézirattár Ms 4555/14–15.
Fülep I/II. 403–419.
279., 281.
- A törvényszéki csarnok: A vasutasok sztrájkbizottsága a bíróság előtt.
Magyarország, 1904. V. évf. 159., 160., 161. sz. 5., 7., 8.
3.
- Új művészi stílus.
Új Szemle, 1908. II. évf. 5–7. sz. III. 1., III. 15., IV. 1.
137–147., 177–182., 204–208.
Fülep I/I. 484–516.
66., 68., 69., 72., 73., 74., 78., 79., 81., 83., 92., 94., 243.
- Új Suso-kiadás.
A Szellem, 1911. I. évf. 2. sz. 254–255.
Fülep I/II. 655–657.
149., 154.
- Az üvegházban. (Elbeszélés.)
A Hét, 1907. XVIII. évf. 42. sz. X. 20. 694–696.
Fülep Lajos: Egybegyűjtött írások I. 443–449.
50.

FÜLEP LAJOS TERVEZETT VAGY MEGRENDELTE MŰVEINEK MUTATÓJA

(A számok a levelek sorszámaát jelentik.)

- Ady Endréről szóló cikk a *Les Documents du Progrès* részére.
66.
- Böhme-fordítás *A Szellem* részére.
211.
- Craig, Edward Gordon-ról tervezett cikk.
65., 66.
- Dante-tanulmányának olasz nyelven megjelentetendő változata.
268., 273., 279.
- A *Les Documents du Progrès* részére kért vegyes tárgyú rövid cikkek.
66.
- Dutka Ákos: *Vallomások könyve* c. verskötetéről tervezett recenzió a debreceni Csokonai Lapok részére.
2.
- Idő és örökkévalóság. Tanulmány *A Szellem* részére. Terv.
156.
- The Indian Theatre. A *The Mask* 1908-as évfolyamában hirtetett cikk.
63.
- „Intim szobor”-ról szóló cikk a *Művészet* c. folyóirat részére.
45.
- Lalique, René-ről és Roty, Louis Oscar-ról szóló cikkek a *Művészet* c. folyóirat részére.
25.
- Lukács György: *A modern dráma fejlődésének története* c. művéről tervezett recenzió.
210.
- Márffy Ödön 1907-es kiállítása katalógusához kért előszó.
43.
- A modern európai művészetről írandó cikk a *Les Documents du Progrès* részére.
59., 60., 65., 69.
- A modern olasz könyvkiadásról tervezett cikk a *Könyvtári Szemle* részére.
291.
- Operalibretto-terv Lavotta Rezső részére.
41., 61.
- Poincaré, Henri: *L'évolution des lois* c. műve fordításának terve *A Szellem* részére.
207., 210.
- Sienai Szent Katalin leveleiből tervezett válogatás a Papini-szerkesztette sorozatok, a *La Cultura dell'Anima* vagy a *Scrittori Nostri* valamelyike részére.
143.
- Ziegler, Leopold: *Der abendländische Rationalismus und der Eros* c. műve „Kant und die Metaphysik als transzendente Kategorienlehre” c. fejezetének fordítás-terve *A Szellem* c. folyóirat részére.
151., 193., 197.

A LEVELEKBEN ELŐFORDULÓ IDEGEN SZAVAK ÉS KIFEJEZÉSEK

- absolutorium (lat.) – végbizonyítvány
agyonzacherlinozott (m. ném.) – agyonkonzervált (Zacherlin=rovarirtó)
alle Achtung (ném.) – tisztelet-becsület
Antrittsvorlesung (ném.) – székfoglaló előadás
apache (fr.) – útonálló, apacs
l'appétit vient en mangeant (fr.) – evés közben jön meg az étvágy
art libre (fr.) – szabad művészet
au courant tartani (fr.) – folyamatosan tájékoztatni
au fond (fr.) – alapjában véve, lényegében
auteur (fr.) – szerző
avenue (fr.) – sugárút
basta (ol.) – elég
beneficium (lat.) – javadalom
bollettino archeologico (ol.) – régészeti folyóirat
bon (fr.) – jó, rendben van
boulevard (fr.) – körút
brüszkség (fr.) – nyersség
Buchsmukk (Buchschmuck) (ném.) – könyvdísz
cadres-jei (fr.) – keretei
camelot (fr.) – rikkancs
causerie (fr.) – csevegés
ça y est (fr.) – hát így
c [centime] (fr.) – francia aprópénz
cet. [erum] censeo morbum delendum esse (lat.) – egyébként az a véleményem, hogy a betegséget pedig le kell győzni (átalakított Cato-idézet)
chef d'oeuvre (fr.) – remekmű
cloaca maxima (lat.) – a [római] nagy csatorna
comandante il corpo d'occupazione interalleato di Fiume (ol.) – a fiumei szövetséges megszálló csapatok parancsnoka
combattans (lat.) – harcos
comitato per le nazionalità oppresse dell'Austria-Ungheria (ol.) – az Osztrák–Magyar Monarchia elnyomott nemzetiségei érdekében alakult bizottság
comparaison (fr.) – összehasonlítás
compliment (fr.) – hizelgés, bók
conditio sine qua non (lat.) – elengedhetetlen feltétel
Consiglio Nazionale Italiano (ol.) – Olasz Nemzeti Tanács
constituens (lat.) – rendező elv
continuez (fr.) – csak így tovább
coup (fr.) – csapás
crimen (lat.) – bűn
Demuth (ném.) – alázat
demütige Liebe (ném.) – alázatos szeretet
διακρισις πνευματῶν [diakrisis pneumatón] (gör.) – lelkemnek megítélése I. Kor. 12:10.

diszkutibilis (lat.) – vitatható
 eh bien (fr.) – hát jó
 ein für allemal (ném.) – egyszersmindenkorra
 enfin (fr.) – végre [itt alighanem hibásan „kész, vége” értelemben.]
 engageálva (fr.) – lekötve
 en un mot (fr.) – egyszóval
 entrée (fr.) – itt: belépő
 en vogue (fr.) – divatban
 Es is unmöglich, dass die blöde, luftlose, begrenzte sogenannte Kunst triumphieren soll.
 Etwas muss geschehen. Ich ersticke. (ném.) – Nem lehet, hogy az ostoba, levegőtlen,
 korlátolt u. n. művészet diadalmaskodjék. Valaminek történnie kell. Megfulladok!
 Espoir en Dieu (fr.) – Istenbe vetett remény
 esporti a quella maledetta bora (ol.) – elsodorta az átkozott északi szél
 extrait (fr.) – kivonat
 facteur (fr.) – levélhordó
 faute de mieux (fr.) – jobb híján
 filia (lat.) – itt: leányegyház
 fioritura (ol.) – szővirág
 for ever et sempre (ang.-ol.) – örökké és mindig
 für (ném.) – előny
 gaillard (fr.) – elszánt, vidám
 Gefühlsmensch (ném.) – az érzések embere
 gennaio (ol.) – január
 Grenzbegriff (ném.) – határfogalom
 Gross-Deutschland (ném.) – Nagy-Németország
 das grosse Wort führen (ném.) – nagyhangú kijelentéseket tenni, a szót vinni
 hélas (fr.) – sajnos
 hic Rhodus, hic salta (lat.) – it van Rodos, itt ugorj (Aesopus 203. meséje)
 Hofrat (ném.) – udvari tanácsos
 Holländisches Gruppenporträt (ném.) – holland csoportkép
 il fait beau aujourd’hui (fr.) – ma szép az idő
 in spe (lat.) – reménybeli
 interezni (lat.) – kamatot fizetni
 intra dominium (lat.) – birtokon belüliség
 je m’en fiche (fr.) – fűtyülök rá
 jeudi (fr.) – csütörtök
 kunsthistorischer Apparat (ném.) – művészettörténeti apparátus
 lanszirozás (fr.) – itt terjesztés
 Lares (lat.) – házi védőszellemek a római mitológiában
 man muss sich entlasten (ném.) – meg kell szabadulni a terhektől
 maquereau (fr.) – selyemfiú
 marsruta (fr.-ném.) – részletes, pontos utasítás
 merde (fr.) – itt: a fene egye meg
 mezzo (ol.) – eszköz
 minuit (fr.) – éjfél
 mise en scene (fr.) – színrevitel, rendezés

Mitglied des Internationalen Philosophischen Congresses (ném.) – a nemzetközi filozó-
 fiai kongresszus résztvevője
 mouvement (fr.) – mozgalom
 noch nie dagewesen (ném.) – amilyen még nem volt
 notice (fr.) – jegyzet
 o beata solitudo, o sola beatitudo (ol.) – Ó boldog egyedüllet, ó egyetlen boldogság
 oeuvre d'art (fr.) – műalkotás
 officiel (fr.) – hivatalos
 old fool (ang.) – vén bolond
 ouverture (fr.) – nyitány
 pares (lt.) – egyenlők
 pasticcio (ol.) – kellemetlenkedés, zűrzavar
 patto di Roma (ol.) – római paktum
 Penates (lat.) – házi védőistenek a római mitológiában
 per bacco (lat.) – Bacchusra!
 permesso (ol.) – (kutatási) engedély
 personnellement (fr.) – személy szerint
 plebiscitum (lat.) – népszavazás
 plaszirozás (fr.-ném.) – elhelyezés
 polenta comme fungi [helyesen: polenta con funghi] (ol.) – gombás polenta
 pourparler (fr.) – tárgyalás, megbeszélés
 print (ang.) – itt: kép, lenyomat
 Privatdozent (ném.) – magántanár
 procura di stato (ol.) – államügyészség
 prokurista (lat.-m.) – cégvezető
 pronto (ol.) – azonnal, tessék
 provizorium (lat.) – ideiglenesség
 purée (fr.) – nyomorúság
 purement (fr.) – tisztára
 quart d'heure de Rabelais (fr.) – érteleme: átmeneti pénzzavar
 [szó szerint: rabelais-i negyedóra, utalás Rabelais életének egy epizódjára]
 rapport (fr.) – beszámoló
 Das Rätzel der Kunst der Brüder van Eyck (ném.) – A van Eyck testvérek művészetének
 rejtélye
 recrimináció (lat.) – helytelenítés, panasz
 redakció (lat.) – szerkesztőség
 redakciós komité (lat.-fr.) – szerkesztőbizottság
 refus (fr.) – visszautasítás
 renseignement (fr.) – felvilágosítás
 revue (fr.) – szemle
 sacrilegium (lat.) – szentségtörés
 Sagesse (fr.) – bölcsesség, okosság, józan ész, erényesség, (Verlaine 1880-ban megjelent
 verskötetete, amely börtönben írt vallásos verseit is tartalmazza.)
 sallarium (lat.) – fizetés
 sindaco (ol.) – polgármester
 solemnitas (lat.) – ünnepség

sou (fr.) – francia aprópénz
 so on (ang.) – csak így tovább
 Stimmung (ném.) – hangulat
 Stockhaus (ném.) – dutyi
 La successione dell'Ungheria (ol.) – A magyarországi változás
 sujet (fr.) – téma, tárgy
 suprema lex (lat.) – a legfőbb törvény
 surrogatum (lat.) – pótlék, pótszer
 tant pis (fr.) – annál rosszabb
 Le tendenze politiche in Ungheria (ol.) – A magyarországi politikai irányzatok
 tenente generale, comandante il corpo d'occupazione interalleato (ol.) – altábornagy, a
 szövetséges megszálló hadsereg parancsnoka
 tertium non datur (lat.) – nincs harmadik lehetőség
 totumfac (lat.) – mindenes, valakinek a jobbkeze
 tout-à-fait (fr.) – teljesen
 Tout le reste est littérature (fr.) – minden egyéb – irodalom (Verlaine: Art poétique c. ver-
 sének utolsó sora.)
 L'Ungheria faccia da se (ol.) – Magyarország egymaga megcsinálja
 usus (lat.) – szokás
 Vergangenheit und Zukunft des Individualismus (ném.) – az individualizmus múltja és
 jövője
 Verhandlungen der philosophischen Gesellschaft (ném.) – a Filozófiai Társaság Közle-
 ményei
 vis major (lat.) – erőszak, nagyobb erő
 voilà tout (fr.) – ennyi az egész
 voyou (fr.) – csavargó, vagány
 Zeitschrift für philosophische Kultur (ném.) – a filozófiai kultúra folyóirata
 Zeitschrift für Kulturphilosophie (ném.) – kulturfilozófiai folyóirat
 zelus (lat.) – buzgalom

ÉLETRAJZI VÁZLAT

1847. VII. 18. Fülep György (FL apja) születik Jászkiséren.
1853. V. 5. Sándor Róza (FL anyja) születik Jászkiséren.
1874. X. 11. Fülep György és Sándor Róza esküvője Jászkiséren.
1882. Fülep György családjával Budapestre költözik és beiratkozik az Állatorvosi Főiskolára.
1885. I. 23. FL születik Budapesten. A család lakása: VII. Murány út 13.
1886. III. A Fülep-család Nagybecskerekre költözik, ahol Fülep György városi állatorvos lesz.
1890/91. FL megkezdi iskoláit a nagybecskereki községi népiskola I/b fiúosztályában.
1894/95. FL folytatja tanulmányait a kegyes tanítórend vezetése alatt álló nagybecskereki községi fiúgimnáziumban.
1900. Megjelennek első írásai a nagybecskereki Torontál c. napilapban.
1902. Cikkei jelennek meg a Nagybecskereki Hírlap c. lapban.
1902. VI. Érettségi vizsgát tesz Nagybecskereken.
1904. Budapesten korrektor, majd a Hazánk c. napilap munkatársa lesz.
1904. V. Lakása: Csillaghegy, Békásmegyér.
1904. VI. 19-től IX. közepéig Párizsban van. Címe VI. végéig: rue Blondel, Hotel Blondel, IX. 12-ig: 12, rue de la Grande Chaumière.
1904. IX. második felétől ismét Budapesten. Címe: Csillaghegy.
1905. X. Lyka Károly felkéri cikke írására a Művészet c. lap számára. Lázár Béla a Modern Művészet c. lap számára kér cikkeket.
1905. IX. végétől 1906. V. közepéig lakcíme: Teréz körút 22. III. 16.
1906. I. A Hazánk megszűnése után Az Ország c. napilap munkatársa.
1906. I.-től írni kezd a Magyar Szemlébe.
1906. I. 31. Megjelenik Rippl-Rónai József c. cikke Az Országban.
1906. III. 7. Megjelenik Ady: Új versek c. kötetét üdvözlő cikke Az Országban.
1907. III. 25. Kiss József meghívja A Hét munkatársának.
1906. V. 27.-X. 27. Második párizsi útja. Lakása: 19, rue de la Grande Chaumière. Szándéka, hogy végleg Párizsban marad. Barátságot köt Vályi Félix-szel, Lavotta Rezsővel, Csók Istvánnal.
1906. VII. elején súlyos bélatóniával kórházba kerül.
1906. VIII. meghívják a Szerda munkatársának.
1906. X.-XII. megjelennek „Látogatás a műteremben” c. sorozatának cikkei a Modern Művészetben, „a legszélesebb körben érdeklődést, de egyszersmind ellentmondó megítélést keltve.” (Lázár Béla: A modern művészet alapelvei. = Modern Művészet, 1906. 4. sz. 205.)
1906. XI. 25.-1907. V. 31. Szüleinél Nagybecskereken próbál gyógyulást keresni.
1906. XII. Alexander Bernát megbízza Nietzsche: A tragédia eredete c. művének lefordításával a Filozófiai Írók Tára c. sorozat számára.
1907. III. Megjelenik Erdei Viktor kiállítása katalógusához írt előszava részint lelkes, részint elítélő visszhangot keltve.
1907. IV. 23. Kiss József felkínálja A Hét szerkesztését.

1907. nyarán nagybátyjánál, Kócsi Dániel székelyvajai lelkésznel meggyógyul.
1907. IX. 15. Megérkezik Firenzébe azzal a szándékkal, hogy majd visszatér Párizsba. Első lakása 1908. I.-ig 62 Via dei della Robbia III. Signora Moro panziója.
1907. őszén barátságot köt Edward Gordon Craig-gel, megismerkedik Giovanni Papinivel, Gabriella Gordigiani-val, Erdős Renéevel és Héczey Erzsébettel.
1907. X. vége–1908. I. vége között Márffy Ödön látogatása Firenzében.
1908. III. 1. és 15., VI. 1. Megjelenik Új művészi stílus c. tanulmánya az Ambrus Zoltán-szerkesztette Új Szemlében.
1908. IV. 17. A VKM-től Koronghi Lippich Elek támogatásával 1600 korona államsegélyt kap.
1908. V. Signora Moro panziójába a 10 Via la Farina alá költözik.
1908. VI. 1.–VII. 20. Lefordítja Nietzsche: A tragédia eredete c. munkáját.
1908. VII. A Gordigiani-házaspár vendége Striano Rontában. Innen Ravenna és Rimini meglátogatása után Assisi, Perugia, Orvieto, Spello, Todi, Chiuso, Arezzo útvonalon bejárja Umbriát.
1908. nyarán Levantoban nyaral Jaroljmekékkal és az Alexander-házaspárral.
1908. őszén a Pensione Moroval átköltözik a 2 Via Paolo Toscanelli alá.
1908. X. után megismerkedik és barátságot köt Giovanni Amendolával.
1908. XII. elejétől 1909. II. 10-ig szüleinél van Nagybecskereken.
1908. XII. Alexander Bernát megbízza Dante-tanulmány írásával a Műveltség Könyvtára c. sorozat Világirodalom-kötete számára.
1908. XII. végén Kosztolányi Dezső meghívja az Élet c. folyóirat munkatársának.
1909. III. végétől vagy IV. elejétől 6 hétre Párizsba utazik. Címe IV. 3-ig: 20 rue des Écoles, V. 5-ig: 6 rue le Goff.
1909. V. 6–9. 2–2 napot Chartres-ben és Rouenban tölt.
1909. V. 10–20. Londonban van, majd Reims, Amiens, Laon, Sens, Joigny, Vézelay, Auxerre, Avalon állomások után visszatér Firenzébe.
1909. VI. 13.–XII. Firenzében a II Via Lorenzo Magnifico alatt lakik.
1909. VI. 13.–VII. 23. Ismét Gordigianiék vendége Striano Rontában.
1909. nyarán Dantéről, Assisi szent Ferencről és Giottóról szóló könyvén dolgozik.
1909. nyarán 1000 korona ösztöndíjat kap a VKM-től.
1909. VIII. 16. Sienába utazik.
1909. XII. Firenzében a 16 Via Gianbologna alatt lakik.
1910. elején rövid látogatásra szüleihez utazik Nagybecskerekre.
1910. I. 14. Meghívják a firenzei Biblioteca Filosofica keretében működő Circolo di Filozofiába.
1910. I. Átköltözik a Biblioteca Filosoficával szomszédos, az 1909. X.-ben elhunyt Michele Gordigiani festő háza kertjében álló külön kis épületbe. Címe: 6 Piazza Donatello.
1910. II. 13. Előadást tart a Circolo di Filozofiában Nietzsche címmel.
1910. V. Megjelenik Nietzsche: A tragédia eredete vagy görögség és pesszimizmus c. műve FL fordításában és bevezető tanulmányával.
1910. V. második felében levélben érintkezésbe lép Lukács Györggyel és Hevesi Sándorral A Szellem címen közösen szerkesztendő filozófia folyóirat ügyében.
1910. V. 28. Alexander Bernát (Alfa) cikkének megjelenése Fülep Lajos Nietzsche könyvének megjelenése alkalmából címmel a Budapesti Hírlapban.

1910. VI. 10. Kósa Miklós ismerteti a Nietzsche-tanulmányt a Renaissance c. folyóiratban.
1910. VII. 16. Megjelenik Lukács György Fülep Lajos Nietzsche-jéről c. cikke a Nyugatban.
1910. VI. közepétől Magyarországon van, majd anyjával a svájci Humilimontba utazik. Fribourgban találkozik Gabriella Gordigianival és Pierre Vignot-val.
1910. VIII. 20. körül hazakíséri anyját és visszatér Firenzébe.
1910. IX. 18-tól Firenzében, címe ismét 6 Piazza Donatello.
1910. IX.-X. személyesen megismerkedik Lukács Györggyel Firenzében.
1910. XI. 16.-1911. I. Válság a tervezett A Szellem c. folyóirat körül: önálló lap legyen-e vagy a Logos magyar verziója.
1911. I. 29. Előadást tart a Circolo di Filosofia-ban: La memoria nella creazione artistica címmel. Az előadásról hírt ad a Bollettino della Biblioteca Filosofica és a L'Anima 1911. 1. száma is.
1911. II. 11. Vitaülés a Biblioteca Filosoficában a I. 29-i előadásról.
1911. II. Megjelenik a FL által írt prospektus A Szellemről.
1911. III. Megjelenik A Szellem 1. száma, benne FL Az emlékezés a művészi alkotásban c. tanulmányával és Boutroux: Természet és szellem c. műve FL fordításában.
1911. VI. közepén Pestre utazik.
1911. VII. 5. Székelyudvarhelyen van.
1911. VIII. 10. körül Nagybecskerekre megy szüleihez, majd visszatér Firenzébe.
1911. X. 19. Zichy János kultuszminiszter elutasítja A Szellem anyagi támogatása érdekében beadott kérvényt.
1911. XI. 25. Alexander Bernát (Alfa) A Szellem címmel cikket ír a Budapesti Hírlapba.
1911. XII. A Szellem 2. számának megjelenése, benne FL Új Suso-kiadás c. recenziójával.
1912. II. elejétől IV. közepéig Nagybecskereken van szüleinél.
1912. III. 7. a VKM-től utolsó részletül 2000 korona segílyt kap.
1912. III. első felében anyja betegsége miatt hazautazik Nagybecskerekre, ahol V. végéig marad.
1912. V. 30. körül Budapesten van, címe Lánchíd u. 12.
1912. VI. 8. Summa cum laude eredménnyel doktori vizsgát tesz filozófia, művészettörténet, olasz nyelv és irodalom tárgykból a Budapesti Tudományegyetemen. Disszertációja: Az emlékezés a művészi alkotásban c. tanulmány. Doktori okveletét Fröhlich Izidor rektor és Beke Manó dékán írta alá.
1912. VI. végén visszatér Firenzébe a 6 Piazza Donatellora.
1912. VII. közepén Pesten találkozik anyjával, együtt Rohitsch-Sauerbrunnba, majd
1912. VIII. 7-22. Lovranba utaznak.
1912. IX. végén ismét Firenzében van.
1912. X. 20.-XI. közepéig először utazik Rómába, majd visszatér Firenzébe.
1913. I. Ismét Rómába utazik, ahol – mivel több ösztöndíjat ill. segílyt nem kap – magyar lapok politikai tudósítójaként kíván elhelyezkedni. Címe: 9 Via dell'Olmata.
1913. II. elején visszatér Firenzébe.
1913. II.-III. 10. szüleinél van Nagybecskereken.
1913. III. 10. után útban vissza Firenzébe meglátogatja Hartán az állampusztai fogházban raboskodó Finta Sándor szobrászt.

1913. III. FL mozgósítja firenzei német barátait Wilhelm Riedisser firenzei német szobrász műveiről készült fotók eljuttatására II. Vilmos német császárhoz.
1913. III. Átköltözik Rómába. Címe V. 1-ig: Hotel Genova, majd 5 Lungotevere Pierleoni.
1913. VI. 30. Elnyeri a Fővárosi 2800 koronás Ferenc József koronázási jubileumi díját a tudományos irodalom kategóriájában.
1913. VII. 20. Trsat (Tersato)-ban feleségül veszi Erdős Renéet.
1913. VIII. 3. II. Vilmos német császár megvásárolja Riedisser két szobrát és további pártfogását igéri a művésznek.
1913. VIII. elején Assisiből Nagybecskerekre utazik, mert anyja állapota válságosra fordult.
1913. IX. 9. Anyja halála. IX. 10-én temetik Melencei út 50–52 alóli nagybecskereki lakásukról.
1913. IX. 13. Visszatér Rómába.
1913. IX. 12. Alexander Bernát lépéseket tesz a Zambra Péter halálával megüresedett budapesti Tudományegyetem olasz nyelv- és irodalmi tanszék megszerzésére FL számára, egyelőre magántanári habilitáció révén.
1913. X. 11.–X. 30. Szicíliába utazik.
1913. XI.–1914. V. végéig Rómában él.
1914. IV. Megjelenik Donatello problémája c. tanulmánya.
1914. VI. Végleg hazatér Magyarországra.
1914. VII. Apjánál van Nagybecskereken.
1914. XI. 15. Bárczy István polgármester kinevezi ideiglenes hivatalnokként a Főváros XIV. (szociálpolitikai és közművelődési) ügyosztályára művészeti referensnek. Főnöke Wildner Ödön tanácsnok. Munkahelye: IV. Városház u. 16.
- 1915/16. Hivatali munkája mellett mint megbízott helyettes tanár francia nyelvet tanít a Budapesti Társulati Kereskedelmi Akadémián (Alkotmány u. 11.). Tanítványai között van Tolnay Károly és Káldor György.
1915. Belép a Magyar Filozófiai Társaságba.
1915. III. Új lapot tervez egy filozófiai könyvtár és társaság kapcsán a Főváros segítségével.
1915. IV. 3. Fülep Kornélia Rozália születése.
1915. IX. 18. Wildner Ödön előterjesztésére Bárczy István polgármester áthelyezi a Fővárosi Múzeumhoz.
1915. XII. végén megkezdődnek a Vasárnapi Kör összejövteljei. FL bekapcsolódásának időpontja bizonytalan.
- 1915/16-tól művészettörténetet tanít a Községi Iparrajziskola női továbbképző tagozatán.
1916. IX. 13. Fővárosi Múzeumi munkája során befejezi a Halászbástya kőtárában őrzött középkori könyv tudományos katalógusát.
1916. X. 2. Beiratkozik a budapesti református Teológiai Akadémiára.
1917. III. Megírja A jövő nemzedéke c., Tolnay Károly és társai fegyelmi ügyéről szóló cikkét, s megvált a Kereskedelmi Akadémia tanári állásától.
1917. IV. 17.–V. 15. öt alkalommal előadást tart a Szellemi Tudományok Szabadiskoláján A nemzeti elem szerepe a művészetben címmel.
1917. IX. 11–12. Teológiai alapvizsgát tesz.
1918. I. 30. Részt vesz és hozzászól a református lelkészek III. téli konferenciáján.

1918. IV. 4. előtt részt vesz és hozzászól a Társadalomtudományi Társaságban Fogarasi Béla Progresszív és konzervatív idealizmus c. előadásának megvitatásán.
1918. III. 16. A Nyugatban megjelenik Európai művészet és magyar művészet c. tanulmánya.
1918. IV. Erdélyben kíván lelkészként elhelyezkedni.
1918. IV. 7. Fülep Veronika születése.
1918. IV. 16.-V. 16. A Nyugatban megjelenik a Magyar művészet, I. Magyar építészet és 2. Magyar szobrászat c. tanulmánya.
1918. V. 17. Teológiai végbizonyítványt szerez.
1918. V. 21. Segédlelkészi kinevezést kap Szovátára Nagy Károly erdélyi püspöktől.
1918. VI. 20. Szabó Ervin felkéri munkatársának a Világ c. napilap Élet és tudomány c. tárcarovatához.
1918. VIII. 12.-IX. 5. Szovátára utazik, ahol kiderül, hogy állása elfoglalásának több akadálya van.
1918. IX. 10. Lemond szovátai állásáról, másik erdélyi egyházközségbe kéri kinevezését.
1918. IX. 16-18. Leteszi az I. lelkészképesítő vizsgát.
1918. XI. 1. Petri Elek dunamelléki ref. püspök kinevezi baracscai segédlelkésznek.
1918. XI. 11. Távozási bizonyítványt kér.
1918. XII. 1. Szerződést köt a Külügyminisztérium sajtóosztályával. A Fővárosi Múzeumtól meghatározatlan időre szabadságot kap.
1918. XII. 20. Kormánybiztossá nevezik ki a fiumei magyar tisztviselők és alkalmazottak személyi és anyagi ügyeinek rendezésére.
1918. XII. 24. Szóbeli megbízást kap diplomáciai küldetésre Rómába a magyar-olasz közeledés előmozdítására.
1918. XII. 30-1919. I. 20. között Fiumében kormánybiztosként dolgozik.
1919. I. 21. Fiuméből Rómába utazik. Lakása: Hotel de Russie.
1919. II. 4. A Corriere della Sera c. napilapban interjút ad Le tendenze politiche in Ungheria címmel.
1919. III. 3. Visszatér Budapestre.
1919. IV. 8. Lemond Fővárosi Múzeumbeli állásáról.
1919. IV. 10. Megbízást kap a Budapesti Tudományegyetem Dante Vita nuova-jának előadására és vele kapcsolatos szeminárium vezetésére.
1919. V. 3. Kinevezik professzornak a Budapesti Tudományegyetem olasz nyelvi és irodalmi tanszékére.
1919. VI. 4. Kimondják a válást Erdős Renéevel kötött házasságában.
1919. VI. Cikket ír Szabó Dezső Az elsodort falu c. regényéről, amely a Nyugat XII. 16-i számában lát napvilágot.
1919. XI. Ismét a Külügyminisztérium sajtóosztályán dolgozik.
1919. XII. Rómába utazik.

NÉVMUTATÓ

- Ábrányi Emil 114
 Adam, Paul 87, 88
 Ady Endre 13, 27, 28, 30, 32, 38, 39, 41, 42, 43,
 44, 46, 48, 49, 50, 51, 56, 57, 85, 97, 98, 108,
 109, 116, 161, 215, 265, 270, 285, 286, 287, 303,
 308, 309, 346, 347, 397, 403, 413, 415, 419, 424
 Agache, Alfred 87, 88
 Agnino 226
 Ágnes, magyar királyné 191
 Ágoston, Szent 228, 239, 240
 Aimé 167
 Ainsley, Douglas 226
 Alapi Nándor 346
 Alcan, Félix 82
 Alexander Bernát 48, 65, 67, 70, 71, 77, 79, 80, 90,
 97, 119, 123, 124, 127, 130, 131, 132, 147, 148,
 155, 156, 157, 159, 161, 193, 194, 195, 196, 198,
 199, 200, 202, 203, 204, 206, 207, 208, 213,
 217, 225, 227, 228, 229, 258, 269, 270, 272, 276,
 277, 279, 290, 297, 298, 304, 305, 313, 320, 321,
 322, 325, 326, 328, 329, 415, 418, 424, 425,
 426, 427
 Alexander Erzsébet 269, 270, 297
 Alexander Ferenc 269, 270
 Alexander Lili 297, 298
 Alexander Magda 77, 128, 130, 132, 145, 146, 147,
 148, 156, 157, 240, 260, 261, 263, 269, 290, 360
 Alexander Pál 269, 270, 297, 298
 Allétz 167
 Almeyda 167
 Amato-Poiro, Giuseppe 292
 Ambrus Zoltán 49, 51, 98, 100, 102, 103, 104, 105,
 109, 110, 403, 425
 Amelung, Walther 295, 320
 Amendola, Giovanni 87, 88, 141, 159, 165, 166,
 168, 177, 178, 179, 183, 184, 190, 226, 241, 242,
 245, 254, 276, 287, 292, 304, 305, 306, 307,
 308, 334, 371, 385, 389, 391, 392, 399, 400,
 403, 425
 Amendola-Kühn, Eva 179, 306, 403
 Anicis, Edmondo de 143
 Andor József 131, 133
 Andrássy Gyula 67
 Angyal Dávid 193, 194
 Ányos István 80, 90, 130, 131, 133
 Apáczai Csere János 189, 191, 215
 Apáthy István 22
 Arany János 350, 351
 Ariosto, Lodovico 132, 188, 313, 322, 326, 414
 Arndt, Johann 253, 254
 Assagioli, Roberto 141, 226, 292
 Atzel, E. 242
 Auer Pál 31, 32
 Augustinus Aurelius Id. Ágoston, Szent
 Axmann 142
 Babits Mihály 184, 185, 186, 189, 360, 388, 394,
 400
 Bácskai Albertné 243
 Baerthold, Albert 47, 48
 Balázs Béla 186, 190, 191, 203, 206, 208, 209, 214,
 236, 255, 259, 260, 288, 289, 308, 309, 403
 Balducci, Filippo 260
 Ballagi Aladár 276, 277
 Balogh Jenő 216, 227
 Balogh Ernő 371, 383
 Baltrusaitis, Jurgis 94
 Balzac, Honoré de 329
 Bánóczy József 71, 198, 230
 Bányai Elemér 265
 Baracs Marcel 243
 Bárczy István 229, 270, 272, 370, 427
 Barrett-Browning, Elisabeth 143
 Barta Ernő 74, 75
 Bartók Béla 270, 289, 341
 Baudelaire, Charles 19, 22
 Baumgarten Ferenc 159, 242, 254, 255, 259
 Beardsley, Aubrey Vincent 78, 80, 413
 Beck, Hermann 82
 Bedőházy 86
 Bedőházyné Id. Héczey Erzsébet
 Beethoven, Ludwig van 397
 Beke Manó 218, 426
 Belia György 403, 404
 Bellarmin 167
 Benczúr Gyula 18, 20, 98
 Benedek Dénes 356, 357
 Benedek Elek 270
 Benedek Marcell 109
 Benedetto da Maiano 234
 Benesch, Otto 370
 Beőthy László 93, 94
 Beőthy Zsolt 193, 194, 195, 321
 Berény Róbert 73
 Bergson, Henri 86, 88, 178, 182, 184, 185, 186,
 189, 191, 192, 203, 214, 240, 241
 Berinkey Dénes 305, 370, 373, 375, 380, 381, 382,
 383, 388
 Berkes Jenő 243
 Bernini, Giovanni Lorenzo 260
 Bernolák Nándor 226, 227
 Bethlen István 367
 Bie, Oscar 93, 94
 Bihari Sándor 103

- Bíró Géza 353, 363
 Bíró Lajos 36, 370
 Bisztray Gyula 313
 Björnson, Björnstjerne Martinus 329
 Blake, William 101, 102
 Blank R. 82
 Blaskovich Sándor 104, 105, 110
 Bloch, Ernst 209, 269, 270
 Boccaccio, Giovanni 188
 Bodnár Zsigmond 270
 Boileau, Despréaux Nicolas 66, 67
 Boine, Giovanni 179
 Bonghi, Ruggiero 292
 Bonitz Ferenc 30, 31, 32
 Bonnucci 191
 Borgese G. H. 292
 Borghese, Livio 379
 Borghese, Rodolfo 378, 379
 Borghese, Scipione 281, 378, 379
 Borghese hercegné, Anna Maria De Ferrari 280, 281
 Boromisza Tibor 52, 54
 Borsodi Lajos 115, 354
 Bossuet, Jacques Bénigne 254
 Bouillon, Gottfried 63
 Bourdelle, Émile-Antoine 76
 Boutroux, Émile 67, 86, 88, 101, 182, 186, 191, 203, 209, 215, 218, 426
 Bozzetti G. 335
 Böhme, Jakob 254, 255, 419
 Bölöni Györgyné 45
 Brahm, Otto 93, 94
 Brájjer Lajos 377, 378
 Brandes, Georg 47, 48
 Broda, Rodolphe 81, 82
 Browning, Robert 143
 Brummer József 52, 54
 Brunet 167
 Bruni, Leonardo 234
 Buber, Martin 191, 226, 227
 Burckhardt, Jakob 105, 106, 107
 Burda, Arthur 260
 Burton 277, 278
 Büttner H. 155
- Calderoni, Mario 178, 187, 188, 226
 Canova, Antonio 264
 Cantoni C. 292
 Carrière, Eugène 34, 60, 64, 414
 Carton, Sidney ld. Rozsnyay Kálmán
 Casati, Alessandro 178, 179
 Ceccoli 226
 Cenner Mihály 346
 Cézanne, Paul 22, 63, 73, 76, 80, 81, 413, 416, 417
 Chamberlain, Houston Steward 83, 84, 130
 Charmant Oszkár 381, 382, 383, 386
 Chartraise abbé 139
- Chesterton, Gilbert Keith 209, 214, 215, 228, 398
 Cholnoky Viktor 49, 51, 133, 134
 Ciampani R. 335
 Cimabue 129
 Collins, Mabel 53, 55
 Conestabile della Staffa, Angelica 335
 Conrad Gyula 74, 75
 Coolidge, Archibald Cary 386, 388
 Costa, Alessandro 166
 Cottet, Charles 75, 76
 Coulon J. 167
 Courteline, Georges 109
 Craft, Marjorie 75, 76
 Craig, Edward Gordon 92, 93, 94, 96, 97, 98, 101, 102, 104, 106, 111, 112, 113, 114, 125, 126, 248, 249, 250, 309, 310, 311, 312, 323, 419, 425
 Croce, Benedetto 178, 185, 189, 190, 191, 222, 223, 224, 225, 226, 292
 Csajthay Ferenc 297, 298
 Csáktornyai 64
 Csáktornyai Zoltán 66
 Csáky Imre 386
 Csanak Dóra F. 403
 Csergő Hugo 17, 20
 Csernátory P. 363
 Csók István 56, 57, 58, 59, 63, 64, 68, 69, 72, 73, 84, 86, 90, 91, 97, 135, 136, 338, 424
 Csók Istvánné Nagy Júlia 64, 68, 69, 72, 135, 338
 Csók Júlia (Züzü) 338
 Czebe Gyula 388
 Czigány Dezső 52, 54
 Cziklay Lajos 36, 37
 Czóbel Béla 52, 54, 72, 73
 Czóbel Minka 45
- D'Annunzio, Gabriele 17, 20
 Dante Alighieri 17, 125, 129, 132, 133, 147, 148, 156, 177, 188, 197, 230, 234, 244, 258, 269, 272, 276, 279, 283, 313, 320, 321, 322, 326, 328, 388, 398, 413, 419, 425, 428
 D'Auria, Elio 403
 Davis 253, 254
 Deák Antalné 71
 Degas, Hilaire Germain Edgar 22
 Delacroix, Eugène 401
 Demosthenes 285
 Denis, Maurice 45, 73, 75
 Dévényi Iván 333
 Dickens, Charles 53, 55
 Dienes Pál 289, 290
 Dilthey, Wilhelm 189
 Diósy Ödönné 265
 Diószegi András 403
 Dizinger 142
 Dohnányi Ernő 270
 Doktor János 345, 346
 Dombóvári Géza 243

- Donatello, Donato di Niccola di Betto Bardi 57, 142, 323, 362, 413, 427
 Donner, Georg Raphael 166, 261
 Dosztojevskij, Fjodor Mihajlovics 21, 22, 329, 361, 365, 397, 398
 Dörmötör István 64
 Durkheim, Émile 100, 101
 Duse, Eleonora 141, 151
 Dutka Ákos 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 40, 42, 43, 44, 45, 403, 413, 419
 Dutka Karola 22, 23
 Dutka Sándorné 23
 Dvořák, Max 260, 360, 361, 369
- Eckehart mester 186, 189, 190, 191, 207, 208, 236, 239, 244, 308, 309
 Eckhardt Tibor 386
 Egan Lajos 375
 Egry Sándor 381, 383
 Elek Artur 49, 51, 346, 347
 Elck László 404
 Endre, III. magyar király 191
 Endrődi Sándor 270
 Enriquez, Federigo 208, 209, 219, 250, 251
 Eryvvári Jenő 289, 290
 Eötvös Loránd 49, 51
 Erdei Viktor 52, 54, 55, 60, 62, 73, 75, 76, 77, 79, 118, 121, 134, 135, 136, 137, 414, 424
 Erdős Renée 85, 86, 105, 106, 118, 119, 199, 265, 274, 276, 284, 285, 286, 287, 308–309, 325, 331, 332, 333, 336, 337, 338, 339, 340, 425, 427, 428
 Erényi Tibor 359
 Ernuszt 381
 Eulenburg, Alexandrine zu 170, 171, 172
 Eulenburg, Friedrich-Wend zu 337
 Eulenburg-Hertefeld, Philipp zu 163, 267, 320
 Eulenburg, Karl zu 163
 Eulenburg, Sigwart zu 163, 337
 Evenpoel, Henri-Jacques 75, 76
 Eyck, Hubert és Jan van 369
 Eyck, Jan van 369
- Fabbi, Ernestine ld. Ludolf, Ernestine
 Fábri Anna 403
 Fallenbüchl Zoltán 403
 Falus Elek 78
 Fano, Giorgio 178, 222, 224, 226
 Farnady József 243
 Fejérváry Géza 36
 Fekete Éva 404
 Feleky Miklós 39, 40
 Feller, François-Xavier 167
 Fénelon, François de Salignac de la Mothe 254
 Fényes Adolf 103
- Fenyő Miksa 116, 400
 Ferenc, Assisi Szent 125, 129, 148, 170, 172, 173, 174, 283, 413, 425
 Ferenc József, I. magyar király 320, 361
 Ferenczy József 66, 67
 Ferenczy Józsefné 65, 66
 Ferenczy Károly 54, 74, 75
 Ferrando, Guido 141, 166, 177, 178, 226
 Ferrari, Anna Maria De ld. Borghese
 Ferrari G. C. 292
 Feszl Frigyes 350, 351
 Fidus ld. Höppener, Hugo
 Finot, Jean 108, 109
 Finta István 265
 Finta Sádor 264, 265, 286, 426
 Fischer, Samuel 94, 284
 Flaubert, Gustave 22, 108, 109, 329, 397
 Fleury 167
 Florenz K. 94
 Fodor Jenő 242
 Forster-Nietzsche, Elisabeth 128
 Fogarasi Béla 184, 185, 186, 187, 188, 189, 204, 213, 214, 288, 289, 428
 Fossi P. 335
 Fóti [József] Lajos 189, 191, 215, 241
 Fournay, René 150
 Földi Mihály 400
 Fraknói Vilmos 129
 France, Anatole 113, 329
 Franchetti, Leopoldo 268
 Franchetti, Marion 267, 268
 Franchon, baronne 65
 Frankfurter Ella 242
 Freud, Sigmund 107
 Freund Mária 243
 Friedrich István 399
 Frim ld. Körmendy Frim Ervin
 Frischauf ld. Szablya-Frischauf Ferenc
 Fröhlich Lázló 218, 426
 Fülepp Gizella Róza 295
 Fülepp György 119, 120, 142, 145, 146, 147, 216, 218, 268, 269, 273, 274, 275, 278, 279, 295, 296, 298, 424, 426, 427
 Fülepp Györgyné Sándor Róza 68, 114, 115, 119, 120, 135, 141, 146, 147, 165, 167, 168, 173, 174, 218, 252, 253, 256, 257, 258, 259, 263, 268, 269, 273, 274, 275, 278, 279, 280, 281, 282, 287, 291, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 317, 424, 426, 427
 Fülepp Jenő 38, 75, 77, 114, 120, 123, 142, 146, 210, 217, 260, 267, 278, 295, 336, 337
 Fülepp Jenőné Fülepp Giza 115, 142, 217
 Fülepp Katalin 60, 413, 414, 416
 Fülepp Kornélia Rozália 338, 373, 427
 Fülepp Pál 142, 146
 Fülepp Veronika 373, 428
 Gábor Éva 94

- Gailhard, Pierre 65, 67
 Gara Arnold 53, 54, 55
 Gara Arnoldné 53
 Garai Mór 173
 Gardner, Edmund Garratt 176, 177
 Gárdonyi Albert 270
 Gáspár Inre 33, 34, 35, 36
 Gauvain, Paul 52, 53, 54, 62, 72, 73, 74, 76, 80, 81, 413
 Geffroy, Gustave 87, 88
 Gentile, Giovanni 292
 Gerely József 35, 44, 45, 47
 Gerevich Tibor 377
 Giotto di Bondone 105, 125, 129, 148, 234, 283, 398, 413, 425
 Giudici D. 384
 Glatz Ernő 361
 Glatz Oszkár 74, 75
 Gobineau, Joseph Arthur 53, 55
 Goethe, Johann Wolfgang 113, 266, 267
 Gogh, Vincent van 52, 76
 Goldoni, Carlo 188
 Goldziher Ignác 80
 Gombocz Zoltán 49, 50
 Gordigiani, Eduardo 150, 151, 218
 Gordigiani, Gabriella 87, 126, 140, 141, 149, 150, 153, 154, 155, 166, 168, 174, 175, 178, 179, 183, 184, 217, 218, 242, 252, 253, 257, 263, 264, 275, 280, 307, 316, 317, 334, 389, 426
 Gordigiani, Giulietta 280, 308
 Gordigiani, Michele 125, 126, 140, 141, 142, 143, 145, 150, 151, 218, 219, 425
 Gøther 167
 Goya, Francisco 248
 Gömöri Jenő 188
 Göröncsér-Gundel János 50, 76
 Grazioli, Francesco Saverio 375, 376, 377, 378, 386, 391
 Grieg, Edvard Hagerup 89, 90
 Guimet, Émile 67
 Gulácsy Lajos 69, 70, 76, 270, 289
 Gundel Antal 49, 50, 51, 57, 58, 60
 Gundel János 48, 50
 Guttmann 275, 279
 Guttmann Dániel 251
 Guttmann Géza 135, 136
 Guttmann Leonie 215, 243
 Guyon, Jeanne Marie 254
 Guys, Constantin 22
- Gyencs Viktor 75, 106, 109, 115, 121, 123, 146, 230, 231, 233, 251, 252, 296, 298, 329, 330
 Gyergyai Albert 109
- Habsburg József ld. József főherceg
 Halasi Andor 308, 309
 Halasy-Nagy József ld. Nagy József
- Halmi Ferenc 39, 40
 Hals, Frans 145
 Haraszi Gyula 325, 326, 327
 Harkányi Béla 388
 Harrer Ferenc 270, 381, 382, 383
 Harsányi Kálmán 46, 50, 51, 57, 65, 66, 67, 84, 94
 Harsányi Sándor 23
 Hartel, W. von 260
 Hatvany Lajos 86, 116, 117, 126, 127, 144, 145, 388, 404
 Hatvany Lajosné 404
 Hauptmann, Gerhart 329
 Hebbel, Friedrich 109, 346
 Hébert, Marcel 154
 Héczey Erzsébet 85, 86, 105, 106, 116, 117, 118, 119, 144, 156, 198, 199, 215, 219, 220, 232, 425
 Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 236, 243, 246, 247, 255
 Heine, Heinrich 18, 90
 Heinemann dr. 273, 274
 Heinrich Gusztáv 202
 Heltai Ferenc 269, 270
 Hermet 226
 Herwig, Ferdinand 75, 76
 Hessen S. 209
 Hettich 90
 Hevesi Sándor 35, 45, 46, 49, 51, 55, 57, 81, 82, 83, 84, 91, 92, 93, 94, 97, 102, 112, 113, 114, 125, 126, 133, 134, 158, 159, 160, 162, 168, 185, 186, 188, 189, 192, 194, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 212, 213, 215, 227, 228, 239, 244, 249, 250, 262, 288, 425
 Hevessy György 388
 Hoffmann Scott, Júlia 166
 Hofmannsthal, Hugo von 93, 94
 Hollósy Simon 54, 75
 Höfding, Harald 47, 48
 Höppener, Hugo 74, 75
 Hubert Enül 48, 50
 Husserl, Edmund 191, 193
- Ibsen, Henrik 53, 55, 93, 94, 109, 202, 346
 Ignotus 49, 51, 116, 355, 356
 Illyés Gyula 20
 Institoris Irén 365
 Izdeczy Anzelma 243
 Izsó Miklós 347, 355
- Jacobsen, Jens Peter 109, 329
 Jacopone da Todi 125
 James, William 86, 87, 88, 214
 Jaroljmck, Alfred 163, 164, 170, 171, 173, 256, 258
 Jaroljmck, Augusta 119, 155, 157, 162, 163, 165, 167, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 180, 181, 182, 235, 256, 257, 259, 267, 281, 282, 302, 303, 320, 335, 337, 372, 373

- Jaroljmek, Edmund 157, 164, 170, 171, 175, 234, 235, 256, 257, 262, 267, 268, 269, 270, 272, 273, 277, 297, 301, 305, 335, 337, 425
 Jaroljmek, Fiametta 256, 257
 Jaroljmek, Sven 163, 164, 170, 171, 173, 256, 257, 272
 Jászi Oszkár 360, 370, 381, 382, 383, 384
 Jasink 226
 Jaures, Jean 154
 Jekelfalussy Zoltán 374, 375
 Jeromos, Szent 117
 Jobbágy Id. Turi Jobbágy Miklós
 József főherceg 69, 399
 Juhász Gyula 400
- Kadosa Marcel 82
 Kafka Margit 86, 215
 Káldor György 366, 369, 427
 Kallós Ede 270
 Kalmár Elza ld. Kövesházi Kalmár Elza
 Kálnoky László 20
 Kant, Immanuel 80, 84, 186, 230, 236, 239, 398, 419
 Kaposi József 35
 Karácsonyi Péter 48
 Karádi Éva 48, 214, 404
 Károlyi Mihály 67, 371, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 382, 383, 384, 386, 387, 388, 391, 393, 404
 Kárpáti Aurél 35, 36, 131, 134, 309
 Kassel, Gustav von 267, 299, 300, 301
 Katalin, Sienai szent 125, 141, 149, 150, 151, 176, 177, 188, 242, 317, 419
 Kedvek János 50
 Kemény Simon 103, 104
 Kenessey Béla 348, 349, 350
 Keresztúry Dezső 94
 Kernstok Károly 65, 67, 75
 Kerr, Alfred 93, 94
 Keszler János 243
 Khuen, Theodor Franz 72, 73
 Khuen-Héderváry Károly 152
 Kierkegaard, Sören 47, 48, 71, 415
 Király György 388
 Kis Fülöp 298
 Kiss József 41, 42, 48, 50, 75, 77, 78, 80, 81, 424
 Klary 109
 Klein Mór 354
 Klint, Gustav 76
 Klinger M. 109
 Klökner Péter 242
 Kluzsinszky 382
 Kner Imre 193, 404
 Kner Izidor 193, 227, 228
 Kóbor Tamás 49, 51
 Kócsi Dániel 79, 242, 352, 353, 362, 363, 425
 Kócsi Lenke 275
- Kókai Lajos 243
 Kokoschka, Oskar 401
 Komjáthy Gizella 55, 61
 Koppe, Georg Gustav 67, 84
 Koppe, Gustavné ld. Szegfy Erzsi
 Kóris Kálmán 50
 Kornfeld Móric 243
 Koronghi Lippich Elek 63, 64, 74, 75, 120, 121, 124, 125, 128, 129, 138, 139, 140, 143, 144, 148, 149, 151, 152, 206, 210, 212, 213, 216, 283, 284, 325, 326, 327, 328, 425
 Kósa Miklós 426
 Kosztolányi Dezső 131, 133, 134, 425
 Kovács László 355, 356, 357
 Kowalowszky Miklós 286
 Kowalowsky 82
 Kozmutza Kornélné, Marchisiu [Márkus] Ottilia 45, 57
 Kőhalmi Béla 341, 342, 343
 Kőnig Gyula 49, 51, 123
 Körmeny-Frim Ervin 52, 54
 Kőrösfői-Kriesch Aladár 140
 Kőrösi Csoma Sándor 67
 Kőrösi Sándor 313, 320
 Kőszegi László 377, 385, 386
 Kövesházi Kalmár Elza 38, 103, 106, 115, 118, 144, 145, 415
 Kriesch Aladár ld. Kőrösfői-Kriesch Aladár
 Krisztus 398
 Krúdy Gyula 270
 Kunfi Zsigmond 305, 388
 Kürthy György 50
- Laforgue, Jules 22, 108, 109
 Lagerlöf, Selma 329
 Lakatos Artur 265, 286
 Lalique, René 45, 419
 Láncki Jenő 82
 Lantos Adolf 341
 László Fülöp 69, 70, 75
 Laurens, Jean Paul 54, 73
 Lavotta Rezső 46, 50, 51, 56, 57, 58, 64, 66, 67, 69, 73, 81, 82, 83, 84, 87, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 135, 419, 424
 Lázár Béla 34, 43, 72, 424
 Lechner Ödön 350, 351
 Lecote de Lisle, Charles-Marie 17, 20
 Léda, ld. Diósy Önnöné
 Lefrançois 167
 Lehmann, Walter 184
 Leibniz, Gottfried Wilhelm 360
 Lenac, Richard 377
 Lenbach, Franz von 18, 20
 Lengyel István 27
 Lenhossék Mihály 132
 Leonardo da Vinci 25
 Leone, frate 173, 174

- Leopardi, Giacomo 313
 Lessner Richard 242
 Lévi L. 226
 Liard, Louis 67, 90, 100, 101
 Lichtenberger, Henri 70, 71
 Lippich ld. Koronghi Lippich Elek
 Litván György 404
 Livius 66, 67
 Lohwag Ernesztin 50
 Lohwag Frida 50
 Lorentz 253
 Lorsy Ernő 381, 383
 Lówy, Emmanuel 369, 370
 Lucaciu, Vasile 392, 393
 Ludolf, Egisto 377, 378
 Ludolf, Ernestine 141, 219, 252, 253, 277, 278, 280, 306, 307, 389
 Lukács György 46, 158, 159, 160, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 191, 193, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 202, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 212, 213, 215, 218, 226, 227, 228, 230, 232, 234, 236, 237, 238, 239, 240, 243, 244, 245, 246, 248, 253, 254, 255, 259, 260, 261, 269, 270, 276, 287, 288, 289, 290, 291, 304, 305, 308, 362, 388, 404, 415, 419, 425, 426
 Lukács József 242
 Lukács László 144, 152
 Luther, Martin 155
 Lyka Károly 34, 36, 37, 42, 45, 55, 58, 59, 62, 63, 71, 72, 98, 102, 103, 115, 126, 144, 145, 424

 Machiavelli, Niccolo 132, 313, 322, 326, 414
 Maeterlinck, Maurice 18, 20, 94, 108, 109
 Maillol, Aristide Joseph 43, 76
 Major Henrik 270
 Mallarmé, Stéphane 22
 Málnai Béla 220
 Málnai Jenő 350, 351, 394, 397, 398
 Malonyay Dezső 79, 98, 415
 Manet, Edouard 22, 72
 Mangold Lipót 242
 Mannheim Károly 236, 246, 247, 254, 255, 366, 367, 398
 Manojlović Tódor 109, 354
 Mantegazza, Maria 141
 Mantegna, Andrea 180
 Manzoni, Alessandro 335
 Marchesini G. 292
 Marées, Hans von 134, 135, 267
 Márffy Ödön 26, 27, 38, 54, 55, 58, 65, 68, 69, 70, 74, 76, 84, 85, 117, 118, 131, 135, 172, 229, 243, 249, 262, 270, 419, 425
 Marinetti, Filippo Tommaso 87
 Márkus László 31, 32, 42, 46, 48, 50, 51, 52, 55, 57, 58, 69, 70, 74, 76, 78, 81, 82, 83, 93, 94
 Marrucchi, Piero 87, 141, 155, 166, 177, 178, 226, 241, 242, 333, 335, 389, 390

 Marselis, Marcellus Christoph 398
 Martin du Gard, Roger 154
 Mata János 193
 Máté Ilona 50
 Matisse, Henri 52, 54
 Maupassant, Guy de 108, 109
 Mauthner Nándor 388
 Mayer, Guido 374
 Maynial, Edouard 108, 109
 Mednyánszky László 74
 Medve Miklós 401
 Megyericsy Béla 348
 Mehli, Georg 191, 193, 194
 Meier-Graefe, Julius 134, 135
 Meller Simon 51, 388
 Mendelssohn, Roberto von 281
 Mestrovic, Ivan 75, 76
 Mettner E. 209
 Meunier, Constantin 74, 75, 76, 77, 80, 416
 Meusy 167
 Meyer, Conrad Ferdinand 254, 255
 Michelangelo Buonarroti 334, 335
 Michelozzo, Bartolommeo de 273
 Migne, Jacques Paul 240
 Mihályfi Károly 39, 40, 418
 Mikes Lajos 162
 Miklós Elemér 272
 Mikola András 50, 52, 54
 Millet, Jean François 18, 20
 Misciatelli, Luigi 304
 Mlinarowisch, Mary 163, 164, 165, 170, 171, 173, 174, 259, 274, 282, 319, 320, 335, 337, 371, 372
 Molière, Jean Baptiste Poquelin 109, 346
 Molinos 141
 Molnár Ferenc 49, 51, 108, 109
 Molner dr. 151
 Moreau, Charles 72
 Morice, Charles 87, 88
 Móricz Zsigmond 341
 Moro, Signora 85, 114, 117, 118, 125, 425
 Munsterberg H. ld. Münsterberg
 Munkácsy Mihály 54, 55, 416
 Murillo, Bartolomé Esteban 66
 Musset, Alfred de 19, 20
 Münsterberg, Hugo 191

 Nádasi 380
 Náday Ferenc 39, 40
 Nagel Otó 213, 215, 227, 228, 239, 242, 243, 244
 Nagy Edit 349, 357, 404
 Nagy József (utóbb Halasy-Nagy József) 242
 Nagy Károly császár 310, 312
 Nagy Károly püspök 347, 348, 349, 350, 352, 353, 357, 358, 362, 363, 367, 428
 Nagy Péter 404
 Nagy Sándor festő 38, 140, 413
 Nagy Sándor filozófiai író 398

- Nagy Vilmos 74, 75
 Natanson, Thadée 42, 43
 Neményi 349
 Nemes Marcell 243
 Németh Ferenc 354
 Neuman, Rafael 243
 Nietzsche, Friedrich 67, 70, 71, 80, 83, 91, 124,
 127, 128, 130, 131, 147, 155, 156, 157, 178, 186,
 187, 188, 190, 234, 416, 424, 425, 426
 Nitsch, monsignore 219, 220
 Nógrádi Ernő 31, 33
 Nordau, Max Simon 92
 Nöttens 295

 Ódry Árpád 161, 168, 169, 233, 235, 236, 249,
 250, 257, 258, 262, 268, 355
 Olchváry 382
 Olier 167
 Orlando, Vittorio Emanuele 384, 385, 386
 Ortutay Gyula 404
 Osvát Ernő 116, 117
 Otway, Thomas 94
 Ozorai Frigyes 229
 Óri Júlianna 265

 Pahunek István 382
 Palágyi Menyhért 81, 82, 83, 97, 339, 340, 346
 Pálincás 55
 Papini, Giovanni 86, 87, 88, 126, 134, 140, 141,
 159, 166, 177, 178, 182, 183, 184, 185, 186, 187,
 188, 189, 190, 203, 212, 213, 214, 226, 242, 257,
 308, 334, 335, 425
 Papp János 22
 Parády Ferencné 242
 Pascal, Blaise 236
 Pásztor Árpád 17, 19, 20
 Pásztor János 270
 Pauer Imre 198
 Paulay Ede 39, 40
 Paulhan, Frédéric 83, 84
 Pavolini, Paolo Emilio 156
 Pázmány Péter 17
 Pelzmann Ferenc 64, 66
 Pencz 279
 Pethes Imre 13, 303
 Petőfi Sándor 17, 18
 Petrarca, Francesco 132, 313, 326, 327, 417
 Petrassevich Géza 30, 31, 32
 Petri Elek 370, 428
 Petrovics Elek 37
 Petz Gedeon 321, 322, 325, 326
 Philippe, Charles-Louis 159, 191
 Pikler Gyula 187, 188
 Pini, Signora 157
 Pirnitzer Gyula 243
 Pissier abbé 139
 Placci 316, 317

 Plesch Árpád 186
 Plotinos 192, 193, 195, 203, 207, 209, 213, 215
 Poellnitz, Gerhard von 165, 319, 320, 336, 372,
 373
 Poellnitz, Mary von ld. Mlinarowisch
 Pogány Klemi 50
 Poincaré, Jules Henri 250, 251, 254, 255, 419
 Pollák Illés 243
 Pollak, Oskar 260
 Polykleitos 271
 Pomey 167
 Popper Leo 159, 193, 254, 259
 Por 226
 Prezzolini, Giuseppe 86, 87, 88, 155, 224, 225
 Prohászka Ottokár 131, 133, 134
 Puliti, Ernesto 177, 178
 Puy 167

 Quadrotta, Guglielmo 213

 Racine, Jean de 66, 67
 Radó Antal 187, 188, 313, 320, 321, 322
 Raffaello di Giovanni Santi 25, 247
 Rampolla del Tindaro, Mariano 318, 319, 320
 Ranschburg Pál 49, 50, 80
 Ravasz János 356, 357
 Ravasz László 347, 348, 349, 351, 353, 354, 355,
 356, 357, 362, 363, 367, 368, 404, 417
 Reichel, Otto 400
 Reichenbach, Herrmann 346
 Reinhardt, Max 92, 94
 Reinitz Ernő 243
 Reisenleitner Antal 64, 66
 Rejtő Jenő 374, 375, 380, 383, 386, 387, 388
 Rembrandt, Harmensz van Rijn 248
 Remsey Jenő György 121
 Renner Hugo 95
 Renoir, Pierre Auguste 22, 72
 Réti István 54, 98
 Révai Mór János 60
 Révész Béla 159, 286
 Révész Géza 77, 242, 260, 261, 263, 269, 289,
 290, 291, 360
 Révész Gézáné ld. Alexander Magda
 Révész Juliska 242
 Reviczky Gyula 17, 18
 Riccoboni, Ludovico 250
 Richter, Raoul 128
 Rickert, Heinrich 191
 Rictus, Jehan 28, 30
 Riedisser, Ida 266, 267, 270, 271, 281, 282, 293,
 294, 295, 299, 300, 301, 302, 314, 315, 318, 319,
 320, 323, 324, 331, 332, 333, 417
 Riedisser, Wilhelm 266, 267, 270, 271, 274, 275,
 276, 281, 282, 286, 293, 294, 295, 299, 300,
 301, 314, 315, 316, 318, 319, 320, 324, 325, 331,
 332, 333, 336, 337, 372, 417, 427

- Riedl Frigyes 193, 194, 195
 Riegl, Alois 260, 369
 Rigle Alajos 219, 220
 Rignano, Eugenio 221, 222, 251
 Rimbaud, Arthur 22, 109
 Rippl Ödön 38
 Rippl-Rónai József 16, 37, 38, 42, 43, 69, 70, 74,
 75, 76, 117, 118, 199, 210, 220, 221, 243, 340,
 341, 417, 424
 Ritoók Emma 185, 186, 188, 192, 203, 208, 209,
 239, 243, 244, 246, 247, 248, 288, 289
 Rodin, Auguste 22, 45, 76
 Rohrbacher, René-François 167
 Romako, Anton 401
 Róna József 216
 Rónai Mihály András 286
 Rónay György 267
 Rosmini Serbati, Antonio 333, 334, 335
 Rossellino, Bernardino 234
 Rostand, Edmund 93, 94
 Roty, Louis Oscar 45, 419
 Rousseau, Henri 54, 401
 Rousseau, Théodore 18, 20
 Royce, Josiah 191, 203
 Rozsnyay Kálmán 112, 113
 Rubinich G. 388, 389
 Rudin W. 47, 48
 Rudnyánszky Gyula 19, 20
 Ruffy Péter 35
- Salgó Ernő 109
 Salvemini, Gaetano 165, 166
 Sándor Emilia 353
 Sándor János 216, 218
 Sándor Rózsai 216, 217, 218
 Sardou, Victorien 114
 Sarfatti 226
 Sartori, Julie 141, 256, 257
 Scheffler, Karl 76, 77
 Scheffmacher 167
 Schelling, Friedrich Wilhelm 243, 244
 Schiele, Egon 401
 Schiller, Friedrich 202, 266, 267
 Schlegel, Friedrich 239, 240
 Schmidt J.L.C. ld. Stirner
 Schneider G. von 166, 167, 180
 Schneider János 243
 Schneider, Richard von 166, 167, 180, 256, 257
 Schnitzler, Arthur 109
 Schopenhauer, Arthur 127
 Schottmüller F. 265
 Schöpflin Aladár 350, 351
 Schrempf, Christoph 47
 Schuster B. 50
 Schwerin, Eberhard 172
 Scribner, Charles 254
 Sebestyén Károly 156, 157
- Semar, John ld. Craig, Edward Gordon
 Sera, Leo 166
 Séthy Antal 380, 382, 383
 Seuse, Heinrich ld. Suso
 Shakespeare, William 94, 203, 204, 228, 230
 Shaw, George Bernard 92, 94, 160, 162
 Signac, Paul 52, 54
 Simmel, Georg 92, 185, 186, 188, 189, 190, 191,
 194, 206, 208, 270
 Simonyi Zsigmond 80, 270
 Singer Zsigmond 277
 Sisley, Alfred 72
 Slavich 388
 Sombart, Werner 92
 Sonnino, Sidney Costantino 385, 386, 391
 Spinoza, Baruch 95
 Stein, Ludwig von 231, 232
 Steiner 388
 Stendhal, Henri Bayle 22, 53, 55, 108, 109, 113
 Steppuhn, Friedrich 190, 191, 204, 208, 209, 212
 Stiglich, John 374, 388, 389
 Stirner, Max 51, 67, 130, 417, 418
 Stoevesandt, Viktor 389
 Strassil Sándor 389
 Strozzi, Filippo 234
 Sudermann, Hermann 93, 94, 113, 114
 Surin, Jean Joseph 167
 Suso 178, 184, 189, 245, 414, 418, 426
- Szabadi Judit 73
 Szabalya-Frischauf Ferenc 37, 48, 49, 50, 55, 62,
 76
 Szabalya János 322, 323, 413, 417
 Szabó Dezső 394, 400, 418, 428
 Szabó Ervin 86, 359, 360, 361, 404, 428
 Szabó Júlia 54
 Szabó T. Attila 313
 Szalai 114, 299
 Szántó dr. 344
 Szántó Tibor 404
 Szegfy Erzsébet 65, 67
 Szegő Gyula 386, 388, 389
 Szegő Gyuláné 387, 389
 Székely Andor 56, 57, 72
 Székely Bertalan 54
 Szekfű Gyula 388
 Szemere György 35, 47, 131
 Szemere Miklós 341
 Szemere Samu 289, 290
 Szigeti József 39, 40
 Szilágyi János György 271
 Szilágyi Sándor 203, 204, 206
 Szilasi Vilmos 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198,
 201, 203, 209, 213, 289
 Sziller Péter 381, 382, 383
 Szini Gyula 41, 42
 Szitnyai Elek 198

- Szivák Imre 243
 Sztankay Béláné 243
 Sztanyiszlavszkij, Konsztantyin Szergejevics 93, 249
 Szűcs László 404
 Szűts Dezső 265, 286
- Tabajdi Kálmán 352, 353, 358
 Tábori Róbert 15
 Tamás Lajos 313
 Tartagli 316
 Tasso, Torquato 132, 188, 326, 327, 418
 Telegdiné 298
 Telka, Madame 118
 Térey Gábor 74, 75
 Than Károly 49, 51
 Thode, Henry 125
 Thorvaldsen, Bertel 264, 265, 271
 Tibay 297
 Tihanyi Lajos 50, 400, 418
 Tihanyi Miklós ifj. 41, 42, 56
 Tillinger Istvánka 243
 Tímár Árpád 22, 403
 Tolnai Arnold 361
 Tolnai Károly 360, 361, 364, 365, 366, 368, 369, 370, 398, 415, 427
 Tolsztoj, Lev Nyikolajevics 329, 398
 Torlonia herceg 271
 Tormay Cecília 174
 Tóth István 347, 349, 352
 Tóthfalusi József 363
 Toulouse-Lautrec, Henri 22, 76
 Tökei Ferenc 403
 Trikál József 133, 134
 Troilo, Ermínio 292
 Turi Jobbágy Miklós 54, 55
- Újházy Ede 39, 40
- Vacca, Giovanni 178
 Vacqueret 81, 82
 Vadász Elemér 388
 Vaillati, Giovanni 166
 Valenti, Ghino 399
 Valloton, Félix 52, 54, 72, 73
 Vályi Félix 27, 57, 65, 67, 70, 71, 80, 81, 82, 84, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 104, 123, 130, 184, 218, 240, 241, 338, 340, 341, 346, 424
 Várady Imre 313
 Váriné 273, 274, 278, 296
 Varisco B. 191
 Varjas Sándor 388
 Várkonyi József 142
 Vaudet, Auguste Alfred 275, 276
 Vedres Márk 38, 86, 94, 117, 158, 185, 248, 249, 250, 270
- Végh Ferenc 351
 Veigelsberg Hugo ld. Ignotus
 Velázquez, Diego Rodriguez de Silva y 148
 Venturi, Alfredo 125
 Verhaeren, Émile 109
 Verlaine, Paul 19, 22, 91, 130, 245
 Vészi Jolán 36
 Vészi József 36, 385, 386
 Vészi Margit 385, 386, 391
 Víg Sándor 362, 363
 Vignot, Pierre 139, 141, 143, 144, 149, 150, 153, 154, 155, 168, 263, 264, 316, 317, 318, 426
 Vilmos, II. német császár 163, 267, 281, 299, 300, 301, 331, 333, 427
 Visani 141
 Voit Ervin 50
 Vos, de 94
 Vögerl Rezső 50
 Vuillard, Edouard 43, 76
- Walkó György 267
 Weber, Max 191, 288
 Weiner Leo 270
 Wellmann Róbert 74, 75
 Wickhoff, Franz 260
 Wiegler P. 108, 109
 Wilde, Oscar 108, 109
 Wildner Ödön 229, 269, 270, 272, 276, 427
 Wilson, Thomas Woodrow 376, 377, 381, 383, 391
 Windl Artur 243
 Wolfner József 297, 298
 Worms, René 89
 Wölfflin, Heinrich 362
 Wölflé, Alphons 61, 62
- Ybl Miklós 351
 Ysaye T. 109
- Zala György 34, 415
 Zalai Béla 185, 186, 188, 190, 192, 194, 199, 200, 201, 203, 204, 206, 231, 232, 236, 237, 238, 239, 240, 243, 244, 245, 246, 254, 255, 259, 260, 261, 288, 289
 Zambra Alajos 188, 214, 305, 313, 321, 325, 326, 377
 Zambra Péter 305, 326, 427
 Zanella, Riccardo 384, 385, 386, 388
 Zeitler J. 128
 Zichy János 152, 206, 255, 256, 270, 426
 Ziegler, Leopold 186, 188, 189, 236, 244, 419
 Ziffer Sándor 52, 54
 Zigány Árpád 159, 190, 191
 Zola, Émile 329
- Zselénszky Róbert 15

KÉPEK

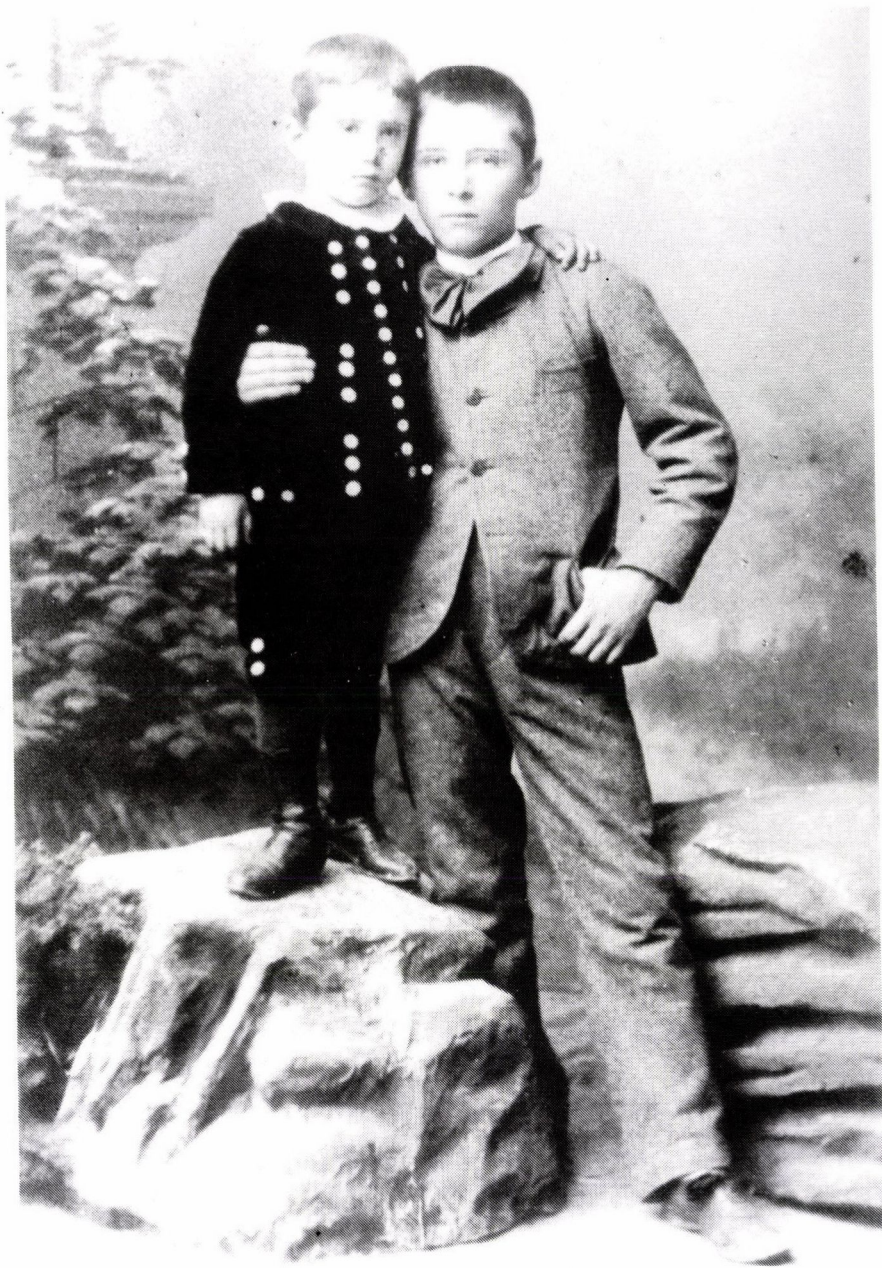
Fülep Lajos édesanyjával (1890 előtt)

Fülep György, Fülep Lajos édesapja

Fülep Györgyné Sándor Róza, Fülep Lajos édesanyja

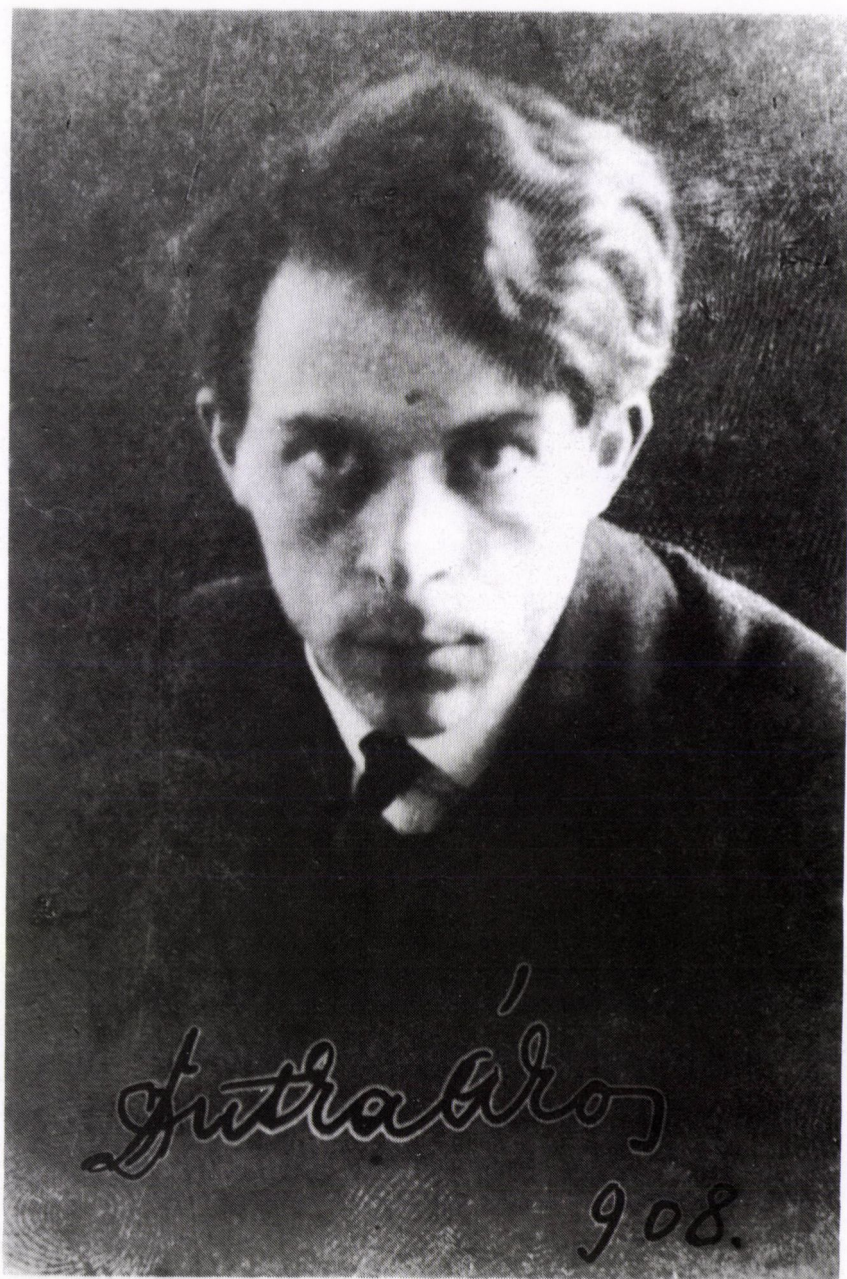
Fülep Lajos bátyjával, Jenővel (1890 körül)

Fülep Lajos édesanyjával (1890-es évek második fele)

Fülep Lajos portréja (Pierre Andry-Farcy festménye?) Párizs, 1904.

Dutka Ákos

Csók István

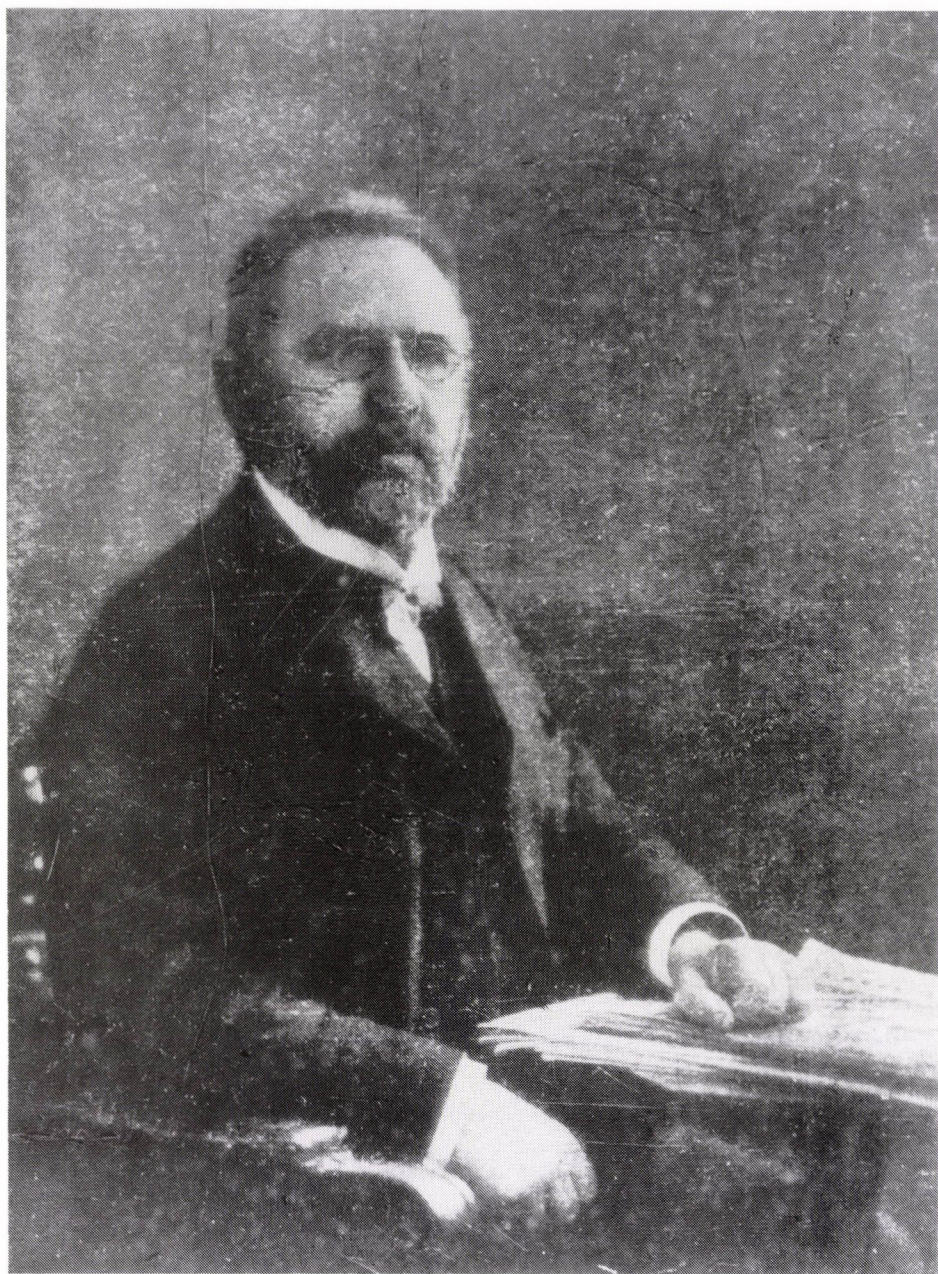
Gyenes Viktor

Fülep Lajos 1907-ben (Erdei Viktor rajza)

Fülep Lajos 1904-ben (Pierre Andry-Farcy rajza)

Alexander Bernát

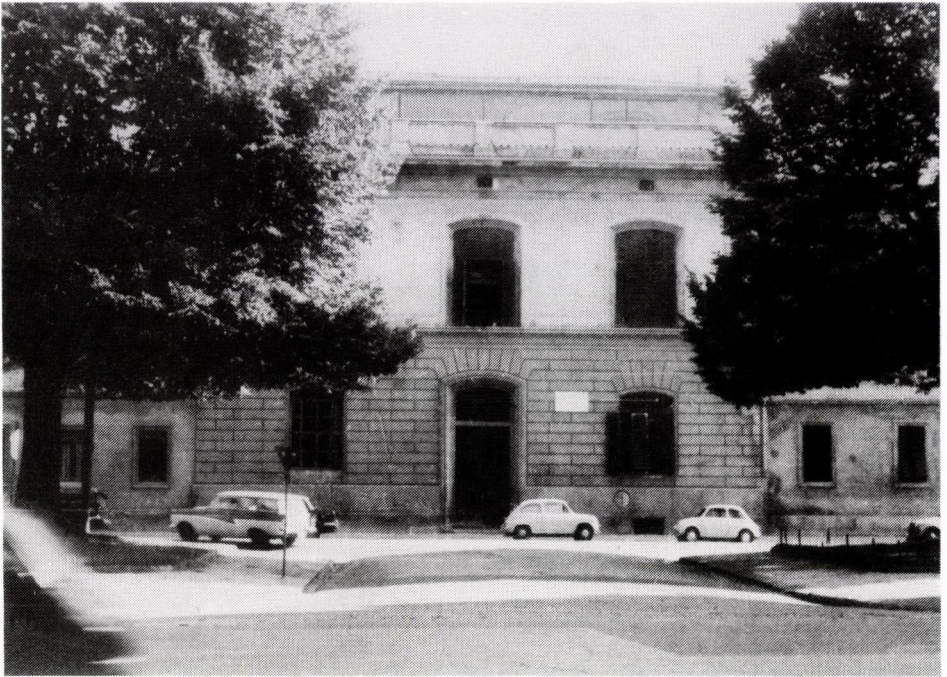
Lyka Károly

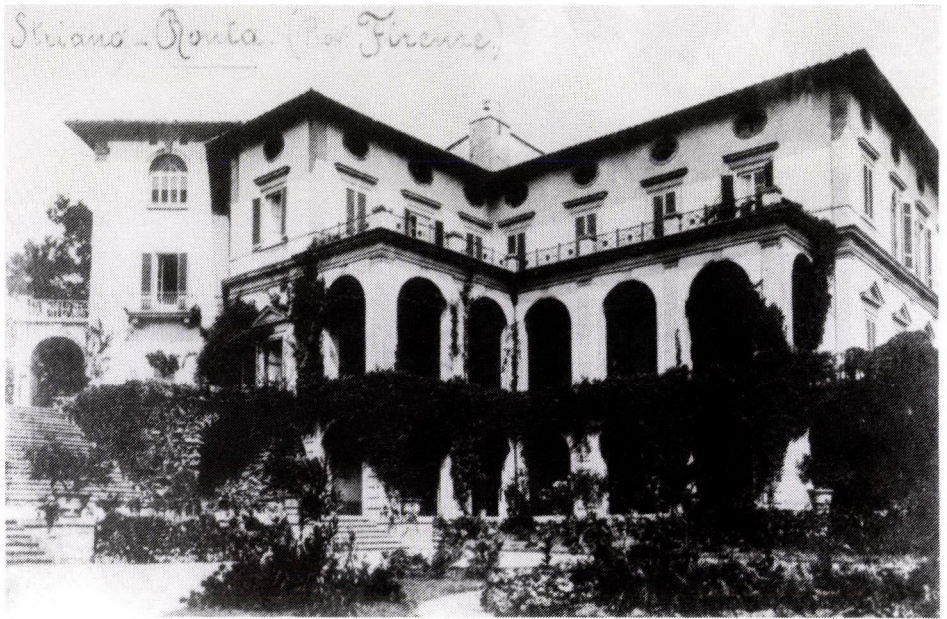
Fülep Lajos szüleinek nagybecskereki háza

Fülep Lajos édesanyja Nagybacsókeréken

Michele Gordigiani háza Firenzében. 6 Piazza Donatello.
Itt élt Fülep Lajos 1910 januárjától 1913 márciusáig

Michele Gordigiani villája Striano Rontában. Itt nyaralt Fülep Lajos 1908-ban és 1909-ben

Fülep Lajos Firenzében. 1910

Fülep Lajos Striano Rontában. 1908 vagy 1909

Fülep Lajos Striano Rontában. 1908 vagy 1909

Michele és Gabriella Gordigiani Striano Rontában. 1908 vagy 1909

Eduardo Gordigiani, Fülep Lajos és Michele Gordigiani Striano Rontában. 1908 vagy 1909

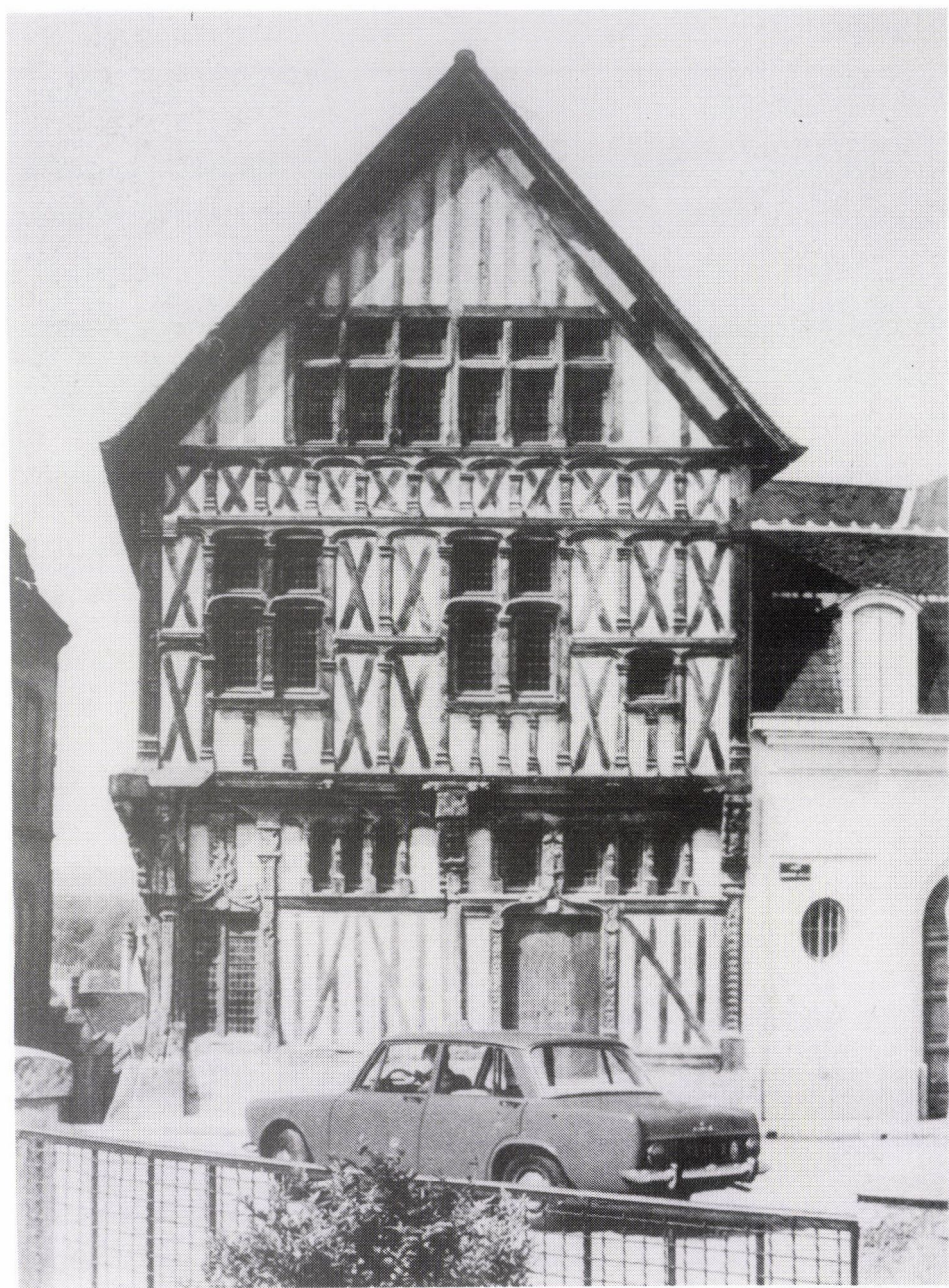
Alexander Bernát, Edmund Jaroljmek, Alexander Bernátné, Augusta Jaroljmek két kisfia,
Sven és Alf között, Fülep Lajos. Levanto, 1908 vagy 1909

Augusta Jaroljnek

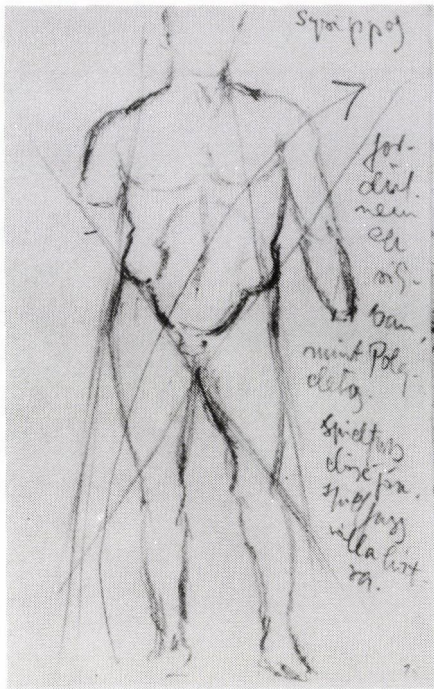
Gabriella Gordigiani

Pierre Vignot abbé háza Joignyban, amelyben Fülep Lajos 1909-ben szállóvendég volt

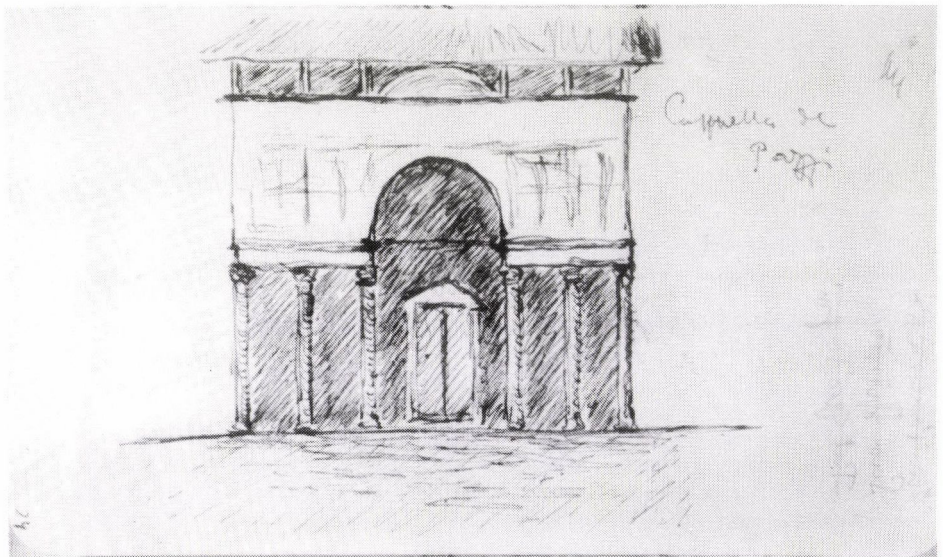
Fülep Lajos az 1910-es évek elején

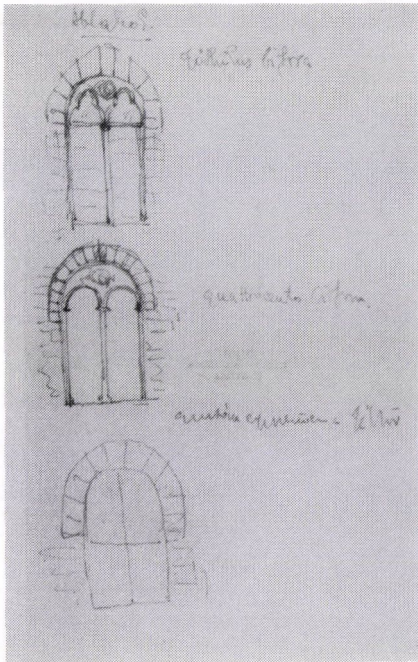
a) Lysippos: Agias

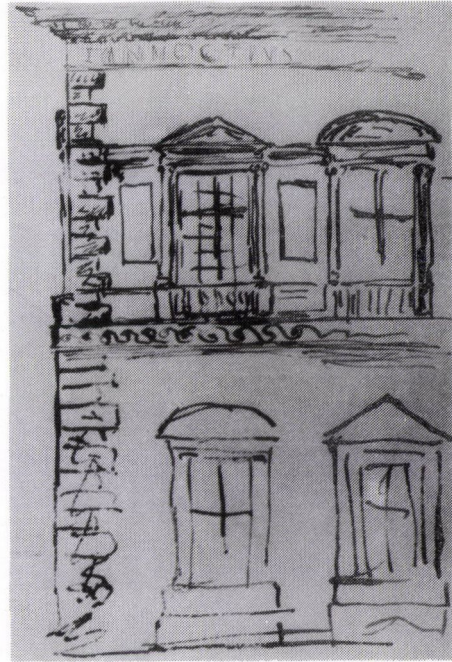
b) Az amiens-i katedrális szobrai

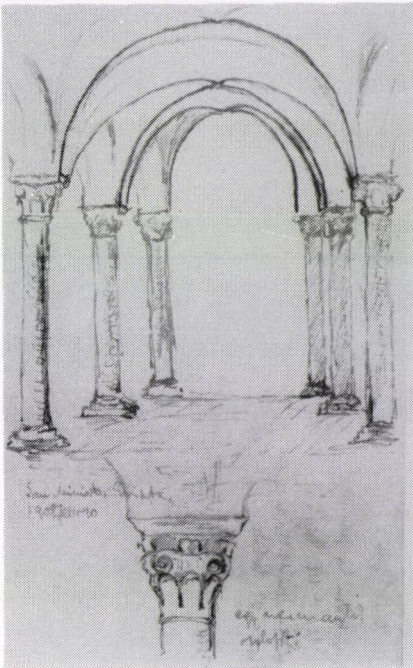
c) Firenze, Capella dei Pazzi

a) Firenzei palotaablakok

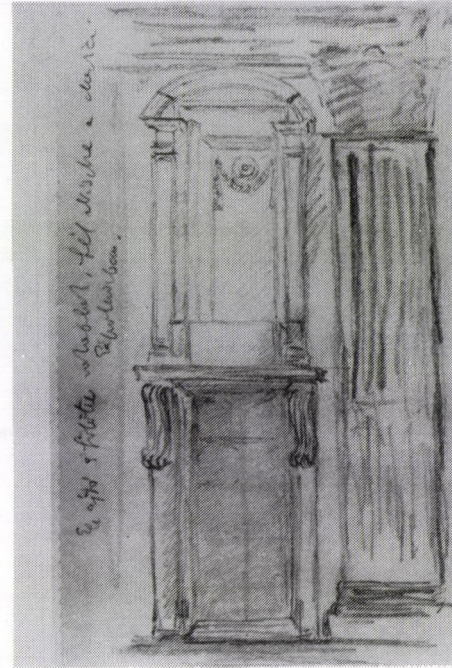

b) Firenze, Palazzo Pandolfini

c) Firenze, San Miniato al Monte

Fülep Lajos jegyzetlapjai:

d) Firenze, Cappella Medicea

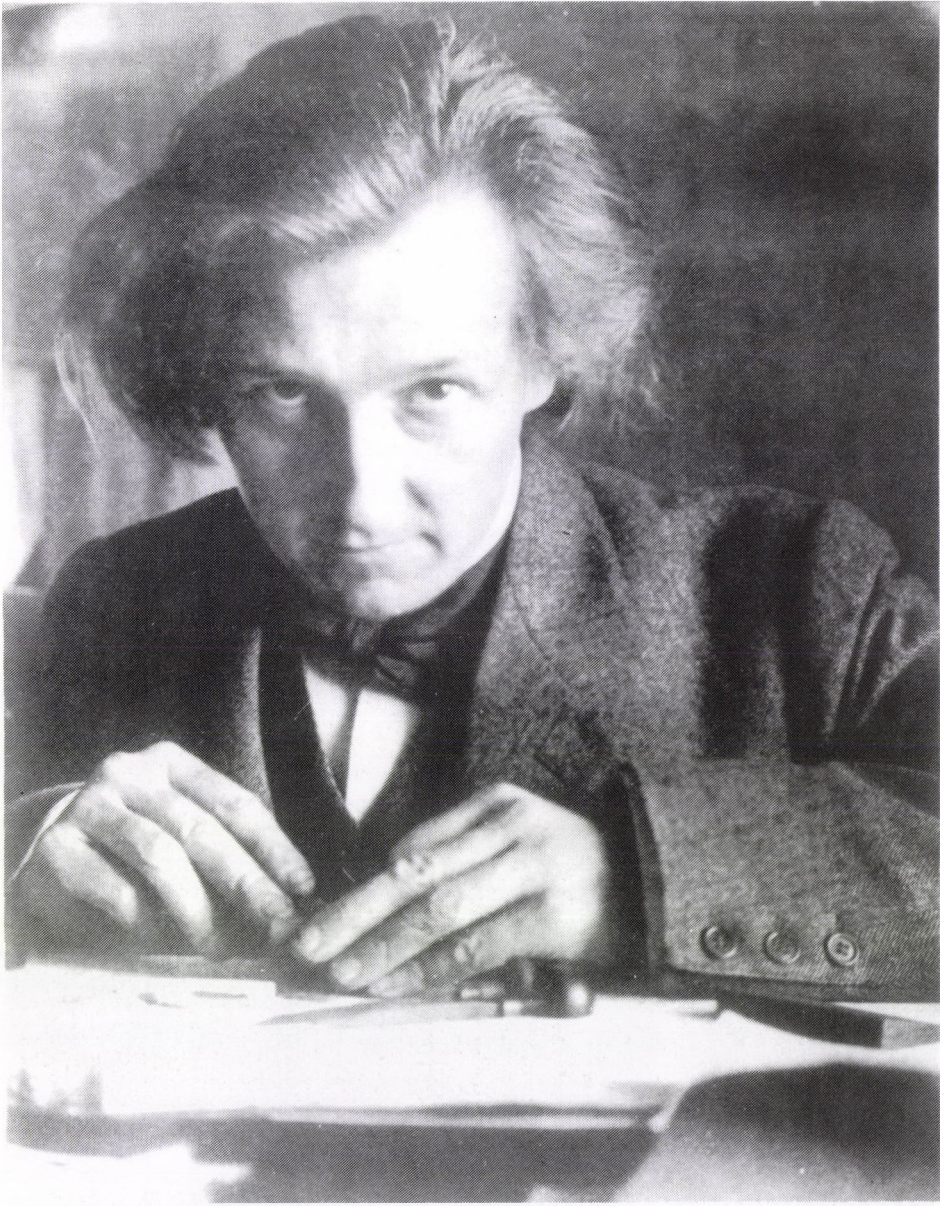
Pethes Imre

Hevesi Sándor

Giovanni Amendola

Edward Gordon Craig

Lukács György

Károlyi Mihály

Ára: 160,— Ft